ללמוד להבין ולזכור

מסכת בבא מציעא

בקיצור

ללמוד להבין ולזכור

על

מסכת בבא מציעא

סיכום הסוגיות בלשון שווה לכל נפש, מסייע.
ללמוד ולהכיר את מבנה הסוגיות כהכנה ללימוד.
להבין ולהשכיל את ענייני הסוגיות במהלך הלימוד.
ולזכור היטב פרטי הסוגיות ידי חזרות לאחר הלימוד.

המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות ועל ידן ניתן לחזור על כל סוגיה בזמן קצר פעמים רבות ולרכוש ידיעה אמיתית וקניין גמור בתלמוד.

נדפס לראשונה בעזרת ה' יתברך בשנת ה'תשס"ב

וכעת יו"ל במהדורה חדשה מאירת עיניים עם הרבה שיפורים

חודש אדר ראשון ה'תשפ"ד

©

יצחק אהרן הורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק

bekitsur1@gmail.com

הקובץ הזה מופץ חינם

ומצווה להעבירו ולסייע בהפצתו חינם

ניתן לרכוש ספר מודפס בכריכה רכה או קשה
בקישור זה באתר אמזון

לקבלת מסכתות אחרות ובכל עניין

ניתן לפנות בוואצאפ 050-6877088

פרק ראשון שנים אוחזין

דף ב

קישור תחילת בבא מציעא עם סיום בבא קמא

מסכת בבא מציעא פותחת במשנה בה נשנה דין "**יחלוקו**", משום ש**מסכת בבא קמא מסתיימת** במשנה, שיש בה **דין חלוקת הנסורת**, מתי היא של הנגר, ומתי היא של בעל הבית, וסמכו חלוקה לחלוקה.

שנים אוחזים בטלית

כאשר באים שני בני אדם לדין על טלית או חפץ אחר, וכל אחד טוען הכל שלי.

אם רק אחד מהם **מחזיק** בטלית, **הרי היא בחזקתו**, עד שיביא חבירו ראיה שהיא שלו [כמבואר בדף ו'].

ואם שניהם אינם מחזיקים בה. **לדעת חכמים**, **כל דאלים גבר**, כלומר, מי מהם שיתגבר על חבירו להחזיק, זכה. **ולדעת סומכוס**, אם יש דררא דממונא, **חולקים** ביניהם, [כמבואר במסכת בבא בתרא דף ל"ד].

ואם שניהם מחזיקים בטלית **בשווה**, כגון שהיו שניהם מחזיקים את קצוות הטלית הנקראת כרכשתא, כמבואר בדף ז', **יש אופנים** [שיתבארו בעזה"י בהמשך], **שהם חולקים** ביניהם את הטלית בשווה, **אחרי שישבע כל אחד שנוטל את חלקו כדין**. ונוסח השבועה יתבאר בעזה"י בדף ה'. וטעם השבועה יתבאר בעזה"י בדף ה' (דעת רבי יוחנן) ובדף ו' (דעת אביי).

זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי

מאחר שהכל מודים שחציה של אחד מהם, הרי זה נוטל אותו מיד. והחצי השני, שדנים עליו, חולקים אותו ביניהם, אחרי שישבע כל אחד שנוטל את חלקו כדין [כנ"ל]. ואם כן, **זה נוטל שלושה חלקים וזה נוטל רביע**.

ואין לומר, **שהאומר חציה שלי**, **יזכה בחצי שהוא טוען**, מתוך [=מיגו] שהיה יכול לומר כולה שלי, והיה מקבל את כל החצי שטוען שהוא שלו ועכשיו שהודה על האמת אינו צריך להפסיד. כי אין אדם מוציא ממון מחבירו על ידי טענת מיגו [=מיגו להוציא לא אמרינן].

ואין לומר, מאחר שהאומר כולה שלי, וחברו מודה לו בחצי, בוודאי יש לו חלק בטלית, ולחברו ספק אם יש בה חלק, וכלל בידנו שאין ספק מוציא מידי ודאי, ואם כן **האומר כולה שלי יקבל את הכל כדבריו**. כי בחצי שדנים עליו, שניהם בספק שקול, ואין בעלותו הוודאית בחצי האחר, מועילה לחצי המסופק.

הבטה בהפקר

הרואה דבר הפקר, **אינו זוכה בו בראייה זו**, עד שיגביה אותו, או ימשוך אותו, או יעשה בו אחד משאר הקנינים המועילים בו.

ומה שאמרו בפרק הבית והעליה, שהבטה בתבואת הפקר קונה, הכוונה להבטה עם מעשה כלשהו, כגון שגדר גדר קטן.

באלו טענות שנים המוחזקים בטלית חולקים אותה בשבועה

מתוך דברי התוס' משמע, שהסוגיה הזו הולכת בשיטת רבי יוחנן (בדף ה' ע"ב), **שהטעם שתקנו** חכמים, שהדנים על הטלית חולקים את הממון **בשבועה**, **שמא באמת שניהם יודעים שהטלית שייכת לאחד**, **וחבירו רוצה לחטוף ממנו**, **ועל ידי השבועה ימנע מכך**. כי החשוד לחטוף ממון אינו חשוד להישבע על שקר. **ואין חילוק בין אם החוטף מורה לעצמו היתר לחטוף**, כי סבור שהנחטף אינו מפסיד בכך, [כגון בטענת אני מצאתי או אני קניתי], **או שאינו מורה לעצמו שום היתר**, וחוטף מחמת שאיסור גזל קל בעיניו, [כגון בטענת אני ארגתי]. **כי כל זמן שיודע שעושה שלא כדין**, **אם נחייב אותו להישבע**, **ימנע** מלהישבע לשקר, ויודה שאין זה שלו.

ורק כשכל אחד מהחוטפים סבור שבאמת הדין עמו, אין טעם לחייב אותם שבועה. כי גם הטועה ישבע על הדבר מחמת טעותו, והשבועה לא תברר את האמת.

ויל"ע אם אז יחלקו בלא שבועה, מאחר שקודם התקנה כך היה הדין, שהרי ממון המוטל בספק חולקים אותו, או שלאחר התקנה אם אי אפשר להשביע, הממון יהא מונח עד שיבוא אליהו.

והמשנה שבה נתבאר הדין הזה **גם במציאה וגם במקח** וממכר, **באה ללמד שבשניהם** יש לומר שהחוטף שלא כדין, **אינו עושה** זאת **כי סבור שהוא שלו**, **אלא כי הוא מורה היתר לעצמו לחטוף**, ולכן יש להשביעו.

ומדברי רש"י מבואר, **שבמקום שהחוטף יודע**

שעושה שלא כדין, אין להשביע אותו אלא כשיש לתלות את הדבר בכך שמורה לעצמו היתר לחטוף, כי סבור שהנחטף אינו מפסיד בכך, [כגון בטענת אני מצאתי או אני קניתי], שעדיין איסור גמור בלא הוראת היתר חמור בעיניו, ואם נשביע אותו שהדבר שלו, ימנע מלהישבע לשקר. **אבל כשאין לחוטף הוראת היתר לחטוף**, ועושה זאת משום שאיסור גזל אינו נחשב בעיניו לכלום, [כגון בטענת אני ארגתיו], **אין טעם להשביעו שהדבר שלו, כי החשוד לגזול, חשוד להישבע לשקר, ולא ימנע בכך** מלגזול את חבירו, ולכן אין להשביע אותם, אלא הדבר יהיה מונח עד שיבוא אליהו.

והמשנה בה נתבאר הדין הזה **גם במציאה וגם במקח** וממכר, **באה ללמד שבשניהם** יש לומר שהחוטף שלא כדין **אינו עושה** זאת **כי איסור גזל אינו נחשב בעיניו, אלא כי הוא מורה היתר לעצמו לחטוף**, ולכן יש להשביעו.

הוראת היתר במציאה

המוצא אינו נחסר בכך שאטול ממנו, שבחנם באה לו ואף בלא טורח.

הוראת היתר במקח וממכר

הקונה יוכל לקנות אחר, ואין לו הפסד ממון אם אטול ממנו את זה.

שנים אוחזים בטלית זה אומר אני קניתיה וזה אומר אני קניתיה

רש"י מפרש, שכאשר שנים אוחזים בטלית וכל אחד אומר אני קניתיה, אם רק אחד מהם נתן מעות למוכר, המוכר נאמן לומר למי מכר, אף על פי שאין המקח בידו. **ורק כששניהם נתנו מעות**, מאחר שאין המקח ביד המוכר, אין המוכר נאמן לומר למי מכר, **וחולקים בשבועה כדין המשנה.**

ותוס' מפרשים, שגם כאשר שניהם נתנו מעות, ואין המקח ביד המוכר, מכל מקום המוכר נאמן כעד אחד, ומאחר שמסייע לאחד, אותו אחד פטור מלהישבע, וחברו חייב שבועה מהתורה. **ורק כשאין המוכר יודע למי מכר**, או שאינו בפנינו, **חולקים בשבועה כדין המשנה.**

משנתנו גם כדעת בן ננס

לדעת **בן ננס**, אין לחייב שבועה, במקום שבוודאי ישבע אחד לשקר. ומכל מקום **מודה** הוא, **ששנים האוחזים בטלית חולקים בשבועה**, כי יתכן שבאמת הטלית של שניהם, ואם כן שניהם נשבעים אמת שהחלק שנוטלים שלהם

הטעם שסומכוס מודה ששנים אוחזים בטלית חולקים בשבועה

יש אומרים שאף על פי שלעניין מי שהחליף פרה בחמור, שהפרה נקנית לבעל החמור בכל מקום שהיא בשעה שבעליה הראשונים מושך את החמור, ואם כשהלכו להביא אותה, מצאו את עוברה בצדה, ואין ידוע אם נולד קודם הקניין, ושייך לבעליה הראשונים, או שנולד לאחר הקניין, ושייך לבעליה האחרונים, אמר סומכוס שחולקים אותו ביניהם בלא שבועה, ואם כן לדעתו ממון המוטל בספק חולקים אותו בלא שבועה אפילו כשאחד מוחזק או שיש לו חזקת מרא קמא, כלומר שידוע שהוא היה הבעלים עד עתה, והשני לא, אין ללמוד מזה בקל וחומר, ששנים האוחזים בטלית, ששניהם מוחזקים בשווה, יחלקו בלא שבועה, **כי מעולם לא אמר לחלוק בלא שבועה, אלא כשבעלי הדין** אינם יודעים את הדין, כי לא ראו מתי נולד העובר, רק **אומרים שמא** ברשותי נולד, ואי אפשר לחייבם שבועה על כך. **אבל כשכל אחד אומר בוודאות שהדין עמו, יש לחייבם שבועה** על כך.

ולדעת רבה בר רב הונא שלעניין מחליף פרה בחמור, אמר סומכוס שחולקים את הממון המוטל בספק בלא שבועה אפילו אם כל אחד מבעלי הדין אומר בוודאות שהדין עמו. ואם כן, **מעיקר הדין, קל וחומר ששנים אוחזים בטלית, יחלקו אותה בלא שבועה**, שהרי חלוקת וולד הפרה, יש בה שתי סיבות שלא יחלקו בלא שבועה, [א] שהחלוקה אינה דין אמת, כי באמת הוולד שייך רק לאחד מהם. [ב] שהמקבל את מה שאינו שלו, מוציא את החלק הזה מרשות חברו ומחוסר גובייא. ואף על פי כן אמר סומכוס שחולקים בלא שבועה. כל שכן בשנים אוחזים בטלית, שיתכן שהטלית של שניהם, וגם שניהם מוחזקים בה, וסברא גדולה שיחלקו בלא שבועה. **ומכל מקום מודה סומכוס שחולקים בשבועה שכן תקנו חכמים**, שלא יהא כל אחד תוקף טלית מיד חבירו ואומר שלי היא.

דף ג

תנאי נוסף ששנים האוחזים בדבר יחלקו אותו

לדעת חכמים, אין אומרים ששנים האוחזים בדבר יחלקו אותו (בשבועה), אלא **אם** כן **יתכן שהחלוקה הזו אמת**, אבל אם בוודאי הדבר שייך רק לאחד מהם, אין חולקים אותו ביניהם, אלא מניחים אותו עד שיבוא אליהו.

ולדעת רבי יוסי [**ללשון הראשון**], **גם בדבר שהחלוקה יכולה להיות אמת**, **אם** אין לתלות את התביעה בטעות של אחד מהם, או בהוראת היתר שלו, אלא בכך ש**אחד מהם רמאי גמור**, כגון זה אומר מצאתי היום, וזה אומר מצאתי אתמול, **קנסו את הרמאי ואין חולקים**, אלא מניחים את הדבר עד שיבוא אליהו.

ולדעת רבי יוסי [**ללשון השני** לפי הפירוש הראשון בתוס'], **לא קנסו את הרמאי**, **אלא כשעל ידי הקנס יפסיד גם מה שבוודאי שלו**, שאז מחמת הקנס ימנע מלרמות. אבל אם על ידי הקנס לא יפסיד משלו כלום אלא רק את מה שרוצה ליטול ברמאות, לא ימנע מלרמות מחמת הקנס, ולא קנסו.

דין כופר בכל הממון

מי שתבעו אותו ממון בלא ראיה, וכפר בכל התביעה, **נאמן מהתורה בלא שבועה**. ואפילו במקום שאדם עשוי להעיז ולכפור לתובע, ואין להאמינו מטעם חזקה שאין אדם מעיז פניו לכפור. כי בשבועת מודה במקצת נאמר, "כי הוא זה", ללמד שרק מודה במקצת אינו נפטר ממה שכופר עד שישבע שאומר אמת, אבל כופר הכל פטור מלשלם בלא שישבע שאומר אמת.

דין מודה במקצת

מי שתבעו אותו ממון, והודה במקצת התביעה, וכפר במקצתה. **מה שהודה - ישלם**. **ומה שכפר** - או **ישבע ויפטר**, או ישלם.

ואין לפוטרו בלא שבועה, **ולהאמינו שהאמת עמו** במקצת שכפר, מתוך [=**מיגו**] **שהיה יכול לכפור בכל**, ולהיפטר לגמרי. משום **שאין מקבלים טענת מיגו** אלא כשהיה יכול לטעון שתי טענות ברצון שווה, שאז יש להאמין לו שאינו משקר, **מאחר** שאם היה משקר היה יכול לטעון טענה אחרת טובה ממנה. אבל **טענת הודאה במקצת**, **אינה שווה לטענת כפירה בכל**, **שאין אדם רוצה להעיז פניו לכפור הכל** כשם שהעיז פניו לכפור מחצה.

התוס' כתבו, שהסיבה שאין אדם מעיז פניו לכפור הכל, **משום שחברו מכיר בשקרו**. ולפי זה, במקום שאין התובע מכיר בשקרו, כגון שתבעו אותו יתומים, שאמרו לו, שמא חייב אתה לאבינו, שאינם יודעים את האמת. אם הוא מודה במקצת, אינו חייב שבועה, כי נאמן לכפור מקצת, מיגו שהיה כופר הכל.

ויש ראשונים שמפרשים באופן אחר מדוע אין אדם מעיז פניו לכפור הכל, ודבריהם מבוארים במקומות אחרים.

ואין לומר, **איך נשביע אותו**, **הלא אם אנו חושדים אותו שכופר לשקר**, **גם ישבע לשקר**, ומה מועילה השבועה. **משום שבאמת אין אנו חושדים אותו שכופר לשקר כדי לגזול את התובע**, **אלא שעתה אין לו מעות לשלם**, **ומתכוון לדחותו עד שיהיה לו**, ואם כן מאחר שאינו חשוד לגזול, אינו חשוד להישבע לשקר, ואם באמת חייב הכל, כשנשביע אותו, יודה שחייב הכל.

כן פירש רש"י את שאלת הגמרא, ותבכוליה בעי דלודי ליה'. ופירוש זה הוא **כדעת האומרים** שהחשוד על הממון חשוד גם להישבע לשקר [=**מאן דחשיד אממונא חשיד אשבועתא**].

והתוס' בארו את הסוגיה **כדעת האומרים מאן דחשיד אממונא לא חשיד אשבועתא**, ואם כן אין לשאול איך נשביע את מי שאנו חושדים אותו שגוזל, כי אף על פי שחשוד לגזול, לא ישבע לשקר. **ושאלת הגמרא היא מאחר שאין אדם מעיז לכפור בפני בעל חובו**, **יהיה נאמן לכפור מחצה**, **כי אם היה שקר**, **לא היה מעיז לכפור**, **והתירוץ הוא**, **שכפירה במחצה אינה העזה כל כך**, אלא דחיית התובע עד שימצא לשלם לו, ולכן אין להאמין בלא שבועה.

דין עדים במקצת

מי שתבעו אותו ממון כגון חייב אתה מאה, וכפר בכל התביעה, ובאו עדים וחייבו אותו במקצתה שאמרו אתה חייב חמישים, **מה שחייבו אותו העדים**, לדברי הכל **ישלם**.

ונחלקו חכמים מה הדין בחלק התביעה שאין העדים מעידים.

לדעת רבי חייא – **או ישבע** ויפטר, **או ישלם**. ודבר זה למד בבנין אב, מהצד השווה של שבועת מודה במקצת, ושבועת עד אחד, [כמו שיתבאר

בעזה"י בהמשך].

ולדעת אבוה דרבי אפטוריקי (בדף ה') – **פטור מלשלם בלא שבועה**. שנאמר בפרשת מודה במקצת שני מיעוטים, "הוא" ו"זה", ואחד המיעוטים בא ללמד, שדווקא מודה במקצת חייב שבועה על השאר, אבל עדים שחייבוהו במקצת, אינם מחייבים אותו שבועה על השאר.

וכתבו התוס' (בדף ה'), **שהלכה כרבי חייא**, שאינו דורש את המיעוט "זה" לעניין עדים שחייבוהו במקצת, אלא לעניין שאין מודה במקצת חייב אלא כשהודה ממין הטענה, אבל תבעו חטים והודה בשעורים פטור, כמו שיתבאר שם.

עוד כתבו התוס' (בדף ה'), **שאף על פי שאין ללמוד מבניין אב שהעדים מחייבים שבועה על השאר, אלא** כשלא הוחזק הנתבע כפרן, כלומר **בתביעת הלוואה** שיש לומר שכפר רק לדחות את התובע עד שימצא להשיב לו, ולא משום שרוצה לגוזלו, כמודה במקצת שלא הוחזק כפרן, וכמחויב שבועה מעד אחד, שלא הוחזק כפרן בעדים, אבל בתביעת פיקדון, שהוחזק כפרן כשהעידו שמקצת הפיקדון אצלו, אין ללמוד מהם לחייבו שבועה. **מכל מקום מאחר שלמדנו שיש שבועה בתביעת הלוואה** שכפר הכל וחייבו העדים מקצת, **שוב אין לחלק בין הלוואה לפיקדון**.

נאמנות אדם על עצמו לעניין חיוב קרבן

א. ללשון ראשון במסכת כריתות.

חכמים אומרים שאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים, ולכן כשעדים אומרים אכלת חלב, וחייב אתה קרבן, והוא אומר לא אכלתי חלב אלא שומן לא יביא קרבן. וכשעדים אומרים לו, אכלת שומן ולא חלב, ופטור אתה מקרבן, והוא אומר אכלתי חלב, מביא קרבן.

ורבי מאיר אומר שעדים נאמנים יותר מהאדם עצמו, ולכן כשהעדים אומרים אכלת חלב, יביא קרבן, אפילו אומר שלא אכל חלב. וכשאומרים לו, לא אכלת חלב, לא יביא קרבן, אפילו אומר שאכל חלב.

ב. וללשון השני במסכת כריתות.

חכמים מודים שהעדים נאמנים יותר מהאדם עצמו, ולכן כשהעדים אומרים שלא אכל חלב, לא יביא קרבן, אף על פי שאומר שאכל. **אבל כשהעדים אומרים שאכל חלב, ואמר לא אכלתי, ואחר כך ביאר שכוונתו לומר לא אכלתי שוגג אלא מזיד**, ולכן פטור אני מקרבן, שאין קרבן אלא לשוגג, **מאחר ששוב אינו סותר את דברי העדים, נאמן**.

ורבי מאיר אומר, שאף בזה **אינו נאמן, כי מתחילה אמר סתם שלא אכל**, ושוב לא יוכל לומר שבאמת אכל במזיד.

מניין לרבי חייא שעדים על מקצת תביעה מחייבים שבועה על השאר

א. מתחילה אמרו שרבי חייא למד זאת **בקל וחומר ממודה במקצת**, שמתחייב שבועה על השאר, ועדות של שנים חמורה מהודאה, שעדים מחייבים קנס, והודאה אינה מחייבת קנס.

ודחו זאת, משום שהודאה עדיפה על עדות של שנים. יש אומרים משום שהודאה מחייבת קרבן, ועדות של שנים לא. ולדברי הכל משום שהודאה אינה מתבטלת בהכחשה והזמה, ועדות של שנים מתבטלת בהכחשה והזמה.

ב. ולפיכך אמרו שלומד זאת **בקל וחומר מעד אחד** שמחייב שבועה, ועדות של שנים חמורה מעדות של אחד, ששנים מחייבים ממון, ואחד אינו מחייב ממון.

ודחו זאת, משום שאין ללמוד מעד אחד שבועה על מה שלא העיד, אלא על מה שהעיד.

דף ד

ג. ולפיכך אמרו שלומד זאת **בקל וחומר** מעד אחד, ש**מחייב שבועה על ידי גלגול** גם על מה שאינו מעיד, ועדות של שנים חמורה מעדות של אחד, ששנים מחייבים ממון, ואחד אינו מחייב ממון.

ודחו זאת, משום שאין ללמוד מעד אחד שבועה על מה שלא העיד, אלא כשמתחילה חייב שבועה על מה שהעיד, ושאר השבועות באות על ידי גלגול, אבל כשאין כאן שבועה על מה שהעיד, אין שבועה על מה שלא העיד.

ד. <u>ולמסקנה</u> אמרו שלומד זאת **בבנין אב**, **מהצד השווה של שבועת מודה במקצת ושבועת עד אחד**, שהצד השווה שבהם שיש בהם טענה חשובה, שיש לה חיזוק על ידי הודאה במקצת, או עד אחד, ויש בהם כפירה שהכופר נראה כמשקר, ומשביעים אותו על הכפירה, ומכאן יש ללמוד שאף כשעדים מחייבים במקצת, ויש כאן תביעה חשובה שיש לה חיזוק, מאחר שכופר נראה כמשקר, יש להשביעו על הכפירה.

דין מודה במקצת והילך

כפי שמפרש רש"י את הסוגיה

א. מי שתבעו אותו מנה [בלא ראיה], ואמר 'אני **חייב רק חמישים**', **ונתנם לתובע מיד**, נמצא שמאחר שנתן לתובע את החמישים שהודה בהם, הרי זה כופר בכל התביעה הקיימת, **ופטור משבועה כדין כופר הכל**.

ב. ומי שתבעו אותו מנה [בלא ראיה], ואמר '**אני חייב רק חמישים**, **וכשיהיה לי אשלם לך**', הרי זה מודה במקצת הטענה הקיימת, **וחייב שבועה** על מה שלא הודה, **כדין מודה במקצת**.

ג. ומי שתבעו אותו מנה [בלא ראיה], ואמר '**אני חייב רק חמישים והילך**, **כלומר שלך הם ברשותי בא וטול אותם**', אבל עוד לא נתן אותם בפועל לתובע.

לדעת רבי חייא – אף על פי שבמה שהודה לו, אומר לו שהם כבר שלו, ושוב אינו כבעל חוב עליהם אלא כשומר, מכל מקום, מאחר שעדיין אינם ביד התובע, אין זה ככופר בכל התביעה הקיימת, אלא כופר במקצת ומודה במקצת, **וחייב להישבע על השאר**.

ולדעת רב ששת – מאחר שאמר על מקצת התביעה, 'שלך הם בכל מקום', הרי זה כאילו נתן את המקצת ביד התובע, ומעתה אינו מודה כלל בתביעה הקיימת, **ופטור משבועה כדין כופר הכל**.

מפירוש רש"י משמע, שאף לדעת רב ששת, יש להחשיב את האומר הילך, כמי שכבר החזיר לתובע רק בדבר שבאמת קנוי לתובע, אלא שהוא כעת ברשות הנתבע, כגון פיקדון שהפקיד אצלו, או מלווה שהלווה לו ולא השתמש במעות, שעדיין לא יצאו מרשות המלווה, או קרקע שכבר השתעבדה לו בשטר.

אבל לווה שהוציא את המעות, ואומר הילך מעות אחרים ברשותי, שיהיו שלך בכל מקום שהם, אין זה כאילו כבר החזירם לתובע, כי אינם קנויים לו.

ויש מפרשים שהלוואה אף קודם שהשתמש במעות, יצאו מרשות המלווה כהלוואה שהשתמש במעות, ואם כן, על הדרך שביארנו את הסוגיה אין דין הילך בהלוואה.

ולעניין הלכה **כתבו התוס'**, שמכמה סוגיות **נראה שהלכה כרב ששת**. **ובספר חפץ משמע שהלכה כרבי חייא**.

ותנא תונא [=דברי התנא של משנתנו ראיה לדברי]

א. **מתחילה רצו לומר**, **שמהמשנה יש ראיה לדברי רבי חייא**, שאמר (בדף ג'), **שעדים שמחייבים ממון במקצת התביעה**, **מחייבים שבועה על השאר**. שהרי שנים שאוחזים בטלית, הרי זה כאילו שיש לכל אחד עדים על חצי תביעתו, שכל אחד אומר כולה שלי. ומאחר ששניהם מוחזקים הרי זה כאילו יש עדים שהחצי שלו, [אנן סהדי דמאי דתפיס האי דידיה הוא, וכל אחד תופס החצי]. וההלכה שכל אחד מקבל את החצי, וחברו נשבע לו על השאר, כדין רבי חייא.

ודחו את הראיה, כי אף לפי דברי רבי חייא אין לחייב שבועה על פי עדים אלא כשמסייעים לתובע בלבד. אבל אם היו מסייעים גם לנתבע, ואומרים בפירוש שפטור מהשאר, לא היה נשבע על השאר. ואם כן, כששנים אוחזים בטלית, הרי זה כאילו עדים מסייעים לכל אחד בחצי, וסותרים דבריו בחצי האחר, ומה שמשביעים אותם אין זה שבועת עדים במקצת, כדינו של רבי חייא, אלא שבועה מתקנת חכמים.

ב. **ושוב אמרו**, **שמהמשנה יש ראיה לדברי רבי חייא**, **שמודה במקצת ואומר הילך**, **חייב שבועה**, שהרי שנים שאוחזים בטלית, כל אחד נשבע על מה שאינו נותן לחבירו, אף על פי שבמה שחבירו זוכה, הרי הוא כאומר הילך, שהרי חבירו מוחזק במה שזוכה, ואינו מחוסר גבייה. [ולפי פירוש רש"י השבועה הזו היא כשבועת מודה במקצת, כי כששניהם מוחזקים, הרי זה כאילו יש לכל אחד עדים במחצה. ולפי פירוש התוס' השבועה הזו היא כשבועת מודה במקצת, כי כששניהם מוחזקים, הרי זה כאילו כל אחד מודה לחבירו שהחצי שלו]. ואף ששבועת המשנה אינה שבועת התורה, מכל מקום אם התורה לא היתה מחייבת שבועה בטענת הילך, אין לחכמים לתקן שבועה במקום שדומה לטענת הילך.

שטר שכתוב בו ראובן חייב סלעים לשמעון ולא כתוב כמה ושמעון אומר חמשה סלעים

אם ראובן הלווה אומר שלווה שני סלעים, **הכל מודים שנאמן**, **ופטור משבועת מודה במקצת**, **ושלושה טעמים לכך**.

א. **לדעת האומרים <u>הילך</u> פטור**, **הודאת שתי סלעים כהודאת הילך היא**, **שהרי** מיעוט סלעים שתים, ואם **כן משמעות השטר**, שמחייב שתי

סלעים, **וכל חוב הכתוב בשטר, יש בו שעבוד קרקעות, ומאחר שמודה בו, הרי זה כאומר הילך**, שכל הודאה בקרקע כהילך היא.

ב. **אף לדעת האומרים הילך חייב, מכל מקום מאחר שמודה במה שכתוב בשטר, נמצא** שאין **הודאתו** על חוב של מטלטלים, **אלא על חוב של קרקעות**, כאילו תבעו זה שלושה סלעים מטלטלים, ושני סלעים קרקעות, וכפר בתביעת הקרקעות, **שלדברי הכל פטור משבועת מודה במקצת**, אפילו לא היו הקרקעות כהילך, משום שלא חייבה תורה שבועה, אלא כשיש הודאה במקצת מטלטלים, וכפירה במקצת מטלטלים.

ג. אף לדעת האומרים הילך חייב, ואפילו היה חיוב שבועה על כפירת קרקעות, כאן אין לחייב את הלווה שבועה, **כי השטר מסייע לטענתו**, שמשמעות השטר שני סלעים כמו שאומר.

ואם הלווה אומר שלושה סלעים:

לדעת רבי שמעון בן אלעזר – חייב שבועת מודה במקצת, מחמת המנה השלישי שהודה משום שאין המנה השלישי במשמעות השטר. ואם כן, א. אין הודאתו כהילך. ב. אין הודאתו כהודאת חוב קרקע. ג. אין השטר מסייעו בטענת שלושה סלעים.

ולדעת רבי עקיבא [ויי"ג רבי יעקב] – **פטור משבועת מודה במקצת**, שהרי אם היה אומר שתים, היה נאמן, ואם כן כשמודה יותר משתים, אינו אלא כמשיב אבדה, שפטרו אותו חכמים מהשבועה.

דף ה

לדעת האומרים הילך פטור למה הוצרכה תורה למעט קרקעות משבועה

כבר התבאר, שלדעת רב ששת מודה במקצת ואומר הילך, פטור משבועה, ואם כן כל מודה במקצת קרקע, פטור משבועה מהטעם הזה, כי כל מודה בקרקע, כאומר הילך הוא, ומכל מקום הוצרכה התורה לבאר, שאין נשבעים על הקרקעות, **כי יש אופנים שאין לפטור מטעם הילך**:

א. **כשהזיק את הקרקע שמודה שהיא של חבירו**, לא די שישיב אותה כמו שהיא, ולכן כשמודה בה, אינו כאומר הילך בכל מה שמודה, שכל הנזק צריך לשלם מכספו.

ב. כשתבעו אותו קרקעות ומטלטלים, **וכפר בקרקעות והודה במטלטלים**, אין כאן הודאת הילך, ואף על פי כן פטור, כי אין נשבעים על כפירת קרקעות.

ומהדין הזה הוכיחו התוס', שמי שתבעו אותו שני דברים, והודה באחד מהם, דינו ככל מודה במקצת שחייב שבועה, שהרי לולי שפטרה תורה שבועה על הקרקע, היה נשבע, אף שלא הודה במקצת המטלטלים והקרקעות, אלא במטלטלים הודה, ובקרקעות כפר.

מתי משביעים את השומרים כדי לפוטרם מנזק שארע לפיקדון

שומר חנם פטור מלשלם, אפילו נגנב הפיקדון או אבד, ושומר שכר פטור מלשלם, רק אם נאנס הפיקדון, ושואל פטור מלשלם, אם ארע הנזק מחמת המלאכה.

יש אומרים שלעולם אינם נפטרים מלשלם, אלא כשישבעו על טענתם.

ולדעת רמי בר חמא, לא חייבה אותם תורה להישבע על טענתם, אלא כשעם הטענה שרוצים להיפטר בה, טענו גם טענת כפירה, וטענת הודאה, והדבר יתכן רק כשהבעלים אומרים שלושה פיקדונות נתתי לכם, והם אומרים לא קבלנו אלא שנים, [ואם כן כפרו באחד הפקדונות], אחד מאלו שקבלנו חייבים אנו להחזיר, [לרבי חייא אפילו קיים בביתו, נחשב הדבר להודאה מחייבת, ולרב ששת רק אם אומר פשעתי בו, וחייב אני לשלם דמיו, הדבר נחשב להודאה מחייבת], והשני פטור אני מלשלם לפי דיני השמירה, [כגון גנבה לשומר חנם, ואונס לשומר שכר, ומתה מחמת מלאכה לשואל].

בדף ו' מבואר, שכששומר חנם נשבע, משביעים אותם שלש שבועות, א. שלא פשע. ב. שלא שלח יד. ג. שאין הפיקדון ברשותו. אולם מדברי רש"י כאן מבואר, שהשבועה שנשבע היא על טענתו, דהיינו שנאנס או נגנב או נשבר מחמת מלאכה, ואפשר שכוונת הגמרא בדף ו' היא, שנוסף על טענתם, משביעים אותם עוד שלוש שבועות, וי"ל"ע בזה.

.

רבי חייא תנא הוא ופליג.

דברי אבוה דרבי אפטוריקי כתובים בדף ג'.

טענו חטים והודה לו בשעורים

לדברי חכמים, מן התורה הנתבע פטור לגמרי בלא שבועה. מן החטים פטור כדין כופר הכל. ומן השעורים פטור, כי מאחר שלא תבע ממנו התובע

הרי זה כמודה לו, שאינו צריך לשלם.

ולדברי רבן גמליאל: **הנתבע חייב**. **יש מפרשים שחייב לשלם שעורים** שהודה בהם. **ויש מפרשים** שפטור מלשלם שעורים כדברי חכמים, אבל **חייב שבועה על החטים**, כדין מודה במקצת.

חשוד על השבועה שהתחייב שבועה

החשוד להישבע לשקר שהתחייב שבועה בדין, **אין להשביעו**, כי ישבע לשקר, ואין טעם להשביעו לשקר.

ואם חיוב השבועה הוא מהתורה, [כגון על פי עד אחד או הודאה במקצת], **תקנו חכמים שהתובע ישבע**, **ויטול ממנו את תביעתו** על ידי השבועה.

אבל בלא שישבע התובע, אין לחייבו לשלם כדין מי שחייב שבועה ואינו יכול להישבע מחמת טענותיו, שמתוך שאינו יכול להישבע משלם, כי החשוד הזה רוצה להישבע, ואנו לא מקבלים את שבועתו, ואין לחייבו לשלם כשאינו נשבע מחמת בית דין. א"נ אין לתקן שחשוד על שבועה ישלם בכל מקום שחייב שבועה, כי אז כל אחד יביא אותו לידי שבועה, ויוציא ממנו ממון.

ואם חיוב השבועה הוא מתקנת חכמים, [כגון כופר הכל, שפטור מהתורה בלא שבועה, וחכמים חייבוהו שבועת היסת על טענתו], בזה **לא תקנו חכמים**, **שכנגדו ישבע ויטול**, שאין מתקנים תקנה לתקנה.

נאמנות רועה לעניין עדות

מי שרועה את בהמותיו, הרי הוא בחזקת גזלן, **ופסול לעדות**, כי וודאי מרעה את הבהמות בשדות של אחרים, כדי שיושבחו בהמותיו.

אבל הרועה בהמות של אחרים, אינו בחזקת גזלן, **וכשר** הוא **לעדות**, כי מאחר שאינו נהנה מהשבחת הבהמות שאינן שלו, אינו חוטא לרעות בשדות אחרים להשביחן, ומרעה אותם בשדות הפקר בלבד.

נוסח השבועה שתקנו לשנים האוחזים בטלית

[או בדבר אחר]

חכמים תקנו שכל אחד מהאומרים כולה שלי יאמר כך, "**כולה שלי ולדבריכם שבועה שיש לי בה ואין לי בה פחות מחציה**", כלומר, כל הטלית שלי היא, אלא לדבריכם, שאין אתם מאמינים לי בכולה, הנני נשבע שיש לי חלק בה, והחלק הזה אינו פחות ממחצה".

אבל אינו נשבע שכולה שלו כטענתו, משום שאין נותנים לו את הכל, ואם ישביעוהו שכולה שלו הרי לעז לבית דין, מאחר שכולה שלו, והם אמרו יחלוקו.

ואינו נשבע שחציה שלו כפי פסק הדין, כי בכך פוגם את דבריו, שטוען כולה שלי, ואין להשביעו לפגום דבריו.

הטעם שתקנו חכמים שבועה לשנים האוחזים בטלית

מעיקר הדין שנים האוחזים בטלית [או דבר אחר], וכל אחד אומר כולה שלי, מאחר ששניהם תפוסים בה, הרי היא בחזקת שניהם, ויש להם לחלוק אותה בלא שבועה, אולם חכמים תקנו, שכל אחד ישבע על טענתו, **שמא על ידי כן יתברר שאחד מהם משקר**.

לדעת רבי יוחנן, הסיבה שחייבו אותם שבועה, כי **אנו חושדים שאחד מהם גזלן**, **ותפס מחבירו שלא כדין**, ללא שום סיבה, **ועל ידי שנחייב אותו שבועה**, **יודה על האמת**, **כי** לא ירצה להישבע לשקר, שהרי אף החשוד לגזול, אינו חשוד להישבע לשקר, [=**מגו דחשיד אממונא**, **לא חשיד אשבועתא**], משום ששבועת שקר עבירה חמורה היא לבני האדם, שהעולם נזדעזע על איסור "לא תשא שם ה' אלקיך לשוא".

יש מפרשים שלדעת רבי יוחנן, אפילו גזלן גמור אינו חשוד להישבע לשקר מהתורה, וחכמים בלבד פסלוהו ואמרו שכנגדו ישבע. ויש מפרשים שגזלן גמור חשוד על השבועה מהתורה, אף לדעת רבי יוחנן, ורק קודם שגמר לגזול, (כגון זה, שטוען על הטלית שהיא שלו, אבל עדיין לא לקחה), יפרוש מחמת השבועה.

ולדעת אביי, אם בגזלנות אנו חושדים את אחד מהם, אין טעם להשביע אותם, כי הגזלן ישבע לשקר, ולא יודה על האמת, משום שהחשוד לגזול ממון, חשוד גם על שבועת שקר, [=**מגו דחשיד אממונא**, **חשיד אשבועתא**], **אלא** הסיבה שאנו משביעים אותם, כי **אנו חושדים שאחד מהם** ראה את חבירו תופס טלית, **והיה מסופק שמא חבירו חייב לו ממון** מחמת הלוואה ישנה שכבר שכח ממנה, ואם יתבע ממנו את ההלוואה יכחיש אותו, ולכן תפס ממנו את הטלית, ואמר כולה שלי, שהרי ממון הלווה משועבד למלווה, **ועל ידי**

שנחייב אותו שבועה על טענתו, **יודה על האמת, כי לא ישבע מחמת הספק**, שאם באמת לא הלווה לו, אין לו אפשרות לתקן את החטא, שאין זה כממון שיכול להחזירו.

וכבר התבאר בדף ב', שיתכן שלדעת רב פפא, החשוד לגזול שלא כדין חנם, חשוד להישבע לשקר, אבל החשוד לגזול שלא כדין מחמת הוראת היתר, אינו חשוד להישבע לשקר, והסיבה שחייבו אותם להישבע, כי אנו חושדים שאחד גזל מחבירו מחמת הוראת היתר, ועל ידי שנחייב אותו שבועה יודה על האמת.

הכופר במלווה

מי שטען אותו חבירו שהלווה לו ממון והוא כופר בכך, כל זמן שלא נשבע על כך לשקר, **כשר לעדות**, אף על פי שבאו עדים ואמרו ששיקר, כי יתכן שאין כוונתו להימנע מלשלם את חובו, אלא שעתה אין לו כסף, וכוונתו לדחות את המלווה, עד שיהיה לו כסף.

ולכאורה כן הדין אפילו אם העידו עדים שיש כסף תחת ידו, כי יתכן שהכסף שתחת ידו נחוץ לו לצרכים אחרים.

הכופר בפיקדון

מי שטען אותו חבירו שהפקיד אצלו ממון לשמור לו והוא כופר בכך, אם באו עדים ואמרו שהפיקדון תחת ידו, אף על פי שלא נשבע לשקר על כפירתו, **נפסל לעדות**. כי כשאינו רוצה להחזיר לבעלים מה שהפקידו אצלו, וודאי גזלן הוא, וגזלן פסול לעדות.

ואם באו עדים ואמרו שהפיקדון אכן שייך למפקיד, אבל לא ראו אותו עתה תחת ידי השומר הזה. כל זמן שלא נשבע לשקר על כפירתו, לא נפסל לעדות, כי יתכן שאין כוונתו לגזול מהמפקיד, אלא שהבהמה שנתן לו לשמור אינה תחת ידו, וכוונתו לדחותו עד שימצא מי גנבה, או עד שילך ויביאנה מהאגם.

נאמנות חמסן לעניין עדות ושבועה

א. חמסן שגוזל בלא לתת דמים, פסול לעדות ולשבועה ככל הגזלנים, שאיסור זה ידוע הוא, והעובר עליו אינו חושש לעבור שאר איסורים.

ב. חמסן שנותן דמים לבעלים עבור מה שחוטף מהם אבל נוטל בחוצפה ובכוח נגד רצונם, פסול לעדות מדברי חכמים, וכן פסול **לשבועה**.

ג. חמסן שנותן דמים לבעלים עבור מה שלוקח מהם אבל מסתיר את חמסנותו. אף שעובר באיסור "לא תחמוד", **אינו פסול לעדות ושבועה**, כי רבים חושבים שאיסור "לא תחמוד" אמור רק בגוזל ואינו משלם, אבל אם משלם אינו עושה איסור, ולכן אינם חשודים לשקר, שזה דבר שידוע שאסור לעשותו, ולא יעשוהו.

דף ו

שבועת היסת על קרקעות

כתב רב האי גאון שמשביעים שבועת היסת גם על הקרקעות. [תוס'].

שומר חנם שאומר נגנב הפיקדון
משביעים אותו שלוש שבועות

שבועה א. שלא פשע בו.

שבועה ב. שלא שלח בו יד. רש"י מפרש, שהכוונה לכך שלא עשה בו מלאכה, שאם עשה בו מלאכה, נעשה עליו גזלן, וחייב לשלם אפילו הוזק באונס, [ואם החזירה לרשות השמירה, נחלקו חכמים בדף מ' אם מועיל החזרה לפוטרו], ורבינו תם מפרש, שהכוונה לכך שלא אכל את הפיקדון בעצמו.

שבועה ג. שאינו ברשותו. לדעת רבי יוחנן משביעים אותו אף שחשוד על כך, כי החשוד על הממון אינו חשוד על השבועה. ולדעת אביי משביעים אותו על כך, כי אינו חשוד על הממון, שמא מעכבו ברשותו מחמת ספק מלווה ישנה שיש לו על הבעלים.

ואם יש עדים שהפיקדון נאנס:

יש מפרשים שפטור משבועה שלא פשע, ושאינה ברשותו, [שהרי העדים מעידים שנאנס], **אבל חייב להישבע שלא שלח בו יד**, כי אם שלח בו יד, חייב לשלם אף על פי שנאנס.

ויש מפרשים שפטור מכל השבועות, כי מתחילה לא התחייב להישבע שלא שלח בו יד, אלא על ידי גלגול שבועה מחמת השבועה שלא פשע, ואם אינו חייב להישבע שלא פשע, שוב אינו מחויב להישבע שלא שלח בו יד. [אולם יש מקשים על הפירוש הזה, משום שאין סברא ששבועה שלא שלח בה יד באה על ידי גלגול, מחמת שבועה שלא פשע בה, שהרי אין גלגול שבועה אלא בדבר הדומה].

שנים אוחזים בטלית
ותקף האחד והוציא מיד חבירו

כבר התבאר ששנים אוחזים בטלית, וכל אחד אומר כולה שלי, **חולקים אותה בשבועה**.

וכן הדין **אם** אחר שאחזו בה בשווה, תקף האחד את חבירו, והוציא מידו את הטלית, ובלבד ש**הלה**

עומד וצווח עליו.

ואם קודם שנשבעו, תקף האחד את חבירו, והלך עם הטלית, **והלה שותק, הרי זה כמודה לו** שהדין עמו, **ושוב אינו מוציא ממנו** החצי, **אפילו בשבועה**.

ואם בשעה שתקף את חבירו **שתק, ורק לאחר מכן צווח, ספק בגמרא** האם שתיקתו הראשונה נחשבת כהודאה, או שאינה כהודאה, ומה ששתק, כי אמר שהדיינים רואים את תקיפת חבירו, ולא יניחו לו.

ושנים אוחזים בטלית שנפסק דינם לחלוק בשבועה, **ויצאו מבית הדין, וחזרו כשהטלית ביד האחד, והוא אומר 'הודה לי** חברי ששלי היא':

- **אם הלה אומר**, 'לא הודיתי לו, אלא **חטף ממני', נאמן**.

- **אבל אמר**, 'לא הודיתי לו, אלא **השכרתי לו בכסף', אינו נאמן**, שהרי עד עתה טען שגזל ממנו, ואיך האמין לו להשכיר לו בלא עדים.

שנים אוחזים בטלית והקדישה האחד

אם בשעה שהקדיש זה צווח חבירו, ואמר שלי היא, ואינך יכול להקדישה, הכל מודים שלא חל ההקדש בחלק חבירו, שהרי אפילו היה מוציא ממנו בפועל, לא היה זוכה יותר ממחצה.

ואם שתק חבירו, עד אחר שבא הגזבר ונטל מהם את הטלית, מסתבר שהכל מודים ששתיקה זו הודאה היא שהטלית של חבירו.

ואם בשעה שהקדיש את הטלית שתק חבירו, ורק כשבא הגזבר לקחת אותה צווח:

אם נאמר שכשהאחד תוקף בפועל, והשני שותק ולבסוף צווח, **אין השתיקה נחשבת להודאה, כאן שלא תקף בפועל, רק הקדיש, וודאי** שאין השתיקה נחשבת להודאה, **ולא חל ההקדש** על חלק חבירו.

ואם נאמר שכשהאחד תוקף בפועל, והשני שותק ולבסוף צווח, השתיקה נחשבת להודאה שהטלית של התוקף, כאן שלא תקף בפועל, יש להסתפק אם חל ההקדש על כל הטלית.

מתוך פירוש רש"י משמע שהספק הוא כך, לעניין הודאה אין חילוק בין הקדש בפה לתקיפה בפועל, ואם הקדש זוכה באמירת המקדיש, האמירה הזו היא כהוצאת הטלית מיד חבירו, ומאחר ששתק חבירו, השתיקה נחשבת להודאה, וזכה ההקדש בכל הטלית, אלא שיש להסתפק **האם גם כאן זכה ההקדש באמירה**, או מאחר שחבירו מעכב עליו, שהרי כשבא הגזבר לקחת הוא צווח ואינו נותן לו, ממילא לא חל ההקדש, שהרי נאמר "איש כי יקדיש את ביתו", ודרשו חכמים שאין הקדש חל אלא על מה שהוא ברשות המקדיש, כמו בית שהוא ברשות בעליו, ואם כן אין כאן שום תקיפה, וממילא אין השתיקה הודאה. **ומסקנת הגמרא שלא זכה ההקדש, כי אין אדם מקדיש מטלטלים שאינם ברשותו**.

והתוס' כתבו שהספק הוא, האם שתיקת חבירו בזה נחשבת להודאה, כלומר מאחר שהקדש זוכה באמירה של המקדיש, כשהקדישה הרי זה כאילו תקפה והוציאה מרשות חבירו, ומתוך ששתק, הודה שאינו שלו, או שאין שתיקה נחשבת כהודאה, אלא כשמוציא מידו בפועל, אבל כשמקדיש, ועדיין הטלית ביד חבירו, אינו חש לדבריו שהקדיש, כי לא הוציא ממנו כלום. **ומסקנת הגמרא שלא חל ההקדש, כי אין השתיקה הזו נחשבת כהודאה**, [כשם שלעניין מרחץ שדנו עליו שנים, והקדישו האחד, אמרו שלא חל ההקדש, כי אין לו ראיה שהוא שלו, וכל קרקע שאין לו ראיה שהוא שלו, אינו יכול להקדישו, ואף על פי שכשהקדיש האחד שתק חבירו, לא החשיבו את הדבר כראיה שהמרחץ שלו].

כל דאלים גבר ותפס או הקדיש

כתבו התוס', כשנפסק הדין כל דאלים גבר, אם **תפס** האחד, **חבירו רשאי לתוקפו** ולהוציא ממנו, אבל אם תפס האחד **והקדיש, אין חבירו רשאי לתקוף** ולהוציא מההקדש.

דין ספק בכור

ממתנות כהונה, שישראל פודה את בנו הבכור בחמישה סלעים, ונותן אותם לכהן, ונותן לכהן את הבהמות הטהורות הבכורות עצמן [שור או שה], ואת החמור שנולד בכור פודה בשה, ונותן לכהן את השה. ומלבד מה שצריך לתת את המתנות האלו לכהן, יש בבהמות הטהורות קדושה, ואסורות בגיזה ועבודה.

וכשנולד מי שהוא ספק בכור, כגון שהפילה אמו לפניו דבר שהוא ספק רוח שאינו פוטר את הבא אחריו, ספק נפל שפוטר את הבא אחריו מהבכורה.

א. לעניין חיוב נתינת המתנות לכהן, מאחר שספק ממון הוא, **המוציא מחבירו עליו הראיה**, ככל ספק ממון שהאחד מוחזק בו.

לדעת רב המנונא–רק בית דין לא יוציאו מהמוחזק בלא ראיה, אבל **אם הכהן יתפוס** מיד הישראל, **תועיל התפיסה** להחשיבו מעתה מוחזק, ושוב לא

יוציא ממנו הישראל בבית דין בלא ראיה, [**יש מפרשים** שהתפיסה מועילה **רק אם הוא רגיל לתת את מתנותיו לכהן הזה** (=מכירי כהונה), אבל אם אין רגיל לתת לו, יוציא ממנו בכל אופן, כי יאמר לו רצוני לתת לכהן אחר. **ויש מפרשים שבכל אופן** לא יוציא מהכהן את המתנה, כי אינה של הבעלים אלא שיש לו זכות לתת למי שירצה, ורק את השווי הזה יש אומרים שיוכל לתבוע ממנו].

ולדעת רבה – מאחר שבזמן שנולד הספק היה הבכור ביד הישראל, נחשב למוחזק גמור, שאין הכהן מוציא ממנו בלא ראיה, ואפילו יתפוס הכהן **יוציאו ממנו**, ויחזירו לישראל, [וכן פסקו התוס'].

ב. ולעניין קדושת הבכור, אף על פי שספק היא, קדושים הם, **ואסורים בגיזה ועבודה**.

לדעת רב המנונא – <u>הטעם שכל בכור קדוש, כי הוא מתנת הכהן, ואף כאן</u> לעניין קדושת הבכור, הבהמה נחשבת למתנת הכהן, אף על פי שספק בכור היא, **מאחר שאם יתקוף אותה, יזכה בה מדין מתנות כהונה**, ולעניין **קדושה אף קודם שתוקף בפועל**, נחשב כאילו תקף.

ולדעת רבה – <u>הטעם שכל בכור קדוש</u>, אינו משום שהוא ניתן לכהן, אלא דין קדושה יש לו בכל אופן, מחמת עצמו, [=<u>קדושה הבאה מאליה</u>], ולא מחמת הדין הממוני שבו, ואם כן לעניין קדושת הבכור, יש לדון את הספק **ככל ספק קדשים, שיש להחמיר בו, ולכן אסורים בגיזה ועבודה**.

ספק פטר חמור

ספק פטר חמור שפדו אותו בעליו בשה, ועתה השה הוא ספק פדיון פטר חמור ביד בעליו, ואינו מחויב לתת אותו לכהן, הרי הוא כממון גמור של בעליו, ומעשר אותו עם בהמותיו, ואינו חושש אם יצא עשירי, ונמצא פוטר בו את ממונו, כי אין זה ממון של כהן אלא שלו.

נתערב מעושר באינו מעושר

התחיל לעשר את צאנו, וקפץ אחד מהמנויים לתוך אלו שלא נמנו, **כולם פטורים מהמעשר**, בין אותם שיצאו, בין אותם שלא יצאו, ואפילו הם אלף.

דף ז

המקדיש מה שגזלו ממנו

אם **מטלטלים** גזלו ממנו, ואחר כך הקדישם, **אינם קדושים**, אפילו אם יש לו ראיות שהם שלו, שנאמר, "איש כי יקדיש את ביתו", ללמד שאין אדם מקדיש אלא מה שהוא שלו וברשותו כביתו, וגזלה זו, אף ששלו היא, מכל מקום אינה ברשותו שיוכל להקדישה.

ואם **קרקע** גזלו ממנו, ואחר כך הקדישה, **כל זמן שיש לו ראיה ש**הקרקע **שלו**, ויכול להוציאה מהגזלן בבית דין, הקרקע **קדושה**, כי קרקע אינה נגזלת, ובכל מקום שהיא ברשות בעליה היא.

מאי דתפיס כמאן דפסיק דמי

כשאדם אוחז בטלית [או דבר אחר], יש חילוק בה מה שתופס בתוך ידו, למה שנמשך חוץ לידו, **שאנו דנים את מה שבתוך ידו כאילו אינו מחובר למה שנמשך חוץ לידו**, אלא כל חלק עומד בפני עצמו, **ועל פי זה** נאמרו הדינים הבאים.

א. שנים אוחזים בטלית, חולקים בשווה [לפי הערך ולא לפי הגודל], **רק את מה שאוחזים חוץ לידיהם**, שמוחזקים בו בשווה, **אבל מה שתפוס כל אחד בתוך ידו, נוטל לבדו**, ואין חברו חולק עמו.

י"ג שלא תקנו חכמים שבועה בחלוקת טלית, אלא על חלוקת מה שתפוסים חוץ לידיהם, אבל על מה שכל אחד נוטל מחמת שתפוס בידו, לא תקנו חכמים שבועה, אלא שאם יש חלק שחולקים בשבועה, יגלגלו שבועה גם על מה שתפוסים בו.

אבל התוס' גורסים, שגם על מה שתפוסים בתוך ידיהם תקנו חכמים שבועה, שלא ילך כל אדם ויתקוף את חבירו.

ב. המקנה בקניין סודר, שצריך לקנות את סודרו של הקונה, **אינו צריך ליטול** ממנו **את כל סודרו, ודי שיתפוס בתוך ידו כשיעור בגד מסודרו**, [כלומר שלוש אצבעות על שלוש אצבעות].

אולם לעניין נתינת גט, אפילו היה רק דבר המחובר לגט ביד האיש, **וכל הגט ביד האשה, אינה מגורשת**, כי לעניין נתינת הגט, אף על פי שהוא נחשב ביד האשה, אין האשה מגורשת, **עד שתהיה כריתות בינה לבעלה**, וכל זמן שיכול להחזיר אליו את הגט, על ידי דבר שמחובר לו, אין זה נחשב לכריתות.

ורק אם אינו יכול להוציא ממנה את הגט על ידי מה שבידו היא מגורשת אף שמחזיק דבר המחובר לגט.

יש מפרשים כגון שתוחב את הגט לתוך ידה הקמוצה בכח, שמעתה אם ימשוך את הגט במה שבידו, ינתק, אבל אם יתן לתוך ידה הפתוחה, והיא תקמוץ את ידה, אינה מגורשת, כי הכריתות נעשית על ידה ולא על ידו.

ויש מפרשים [שאם יתחב לתוך ידה הקמוצה, גם כן נעשית הכריתות על ידי קמיצתה ולא על ידו, ואינה מגורשת כשיש בידו דבר המחובר לו, אלא] **כשהיה הגט כבד**, שאם ימשוך את מה שבידו, ינתק ממנו, אפילו אינה קומצת ידה כלל.

לווה ומלווה שאדוקים בשטר החוב
זה אומר פרעתי וזה אומר לא פרעת

א. <u>אם השטר מקויים</u>, [כגון שכתוב בו הנפק].

לדברי הכל השטר בחזקת כשר, **ומאחר ששניהם אוחזים בו**, **חולקים אותו בשווה**, [**כלומר** לא שקורעים אותו לשנים, אלא **אומדים כמה שווה השטר הזה להימכר בשוק**, (שזה פחות מהסכום הכתוב בו), **וחצי מהשווי הזה ישלם הלווה למלווה**].

ולדעת הבבלי כל זה כשאדוקים בשטר בשווה, **אבל אם רק אחד אדוק בתורף**, שכתוב בו הזמן, [תורף הוא גילוי של השטר שם הלווה והמלווה והמעות והזמן וטופס הוא שאר לשון השטר], **אומדים** תחילה **כמה שווה שטר שאין בו זמן**, [שאין גובים בו אלא מנכסים בני חורין שתחת יד הלווה], **וכמה שווה שטר שיש בו זמן**, [שגובים בו אף מנכסים משועבדים שמכר הלווה], **ואת ההפרש הזה מקבל רק זה שאדוק בתורף**. [**לרש"י האדוק בתורף עדיף על האדוק בטופס לעניין הזמן**, **כי** בשניהם כתוב שם הלווה והמלווה והמעות, אבל **הזמן כתוב רק בתורף**, ומשמע מזה שאם לא היו כותבים בטופס את שם הלווה והמלווה והמעות, היה האדוק בתורף עדיף לגמרי על האדוק בטופס, והאדוק בטופס לא היה נחשב אלא כאדוק בנייר שאינו שטר חוב כלל. **אבל התוס' כתבו**, שאפילו לא היו כותבים בטופס את שם הלווה והמלווה והמעות, לא היה האדוק בתורף עדיף ממנו אלא לעניין הזמן, **כי** כל דבר שפוסל את השטר בחסרונו, אין הבדל היכן הוא כתוב, והאדוק בכל חלק מהשטר, אדוק גם בו, ורק **לעניין הזמן**, **שהשטר כשר גם בלעדיו**, **אם אינו אדוק בו**, **הרי הוא כאדוק בשטר שאין בו זמן**].

ולדעת הירושלמי, [שטר כשר בעדי מסירה בלא עדי חתימה, ולכן] **כל זה כששניהם אדוקים בשטר בשווה**, **אבל אם רק האחד אדוק במקום חתימת העדים**, מאחר שהשטר כשר בלא עדים, **אומדים** מתחילה **כמה שווה שטר שחתומים בו עדים**, [ואין צריך לחפש את עדי המסירה להכשירו], **וכמה שווה שטר שלא חתמו בו עדים**, [וצריך לחפש את עדי המסירה להכשירו], **ואת ההפרש הזה ירוויח זה שאדוק במקום חתימת העדים**, כי רק הוא נחשב כאדוק בשטר שיש בו עדים.

ב. <u>ואם השטר אינו מקויים</u> אלא שהלווה מודה שאינו מזוייף אלא פרוע.

לדעת רבי – כל זמן שהשטר אינו מקויים, **אין המלווה מקבל כלום**, כי הלווה נאמן לומר שפרע, מיגו שהיה אומר שהשטר מזויף, והיה נאמן בזה מאחר שהשטר אינו מקויים.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – מאחר שהלווה מודה שהשטר אמת, הרי השטר הזה מקויים, ודינו כדין שטר מקוים, ש**חולקים אותו כמבואר לעיל**.

דין מוצא שטר חוב או כתובה

אם השטר אינו מקויים, יש חשש שהמלווה כלל לא הלווה ללווה מה שכתוב בשטר, ופשוט שאין מחזירים לו את השטר, אבל **כשהשטר מקויים**, ברור שהמלווה הלווה ללווה מה שכתוב בשטר, שאין בית דין מקיימים שטרות שלא הלוו בהם, ומכל מקום נחלקו חכמים בדבר, **יש אומרים שיחזירוהו למלווה**, **כי ודאי ממנו נפל קודם שפרעו לו**, ולא מהלווה אחר שפרע את החוב, משום שאם היה הלווה פורע את החוב, ומקבל לידו את השטר, לא היה משהה אותו ברשותו כלל, אלא קורעו מיד, **ויש אומרים שאין מחזירים את השטר** לא למלווה ולא ללווה, עד שיביא אחד מהם ראיה שממנו נפל, אבל עד אז אין להחזיר את השטר למלווה, **שמא החוב פרוע**.

- **מתחילה אמרו**, **שרבי יוסי הוא האומר שאין מחזירים את השטר**, שמא פרוע הוא, **אולם גם הוא מודה שהמוצא כתובה של אשה נשואה**, **מחזיר לה אותו**, ואין חוששים שהבעל פרע לה, משום שאין אדם פורע את הכתובה קודם שיגרש את אשתו, [**וכל שכן שלדעת חכמים מחזירים את הכתובה** ואין חוששים שהבעל פרע לה אותה, שאם היה פורע היה קורע אותה].

- **ורבינא גם כן מפרש**, **שרבי יוסי הוא האומר שאין מחזירים את השטר**, שמא פרוע הוא, **וחכמים אומרים שמחזירים אותו**, כי וודאי אינו

פרוע, **ומכל מקום לעניין כתובה, מודים חכמים שלא יחזיר** לאשה את הכתובה, אף שבוודאי לא פרע לה, **כי יש חשש שכתב לה כתובה אחרת**, אחר שאבדה זו, ולאחר מותו תגבה פעם שניה מהיורשים שלא כדין.

- **ורב פפא מפרש, שחכמים הם האומרים שאין מחזירים את השטר**, שמא פרוע הוא, **ואף** מוצא **כתובת אשה נשואה, לא יחזיר** לה, שמא פרע לה את הכתובה, **ורבי יוסי אומר**, שבכל אופן אין חשש שמא פרע את החוב, **ומחזירים גם שטר חוב וגם כתובה**.

דף ח

מגביה מציאה לחבירו

במשנה מבואר, ששנים שמצאו טלית, והגביהו אותה יחד עבור שניהם, קנו אותה.

רמי בר חמא למד מהדין הזה, שהמגביה מציאה כדי שיזכה בה חבירו, זכה בה חבירו כאילו הוא הגביה אותה, שהרי אם אין הגבהת האחד מועילה לחבירו, כיצד קנו השנים את הטלית, הלא אף אחד מהם לא הגביה את כל הטלית, ואין קניין הגבהה אלא כשמגביהים את כל החפץ הנקנה, ואם כן, על כרחך המגביה מציאה לחבירו, הרי זה כאילו הגביה אותה חבירו, ומאחר שכוונתם שכל אחד יקנה חצי מהטלית, הרי כל הטלית הוגבהה לכל אחד מהם לזכות בחציה, על ידי הזוכה ועל ידי חבירו.

ורבא דחה את הראיה הזו, כי יתכן שרק כשכל אחד מגביה עבור עצמו, מועילה ההגבהה גם עבור חבירו, אבל המגביה מציאה לחבירו ולא לו, לא קנה חבירו.

ומה שאמרנו, ששנים שהגביהו מציאה ביחד, זכו בה, הדין הזה הוא **בין היו שניהם פקחים**, שקניינם מהתורה, **בין היו שניהם חרשים**, שקניינם מדברי חכמים, **אבל היה האחד חרש והאחד פקח**, מאחר שהגבהת החרש אינה מועילה לפקח, **לא קנה הפקח**, ומתוך שלא קנה הפקח, **לא קנה** גם **החרש**.

שליח לגנבה

האומר לשלוחו צא גנוב לי, והלך וגנב. [**המשלח**] **פטור** מלשלם כפל, כי אין שליחות לדבר עבירה, ואם כן מעשה הגנבה, אינו מעשה המשלח.

שותפים שגנבו

מבואר ששותפים שגנבו חייבים. **רש"י מפרש** שהכוונה בזה, ש**אומר לשלוחו צא גנוב בשביל שנינו**, והלך וגנב, שניהם חייבים לשלם את הכפל. **ותוס' מפרשים**, ש**שנים שהוציאו יחדיו את הגנבה מבית בעליה**, שניהם חייבים לשלם את הכפל.

באלו אופנים ששנים אוחזים בטלית יתכן שיטען האחד חציה שלי

- כשטוען שמצאו יחדיו, והגביהו כדי שכל אחד יזכה בחציה.

- כשטוען שקנה את חצי הטלית ממוכר.

- כשטוען שמצא לבדו, והגביה כדי לזכות בחציה.

- כשטוען שמצא עם חבירו, וכשהגביהו לא התכוונו שכל אחד יזכה בחצי, שאז אין ההגבהה מועילה לאף אחד, ומכל מקום זכה בחצי כי תפס את חציה בתוך ידו, וקנה את החצי כמו שנתבאר לעיל, שקונה כל מה שבתוך ידו.

רכוב ומנהיג

אחד רכוב על בהמה ואינו מנהיג אותה ואדם אחר אוחז בה ומנהיג אותה.

רב יהודה שמע משמואל רבו, שיש אופן שבו רק אחד משני אלו, כלומר רק הרוכב על הבהמה, או רק המנהיג את הבהמה, קונה את הבהמה בכך, והאחר אינו קונה את הבהמה בכך.

והיה מסופק, האם שמואל דיבר ברוכב בהמה שאין אחר עמו, ובמנהיג בהמה שאין אחר עמו, ולדעתו רק אחד משני אלו נחשב קניין בבהמות, ואם כן וודאי המנהיג קונה ולא הרכוב, שאין מי שיאמר שמשיכה אינה קונה.

או שכשכל אחד בפני עצמו, כל אחד מהם קונה, ושמואל דיבר באופן שזה רוכב וזה מנהיג את אותה הבהמה, ובזה יש להסתפק מי מהם קונה, האם הרוכב עדיף, כי תופס את הבהמה, ופירשו התוס', שהכוונה למה שתופס את המוסירה, וגם הולכת מחמתו מעט, או שהמנהיג עדיף, משום שהבהמה הולכת מחמתו הרבה.

ומכל מקום, **למסקנה** דעת שמואל, ש**רוכב בהמה** שאינו מוליך אותה ברגליו, **אינו קונה כלל, אפילו**

אם אין אחר עמו, כשם שיושב בקרון אינו לוקה משום כלאים.

ומה ששנינו במשנה, היו שנים רוכבים על גבי בהמה, או ש**היה אחד רוכב ואחד מנהיג**, וכל אחד אומר כולה שלי, ש**חולקים** בשבועה, ואם כן הרוכב והמנהיג קונים, שהרי שניהם נחשבים למוחזקים, ואין אדם נחשב למוחזק בדבר, אלא כשעושה בו דבר הראוי לקנותו, **אין זה אלא ברוכב שהוא גם מנהיג**, כלומר שמוליך **את הבהמה בנענוע רגליו**, והולכת מחמתו, והמשנה מחדשת, שכששניים מנהיגים בהמה, שניהם שווים, אף על פי שאחד גם רכוב עליה.

קניין מסירה

קניין מסירה הוא שהמוכר ימסור לקונה את הבהמה, בכך שיתן לו את המוסירה, הוא האפסר שמולכים בו את הבהמה. ומשעה שהחזיק בו הלוקח בידו, קנה, אף על פי שלא משך את הבהמה, ולא זזה ממקומה.

ומכל מקום הקניין הזה **מועיל** רק **כשיש מוכר המוסר לקונה**, אבל התופס מוסירה של בהמת הפקר, לא קנאה, כי לא מסרו לו אותו, ואין קניין מסירה אלא כשמוסרים לו.

דף ט

קניין חמור וגמל

לדעת רבי יהודה, אין קניין משיכה מועיל אלא באופן שרגילים להוליך את הבהמה, ומאחר שהדרך להנהיג את החמור, ולמשוך את הגמל, **גמל נקנה במשיכה** ולא בהנהגה, **וחמור נקנה בהנהגה** ולא במשיכתו.

ולדעת חכמים, **אחד מאלו נקנה גם בהנהגה וגם במשיכה**. **יש אומרים שהחמור** נקנה בשני האופנים. **ויש אומרים שהגמל** נקנה בשני האופנים.

בהמת הפקר שאחד עשה בה קניין משיכה ואחד תפס את המוסירה

לדעת רב אשי, **הראשון קנה את כל הבהמה** במשיכה, **והשני קנה רק מה שבתוך ידו**, אבל שאר המוסירה שחוץ לידו של השני, אינה קנויה לא לזה ולא לזה, שלא נעשה בה שום קניין, כי אף שהאוחז במוסירה מגביה אותה מצד אחד, כל זמן שמונח צידה השני על החמור, אין כאן הגבהה לקנות, שאין הגבהה אלא במגביה את כל החפץ.

ולדעת רבי אבהו, הראשון קנה את הבהמה במשיכה, **והשני קנה את כל המוסירה** בקניין הגבהה, ואף שבפועל לא הגביה את כולה, מאחר שיכול למשוך את המוסירה, ולהגביה את כולה, ההגבהה הזו נחשבת כהגבהה גמורה. **אבל דבריו נדחו בגמרא**, ולהלכה אין הגבהה מועילה אלא כשמגביה כל החפץ ממש.

מושך טלית מעל גבי עמוד

בסוגיה זו משמע, שטלית שחציה על העמוד, וחציה בידו, **נקנית בהגבהה**, אם ימשוך אותה מהעמוד, ותהא מוגבהת בכך לרגע, אף שמיד יפול מה שהיה מונח על העמוד כלפי מטה.

יש מפרשים שנקנית בכך **אף על פי שיגיע חציה השני עד הארץ**, ואין זה דומה למה שאמרו, שעני המכה בזית להשיר ממנו מתנות עניים שבו, אינו קונה אותם קניין גמור, אף על פי שמוגבהים מחמתו מהארץ קודם שנופלים, כי יש חילוק בין זה שאינו אוחז כלל בדבר הנקנה, לזה שאוחז בקצהו האחד, שמחמת כן קונה קניין גמור, אף שסופו של החצי השני לנוח על הארץ.

ויש מפרשים שאין הטלית נקנית בכך, **אלא אם** אחר שימשוך אותה מהעמוד, **לא יגיע ממנה שום צד לארץ**.

מקומות שרגילים לרכב בהם

אדם בינוני אינו **רוכב** על בהמתו, אלא או **בשדה שאין רואים אותו**, **או ברשות הרבים שבעיר**, שאם ילך וינהיג אותה ברגליו, חושש שיפסיקו הרבים בינו לבהמתו, **אבל בסמטא שבעיר מנהיג אותה בידיו והולך לצידה**, ואינו רוכב עליה משום צניעות.

ואשה שאין בה כח לאחוז את הבהמה כשתרצה הבהמה לברוח, **ואדם חשוב** בעושר, שמכבד עצמו, **ואדם זול** שאינו צנוע, **דרכם לרכב על הבהמה אף בסמטא**.

ולפיכך המוכר את בהמתו, ואומר לקונה, קנה כדרך שבני אדם קונים, אם היו בשדה, או ברשות הרבים, קונים אף ברכיבה, שמוליכים בה את הבהמה ברגליהם. אבל אם היו בסמטא שבעיר, אשה ואדם חשוב ואדם בזוי קונים אף ברכיבה,

שמנהיגים בה את הבהמה ברגליהם, ושאר בני אדם בינוניים אינם קונים אלא בהנהגה בידיהם, כשהולכים לצד הבהמה.

משיכת בהמה ומשיכת כלים

בהמה וכלים נקנים במשיכה, ומכל מקום אינה דומה משיכת בהמה למשיכת כלים, שהמושך את הכלים הוא מזיז אותם, אבל המושך את הבהמה אינו מזיז אותה, אלא גורם לה שתזיז את עצמה.

ומאחר שאינם שווים, **ספק בגמרא אם משיכת בהמה מועילה לקנות כלים**, כגון שהיו מונחים כלים על הבהמה, ומשך את הבהמה על מנת לקנות את הכלים **שעליה**, במשיכה שמושך אותה, ולא לקנות אותה.

אבל עשה את המשיכה בכלים, וודאי קנה אף באופן הזה, כגון שהיו כלים בתוך קופה, ומשך את הקופה, על מנת לקנות את הכלים שבתוכה, ולא אותה עצמה.

קניין חצר וחצר מהלכת

נאמר בתורה ריבוי, "**אם המצא תמצא בידו**", ללמד **שחצירו ורשותו של אדם נחשבים כידו**, וכל מה שנכנס לתוכם קנוי לו.

ומכל מקום אין כל רשויות האדם שוות לידו לקנות לו את הנכנס לתוכם, אלא **כשהן דומות לידו**, שאין בהם כח להלך מחמת עצמן, ולכן בהמתו של אדם אינה נחשבת לעניין זה כחצרו, משום שהיא מהלכת מחמת עצמה. ורק אם קשורה באופן שאינה יכולה לזוז היא קונה לו.

אבל ספינתו של אדם קונה לו את הנכנס לתוכה, כי אף על פי שמהלכת, מכל מקום אינה מהלכת מחמת עצמה, אלא המים מוליכים אותה, והרי היא כידו של אדם, שהאדם מוליך אותה, ואינה מהלכת מעצמה.

ודווקא לעניין זה המהלך על ידי אחרים אינו נחשב כמהלך, אבל תלמיד חכם שרוכב על גבי בהמה דינו כמהלך ולא כיושב, וצריך לקום מפניו, וכן לעניין שבת, המניח אגוז על גבי מים, אינו נחשב כמונח.

מגביה מציאה לחבירו

א. לדברי רב נחמן ורב חסדא [ורבא], המגביה מציאה, כדי שיזכה בה חבירו, **לא קנה חבירו** את המציאה, **משום שאם יזכה בה, המגביה חב בזה לכל שאר האנשים**, שעד עתה יכלו לזכות בה מההפקר, ושוב לא יוכלו לזכות בה, **ואין אדם זוכה לחבירו, במקום שהדבר חובה לאחרים. ורק כשהמגביה את המציאה מתכוון לזכות בה גם עבור עצמו, מתוך שזוכה בה לעצמו, זוכה בה גם לחבירו. ואם היה** המגביה **שכירו של בעל הבית לכל מלאכתו, זוכה לו** בהגבהתו, **אפילו אינו מתכוון לזכות גם לעצמו**, כי יד שכיר כיד בעל הבית לכל פעולותיו.

רש"י מפרש, שלא אמרו שאין אדם זוכה לחבירו במקום שחב לאחרים, אלא כשלא עשאו הזוכה שליח, רק זיכה לו מעצמו, אבל **כשעשאו שליח לכך, הוא זוכה לו, אפילו במקום שאינו יכול לזכות לעצמו**, כגון שהיה אדם חייב ממון למשלח ולעוד אנשים ולא לתופס, ושילחו לתפוס ממון מהלווה עבורו, זכה לו, אף על פי שחב בזה לשאר הנושים. **ותוס' מפרשים שאין חילוק** בין זוכה מעצמו, למי שעשו אותו שליח, ובכל אופן שחב לאחרים אינו זוכה לחבירו, אלא אם כן זוכה בפועל גם לעצמו].

וכל זה כדעת חכמים. אבל רבי אליעזר אומר, שהמגביה מציאה לחבירו זכה בה חבירו, [ואין זה חב לאחרים], כי גם הוא היה יכול לזכות בה, **ומתוך שהיה יכול לזכות בה לעצמו**, זוכה גם לחבירו.

ומתוך פירוש רש"י משמע, שאפילו אם לא היה יכול לזכות בה, אלא על ידי שהיה עושה דבר נוסף, זוכה הוא לחבירו, כגון עשיר שלקט פאה לעני, שלא היה יכול לזכות לעצמו, אלא אם יפקיר נכסיו, שהרי עשיר הוא, ומכל מקום מתוך שהיה יכול להפקיר נכסיו, ולזכות לעצמו, זוכה גם לחבירו העני.

ב. ולדברי עולא ורבי יוחנן [ורמי בר חמא], **הכל מודים שהמגביה מציאה לחבירו זכה בה חבירו**, [ואין זה חב לאחרים], כי גם הוא היה יכול לזכות בה, **ומתוך שהיה יכול לזכות בה לעצמו**, זוכה גם לחבירו.

ולא נחלקו חכמים ורבי אליעזר אלא במקום שיכול לזכות לעצמו, רק אחרי שיעשה פעולה מסויימת, [כגון עשיר שלקט פאה לעני, שאף לעצמו אינו יכול לזכות, אלא אם יפקיר נכסיו], שלדעת חכמים, אין זה נחשב כיכול לזכות לעצמו, ולכן אינו זוכה לחבירו. ולדעת רבי אליעזר, אף זה נחשב כיכול לזכות לעצמו, וזוכה לחבירו.

ורק כשאינו יכול לזכות עבור עצמו כלל, [כגון שהיה אדם חייב ממון לכמה אנשים, ובא אדם אחר ותפס ממון הלווה לאחד מהמלווים, אז] הכל **מודים שאינו זוכה לחבירו**.

תן לי או זכה לי והגביה ואמר לי

אחד ראה מציאה ואמר לחבירו תן לי או זכה לי את המציאה הזו ובא חבירו והגביה את המציאה ואחר כך אמר אני זכיתי בה

לדעת רב נחמן ורב חסדא, בכל אופן, אפילו אם היה מגביה את המציאה על דעת מה שאמר לו הרואה, לא זכה הרואה בהגבהה הזו, כי מגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, ולכן אם יחליט המגביה לקחת את המציאה לעצמו רשאי.

ולדעת עולא, בכל אופן, אם הגביה את המציאה על דעת מה שאמר לו הרואה, קנה הרואה את המציאה בהגבהה הזו, כי מגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, ובין כשאומר לו 'תן לי', ובין כשאומר לו 'זכה לי', כוונתו שיקנה לו את המציאה בהגבהה, ורק אם אמר המגביה שמתחילה לא הגביה על דעת מה שאמר לו הרואה, אלא כדי לקנות לעצמו, זכה בה לעצמו.

ולדעת רבי יוחנן, האומר 'זכה לי' את המציאה', כוונתו שיקנה לו את המציאה בהגבהה, ומאחר שהמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, **אם הגביה על דעת מה שאמר** לו הרואה, **זכה הרואה בהגבהתו. והאומר 'תן לי'** את המציאה' כוונתו שיביאנה אליו בלבד, בלא לקנותה עבורו, ואם כן **אפילו אם הגביה על דעת מה שאמר לו** הרואה, **לא קנה הרואה בהגבהה**, ולכן אם יחליט המגביה לקחת את המציאה לעצמו, רשאי.

וכשאחד ראה מציאה, ואמר לחבירו תן לי או זכה לי את המציאה הזו, והגביה את המציאה, **ונתנה לרואה, ואחר כך אמר אני זכיתי בה תחילה, הכל מודים שאינה של המגביה**, כי ממה נפשך כבר זכה בה הרואה.

שאם בשעת ההגבהה המגביה התכוון לזכות עבור הרואה, לדעת האומרים מגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, זכה בה הרואה בשעת ההגבהה, ולדעת האומרים מגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, עדיין היא הפקר עד שיקנה אותה אדם, ומאחר שהגיעה ליד הרואה, קנאה הרואה מההפקר.

ואם המגביה לא התכוון לקנות עבור הרואה אלא לעצמו, מכל מקום בשעה שנתן לרואה, נתן לו, ומי שנותן מתנה, אינו יכול לבטלה.

דף י

מילא מים בשבת ונתן לחבירו

כשם שאסור אדם לצאת בשבת חוץ לתחום [אלפים אמה של מקום שביתתו], כך אסור להוציא את כליו חוץ לתחום, ומחמת הדין הזה, כשמילא אדם מים מבור הפקר, מאחר שזכה בהם, אסור להוציא אותם חוץ לתחומו.

ואם מילא אדם מים עבור חבירו. **לדעת רב ששת אסור להוציא את המים מתחומו של הממלא. ולדעת רב נחמן אסור להוציא את המים מתחומו של זה שמילאו לו**.

ובמסכת עירובין אמרו, שנחלקו האם מגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. ולפי זה **משמע שרב נחמן סובר מגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, ולכן המים נידונים כמימיו של זה שמלאו לו**. ולדעת רב ששת מגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, ולכן המים נידונים כמימיו של הממלא. [ולפי זה קשה מסוגית הגמרא כאן, שלדעת רב נחמן מגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו].

ורבינו תם מיישב זאת, שבמקום שיש מים רבים לכל, אין המגביה נחשב חב לאחרים, ולכן מודה רב נחמן שהמגביה לחבירו זכה.

עוד מיישב רבינו תם, שגם לגירסת הגמרא בעירובין רב נחמן הוא האומר מגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, ולכן המים הפקר עד שבאו ליד חבירו, וכשזכה בהם נעשו כמים שזכה בהם מעצמו, ואסור להוציאם מתחומו, אבל לדעת רב ששת המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, ומכל מקום לא קנה אלא מכח קניין הממלא, ולכן דין המים כדין מימיו של הממלא.

ורש"י גורס, שלדברי שניהם מגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, ולא נחלקו אלא אם המגביה עצמו קנה, לדעת רב נחמן המגביה עצמו גם לא קנה, ולכן המים הפקר עד שבאו ליד חבירו, וכשזכה בהם נעשו כמים שזכה בהם מעצמו, ואסור להוציאם מתחומו, אבל לדעת רב ששת המגביה מציאה לחבירו, מאחר שלא קנה חבירו, הוא עצמו קנה, ולכן המים נידונים כמימיו של הממלא.

מציאת פועל

פועל ששכור למלאכה מסוימת, כל מה שמוצא שייך לו, [אלא אם כן הוא שכור למלאכת ליקוט מציאות], כי אין לבעל הבית אלא את המלאכה ששכר לה את הפועל, אבל המציאה אינה ממלאכת בעל הבית, אלא שאם ביטל ממלאכתו כדי להגביה את המציאה, ינכו לו משכרו מה שביטל.

ופועל ששכור לכל המלאכות, כל מה שעושה **לבעל הבית** הוא, ובכלל זה מציאות שמוצא. ואף רב נחמן מודה לדין הזה, שאין זה כאחר הזוכה לחבירו, אלא כבעל הבית עצמו שזוכה לעצמו, שיד השכיר כיד בעל הבית היא. [ורק לעניין שיכול לחזור בו בחצי היום אינו ברשות בעל הבית, שנאמר "לי בני ישראל עבדים"].

קניין ארבע אמות

לדברי ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא, תקנת חכמים, שיהיו ארבע אמותיו של אדם קונות לו בכל מקום, כלומר, שאם יש סביבותיו דבר הפקר, אין אדם אחר רשאי לתופסו.

לפי התירוץ הראשון בגמרא תקנו חכמים קניין זה בכל מקום בין בסמטא, בין בצידי רשות הרבים, בין ברשות הרבים ובין בחצר בעל הבית של בעל הבית, **ורק כשמגלה את דעתו שאינו רוצה לקנות בקניין הזה, אינו קונה**. וזו הסיבה במשנה שלנו ובמשנה במסכת פאה שהמוצא והעני לא קנו בקניין ארבע אמות, כי בכך שנפלו על הדבר גילו דעתם שרוצים לקנות בנפילה ולא בקניין ארבע אמות.

ולדעת רב פפא, חכמים תקנו קניין זה רק במקום ששייך לכל אדם, כגון סמטא, וצידי רשות הרבים, ורשות הרבים. **אבל בחצר של בעל הבית לא** תקנו חכמים קניין זה לבאים בו, כי אין המקום שייך להם, ואפילו אם יש להם רשות לבוא, כמו שדה של בעל הבית שעניים באים ליטול שם מתנות עניים, מכל מקום אין השדה נעשית כחצר של העניים, ואינם קונים בה בקניין ארבע אמות.

ולדעת רב ששת, תקנו חכמים קניין זה, רק במקום שאין הרבים דחוקים בו ויש לכל אחד ארבע אמות בפני עצמו, כגון סמטא וצידי רשות הרבים. **אבל ברשות הרבים עצמה**, שאין לכל אדם ארבע אמות מיוחדות, שהרבה חברים יש לו בתוך ארבע אמותיו, **לא** תקנו קניין ארבע אמות. והמשנה שלנו שבה המוצא לא קנה בקניין ארבע אמות מדברת במקרה של מציאה ברשות הרבים.

וי"ע אם לדעתו בחצר בעל הבית תקנו קניין ארבע אמות, כי אין הרבים דחוקים בה, או שהוא מודה לסברת רב פפא, שלא תקנו קניין זה ברשות ששייכת לבעל הבית.

במה תיקנו חכמים קניין ארבע אמות

לדעה הראשונה ולדעת רב פפא, תקנו חכמים קניין ארבע אמות במציאה, כדי שלא יבואו בני באדם לידי מריבה, ובגט, משום עיגונא. אבל בגנבה לא.

ולדעת רב ששת, יתכן שתקנו כן אף בגנבה, ואם כן, הטעם משום לא פלוג.

שליחות לדבר עבירה

אף על פי שלרוב הדברים שלוחו של אדם כמותו, וכל מה שעשה השליח כאילו עשאו המשלח, **העושה שליח לדבר עבירה, אין כאן שליחות**, ואין מעשה השליח נחשבים למעשה המשלח.

יש לומדים זאת מסברא דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים. ויש לומדים זאת מהכתוב בשחוטי חוץ "הוא" ולא שלוחו. ויש לומדים זאת ממה שבמעילה וטביחה יש שליח לדבר עבירה, ושני כתובים הבאים כאחד אינם מלמדים. כמבואר במסכת קידושין.

לדעת רבינא – רק אם השליח הוא בכלל האיסור, אין שליחות לדבר עבירה, אבל אם רק המשלח בכלל האיסור, יש כאן שליחות וכאילו עשה המשלח את מעשה השליח.

ולפי זה כהן שאמר לישראל קדש לי גרושה, מאחר שגרושה אינה אסורה לישראל, חלו הקידושין, והכהן לוקה עליהם [כשיבעל], וכן איש שאמר לאשה להקיף את הקטן, מאחר שאשה מותרת להקיף, יש כאן שליחות, והמשלח עבר באיסור לא "תקיפו".

ולדעת רב סמא – רק אם יש לשליח אפשרות להחליט לעשות או לחדול, אין שליחות לדבר עבירה, אבל כשהשליחות נעשית על כורחו של השליח, [ובכלל זה כשעושה בתום לב, שאינו יודע שיש בדבר איסור], יש כאן שליחות, וכאילו עשה המשלח את מעשה השליח.

ולפי זה ישראל אינו נעשה שליח כהן לקדש גרושה, ואשה אינה נעשית שליח האיש להקפה, כי יש להם אפשרות להימנע מלעשות.

קניין חצר לעניין ממונות

מדין תורה אדם קונה את הנכנס לרשותו המשתמרת, [בין היה הפקר, בין היו לו בעלים ורוצים

להקנותו לו], **שנאמר** בפרשת גנב, "**אם המצא תמצא בידו הגנבה**", ולמדו [בכלל ופרט וכלל] ממה שנאמר "המצא תמצא", [שהם שני כללות, ויש להטיל את הפרט "בידו" ביניהם], שלא רק אם נמצא בידו קנה [את הגנבה], אלא אף כשנמצא ברשותו, [כגון שנכנסה לשם בהמה ונעל בפניה], וכשם שגנב קונה את הגנבה [להתחייב עליה כגנב], בכך שהיא ברשותו, כך כל אדם קונה את הנכנס לרשותו.

וספק בגמרא, האם [כשאדם עומד בצד חצירו], חצרו של אדם קונה לו [גם] **משום שהיא נחשבת כידו של בעליה**, וכל הנכנס לה קנוי לו כאילו נכנס לתוך ידו, [אפילו במקום שאינו יכול לעשות שליח], **או** שחצרו של אדם קונה לו [רק] **משום שהיא נחשבת כשלוחו**, ושלוחו של אדם כמותו. [ואינה קונה אלא כשיכול הקונה לעשות שליח, ואף שהחצר קונה לו גם גבוות, אפשר שקונה לו בתורת שליחות, ואין בזה חסרון של שליחות לדבר עבירה, כי חצר אינה בכלל איסור לא תגנוב, וגם עושה על כורחה, ולדברי הכל באופן הזה יש שליחות לדבר עבירה].

קניין חצר לעניין גיטין

מדין תורה, כשם ש**אשה מתגרשת** כשתקבל את הגט בידה, כך היא מתגרשת **כשיכנס הגט לרשותה** המשתמרת, **שנאמר** "**ונתן בידה**". [רש"י פירש שלומדים זאת ממה שנאמר "ונתן בידה", ולא נאמר "ובידה יתנהו", משמע שאין צריך לתת דווקא לתוך ידה. ותוס' פירשו, שלומדים זאת בכלל ("ונתן"), ופרט ("בידה"), וכלל ("ושלחה")].

ובזה הדין פשוט ש[כשהאשה עומדת בצד חצרה], **חצרה קונה לה את הגט** [גם] **משום שנחשבת כידה**, ולא [רק] משום שנחשבת כשלוחה [ולכן קונה גם לקטנה שאינה יכולה לעשות שליח].

רש"י פירש, שהדין הזה פשוט, משום שאם החצר קונה מדין שליחות, אין צריך פסוק ללמד שחצר קונה לה את הגט, כי כבר למדנו מפסוקים אחרים שיש שליחות לגיטין. ותוס' פירשו שהדין הזה פשוט, משום שאשה מתגרשת על ידי חצרה, אפילו היא קטנה, ואפילו בעל כרחה, ואין שליחות לא לקטנה ולא בעל כרחה.

קניין חצר וארבע אמות לקטנה

לדעת ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא, **אין הקטנה קונה** את הנכנס לחצרה או לארבע אמותיה.

ולדעת רבי יוחנן משום רבי ינאי, **קטנה קונה** את הנכנס לחצרה או לארבע אמותיה.

וסלקא דעתך שנחלקו לעניין גירושין, שבהם יש לקטנה קניין מדין תורה, שכשמגיע הגט לידה קונה אותו ומתגרשת בו. ונחלקו **האם חצר קונה** לאדם משום שנחשבת **כידו, או** משום שנחשבת **כשלוחו, שאם** נחשבת **כידו, קונה את הגט לקטנה** כמו שהגיע הגט לידה, **אבל אם** חצר נחשבת **כשליח בעליה, אין הקטנה מתגרשת על ידי חצרה**, משום שקטנה אינה מתגרשת על ידי שליח שלה.

ולמסקנה, הכל מודים שלעניין גירושין, שמהתורה הקטנה קונה אותם כשיגיע הגט לידה, **קונה אותם אף על ידי חצרה**, כי חצר קונה גט לאשה משום שנחשבת כידה, **ולא נחלקו אלא לעניין הקניין שתקנו חכמים לקטנים**, שיקנו דבר הפקר שמוצאים:

יש אומרים שנחלקו האם תקנו שהקטנה קונה בחצרה דבר הפקר, כשם שקונה את גטה בחצרה, או שאין ללמוד דיני ממונות מדיני גיטין.

ויש אומרים שהכל מודים שתקנו שהקטנה קונה בחצרה דבר הפקר, כשם שקונה את גטה בחצרה, אבל **נחלקו האם תקנו שגם הקטן קונה דבר הפקר בחצרו**, כמו שהקטנה קונה, או שלא תקנו קניין חצר לממונות, אלא לקטנה שיש לה קניין חצר לגיטין.

ויש אומרים שלא נחלקו כלל. **יש מפרשים שלדברי הכל לא תקנו לקטנה קניין חצר לדיני ממונות**, [ורק לעניין גיטין חצרה קונה לה]. **ויש מפרשים שלדברי הכל תקנו לקטנה קניין חצר לדיני ממונות**, [ורק לקטן לא תקנו].

דף יא

חצר המשתמרת, קונה לבעליה את הנכנס לתוכה, **אפילו שלא מדעתו, ואינו עומד שם**, ואינו אומר בפיו שתקנה לו חצרו.

חצר שאינה משתמרת מחמת עצמה

- **לדעת ההוא מדרבנן חצר שאינה משתמרת לבעליה, אינה קונה להם את הנכנס לתוכה**, אלא אם כן עומדים בצידה, ומשמרים אותה, שאז נעשית כחצר המשתמרת.

- **ורבי אבא הוכיח** [ממעשה רבן גמליאל וזקנים], **שחצר שאינה משתמרת לבעליה, קונה להם** את הנכנס לתוכה, אפילו כשאינם עומדים בצידה.

- **ורב פפא מחלק** בין דבר הפקר, לדבר שאחרים מקנים לבעל החצר, **שדבר הפקר חצר שאינה משתמרת אינה קונה לבעליה**, אלא אם כן יעמדו בצידה וישמרו אותה, **אבל דבר שאחרים מקנים לבעל החצר, היא קונה לבעליה**, אף על פי שאינה משתמרת להם, ואינם משמרים אותה. [וטעם הדבר, כי (כשאדם אינו עומד ליד) חצירו, (היא) קונה לו את הנכנס לתוכה משום שנחשבת לשליח שלו, ולעניין שליחות צריכים שתהיה מדעת השולח או השליח, ולכן לעניין דבר הפקר, כשהיא משתמרת לדעתו, קונה לו, כי יש כאן דעת השולח, אבל כשאינה משתמרת לדעתו, אינה קונה לו, כי אין כאן דעת שולח, ולא דעת שליח, אבל כשאחרים מקנים לו, דעתם מחשיבה את החצר כעושה מדעת, ואם כן השליחות נעשית מדעת השליח, ולכן קונה לו (עיין רש"י בדף י"ב)].

וי"ע אם דעת רב יהודה אמר שמואל ועולא ורבה בר בר חנה, [שאמרו והוא שעומד בצד שדהו], כההוא מרבנן, או כרב פפא.

מדיני שכחה

עומר ששכחוהו בשדה נקרא עומר השכחה, וניתן לעניים, שנאמר, "כי תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך".

ואין העומר נעשה שכחה, אלא אחרי שעבר אותו הקוצר, ואינו יכול להגיע אליו, אלא על ידי שישוב לאחריו, שנאמר "לא תשוב לקחתו", אבל כל העומרים שלפניו, אינם שכחה, אף על פי ששכח אותם, וכשיזכר אחר כך שלא סיים לקצור, רשאי להמשיך לפניו ולקצור.

ואין העומר נעשה שכחה אלא אם שכחוהו פועלים ובעלים, בין היו בעלים בעיר, בין היו בשדה.

שכחת פועלים מועילה לעשות את העומר לשכחה, **בין** אם **שכחו קודם שעברו את העומר, בין שכחו אחר שעברו את העומר**, מאחר שעברו אותו פועלים, וגם שכחו אותו בעלים, יש כאן שכחת בעלים.

אבל אם היו בעלים **בשדה, אין שכחתם מועילה** לעשות את העומר לשכחה, **אלא כששכחוהו קודם שעברו עליו הפועלים**, שבשעה שעברו יש כאן שכחת בעלים, **אבל אם בשעה שעברו עליו הפועלים, זכרו אותו הבעלים, קנו אותו בשעה זו בקניין חצר**, [ואף שאינה משתמרת, מכל מקום עומדים בצידה], **ומעתה אפילו ישכחו אותו אינו נעשה שכחה**, כשאר התבואה שכבר לקטו מהשדה.

מעשה רבן גמליאל וזקנים

רש"י מפרש שכשרבן גמליאל וזקנים היו בספינה, **נזכר רבן גמליאל שלא עישר את תבואתו**, ומיהר לעשר את התבואה שבביתו ממקומו, כדי שלא יאכלו בני ביתו טבלים, והקנה כל מעשר לראוי לו.

ותוס' מפרשים, שרבן גמליאל עישר את תבואותיו קודם שיצא לדרך, **אלא שעדיין לא נתן** כל מעשר לראוי לו, **ובהיותם בספינה הגיעה עונת ביעור המעשרות**, שחייב כל אדם להוציא את המעשרות מתחת ידו, ולתתם לראויים להם.

מעשר ראשון הקנה רבן גמליאל **לרבי יהושע** בן חנניה שהיה לוי מן המשוררים. [ותרומת מעשר שלו נתן רבי יהושע לרבי אלעזר בן עזריה].

ומעשר עני הקנה רבן גמליאל **לרבי עקיבא** בן יוסף שהיה גבאי עניים.

אבל תרומה גדולה לא היה צריך לתת בספינה, כי הפרישה ונתנה קודם שיצא, מאחר שקל לעשות זאת, שהרי חטה אחת פוטרת את כל הכרי. א"נ לא היה צריך לתת בספינה, כי רגילים להפרישה בגורן.

לדעת רבי אבא ורב פפא, רבן גמליאל הקנה להם את המעשרות בקניין חצר, על ידי שהשכיר להם את מקום המעשרות, וממילא זכו בהם בקניין חצר, **וזה הקניין היחידי שאפשר להקנות מעשרות שאינן במקומו של המקנה, כי** לדעתם מעשרות אינן כשאר מטלטלים שגופם שייך לבעליהם, ויכולים להקנותם בכל הקניינים, כי גופם אינו של בעליהם, **ואין** להם **במעשרות אלא טובת הנאה**, שיכולים לתת למי שירצו, ודבר שבעצמותו לא שייך לבעליו, אינו יכול להקנות לחבירו, לא בחליפין, ולא בקניין סודר, כי בהם

כח הקניין בא מהמקנה, ומאחר שאין למקנה את גוף הדבר אינו יכול להקנותו, ורק בקניין חצר, שכח הקניין בא מהקונה, הקונה יכול לזכות. [רבי אבא הוכיח מכאן, שחצר שאינה משתמרת לדעת בעליה, קונה אף כשאינם עומדים בצידה, ורב פפא אמר שרק במקום שדעת אחרת מקנה, החצר קונה אף על פי שאינה משתמרת].

ולדעת ההוא מרבנן, רבן גמליאל הקנה להם את המעשרות בקניין אגב, על ידי שהשכיר להם מקום בביתו, ואגב שקנו אותו מקום לשכירות, קנו גם את מעשרותיהם. [**אבל בקניין חצר לא היה יכול להקנות להם**, **כי אינה משתמרת לדעתם**. **ובקניין חליפין גם לא היה יכול להקנות להם**, **כי** לעניין מעשרות **נאמר** בתורה לשון "**נתינה**", ללמד שיתנו אותם בדרך מתנה, ולא בדרך מקח, וקניין חליפין הוא דרך מקח, שמחליף זה כנגד זה, אבל כשמקנה מעשרות אגב קרקע, הרי הוא נותן את המעשרות בדרך מתנה].

•

כתבו התוס' ששכירות ושאלה אינם נקנים בקניין חליפין.

דף יב

לעניין גיטין, **אפילו חצר המשתמרת**, **אינה קונה את הגט לאשה**, **אלא אם כן עומדת בצד חצרה**, כי כל זמן שאינה עומדת בצד חצרה, אין החצר קונה אלא משום שנחשבת כשליח בעליה, ומאחר שגירושין הם חוב לאשה, אין החצר נעשית שלוחה לגרשה בעל כורחה, אבל כשהאשה עומדת בצד חצרה, החצר קונה לה גם משום שנחשבת כידה, ולכן קונה לה את הגט על כרחה, כשם שמתגרשת בקבלת הגט לידה על כורחה.

אף על פי שלדעת רב פפא, כשאחרים מקנים דבר לבעל החצר, היא קונה לו אף על פי שאינו נשמר בתוכה, מכל מקום צריך שיתגלגל בקרקע החצר, אבל עבר אותו דבר באוויר החצר בלא לנוח בה, ספק בגמרא אם קנתה לו החצר.

מציאת הבנים

לדעת שמואל, בנים **קטנים** שאינם זוכים במציאה מדין תורה, הוצרכו חכמים לתקן להם זכייה, וכשתקנו זאת אמרו, מאחר שקטנים רגילים להביא כל מה שמוצאים לאביהם, אם באנו לתקן להם זכייה, ראוי לתקן ש**זכייתם** תהא **לאביהם**, אבל בנים **גדולים** שזוכים במציאה מדין תורה, אין צריכים תקנה, **וזוכים לעצמם** כדין התורה.

ולדעת רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, **כל** בן **שסמוך על שלחן אביו**, אף על פי שהוא גדול ויש לו זכייה מהתורה, תקנו חכמים ש**מציאתו לאביו**, משום איבה, שלא יפסיק לזון אותו, **וכל** בן **שאינו סמוך על שלחן אביו**, **זוכה לעצמו**, גדול זוכה לעצמו מהתורה, וקטן זוכה לעצמו מדברי חכמים.

מציאת הבנות

כל ימי קטנות ונערות, [אף כשיש לה זכייה מהתורה, כגון בנערותה, ואף כשאינה סמוכה על שלחן אביה], **הכל מודים שמציאתה לאביה**. לרש"י דין תורה הוא, שנאמר "בנעוריה בית אביה", ללמד שכל שבח נערות שייך לאביה, אבל התוס' כתבו שתקנת חכמים היא, משום איבה, שלא יקדשנה למנוול ומוכה שחין.

וכל ימי גדלות, **לשמואל מציאתה לעצמה**, **ולרבי יוחנן**, **אם סמוכה על שלחן אביה**, **מציאתה לאביה**, ואם אינה סמוכה על שלחן אביה, מציאתה לעצמה.

בן מלקט אחר אביו

נאמר בתורה "ולקט קצירך לא תלקט", ללמד ששיבולים שנושרות בשעת הקציר [באופנים המבוארים במסכת פאה], ממתנות עניים הם, ואסור לבעל השדה ללקטם לעצמו, ואפילו הוא עצמו עני, שנאמר "לא תלקט לעניי".

ומי ששכר פועל עני לקצור את שדהו, רשאי הפועל הזה לזכות בלקט, ולכן **בנו** הולך אחריו, **ומלקט** אף על פי שזוכה לאביו.

אבל **אם הפועל מקבל חלק בתבואה בעודה בקרקע**, נעשה כבעלים, ואסור לו לזכות בלקט:

לדעת חכמים – **בנו** גם כן **אסור ללקט** כי זוכה לאביו.

ולדעת רבי יוסי – **בנו רשאי ללקט** אחריו, [מתחילה אמרו שרבי יוסי מתיר לבן ללקט, כי סובר שבן זוכה לעצמו ואינו זוכה לאביו, ואחר כך אמרו שהטעם שהבן רשאי לזכות בלקט, כי אחרי שהכל יודעים שהבן הולך אחר אביו ונוטל את

הלקט מתייאשים ממנו כל העניים, ולקט שכל העניים מתייאשים ממנו, מותר אף לבעליו, ולמסקנה אמרו שהטעם שרשאי ללקט] כי תקנת חכמים היא שבדבר הזה יזכה הבן לעצמו ולא לאביו ולטובת העניים תקנו כדי שכל אחד יוכל לקחת את בנו שילקט אחריו.

מציאת עבדים ושפחות כנענים לאדון, כי גופם קנוי לו עולמית, שנאמר "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לאחוזת עולם".

מציאת עבד עברי

לדעת רבי יוחנן ורבא, מאחר שעבד עברי משועבד לאדון לכל המלאכות, מציאתו שייכת לאדון, שכן הדין בפועל ששכור לרבו לכל המלאכות, **ומכל מקום יש אופנים שמציאתו לעצמו, לרבי יוחנן אם היה העבד נוקב מרגליות**, אין רבו רוצה שיגביה מציאות, וממילא מה שמוצא אינו מוצא לאדון אלא לעצמו, **ולרבא אם הגביה מציאה תוך כדי מלאכת רבו**, בלא שיבטל ממלאכתו, זוכה לעצמו.

ולדעת רב פפא, רוב העבדים מציאתם לעצמם, אלא אם כן אמר לו רבו ללקט מציאות, שכן הדין בפועל, שאין מציאתו לבעל הבית, אלא כששכרו ללקט מציאות.

ואף על פי שהעבד סמוך על שלחן רבו, [אף לדעת רבי יוחנן] לא תקנו שמציאתו לרבו בכל אופן, כמו שתקנו בבן הסמוך על שלחן אביו, משום איבה, שאין איבה אלא בבן, שדרך האב לזונו תמיד, ואין אחר שיפרנס אותו, אבל אחרים שסמוכים על שלחן אדם, לא תקנו שמציאתם שלו, וכל שכן עבד ואמה שבשכר טרחם אוכלים.

ובמקום שמציאת העבד העברי לרבו, גם מציאת אמה עבריה לרבה, אבל במקום **שמציאת עבד עברי לעצמו, מציאת אמה עבריה לאביה, שהרי קטנה היא, ומציאת קטנה לאביה**.

מציאת אשה

אשה **פנויה** [בוגרת] – מציאתה **לעצמה**.

אשה **נשואה** – **תקנת חכמים שמציאתה לבעלה**, משום איבה, שהרי הוא מפרנס אותה.

ואשה שהיא ספק מגורשת – אף על פי שבעלה חייב במזונותיה עד שיתן לה גט ודאי, מכל מקום **מציאתה לעצמה**, כי לא אכפת לנו שתהא ביניהם איבה, כדי שימהר לתת לה את גטה.

דף יג

כתיבת שטר הלוואה שלא בפני המלווה

לדעת רב אסי, שטר הלוואה רגיל, אסור לכתוב ללווה שלא בפני המלווה, [אף על פי שזכות הוא למלווה], כי יש חשש שלא ילווה בו אלא לאחר זמן, וכשיוציא אותו המלווה, יגבה בו קרקעות שמכר הלווה אחר זמן כתיבת השטר, קודם זמן ההלוואה, ובאמת לא השתעבדו להלוואה רק קרקעות שמכר הלווה אחר ההלוואה. אולם **שטרי הקנאה**, שבהם הלווה מקנה את קרקעותיו למלווה משעת כתיבתם, אפילו לא ילווה כלל, **כותבים ללווה אף שלא בפני המלווה**, כי אפילו תהא ההלוואה לאחר זמן, רשאי המלווה לגבות את הקרקעות שמכר הלווה משעת כתיבת השטר.

ולדעת אביי, אף שטר הלוואה רגיל כותבים ללווה שלא בפני המלווה, כי אפילו אם תהא ההלוואה לאחר זמן, אין כאן שום חשש, משום שחכמים תקנו שאם לבסוף יגיע השטר מיד הנותן למקבל, כבר בשעת חתימת השטר יזכו עדי חתימת השטר למלווה את השעבוד, שיוכל לגבות את חובו מהזמן שנעשה השטר, אף על פי שההלוואה היתה אחר זמן, [=**עדיו בחתומיו זכין לו**].

שטר חוב שאין כתוב בו אחריות נכסים
[=שעבוד קרקעות]

נחלקו אמוראים מה דעת רבי מאיר בשטר חוב שלא כתוב בו אחריות נכסים. לדברי שמואל ורבי אלעזר, אין גובים בו כלל. **ולדברי רבי יוחנן, גובים** בו **מנכסים בני חורין** שתחת יד הלווה, אבל לא מנכסים משועבדים שמכר לאחרים.

וכמו כן נחלקו אמוראים מה דעת חכמים בשטר חוב שלא כתוב בו אחריות נכסים. לדברי רבי אלעזר [לפי גרסת רש"י], **גובים** בו **מנכסים בני חורין** שתחת יד הלווה, אבל לא מנכסים משועבדים שמכר לאחרים. **ולדברי רבי יוחנן ושמואל**, גובים בו **אפילו מנכסים משועבדים** שמכר לאחרים, משום שאחריות טעות סופר היא כמבואר בדף י"ד.

דין מוצא שטר חוב

א. אם הלווה אומר אל תחזירו את השטר למלווה כי **מזויף** הוא.

לדעת שמואל **הלווה נאמן**, ולכן אין מחזירים את השטר למלווה, אפילו אם יקיים את השטר, [שיביא עדים שהחתימות שבשטר אמת], כי מאחר שהשטר נפל, ניכר שפסול הוא, ולכן לא שמרו עליו בעליו. [והתוס' כתבו שדווקא כשרוצה לגבות מהיורשים, בוודאי לא יוכל לגבות בשטר, אפילו יקיים אותו, אבל כשרוצה לגבות מהלווה עצמו, יתכן שאם יקיים את השטר יגבה בו].

ולא נמצא בסוגיה מי שיחלוק על שמואל בדין הזה. [**אלא שלשמואל ורבי אלעזר**, **אם אין בשטר אחריות נכסים**, **לדעת רבי מאיר מחזירים אותו למלווה**, לצור על פי צלוחיתו, משום שאינו יכול לגבות בו כלום].

ב. ואם הלווה אומר אל תחזירו את השטר למלווה כי **פרעתי** את החוב וממני נפל.

לדעת שמואל, **הלווה אינו נאמן**, כי אם היה פורע את החוב, מיד היה קורע את השטר, **ולכן מחזירים את השטר למלווה**, וגובה בו מנכסים משועבדים או בני חורין כדינו.

ולדעת רבי יוחנן, מאחר שהשטר נפל, **חוששים שמא האמת עם הלווה**, ומחמת שהוא פרוע לא נשמר ביד המלווה, **ולכן אין מחזירים את השטר למלווה**.

ולדעת רבי אלעזר, מדברי רש"י [בד"ה ורבנן] משמע שסובר כשמואל, ומדברי התוס' [בד"ה דברי] משמע שסובר כרבי יוחנן, וי"ע בזה, אלא ש**אם סובר כרבי יוחנן**, **מכל מקום לדעת רבי מאיר**, **שטר שאין בו אחריות נכסים מחזירים אותו למלווה**,לצור על פי צלוחיתו, משום שאינו יכול לגבות בו כלום.

ג. ואם הלווה מודה שחייב לשלם למלווה כתוב בשטר, עדיין **יש שתי חששות**, שבעטיין אין להחזיר את השטר למלווה:

[**א**] **חשש שטר מוקדם** – שמא כשנכתב השטר לא לווה בו, ועתה הלווה רוצה ללוות כפי מה שכתוב בשטר, [ורוצה לחסוך טורח ודמי כתיבת שטר אחר], ומודה שהשטר אמת, וכשיבוא המלווה לגבות בו, יוכל לגבות שלא כדין, מקרקעות שמכר הלווה אחר כתיבת השטר, קודם ההלוואה.

[**ב**] **חשש קנוניה** – שמא באמת הלווה פרע את החוב, אלא שעושה קנוניה עם המלווה, ומודה לו שחייב לו, כדי שהמלווה יוכל לגבות את החוב, מקרקעות שמכר הלווה [בלא אחריות], ויחלקו ביניהם את שווי הקרקעות שיגבה המלווה שלא כדין.

ונחלקו חכמים אם מחזירים את השטר למלווה **או שנמנעים מחמת החששות הללו**.

לדעת רב אסי [ויתכן שגם שמואל], **בסתם שטרות**, **יש חשש** שהם שטרות **מוקדמים**, ואף על פי שלדעתו אסור לכתוב שטר שלא בפני המלווה, מכל מקום מאחר שהשטר נפל, יש מזה ראיה שהיה בו פסול, ולכן יש חשש שארע שנכתב מתחילה ולא לוו בו, ועתה רוצים ללוות עליו שלא כדין, **ולכן אין מחזירים** אותו למלווה, [**ורק לדעת רבי מאיר**, **כשאין בשטר אחריות נכסים**, ולדברי הכל בשטר שמפורש בו שלא יגבו מנכסים משועבדים, **מחזירים**, כי לא יגבו בו מהלקוחות כלל]. **ובשטר הקנאה**, אין חשש כזה, כי מקנים בו את השעבוד משעת הכתיבה, **ובשטר מקויים** גם כן **אין חשש** כזה, כי אין בית דין מקיימים שטר שלא לוו בו, ומאחר שהוא מקויים, וודאי לוו בו, **ומחזירים** אותם למלווה.

ולדעת אביי, בשום שטר אין חשש פסול מחמת שלא לוו בו עד עתה ומוקדם הוא להלוואה, כי אפילו האמת כן, השטר כשר, משום שעדיו בחתומיו זכין לו, והשעבוד קיים משעת חתימת העדים. אבל **בכל השטרות יש חשש** שהלווה והמלווה עושים ביניהם **קנוניה**, להפסיד את הלקוחות, **ולכן אין מחזירים** את השטר, [**ורק לדעת רבי מאיר**, **כשאין בשטר אחריות נכסים**, ולדברי הכל בשטר שמפורש בו שלא יגבו מנכסים משועבדים, **מחזירים**, כי לא יגבו בו מהלקוחות כלל].

ולדעת רבי אלעזר [וכן לשמואל אם סובר כאביי], **בשום שטר אין חשש** פסול מחמת שלא לוו בו עד עתה **ומוקדם** הוא להלוואה, כי אפילו האמת כן, השטר כשר, משום שעדיו בחתומיו זכין לו, והשעבוד קיים משעת חתימת העדים. **ובשום שטר אין חשש** שעשו **קנוניה**, **ולכן מחזירים את כל השטרות שהלווה מודה בהם**.

בסוגיה זו מבואר שדעת רבי יוחנן כדעת אביי, אבל בדף ט"ז יש אומרים שדעת רבי יוחנן כדעת רב אסי.

דף יד

שטר שאין בו אחריות נכסים [לחכמים]

א. שטר הלוואה. אף על פי שלא נכתב בו אחריות נכסים [שישתעבדו קרקעות הלווה להלוואה אפילו ימכור אותם לאחרים אחר ההלוואה], מאחר שידוע שאין אדם משליך את מעותיו חנם, ברור שלא הלווה המלווה את מעותיו אלא על מנת שישתעבדו קרקעות הלווה להלוואה, ומה שלא נכתבה ה**אחריות** בשטר, **טעות סופר** הוא, אבל וודאי שהקרקעות משועבדות להלוואה, **והמלווה גובה** את חובו **אף מהנכסים המשועבדים** שמכר הלווה.

ב. שטר מקח. לדעת שמואל, כל שלא נכתב בשטר המכירה לא קיבלו הקונה, ואין לסופר לכותבו בלא רשות מהמוכר, ולכן אם לא נכתב בו **אחריות** נכסים, [שישתעבדו קרקעות המוכר למכירה, שאם יטלו את הקרקע בעלי חובות של המוכר, יגבה ממנו הלוקח אף מקרקעות שמכר לאחרים אחר המכירה הזו], מאחר שלא כתבו, אם בעלי חובות של המוכר יטלו את הקרקע מהלוקח, לא יגבה מהמוכר כלום, [אף לא מנכסים בני חורין שתחת ידיו], ואם נכתבה אחריות על גוף הקרקע, ובעלי חובות נטלו אותה עם **השבח** שהשביחה הלוקח, אין לו אחריות אלא על הקרן, ואם כתב לו אחריות, ולא כתב שיגבה אותה **מעידית** נכסיו, כשיטלו ממנו מה שקנה, לא יגבה מהמוכר אלא מבינונית, והטעם **שבכל אלו אין לומר** שבאמת התכוון למכור באחריות, גם על השבח, ולגבות מעידית, ומה שלא נכתב **טעות סופר הוא**, כי אין שום הכרח שהקונה לא קנה בלא כל זה, כי קיבל קרקע בשעת המכירה, ויש שקונים קרקע [בזול] בלא אחריות, כי יתכן שלא יטלו מהם כלל, ואף אם יטלו, שמא לזמן מרובה, ובינתיים אוכלים פירות הרבה. וכתבו התוס׳ שכל זה כשבעלי חובות של המוכר טרפו את הקרקע מהקונה, אבל אם הוציאו ממנו את הקרקע מחמת שנודע שלא היתה של המוכר, התברר שאין כאן מכירה, ונעשה המוכר כבעל חובו של הקונה, משום שהוציא ממנו מעות, ולכן דין השטר כדין שטר הלוואה, שאף על פי שלא נכתבה בו אחריות, המלווה גובה מנכסים משועבדים שמכר הלווה, אלא אם כן מפורש בשטר שהמכירה היא בלא אחריות. **ולמסקנת הסוגיה** [בדף ט״ו], גם בשטרי מקח ידוע שאין אדם לוקח בלא שתהיה לו אחריות על הקרן ועל השבח, ולגבות אותה מעידית נכסים, **ואף על פי שאין אחריות זו כתובה בשטר**, אם יטלו ממנו את הקרקע בעלי חובות של המוכר, **גובה** ממנו **קרן ושבח מעידית נכסיו, ומה שלא נכתב, טעות סופר הוא**.

ראובן שמכר שדה לשמעון
ובא בעל חובו של ראובן לטורפה

אם היתה המכירה באחריות. לדברי הכל, **המוכר נחשב כבעל דין בדבר, ודן עם בעלי החובות לבטל טענתם**, ואינם יכולים לומר לו, לא נדון עמך, כי אין אנו מוציאים ממך, משום שאם יוציאו מהלוקח, הוא ישלם לו.

ואם היתה המכירה שלא באחריות. ללשון הראשון המוכר אינו נחשב כבעל דין בדבר, ואינו יכול לטעון כלום כנגד בעלי החובות, כי לא מוציאים ממנו כלום. **וללשון השני המוכר נחשב לבעל דין בדבר לדון עם בעלי החובות**, כי הוא רוצה שלא תהיה לשמעון תרעומת עליו.

ואף על פי שכל מה שהמוכר היה יכול לטעון, טוענים גם ללוקח, יש נפקא מינה ממה שהמוכר עצמו יכול לדון עם בעלי החובות:

א. אם אמר הלוקח אין לי עדים וראיה לבטל טענות בעלי חובות, שוב לא יוכל להביאם לעולם, אפילו ימצא אחר כך, אבל המוכר שלא אמר כן יוכל להביא אותם.

ב. אם בעלי החוב חייבים למוכר שבועה מהתורה, ולקונה אינם חייבים שבועה מהתורה.

ג. אם המוכר פקח ובעל דברים יותר מהקונה.

ד. בעל החוב אינו מעיז כלפי המוכר כמו כלפי הקונה, כי המוכר יודע את האמת אם חייב או לא.

ה. אם המוכר יכול ללכת לבית דין הגדול לדון עם בעלי החוב, והקונה אינו יכול.

ראובן שמכר שדה לשמעון ויצאו
עליה עסיקין [האומרים שלנו היא]

אם היתה המכירה **שלא באחריות. לפי פירוש רש״י, משעה שקנאה** שמעון בחזקה, [או בשאר קניינים שהקרקע נקנית], **ונכנסה לרשותו, אינו יכול לחזור בו** מהמקח, כי כן דין לוקח שלא באחריות, שאם טורפים ממנו הוא מפסיד, ואין סיבה שיוכל לחזור בו. **ולפי פירוש התוס׳**, אף אם קנה את הקרקע באחד מקנייני הקרקע, אם עוד לא שילם עליה, ולא בא לראותה, יכול הוא לחזור בו, **ורק אם בא לראותה**, [**או**

שילם עליה], אינו יכול לחזור בו, כי כן דעת בני אדם, שאין הקניין מועיל [קודם התשלום], שלא יוכלו לחזור ממנו, אלא כשיבוא הקונה, וילך לראות מה שקנה.

ואם מכר את השדה **באחריות**. **ללישנא קמא** אין דינו כמוכר שלא באחריות, **ולפי פירוש רש"י יכול לחזור בו אף אחרי שקנה**, **ולפי פירוש התוס'** יכול לחזור בו **אף אחרי שקנה**, **ובא לראות** את השדה **קודם ששילם**, אבל לאחר ששילם, אינו יכול לחזור בו. **וללישנא בתרא דינו כמוכר שלא באחריות**, [ואינו יכול לחזור בו כמבואר לעיל], ורק כשיטרפו ממנו את הקרקע על פי בית דין, יחזור על המוכר שישלם לו.

מכר שדה לחבירו ונמצאת שלא היתה של המוכר אלא גזולה בידו

מאחר שהשדה שייכת ל**נגזל**, הוא **נוטל אותה כמו שהיא**, **אפילו** היא **משובחת** על ידי שהשביחה הקונה, ואפילו את הפירות שגדלו בה, [אולם אם כשגזלוה ממנו לא היתה משובחת, והקונה השביחה יותר ממה שהיתה, הוא משלם לו את ההוצאות שהוציא עליה להשביחה, עד שיעור מה שהשביחה, אבל אם כשגזלוה ממנו היתה משובחת, והגזלן קלקל אותה, והלוקח חזר והשביחה, הנגזל אינו משלם לו כלום, כי יחזור לגבות את ההוצאות מהגזלן]. **ומאחר** שמחמת הגזלן הוציאו מיד **הקונה** את הקרקע שקנה והשביח, הוא **תובע** את הפסדו **מהגזלן**, שמכר לו אותה.

לדעת רב [שהלכה כמותו כמו שפסק רבא בדף ט"ו], אפילו אם לא נכתב בשטר המכירה שיש בה אחריות, **הגזלן משלם לקונה את כל הפסדו**, כלומר את שויי הקרקע כמו שהיתה בשעת המכירה [=**מעות**], ואת שווי השבח שהשביח הלוקח ונטל ממנו הנגזל [=**שבח**].

ולדעת שמואל, **הגזלן משלם לקונה רק** את שווי הקרקע כמו שהיתה בשעת המכירה [=**מעות**], ואפילו מכר שלא באחריות הדין כן, אף שלשמואל במכר אין אחריות אלא אם כתב שמוכר באחריות, כי מאחר שנודע שהיתה גזולה, אין כאן מכר, ומעות המכר נעשו כהלוואה, ובהלוואה אפילו לא כתבו אחריות בשטר, טעות סופר הוא, ויש בה אחריות. **אבל את השבח** שהשביח הלוקח **לא ישלם לו**, ואפילו כשהיתה המכירה באחריות, **כי** מאחר שהתברר שאין כאן מכר, נמצא שהמעות אצל הגזלן כהלוואה, ואם יחזיר יותר ממה שקיבל, הדבר **נראה כריבית**.

אולם **יש אופן ששמואל מודה**, **שאם המוכר מקבל עליו אחריות**, גם **על השבח** שיטרפו מהקונה, אם יוודע שהקרקע גזולה בידו הגזלן, ש**הוא משלם** גם את השבח:

ללשון ראשון של רב יוסף, **אם** אין **הגזלן משלם ללוקח** מעות, אלא **קרקע** ממש תחת מה שגזלו ממנו, משלם לו גם את השבח, כי כשאינו מחזיר מעות כמו שקיבל, אין הדבר נראה שמשלם יותר ממה שקיבל, ומאחר שלא היה הדבר בדרך הלוואה אלא בדרך מקח, אין הדבר נראה כריבית, ואין לאסור.

וללשון שני של רב יוסף, **אם כבר בשעת המכירה התחייב בקניין לשלם את השבח שיטרפו ממנו**, מאחר שחל החיוב קודם ששהו המעות תחת ידו, אין תשלום השבח דומה לריבית, שמשלמים יותר ממה שמקבלים מחמת המתנת המעות אצל הלווה, ומאחר שלא היה הדבר בדרך הלוואה אלא בדרך מקח, אין הדבר נראה כריבית, ואין לאסור.

ומכל מקום תקנת חכמים היא, **שכשהקונה גובה מהגזלן את שווי השבח והפירות** שהוציא ממנו הנגזל, **אינו גובה אלא מנכסים בני חורין** שתחת ידו של הגזלן, אבל אינו גובה אותם מנכסים משועבדים שמכר לאחרים, משום שאין קצבה לדבר הזה, שמא ישביח הקונה הרבה, ואם היה גובה זאת מנכסים שמכר הגזלן לאחרים, אין לך אדם שקונה שדה מחבירו, מאחר שלא היה יכול להיזהר שלא לקנות שדה שיטרפוה ממנו, שמא המוכר לו, גזל קרקע ומכרה לאחרים, ומשביחים אותה הרבה, וכשיוציאו מהם את הקרקע יטרפו ממנו לתשלום מה שהשביחו, [אבל עתה יוכל להיזהר, שלא לקנות קרקע, אלא כשאין למוכר לו חובות, אלא כשיעור קרקעות שעדיין תחת ידו].

גזל שדה עם פירות ואכל את הפירות והשחית את השדה

מי שגזל ואכל פירות שדה חבירו, **חייב לשלם לו ממון בשווי הפירות שאכל**, כדין גזלן, אולם אין התשלום נגבה אלא **מנכסים בני חורין שתחת ידו**, כי החוב הזה אינו אלא כמלווה על פה, שאינה ידועה לכל, ואין הנכסים משתעבדים לה, **אלא אם כן יעמידו אותו בדין**, ויפסקו שחייב לשלם, שמשעה זו נודע החוב, ומשתעבדים נכסי הגזלן

לתשלום.

ומי שגזל שדה חבירו, ואינו יכול להשיבה, [כגון שנטלו אותה אנסים], מחמת הגזלן, חייב לשלם לו ממון כשווי השדה שגזל, **וכן מי שגזל שדה, ואינו יכול להשיבה כמו שהיתה**, [כגון שחפר בה בורות ופחת ערכה], חייב להשלים לו את שוויה של הקרקע בממון, אולם אין **התשלום נגבה** אלא **מנכסים בני חורין שתחת ידו**, כי החוב הזה אינו אלא כמלווה על פה, שאינה ידועה לכל, ואין הנכסים משתעבדים לה, **אלא אם כן יעמידו אותו בדין**, ויפסקו שחייב לשלם, שמשעה זו נודע החוב, ומשתעבדים נכסי הגזלן לתשלום.

דף טו

סתמא דמילתא כי תבע אניש קרנא תבע ברישא [=מן הסתם, כשאדם תובע מי שגזל ממנו קרקע מלאה פירות, תחילה תובע את גוף הקרקע].

קרקע שהשתעבדה להלוואה ומכרה הלווה והשביחה הלוקח

א. כשהיה החוב רק כנגד הקרקע.

אם היה השעבוד שעבוד **רגיל**, אין לבעל החוב אלא את הקרקע, אבל **השבח שייך לקונה. יש אומרים שבעל החוב נוטל** את הקרקע מהלקוחות אפילו אם רוצים לשלם לו את חובו, [כי בעל החוב קדם להם], ולכן בעל החוב נוטל **את כל הקרקע**, אלא שמחזיר ללוקח את השבח ששבחה תחת ידו. **ויש אומרים** שאם הלוקח רוצה, רשאי לשלם לבעל החוב את חובו, ולא יוכל להוציא ממנו את הקרקע, ולכן כאן **מאחר שהשבח שייך ללוקח, הרי הוא נותן אותו לבעל החוב תחת חלק מהקרקע, ואין בעל החוב מוציא ממנו את כל הקרקע.**

ואם היתה הקרקע משועבדת באפותיקי, בעל החוב נוטל אותה כמו שהיא עם **השבח**, כי נחשבת כקרקעו שהשביחה אחר שלא ברשות, שהשבח לבעל הקרקע, **יש מפרשים** שמהטעם הזה **ישלם למשביח את היציאות**. **ויש מפרשים** שבזה **אין המשביח מקבל ממנו את היציאות**, כי באמת המוכר היה חייב לבעל החוב את הכל, ולמה יפסיד מחמת ששעבודו חזק, אלא הוא יגבה הכל, והקונה ילך ויגבה מהמוכר כל מה שנטלו ממנו.

ב. כשהיה החוב כנגד הקרקע, וגם כנגד השבח שהשביח הלוקח.

אם היה השעבוד שעבוד **רגיל, בעל החוב נוטל את הקרקע עם השבח אפילו מגיע לכתפים** [=תבואה קרובה להיקצר אלא שעדיין צריכה לקרקע], **ואינו משלם ללוקח** כלום, **אפילו יציאות** שהוציא על הקרקע להשביחה, אלא הוא ילך ויגבה מהמוכר כל מה שנטלו ממנו.

ואם היתה הקרקע משועבדת באפותיקי, בעל החוב נוטל אותה כמו שהיא עם **השבח**, כי נחשבת כקרקעו שהשביחה אחר שלא ברשות, שהשבח לבעל הקרקע, **יש מפרשים** שמהטעם הזה **ישלם למשביח את היציאות**. **ויש מפרשים** שבזה **אין המשביח מקבל ממנו את היציאות**, כי באמת המוכר היה חייב לבעל החוב את הכל, ולמה יפסיד מחמת ששעבודו חזק, אלא הוא יגבה הכל, והקונה ילך ויגבה מהמוכר כל מה שנטלו ממנו.

ג. וכשהיה החוב כנגד הקרקע, וגם כנגד השבח, וגם כנגד הפירות שגדלו בה.

אין בעל החוב גובה את הפירות, אלא את הקרקע והשבח כמו הדין הקודם.

הטעם שבעל חוב גובה את השבח

מגרסת הגמרא משמע שגובים זאת מ**הקונה**, כי כך **קיבל על עצמו** בשעה שקנה, שבעלי חובות של המוכר יוכלו לגבות ממנו הכל, והוא יחזור ויגבה מהמוכר.

אולם מדברי רש"י ותוס' משמע, שהסיבה שגובים כל זאת מהקונה, **כי אין לו הפסד בכך**, שהרי המוכר ישלם לו כל מה שיטלו ממנו, כמו שקיבל עליו באחריות המכירה.

קרקע שהשתעבדה להלוואה ונתנה הלווה במתנה והשביחה המקבל

מאחר שאין למקבל אחריות, ואם יטרפו ממנו, לא יגבה כלום תחת מה שנטלו ממנו, אין לו להפסיד מה שהשביח, **ואין בעל חוב גובה ממנו את השבח, אבל את גוף הקרקע הוא גובה ממנו**, כי בזה בעל חוב קדמו, ואין לו להפסיד שעבודו, מחמת מתנתו של זה.

ולכאורה מי שקנה שדה, ופירשו במכירה שאין בה אחריות, דינו בזה כמקבל מתנה, שאין גובים ממנו את השבח, כי לא יוכל לחזור ולגבותו מהמוכר.

קרקע שהשתעבדה להלוואה והורישה הלווה לבניו והשביחוה

כתבו התוס', אף על פי שאין ליתומים אחריות, ואם יטרפו מהם אין להם ממי לחזור ולגבות מה שהשביחו, מכל מקום **גובים מהם גם את השבח**, משום שבנים כרעיה דאבוהון נינהו, ועומדים תחת אביהם לשלם חובותיו, **אלא שאם היתה השדה משועבדת** לבעל החוב **באפותיקי**, **משלם להם מה שהוציאו** להשביח את השדה.

אולם יתכן שלפי פירוש רש"י אין גובים מהיתומים את השבח.

נוסח אחריות שטר מכירה

אנא איקום	אני אעמוד
ואשפי ואדכי ואמריק	ואשקיט ואטהר ואנקה
זביני אילין	מקח זה
אינון	הוא עצמו
ועמליהון	ויציאות שתוציא עליו
ושבחיהון	ושבח שתשביח בו
ופיריהון	ופירות
ואיקום קדמך	ואעמידם לפניך
וצבי זבינא דנן	והתרצה הקונה הזה
וקבביל עלוהי	וקיבל עליו

כלומר המוכר מתחייב לשלם לקונה מה שיטרפו ממנו, בין קרקע, בין השבח, [ובין פירות אם יהיה הדבר משום שהגקרקע גזולה].

הכיר בה שאינה שלו ולקחה

הקונה שדה ממי שגזל אותה מיד בעליה, לא קנה כלום, כי אין אדם מוכר דבר שאינו שלו, ולכן אם ידע מתחילה שהשדה גזולה, וירד לעבוד אותה ולהשביחה, **ואחר כך הוציא אותה בעליה ממנו**, **אינו יכול לתבוע מהמוכר את השבח שהוציאו ממנו**, כי יודע שמשביח שדה שאינה שלו, ודינו כיורד לשדה חבירו שלא ברשות, שאין לו אלא את היציאה שהוציא להשביחה, **ומכל מקום לעניין הממון ששילם למוכר תמורת הקרקע**, נחלקו רב ושמואל:

לדעת רב [שהלכה כמותו] – אדם יודע שאינו קונה את הקרקע הגזולה, ומעות שנתן לשם פיקדון נתנם, ועתה **צריך להשיב לו**.

ולדעת שמואל – אדם יודע שאינו קונה את הקרקע הגזולה, ומעות שנתן לשם מתנה נתנם, ועתה **אין צריך להשיב לו**.

וכתבו התוס', שכל זה במכירה שלא באחריות, אבל היתה המכירה באחריות, הקונה גובה מהמוכר את שווי הקרקע, ואת השבח שהשביחה.

דף טז

גזל שדה ומכרה לאחר ואחר כך באה לרשות הגזלן מיד בעליה

א. <u>אם הגזלן קנה את השדה</u> מיד בעליה, מאחר שטורח לקנותה, **ודאי כוונתו לקנותה עבור זה שקנה ממנו**.

לדעת מר זוטרא עושה זאת, **משום שאם היה הנגזל מוציא מהקונה**, **היה הקונה מוציא למוכר לו שם גזלן**, [ודווקא כשקנה מהגזלן, היה מוציא לו שם גזלן, אם היו מוציאים ממנו, אבל אם קיבל מהגזלן במתנה, לא היה מוציא לו שם גזלן, כשיוציא ממנו, וכשקנה הגזלן, לעצמו קנה].

ולדעת רב אשי עושה זאת, **משום שאם היה הנגזל מוציא מהקונה**, **היה הגזלן מאבד נאמנותו בעיני הקונה**, ואינו רוצה לאבד נאמנותו בעיניו, [**ולכן גם כשקיבל מהגזלן במתנה**, קנה לו הגזלן את השדה, כדי שלא יאבד נאמנותו בעיניו], וההלכה כרב אשי.

ב. <u>ואם הגזלן ירש את השדה</u> מיד בעליה, מאחר שלא טרח לקנותה, אין שום הוכחה שרוצה להשאירה ביד הקונה, ולכן מאחר שירש את הקרקע, ונעשית שלו, **רשאי להוציאה מיד הקונה**, [ומשלם לו את שוויה, כדין מוכר קרקע, שהוציאוה מהקונה, מחמת שנמצאת גזולה].

ג. <u>ואם הגזלן גבה את השדה מחמת חוב</u> שהיו בעליה חייבים לו, **אם** היו לבעלים כמה קרקעות, **ורצה רק את זאת**, וודאי **כוונתו לגבותה עבור זה שקנה ממנו**, מהטעמים האמורים בגזלן שקנה את השדה הגזולה. **ואם לא** היו לבעלים כמה קרקעות, אין שום הוכחה שגבה את הקרקע עבור זה שקנה ממנו, ולכן, מאחר שגבה אותה, ונעשית שלו, **רשאי להוציאה מיד הקונה**, [ומשלם לו את

שוויה, כדין מוכר קרקע, שהוציאוה מהקונה, מחמת שנמצאת גזולה].

ד. ואם הגזלן קיבל את השדה במתנה מיד בעליה, יש אומרים מאחר שלא טרח לקנותה, דינו כדין יורש, **ורשאי להוציאה מיד הקונה. ויש אומרים** מאחר שאין אדם נותן מתנות ללא סיבה, וודאי טרח הגזלן לפני בעליה, כדי שיתנו לו את השדה במתנה, ואם כן דינו כקונה, **שקונה עבור זה שקנה ממנו**.

ובכל אלו שאמרנו, שהגזלן קונה את השדה **עבור הקונה** כדי שישאר נאמן בעיניו, **אם עשה זאת אחרי שכבר איבד לגמרי את נאמנותו** בעיני הקונה, **שוב אין לומר שקנה עבור הקונה, אלא עבור עצמו**, ורשאי להוציא את הקרקע מיד הקונה, [ומשלם לו את שוויה, כדין מוכר קרקע, שהוציאוה מהקונה, מחמת שנמצאת גזולה]:

לדעת רב הונא – עד שעת העמדה בדין, לא איבד את נאמנותו לגמרי, כלומר עד שיטרפו את השדה מהלוקח, ויעמיד את המוכר בדין, אבל לאחר מכן כבר איבד את נאמנותו.

ולדעת חייא בר רב – עד דמטא אדרכתא לידיה, לא איבד את נאמנותו לגמרי, כלומר עד שיחייבוהו בית דין לפרוע לקונה את מעותיו, ויעמוד במרדו, ויכתבו בית דין לקונה פסק דין, שיחזיק בנכסי הגזלן כדי לגבות את חובו, [וזמן זה הוא תשעים יום אחרי העמדה בדין].

ולדעת רב פפא – עד דמתחלן יומי אכרזתא, לא איבד את נאמנותו לגמרי, כלומר עד לאחר שמצא הקונה קרקע השייכת לגזלן, שיוכל לגבותה, ובא לבית דין, והכריזו שכל הרוצה לקנותה יבוא ויקנה.

ובכל אלו שאמרנו, שהגזלן קונה את השדה **עבור הקונה** כדי שישאר נאמן בעיניו, **אם קודם שקנה** את השדה, **נתנה לאדם נוסף, בין במכר, בין במתנה, בין בירושה, שוב אין לומר שקנה** אותה **עבור** הקונה **הראשון**, ומוציאים אותה ממנו.

ובכל אלו שאמרנו, שהגזלן קונה את השדה עבור הקונה, זכה הקונה בשדה רק אם הוא אמר לגזלן אני סומך עליך שתתן את השדה בידי, שתחת הנאה זו שיש לגזלן, שמחזיק אותו הקונה לנאמן, **הוא מקנה לו את השדה, וכאילו אומר לו, בהנאה זו תהא השדה הזו קנויה לך כשאקנה אותה,** [אבל השטר שקנה בו את השדה מתחילה אינו כלום, שהרי נכתב בשעה שהקרקע לא היתה של הגזלן].

לדברי התוס' הדין הזה הוא גם לדעת האומרים אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כי לדעתם רק דבר שאינו ברור שיבוא, אין מקנים אותו קודם שבא לעולם, משום שאין הקונה סומך שיבוא, אבל כאן הלוקח סומך על הגזלן שיקנה את השדה עבורו.

ולדברי רב האי גאון הדין הזה אינו אמור אלא לדעת האומרים אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אבל לדעת האומרים אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אין אפשרות שהקרקע שהגזלן קונה, תהיה של הקונה ממנו.

קושיה שאינה צריכה לפנים

יש מפרשים שהכוונה לקושיה חזקה, שאין מי שידע לתרצה, ולכן אין טעם להכניסה לפנים, לפני בני הישיבה.

ויש מפרשים שהכוונה לקושיה שאינה קשה כלל, שאינה ראויה להיכנס לפנים הישיבה.

דברים שלדברי הכל
אדם מקנה קודם שבאו לעולם

אף לדעת האומרים שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, תקנת חכמים היא, ש**הצריך מעות לקנות תכריכים וקבר לאביו הגוסס, מוכר לשם כך את מה שיירש ממנו, אפילו קודם מותו**, כדי שלא יתבזה האב, אם ימכרו רק אחר מותו, וישהו אותו אחר מותו עד שיקברוהו.

וכן תקנו חכמים, ש**מוכר אדם מה שתעלה מצודתו היום**, אף שעדיין לא העלתה, שמא צריך למזונות, וחייו תלויים בדבר.

כל מעשה בית דין הרי זה יחזיר

מתחילה אמרו, שכוונת המשנה הזו, שמי שמוצא שטר מקויים, מחזירו למלווה הכתוב בו, **ואין לחוש שכתבו** את השטר **ולא לוו** בו, כי אם הוא מקויים וודאי לוו בו, שאין מקיימים שטר שלא לוו בו, **ואין לחוש שהשטר פרוע**, שאם היה פרוע היה נקרע מיד בשעת הפירעון, כסברת שמואל.

ולבסוף דחו את הפירוש הזה, **ואמרו שהמוצא** שטר חוב מקויים **אינו מחזירו למלווה, שמא פרוע הוא**, [ואף על פי כן לא קרעו הלווה, כי כשפרע אותו לא היה השטר תחת יד המלווה, ואמר שיחזירו

ללווה למחר, או שעכבו אצלו עד שישלם לו שכר הסופר], **ומאחר שיש לחוש שהשטרות הנמצאים פרועים הם, אין כוונת המשנה שיחזירו, אלא שטרות שאין להם פירעון כלל**, כגון שטרי חלטאתא [=שטרות שכותבים לגובה חובו מנכסי חבירו שהנכסים מוחלטים לו תחת חובו], ושטרי אדרכתא [=שטרות שכותבים למלווה שיוכל לגבות חובו מנכסי הלווה שימצא], ואף על פי שמי שגבו ממנו את הנכסים על פי השטרות הללו יכול לחזור ולשלם ולקבל את נכסיו חזרה, [יש אומרים עד שנה, ויש אומרים לעולם], מכל מקום אין התשלום הזה נחשב כפירעון השטרות הללו, אלא השטרות העמידו את הנכסים ביד המלווה לגמרי, והתשלום נחשב כקנייין חדש להחזירם ליד הלווה, [ואין למלווה להימנע מלהחזיר את הקרקע ללווה, משום שנאמר "ועשית הישר והטוב"].

דף יז

מתי אדם נאמן לומר שקיים את הפסק שחייבוהו בית הדין

- **אמרו לו בית דין, צא תן לו, ולאחר זמן אמר שילמתי על פי פסק בית דין, נאמן** [בשבועת היסת], ושוב אין כותבים למלווה אדרכתא על נכסיו.

- **אמרו לו בית דין, חייב אתה לתת, ולאחר זמן אמר שילמתי על פי מאמר בית דין, לרב יוסף בר מניומי אינו נאמן** [אפילו בשבועה], מאחר שמתחילה הוצרך המלווה לתובעו לדין, אין דרכו למהר לפרוע, עד שישמע פסק גמור מבית דין, ולכן המלווה מוציא ממנו [בשבועה], וכותבים לו אדרכתא על נכסיו. **ולרב זביד נאמן** לומר שילמתי [בשבועת היסת], כדין מי שפסקו דינו לשלם.

מי שהוחזק לשקר פעם אחת שוב אינו נאמן באותו ממון פעם אחרת

- **אמרו לו בית דין, צא תן לו, ולאחר מכן באו עדים ואמרו**, שבפניהם תבעו המלווה, **ולא שילם** לו, הועיל והעיז בפני עדים לעבור על פסק בית דין, הוחזק כפרן לממון זה, **ושוב אינו נאמן לומר שפרע** [אפילו בשבועה], **אלא אם** כן **יביא עדים** על כך.

- **אמרו לו בית דין, חייב אתה לתת, ולאחר מכן באו עדים ואמרו**, שבפניהם תבעו המלווה, **ולא שילם** לו, אף על פי שהעיז בפני עדים לעבור על מאמר בית דין, **לא הוחזק כפרן** בכך, כי מאחר שלא פסקו לו פסק גמור, חשב לדחות את המלווה, שמא יחזרו בית דין מסברתם, **ולכן אם** יחזור **וישבע שפרע** הוא **נאמן**.

- **חייבוהו בית דין שבועה, ולאחר מכן באו עדים, ואמרו** שבפניהם תבעו המלווה שישבע לו, **ולא רצה להישבע**, הועיל והעיז בפני עדים לעבור על פסק בית דין, הוחזק כפרן לשבועה זו, **ושוב אינו נאמן לומר שנשבע, אלא** או **ישבע בפנינו** או יביא עדים על כך.

- **חייב את עצמו שבועה, ולאחר מכן באו עדים, ואמרו** שבפניהם תבעו המלווה שישבע לו, **ולא רצה להישבע**, אף על פי שהעיז לדחותו בפני עדים, **לא הוחזק כפרן לשבועה זו**, משום שדבר שחיובו מחמת עצמו, פעמים אומר לא אעשה, ואין זו חזקה שאינו מתכוון לקיים, אלא דחייה בעלמא, **ולכן אם אמר אחר כך שנשבע, נאמן**.

דין מוצא שטר חוב

בדף י"ג התבאר דין שטר חוב שנמצא, והלווה בפנינו וטוען מזוייף הוא, או פרוע הוא, או מודה שהשטר אמת ועדיין לא שילם, האם חוששים לטענת מזוייף, או לטענת פירעון, או להקדמה וקנוניה כשמודה, אבל **כשאין הלווה בפנינו**, וממילא אינו טוען כלום, **יש דברים שחוששים להם לפסול את השטר, ויש דברים שאין חוששים להם**:

חשש מזוייף – אם השטר מקויים, [בין שנמצא מקויים, בין שקיימו אותו אחר שנמצא], **אין לחוש** לזה, ואם אין השטר מקויים יש לחוש לזה (תוס' בדף י"ג).

חשש שלא לוו בו כלל – אם השטר מקויים, [בין שנמצא מקויים, בין שקיימו אותו אחר שנמצא], **אין לחוש** לזה, ואם אין השטר מקויים יש לחוש לזה.

חשש שהשטר פרוע – לדעת שמואל, שטר פרוע נקרע בשעת הפירעון, ולכן מאחר שהשטר אינו קרוע, **אין חוששים** שהשטר פרוע. **ובדעת רבי יוחנן נחלקו** אמוראים, **לרב אסי** אם נמצא השטר אחר הזמן הכתוב בו, יש חשש שהוא פרוע, אבל **אם נמצא באותו יום שנכתב, אין חוששים** לדבריו, משום שאין זה שכיח שיפרע אדם חובו ביום שלווה, **ולרב כהנא אפילו אם נמצא השטר ביום שנכתב, חוששים** שהשטר פרוע.

שטר שלווה בו ופרעו אינו חוזר ולווה בו

שטר שלווה בו ופרעו, אינו חוזר ולווה בו, אפילו [הזמן הכתוב בו אינו מוקדם, כגון שפרע הלוואה ראשונה וחזר ולווה שניה] בו ביום, **משום שכל** שטר פרוע כבר **נמחל השיעבוד שבו**, [=קניין המלווה בנכסי הלווה לגבות מהם את החוב], ושוב לא יוכל המלווה לגבות בו מנכסי הלווה, אם ימכרם לאחרים.

מצא שטר שזמנו היום והלווה מודה שחייב

בדף י"ג התבאר, שלדעת רבי יוחנן, שטר הנמצא בשוק, אין מחזירים אותו למלווה, אפילו אם הלווה מודה שלא שילם, כי חוששים לפירעון וקנוניה [כמבואר שם, וכתבו שם התוס' שדווקא לחשש זה חוששים, אבל אין חוששים שמא השטר פרוע, ורוצה לחזור ללוות בו, להרוויח דמי כתיבת שטר חדש, כי המלווה יראה שישמעו שהשטר נכתב על ההלוואה הראשונה ולא יסכים, אולם כאן משמע שגם לזה יש לחוש, וי"ע בזה, על כל פנים] כל זה כשנמצא השטר אחר הזמן הכתוב בו, אבל נמצא ביום כתיבתו, **אין חשש שכבר לווה בשטר הזה, ופרע את ההלוואה, ורוצה ללוות שנית בשטר שכבר נמחל שיעבודו, כי המלווה לא יסכים** להלוותו בשטר כזה, ורק כשהוא מוקדם, המלווה מסכים להלוות בשטר הזה, כי מרוויח שיוכל לגבות מנכסים שכבר מכר הלווה, [ומיהו לכאורה חשש פירעון וקנוניה יש גם בו ביום וצ"ע].

תנאי בית דין

שנינו במסכת כתובות, שיש דברים שאדם חייב לאשתו מתנאי בית דין אפילו אם לא יכתוב לה שמתחייב לה:

עיקר כתובה – כל אשה נשואה יש לה כתובה, [לבתולה מאתים ולאלמנה מנה], אף על פי שלא כתב לה בעלה כתובה.

שעבוד כל הנכסים – כל נכסי הבעל משועבדים לאשה לגבות את כתובתה כשתצא ממנו, אף על פי שלא כתב לה שעבוד זה.

פרקונה – אם נשבית חייב לפדותה, אף על פי שלא התחייב לה.

כתובת בנין דכרין – אם יירש את כתובתה [כשתמות לפניו], בניה ירשו את כתובתה נוסף על חלקם בכל הירושה, אף על פי שלא התחייב לה כן.

מזון האשה – האשה ניזונית מנכסיו אחר מותו, כל זמן שיושבת כאלמנה, אף על פי שלא התחייב לה.

מזון הבנות – הבנות ניזונות מנכסיו אחר מותו, [עד נישואיהן או בגרותן], אף על פי שלא התחייב.

גביית הכתובה

<u>דעת רבי יוחנן</u>:

א. הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום, כלומר כל חוב שחייבים לאדם מחמת תנאי בית דין [=מעשה בית דין], אף על פי שאין לו שטר בידו לתבוע את חובו, הרי זה כאילו יש לו שטר בידו, ולכן אין הנתבע נאמן לומר שפרע [כדין מלווה על פה], אלא או יביא עדים שפרע, או יביא שובר שהחוב פרוע.

ב. כותבים שובר, כלומר כל הפורע חובו, אינו יכול לומר לא אפרע, עד שתביא את השטר, ונקרע אותו, אלא השטר יתקיים כמו שהוא, ולפורע יכתבו שובר שפרע את החוב.

ומעתה מאחר שחיוב הכתובה תנאי בית דין הוא, **כשתהיה ראיה לאשה שהיא מגורשת**, [גט או עדי גירושין], חייב **הבעל** לשלם לה כתובתה, **ואינו נאמן לומר פרעתי את הכתובה**, [אלא אם יביא עדים שפרע או שובר], ואפילו ידוע שכתובתה תחת ידה, אינו יכול לעכב את הפירעון עד שתביא את הכתובה, ויקרעו אותה, אלא יכתבו לו שובר.

אבל אם אין לה ראיה שהיא מגורשת, אפילו תביא את כתובתה, **והבעל** מודה לה שהיא מגורשת, הוא **נאמן לומר שפרע** את כתובתה, **מיגו שהיה אומר לא גרשתי**, ולכן לא ישלם לה כלום, [אף לא שאר וכסות כנשואה, כי אפילו היה אומר שלא גירש, היה פטור מהם, מאחר שהיא מודה שמגורשת]. **ומשעת הסכנה** שגזרו על המצוות, ויראים עדי הגירושין להעיד שהתגרשה בפניהם, מאחר שמודה שגירש אותה, חזקו את תנאי בית דין, ש**לא יוכל לטעון פרעתי** אף **במיגו**.

<u>דעת שמואל</u> [במסכת כתובות, כביאור התוס' בסוגיה זו]:

א. הטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום כלומר, כל חוב שחייבים לאדם מחמת תנאי בית דין [=מעשה בית דין], אף על פי שאין לו שטר בידו לתבוע את חובו, הרי זה כאילו יש לו שטר בידו, ולכן אין הנתבע נאמן לומר שפרע [כדין מלווה על פה], אלא או יביא עדים שפרע, או יביא שובר שהחוב פרוע.

ב. אין כותבים שובר, כלומר כל הפורע חובו, יכול לומר לא אפרע, עד שתביא את השטר, ונקרע אותו, ואין לומר שהשטר יתקיים כמו שהוא, ולפורע יכתבו שובר שפרע את החוב, אלא במקום שאי אפשר לקרוע את

השטר.

ומעתה מאחר שאין כותבים שובר, **אם שטר הכתובה תחת ידי האשה, אין הבעל חייב לפרוע לה, אלא אם תביא אותו, ויקרעו אותו**.

אבל כשאין הכתובה תחת ידה, כגון במקום שאין כותבים כתובות, או שראו עדים שנשרפה כתובתה, מאחר שאי אפשר לעכב את הפירעון עד שיקרעו את הכתובה, הבעל חייב לפרוע בלא לקבל את הכתובה, **וכותבים** לו **שובר** על הפירעון, **ובמקום** זה **יהיו כל הדינים כפי שיתבארו בדעת רבי יוחנן**.

<u>דעת רב</u> [במסכת כתובות]:

א. הטוען אחר מעשה בית דין דבריו קיימים, כל חוב שחייבים לאדם מחמת תנאי בית דין [=מעשה בית דין], אם אין לו שטר בידו לתבוע את חובו, הרי זה כשאר חובות שכשתובע בלא שטר הנתבע נאמן לומר שפרע.

ב. אין כותבים שובר, כלומר כל הפורע חובו, יכול לומר לא אפרע, עד שתביא את השטר, ונקרע אותו, ואין לומר שהשטר יתקיים כמו שהוא, ולפורע יכתבו שובר שפרע את החוב, אלא במקום שאי אפשר לקרוע את השטר.

ומאחר שאין אשה גובה כתובתה בלא שטר, תקנו חכמים שהשטר שתגבה בו עיקר כתובתה הוא הגט, [שכל גרושה יש לה עיקר כתובה], וכשתגבה בו, יקרעו את הגט, ויכתבו עליו שקרעו אותו מחמת שנפרעה כתובתה, ולא מחמת שהוא פסול, **והשטר שתגבה בו את התוספת הוא הכתובה**, ותגבה זאת **כשתביא ראיה שהיא גרושה**.

כתובה לארוסה

אלמנה וגרושה מהאירוסין יש להן עיקר כתובה, אפילו לא כתב להם הבעל כתובה. ואם כתב להן כתובה ותוספת, לחכמים יש להן כתובה ותוספת. ולרבי אלעזר בן עזריה אין להם תוספת, כי לא התכוון לתת את התוספת אלא אם יכנוס.

דף יח

ארוס וארוסה שמת אחד מהם

ארוסה שמתה, בעלה אינו אונן לה, [כלומר אינו נאסר בקדשים ביום מותה], **ואם הוא כהן, אסור להיטמא לה**, [שאין כהן נטמא לאשתו אלא אחר הנישואין], ובכל אופן בעלה אינו חייב להיטמא לה, [שרק אשה נשואה היא בכלל שבעת הקרובים שחייבים להתעסק בקבורתם], **ואינו יורש אותה**.

ארוס שמת, אשתו, אינה אוננת לו, [כלומר אינה נאסרת באכילת קדשים ביום מותו], ובכל אופן **אינה חייבת להיטמא לו**, [שרק בעלה מהנישואין הוא בכלל שבעת הקרובים שחייבת להתעסק בקבורתם], **אבל גובה כתובתה מנכסיו**.

דין מוצא גט אשה

<u>אם הבעל אינו כאן</u>, אין מחזירים את הגט לאשה, כי יש חשש שממנו נפל ולא ממנה כי מעולם לא נתן לה אותו, אלא אחרי **שכתב נמלך שלא לתת. וכל שכן אם הבעל כאן, ואומר שלא נתן לה**, וגם עתה אינו רוצה לתת לה להתגרש בו, חוששים לדבריו, **ואין נותנים לה**.

<u>ואם הבעל כאן, ואומר שכבר גירש אותה</u>, ורוצה שיחזירו לה את הגט לראיה, אין להחזיר לה לראיה, כי אף על פי שבעל נאמן לומר גירשתי את אשתי, אין זה אלא כשאומר שעתה גירשה, שיש להאמינו מיגו שבידו לגרשה, אבל כשאומר שכבר גירש אותה בעבר, אינו נאמן, כי אין לו מיגו, שהרי אין בידו לגרשה לשעבר, ומתוך שאינו נאמן על לשעבר, אינו נאמן כלל, גם מכאן ולהבא, ולכן אין להחזיר לה את הגט לראיה, [אבל יש אופנים שיכולים לתת לה לשם גירושין כמבואר מיד].

<u>ואם הבעל כאן, ואומר</u> שכתב לה את הגט הזה, וממנו נפל, כי עוד לא הספיק לגרשה בו, אבל **<u>עתה רוצה לגרשה בו</u>**, יש אופנים שנותנים לה את הגט ומתגרשת בו, ויש אופנים שאין נותנים לה את הגט, כי חוששים שהגט הנמצא אינו זה שאבד לבעלה, ומאחר שגט אחר הוא, אינה יכולה להתגרש בו [שגט שלא נכתב לשמה פסול]:

לדעת רבה – אם נמצא מיד אחר שאבד, אין לחוש שאין זה הגט שאבד, **ונותנים אותו לאשה להתגרש בו, ואף כשנמצא זמן מרובה אחר שאבד אין <u>לחוש</u>** שהגט הנמצא גט אחר, **אלא <u>אם</u> כן <u>יש שתי סיבות לחשוש</u>** לזה. **א)**שאבד במקום **שהשיירות מצויות**, ואפשר שנפל מהעוברים שם. **ב)שהוחזק אדם נוסף ששמו** ושם אשתו ושם מקומו **כשמו** ושם אשתו ושם מקומו **של מי שכתב את הגט**. [וללשון הראשון גם דעת רבי זירא כן].

ולדעת רבי זירא ללשון השני – **אם נמצא מיד אחר שאבד**, אין לחוש שאין זה הגט שאבד, **ונותנים**

אותו לאשה להתגרש בו, ואף כשנמצא זמן מרובה אחר שאבד, אין לחוש שהגט הנמצא גט אחר, **אלא אם כן יש סיבה אחת לחשוש** לזה, **והיא** שאבד הגט במקום **שהשיירות מצויות**, ואפשר שנפל מהעוברים שם.

[מדברי שניהם למדנו, שאם אין השיירות מצויות, מחזירים את הגט, אף על פי שהוחזקו שני יוסף בן שמעון באותה העיר, ולדעת התוס' אין זה אלא כדעת רבי אלעזר, האומר עדי מסירה כרתי, אבל לדעת רבי מאיר, מאחר שעדי חתימה כרתי, הגיטין הללו פסולים, מטעם שאין מוכח מתוכם מי הוא המגרש].

ולדעת רבי ירמיה – אין חשש שהנמצא גט אחר, **אם יאמרו העדים, שמעולם לא חתמו אלא על גט אחד של יוסף בן שמעון**, וכן שם הבעל. [**יש מפרשים שאפילו אם אין העדים זוכרים מי היה אותו יוסף בן שמעון שחתמו לו בגט, מאחר שזה אומר שבגט שלו חתמו, נאמן**, וממילא אין חשש שהגט הנמצא נכתב ליוסף בן שמעון אחר, כי אין לתלות שגם השני כתב גט, והחתים עדים ששמותיהם כשמות העדים הללו. **וי"ג שרק אם יאמרו העדים , שאותו יוסף בן שמעון שחתמו לו בגט, הוא האיש הזה** שאומר שזה גיטו, **אין חשש שהגט הנמצא נכתב ליוסף בן שמעון אחר**].

ולדעת רב אשי – אין חשש שהנמצא גט אחר, **אם יאמר** [הבעל או השליח קודם שראה את הגט, או שיאמרו עדים אפילו אחרי שראו אותו], **'נקב יש בו בצד אות פלונית'**, שלדברי הכל נתינת סימן מובהק שכזה, נחשבת לראיה ברורה, שזהו הגט שנאבד.

[ולא נתבאר בגמרא, אם לדעת רבי ירמיה ורב אשי, כל זמן שאין עדים, או סימן מובהק, יש לחשוש שהגט הנמצא אינו זה שאבד, או שמודים הם, שאם אין סיבות לחשוש לזה, כדברי רבה, או כדברי רבי זירא, אין חוששים שהגט הנמצא אינו זה שאבד, ורק באו להשמיע, שאפילו במקום שהשיירות מצויות, והוחזקו שני יוסף בן שמעון, יש אופן שהגט כשר לגרש בו, ואין חוששים שהגט הנמצא אינו זה שאבד].

על פי מה מחזירים את הגט

על פי סימן מובהק [כגון נקב בצד אות פלונית] **מחזירים** את הגט, כי על סימן מובהק יש לסמוך בכל דיני התורה.

על פי סימן שאינו מובהק [כגון נקב בגט] **אין מחזירים** את הגט, כי ספק אם יש לסמוך על סימן כזה בכל דיני התורה, ומספק לא תהא האשה מגורשת, [ורק אבדה מחזירים אפילו על פי סימן שאינו מובהק, כי בדיני ממונות הפקר בית דין הפקר].

על פי טביעות עין, [שמכיר את הגט על פי כתב הסופר והעדים], **מחזירים** את הגט **לצורבא מדרבנן**, [כלומר לתלמיד חכם צעיר, וכל שכן שמחזירים לתלמיד חכם זקן], משום שתלמיד חכם שמוחזק לנו שלא ישקר, אם אומר שמכיר את הגט בטביעות עין, ודאי אמת הוא, **אבל לעם הארץ אין מחזירים** את הגט, משום שאינו נאמן, ושמא אף שאומר שמכיר את הגט, באמת אינו מכירו.

דף יט

חשש הקדמה בגט הנמצא

כבר התבאר שגט הנמצא, באופן שידוע שזהו הגט שאבד, והבעל אומר לתת אותו לאשה, נותנים לה לשם גירושין, ומגורשת בו ממה נפשך, כי אפילו לא גירש אותה בו קודם שאבד, עתה הוא מגרש אותה בו, ואף שאם עתה מגרש, נמצא מגרש בגט מוקדם, אין לפסול אותו.

יש אומרים שבעל אינו אוכל פירות נכסי מלוג של אשתו, משעה שכותב לה את הגט, ולדבריהם אין כאן שום חשש, כי אפילו היו הגירושין רק עתה, לעניין אכילת פירות, הזמן הכתוב בגט הוא הקובע, ואם תוציא פירות ממי שקנה אותם מהבעל, אחר הזמן הכתוב בגט, הדין עמה.

ויש אומרים שהבעל אוכל פירות נכסי מלוג של אשתו עד שעת נתינת הגט, ולדבריהם היה מקום לחשוש, מאחר שהזמן הכתוב בגט מוקדם לנתינה של עכשיו, ואפשר שלא התגרשה קודם שאבד הגט, אם כן מה שמכר הבעל מפירות נכסיה כדין מכר, והיא תוציא את הגט שכתוב בו זמן מוקדם, ותוציא מהלקוחות מה שמכר להם מאותו זמן שלא כדין, **ומכל מקום אין לחוש** לזה, **כי הלקוחות לא יתנו לה, עד שתביא ראיה מתי בא הגט לידה**.

כתיבת גט לאשה שלא בפניה

כותבים גט לאיש שיגרש בו את אשתו אף על פי שאין אשתו עמו, ואין חוששים שיתן לה אחר זמן, ויהיה הגט מוקדם, **כי גט ניתן בפרהסיה**, ואם ניתן אחר זמנו, הדבר מתפרסם, וידעו הלקוחות. **א"נ** אין לחוש שלא ינתן הגט מיד, **כי אין אדם מקדים את הפורענות**, ולא יכתוב גט אלא כשרוצה לגרש מיד.

דין מוצא שטר שחרור של עבד

דין מוצא שטר שחרור של עבד, שווה לדין מוצא גט אשה, ואם כן יש אופנים שמחזירים את השטר לעבד לשם שחרור, ומשתחרר בו ממה נפשך, כי אפילו לא השתחרר בו קודם שאבד, עתה הוא משתחרר בו, ואף שאם עתה הוא משתחרר, נמצא משתחרר בשטר מוקדם, אין לפוסלו.

לדעת האומרים זכות הוא לעבד לצאת לחירות, וגם עדי השטר זוכים למקבל משעת החתימה [=**עדיו בחתומיו זכין לו**], **אין כאן שום חשש, כי באמת** מאחר שקיבל את השחרור, **נעשה בן חורין מהזמן הכתוב בשטר**, וכל מה שקנה מאותו זמן שלו הוא, ואם מכרו האדון מוציא מהלקוחות כדין.

אבל לדעת האומרים חוב הוא לעבד לצאת לחירות, [עבד כהן מפסיד אכילת תרומה, וכל העבדים נאסרים בשפחה, שחפצים בה מחמת שזולה בעיניהם, ושכיחה להם, ופרוצה עימהם], **וכן לדעת האומרים שאין המקבל זוכה משעת הכתיבה, אלא משעה שמקבל, לא נעשה העבד בן חורין אלא כשקיבל את השטר**, וכל מה שקנה משעת כתיבתו עד עתה, שייך לרבו, ואם מכרו לאחרים שלהם הוא, והיה מקום לחשוש, שמא העבד יוציא מהם שלא כדין, כשיראה את שטר שחרורו המוקדם, ויאמר נכסי קניתם מהאדון, **ומכל מקום אין לחוש** לזה, **כי הלקוחות לא יתנו לו, עד שיביא ראיה מתי הגיע השטר לידו**.

דייתיקי ומתנות

דייתיקי הוא **שטר מתנה**, שמוזכר בו שנכתב כשהנותן חולה ומוטל במטתו [=כדקציר ורמי בערסיה], כלומר שנותן את המתנה **מחמת שהולך למות**, והסיבה שנקרא השטר דייתיקי, כי שטר זה שונה משאר שטרות, בכך שהוא **מקנה את הכתוב בו למקבל, אפילו אחר מיתת הנותן**, כי חכמים תקנו שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם, ועל שם זה נקרא השטר דייתיקי, כלומר דא תהא למיקם ולהיות [=שטר זה יהיה לקום ולהיות ככל הכתוב בו].

שטר **מתנת בריא** הוא שטר מתנה, **שלא** מוזכר בו שהמתנה **מחמת מיתת הנותן, ולפיכך רק אם חל הקניין בחיי הנותן, השטר מועיל** להקנות את המתנה למקבל, אבל לאחר מות הנותן, אין השטר מועיל להקנות את המתנה למקבל, כי אין אדם עושה קניין אחר מיתתו.

שטר מתנה בריא, שדומה למתנת שכיב מרע, לעניין שאין המקבל זוכה במתנה אלא אחר מיתת הנותן, הוא שטר שעתה הנותן מקנה למקבל את גוף הדבר בלבד, אבל מעכב לעצמו כל ימי חייו לאכול פירותיו, ונמצא שבפועל אין למקבל כלום עד מיתת הנותן, אף שבאמת הקנה לו את הדבר בימי חייו.

מתנה שאדם נותן מחמת מיתה [=דייתיקי], אם **חוזר בו קודם מותו**, הרשות בידו, והמתנה בטלה.

ומתנות שאדם נותן שלא מחמת מיתה, מאחר שכבר זכה בהם המקבל, שוב **אינו יכול לחזור בו**, והמתנה קיימת.

דין מוצא דייתיקי

<u>אם הנותן אינו כאן</u>, אין מחזירים את הדייתיקי למקבל הכתוב בו, כי יש חשש שנפל מהנותן ולא מהמקבל, כי מעולם לא קיבל, אלא אחרי **שכתב הנותן נמלך שלא לתת**.

וכל שכן אם הנותן כאן, ואומר שלא נתן מעולם, וגם עתה אינו רוצה לתת, חוששים לדבריו, **ואין נותנים את הדייתיקי למקבל**.

<u>ואם הנותן כאן</u>, ואומר שכתב את הדייתיקי למקבל, ונתן לו, וממנו נפל, מחזירים את הדייתיקי למקבל, ואין כאן שום חשש, כי אפילו אם באמת מתחילה לא נתן את השטר למקבל, ואחר הזמן הכתוב בו הקנה את הדבר לאחרים, לא יפסידו על ידי שיקבל זה דייתיקי שזמנו מוקדם למתנתם, כי מאחר שאדם מבטל דייתיקי שכותב, כשיהיה בידם שטר שזמנו מאוחר מהדייתיקי, לא יוציאו מהם, אלא יאמרו, חזר בו הנותן מהדייתיקי הראשונה ונתן לאחרון.

<u>ואם הנותן כבר מת</u>, ובנו בא לפנינו, **ואומר שיחזירו את הדייתיקי למקבל** הכתוב בו, כי באמת אביו נתן לו את הכתוב בו, **אין מחזירים** את הדייתיקי למקבל **משני טעמים**:

א. שמא באמת האב לא נתן את הדייתיקי למקבל, והבן ירש את אביו, ואחר מיתת אביו נתן בעצמו לאחרים, ואם כן זכו במתנה בדין, ועתה רוצה לחזור בו ולהוציא מהם שלא כדין, [ולתת למקבל הכתוב בדייתיקי כדי לחלוק עמו], ולכן

אומר שהאב נתן את הדייתיקי למקבל.

ב. שמא באמת קודם שכתב האב את הדייתיקי הזו, נתן את הדבר לאחרים במתנת שכיב מרע, ואחר כך כתב לזה ולא נתן לו, ואם כן הראשון זכה בדין, ועתה רוצה להוציא ממנו שלא כדין, על ידי שיתנו את הדייתיקי המאוחרת למקבל הכתוב בו, שבאמת לא זכה בו כלל, [ויחלוק עמו].

דין מוצא שטרי מתנות

אם הנותן אינו כאן, אין מחזירים את השטר למקבל הכתוב בו, כי יש חשש שנפל מהנותן ולא מהמקבל, כי מעולם לא קיבל, אלא אחרי **שכתב הנותן נמלך שלא לתת.**

וכל שכן אם הנותן כאן, ואומר שלא נתן מעולם, וגם עתה אינו רוצה לתת, חוששים לדבריו, **ואין נותנים את השטר למקבל.**

ואם הנותן כאן ואומר שיתנו למקבל [לדעת התוס' נחלקו בזה אמוראים]:

לדעת רבי אבא בר ממל – אין מחזירים את השטר, כי יש חשש שבאמת מתחילה כשכתב את השטר, לא נתן אותו למקבל הכתוב בו, ואחר כך כתב שטר מתנה אחר, ונתן אותו לאחרים, ואם כן הם זכו בדין, ועתה רוצה לחזור בו, ולהוציא מהם שלא כדין, על ידי שיחזירו את השטר הזה למקבל הכתוב בו, ומאחר שזמנו מוקדם, ייטול בו את המתנה.

ולדעת אביי – מחזירים את השטר למקבל הכתוב בו, כי אפילו אמת היה החשש הזה, ומתחילה לא קיבל את השטר, ונכתב שטר אחר וניתן לאחרים, כשיתנו את השטר הראשון למקבל הכתוב בו, יזכה במתנה בדין, משום שעדי השטר זכו לו משעת החתימה.

דף כ

שובר וסמפון

כתבו התוס': שובר וסמפון הם שני שמות, שבהם נקרא השטר שכותבים למי ששילם את חובו, לראיה על תשלום החוב, אלא שכשהוא ביד הפורע הוא נקרא שובר, וכשהוא ביד הנפרע הוא נקרא סמפון.

ורש"י כתב: סמפון הוא שם לכל הדברים המבטלים דברים אחרים, ושובר הוא סמפון של שטר.

דין מוצא שובר

אם בעל החוב שהשובר הזה מבטלו אינו כאן, [כגון מלווה לעניין חוב, ואשה לעניין כתובה], **אין מחזירים את השובר**, למי שנכתב בו שפרע את חובו, [לווה או בעל], שמא באמת עדיין לא פרעו את חובם.

וכל שכן אם בעל החוב כאן, ואומר שלא נפרע החוב, שאין מחזירים את השובר לפורע הכתוב בו.

ואם בעל החוב כאן, ואומר שיחזירו את השובר לפורע, כי באמת החוב פרוע, **מחזירים לו** את השובר.

ואף על פי שאם נכתב השובר בחודש הראשון, ובאמת לא נפרע החוב אלא בחודש השלישי, יש חשש שנמכר החוב לאחרים בחודש השני, ואם כן אין השובר הזה כלום, כי באמת היה החייב צריך לפרוע לזה שקנה את החוב, ולא לראשון, מכל מקום אין לחוש לזה.

בחוב שמחמת הלוואה אין לחוש לזה, כי לא ירוויח המוכר כלום אם יעשה זאת, כי כשיעשה זאת, הקונה יחזור וייטול ממנו, מה ששילם לו על שמכר לו חוב פרוע.

ואף בחוב של כתובה, שאם תמכור לאחרים קודם גירושין, תרוויח, אם אחר הגירושין תתן לבעל שובר שכתבה קודם המכירה, שהרי אם לא תעשה כן, הבעל ישלם לקונה את כל הכתובה, ובידה ישאר מעט, כמה שנותנים על מכירת כתובה קודם גירושין, [שאין כאן דבר וודאי, אלא ספק, שאין כתובה אלא אם תצא מבעלה], ועתה שתתן לבעלה שובר מוקדם, יתברר שלא מכרה לקונה כלום, ותחזיר לו המעט שקבלה ממנו, ותרוויח הרבה מהכתובה, **מכל מקום אם תעשה כן, הדין עמה, ולכן מחזירים את השובר לבעלה**:

לדעת שמואל – הדין עמה, כי אפילו מכרה את חוב כתובתה לאחרים, ואחר כך חזרה ומחלה על החוב, **החוב מחול**, ואם כן בדין הוא שלא ייטול הקונה את הכתובה מבעלה, [ואין לחוש שמכרה את חוב כתובתה בקניין מעמד שלשתן, שאז אינה יכולה למחול את החוב אחר המכירה, כי אם עדים על המכירה הזו, הבעל והאשה יכחישו, ואם יש עדים, הם יאמרו האם נתרצה הבעל למכירה, ואם כן מודה

שהשובר שקר והמכירה אמת, או שצווח ואמר שכבר פרע לה, שאז ודאי השובר אמת והמכירה שקר. א"נ אין לחוש שמכרה את חוב כתובתה בקניין מעמד שלשתן קודם הגירושין, כי אי אפשר למכור חוב כתובה בקניין זה, שלא תקנו אותו אלא בחובות שראויים לגבות מיד].

ולדעת אביי – **הדין עמה, כי** אם תתן את השובר הכתוב קודם למכירה, עדי השובר זוכים לבעל את מחילת החוב מהזמן הכתוב בו, וממילא **לא מכרה לקונה כלום**.

עבד שבא על בת ישראל בין זמן כתיבת שחרורו לנתינת השחרור

לכאורה לא אמרו עדיו בחתומיו זכין לו, אלא בדיני ממונות, שתיקנו חכמים כן, כי לולי תקנתם, לא יכלו עדים לחתום בשטר, עד שיראו את המסירה, שמא ימסר אחרי ימים רבים, ולעניין ממונות מאחר שתקנו חכמים, כן הדין, שהפקר בית דין הפקר, אבל לעניין איסורים לא תקנו כן, **והאשה פסולה** בביאת העבד, אף על פי שלבסוף השתחרר העבד, בשטר שנכתב קודם הביאה.

אולם אפשר שאף לעניין זה אמרו חכמים, שהעבד זוכה בשחרור משעת החתימה, **והאשה כשרה**, ואף על פי שאין טעם לתקן זאת, מכל מקום תיקנו זאת, כדי שלא תחלוק בין שטר לשטר, ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה.

שני שטרות הכתובים על אותו ממון

אם אין זמן כתיבתם שווה – **הקודם להיכתב זכה**, [אפילו נמסר אחרון], כי עדיו בחתומיו זכין לו.

ואם זמן כתיבתם שווה – **הקודם להימסר זכה**, [אפילו נכתב אחרון], כי זכיית העדים בשטר שווה היא, שהרי זוכים הם בסוף יום כתיבת השטר, ולכן יש ללכת אחר המסירה. **ואם אין ידוע למי נמסר תחילה, רב ששת סבר מן הסתם נמסר תחילה למי שנכתב תחילה, ורב נחמן סבר** שאין הכתיבה מוכיחה על הנתינה, ולכן הדין הוא **שודא**.

שטרות מעשי בית דין

אגרות שום – ששמו בית דין נכסי לווה למלווה בחובו.

איגרות מזון – שחייב אדם לזון את אשתו ובניו.

שטר חליצה – שחלצה יבמה בפני בית דין, וכתבו לה שטר ראיה על כך להתירה לשוק.

שטר מיאון – קטנה שנישאת בנישואים דרבנן [כשאין לה אב], יוצאת במיאון, שאומרת בפני שלושה, 'אי אפשי בפלוני בעלי', וכותבים לה בית דין שטר ראיה על כך, להתירה לשוק.

שטר בירורין – יש אומרים שטרות שכותבים בהם טענות בעלי הדין. ויש אומרים שטר שכותבים בו את שמות הדיינים, שביררו להם בעלי הדינים.

כל השטרות הללו אין בהם פירעון, ולא יתכן שנכתבו בלא שינתנו, כי בית דין אינם כותבים אלא דבר מקויים, ולכן **המוצא אחד מכל אלו, מחזיר אותו לבעליו**, [ורש"י פירש שאגרות מזון הם שטרות שהבעל מתחייב בהם לזון את בת אשתו, ולכאורה אינם מעשה בית דין, ומכל מקום גם בהם הדין כן].

מדוע פקע ארזא דבי רב

לדברי רבה, משום שרב עמרם הקשה על דבריו, לביישו בבית המדרש.

ולדברי רב עמרם, משום שרבה גידף אותו, וקרא לו תרדא [=משועמם].

האם ניתן ללמוד דיני איסורים מדיני ממונות

לפירוש הראשון בתוס', איסורי עריות חמורים מדיני ממונות, ולכן אין ללמוד דיני ממונות מדיני איסורי עריות, [אבל שאר איסורים אינם חמורים מדיני ממונות, ואדרבה בממונות אין הולכים אחר הרוב, ובאיסורים הולכים אחר הרוב].

ולפירוש השני בתוס', אף איסורי עריות אינן חמורים מדיני ממונות, ומכל מקום דברים שאסרו חכמים משום לעז, מסתבר שלא אסרו אלא לעניין עריות, אבל בדיני ממונות לא שייך לעז ולא אסרו.

סימנים להחזיר שטרי חוב הנמצאים

חפיסה [=חמת קטנה של עור] או **דלוסקמא** [=שק שהזקנים מניחים בו כלי תשמישם] – מרש"י משמע שהסימן הוא, שהשטר נמצא בתוכם, אבל התוס' פירשו לעניין דלוסקמא, שהסימן הוא סימן [שאינו מובהק] שנותן בכלי עצמו.

תכריך של שטרות – שיאמר המאבד שלושה

שטרות אבדו לי, והיו גלולים זה על זה, [הראשון גלול כולו, ואחר כך השני גלול על הראשון, ואחר כך השלישי גלול על השני].

אגודה של שטרות – שיאמר המאבד שלושה שטרות אבדו לי, והיו כרוכים זה בזה, [שלושתם מונחים זה על זה, וגולל כולם יחד].

אחד הלווה משלושה

מצא שלוש שטרות יחד, ובהם כתובים שלוש הלוואות של לווה אחד משלושה מלווים.

אם השטרות לא היו מקויימים – יש שני אפשרויות שהתקבצו כל השטרות למקום אחד, א. שהיו ביד הלווה אחר שפרע אותם, ונפלו ממנו, ב. שהיו ביד הסופר, על ידי שהביאו אותם לשם המלווים קודם הפירעון, כדי שיכתוב עליהם שקיימו אותם בית דין, ונפלו ממנו, [אבל מיד המלווים ודאי לא נפלו, כי אם כן מי קיבץ אותם יחד], ומאחר שיש לנו ספק אם נפלו מהלווה אחר הפירעון, או מהסופר קודם הפירעון, **אין מחזירים אותם**.

אבל אם היו מקויימים – יש רק אפשרות אחת שהתקבצו כל השטרות למקום אחד, והיא שהיו ביד הלווה אחר הפירעון, ונפלו ממנו, [אבל ודאי לא נפלו מהסופר, כי אין אדם משהה שטרו המקויים ביד הסופר], ומאחר שבודאי נפלו מהלווה, **מחזירים** לו את שטרו.

שלשה הלווים מהאחד

מצא שלוש שטרות יחד, ובהם כתובים שלוש הלוואות של שלושה לווים ממלווה אחד.

אם השטרות בכתב אחד – יש שני אפשרויות שהתקבצו כל השטרות למקום אחד, א. שהיו ביד המלווה קודם הפירעון, ונפלו ממנו, ב. שהיו ביד הסופר, שכתב הסופר שטרי הלוואה לשלושה אנשים שרצו ללוות מאדם אחד וממנו נפל קודם ההלוואה, [אבל מיד הלווים עצמם ודאי לא נפלו, כי אם כן מי קיבץ אותם יחד], ומאחר שיש לנו ספק אם נפלו מהמלווה קודם הפירעון, או מהסופר קודם ההלוואה, **אין מחזירים אותם**.

אבל אם היו השטרות בשלושה כתבים – יש רק אפשרות אחת שהתקבצו כל השטרות למקום אחד, והיא שהיו ביד המלווה קודם הפירעון, ונפלו ממנו, [אבל ודאי לא נפלו מסופר אחד, שכל הלווים הביאו אליו את השטר שיכתוב עליו שהוא מקויים כי אין דרך הלווים לקיים את השטר], ומאחר שבודאי נפלו מהמלווה, **מחזירים** לו את שטרו.

.

מצא שטר של אחרים בין שטרותיו, ואינו זוכר אם אינו פרוע, והמלווה הפקידו אצלו, או שהוא פרוע, והלווה הפקידו אצלו, או שמקצתו פרוע, ומקצתו אינו פרוע, ושניהם הפקידו אצלו, **יהא מונח בידו עד שיבוא אליהו**, ולא יתן לא לזה ולא לזה.

מצא בין שטרותיו שובר על אחד מהם, מן הסתם הכין אותו בידו, שאם יבוא הלווה לשלם, לא ימנע מחמת שאין לו שובר, אבל **אין לומר שהשטר פרוע**, והשובר סימן על הפירעון, כי אם היה פרוע, היה לשובר להימצא ביד הלווה. **אולם יש אופן שיש לו לפסול את שטרו מחמת השובר**:

יש מפרשים אם נמצא שטרו בין שטרותיו הקרועים, [אפילו הוא שלם], ניכר שהשובר אמת, והשטר פרוע.

ויש מפרשים אם נמצא השובר בין שטרותיו הקרועים, שוב אין לומר שמונח בידו להיות מוכן כשיבוא הלווה לשלם, שהרי זרק אותו בין הקרועים, אלא ודאי כבר פרע לו הלווה את חובו, ושכח לבקש את השובר, ומאחר שהוא אינו צריך לו זרקו.

דף כא

שובר הנמצא ביד השליש, השליש נאמן לומר מי הניחו בידו, ואם החוב פרוע או לא.

שובר שנכתב בתוך השטר אחר החתימה, ודאי נכתב אחר הפירעון, שאם לא כן, לא היה המלווה מניח לפגום בשטרו.

סליק פרק שנים אוחזין

פרק שני אלו מציאות

דף כא

כלל האבדה

כל דבר שאדם מאבד, ואין לו בו סימן ניכר, הוא מתייאש ממנו, ונעשה הפקר לכל. וכל דבר שאדם מאבד, ויש לו בו סימן ניכר, אינו מתייאש ממנו, והמוצא אותו חייב להשיבו לו. ופרטי הדין הזה מבוארים בפרק שלפנינו.

מצא פירות מפוזרים

אם נמצאו הפירות באופן שניכר שלא הונחו שם מדעת אלא נפלו [=**דרך נפילה**], מאחר שאין בהם סימן, ודאי התייאשו מהם הבעלים, והרי **הם הפקר לכל**, **בין אם היו מעטים**, **ובין אם היו מרובים**.

ומכל מקום לדעת אביי, יאוש שלא מדעת אינו יאוש, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך, ואם כן לדעתו אין הפירות הפקר, עד שנשמע שהתייאשו מהם בעליהם.

ואם נמצאו הפירות באופן שניכר שהונחו שם מדעת הבעלים [=**דרך הינוח**], מאחר שהבעלים יודעים היכן הם, אינם מתייאשים מהם, והמוצא **חייב להכריז**, **בין אם היו מעטים**, **ובין אם היו מרובים**.

ואם היו אלו פירות שנותרו בשדה אחר שדשו את התבואה בשעת אסיפת הגרנות, אף על פי שיודעים הבעלים שהם שם, **אם אין שווה** בעיניהם **לטרוח לבוא לאוספם**, **מפקירים** הם **אותם**, ומותרים **לכל**. והכלל הוא שאם מפוזר **קב תבואה** [של חטים] **בארבע אמות על ארבע אמות או יותר**, אינם טורחים לאספם, ומפקירים אותם לכל, אבל אם היה מפוזר קב תבואה [של חטים] בפחות מארבע אמות, חוזרים לאוספם ואין מפקירים אותם.

ולעניין זה **הסתפקו בגמרא**, מה הסיבה שמפקירים קב תבואה המפוזר בארבע אמות, **האם משום שקב תבואה אינו דבר חשוב**, **או משום שלאסוף קב בארבע אמות טרחה מרובה היא**, **ונפקא מינה**:

א. לעניין חצי קב תבואה המפוזר בשתי אמות – אם מפקירים קב אחד כי אינו חשוב, כל שכן שמפקירים חצי קב, ואם מפקירים קב בארבע אמות, משום שטרחה מרובה לאוספו, חצי קב בשתי אמות טרחה מועטת ואין מפקירים.

ב. לעניין שני קבין תבואה המפוזרים בשמונה אמות – אם מפקירים קב אחד כי אינו חשוב, שני קבין חשובים ממנו, ואין מפקירים אותם, ואם מפקירים קב בארבע אמות משום שטרחה מרובה לאוספו, כל שכן שמפקירים שני קבין בשמונה אמות.

לפי הפירוש הראשון בתוס' הספקות הללו הם בחצי קב המפוזר **בשתי אמות על ארבע אמות**, ובשני קבין המפוזרים **בשמונה אמות על ארבע אמות**, כלומר שחצי קב תבואה מפוזר בשטח שהוא חצי מארבע על ארבע, ושני קבין מפוזרים בשטח שהוא שתי פעמים ארבע על ארבע.

ולפי הפירוש השני בתוס' כל שהיחס בין התבואה לשטח, שווה ליחס של קב בארבע אמות, בעלים מפקירים אותו, והספק הוא בחצי קב המפוזר **בשתי אמות על שתי אמות**, [שהשטח רביע], ובשני קבין המפוזרים **בשמונה אמות על שמונה אמות**, [שהשטח כפול ארבע], שהיחס בין התבואה והטורח משתנה.

ג. לעניין קב שומשמין המפוזר בארבע אמות – אם מפקירים קב תבואה כי אינו חשוב, קב שומשמין חשוב ממנו שדמיו יקרים מהחטים, ואין מפקירים אותו. ואם מפקירים קב תבואה בארבע אמות משום שטרחה מרובה לאוספו, כל שכן שמפקירים קב שומשמין בארבע אמות, כי דקים הם, ויש טורח בקיבוצם יותר מהחטים.

ד. לעניין קב תמרים או רמונים המפוזר בארבע אמות – אם מפקירים קב תבואה כי אינו חשוב, כל שכן שמפקירים קב תמרים או רימונים שזולים הם מחטים, ואם מפקירים קב תבואה בארבע אמות משום שטרחה מרובה לאוספו, קב תמרים או רימונים בארבע אמות טרחה מועטת לאוספם, כי גדולים הם, ואין מפקירים אותם.

יאוש שלא מדעת

א. המאבד דבר שיש בו סימן כך הדין:

אם אינו אבוד אלא ממנו, כל זמן שלא התייאש בפירוש, אין הדבר בחזקת הפקר, והמוצאו חייב להשיבו לבעליו, ואפילו אם לאחר זמן התייאשו ממנו, כי בשעה שמצא, כבר חל עליו החיוב להשיב.

ורק אם אבוד מהכל, כדברים שנוטל זוטו של ים [=מקום שהים נכנס ליבשה בזמן הגאות ושוטף מה שמוצא], או כדברים שנוטל שלוליתו של נהר [=כשהנהר גדל שוטף את הנמצא בדרכו], הרי זה הפקר אף קודם שנודע לבעלים, והמוצאו נוטלו לעצמו.

שנאמר, "וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו", לא נאמרה הפרשה אלא באבדה שאבודה רק מבעליה, אבל אבודה מכל אדם, אין חיוב להשיבה לבעליה.

ב. והמאבד דבר שאין בו סימן:

אם נודע לבעלים שאיבדו, מתייאשים ממנו, אף על פי שאינו אבוד מכל אדם, משום שאין להם סימן בו, ולא יחזירו להם בלא סימן, ומאחר שמתייאשים ממנו, כל המוצאו אחר כך זוכה מההפקר.

אך נחלקו חכמים מה הדין אם מצאו אדם קודם שנודע לבעלים שאבד ממנו. **לדעת אביי**, מאחר שהבעלים לא התייאשו בפועל, אין זה הפקר, והמוצא **חייב להשיב** להם. **ולדעת רבא**, מאחר שאם היו יודעים היו מתייאשים, הרי הדבר הזה עומד ליאוש, ונידון כאילו כבר התייאשו ממנו, **והמוצא נוטל לעצמו**. והלכה כאביי.

דברים שאדם מרגיש שאובדים ממנו

ואין לאוסרם למוצא [כשאין בהם סימן]
כי וודאי כבר התייאשו מהם הבעלים

א. מעות. אדם מרגיש באובדנם, כי ממשמש בכיסו כל שעה.

ב. עגולי דבילה וככרות של נחתום. אדם מרגיש בחסרונם, כי כבדים הם, וניכר לו שאבדו. [ולפי גרסת הרא"ש, כל דברי מאכל מרגיש בחסרונם, משום שחשובים לו, ובכלל זה עגולי דבלה, ככרות של נחתום, מחרוזות של דגים, וחתיכות של בשר].

ג. לשונות של ארגמן. אדם מרגיש בחסרונם, כי ממשמש בהם מחמת חשיבותם. [ולפי גרסת הרא"ש, גיזי צמר, ואגודות פשתן, ולשונות של ארגמן, מרגיש בחסרונם מתוך כובדם].

ממתי הכל מותרים בלקט

הלקט, הם השיבולים הנופלות מהקוצר בשעת הקציר, ממתנות עניים הוא, וכל זמן שלא התייאשו ממנו העניים, מי שאינו עני אינו רשאי לקחתו, ורק **משעה שהתייאשו ממנו כל העניים**, נעשה הפקר לכל אדם.

עניים שאינם במקומו של הלקט, מתייאשים ממנו מיד, כי יודעים שיטלו אותו עניי מקומו ולא הם, [ולדעת רבא, אפילו אם לא היו מתייאשים מיד, היו מתייאשים בשעת יאוש עניי מקומו, ואף על פי שאינם יודעים שהגיע שעת היאוש, משום שיאוש שלא מדעת הוי כיאוש].

ועניי מקומו של הלקט מתייאשים ממנו אחר שילכו הנמושות בשדה. לדברי רבי יוחנן, נמושות לשון הליכה הוא, כמו מש ממקומו, והכוונה לעניים הזקנים שהולכים על משענתם בנחת, ורואים כל שבולת ושיבולת. ולדברי ריש לקיש, נמושות לשון מישוש הוא, והכוונה שהלכו בשדה לוקטים אחר לוקטים, ומיששו את כל השדה היטב.

תבואת הפקר לענין מעשר

תבואה שהפקירוה קודם שנגמרה, פטורה ממעשרות.

ותבואה שהפקירוה אחר שנגמרה, חייבת במעשרות.

דין פירות הנמצאים בצד השדות

א. מצא **תאנה** תחת אילן התאנה, או בצד השדה ששוטחים בו תאנים לייבשן [=שדה קציעות], הרי היא **הפקר ומותר לקחתה**.

לדעת רבא, התאנים מותרות לכל, **אף על פי שלא נודע לבעלים** שאבדו, **כי יאוש שלא מדעת הוי כיאוש**.

ולדעת אביי, אם הבעלים אינם יודעים שהתאנים אבודות, אסור לקחתן. והסיבה לכך, שמן הסתם הן מותרות, **כי מן הסתם הבעלים יודע שהן אבודות**. **תאנה שתחת האילן** מותרת, **משום שכל עץ תאנה משיר מעט מפירותיו**, והבעלים יודע שמה שינשור יטלוהו עוברי דרכים. **ותאנה שבצד שדה** [**קציעות**] שמייבשים אותה, מותרת, **כי** תאנים אלו **חשובות** הן, וממשמש בהן כל שעה, **וכשאובדת אחת** מהן **מיד נודע לו**.

ב. מצא **זיתים או חרובים** תחת האילן שלהם, אסור לטול אותם, אלא **משיב אותם לבעל האילן**.

לדעת אביי, הזיתים והחרובים אסורים, **כי אינם**

רגילים לנשור, **ואינם חשובים** שימשמש בהם כל שעה, **ולפיכך כשנושרים אין הבעלים יודע מזה**, ואינו מתייאש בפועל, ואף על פי שאם היה יודע היה מתייאש, מכל מקום יאוש שלא מדעת אינו נידון כיאוש, ולכן אסור לקחתם.

ולדעת רבא, הסיבה שאסור לקחת, **כי אפילו אם היו הבעלים יודעים שנשרו**, **לא היו מתייאשים**. **יש מפרשים משום שבפירות הללו ניכר בהם שנפלו מהאילן הזה**, על ידי דמיונם לפירות שעל העץ, והעוברים ידעו ששלו הם ולא יטלו, [מה שאין כן בתאנה, שעם נפילתה נמסה או מתלכלכת, ואינה דומה לפירות שבשדה, ויסברו העוברים שנפלה מהולכי דברים, ויטלוה]. **ויש מפרשים** שהסיבה שהבעלים לא מתייאשים, **כי** [אפילו אם אין הפירות שעל הארץ דומים לאלו שעל האילן], העוברים שם יבינו ש**פירות הנמצאות תחת אילן נפלו ממנו**, ולא מעוברי דרכים, [אבל בתאנה, אף שיבינו שנפלה מהשדה הזה, מכל מקום מאחר שמתלכלכת עם נפילתה, נמאסת בעיני בעליה ומפקירה].

ג. מצא תמרים תחת אילן שאינו מוקף גדר, הרי הם הפקר, **ומותר לקחת**, (דין זה בדף כ״ב).

לדברי הכל הטעם שמותרים, כי הבעלים יודעים שנופלים פירות מהאילן, ושקצים ורמשים שתחתיו אוכלים אותם, ומתייאשים מהם.

ולולי הטעם הזה, לדברי הכל היו אסורים. לדעת אביי היו אסורים, כי יאוש שלא מדעת אינו יאוש. ולדעת רבא היו אסורים, כי כל הפירות חוץ מהתאנה אין בעלים מתייאשים, משום שהעוברים יודעים שנפלו מהאילן שנמצאו תחתיו.

ד. מצא תמרים חוץ לגדר שהיה אילן מוקף בה (דין זה בדף כ״ב).

לדעת אביי, מאחר שאין רגילות שיפלו התמרים אלא תוך הגדר שנשמרים שם, מן הסתם אין הבעלים יודעים שנפלו חוץ לגדר, **ואסור לקחת** את התמרים, אלא צריך להשיבם לבעלים, ואף על פי שאם היו יודעים שנפלו שם היו מתייאשים מכל מקום יאוש שלא מדעת אינו יאוש.

ולדעת רבא, אף על פי שאין רגילות שיפלו התמרים חוץ לגדר, מכל מקום אם היו בעלים יודעים שנפלו שם, היו מתייאשים, ולכן **התמרים מותרים לכל**, כי יאוש שלא מדעת נידון כיאוש מדעת.

ה. היו הפירות שהותרו לקחתם מחמת נפילה, פירות שבאו **משדה יתומים קטנים** (דין זה בדף כ״ב).

לדעת אביי, **אסור לקחת**, כי כל מה שהותרו, אינו אלא במקום שיש לתלות שהבעלים יודעים ומתייאשים, אבל קטנים אין יאושם יאוש, ואין הפקרם הפקר, ולכן אף על פי שיודעים שנפלו הפירות, עדיין שלהם הן, וחייב להחזיר להם. [ומכל מקום, כל זמן שאינו יודע בוודאות, שהפירות שלפניו נפלו משדה יתומים, אינו צריך לחוש לכך].

ולדעת רבא, מאחר שאם היו גדולים היו מתייאשים, הרי הדבר הזה עומד ליאוש, לכן אף עתה בקטנותם הפקר הוא, **ומותר לקחת**.

דף כב

שטף נהר קורות עצים ואבנים של זה ונתנם בשדה חבירו זכה האחרון

א. ביאור הסוגיה כשיטת רש״י.

לדעת אביי, מדובר אף באופן שהראשון אינו שם באותה שעה, ואף על פי כן **האחרון זכה**, **כי שטיפת נהר דבר מפורסם הוא**, ואם כן ודאי ידע הראשון שאבדו קורותיו עציו ואבניו, והתייאש מהם בפועל.

ולדעת רבא, במקום שהראשון לא היה יכול להציל, זכה האחרון אפילו לא שמע הראשון, כי יאוש שלא מדעת נידון כיאוש, ובמקום שהראשון יכול להציל בקלות, אף לאחר זמן, אין כאן שום יאוש, והאחרון חייב להחזיר, אבל **במקום שהראשון יכול להציל רק עתה**, ואם לא יציל יפסיד, אם ניסה להציל, לא התייאש, וחייב האחרון להחזיר לו, **ואם לא ניסה להציל**, ודאי התייאש, **וזכה האחרון**.

ב. ביאור הסוגיה כשיטת התוס׳.

לדעת אביי, **מדובר במקום שהראשון יכול להציל רק עתה**, אבל לאחר מכן לא יכול להציל כלל, ולכן אם עמד שם **ולא ניסה להציל**, מוכח שהתייאש, שהרי לא יוכל להציל עוד, וזכה האחרון, אבל אם לא עמד שם, אין כאן יאוש מדעת, והאחרון חייב להחזיר לראשון.

ולדעת רבא, **מדובר באופן שהראשון יכול להציל עתה בנקל**, **ולאחר זמן בקושי**, ולכן אם עמד שם **ולא ניסה להציל**, מוכח שהתייאש, וזכה האחרון, ואם לא עמד שם, אין כאן הוכחה שהתייאש, ומאחר שעדיין אפשר להציל בקושי, אין כאן יאוש, אבל אם אי אפשר להציל אלא באותה שעה, אפילו לא היה שם באותה שעה,

מאחר שסוף סוף לא יוכל להציל עוד, הרי זה יאוש שלא מדעת, שנידון כיאוש מדעת.

דין תורם תבואת חבירו

אין אדם תורם את תבואת חבירו אלא מדעתו של חבירו, כלומר שמינהו להיות שלוחו לכך, שנאמר, "כן תרימו גם אתם", לרבות את שלוחו של בעל הבית, והוקש שלוחו לו, ללמד שכשם שבעלים אינם תורמים אלא מדעתם, כך אין השליח תורם אלא מדעתם של בעלים. וכשאמר אחד לשלוחו, תרום את תבואתי, ולא פירש לו מאלו פירות יתרום וכמה.

א. לעניין איכות הפירות. יש לו לתרום מהפירות הבינונים, ואם הלך ותרם מהיפים, אין תרומתו תרומה, כי אין דרך בני אדם לתרום כן, ואם כן, לא תרם כדעת בעל הבית. אמנם אם הוכח שכן רצונו של בעל הבית, כגון שבא ואמר לו, למה לא נתת יפות מהן, ונמצאו יפות מהן, שניכר שכוונתו לכך, באופן הזה תרומתו תרומה.

ב. ולעניין כמות הפירות. יש לו לתרום כשיעור עין בינונית [אחד מחמישים]. ומכל מקום אם תרם אחד מארבעים, או אחד משישים, תרומתו תרומה, שכן דרך בני אדם לתרום בכל השיעורים הללו, ומאחר שלא פירש לו כמה יתרום, יכול לומר שאמד את בעל הבית שתורם באחד מהשיעורים הללו.

ליטול מהאריס

מה שאריס מביא מהבית רשאים ליטול ממנו, ואין לחוש שגזל מבעל הבית, כי ודאי מביא מחלקו, אבל כשמביא מהפרדס נחלקו חכמים.

לדברי אמימר ורב אשי, מותר ליטול ממנו, כי גם בזה ודאי מביא מחלקו, ועתיד להודיע על כך בשעת החלוקה.

ולדברי מר זוטרא, אסור ליטול ממנו, שמא לא יאמר לבעלים בשעת חלוקה, שיטלו כנגד מה שכבר נטל, ואפילו יבואו בעלים אחר כך ויאמרו, למה לא נתת יפות מהן, אין ראיה שמסכים למה שנתן, כי רק בתרומה שיש בה מצווה אמרו כן.

הכשר אוכל לקבלת טומאה

כתוב בתורה, "וכי יתן מים על זרע", משמע שאין הזרע [ושאר אוכלים] מקבלים טומאה, אלא אחר שיתן עליו בעליו משקה [משבעה משקים]. אולם הקרי הוא "וכי יותן מים על זרע", משמע שאפילו ניתן המשקה מעצמו, הוכשר הזרע לקבל טומאה. על כן אמרו, שבאמת הזרע מוכשר לקבל טומאה **אף כשניתן** עליו **המשקה מעצמו, ובלבד שיהיה הדבר לרצון בעליו**, כאילו נתנו בעצמם.

סימן העשוי להידרס או דבר מונח במקום מסויים

לדעת רבה, אם היה באבדה סימן אך הוא סימן שעשוי להידרס, כגון שהדבר נמוך, ומונח במקום דריסת בני אדם, או שלא היה בה סימן אבל הניחו אותה בעליה במקום מסויים, אין הבעלים סומכים על הסימנים הללו, ומתייאשים מהאבדה, כשם שמתייאשים מאבדה ש**אין** בה שום **סימן**.

ולדעת רבא, אם היה באבדה סימן העשוי להידרס, כגון שהדבר נמוך, ומונח במקום דריסת בני אדם, או שלא היה בה סימן אבל הניחו אותה בעליה במקום מסויים, הבעלים סומכים על הסימנים הללו, ואינם מתייאשים מהאבדה, כשם שאינם מתייאשים מאבדה ש**יש** בה **סימן** גמור.

מצא כריכות [=עומרים קטנים]
או אלומות [=עומרים גדולים]

א. כדעת רבה.

אם אין בהם סימן – **בכל אופן הרי אלו שלו**, ואפילו כשמצאן דרך הינוח, כי הבעלים מתייאשים, ואינם סומכים על כך שישאר במקומו, שהרי מקום אינו נחשב לסימן.

ואם יש בהם סימן – אם הוא עשוי להידרס, כגון **כריכות ברשות הרבים**, [שהרבים דורסים עליהם מחמת קוטנם], הבעלים מתייאשים מהם, ושייך **למוצא**. ואם אינו עשוי להידרס, כגון כל דבר **ברשות היחיד**, **ואלומות אף ברשות הרבים**, [שהן גבוהות ואין דורסים עליהן], הבעלים סומכים על הסימן, ואינם מתייאשים, ולכן **חייב להכריז**.

ב. וכדעת רבא.

אם אין בהם סימן – אם הדבר עשוי לזוז ממקומו, כגון **כריכות ברשות הרבים**, [שמתגלגלים ברגלי בני אדם מחמת קוטנם], הבעלים מתייאשים מהם, ושייך **למוצא**. ואם אינו עשוי

לזוז ממקומו, כגון כל דבר **ברשות היחיד**, **ואלומות אף ברשות הרבים**, [שהן כבדות ואין מגלגלים אותן], אם נמצאו דרך הינוח, הבעלים סומכים על כך, ואינם מתייאשים, ולכן **חייב להכריז**.

ואם יש בהם סימן – **בכל אופן חייב להכריז**, ואפילו מצא דבר שהסימן שבו עשוי להידרס, כגון כריכות ברשות הרבים, אין הבעלים מתייאשים, וסומכים על כך שלא ידרס.

רבה	אלומות [=גדולים]		כריכות [=קטנים]	
	יש סימן	אין סימן	יש סימן	אין סימן
ברה"י	מכריז	שלו	מכריז	שלו
ברה"ר	מכריז	שלו	שלו	שלו

רבא	אלומות [=גדולים]		כריכות [=קטנים]	
	יש סימן	אין סימן	יש סימן	אין סימן
ברה"י	מכריז	מכריז	מכריז	שלו
ברה"ר	מכריז	מכריז	מכריז	מכריז

דף כג

אין מעבירים על האוכלים

אין מעבירים על האוכלים, כלומר המוצא אוכלים בדרך, אינו רשאי לעבור הלאה ולהניחם שם, אלא יגביהם למקום שלא ידרסו עליהם. [ובדורות אחרונים, שיש חשש כשפים, לא יגביה, אבל גם לא ידרוס]. **ומהטעם הזה**, **מאכל שיש בו סימן**, [ואין חשש שיאכלו אותו בעלי חיים], הרי זה סימן גמור לדברי הכל, כי **אין הסימן עשוי להידרס**.

סימן הבא מאליו

כל סימן ה**ניכר מבחוץ**, נחשב ל**סימן גמור**, אפילו אם בא מאליו כסימנים שיש בבעלי חיים.

וכל דבר ש**אינו ניכר בחוץ**, [אם אין דרכו לבוא מאליו, ודאי בעלים נתנוהו שם, וסומכים עליו שיהיה סימן בידם, אבל אם דרכו לבוא מאליו], כגון שנפלו מעות בעיסה, ואפה ממנה לחם, נחלקו תנאים בדבר.

לתנא קמא, **אין הדבר נחשב לסימן** ובעלים מתייאשים. והטעם, כי מן הסתם נפל מאליו, ואין הבעלים יודעים ממנו.

ולדעת רבי יהודה, **הדבר נחשב לסימן** ובעלים אינם מתייאשים. **רש"י מפרש** שהטעם לכך, **כי יתכן שנתנו אותו שם הבעלים לשם סימן**. **ותוס'** **מפרשים** שהטעם לכך, **כי** אף שלא נתנו אותו שם בכוונה לשם סימן, אלא נפל מאליו, מכל מקום **יתכן שנודע להם שנפל הסימן מאליו**, ומעתה סומכים עליו לסימן.

משקל מידה ומניין

כל דבר שאפשר לתת בו סימן על ידי ידיעת משקלו מידתו או מניינו, **הרי זה סימן**, ואין הבעלים מתייאשים ממנו, ומחזירים להם את האבדה על ידי הסימן הזה.

וכתבו התוס', שהיודע לכוון את **מה שרגילים** למדוד בו **פחות**, **הוא סימן עדיף**, ולכן משקל הוא סימן עדיף בבגד, ומידה הוא סימן עדיף בכלים.

סימן בחתיכת בשר ודג

אם אומר **איזה אבר** הוא, **אין זה סימן**. אבל אם **חתך** את החתיכה **באופן משונה** מדרך החותכים, כגון בתלתא קרנא Δ הדבר נחשב ל**סימן**.

המוצא כדי יין וכדי שמן

א. ביאור הסוגיה כשיטת רש"י.

כך היה מנהג עסק היין, כל חביות עושי היין של חרס, ומכוסים בכיסוי של חרס, וטוחים בטיט, שלא יצא ריח היין. וכשמגיע הזמן ש**החנוונים** קונים את החביות, פותחים את החביות שרוצים, וטועמים מהם, ושבים ומכסים. יש שמסתפקים בהנחת הכיסוי על החבית, **ויש ששבים וטחים** אותו **בטיט**. וחבית ששבו וטחו את כיסויה בטיט, **נקראת** חבית שיש בה **רושם**.

לדעת רב זירא, מי ש**מצא חבית שיש בה רושם**, **חייב להכריז**, כי הרושם הוא סימן, **שיאמר המאבד היה בה רושם**, ומי שמצא חבית שאין בה רושם, הרי היא של המוצא.

ולדעת אביי, גם מי שמצא חבית שיש בה רושם, אינו חייב להכריז, אלא אם נמצאת **קודם שנפתחו האוצרות**, שאז רק מעטים שלוקחים חביות מבעלי הבתים, אבל אחר שנפתחו האוצרות, שהרבה חנוונים לקחו חביות, ועושים בהם רושם, אין הרושם סימן, והחבית שייכת למוצא.

ב. ביאור הסוגיה כשיטת התוס'.

את הרושם עושים בעלי הבתים שמוכרים

לחנוונים ולא החנוונים, וכל בעל הבית, רושם שלו שונה משל חבירו.

ולדעת רב זירא, מי ש**מצא חבית שיש בה רושם, חייב להכריז**, כי הרושם הוא סימן, **שיאמר המאבד איזה רושם היה בה**, שהרי לכל בעל בית רושם אחר.

ולדעת אביי, אף זה שמצא חבית שיש בה רושם, אינו חייב להכריז, אלא אם נמצאת **קודם שנפתחו האוצרות**, כי רק אז הרושם הוא סימן, אבל אחר שנפתחו האוצרות, שהרבה חנוונים לקחו חביות מכל בעל בית, אם כן יהיה הרושם שלו אצל כמה חנוונים ואינו סימן לאף אחד, והחבית שייכת למוצא.

•

נמצא דבר שניכר עליו שאבד לפני ימים רבים, ודאי כבר התייאשו ממנו בעליו, ומותר למוצאו.

אנפוריא

אנפוריא היא נוטריקון, **אין פה ראיה**, כלומר דבר חדש שלא שבעתו העין, ועדיין אין מכירים אותו בטביעות עין.

דף כד

דברים שמותר לשנות מהאמת

א. במסכת. כלומר, כששואלים אותו אם יודע מסכת פלונית, אף על פי שיודע אותה מסכת, **מידת ענווה** לומר שאינו יודע. וכל זה כשמטרת השואל לנסותו אם יודע, אבל אם שואלים אותו כדי לדעת דין, או הוראה, או להתלמד, חייב להשיב, ועל זה נאמר "ושננתם", שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך, שאם ישאלך אדם, אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד.

ב. בפוריא. רש"י מפרש, כששואלים אותו אם שימש מיטתו, אף על פי ששימש, **מידת צניעות** לומר שלא שימש. ולפירוש אחד בתוס', כששואלים מי שלא בא לבית המדרש מחמת שהיה בעל קרי, למה לא באת לבית המדרש, לא יאמר מחמת הקרי, אלא יאמר שהיה חולה, או שארע לו אונס אחר. ולפירוש שני בתוס', כששואלים אדם אם שכב על מיטה זו, לא יאמר ששכב עליה, פן יראו עליה קרי ויתגנה.

ג. באושפיזא. כלומר, כששואלים אותו אם קיבל אותו מארחו בסבר פנים יפות, אף על פי שקבל אותו יפה, **מידה טובה** לומר שלא קבלו יפה, כדי שלא יבואו על מארחו בני אדם שאינם מהוגנים, ויכלו את ממונו. וכתבו התוס' שכל זה כשיש חשש שהשומעים אינם מהוגנים, אבל בפני בני אדם מהוגנים מצווה לשבח את מארחו.

וכתבו התוס', ששלושת הדברים הללו, הם בכלל מה שאמרו חכמים מותר לשנות משום דרכי שלום, ולא רק באלו מותר לשנות, אלא בכל דבר שיש בו משום דרכי שלום, ולא נקטו אותם אלא מפני שהם שכיחים.

•

כוס של כסף נגנבה ממארחו של מר זוטרא, וכשראה מר זוטרא תלמיד אחד, שמנגב ידיו בבגדו של חברו, חשד בו, וכפתו והודה.

מצא דבר [אפילו יש בו סימן]
במקום שהרבים מצויים [שלושה או יותר]

א. אם רובם נוכרים.

לדעת רבי שמעון בן אלעזר, המציאה שייכת למוצא, כי אם אינו יודע מי המאבד, יש לתלות שנפלה מהנוכרים שהם מרובים, [וכל שכן אם יודע שנפלה מהם]. ואפילו אם יודע שהמציאה נפלה מישראל, המציאה שלו, כי מאחר שרוב האנשים נוכרים, הבעלים מתייאשים מאבדתם, כי סבורים שימצאו אותה נוכרים, ולא יחזירו להם.

ולדעת חכמים, ספק בגמרא אם המציאה שייכת למוצא [מהטעמים הנ"ל], או שאינה שייכת לו, שמא מישראל נפלה, (ואין לילך אחר הרוב), ולא התייאש ממנה.

ופסקו רב אסי ושמואל, שהמציאה שייכת למוצא. ומכל מקום, אם יבוא ישראל ויתן בה סימנים, לפנים משורת הדין יש להשיב לו.

ב. אם רובם ישראלים.

לדעת רבי שמעון בן אלעזר, ספק בגמרא אם חייב להכריז, כי יש לתלות שנפלה מישראל, ולא התייאש ממנה, כי תולה שמצאוה ישראלים, ויכריזו. או שהמציאה של המוצא, כי אפילו אם נפלה מישראל, ודאי התייאש ממנה, באומרו, אנשים שאינם הגונים ימצאוה, ולא יחזירו לי.

ולדעת חכמים, **י״ג שספק** בגמרא [כנ״ל]. **וי״ג שדין פשוט הוא שחייב להכריז**, כי אין תולים שימצאו אותה אנשים שאינם הגונים.

ומפסק ההלכה של רב אסי משמע, **שהמוצא חייב להכריז**.

מציאה אחר שנים עשר חודש

רש״י מפרש, שהמוצא מציאה, שנים עשר חודש אחר שאבדה, פטור מלהשיבה לבעליה, כי ודאי התייאשו ממנה, אולם **לפנים משורת הדין יש** לו **להשיבה**.

ותוס׳ מפרשים, שהמוצא מציאה, שנים עשר חודש אחר שאבדה, **מעיקר הדין** חייב להשיבה לבעליה.

לפנים משורת הדין

א. דבר שמעיקר הדין הכל חייבים וזה פטור, **והלך וחייב עצמו כמו כולם**, זה לפנים משורת הדין הלמד מהכתוב ״אשר יעשון״.

ב. דבר שמעיקר הדין הכל פטורים, **והלך וחייב עצמו בלא הפסד ממון**, אף זה לפנים משורת הדין כמעלת הדין הקודם.

ג. **אבל דבר שמעיקר הדין הכל פטורים**, **והלך וחייב עצמו על ידי הפסד ממון**, **מעלה יתירה היא** משני הקודמים, ונלמדת מדברי קבלה, ״למען תלך בדרך טובים״.

עוף שנטל בשר

לעניין דיני ממונות, מאחר שהבשר אבוד מן הכל, **הרי הוא הפקר לכל** מי שימצאנו, כדין מה ששטף זוטו של ים [המבואר לעיל בדף כ״א].

ולעניין היתר אכילה, **אם ראו אותו משעה שנטלו העוף** עד שמצאוהו, **אין זה בשר שנתעלם מהעין**, ומותר באכילה. יש אומרים שדי בכך שראו שנטל העוף מעיר שרוב טבחיה ישראל. ויש אומרים רק אם ראו שנטל העוף מלפני טבח ישראל.

אבדו או נגנבו בהמותיו והלך ומצאן שחוטים

אם נמצאו **באשפה שבשוק**, ודאי נעשו **נבלה**, ולכן זרקם לשם מי ששחטם.

ואם נמצאו **בתוך הבית**, ודאי נשחטו כהלכה, **וכשרים** לאכילה, ולכן הניחם השוחט בתוך הבית.

ואם נמצאו **באשפה שבבית או בדרך שלא באשפה**, **רבי יהודה אוסר**, **ורבי חנניא בנו של רבי יוסי הגלילי מתיר**.

•

אף על פי שרבי אמי גדול מרבי אסי, מכל מקום אפשר שהיה בא לשאול ממנו, לפי שחבירו היה, ולא תלמידו.

דף כה

דבר שאין בו סימן שבתוך דבר שיש בו סימן

כלי וכיס מן הסתם יש בהם סימן, ולכן המוצא אותם חייב להכריז. ואם היו בתוכם פירות או מעות, אף על פי שפירות ומעות עצמם אין בהם סימן, מאחר שנמצאים בתוך דבר שיש בו סימן, **מועיל הסימן גם עבורם**, ולכן אין הבעלים מתייאשים מהם.

מצא פירות סמוך לכלי או מעות סמוך לכיס

א. ביאור הסוגיה כפירוש רש״י ותוס׳.

אם מקצת הפירות והמעות **בתוך הכלי** והכיס, **הדבר מוכיח שגם אלו שחוצה לו נפלו מתוכו**, ואם כן **חייב להכריז על הכל**, כדין פירות ומעות שבתוך כלי וכיס.

ואם כל הפירות והמעות חוץ לכלי והכיס, **יש אופנים שדנים אותם כמציאה בפני עצמה**, ומאחר שאין בהם סימן, שייכים למוצא. ויש אופנים שדנים אותם כפירות ומעות שהיו בכלי ובכיס, וחייב להכריז עליהם עם הכלי והכיס, ונאמרו בגמרא כמה חילוקים.

<u>לדברי רב זביד</u>, **<u>יש חילוק בין פשתן לפירות אחרים</u>**. **רש״י מפרש שדרך פשתן ומעות** הנופלים, **שישאר מהם במקומם**, **ולכן אם נמצא פשתן חוץ לכלי**, ובתוך בכלי אין כלום, **או נמצאו מעות חוץ לכיס**, ובתוך הכיס אין כלום, **ודאי לא מהכלי והכיס נפלו**, ונידונים כמציאה בפני עצמה. אבל פירות הנופלים דרכם ליפול כולם, ולכן אף כשנמצאו חוץ לכלי, ובתוכו אין כלום, חייב

להכריז עליהם, כדין פירות שבתוך כלי. **ותוס׳ מפרשים להיפך, שדרך פשתן ליפול כולו, ודרך שאר פירות שלא יפלו כולם**.

<u>לדברי רב פפא ולתירוץ האחרון</u>, אף בדבר שדרכו ליפול כולו, <u>יש חילוק בין כלי שיש לו אוגנים</u>, [ששפתו כפולה לתוכו ומעכבת את נפילת הפירות מתוכו], **<u>לבין כלי שאין לו אוגנים</u>. שאם יש לכלי אוגנים, לא יתכן שנפלו ממנו הפירות, מאחר שהיו מקצתם נעצרים על האוגנים**, ולכן נידונים כמציאה בפני עצמה, ורק אם אין לכלי אוגנים, תולים את הפירות בכלי, וחייב להכריז עליהם עם הכלי.

<u>ויש אומרים</u>, אף בדבר שדרכו ליפול כולו, ונמצא בצד כלי שאין לו אוגנים, <u>יש חילוק בין נמצאו הפירות כשאחורי הכלי פונה לעברם, לבין נמצאו הפירות כשפתח הכלי פונה לעברם</u>, שאם אחורי הכלי פונה לעברם, לא יתכן שנפלו ממנו הפירות, ולכן נידונים כמציאה בפני עצמה, ורק אם פתח הכלי פונה לעברם, תולים את הפירות בכלי, וחייב להכריז עליהם עם הכלי.

ב. ביאור הסוגיה כפירוש ר״ח.

בכל אופן אם כל הפירות והמעות חוץ לכלי והכיס, **הדבר מוכיח שלא היו בכלי, ולכן שייכים למוצא**, ככל מציאה שאין בה סימן.

ואם מקצת הפירות והמעות **בתוך הכלי** והכיס, ומקצתם חוץ לכלי **יש אופנים שדנים את מה שחוץ לכלי כמציאה בפני עצמה**, ומאחר שאין בו סימן, שייך למוצא, ויש אופנים שדנים אותו עם המקצת שבכלי ובכיס, וחייב להכריז עליהם עם מה שבכלי ובכיס, ורק על האופן הזה נאמרו בגמרא החילוקים הנ״ל.

מצא צבור של פירות או מעות

לדעת האומרים שמקום האבדה נחשב לסימן [=רבא בדף כ״ב], **חייב להכריז**, משום שמקום הצבורים הללו נחשב לסימן.

מצא כמה צבורים של פירות או מעות

לדעת האומרים שמניין האבדה נחשב לסימן [=עיין בדף כ״ג], **חייב להכריז**, משום שמניין הצבורים הללו נחשב לסימן.

דין מוצא שלושה מטבעות

מאחר שבמטבעות אין סימן בגופם, [כי עומדים להוצאה מזה לזה, ואין ידיעת סימן שבגופם ראיה על בעלות], **הכלל הוא, שאם נמצאו דרך נפילה, שייכים הם למוצא**, כי כשנפלו אין הבעלים יודע היכן נפלו, וכמה נפלו במקום אחד, ואין כאן סימן לא מחמת המקום, ולא מחמת המניין, והבעלים מתייאשים. **ואם נמצאו המטבעות דרך הינוח**, ודאי היתה דעת המניח לחזור, וליטול אותם ולא התייאש מהם, ולכן המוצא **חייב להכריז**. **ואלו פרטי הדין** הזה:

א. נמצאו **<u>מפוזרים</u>**, דרך נפילה הוא, ושייכים **למוצא**.

ב. נמצאו כשמקצת מטבע על חברתה, ומקצתה על גבי הקרקע [=**<u>משלחפי שלחופי</u>**], דרך נפילה הוא ושייכים **למוצא**.

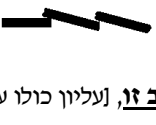

ג. נמצאו **<u>זו על גב זו</u>**, [עליון כולו על אמצעי, ואמצעי כולו על תחתון, וכולם שווים בגדלם], **לדעת רבי יצחק מגדלאה ורבי חנינא** דרך נפילה הוא, ושייכים **למוצא**. **ולדעת רבי יוחנן** דרך הנחה הוא, **וחייב להכריז**.

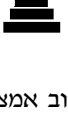

ד. נמצאו **<u>כמגדלים</u>**, [עליון קטן כולו על אמצעי בינוני, ואמצעי בינוני כולו על תחתון הרחב], ודאי דרך הנחה **וחייב להכריז**.

ה. נמצאו **<u>כסולם</u>**, [רוב אמצעי על התחתון, ורוב העליון על האמצע], ודאי דרך הנחה הוא **וחייב להכריז**.

ו. נמצאו **<u>כאבני בית קוליס</u>**, [אחת מכאן ואחת מכאן ושלישית על גביהן], ודאי דרך הנחה הוא **וחייב להכריז**.

ז. נמצאו **<u>כשיר</u>**, [מוטלים בעיגול כאצעדה], **ספק**

בגמרא אם דרך הנחה הוא, או דרך נפילה.

ח. נמצאו **כשורה**, **ספק** בגמרא אם דרך הנחה הוא, או דרך נפילה.

ט. נמצאו **כחצובה** [כשלושה רגלי קנקן כל אחד כנגד אויר של שני], **ספק** בגמרא אם דרך הנחה הוא, או דרך נפילה.

שמה של מרקוליס

כתבו התוס', שעובדיה קוראים לה קילוס, מלשון שבח, אבל חכמים שינו שמה לקוליס, מלשון קלס וגנאי, והוסיפו לה מר, מלשון חילוף, כלומר היפך השבח, ולכן נקראת בפינו מרקוליס.

חילוקי מקומות במציאה

א. מציאה **במקום שאינו משתמר כלל**. **אבדה גמורה היא**, ולכן אם **יש בה סימן**, נוטל **ומכריז**, [אלא אם כן ניכר שמדעת השליכוה בעליה והפקירוה], ואם **אין בה סימן**, נוטל **לעצמו**.

ב. מציאה **במקום משתמר לגמרי**. **אין זו אבדה**, כי ודאי הניחוה שם בעלים בכוונה, ודעתם לשוב לקחת משם, ולכן **בין יש בה סימן**, **בין אין בה סימן**, **לא יטול**.

ואם עבר ונטל, **לדעת התוס'**, **אם לא הלך משם**, **רשאי להחזירה** למקום שהניחוה בעליה, שהרי אין זו אבדה, אולם **אם הלך משם**, יש חשש שבנתים באו בעלים, ולא מצאו, ולא יחזרו לשם פעם נוספת, ולכן **לא יחזיר לשם**, אלא לבעלים, אם יתנו סימן, ואם לאו, יהא בידו עד שיבוא אליהו.

ומתוך דברי רש"י משמע קצת, שבכל אופן, אם נטל לא יחזיר אלא למי שייתן סימן, ויתכן שלדעתו אף במקום המשתמר לגמרי, אין זה ודאי שהניחוה שם בעליה מדעת, ויתכן שאבדה היא, כדין מוצא במקום המשתמר קצת המבואר בסמוך, אבל אין הדבר מוכרח.

ג. מציאה **במקום המשתמר קצת**. **ספק אם הניחוה שם בעלים מדעת**, בכוונה לשוב לקחת, ואם כן אין זו אבדה, או ששכחוה שם, ואבדה היא. **ולכן אם יש בה סימן**, מאחר שעל ידי הסימן יהיה שמור ביד המוצא לבעלים, **יטול ויכריז**. אבל כש**אין בה סימן**, אם באמת הניחו אותה בעליה ואין זו אבדה, אם יטול, יפסידו הבעלים לגמרי, מאחר שלא יתן להם בלא סימן, ולכן **לא יטול**, אלא יניח אותה במקומה.

ואם עבר ונטל, **לא יחזיר**. **רש"י פירש** שלא יחזיר **לשום אדם**, כי אין בה סימן. **ויש מפרשים** שאם יש חשש שבאו בעלים ולא מצאו אותה במקום שהניחו לא יחזיר אותה **למקומה**, אבל אם ראה שלא באו בעלים רשאי להחזירה למקומה. **והתוס' כתבו** שכן הדין אם ניכר שאינה אבדה, [כדין האמור לעיל כשמצא במקום המשתמר לגמרי], אבל כשיש כאן ספק, שמא כבר שכחו הבעלים שהניחו שם, הרי זו ספק אבדה, ולכן אם נטלה בידו, התחייב מספק בהשבת אבדה, ושוב אינו יכול להחזירה למקומה, **אף על פי שראה שלא באו לשם הבעלים בנתים**.

מצא כלים באשפה

אם מגולים הם, ודאי אבדו לבעליהם, ולכן **נוטל ומכריז**, [כדין מוצא במקום שאין משתמר].

ואם מצא אותם **טמונים** באשפה, **תלוי מה הם ובאיזה אשפה נמצאו**.

מצא כלים קטנים, מן הסתם שלא מדעת השליכום בעליהם מן הבית עם האשפה, והרי הם כשאר אבידות, ולכן **נוטל ומכריז**.

ואם **מצא כלים גדולים**, מן הסתם מדעת הניחום בעליהם באשפה, כי לא יתכן שלא שמו לב כשהוציאו אותם, ולכן **אם זו אשפה שרגילים לפנותה** משם, **הכלים הללו הפקר לכל המוצא**, שהרי השליכום בעליהם לאיבוד מדעת. **ואם אין רגילים לפנות אשפה זו**, אין כאן אבדה כלל, ודין הכלים הללו כדין כלים שנמצאו במקום המשתמר לגמרי, ולכן **לא יטול** אותם. **ואם לא היו רגילים לפנות את האשפה**, **ונמלכו לפנותה**, מאחר שמתחילה לא היו רגילים לפנותה, זה שהניח שם לא התכוון להפקירם אלא לשומרם שם, אולם מאחר שעתה עומדים לפנות, שוב אין זה מקום המשתמר, וכדי שלא יאבדו מבעליהם, **על המוצא ליטול ולהכריז**.

מציאה בגל או בכותל

מצא בגל או בכותל ישן, דבר שניכר עליו, שמונח בו ימים רבים, [מחמת חלודה שעלתה בו]. אם מרוב יושנו ניכר שהונח בכותל **קודם שנכנס בעל המקום לדור שם, אם כן הניחוהו שם** הבעלים **הקודמים**, ולפיכך אפילו אם היו ישראלים, כבר התייאשו ממנו, **ולכן הפקר הוא**, ונוטל אותו לעצמו. ואף על פי שהוא ברשות בעל המקום, לא קנאו בקניין חצר, כי אין חצר קונה דברים שיתכן שלא ימצא אותם לעולם.

דף כו

ואם מצא בכותל חדש, [שנבנה אחר שבאו בעלי הרשות לשם], סמוך לרשות הרבים, דבר שניכר ממנו שמונח שם ימים רבים, **יש להסתפק אם בני רשות הרבים הניחוהו שם**, ומאחר שלא באו לקחתו ימים רבים, ודאי התייאשו ממנו, **והפקר הוא לכל המוצא, או שבעל הרשות הניחו שם, ובודאי לא התייאש ממנו**, אף כי מונח שם ימים רבים, משום שדרך בעלים להניח חפציהם אף ימים רבים במקום אחד ברשותם. ומאחר שהדבר ספק, **אם ניכר מצורת הנחתו שהכניסו אותו מתוך הרשות**, הרי הוא **של בעל הרשות, ואם ניכר שהכניסו אותו מצד רשות הרבים**, הרי הוא **של מוצאו**, [סכין הכניסו אותה מהצד שהקת מונח, וכיס הכניסו מהצד שהשרוכים מונחים]. **ואם אין ניכר** מאיזה צד הכניסו אותו, [כגון צמר או מטיל כסף], **מה שמונח בחציו הפנימי**, שייך **לבעל הרשות**, כי מן הסתם הוא הניחוהו שם, **ומה שמונח בחציו החיצון**, שייך **למוצא**, כי מן הסתם בני רשות הרבים הניחוהו שם, וכבר התייאשו ממנו.

דין מציאה בפונדק

[=מקום שעוברים ושבים לנים לילה אחד ושנים]

א. שיטת רש"י.

פונדק שמשכירים אותו בכל יום או יומיים לאנשים אחרים, ובא זה ומצא בו דבר שנראה כאבדה, מאחר שכל אחד היוצא מהפונדק מחפש אם שכח בו דבר, אין לתלות את המציאה **בראשונים,** [ולומר שכל הבאים אחריהם חפשו ולא מצאו], **אלא באחרון, ולכן יחזיר לו** את האבדה, **אפילו אם אין בה סימן.**

אולם אם האחרונים שהיו בו היו שלושה או יותר בבת אחת, [יש אומרים נוכרים. ויש אומרים אף ישראלים, כמו שיתבאר בעזה"י בסמוך], **מתייאשים הם מדבר שאיבדו** ולא מצאו כשחיפשו, **אפילו אם יש בו סימן, ולכן המוצא נוטל לעצמו**:

לדעת רב מנשיא בר יעקב, הסיבה ש**אם היו שלושה,** המאבד מתייאש ממה שאיבד, משום שאיבד במקום שהרבים מצויים בו, וכדעת רבי שמעון בן אלעזר, שהמציאה במקום הזה שייכת למוצא, כמבואר בדף כ"ד, וכבר התבאר שם, שבמקום שהרבים **נוכרים,** בוודאי **הדין כן,** ובמקום שהרבים ישראלים, ספק אם הדין כן.

ולדעת רב נחמן אמר רבה בר אבוה, הספק שהסתפקו אם גם במקום שהרבים ישראלים המציאה של המוצא, הוא רק כשהמאבד אינו יודע מי הם כל הרבים הנמצאים במקום שאיבד, ויתכן שסבור שאחד מהם מצא ומכריז, ועדיין לא שמע על כך שמכריז, ולכן אינו מתייאש. אבל כשיודע את כל הנמצאים במקום שאיבד, ורואה שאין אחד מהם מכריז על האבדה, הכל מודים שמתייאש ממנה, **אף כשכולם ישראלים.**

ב. שיטת התוס'.

לעולם אין תולים את האבדה באלו שכבר יצאו מהפונדק, כי ודאי חפשו את כליהם קודם שיצאו, וכל מה שלא מצאו, התייאשו ממנו, ולכן **אם עתה לא דר בפונדק שום אדם, אין מחזירים אותה לאחרון, אלא של המוצא היא, אפילו אם יש בה סימן.**

ואם [עדיין יש בה אדם, או] **בעל הפונדק דר בו, מאחר שלא יצא משם,** עדיין לא חיפש את כליו, ואינו מתייאש, כי סבור שעוד ימצא, ומאחר שהוא לבדו שם, **ודאי ממנו נפל,** ולכן מחזירים לו את האבדה.

ואם עתה דרים עם בעל הבית בפונדק עוד שלושה אנשים או יותר בבת אחת, [לדעת רב מנשיא נוכרים. ולדעת רב נחמן אף ישראלים, כמבואר בשיטת רש"י], **מתייאשים הם מדבר שאיבדו, אפילו כשיש בו סימן, ולכן המוצא נוטל לעצמו.**

ואם עתה דרים עם בעל הבית בפונדק שני אנשים, המוצא חייב להכריז, כי אם אחד מהם איבד, מאחר שאינו חושד את בעל הבית שמצא ואינו מחזיר לו, סבור שחבירו מצא, ויתבע אותו, ולכן אינו מתייאש.

דין מעות הנמצאות בירושלים

מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמות בכל ימות השנה, הרי הם בחזקת מעות מעשר שני, משום

שרוב הכסף הבא לפני סוחרי בהמות בירושלים, הוא מעות מעשר, [משום שאין אדם שוהה בירושלים עד שיאכל כל מעשרותיו, ולפיכך נותן מעות מעשר שלו לעניי העיר, או לאוהביו יושבי העיר, והם קונים בהם בהמות, שעיקר מעות מעשר עומדים לקניית בהמות לשלמים, הראויים לאכילה ולמזבח].

ואף על פי שאם נפלו המעות מהסוחרים אחר המכירה, הם כבר מעות חולין, מכל מקום, משני טעמים אנו אומרים שנפלו מהקונים קודם מכירה, ולא מהמוכרים אחר המכירה. [א] משום רוב, שהקונים מרובים מהמוכרים. [ב] משום חזקה, שיש להעמיד את המעות בחזקתם שקודם המכירה שהיו מעות מעשר.

נמצאו מעות בהר הבית בכל ימות השנה, הרי הם בחזקת מעות חולין, כי ברוב השנה, רוב המעות הנכנסים לשם חולין הם ביד כל העם. ואף על פי שבשעת הרגל רוב המעות הם מעות מעשר, שמביאים עולי רגלים, מכל מקום מאחר שאין מכבדים את הר הבית כל השנה, [כי אין בו אבק], יש להסתפק במעות הללו שמא נפלו בזמן אחר, ומאחר שרוב הזמנים, רוב המעות הם חולין, יש לדון את המעות הללו כחולין.

ואף על פי שאסור לאדם להיכנס להר הבית כשמעות צרורים בסדינו, אין זה אלא כשהם בפרהסיא, שנראה כנושאם לסחורה, וגנאי הדבר להיראות כנכנס לסחורה בהר הבית, אבל להכניס מעות בצנעא מותר, והיו כולם מכניסים מעותיהם באופן המותר.

נמצאו מעות בשאר שׁוּקֵי ירושלים ברוב ימות השנה [חוץ משעת הרגל], **הרי הם בחזקת מעות חולין**, כי רוב המעות שבעיר מעות חולין הם.

נמצאו מעות בשאר שוקי ירושלים בשעת הרגל, הרי הם בחזקת מעות מעשר, כי בשעה זו, רוב המעות שבעיר מעות מעשר, שמביאים עולי רגלים, ומאחר שמכבדים את שוקי ירושלים בכל יום, [כדי שלא יהיו בהם שרצים לטמא טהרות], ודאי ביום הזה נפלו המעות, וביום הזה רוב המעות מעשר הם.

ראה מטבע נופל מבין כמה אנשים

<u>א. ראה מטבע נופל מבין שני אנשים</u>, [כלומר מאחד מהם], ושניהם מחפשים אחריו, אף על פי שאין בו סימן, **חייב להחזירו לבעליו**, כי לא התייאש ממנו, משום שסבור שחברו שעימו מצא אותו, כשחיפשו אותו, ומתכוון לתבוע ממנו. [רש"י מפרש שאינו מתייאש מיד, כי הוא סומך על כך שיודה לו, על ידי שישביע אותו שבועת היסת, ולכן אף על פי שלאחר מכן הוא מתייאש, חייב המוצא להחזירו, כי מתחילה בא לידו באיסור. ותוס' מפרשים שאינו מתייאש כלל, כי הוא סומך על כך שיודה לו, על ידי שיבייש אותו ברבים, ויוכיח לו, שרק הוא מצאו].

<u>ב. ראה מטבע נופל מבין שלושה אנשים</u> [או יותר], וכולם מחפשים אחריו:

כשהמטבע שווה פרוטה אחת, פטור מלהחזירו, כי אם אינם שותפים בו, ודאי התייאשו ממנו בעליו, משום שסבור שאחד מהשנים שעמו מצא אותו, כשחיפשו אותו, ומאחר שאינו יודע מי הוא, לא יוכל לתבוע ממנו. [רש"י מפרש, שלא יוכל להשביע אחד מהם בטענת ספק. ותוס' מפרשים, שלא יוכל לבייש אף אחד מהם מספק, כי יודע שלא יודה לו אף אחד מהם]. ואם שותפים הם בו, אף על פי שאינם מתייאשים, [כמבואר בסמוך], מכל מקום מאחר שאין בו שווה פרוטה לכל אחד, אין חייבים להשיבו.

וכשהמטבע שווה שלוש פרוטות, [או יותר, באופן שיש פרוטה כנגד כל אחד מהאנשים שהיו שם], אם כל אותם אנשים שותפים בו, אין אחד מהם מתייאש, כי כל אחד מהם סבור, אחד מאתנו מצא את המטבע, ומתכוון לצער אותנו זמן מה, אבל אחר כך יחזיר לכולנו, ומאחר שיש לחוש שהם שותפים **חייב להחזירו** להם.

וכשהמטבע שווה שתי פרוטות. **ללשון הראשון** דעת רבא ש**פטור מלהחזירו**, כדין רואה מטבע שווה פרוטה אחת, שנפל משלושה אנשים, המבואר לעיל. **וללשון השני** דעת רבא ש**חייב להחזירו**, כדין רואה מטבע שיש בו שווה פרוטה לכל אחד מאנשים שנפל מהם, מטעם שאם כל אותם אנשים שותפים בו, אין אחד מהם מתייאש, כמבואר לעיל, ואף שבאמת אין במטבע שווה פרוטה לכל אחד, יתכן שאחד השותפים מחל חלקו לחבריו, ועל ידי זה יש לשני השותפים הנותרים בו שווה פרוטה.

איסורים השייכים במי שאינו משיב אבדה

א. לא תגזול – עובר מי שנוטל אבדה קודם יאוש על מנת לגוזלה, שאין איסור גזלה אלא **בשעת נטילה**.

ב. לא תוכל להתעלם – עובר מי **שרואה** אבדה קודם יאוש, **ואינו נוטלה להשיבה**, [אלא מניחה במקומה, או נוטלה לגוזלה].

ג. השב תשיבם – חיוב להשיב אבדה שמוצא קודם יאוש, והחיוב הוא **משעה שנוטל, עד שמשיבה** לבעליה.

ולכן:

ראה מטבע שנפלה, ונטלה לפני יאוש על מנת לגוזלה, עבר בכולם. ואם נמלך, והחליט להשיבה לבעליה, אפילו אחר יאוש, תיקן את מה שעבר על לא תגזול, וקיים חיוב השבה, ורק איסור לא תוכל להתעלם אין לו תקנה.

נטלה לפני יאוש על מנת להחזירה, ולאחר יאוש נתכוון לגוזלה, אינו **עובר** אלא **משום השב תשיבם**.

המתין לה עד שהתייאשו ממנה בעלים, ולאחר מכן נטלה, אינו **עובר** אלא **משום לא תוכל להתעלם**.

מציאה בחנות ובשולחני

בזמנם היו החנוונים יושבים לפני תיבה, שבה היו מניחים את מרכולתם, ואת המעות שהיו מקבלים תמורתה, והבאים היו עומדים לפני החנווני, והוא נוטל מהתיבה שאחריו, ונותן להם את מה שביקשו, ומניח בה את המעות שנתנו.

ולפיכך, **המוצא אבדה בחנות** לפני החנווני, **הרי היא שלו**, כי מהנכנסים נפל, ומתייאשים ממנה מחמת הרבים באים לשם. אבל מצא אבדה **בין התיבה לחנווני**, שייכת **לחנווני**, כי ודאי ממנו נפלה.

ובזמנם היו השולחנים [=חלפני כספים] מעמידים לפניהם שולחן, שעליו מניחים את המעות, הבאים היו נותנים עליו את המעות שהביאו, והוא היה נותן להם עליו את חליפיהם.

ולפיכך **מעות שנמצאו לפני השלחן** מצד הבאים, **וכן מעות שנמצאו על השלחן, שייכים למוצא**, כי מהבאים הרבים נפלו, ומתייאשים ממה שאיבדו. אבל מה ש**נמצא בין הכסא שהשלחן מונח עליו לשולחני**, ודאי נפל ממנו, **ושלו הוא**.

דף כז

קנה פירות ומצא בתוכם מעות

אם קנה פירות מבעל השדה שגידל אותם, ולא עבדו בשדהו אלא **הוא עצמו** ועבדיו הכנענים, **וודאי המעות של בעל השדה, וחייב להחזיר לו**.

אבל אם קנה פירות מבעל השדה שגידל אותם, **ועבדו בשדהו פועלים ישראלים או עבדים כנענים של אחרים, יתכן שמהם נפלו המעות**, ולא מבעל השדה. ולכן, אם יש בהם סימן, יחזיר על פי הסימן. **ואם אין בהם סימן, מאחר שאין לדעת ממי נפלו, בעליהם מתייאשים מהם, ולכן הם שייכים למוצא**.

וכן אם קנה פירות, מאדם שקונה פירות מכמה בעלי שדות, ומערב אותם, ומוכר אותם לאחרים [=**תגר**], **או שהוא עצמו תגר** שקנה פירות מכמה בעלי שדות, ועירב אותם, שבכל אלו, אפילו אם היו מגדלי הפירות עובדים בשדה בעצמם, עתה אחר שהתערבו פירות כמה שדות זה בזה, אם אין במעות סימן, אין לדעת של מי היו הפירות שבהם נמצאו המעות, והבעלים מתייאשים מהם.

[פרשת השבת אבדה בספר דברים] לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ: וְאִם לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וְאָסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וְהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ: וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמ�ֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלָּם.

שור שה חמור ושמלה

בפרשה השבת אבדה נאמר כלל, "וכן תעשה לכל אבדת אחיך", ונאמרו פרטים, "שור", "שה", "חמור", ו"שמלה", ללמד מה שלא היינו יודעים אילו נכתב הכלל לבדו.

"את **שור**" – **ללמד שמחזירים אפילו את מה שגזז מזנב השור שמצא**, [וחייב לגוזזו בזמנו, אפילו אין בו שווה פרוטה באותה שעה], וכל שכן שמחזירים דברים שגיזתם מרובה, כגון צמר שגזז מכבש שמצא.

"את **שיו**" – **לא ידוע מה מלמד**. [שאין צריך ללמד שמחזירים גיזתו, מאחר שנלמד בקל וחומר, ומעתה נכלל הוא בכתוב "כל אבדת אחיך"].

"וכן תעשה ל**חמרו**" – ללמד שלא רק על פי נתינת

סימנים בגוף הדבר, או על פי עדים שיעידו שגוף הדבר שלו, מחזירים את האבדה, אלא **אף בנתינת סימנים שחוץ לגופו, או על פי עדים שיעידו על דבר שחוץ לגופו, מחזירים את גוף הדבר**. ולכן מי שיש לו סימן או עדים שהאוכף שעל החמור שלו, מחזירים לו גם את החמור עצמו, כי ידוע שלא היו מניחים את האוכף על חמור אחר, משום שאוכף שאינו מתאים לחמור, פוצע אותו.

"**וכן תעשה לשמלתו**" – מה שמלה מיוחדת, שיש לה סימן, ועל ידו הבעלים תובעים אותה, ואינם מתייאשים ממנה, אף כל דבר שיש בו סימן, שעל ידו הבעלים אינם מתייאשים, חייבים להשיבו, **להוציא כל דבר שבעליו התייאשו ממנו**, בין מחמת שאין בו סימן, בין מטעם אחר, שאין חייבים להשיבו לבעליו.

ובירושלמי למדו שאין חיוב השבה בדבר שהתייאשו ממנו בעליו, **ממה שנאמר** "**אשר תאבד ממנו**", כמו שדרשו לעיל בדף כ"ב, שדווקא אם אבודה ממנו בלבד, ולא משאר בני אדם, חייבים להשיבה, אבל אבודה אצל הכל, אין בה חיוב השבה, כי בעליה מתייאשים ממנה.

"אשר תאבד ממנו ומצאתה"

א. תנא קמא דורש כך:

"**אשר תאבד**" – ללמד שאין **חיוב השבה** אלא **בדבר** שנקרא אבדה, כלומר **שיש בו שווה פרוטה**.

"**ממנו**" – ללמד שאין **חיוב השבה** אלא **בדבר שאבוד מבעליו בלבד**, אבל אבוד מהכל, כדבר ששטפו נהר, אין חייבים להשיבו [כמבואר לעיל].

"**ומצאתה**" – ללמד שאין **חיוב השבה** אלא **כשבאה האבדה לידו**. [ומזה למדנו שפטור ההשבה באבדת גוי, אינו רק קודם שבאה לידו, אלא אף אחר שבאה לידו].

ורבי יהודה דורש כך:

"**אשר תאבד ממנו**" – ללמד שאין **חיוב השבה** אלא **בדבר שאבוד מבעליו בלבד**, אבל אבוד מהכל, כדבר ששטפו נהר, אין חייבים להשיבו [כמבואר לעיל].

"**ו**מצאתה" – ללמד שאין **חיוב השבה** אלא **כשבאה האבדה לידו**. [ומזה למדנו שפטור ההשבה באבדת גוי, אינו רק קודם שבאה לידו, אלא אף אחר שבאה לידו].

"**מצאתה**" – ללמד שאין **חיוב השבה** אלא **בדבר** שנקרא מציאה, כלומר **שיש בו שווה פרוטה**.

כך מתבארת המחלוקת לדברי אביי, שאומר שאינם חלוקים בדין, אלא מניין לדרוש כל דין.

אולם לדברי רבא, יש כאן מחלוקת בדין, כי אף שהכל מודים שאין חיוב השבה אלא בדבר שנקרא אבדה בשעה שאבד, ומציאה בשעה שנמצא, כלומר שהיה בו שווה פרוטה בין בשעת האבדה, ובין בשעת המציאה, מכל מקום **אם בין שעת האבדה לשעת המציאה פחת ערכו** נחלקו. **לדעת חכמים, חייב להשיבו**, כי בשעת האבדה ובשעת המציאה היה שווה פרוטה. **ולדעת רבי יהודה פטור מלהשיבו**, כי אין חיוב השבה אלא בדבר שיש בו שווה פרוטה משעת אבדה עד שעת מציאה.

עדות על מות אדם להתיר את אשתו

- ראו עדים שמת אדם, והכירו אותו **על פי פרצוף פניו עם החוטם, מתירים** את אשתו.

- ואם הכירו אותו **על פי סימנים** [לא מובהקים] **שבגופו**. לדעת האומרים שמהתורה אין לסמוך על סימנים, אין להתיר את האשה בשום אופן. **ולדעת האומרים שמהתורה יש לסמוך על סימנים, אם נתנו סימן ניכר שזה הוא, מתירים** את אשתו, אבל אמרו ארוך היה או קצר, אין זה סימן להתיר את אשתו.

- ואם הכירו אותו **על פי סמנים שבכליו**. לדעת האומרים שמהתורה אין לסמוך על סימנים, אין להתיר את האשה בשום אופן. **ולדעת האומרים שמהתורה יש לסמוך על סימנים, אם נתנו סימן ניכר שכליו היו, יש אומרים שמתירים** את אשתו, ואין לחוש שאדם אחר הוא, ששאל ממנו את הכלים הללו, **ויש אומרים** שרוב הכלים אנשים רגילים להשאיל זה לזה, ואין ראיה מהכלי שזהו בעליו, **ורק דברים שאין רגילים להשאיל**, יש מהם ראיה שזה בעליהם, [כגון כיס וארנק, שאין משאילים משום סימן רע, וכגון טבעת שאין משאילים כדי שלא יזייפו את החותם שבה]. ואם לא היה הסימן ניכר שכליו היו, כגון שאמרו לבנים או אדומים היו, הכל מודים שאין זה סימן להתיר את אשתו.

הכרת אדם שמת על פי שומא שבו

העידו על אדם שמת, ואומרים שזה הוא על פי

שומא [=יבלת] שראו בו, ונראית כשומא שהיתה בבעלה של האשה. **לדעת חכמים** אין האשה מותרת, כי **אין בשומא לברר שזהו המת**. **ולדעת רבי אלעזר בן מהבאי** האשה מותרת, כי **יש בשומא לברר שזהו המת**.

- **יתכן שנחלקו אם יש לסמוך על סימנים מהתורה**.

- **ויתכן שלדברי הכל יש לסמוך על סמנים מהתורה**. אלא שלדעת חכמים,, אין כאן שום סימן, או משום ששומא כזו מצויה גם באחרים, או משום ששומא עשויה להשתנות אחר מיתה, ואם כן אין ראיה ממראיתה עתה שכך היתה קודם מיתה.

- **ויתכן שלדברי הכל מהתורה אין לסמוך על סמנים**, אלא כשהם מובהקים. ונחלקו אם שומא נחשבת לסימן מובהק.

טעם תקנת חכמים
להחזיר אבדה בסימנים

אם ענין זה שמחזירים אבדה בסימנים תקנת חכמים הוא ולא דבר תורה, הטעם לכך שתיקנו חכמים להחזיר אבדה על פי סמנים, כי כך טוב לכל המאבדים, שהרי יודעים, שלא תמיד יוכלו להביא עדים שהדבר שלהם, ואם לא יטלו בלא עדים, לא יחזירו להם לעולם, ולפיכך טוב להם שיחזירו למי שיתן את הסימן הטוב ביותר, כי סבורים שאין מי שיודע את סימני האבדה כמותם, ובוודאי הם יתנו את הסימן הטוב ביותר, ויטלו את האבדה.

ומאחר שיש סברא לתקן זאת, יש לחכמים לתקן בכוח שנתנה להם תורה בדיני ממונות, שהפקר בית דין הפקר.

דף כח

לדעת רבא להלכה יש לסמוך על סימנים מהתורה.

מצא אבדה ושנים אומרים שלנו היא

אם **שניהם נותנים** בה **סימן שווה**, ספק של מי היא, ולא יחזיר לאחד מהם, אלא **יניח עד שיבוא אליהו**, **ואפילו האחד מביא עד אחד שהיא שלו**.

ואם **זה נותן** בה **סימן**, **וזה מביא עדים** שהיא שלו, אף על פי שיש לסמוך על סימנים מהתורה, **עדים עדיפים**, ולכן יתן למביא עדים.

ואם **זה מביא עדים שארג** [טלית הנמצאת], **וזה מביא עדים שממנו נפלה**, **יתן למביא עדים שממנו נפלה**, כי יש להאמין לשתי הכתות, ולכן מסתבר שהאחרון קנה מהראשון שהרי ממנו נפל.

ואם **זה נותן סימן במידת האורך** [של טלית הנמצאת], **וזה נותן סימן במידת הרוחב**, **יתן לאומר את מידת האורך**, משום שמידת הרוחב אינה סימן טוב כמידת האורך, משום שאפשר ששיער את מידת הרוחב, כשראה את חבירו לבוש בטלית, [שרוחב הטלית מוטל לגובה האדם, אבל אורכה כרוך סביבו, ואי אפשר לשערו בלא מדידה].

ואם **זה נותן סימן במידת האורך והרוחב בפני עצמם**, כגון שאומר אורכה שמונה ורוחבה שתים, **וזה נותן סימן במידת האורך והרוחב יחד**, שאומר אורכה ורוחבה עשר, **יתן לאומר את מידת האורך והרוחב בפני עצמם**.

ואם **זה נותן סימן במידת האורך והרוחב**, **וזה נותן סימן במשקל**, **יתן לאומר את המשקל**.

מצא גט אשה האיש אומר ממני נפל קודם גירושין
והאשה אומרת ממני נפל אחר גירושין

אם שניהם נותנים סימן **במידת האורך והרוחב**, **אין מחזירים לאשה**, כי יתכן שראתה את הגט ביד הבעל, ושיערה את מידותיו.

ואם שניהם נותנים סימן שהיה בו **נקב בצד אות פלונית**, **מחזירים לאשה**, כי אם לא היה הגט בידה, ודאי לא היתה יודעת את הסימן הזה.

ואם שניהם נותנים סימן **בצבעו של החוט** שהגט כרוך בו, **אין מחזירים לאשה**, כי יתכן שראתה את הגט ביד הבעל, וראתה את החוט.

ואם שניהם נותנים סימן **במידת אורך החוט** שהגט כרוך בו, **מחזירים לאשה**, כי אם לא היה הגט בידה, ודאי לא היתה יודעת את הסימן הזה.

ואם שניהם נותנים סימן שהיה **מונח בחפיסה**, **אין מחזירים לאשה**, כי יודעת שכל מה שיש לבעלה מניח בחפיסה.

עד מתי חייב המוצא להכריז על האבדה

א. לדעת רבי מאיר, המוצא מציאה חייב להכריז, **עד שידעו השוכנים במקום שמצא את האבדה**, שמא של אחד מהם היא.

ב. ולדעת רבי יהודה, **בזמן שבית המקדש היה קיים**, **היו מכריזים על האבדות בירושלים**, **במקום** המיוחד לכך, [הנקרא **אבן הטוען**], **ושלושה רגלים ומעט אחר האחרון היו מכריזים**, [יש אומרים שהמוצא מכריז את שם החפץ שמצא. ויש אומרים שהמוצא מכריז אבדה מצאתי]. ברגל ראשון וברגל שני היו מכריזים שזהו רגל ראשון ושני, וידע המאבד שיש לו שהות. וברגל אחרון היו מכריזים סתם, כדי שידעו השומעים שזהו רגל אחרון להכרזה, וילכו לבתיהם, ויבדקו אם אבד להם, ויחזרו ויתנו סימן, ויקבלו את אבדתם.

לדברי רב יוסף ואביי, **אחר הרגל האחרון היו מכריזים שיעור זמן**, **שיוכל השומע לחזור לביתו בפועל**, **לפי המצב בימיו**, **ולבדוק אם איבד דבר מה**, **ולחזור**. [**לדעת רב יוסף**, **במקדש שני** שלא היו יושבים אלא סמוך לירושלים, היה **די** בשלושה ימים לכל צד, ויום אחד לעיין בכליו או להכריז, סך הכל **שבעה ימים**. **ולדעת אביי**, **במקדש ראשון** שהיו ישראל מרובים, ושיירות מצויות יום ולילה, היה **די** בשלושה ימים לכל צד, ויום אחד לעיין בכליו או להכריז, סך הכל **שבעה ימים**].

ולדברי רבא, **בכל זמן היו מכריזים אחר הרגל האחרון שבעה ימים**, כי אם היו הולכים יום ולילה, די בשלושה ימים להגיע לסוף ארץ ישראל, ויש אפשרות שילך ויעיין בכליו ויחזור בשיעור זמן זה, ומאחר שלא החמירו באבדה יותר מדי, לא הצריכו להכריז שיעור זמן שיוכלו ללכת בפועל ולחזור.

ומשחרב בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו, **התקינו שיהיו מכריזים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות**.

ומשרבו האנסים, שהיו אומרים לתת את האבדות למלך [כדין הפרסים], **התקינו שיהיו מודיעים לשכניו ולמיודעיו ודיו**.

שיעור מהלך ארץ ישראל

עם כרמים ויערות היתה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ומאחר שמהלך אדם עשר פרסאות ביום, **שיעור מהלך ארכה מקצה לקצה הוא ארבעים יום**. **אבל ישוב ארץ ישראל** לא היה כל כך הרבה, ונחלקו בו רב יוסף ואביי:

לדעת רב יוסף, **בזמן מקדש ראשון** היו יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרוב, והיה ישובם גדול, עד שמהלך אדם **מירושלים** [שהיא במרכז ארץ ישראל], **עד סוף ארץ ישראל**, **חמישה עשר יום**. **ובזמן מקדש שני**, כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלוש מאות וששים [=42,360], ומאחר שלא היו רבים היה, ישובם מעט, ומהלך אדם מירושלים עד סוף ארץ ישראל, **שלושה ימים**.

ולדעת אביי, בזמן מקדש ראשון ובזמן מקדש שני היו יושבים באותם המקומות, אלא שבזמן מקדש ראשון, מאחר שהיו רבים, היו שכיחות שיירות המהלכות יום ולילה, **ובהליכת יום ולילה היו מגיעים מירושלים עד סוף ארץ ישראל בשלושה ימים**, **אבל** במקדש שני שהיו מעטים, לא היו שכיחות שיירות, ולא היו **מהלכים** אלא **חלק מן היום**, ובהליכה כזו לא היו **מגיעים** לסוף ארץ ישראל אלא **בחמישה עשר יום**.

סדר ההכרזה

לדעת רב יהודה, **המוצא אומר אבדה מצאתי**, **והמאבד אומר דבר פלוני אבדתי**, **וכך וכך סימניו**, אבל בלא שיאמר את סימניו, אין מחזירים לו, אף על פי שמה שאמר שאיבד, הוא מה שמצא המוצא.

ולדעת רב נחמן, **המוצא אומר דבר פלוני מצאתי**, **והמאבד אומר** אני איבדתי אותו, **וכך וכך סימניו**, אם נתן סימנים **מובהקים** מחזירים לו, ואם לאו, אין מחזירים לו.

וכך היה הדין מתחילה, אולם **משרבו הרמאים**, **התקינו שאין מחזירים אבדות**, **אלא אחר שיביא המאבד עדים שאינו רמאי**.

•

הביא עדים לבית דין, כדי שיעידו שאינו רמאי, ושאלו אותם הדיינים, האם מכירים אתם בו שהוא רמאי, ואמרו כן, [כי היו סבורים ששאלו אותם אם אינו רמאי, שכך ראוי לשאול], ואמר להם המביא אותם, וכי רמאי אני, ואמרו, אנו אמרנו שאינך רמאי, מסתבר שכך היתה כוונתם

מתחילה, ואין זה כשאר עדות שאין העד יכול לבטל דבריו הראשונים, משום שוודאי לא היה מביא עדים שהיו מעידים לרעתו.

"והשבותו לו" ראה היאך תשיבנו לו

כל אדם נוח לו לעבוד בבהמותיו שלו יותר מאשר בבהמות אחרות, משום שבהמות שלו כבר הורגלו לשמוע לו. ולכן **ההשבה המעולה** בבעלי חיים, **היא השבת הדבר עצמו, ולא השבת שוויו**.

אולם מאחר שכל ההוצאות שמחמת המציאה אינן מוטלות על המוצא אלא על הבעלים, **אם כשתישאר הבהמה תחת יד המוצא, יהיו ההוצאות מרובות, נמצא שלא ישאר ביד המאבד דבר**, כי יתחייב לשלם את כל שווי הבהמה תחת הוצאות שהוציאו עליה.

ולכן אמרו חכמים, ש**כל דבר שאפשר להאכילו בשכרו, לא ימכרנו** המוצא, אלא יתעסק עמו ויאכילו בשכרו עד שנים עשר חודש, וכך כשיבוא המאבד לדורשו יקבל אותו עצמו. **וכל דבר שאין די בשכרו להאכילו, יש למוכרו כשיגיעו ההוצאות לשיעור שיש לבעלים הפסד בכך שאינם נמכרים**, ואת דמיו יחזיר למאבד, כשיבא לדרוש אבדתו, ויש חילוק בדין זה בין הבהמות.

<u>פרה וחמור</u> – **יש במלאכתם כדי לשלם הוצאותיהם, ולפיכך אין למכור אותם עד שנים עשר חודש**. [ולפנים משורת הדין יעכבם ברשותו אף אחר הזמן הזה].

<u>תרנגולת נקבה</u> – **יש בביציה כדי לשלם הוצאותיה, ולפיכך אין למכור אותה עד שנים עשר חודש**. [ולפנים משורת הדין יעכבה ברשותו אף אחר הזמן הזה].

<u>עגלים וסייחים</u> – **אין עושים מלאכה** כדי לשלם הוצאותיהם. **ולכן בזמן שהמרעה מצוי** ואין הפסדם מרובה, **ימתין שלושה חודשים** עד שימכור אותם. **וכשאין המרעה מצוי** והפסדם מרובה, מאחר שצריך להאכילם באבוסו, **ימתין** להם **שלושים יום בלבד** וימכור אותם.

<u>אווזים ותרנגולים זכרים</u> – **אין מטילים ביצים** כדי לשלם הוצאותיהם, והפסדם מרובה יותר מהקודמים. **ולכן אף כשהם קטנים** שאינם אוכלים הרבה, **ימתין** להם **שלושים יום בלבד**, עד שימכור אותם. **וכשהם גדולים** ואוכלים הרבה, **ימתין** להם **שלושה ימים בלבד**, וימכור אותם.

דף כט

דין שומר אבדה

המוצא מציאה, מחויב לשמור עליה עבור בעליה, אלא שפעמים יהיה נידון כשומר חינם, להיות פטור אם נגנבה ממנו או אבדה, ופעמים יהיה נידון כשומר שכר, להתחייב אם נגנבה ממנו או אבדה.

כשהאבדה היא דבר שאינו בעל חיים נחלקו חכמים בדין שמירתו של המוצא.

לדעת רבה, דינו כשומר חנם, משום שאינו מקבל שכר על שמירתו, ולכן חייב רק בפשיעה, **ופטור בגנבה ואבדה** ואונס. וכן פסקו התוס' וסדר תנאים ואמוראים.

ולדעת רב יוסף, דינו כשומר שכר, כי בשעה שמתעסק לשמור, ומקיים מצוות השבת אבדה, פטור משאר מצוות, ובכללם מצוות צדקה, ונמצא מרוויח באותה שעה ממון, שפטור מלתת לעני. ולכן פטור רק באונס, אבל **חייב בגנבה ואבדה**. וכן פסקו ר"ח והי"ג.

וכשהאבדה היא בעל חיים, מאחר שהורגלה לצאת, **הכל מודים שאם אבדה, חייב לשלם**, כי אפילו אם דינו כשומר חנם, פשע בכך שלא שמרה, ושומר חנם חייב בפשיעה.

דין דמי אבדה [כלומר מעות שקיבל תמורת אבדה שמכר כמבואר בדף כ"ח]

<u>א. לדעת רבי טרפון, מותר להשתמש בהם</u>, לפיכך:

אם השתמש בהם, דינו כלווה, **וחייב לשלם אפילו אם נאנסו**, ככל לווה שחייב לשלם מה שלווה.

ואם עדיין לא השתמש בהם. **לדעת רבה**, מאחר שיש לו הנאה, שאם ירצה להשתמש, הרשות בידו, דינו כשומר שכר, **וחייב בגנבה ואבדה**, אבל אם נאנסו פטור. **ולדעת רב יוסף**, [אף בלא הנאה זו דינו כשומר שכר], ומאחר שיש לו הנאה שמותר להשתמש בהם, דינו כשואל, **וחייב אף באונס**.

<u>ב. ולדעת רבי עקיבא, אסור להשתמש בהם</u>, לפיכך:

אם השתמש בהם, דינו כשומר ששלח יד בפיקדון,

וחייב לשלם אפילו אם נאנסו.

ואם עדיין לא השתמש בהם. **לדעת רבה**, מאחר שאין לו הנאה, דינו כשומר חנם, וחייב רק בפשיעה אבל **פטור בגנבה ואבדה** ואונס. **ולדעת רב יוסף**, [אף על פי שאין לו הנאה של השתמשות], דינו כשומר שכר, ככל שומר אבדה, ולכן **חייב בגנבה ואבדה**, ואינו פטור אלא באונס.

ופסק רב יהודה כרבי טרפון. ומכל מקום, **רק בדמי אבדה** מותר להשתמש, כי טרח בהם כשמכר את האבדה, אבל מצא מעות, הכל מודים שאסור לו להשתמש בהם.

אופן שמירת ספרים [העשויים כסת"ם]

מאחר שהספרים מתעפשים אם אין פותחים אותם זמן מרובה, **יש** לשומר **לגלול אותם מתחילתם לסופם**, כדי שיכנס בהם אויר.

לתנא קמא, בין בספרים חדשים, בין בספרים ישנים, יש לעשות זאת **פעם אחת בשנים עשר חודש**.

ולדעת סומכוס, אם הספרים **חדשים**, יש לעשות זאת **פעם אחת בשלושים יום**, ואם הספרים **ישנים**, יש לעשות זאת **פעם אחת בשנים עשר חודש**.

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, בין בספרים חדשים בין בספרים ישנים, יש לעשות זאת **פעם אחת בשלושים יום**.

מדברי תנא קמא, [לעניין שומר ספרים מדעת בעלים], משמע, שרשאי לקרוא בספרים בשעה שגולל אותם, אולם עדיף שלא יקרא בהם כלל.

אך במשנה משמע, [לעניין שומר ספרים שמצא], שלכתחילה ראוי שיקרא בהם בשעת גלילה, ורק אם אינו יודע לקרוא, יגלול בלא לקרוא, [יתכן שהטעם לזה, כי כשגולל בלא לקרוא, גולל מהר, ועלול להזיק לספרים].

ומכל מקום, שלא לצורך הגלילה אסור לקרוא בהם. ואף כשקורא לצורך שמירת הספרים, לא יקרא בהם פרשה שהיא חדשה אצלו. ולא יקרא פרשה וישנה כלומר יקרא ויחזור פעם שניה. ולא יקרא פרשה ויתרגם. ולא יפתח יותר משלושה דפים בבת אחת. ולא יקראו בו שלושה אנשים בשום אופן. אבל שנים קוראים בו בשני עניינים, ולא בעניין אחד.

השואל ספר תורה מחברו

השואל ספר תורה מחבירו **אסור לו להשאילו לאחר**. ואף שבספר תורה מקיימים מצוות תלמוד תורה, אין לומר שנוח למשאיל, שישאיל השואל לאחרים, אלא דינו כשאר דברים, שאין השואל רשאי להשאיל, ואין השוכר רשאי להשכיר.

ואף השואל עצמו אסור לקרוא בו פרשה שהיא **חדשה** אצלו. **ואסור לאחר לקרוא עמו**, [יתכן דווקא באותו עניין כדין הקודם]. ואין השאלה אלא שיקרא בו לעצמו פרשות שכבר למד, [אלא אם כן פירש שמרשה לו גם דברים נוספים].

•

המוצא תפילין בשוק, **שם דמיהם**, כלומר אומד כמה הם שווים, **ומניח אותם על עצמו לאלתר**, משום שמצויים לקנותם, וכשיבואו הבעלים, יחזרו ויקנו אחרים בדמים, ואין דינם כספרים, שאסור למכור אותם, כי ספרים אינם מצויים כל כך, ואם ימכור שמא לא יהיו לו אחרים.

אופן שמירת בגדים

מאחר שיש בגדים המתכלים ונאכלים על ידי העש, אם אין האויר שולט בהם, יש לשומר לשטוח את הבגדים, או **לנער** אותם לצרכם.

ומבואר בגמרא, שבגד **פשתן** יש לו לנער **לבדו ביד** פעם ב**שלושים יום**. אבל אם ינער בכל יום, יזיק לבגד. וכמו כן אם ינערו אותו שנים, יזיקו לבגד. וכמו כן אם ינער במקל, יזיק לבגד. וכמו כן אם ינער בגד צמר יזיק לו.

ומכל מקום, כששוטח את הבגדים לצורכם, צריך להיזהר שלא ינזקו בכך, ולכן לא יעשה זאת בפני אחרים, משני טעמים. [א] שלא תשלוט בהם עין הרע של הרואים . [ב] פן יראו אותה, ויבואו לגונבה.

•

מים פושרים, בכלי מתכות, אם לא הוחמו כראוי, ולא נתן בהם דבר שנותנים בהם לטעם, גרועים הם ממים של מכשפות.

דברים המאבדים ממונו של אדם

א. לבישת בגדי פשתן הנקרא **כתנא רומיתא**, שדמיהם יקרים, וממהרים לכלות.

ב. השתמשות בכלי זכוכית הנקראת **זכוכית לבנה**, שהיא יקרה מאד, [ומשחרב בית המקדש אינה שכיחה].

ג. שכירת פועלים לעבודת השוורים בקרקע, בלא להשגיח עליהם. רש"י מפרש שההפסד הוא לנטיעות הקיימות, ולשוורים, משום שאין דרך הפועלים לחוס על הכרמים ועל השוורים, ומנהיגים אותם על הגפנים ועל הנטיעות, והם מתקלקלים, והשוורים נשברים. **ור"ח מפרש שההפסד הוא שלא תצמח התבואה כראוי**, משום שהפועלים שמוליכים השוורים לחרישה, לא יעמיקו אותה שלושה טפחים, ואין הזרע נקלט כראוי.

דף ל

פסול עבודה בעגלה ערופה ובפרה אדומה

בפרשת עגלה ערופה כתוב, "אשר לא עבד בה", והקרי הוא "אשר לא עובד בה", ולמדו מזה חז"ל, שאף שנפסלת בעבודה שעבדה מעצמה, [כמו שמשמע מהקרי], מכל מקום אינה נפסלת אלא כשהעבודה הזו היא נוחה לבעלים, וכאילו עבדו בה בעצמם.

ולכן המכניס עגלה למקום שדשים הבהמות, אם אין כוונתו שתדוש, אלא שתישמר שם, אינה נפסלת. אבל אם הכניס אותה על מנת שתדוש, אף על פי שכוונתו שגם תינק מאמה שם, נפסלה.

וכתבו התוס', שכן הדין גם בפרה אדומה. או משום שדיניה למדים בגזרה שווה מעגלה ערופה. או מאחר שלמדנו ששוים דיניהם לעניין פסול עול, מסתבר ששוים גם לעניין פסול עבודה.

פרה שעלה עליה זכר

לדעת חכמים, אם ידעו מזה הבעלים הפרה נפסלת לפרה אדומה, כי ודאי, אם לא היתה נפסלת בכך, היה נוח לבעלים שירביעו את פרתם.

ולדעת רבי יהודה, הפרה כשרה, אלא אם כן העלו אותו הבעלים בידם.

פרה אדומה מעוברת

יש מפרשים שחכמים פוסלים פרה אדומה מעוברת. ורבי אליעזר מכשיר [באופן שלא נפסלה מחמת הזכר שעלה עליה, כלומר כשלא ידעו הבעלים, או כשלא העלו את הזכר בעצמם].

ויש מפרשים שהכל מודים שפרה אדומה מעוברת פסולה מחמת הזכר שעלה עליה, ולא נחלקו אלא אם הבת כשרה. חכמים פוסלים משום שנאמר פרה, וצריך שתהא פרה [גדולה] בשעת לקיחה. ורבי אליעזר מכשיר, כי אינו דורש כן.

אופן שמירת חפצים שמוצא

א. כלי עץ – משתמש שלא ירקבו.

ב. כלי נחושת – משתמש בצונן וחמין, [שלא יתעפשו בקרקע ששומרם בו], אבל לא על האש מפני ששוחקן בכך.

ג. כלי כסף – משתמש בצונן, [שלא יתעפש בקרקע ששומר בו], אבל לא בחמין מפני שמשחירים בכך.

מגריפות וקרדומות – משתמש בהן ברך, אבל לא בקשה מפני שפוגם אותם בכך.

ד. כלי זהב – לא יגע בהם, כי אינם מתעפשים.

ה. כלי זכוכית – לא יגע בהם שמא ישברו.

מי פטור מהשבת אבדה

א. כהן פטור מהשבת אבדה **כשהיא בבית הקברות**. ושני טעמים נאמרו בזה. [א] כי הכהן מוזהר שלא להיטמא, במצוות עשה ובמצוות לא תעשה, [עשה, "קדושים יהיו". לא תעשה, "לנפש לא יטמא"]. ומצוות עשה ולא תעשה אינם נדחים מפני מצוות עשה של השבת אבדה. [ולדעת האומרים שעשה דוחה לאו ועשה שאינם שווים בכל, אין הטעם הזה עיקר, אלא הטעם השני]. [ב] כי הכהן אסור להיטמא, ואין חיוב ממוני דוחה איסור תורה.

ובכלל הדין הזה, כל מי שיוכל להשיב את האבדה, רק על ידי שיעבור על איסור עשה אחר.

ב. זקן פטור מהשבת אבדה כ**שאין מכבודו** להביאה. שנאמר, "והתעלמת מהם", ודרשו חכמים, שיש פעמים שמותר להתעלם מהאבדה.

ובכלל הדין הזה, כל מי שאין מכבודו לטפל בדבר שמוצא.

ובשני מקומות למדה תורה שמבטלים מצוות מפני כבוד הבריות. האחד כאן לעניין השבת אבדה. והשני מהכתוב "ולאחותו", המלמד שהרואה מת מצווה חייב לטפל בו, אפילו אם יבטל בכך מצוות מילה ופסח שיש בהם כרת. והוצרכה התורה לכתוב זאת בשני המקומות, כי אם היה כתוב באחד מהם לא היינו יודעים שגם בחברו הדין כן, משום שאם מבטלים

מצוות השבה שהיא מצווה ממונית, לא היינו יודעים שמבטלים מצוות מילה ופסח שהם איסורים, ויש בהם כרת. ואם מבטלים מצוות משום כבוד המת שמוטל בבזיון ויש לחוש שיסריח או יאכלוהו כלבים, לא היינו יודעים שמבטלים מצווה אף משום כבוד החי שבזיונו מועט אם ישיב אבדה. ומכל מקום, מעתה, **בדיני ממונות מבטלים מצווה אף משום כבוד החי, ובאיסורים אין מבטלים אלא מפני כבוד מת מצווה**.

ג. העוסק במלאכתו פטור מהשבת אבדה אם היה שווי ביטול **מלאכתו מרובה מדמי האבדה**. שנאמר, "אפס כי לא יהיה בך אביון", ללמד ששלך קודם לשל אחרים, כדי שלא תביא עצמך לידי עניות.

-

אלמנה [מן האירוסין שהיא בתולה], **אסורה לכהן גדול רק באיסור לא תעשה** "אלמנה ... לא יקח", אבל אין בה איסור עשה "קדושים יהיו", כי אינו אמור בפרשת כהן גדול, אלא בפרשת כהן הדיוט, ולעניין המצוות אמורות בכהן הדיוט.

מצוות עשה אינה דוחה
מצוות עשה ומצוות לא תעשה

יש מפרשים שרוב מצוות עשה אינן דוחות מצוות עשה ולא תעשה בכל אופן, **אפילו אינן שוות בכל**. אלא שיש מצוות עשה אחת, שהיא חמורה, ודוחה לא תעשה ועשה, ומצווה זו היא מצוות טהרת מצורע, וחמורה היא, כי על ידה המצורע מותר בתשמיש המיטה וגדול השלום .

ויש מפרשים שכל מצוות עשה אינן דוחות מצוות עשה ולא תעשה השוות בכל, אבל **אם אינן שוות בכל**, **מצות עשה דוחה אותן**.

-

זקן שראה אבדה שאין מכבודו להוליכה, והכישה כדי להשיבה לבעליה, מאחר שהתחיל בהשבתה, נתחייב לגמור.

מצא בשדה דבר שדרכו להוליך בשדה ואין דרכו להוליך בעיר

ספק אם התחייב בהשבה, כי דרכו להוליכו שם, ומאחר שחל חיובו צריך לגמור, ולהשיבו אף בעיר עד לבעליו. **או שלא התחייב** כלל בהשבה, מאחר שאין דרכו להוליכו בעיר, ואין לחייבו להשיבו עד בעליו שבעיר, וכל שאינו יכול לקיים את כל ההשבה כראוי, אינו חייב כלל.

•

כשם שאין אדם חייב להשיב אבדה שאין דרכו להוליכה לעצמו, כך אין אדם חייב בפריקה וטעינה עם חברו כשאין דרכו לפרוק ולטעון עבור עצמו, ומכל מקום לפנים משורת הדין יש לאדם לעשות זאת.

והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון

"והודעת להם" – זה בית חייהם. במקום אחר פירש רש"י, שהכוונה לתלמוד תורה. וכאן פירש **רש"י** שהכוונה לאומנות להתפרנס, אבל חוקות ותורות כתובים במקרא לפני כן.

"את הדרך" – זו גמילות חסדים.

"ילכו" – זה ביקור חולים. אף ביקור בן גילו, שבכך המבקר נוטל אחד משישים מחוליו של חולה.

"בה" – זו קבורה. אפילו הוא זקן, ואין מכבודו לקבור.

"את המעשה" – זה הדין.

"אשר יעשון" – זה לפנים משורת הדין.

•

לא **חרבה ירושלים** אלא **על שלא עשו בה לפנים משורת הדין**. [**וגם היתה בהם שנאת חנם**, אבל אם לא היה בה אחד מהדברים הללו, לא היתה חרבה].

ראה חמור או פרה רועים בדרך

א. **בלילה** – **ודאי אבדה היא**, שאין אדם מניח בהמותיו בלילה לרעות בדרך, וחייב להשיבם לבעלים.

ב. **ביום** – **אין זו אבדה**, כי ודאי בעלים הניחום שם מדעת כדי שירעו, ועתידים לחזור לקחתם.

ג. **קודם עלות השחר או אחר צאת הכוכבים** – **עד שלושה ימים אין זו אבדה**, כי יש לתלות שבעלים הניחום שם לרעות ביום, אלא שארע שהקדימו מעט או אחרו מעט, אבל ראה אותם כך **יותר משלושה ימים**, לא מסתבר שכל יום הקדימו או אחרו אותם, שאין הדרך לרעות אלא ביום, ומסתבר ש**אבדה היא**, וחייב להשיבם לבעליהם.

וכל זה **כשהחמור** כדרכו אבל היו **כליו הפוכים** – **בכל אופן בוודאי אבדה היא**.

דף לא

אבדת קרקע

ראה מים ששוטפים ובאים לשדה חברו, חייב להציל את שדה חברו, ולגדור בפני המים, [ולא רק כשיש תבואה בשדה, מטעם שהתבואה בכלל חיוב השבת אבדה, מאחר שדומה לשה ושמלה האמורים בפרשה, אלא] אפילו אין תבואה בשדה, כי **יש חיוב השבת אבדה אף בקרקעות**, **שנאמר** "**לכל אבדת אחיך**", **לרבות** אבדת קרקע.

ראה פרה רצה בדרך

לדעת אביי, **בכל אופן אבדה היא**, כי מתקלקלת בריצתה, וגם יש חשש שתלך למרחקים.

ולדעת רבא, אם **רצה לכיוון העיר**, **אין זו אבדה**, כי מן הסתם תחזור לבית בעליה, אבל ראה אותה **רצה לכיוון המדבר**, **אבדה היא**, כי עלולה ללכת למרחקים.

ראה פרה רועה בכרמים

א. דין ההשבה בפרה.

במקום שהורגים פרות הנכנסות לכרמים ומזיקות רק אחרי שמתרים בבעלים, **ממה נפשך אין הפרה אבדה שחייבים להשיבה לבעלים**, כי אם לא התרו בבעלים, אין הפרה במקום שנפסדת בו, [שאינה נחבלת בכרמים כשהיא רועה שם כדרכה ואינה רצה], ומן הסתם בעלים הניחוה שם מדעת, ועתידים לחזור לקחתה. ואם התרו בבעלים, והפרה בחזקת סכנה שיהרגו אותה, מכל מקום אינה כאבדה, אלא כדבר שהפקירו הבעלים מדעת, שאין חייבים להשיב להם.

ובמקום שהורגים פרות הנכנסות לכרמים ומזיקות, **בלא להתרות בבעלים**, ויש חשש שאין הבעלים יודעים זאת, אם כן הפרה הזו כאבדה, **וחייב המוצא להשיבה לבעלים**.

ב. דין ההשבה בכרם.

אם הכרם **של ישראל**, **חייב** לקיים בו מצוות השבה, **ולשמור שלא תזיקנו הפרה**. **ואם** הכרם **של כותי**, **אינו חייב בזה**.

ראה פרה רצה בכרמים

אפילו אם הפרה רצה בכרמים לכיוון העיר, **הכל מודים שהיא עצמה אבדה**, כי נחבלת בכרמים כשרצה בהם.

כמה דברים שכפלה בהם תורה את הדיבור

א. בהשבת אבדה נאמר "**השב תשיבם**" (דברים כ"ב א'):

השב – **אפילו** אבדה **מאה פעמים**, חייב להשיב בכל פעם, ואינו נפטר בכך שכבר השיב פעם אחת.

תשיבם – **אפילו אין הבעלים יודעים**, אם השיב לרשותם המשתמרת, יצא ידי חובתו.

ב. בשילוח הקן נאמר "לא תקח האם על הבנים **שלח תשלח** את האם ואת הבנים תקח לך" (דברים כ"ב ו'):

שלח – אם חזרה האם אחר ששלחה פעם אחת, חייב לחזור ולשלחה **אפילו מאה פעמים**, ואין רשאי ליטול את הבנים כל זמן שהאם חוזרת.

תשלח – **אפילו** צריך את הבנים **לדבר מצווה**, כגון לקרבן טהרת המצורע, לא יטול הבנים אלא אחר שישלח את האם.

ג. בחיוב תוכחה נאמר "**הוכח תוכיח** את עמיתך" (ויקרא י"ט י"ז):

הוכח – אם הוכיח את חברו ולא קיבל ממנו, יחזור ויוכיח אותו **אפילו מאה פעמים**.

תוכיח – ללמד ש**אפילו תלמיד** יוכיח **את רבו** [בדרך מכובדת].

ד. בחיוב פריקה נאמר "כי תראה שור שנאך רובץ תחת משאו ... **עזב תעזב** עמו" (שמות כ"ג ה'):

עזב – **אפילו מאה פעמים**.

עזב ... **עמו** – מלמד שאין הרואה חייב לפרוק אלא עם הבעלים, [כשהם שם ויכולים לפרוק], אבל ישבו הבעלים, ואמרו לו הועיל ועליך מצווה, פרוק אתה פטור.

תעזוב – מלמד שאם אין הבעלים יכולים לפרוק, [או שאינם שם], מצווה על הרואה לפרוק, **אף** על פי

שהוא פורק **בלא הבעלים**.

ה. בחיוב טעינה נאמר "לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך והתעלמת מהם **הקם תקים** עמו" (דברים כ"ב ד'):

הקם – **אפילו מאה פעמים**.

הקם ... **עמו** – מלמד שאין הרואה חייב לטעון אלא עם הבעלים, [כשהם שם ויכולים לטעון], אבל ישבו הבעלים, ואמרו לו הועיל ועליך מצווה, טעון אתה פטור.

תקים – מלמד שאם אין הבעלים יכולים לטעון, [או שאינם שם], מצווה על הרואה לטעון, **אף** על פי שהוא טוען **בלא הבעלים**.

ו. בפרשת רוצח נאמר "**מות יומת** המכה רוצח הוא" (במדבר ל"ה כ"א):

מות – **בסייף**.

יומת – מלמד שאם אי אפשר להמיתו במיתה האמורה בו, כגון שהיה בספינה ובורח, ואתה יכול לזרוק בו חץ או להטביעו, המיתהו **בכל אופן** שתוכל.

ז. בעיר הנדחת נאמר "**הכה תכה** את ישבי העיר ההיא לפי חרב" (דברים י"ג ט"ז):

הכה – **בסייף**.

תכה – מלמד שאם אי אפשר להמיתם במיתה האמורה בהם, המיתם **בכל אופן** שתוכל.

ח. בבעל חוב שנטל משכון שהחייב מתכסה בו בלילה נאמר "**השב תשיב** לו את העבוט כבוא השמש ושכב בשלמתו" (דברים כ"ד י"ג):

השב – מלמד שחייב להשיב **משכון שגבה מהחייב שליח בית דין**.

תשיבם – מלמד שחייב להשיב אף **משכון שנתן לו החייב מדעתו**.

ט. בבעל חוב שנטל משכון שהחייב מתכסה בו ביום נאמר "אם **חבל תחבל** שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו" (שמות כ"ב כ"ה):

חבל – מלמד שחייב להשיב **משכון שגבה מהחייב שליח בית דין**.

תחבל – מלמד שחייב להשיב אף **משכון שנתן לו החייב מדעתו**.

י-יא. במצוות צדקה נאמר "**פתח תפתח** את ידך ... **נתן תתן** לו" (דברים ט"ו ח' י):

פתח תפתח – **בין לעניי עירך, בין לעניי עיר אחרת**, [אלא שעניי עירך קודמים].

נתן תתן – מלמד ש**אם אינו יכול** לתת **מתנה מרובה**, ש**יתן** לכל הפחות **מתנה מועטת**.

יב. בהענקת עבד עברי נאמר "וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם **העניק תעניק** לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך ה' אקיך" (דברים ט"ו י"ד):

העניק ... אשר ברכך – כפי מה שנתברך הבית בשבילו הענק לו.

תעניק – **אף אם לא נתברך הבית בשבילו**. [ורבי אלעזר בן עזריה חולק, ואומר שאם לא נתברך הבית בשבילו, אין מעניקים לו, ומה שנאמר "תעניק", דברה תורה בלשון בני אדם].

יג. במצוות הלוואה נאמר "**והעבט תעביטנו** די מחסורו אשר יחסר לו" (דברים ט"ו ח'):

העבט – מלמד **שמי שאין לו** ממון, **ואינו רוצה** להתפרנס מה**צדקה**, **מצווה להלוות לו** ממון.

תעביטנו – מלמד **שמי שיש לו** ממון, **ואינו רוצה להתפרנס משל עצמו**, **נותנים לו**, **ונפרעים ממנו אחר מיתה**. [ורבי שמעון חולק, ואומר שאין נזקקים לו, ומה שנאמר "תעביטנו", דברה תורה בלשון בני אדם].

למה נאמרו שלושה חיובים להזהיר על ממון חבירו האובד

בשלושה מקומות הזהירה תורה על הצלת ממון אחרים ההולך לאיבוד [א] בהשבת אבדה. [ב] בפריקה. [ג] בטעינה. והוצרכה תורה ללמד את כולם, כי אין ללמוד חיוב אחד מהאחרים.

חיוב טעינה אין ללמוד מחיוב פריקה, כי פריקה חמורה יותר, שיש בה צער בעלי חיים מחמת המשא שמכביד על הבהמה, וחסרון כיס שהבהמה מתקלקלת, מה שאין כן בטעינה, שאין המשא מכביד על הבהמה, ואין כאן צער בעלי חיים [אלא מעט], ולא חסרון כיס של קלקול הבהמה.

וחיוב פריקה אין ללמוד מחיוב טעינה, משום שלא חייבה תורה לטעון בחנם, אלא בשכר, אבל פריקה חייבה תורה אף בחנם, ואם לא היה נאמר לא היינו יודעים.

וחיוב השבת אבדה אין ללומדו מחיוב פריקה וטעינה, כי חמורים ממנו, שיש בהם צער לבעלים, ולבהמה, [בפריקה צער הבהמה מרובה מחמת המשא שמכביד עליה, ובטעינה יש לה צער מועט, כי כשיטען אותה בעליה לבדו ולא יסייעו לו, הדבר מכביד על הבהמה], מה שאין כן באבדה, שאין בה צער אלא לבעלים.

וחיובי פריקה וטעינה אין ללומדם מחיוב השבת אבדה, כי בו יש טעם טוב לחייב את המוצא בהשבה, שהרי הבעלים אינם כאן, ואינם יכולים להשיב לעצמם, מה שאין כן פריקה וטעינה, שהבעלים כאן, ויכולים (לעשות בעצמם, או) לשכור פועלים.

נטילת שכר על השבת אבדה

המשיב אבדה, מחויב לקיים מצווה זו חנם אין כסף, ולכן **אינו נוטל שכר על ההשבה**. **אולם אם היה עסוק באותה שעה במלאכתו**, וביטל ממלאכתו כדי להשיב את האבדה, הוא **מקבל תשלום על הפסדו שמחמת ביטול המלאכה**. פעמים נוטל כפועל בטל, ופעמים נוטל את כל הפסדו.

השיב אבדה ובטל בכך ממלאכה שהיה שכרה סלע, [או סכום אחר], **אינו נוטל את כל הסלע** שהפסיד מחמת ביטול מלאכתו, **כי באמת לא הפסיד סלע שלם**, **שהרי למעשה לא עסק במלאכתו**, ולא הפסיד אלא את האפשרות להשתכר סלע, **ולכן** אין נותנים לו סלע, אלא כפועל בטל, כלומר **אומדים כמה אדם רוצה שיפחתו לו מן הסלע, ולא יעסוק במלאכה שעסק בה, אלא בהשבת האבדה**, שאם עסק בדבר שיש בו טורח רב, וההשבה היא בקלות, אדם מתרצה להשיב אף אם יפחתו לו הרבה מן הסלע, ואם עסק בדבר שאין בו טורח, ובהשבה יש טורח, לא יתרצה להשיב אם יפחתו לו מן הסלע.

ואומדן זה שאמרנו אינו לפי המשיב עצמו, אלא **לפי רוב בני האדם**, ולכן אם רוב בני האדם העוסקים במלאכה כזו יתרצו להשיב אבדה כזו, כשיפחתו להם מן הסלע, אינו יכול לומר, אני לא התרציתי להשיב אלא על מנת לקבל את כל הסלע, ואינו מקבל אלא כפועל בטל כשאר בני אדם.

ולכן אם אינו רוצה להפסיד, אינו חייב להשיב את האבדה, שנאמר "אפס כי לא יהיה בך אביון", כמבואר בדף ל'.

אמנם אם יש שם בית דין, יכול להתנות בפניהם, שהוא משיב על מנת ליטול את כל הסלע, ונוטל את כולו.

ובכל אלו שמשלמים למשיב את הפסדו, **אם האבדה שווה יותר ממה שיש לשלם לו**, אין לו להשיב, כי **אין לבעל האבדה תועלת שישיבו לו** את האבדה, אם יתחייב לשלם יותר משוויה, ומאחר שאין לחייבו לשלם את כל הפסדו של המשיב, אין לו להשיב, שנאמר "אפס כי לא יהיה בך אביון" כמבואר בדף ל'.

אבל כשהאבדה שווה כפי מה שצריך לשלם למשיב, יש לו להשיב, כי בעל האבדה רוצה את שלו, מפני שהורגל בה, וכדאי לו לשלם את שווייה, ולקבל אותה, ולא ללכת ולטרוח ולקנות אחרת, שאינו רגיל בה.

משיב אבדה נוטל שכר ביטול מלאכתו ואינו נחשב רק כמבריח ארי מנכסי חברו שאינו מקבל כלום

לדעת האומרים שמבריח ארי אינו נוטל כלום, רק כשאין לו הפסד, **זה יש לו הפסד**, ולכן נוטל שכרו.

ואף לדעת האומרים שמבריח ארי מדעתו אינו נוטל כלום, אף כשיש לו הפסד, זה נוטל שכרו, משום שאינו דומה למבריח ארי, שמציל את הרועה רק מהפחד, שירא שמא יבוא האריה, ואין הנזק עצמו ברור, כי יתכן שאף בלא הצלתו לא היה הארי בא, אבל **זה החזיר לו מה שכבר איבד**, ודומה למציל מפי הארי, שיש לו ליטול שכרו.

פורע חוב חבירו

יש מפרשים שפורע חוב חבירו נחשב כמבריח ארי בלבד, **משום שמה שהמלווה פורע ממנו**, **אינו נחשב הפסד**, כי על פי דין חייב לשלם, ואם כן זה שפרע עבורו לא הציל אותו מהפסד.

ויש מפרשים שפורע חוב חבירו נחשב כמבריח ארי בלבד, אף על פי שפריעת החוב נחשבת הפסד, **משום שאין הנזק ברור**, כי יתכן שהמלווה היה מתפייס, ולא היה גובה את חובו.

ורבינו תם מפרש, שסתם פורע חוב חברו נחשב כמצילו מנזק ברור, **ורק פורע חוב מזונות שהאיש חייב לאשתו**, אינו נחשב אלא כמבריח ארי, כי אם לא היה זן את האשה, יתכן שהיתה ניזונית מקרוביה או מעצמה, ולא היה הבעל צריך לשלם.

שר שגזל בית מישראל ופייסו

ישראל אחר בדמים והחזירו לבעליו

לפי פירוש התוס׳, אין השני נחשב כמבריח ארי בלבד, ולכן **יטול מהבעלים מה ששילם לפדות את הבית**, בין אם שילם פחות משווי הבית, ובין אם שילם כל שווי הבית. [כי אף בשוויו רוצה הבעלים שישוב אליו, ולא יטרח לקנות בית שאינו רגיל בו]. ואפילו אם ידוע שהיה השר מתרצה גם לבעלים עצמו, כי מאחר שכבר נטל את הבית מהראשון, הרי זה כמציל מפי הארי, שחייבים לשלם לו שכרו.

ולפי פירוש רש״י, האחרון **מחזיר את הבית חינם**.

דף לב

דברים שׁשׁמים [=אומדים את שוויים] **רק בפני בית דין**

- שנים שהיו **שותפים** בסחורה, אין האחד חולק אותה שלא מדעת חברו, אלא **בפני שלושה**, שישומו את הסחורה, ויבררו שאינו נוטל יותר מחלקו, [ומשמע בגמרא, שדי בשלושה **הדיוטות**, ואין צריך לכך שלושה מומחים].

- מתנאי הכתובה ש**אלמנה** ניזונית מנכסים שירשו יתומים מבעלה, ומוכרת את נכסיהם לצורך זה, וכשמוכרת את הנכסים **לאחרים**, אינה מוכרת אותם אלא בפני שלושה, שישומו את הנכסים ויבררו שאינה מוכרת אותם בפחות משוויים, ואינה מפסידה ליתומים, ודי **בשלושה הדיוטות** לצורך זה. ומשום חינא אמרו חכמים שאף **לעצמה** מותר לה למכור את הנכסים, אלא שאז אינה מוכרת אלא **בפני שלושה** דיינים **מומחים**, שישומו את הנכסים, ויראו שאינה מוכרת לעצמה בזול ומפסידה את היתומים

- **מי שהפקידו אצלו פירות ומרקיבים**, יש אופנים שצריך למכור אותם קודם שיאבדו לגמרי [כמבואר בדף ל״ח], וכשמוכר אותם, אינו רשאי למכור אלא **לאחרים**, **ובפני שלושה** דיינים **מומחים**, שישומו אותם, ויבררו שאינו מוכר בפחות משוויים ומפסיד את המפקיד.

- **וכן גבאי צדקה הפורטים מעות של צדקה**, אינם רשאים לפורטם, אלא לאחרים, ובפני שלושה מומחים.

- **יש מפרשים ששומר דבר של יתומים, גם כן אינו רשאי למכור לעצמו**, אפילו בפני שלושה דיינים מומחים, אלא שאם מכר לעצמו, אין מחזירים את הדבר. **ויש מפרשים** שמאחר שמוכר **בבית דין**, מוכר גם לעצמו, כי בית דין נחשבים כאבי יתומים, ואם כן המכירה היא כבפני הבעלים עצמם, **ויכולים** למכור למי שירצו.

מדיני אבידת פרה

א. לפי הלשון ראשון:

מצא פרה **חוץ לתחום**, **אפילו** היא **ברפת שאינה נעולה**, אבדה היא.

מצא פרה **תוך התחום**, **רק** אם היא **ברשות הרבים**, אבדה היא, אבל ברפת אפילו אינה נעולה אינה אבדה.

ב. ולפי הלשון שני:

מצא פרה **חוץ לתחום**, **רק** אם היא **ברשות הרבים**, אבדה היא, אבל ברפת, אפילו אינה נעולה, אין זו אבדה.

מצא פרה **תוך התחום**, אפילו היא ברשות הרבים, **אין** זו **אבדה**.

	תוך התחום		חוץ לתחום	
	ברפת	ברה״ר	ברפת	ברה״ר
ל״ק	לא אבדה	אבדה	אבדה	אבדה
ל״ב	לא אבדה	לא אבדה	לא אבדה	אבדה

כבוד אב ואם בביטול מצווה

מניין ש**אם אמר לו אביו [של כהן], היטמא למתים, או שאמר לו [אביו של כל אדם], אל תחזיר אבדה**, ש**לא ישמע לו**, שנאמר, ״איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה׳׳, כולכם חייבים בכבודי.

אכן לולא הפסוק הזה, היינו סבורים שיש לשמוע לאב, ולבטל את המצווה, אף על פי שמורא אב מצוות עשה הוא, ואיסור טומאה לכהן, והשבת אבדה לכל אדם, יש בהם לאו ועשה, וכלל בידינו שאין מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה ועשה. והטעם לכך, כי היינו סבורים שמצוות עשה של כבוד אב ואם חמורה משאר מצוות, ודוחה אותם, שהרי הוקש כבוד אב ואם לכבוד המקום [בגזרה שווה], שנאמר ״כבד את אביך ואת אמך״, ונאמר ״כבד את ה׳ מהונך״.

דיני פריקה

הכל מודים שהרואה בהמת ישראל רובצת תחת משאה, חייב לסייע לבעלים לפרוק ממנה את המשא, חנם אין כסף, משום **שנאמר ״עזב תעזוב עמו״**.

ולדעת רבא, חכמים אומרים, שיש כאן חיוב נוסף

עץ לב

ראש הממשלה בנימין נתניהו: אני מודה לחברת הכנסת מרב מיכאלי על השאלה החשובה הזאת, שמעסיקה את כולנו. אני חושב שאנחנו צריכים לעשות הכול כדי לשמור על הילדים שנולדו כאן, שגדלו כאן, שלמדו כאן, שהם חלק בלתי נפרד מהחברה הישראלית. אני חושב שאנחנו צריכים לעשות הכול כדי לשמור על הילדים האלה, ואני חושב שאנחנו צריכים לעשות הכול כדי לשמור על ההורים שלהם. אני חושב שאנחנו צריכים לעשות הכול כדי לשמור על המשפחות האלה, כי אני חושב שהמשפחות האלה הן חלק בלתי נפרד מהחברה הישראלית

"**רובץ**" **ולא רבצן** – רובץ הוא מי שבמקרה רבץ בפעם הזאת, ורבצן הוא מי שהורגל לרבוץ, ומאחר שנאמר בפרשת פריקה "רובץ", למדנו שאין חיוב פריקה אלא בבהמה שלא הורגלה לרבוץ, [ולכן לדעת רבי יוסי הגלילי אין חייב לפרוק אותה עם הבעלים. ולדעת חכמים אף על פי שפטור משום פריקה, חייב משום צער בעלי חיים, ויגבה שכרו מהבעלים].

"**רובץ**" **ולא עומד** – ללמד שאין חיוב פריקה אלא בבהמה שרובצת תחת המשא, ולא כשעוד עומדת.

ראייה המחייבת לטעון ולפרוק עם חברו

מאחר שנאמר "כי תראה", שמשמע אף מרחוק, ונאמר "כי תפגע", שמשמע קרוב ממש, למדנו שהחיוב בא למי שרואה את חברו, ראייה שיש בה פגיעה, והיא מרחק של ריס [ויי"ג רוס], שהוא אחד משבע ומחצה במיל. [מיל הם אלפיים אמה, וריס הוא 6.**266 אמה**, כמניין רו"ס]

סדר קדימה בהשבת אבדה

[ובפריקה ובפדיון שבויים]

א. **שלו** קודם לשל כל אדם, שנאמר "אפס כי לא יהיה בך אביון", הזהר מן העניות, ולכן שלך קודם. ומכל מקום אף על פי שאינו מחויב לעשות לאחרים כשנוגע לו, יש לאדם להיכנס לפנים משורת הדין, ולא לדקדק בדבר, אם לא בהפסד מוכח, שאם כן פורק מעליו עול גמילות חסד וצדקה, וסוף שיצטרך לבריות.

ב. אם **אביו חכם** קודם לרבו ולשאר בני אדם.

ג. **רבו** קודם לאביו [כשאין האב חכם], כי אביו הביאו לעולם הזה, ורבו מביאו לחיי העולם הבא. **לדעת רבי מאיר** הכוונה לרבו **שלמדו חכמה** [כלומר סברת טעמי המשנה הנקרא גמרא]. **ולדעת רבי יהודה** [שכמותו פסקו רבי יוחנן ועולא], הכוונה לרבו **שרוב חכמתו ממנו** [בין מקרא בין משנה בין גמרא]. **ולרבי יוסי** [שכמותו פסק רב ששת] כל **שהאיר עיניו** אפילו **במשנה אחת** נחשב כרבו.

ד. **אביו** קודם לשאר בני אדם.

.

זוהמא ליסטרון הוא כף גדולה, שמסלקים בו זוהם הקדירה והקלחת לצדדים, וצידו אחד כף, וצידו השני מזלג, ולכן אינו מתבטל מתורת כלי לעניין טומאה, אלא אם ינטלו ממנו שני ראשיו.

שנינו במסכת תמיד, ש**הפותח את ההיכל בשחרית, היו בידו שני מפתחות, אחד יורד לאמת השחי, ואחד פותח כוון**, והכוונה בזה, שכדי לפתוח את דלת ההיכל מבפנים, היה עליו להיכנס להיכל דרך התא הסמוך להיכל מצד צפון, והיה פותח בדרכו שתי דלתות, את הראשונה, שדרכה נכנס לתא, היה פותח כשהוא מצידה החיצון, על ידי שהיה מכניס ידו עד בית השחי, דרך חלון שבקיר שליד הדלת, ופותח אותה מצידה הפנימי, ואת השניה שדרכה נכנס מהתא להיכל, היה פותח כוון, כלומר בלא טורח, כי היה המנעול מצידו הפנימי של התא, כלומר ממקום מעמדו.

תלמידי חכמים שבבבל, אף על פי שאין אחד גדול מחבירו, מכל מקום מאחר שלומדים זה מזה, **עומדים זה מפני זה, וקורעים זה על זה** קרע שאינו מתאחה כדין תלמיד על רבו, ורק לעניין אבדה, אין מקדימים לשל אביהם אלא את של רבם המובהק [כדעת רבי יהודה].

רב חסדא ישב ארבעים תעניות על שהחליש את דעת רב הונא רבו, [שעל ידי שאלתו, היה רבו סובר, שמחשיב את עצמו, כאילו רבו צריך לו].

ורב הונא ישב ארבעים תעניות על שחשד את רב חסדא תלמידו, [שמחשיב עצמו כאילו רבו צריך לו].

מעלת העוסקים במקרא משנה וגמרא

העוסקים במקרא – מדה היא קצת, כלומר **מקיימים בכך מצוות תלמוד תורה, ומכל מקום אינה המידה המשובחת**, שלימוד המשנה והגמרא יפים ממנה, כי תלויים בגרסא בעל פה, ולולא לימוד המשנה והגמרא הם משתכחים.

העוסקים במשנה [פסקי הדינים] – **מעלתם גדולה מהקודמים** ונוטלים עליה שכר, **ואף על פי שלימוד הגמרא הוא הלימוד העיקרי** [כמבואר בהמשך], **לעולם הוי רץ למשנה**, ולא תעסוק רוב זמנך בגמרא, כדי שלא ישכחו המשניות.

העוסקים בגמרא [טעמי הדינים] – **אין לך מידה טובה ממנה**, כי כשידע האדם את טעמי המשניות, ידע את הדינים על נכון, וידע איזו משנה הלכה היא, ויש לסמוך עליה, וינצל מהעונש, שהרי שגגת תלמוד עולה זדון, כלומר מה שתלמיד חכם חוטא בשגגה, מחמת שטעה במשנתו, נחשב לו כעוון ופשע, ולא כשגגה, כי היה

עליו לברר את טעם המשנה, ולכן הלימוד העיקרי שמביא את האדם לתכליתו, הוא לימוד הגמרא.

למי שמחה ובושה לעתיד

הכתוב אומר, "שִׁמְעוּ דְּבַר ה' הַחֲרֵדִים אֶל דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד ה' וְנִרְאֶה בְשִׂמְחָתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ" (ישעיה ס"ו ה'). וכך דרשו רבי יהודה ברבי אלעאי.

"**שִׁמְעוּ דְּבַר ה' הַחֲרֵדִים אֶל דְּבָרוֹ**", **אלו תלמידי חכמים**, ששימשו חכמים הרבה ללמדם טעמי משנתם, זה בזו וזה בזו, שאין הכל בקיאין בשוין. "**אָמְרוּ אֲחֵיכֶם**", **אלו בעלי מקרא**. "**שֹׂנְאֵיכֶם**", אלו בעלי משנה, ששונאים את בעלי תלמוד, לפי שבעלי תלמוד אומרים על בעלי משנה שהם מבלי עולם, שמורים הלכה מתוך משנתם. "**מְנַדֵּיכֶם**", **אלו עמי הארץ** שתלמידי חכמים שנואים ומתועבים להם כנדה.

שמא תאמר, פסק סברם ובטל סיכוים של כל אלו שאינם בעלי תלמוד, שהרי כך נאמר לבעלי תלמוד "אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד ה'" ומשמע שכך אומרים כל השאר, אבל אין הדבר כן. תלמוד לומר "וְנִרְאֶה בְשִׂמְחָתְכֶם" ולא "וראה בשמחתכם", שכך אמר הנביא, **אני ואחיכם שונאיכם ומנדיכם, כולנו נראה בשמחתכם**.

ושמא תאמר ישראל יבושו, תלמוד לומר "**וְהֵם יֵבֹשׁוּ**", **אותם שהם נכרים** שאינם ממנו, ואינם נקראים על שם ישראל יבושו, וישראל ישמחו.

סליק פרק אלו מציאות

פרק שלישי המפקיד

דף לד

בהמה וכלים נגנבו מבית השומר ונמצא הגנב

- **כשהשומר פטור מלשלם** לבעלים על הגנבה, [כגון שומר חנם שפטור מגנבה], **וגם לא רצה לשלם** להם לפנים משורת הדין, **דין פשוט הוא שהגנב משלם** כפל וארבעה וחמישה **לבעלים**.

- **וכשהשומר פטור** מלשלם לבעלים על הגנבה, [כגון שומר חנם שפטור מגנבה], **אבל אמר שישלם** להם לפנים משורת הדין, **הגנב משלם** כפל וארבעה וחמישה **לשומר**.

- **וכשהשומר חייב לשלם** לבעלים על הגנבה, [כגון נגנבה בפשיעה], **אבל היה יכול לפטור עצמו בטענת שקר**, [שנגנבה באונס], והודה על האמת ולא שיקר:

אם שומר חנם הוא, [שיכול לפטור עצמו בטענת גנבה, והודה שנגנבה מחמת פשיעתו], **הגנב משלם** כפל וארבעה וחמישה **לשומר**.

ואם שומר שכר הוא, [שיכול לפטור עצמו בטענת אונס, והודה שנגנבה], **הגנב משלם** כפל וארבעה וחמישה **לשומר**.

ואם שואל הוא, [שיכול לפטור עצמו בטענה שמתה מחמת מלאכתה, והודה שמתה שלא מחמת המלאכה], ללשון ראשון של רב פפא, [לפירוש רש"י ותוס'], וכן **לדעת רב זביד**, **אם שילם לבעלים בפועל**, **הגנב משלם לו** את הכפל, אבל אם רק הודה שחייב לשלם לבעלים, ועדיין לא שילם, אין הגנב משלם לו את הכפל. **וללשון שני של רב פפא**, **אף על פי שלא שילם לבעלים בפועל**, **אלא רק הודה שחייב לשלם** להם, **הגנב משלם לו** את הכפל. [**ולפי פירוש הר"ח**, **ללשון ראשון של רב פפא**, **אין הגנב משלם לו את הכפל**, **אפילו אם כבר שילם לבעלים בפועל**].

ולדעת שמואל בדף ל"ז, רבי יוסי חולק על הדינים הללו, ואומר, כיצד הלה עושה סחורה ומרויח כפלו של חבירו, אלא לעולם הבעלים נוטלים את הכפל, והלכה כרבי יוסי.

ולדעת רבי יוחנן, רבי יוסי מודה לדינים הללו, משום שאין הבעלים מפסידים, מאחר שמקבלים את הקרן.

טעם הדינים הללו

בכל אלו שאמרנו שהגנב משלם לשומר, הטעם לכך הוא, **משום שהבעלים מקנים את הגנבה לשומר**, **כנגד הטובה שעושה עימהם השומר**, **כשרוצה לשלם להם את הקרן**, ונוח לבעלים שישלמו להם את הקרן, ולא יפסידו בוודאי, על מנת שיהיה ספק כפל העתיד לבוא של השומר.

- כשהשומר פטור מלשלם [בשבועה] על פי דין, ורוצה לשלם לפנים משורת הדין, ברור שעושה

עמהם טובה במה שמשלם.

- **ואף כשהשומר חייב על פי דין**, אלא שהיה יכול להיפטר בטענת שקר, **עושה עמהם טובה, במה שמודה על האמת, ואינו דוחה אותם בשקר**.

ומהטעמים הללו, מיד כשמתרצה השומר לשלם, **אף על פי שעדיין לא שילם, כבר קנויה לו הגנבה, משום שהבעלים נהנים, שלא היו צריכים לטרוח ולתבוע את השומר לבית דין**.

וכשהתרצה השומר לשלם מיד הכל מודים לדין זה. אך **אם** מתחילה הטריח את הבעלים, על ידי שבא להיפטר בשבועה, **ורק אחרי שנשבע, חזר בו ואמר שישלם. לדעת רבא** אין **הכפל של השומר**, אלא **אם** כן **ישלם בפועל. ולדעת אביי אפילו ישלם בפועל, אין הכפל שלו**.

ומה שאמרנו ששומר שאינו רוצה לפטור עצמו בשקר, עושה בכך טובה לבעלים, ותמורתה מקנים לו את הגנבה, **אין הכל מסכימים לזה, אלא כשהוא שומר חנם או שומר שכר**, שהיו יכולים לפטור עצמם בטענת אונס או גנבה, שהם שכיחות, ולא עשה להם הבעלים שום טובה בעצם השמירה, אלא הם שמרו לו, **אבל כשהוא שואל** נחלקו חכמים:

ללשון שני של רב פפא – דין שואל כדין שאר שומרים, כי כשמודה שלא מתה הבהמה מחמת מלאכה, עושה בכך טובה לבעלים, ומקנים לו את הכפל מיד כשמודה.

וללשון ראשון של רב פפא – אינו עושה שום טובה לבעלים, כשמודה שלא מתה הבהמה מחמת מלאכה, כי אין דבר כזה שכיח, ולא היה רוצה לטעון זאת. [**ולכן לפירוש רש"י ותוס' אינו זוכה בכפל עד שישלם בפועל, ולפירוש ר"ח אינו זוכה בכפל אפילו ישלם בפועל**]. אמנם לפי הטעם הזה, אם התנה השואל, שלא יתחייב באונס, אלא או בגנבה, או בפשיעה, והסכימו לכך הבעלים, מאחר שהאונס דבר שכיח הוא, דינו כשאר שומרים, וכשמודה שלא נאנס, זוכה בכפל.

ולדעת אביי [שתניא כוותיה] – **אף על פי שעושה עם הבעלים טובה, כשמודה שלא מתה הבהמה מחמת מלאכה, מכל מקום מאחר שמתחילה עשו עמו הבעלים טובה שהשאילו לו, אין די בטובה שעושה עמהם בהודאתו**, כדי שיקנו לו את הכפל, **ורק כשישלם בפועל, הוא זוכה בכפל**. ולפי הטעם הזה, אפילו אם התנה השואל, שלא יתחייב באונס, אלא או בגנבה, או בפשיעה, והסכימו לכך הבעלים, אינו זוכה בכפל, אלא כשישלם בפועל.

כיצד נקנה הכפל לשומר

את הכפל בפני עצמו, כלומר שאומרים הבעלים לשומר, יהא הדבר מכור לך לעניין הכפל העתיד לבוא ממנו, **אי אפשר להקנות לשומר**, אפילו במשיכה, בשעה שמוסר לו את הדבר, **כי** בשעה שהשומר מקבל את הפיקדון הכפל עוד **לא בא לעולם**.

ואף לדעת רבי מאיר, האומר שאדם מקנה דברים שלא באו לעולם, אין זה אלא בדברים שראויים לבוא לעולם, כגון פירות דקל קודם שצמחו, שמן הסתם יצמיח הדקל פירות, אבל כפל, ספק גדול אם יבוא לעולם, [שלא יבוא אלא אם <u>יגנב הדבר</u>, <u>וימצא הגנב</u>, <u>ולא יפטר מהכפל בהודאה</u> קודם שיבואו עדים]. וכל שכן שאחר שכבר נגנב הדבר, קודם שימצא הגנב, אי אפשר למכור את הכפל בפני עצמו, כי אי אפשר למשוך את הבהמה שאינה כאן.

ולפי הפירוש השני בתוס', אין הדברים הללו ברורים, כי במסכת גיטין הסתפקו בגמרא, במוכר עבדו לעניין קנס, האם מאחר שהעבד קיים, אין זה כמוכר דבר שלא בא לעולם, ואפילו לדעת חכמים המכירה חלה, והוא הדין במוכר בהמה לעניין הכפל.

וללשון הראשון בגמרא – כל מוסר פיקדון לשומר, נעשה כאומר לו, אם יגנב, ותתרצה לשלם לי, הרי הדבר קנוי לך <u>מעכשיו, במשיכה</u> שאתה מושכו לרשותך, [חוץ מהדברים שישביח משעה זו עד שעת הגנבה], ונמצא שאם יגנב, ויתרצה לשלם, נעשה הדבר שלו לגמרי, משעת המשיכה הראשונה, ולכן הכפל שייך לו.

וללשון השני בגמרא – כל מוסר פיקדון לשומר, נעשה כאומר לו, אם יגנב, ותתרצה לשלם לי, הרי הדבר קנוי לך <u>בקניין חצר, שעה קלה קודם שיגנב</u> מרשותך, ונמצא שאם יגנב מרשותו, ויתרצה לשלם, נעשה הדבר שלו לגמרי, קודם הגנבה, ולכן הכפל שייך לו, אבל אם יגנב מהאגם, לא יזכה השומר בכפל, כי לא היה יכול לקנותו שעה קלה קודם שנגנב.

והוצרכו חכמים לשנות את הדין הזה, גם בבהמה, וגם בכלים. כי יש חידוש במה שהבעלים מקנים את הבהמה לשומר, אף על פי שיש בה תשלומי ארבעה וחמישה. ויש חידוש במה שהבעלים מקנים את הכלים לשומר, אף על פי שלא טרח כל כך בשמירתם.

ספיקות בעניין כפל על פיקדון שנגנב

א. אמר הריני משלם וחזר ואמר איני משלם, ספק בגמרא אם באמת מתכוון לחזור בו או שאין זו אלא דחייה בעלמא.

לפירוש הראשון בתוס׳ – האומר שישלם, רשאי לחזור בו קודם שישלם, והספק הוא האם באמת מתכוון לחזור בו, או שאין זו אלא דחייה בעלמא, ועדיין בכוונתו לשלם.

ולפירוש השני בתוס׳ – האומר שישלם, אינו רשאי לחזור בו, ומאחר שאמר שישלם, חייב לשלם, ומכל מקום אם באמת מתכוון לחזור בו, אף על פי שאינו רשאי, מאחר שעכשיו לא יתן ברצון, עד שיתבע אותו לבית דין, אין בכוונת הבעלים להקנות לו את הכפל.

ב. אמר הריני משלם, ומת קודם שהספיק לשלם, **ואמרו בניו אין אנו משלמים**, ספק בגמרא אם באמת אין בכוונתם לשלם או שאין זו אלא דחייה בעלמא.

ג. ספק בגמרא, האם הטעם שהבעלים מקנה את הדבר לשומר שיזכה בכפל, הוא [גם] משום שעשה עמו כמה טובות בחייו, ואם כן, דווקא כשהשומר עצמו רוצה לשלם, הוא זוכה בכפל, אבל **כשבניו של השומר רוצים לשלם לבעלים**, אינם זוכים בכפל.

ד. וכן ספק בגמרא, האם הטעם שהבעלים מקנה את הדבר לשומר שיזכה בכפל, [הוא גם] כי הוא עצמו מקבל את התשלום, ואם כן, **אם השומר ישלם לבניו של הבעלים**, לא יזכה בכפל.

ה. וכן ספק בגמרא, שמא שני הטעמים אמת הם, ודי שיתקיים אחד מהם כדי יזכה המשלם בכפל, אבל כשלא יתקיים אחד מהם, לא יזכה המשלם בכפל, ולכן **אם ישלמו בניו של השומר לבניו של הבעלים** לא יזכו בכפל.

ו. ספק בגמרא, אם דווקא כשהשומר רוצה לשלם את כל הפיקדון, הבעלים מקנים לו אותו לזכות בכפל, כי רוצה לשלם להם את כל הפסדם, אבל **כשרוצה לשלם חצי מהפיקדון**, מאחר שעדיין יש לבעלים הפסד, אינו מזכה את השומר בכפל כלל, או שמזכה אותו בחצי הכפל, כפי מה שרוצה לשלם על הפיקדון.

ז. ואפילו <u>אם נאמר שהשומר ששילם חצי מהפיקדון, לא זכה בכפל כלל</u>, עדיין יש להסתפק האם כן הדין גם כשהיה **שומר שני פקדונות, ושילם אחד מהם**, האם נידון הכל כפיקדון אחד, ולא זכה בכפל אף על הפיקדון ששילם, או שכל פיקדון נידון בפני עצמו, וזכה בכפל על הפקדון ששילם.

ח. וכן יש להסתפק, כשהיה ה**פיקדון של שני שותפים**, **ושילם לאחד מהם את כל חלקו**, האם נידון חלקו של כל אחד כפיקדון בפני עצמו, וזכה בכפל של החלק ששילם, או שהכל נידון כפיקדון אחד, ואין אחד השותפים מזכה לו את חלקו, כל זמן שעוד יש הפסד לחבירו.

ט. וכן יש להסתפק, **כששני שותפים שמרו יחדיו, ושילם האחד את כל חלקו**, האם נידון חלקו של כל אחד כפיקדון בפני עצמו, וזכה בכפל על חלקו, שהרי שילם את כולו, או שהכל נידון כפיקדון אחד, ואין הבעלים מזכה לו את חלקו, כל זמן שיש לו הפסד.

י. שאל מהאשה ושילם לבעלה.

רש״י מפרש ש**הספק** הוא, **במי ששואל מהאשה פרה של נכסי מלוג**, שהגוף של האשה, והבעל אוכל פירות, **וכשנאנסה שילם אותה לבעל, האם התשלום הזה נחשב כתשלום לבעלים**, שהרי האיש הוא אפוטרופוס על הנכסים, ולכן האשה מקנה לו את הפרה לזכות בכפל תמורת התשלום הזה, או שאין התשלום הזה נחשב כתשלום לבעלים, ואינו זוכה בכפל.

והתוס׳ כתבו, שאם שילם לבעל דמי פרה שלימה, **פשיטא שהדבר נחשב כתשלום לבעלים**, שהרי זה כמי ששילמו לכל אחד את חלקו, **ואין הספק אלא כששילם לבעל שווי של פרה לפירותיה**, ולא את כל שוויה.

ותוס׳ מפרשים, ש**הספק** הוא **במי ששאל פרה מאשה פנויה**, **וניסת**, ואחר כך שילם לה את שווייה, שעתה אינה מקבלת לעצמה את כל התשלום, משום שהפירות שייכים לבעל, האם גם תמורת תשלום כזה היא מקנה לשואל את הפרה, שיזכה בכפל, או רק כשתקבל כל מה שנתנה לו, היא מקנה לו את הפרה שיזכה בכפל.

וריב״ן, מפרש ש**הספק הוא במי ששאל מהאשה פרה של נכסי מלוג**, **וקודם שהספיק לשלם**, **מתה** האשה, והספק הוא על דרך אם תמצי לומר, כלומר אפילו אם נאמר [בספק ד׳] שהמשלם ליורשים זוכה בכפל, עדיין יש להסתפק, שמא רק במשלם לבנים הדין כן, כי האב זיכה את הבהמה גם למי שישלם לבניו, כי חס על בניו, אבל האשה אינה מזכה גם למי שישלם לבעלה, כי אינה חסה עליו, כאב שחס על בניו.

יא. אשה ששאלה ושילם בעלה.

כל אחד יבאר כפי דרכו בספק הקודם.

אמר רב הונא משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו שמא עיניו נתן בה

כל שומר שפטור מלשלם בשבועה, [שומר חנם כשאבד או נגנב או נאנס הפיקדון. ושומר שכר כשנאנס הפיקדון. ושואל כשמת הפיקדון מחמת מלאכה], אם אמר, הריני משלם ואיני נשבע להיפטר מהתשלומים, יש לחוש שבאמת משקר בטענתו, [שנאנס, או נגנב, או מת מחמת מלאכה], ואומר זאת כי רוצה ליטול את הפיקדון לעצמו, ולכן משביעים אותו שאין הפיקדון ברשותו.

המלווה על המשכון ואבד המשכון

לדעת האומרים, מלווה על המשכון כשומר שכר, כשאבד המשכון, המלווה חייב לשלם את המשכון.

ו**כשהמלווה תובע את הלווה**, ואומר שהמשכון היה שווה פחות מהחוב, ואם כן, אף עתה שהתחייב ללווה את שווי המשכון שאבד, עדיין חלק מן החוב קיים:

- **אם הלווה אומר שהמשכון היה שווה כמו כל החוב**, ואם כן אינו חייב כלום, **נאמן בלא שבועה כדין כופר הכל**.

- **ואם הלווה** אומר, שבאמת היה המשכון שווה פחות מן החוב, אבל יותר ממה שאומר המלווה, מאחר ש**מודה במקצת**, **אינו נאמן בלא שבועת מודה במקצת**.

לדעת רב יוסף – **הלווה נשבע** שהפיקדון היה שווה כמו שאומר, **רק אם המלווה נשבע תחילה שאין הפיקדון ברשותו** [כדברי רב הונא], **אבל אם ידוע שאין הפיקדון ברשות המלווה**, [כגון שיש עדים שהוא נגנב], מאחר שאין משביעים את המלווה שאין הפיקדון ברשותו, יש חשש שמא אחר שישבע הלווה כמה היה שווה, יוציא המלווה את הפיקדון, [שיודע מי נכנס לביתו ויוכל למצוא את הגנב], ויכחיש את הלווה. [רש"י מפרש שהטעם שאין משביעים את המלווה, כי יש חשש שיפסלנו הלווה, על ידי שיכחיש אותו. ותוס' מפרשים שאין משביעים את המלווה, כי כל דבר שיתכן שיתברר בלא שבועה, אין להשביע, משום שנראה כשבועה לבטלה]. ולכן **תקנו חכמים**, **שישבע המלווה** כמה היה הפיקדון שווה, **ויטול** כדבריו.

ולדעת אביי – **בכל אופן תיקנו חכמים**, **שהמלווה נשבע** כמה היה הפיקדון שווה, **ויטול** כדבריו, גם כשמשביעים אותו שאין הפיקדון ברשותו, עדיין יש חשש שאם היו משביעים את הלווה כמה היה שווה, היה המלווה מוציא את הפיקדון, ואומר שמתחילה לא היה ברשותו, ורק אחר שנשבע מצאו, והיה מכחיש את הלווה.

ולדעת רב אשי – **מעולם לא תקנו חכמים שישבע המלווה** כמה היה הפיקדון שווה **ויטול** כדבריו, **אלא** הלווה נשבע כמה היה הפיקדון שווה, ונפטר בכך מלשלם שאר תביעת המלווה, ככל מודה במקצת, שהנתבע נשבע ונפטר, אלא מאחר שיש לחוש שאם ישבע הלווה תחילה, כמה היה שווה, יוציא המלווה את הפיקדון ויכחיש אותו, לכן **קודם משביעים את המלווה**, **שאינה ברשותו**, **ואחר כך נשבע הלווה**, כמה היה שווה, **ונפטר**.

ו**כשהלווה תובע את המלווה**, ואומר שהמשכון היה שווה יותר מהחוב, ואם כן עתה כשהתחייב לו המלווה את שווי המשכון שאבד, יש לו לשלם את מה שעודף המשכון על החוב:

- **אם המלווה אומר שהמשכון היה שווה כמו כל החוב**, ואם כן אינו חייב כלום, **נאמן בלא שבועה כדין כופר הכל**.

ומכל מקום רק כשאין לחייבו שבועת רב הונא, כגון שמאמינו או שיש עדים שאינה ברשותו, אבל כשחייב שבועת רב הונא, יגלגלו עליו גם שבועה כמה היה הפיקדון שווה.

- **ואם המלווה אומר שבאמת היה המשכון שווה יותר מן החוב**, **אבל פחות ממה שאומר הלווה**, מאחר שמודה במקצת, **אינו נאמן בלא שבועת מודה במקצת**.

דף לה

נאמנות לווה ומלווה זה על זה

מן הסתם המלווה נאמן בעיני הלווה, שאומר עליו "תְּמִמַת יְשָׁרִים תַּנְחֵם" (משלי י"א ג'), כלומר אם לא שאדם נאמן וישר הוא, לא היו מעשירים אותו מהשמים.

ומן הסתם הלווה אינו נאמן בעיני המלווה, שאומר עליו "וְסֶלֶף בּוֹגְדִים יְשָׁדֵם" (משלי י"א ג'), כלומר אם לא שאדם בוגד הוא, לא היו מעניים אותו מהשמים.

שומר שאינו יודע היכן הפיקדון

כל לא ידענא פשיעותא היא, כלומר שומר פיקדון שיודע שהוא ברשותו, אבל אינו יודע היכן הניחו, פשיעה היא וחייב לשלם.

שומא הדר או לא

כשבית דין גבו קרקע מהלווה למלווה מחמת החוב, ולאחר זמן רצה הלווה לשלם, וליטול הקרקע חזרה, יש אופנים שיש להחזיר לו את הקרקע, ויש אופנים שאין צריך להחזיר לו את הקרקע:

כשהקרקע עדיין ברשות המלווה עצמו – לדעת נהרדעי, עד שנה יש למלווה להחזיר את הקרקע ללווה, אם ישלם לו, אבל יתר מכאן, לא. **ולדעת אמימר**, אף שמעיקר הדין הקרקע שייכת למלווה לגמרי, **משום ועשית הישר והטוב יש לו להחזירה ללווה**, כל זמן שירצה לחזור ולקנותה ממנו, **אפילו אחר זמן מרובה**, שהרי כשהלווה מתחילה לא התכוון לקבל קרקע, אלא מעות ולמה עכשיו לא יתרצה בהם.

וכשהקרקע ברשות בעל חובו של המלווה הראשון שגבה אותה מהמלווה – כשם שהמלווה הראשון היה **צריך להחזיר את הקרקע ללווה הראשון**, מטעם הישר והטוב, כך המלווה האחרון שבא מכוחו, צריך להחזירה ללווה הראשון, כי אינו עדיף מהמלווה הראשון, שהרי גם הוא כשהלווה לא התכוון לקבל קרקע אלא מעות.

וכשהקרקע ביד מי שקנאה מהמלווה, או ביד מי שקיבל ממנו במתנה, או ביד יורשיו – אינם צריכים להחזירה ללווה, כי הם לא התכוונו לקבל מעות, שנאמר להם קבלו מעות, אלא מתחילה דעתם היתה לקבל קרקע, ואין להם לוותר ללווה.

וכשאשה גבתה את הקרקע בחובה ומתה וירש אותה הבעל – אינו צריך להחזיר את הקרקע ללווה, משום שהבעל נחשב כמי שקנה את הנכסים מאשתו, וכבר התבאר שאם הקרקע ביד הקונה, אינו צריך להחזירה למלווה.

וכשהלווה נתן למלווה את הקרקע מדעתו ולא על ידי בית דין:

יש אומרים שאין צריך להחזיר ללווה את הקרקע, אף משום הישר והטוב, כי מאחר שנתנה מדעתו, הרי זה כמכר גמור, ולא כגביית חוב.

ויש אומרים שיש להחזיר ללווה את הקרקע, כדין קרקע שגבו ממנו בית דין, כי גם כשנותן מדעתו, אינו עושה כן מרצון, אלא מחמת אונס החוב, ומשום הישר והטוב יש להחזיר לו.

-

ובמקום שמחזירים את הקרקע ללווה, מחזירים אותה גם ליורשיו, אבל **אשה שלוותה, וגבו ממנה קרקע, אין מחזירים אותה לבעלה**, כי חכמים תקנו במקום שיש הפסד לאחרים, שהבעל היורש נכסי אשתו נחשב כקונה אותם, ולא כיורש.

ובמקום שאין מחזירים את הקרקע ללווה, אין זה אלא כשגבו ממנו כדין, אבל אם גבו ממנו בטעות, מחזירים לו את הקרקע.

מתי הקרקע הנגבית על פי בית דין נעשית של המלווה

לדעת רבה, משעה שמקבל לידו את האדרכתא, שהוא שטר שכותבים למלווה תשעים יום אחר שנפסק הדין, שבכל מקום שימצא נכסים ללווה, יקחם.

ולדעת אביי, משעה שנכתב האדרכתא, אף על פי שעוד לא בא לידו, משום שעדי האדרכתא זכין לו אותה משעת החתימה.

ולדעת רבא, אין הקרקע נעשית שלו על ידי האדרכתא, אלא **אחרי ש**הכריזו בית דין שיש כאן קרקע למכור, **וכלו הימים של ההכרזה**, ולא היה מי שרצה לשלם עליה יותר מהמחיר שהסכים המלווה לקבלה.

השוכר פרה מחברו והשאילה לאחר
[באופן שמותר לו להשאיל] **ומתה כדרכה**

לדעת חכמים, כל שוכר זוכה בפרה להיפטר מלשלם עליה, משעה שמתה באונס, [ומה שחייב להישבע, אינו משום שהשבועה פוטרת אותו, אלא כדי להפיס דעתו של בעל הבית], ומאחר שהפרה מתה באונס, ושוכר פטור באונס, ושואל חייב באונס, **השואל משלם לשוכר, והשוכר פטור מלשלם לבעלים**, [ולא עוד אלא שהבעלים חייבים להעמיד לו פרה אחרת, עד תום ימי השכירות, כדין שוכר שהתקלקלה השכירות בתוך הזמן].

ולדעת רבי יוסי [ששמואל פוסק כמותו], **אין השוכר עושה סחורה בפרתו של חברו, אלא תחזור הפרה לבעלים**.

- **יש מפרשים** שרבי יוסי מודה שכל שוכר זוכה בפרה משעה שנאנסה, ומכל מקום כאן **מאחר שמקבל את תשלומיה מהשואל, הרי זה כאילו לא נאנסה**, ולכן חייב להחזירה לבעלים.

- **אבל התוס' מפרשים**, שלדעת רבי יוסי אין השוכר זוכה בפרה הנאנסת משעה שמתה, אלא משעה שנשבע שנאנסה, או משעה שיביא עדים על כך, ולכן **הבעלים אומרים לו, לא תישבע ולא תזכה בפרה, ואנו נדון עם השואל וישלם לנו**, [אכן לפי זה אם הבעלים עצמם ראו שהפרה נאנסה, מאחר שהשוכר אינו צריך להישבע, ולא להביא עדים, מודה רבי יוסי שהוא זוכה בפרה מיד, ופטור מלשלם לבעלים, והשואל משלם לו].

לדברי חכמים פעמים שהבעלים משלמים כמה פרות לשוכר

כבר התבאר שלדברי חכמים השוכר מקבל מהשואל פרה שלמה, ומהבעלים שהשכירו לו הוא מקבל פרה עד תום ימי השכירות.

וכן הדין **כשיהיו חמישה אנשים בזה אחר זה**, א. בעלים, ב. שוכר [ומשאיל], ג. שואל [ומשכיר], ד. שוכר [ומשאיל], ה. שואל. ותמות הפרה אצל השואל האחרון.

כל אחד מהשוכרים יקבל מהשואל ממנו פרה אחת שלמה, ומהמשכיר לו הוא יקבל פרה עד תום ימי השכירות, ונמצא שבמות הפרה הזו, **שני שואלים ישלמו כל אחד פרה אחת שלמה, ושני משכירים ישלמו כל אחד פרה אחת עד תום ימי השכירות**, ואם כן סך כל התשלומים שיבאו מכח מיתת פרה אחת במקרה הזה הוא, שתי פרות שלימות, ושתי פרות עד תום ימי השכירות.

ואם הבעלים עצמם שאלו את הפרה מהשוכר, ומתה, הם משלמים לו פרה אחת שלמה, כדין שואל, ופרה אחת עד תום ימי השכירות, כדין משכיר, והשוכר פטור מלשלם להם כדין שוכר.

יש מפרשים שאם היתה השאלה לכל ימי השכירות אין כאן לא שאלה ולא שכירות כי מאחר שלא תחזור הפרה לשוכר כלל אין זה אלא כאילו ביטל את השכירות ואין הדין הזה אמור אלא כששאל באופן שתחזור הפרה לשוכר.

ואם הבעלים עצמם שאלו את הפרה מהשוכר, וחזרו והשכירו לו, וחזרו ושאלו ממנו, [כשבכל פעם נותר מהשאלה והשכירות הראשונים ולא התבטלו]:

לדעת רבי זירא – הבעלים **משלמים לשוכר שתי פרות שלימות**, על שתי השאלות ששאלו ממנו, **ושתי פרות עד תום ימי השכירות**, על שתי הפרות שהשכירו לו.

ולדעת מר בר רב אשי – מאחר שאין כאן שני שואלים ושני שוכרים, אלא שואל אחד ושוכר אחד, אין כאן שני שאלות ושני שכירויות, אלא שאלה אחת ושכירות אחת, ואין הבעלים משלמים אלא **פרה אחת שלמה, ופרה אחת עד תום ימי השכירות**.

דף לו

חיוב קרבן בשבועת שקר של שומרים

הנשבע לשקר, ואינו מרוויח בכך ממון, חייב חטאת. לדעת שמואל, רק אם נשבע להבא ואינו מקיים. ולדעת רבי ירמיה **אף כשנשבע לשעבר**.

והנשבע לשקר, ומרוויח בכך ממון, חייב קרבן אשם. לדעת רבי אמי, רק אם נשבע מעצמו. ולדעת רבי ירמיה **אף כשחייבוהו בית דין**.

ולכן לדעת רבי ירמיה, **שומר שכר** שחייב בגנבה ואבדה ובפשיעה, **ושואל** שחייב אף באונס, **אם ארע דבר שחייב בו, ונשבע שארע דבר אחר שחייב בו, או אם ארע דבר שפטור בו, ונשבע שארע דבר שחייב בו, או דבר שפטור בו**, מאחר שאינו מרוויח ממון בכל אלו, **חייב קרבן חטאת על שבועת שקר שלו. ואם ארע דבר שחייב בו, ונשבע שארע דבר שפטור בו, חייב קרבן אשם.**

דין שומר שמסר לשומר

לדעת רב [כפי שסברו ללמוד ממה שפסק במעשה אחד], **כל זמן שהשומר הראשון מוסר לבן דעת, אין בעצם המסירה משום פשיעה**, ופטור מכל מה שהיה פטור בו עד עתה, ואפילו מסרו לשומר ששומר שמירה פחותה, [כגון שומר שכר שמסר לשומר חנם].

ולדעת רבי יוחנן לפי דברי אביי [שר"ח פסק כמותו], **המסירה נחשבת לפשיעה**, אפילו מסר לשומר ששמירתו מעולה, [כגון שומר חנם שמסר לשומר שכר], כי אין רצונו של אדם שיהיה פקדונו ביד אחר, ולכן חייב לשלם. **יש מפרשים** שמאחר שהבעלים אינו רוצה שיהיה הפיקדון ביד אחר, כשמסר השומר לאחר, נעשה כגזלן, ולכן חייב מעתה **אף באונס שהיה יכול לבוא ברשותו, אבל התוס' מפרשים** שאינו

נעשה כגזלן, אלא מאחר שאין הבעלים רוצה שיהיה הפיקדון ביד אחר, נחשב כאילו אמר לו הבעלים, שאם ימסור לשומר אחר, יהיה נחשב לפשיעה, **לעניין אונסים שבאו מחמת המסירה**.

ולדעת רבי יוחנן לפי דברי רבא [שתוס' פסקו כמותו], המסירה אינה נחשבת לפשיעה, אלא ש**אין הבעלים חייב להאמין לשומר האחרון, כשנשבע שנאנס**, כי לא קיבל אותו לשומר, ומאחר שאין כאן שבועה לפטור את השומר הראשון מהבעלים, הוא חייב. **ולפי זה אם ראו עדים שהיה כאן אונס**, ואין צריכים את השבועה, **השומר הראשון פטור**.

אכן, הכל מודים, ש**שומר שמסר לאשתו ובניו הגדולים**, **פטור** כאילו שמר בעצמו, כי כל המפקיד על דעת אשתו ובניו הגדולים של השומר, הוא מפקיד.

והכל מודים ש**שומר שמסר לאדם**, **שהבעלים רגילים למסור לו**, **פטור** כאילו שמר בעצמו, כי אין הבעלים יכולים לומר, שאינם רוצים למסור לו, או שאינם מאמינים לו.

תחילתו בפשיעה וסופו באונס

אונס שהיה בא אפילו בלא הפשיעה, כגון שלא נעל בפני הבהמה כראוי, ומתה במקומה, מאחר שהיה בא האונס אפילו אם לא היה פושע בשמירה, **פטור** מלשלם ככל שאר אונסים.

ובאונס שלא בא אלא מחמת הפשיעה נחלקו חכמים בדף מ"ב, כגון ששמר כספים בצריף קטן, שפשע בשמירה מחמת שבמקום הזה עלול הכסף להידלק, אם תפרוץ שריפה, אבל לא פשע בשמירה לעניין גנבה, כי אין גנבים מחפשים במקום כזה, ולבסוף באו גנבים, וגנבו את הכסף, ואם כן דבר זה אונס הוא, ומכל מקום אם לא היה פושע בשמירה, לא היה בא האונס הזה.

וכשפשע בשמירה שלא נעל בפני הבהמה כראוי, **ויצאה** מחמת פשיעתו **לאגם**, שאינו שמורה בו לא מגנבים ולא מזאבים, אבל לבסוף לא אבדה באותה פשיעה, אלא ש**מתה כדרכה**, בזה נחלקו חכמים בסוגיתנו.

לדעת אביי, **דבר זה נחשב תחילתו וסופו בפשיעה**, כי אפשר שהבל האגם גרם את מיתת הבהמה, **ולכן** הכל מודים ש**חייב**.

ולדעת רבא, **דבר זה נחשב כאונס שלא מחמת הפשיעה**, כי מלאך המוות היה הורג אותה גם אם היתה שמורה היטב, ולא יוצאת כלל, **ולכן** הכל מודים ש**פטור**.

דף לז

חייב ממון לאחד מכמה אנשים ואין יודע למי מהם

א. לדעת רבי טרפון, **מעיקר הדין**, אפילו אם היה מוטל על המוחזק לדעת למי הוא חייב, ואפילו כל אחד מאותם אנשים טוען כנגדו בוודאות, לי אתה חייב [=טענת ברי], מאחר שהוא יודע שאינו חייב לכולם, ואין לאחד מהם ראיה, שלו הוא חייב, ספק ממון הוא, ואין מוציאים מידו מספק, אלא **יניח את הממון ביד בית דין**, **עד שיוכיח אחד מהם שלו הוא חייב**, **או עד שיבוא אליהו**.

לדברי רב מתנה – הדין הזה אמור, **רק אם אמר לכל אחד מהתובעים**, **איני מכיר אותך**, לך והבא הוכחה שאני חייב לך. **אבל אם שתק** לכל אחד מהתובעים, שתיקתו נחשבת כהודאה, **וחייב לשלם לכל אחד מהם**.

ולדברי רב יהודה – הדין הזה אמור **אפילו** אם אינו מכחיש את כל אחד מהתובעים, כי מאחר שספק אצלו, **שתק** מחמת הספק, ולא מחמת שמודה לתובע.

ב. ולדעת רבי עקיבא, **מעיקר הדין**, **בהתקיים שני תנאים**, המוחזק מחוייב לשלם לכל אחד מהתובעים. **א. כשהיה מוטל עליו לדעת למי הוא חייב**, [כגון שגזל או כגון שקיבל פיקדון מאיש אחד לבדו]. **ב. כשכל אחד מהתובעים** אותו **טוען** בוודאות, לי אתה חייב [=**טענת ברי**]. אבל אם לא היה מוטל עליו לדעת למי הוא חייב, [כגון שקיבל שני פיקדונות משני אנשים שבאו יחד, ומוכח מזה שנאמנים זה על זה], או שכל אחד מהתובעים אומר שמא לי אתה חייב, אין המוחזק מחוייב לשלם לכל אחד מהם.

וכל זה מעיקר הדין, **אבל לצאת ידי שמים**, **יש לו לשלם לכל אחד**, **בכל אופן שהיה מוטל עליו לדעת למי הוא חייב**, אף על פי שאינו חייב בדיני אדם, כי אם יניח עד שיבוא אליהו נמצא אחד מהם נפסד על ידו בוודאי. [לדעת רבי טרפון בין כשטוענים ברי, בין כשטוענים שמא. ולדעת רבי עקיבא כשטוענים שמא].

אבל אם לא היה מוטל עליו לדעת למי הוא חייב,

יוצא ידי שמים בלא לשלם לכל אחד, אפילו כל אחד טוען כנגדו טענת ברי.

כל הדינים הנ"ל הם מסקנת הסוגיה, לפי דברי התוס' (בד"ה התם), **אולם בגמרא נאמרו ארבעה חילוקים, ולהשלמת העניין נעתיק אותם**:

א. אם חיובו מחמת שגזל אחד מהאנשים, **מאחר שעשה איסור, קנסו אותו שישלם לכל אחד, אבל אם** חיובו מחמת שאחד מהאנשים הפקיד אצלו, מאחר ש**לא עשה איסור, לא קנסו אותו** שישלם לכל אחד. [ולכאורה החילוק הזה דחוי, שהרי אחר כך בחילוק ב' אמרו, שאף בלא איסור חייב לשלם לכל אחד].

ב. אם היה מוטל עליו לדעת מי מסר לו, אינו נפטר עד ש**ישלם לכל אחד, אפילו בא לידו בהיתר. אבל כש**מסרו לו שני בני אדם יחדיו לשמור, האחד דבר גדול, והאחד דבר קטן, מאחר שראה שנאמנים זה על זה, **אין מוטל עליו לדעת מה של כל אחד**, ואם שניהם תובעים את הגדול, **אינו חייב לשלם לשניהם**. **[יש מפרשים שהחילוק הזה נדחה**, שהרי אחרי שאמרו את החילוק הבא, אין צריך לחילוק הזה. **אבל התוס' מפרשים**, שהחלוק הזה אינו דחוי, אלא **שעל פי החילוק הבא, מבואר שכל החילוק הזה הוא לעניין הבא לצאת ידי שמים]**.

ג. לדעת רבי טרפון, **יש חילוק בין עיקר הדין, לבין בא לצאת ידי שמים**, שמעיקר הדין פטור מלשלם לכל אחד, ולצאת ידי שמים חייב לשלם לכל אחד, [אם היה מוטל עליו לדעת], ואף שנאמר החילוק הזה לרבי טרפון, גם רבי עקיבא מודה לו.

ד. לדעת רבי עקיבא, יש חילוק בין תביעת ברי לתביעת שמא, שכשתובעים ממנו בוודאות, חייב לשלם לכל אחד, וכשתובעים אותו בתביעת שמא, אינו חייב לשלם לכל אחד. [**ולכאורה מי שאמר את החילוק הזה, חולק על חילוק ב'**, כי אמר זאת מכורח קושיה מנפל הבית עליו ועל אמו, שלא היה מוטל על המוחזק לדעת מי מת קודם, והיה יכול לתרץ שמהטעם הזה פטור מלשלם, ואם כן מכאן ראיה למפרשים שחילוק ב' דחוי. **אולם יש מיישבים את פירוש התוס'**, שבאמת יכלו לתרץ כחילוק ב', אלא **שרצו לומר חילוק נוסף. ויש מיישבים את פירוש התוס'**, **שחילוק ב' אינו מחלק בין אם היה מוטל על המוחזק לדעת למי חייב או לא, אלא אם התובע פשע בכך שאין המוחזק יודע למי הוא חייב**, שאם הוא פשע בכך, כגון שמסרו שנים יחד, הם אשמים שהמוחזק סמך עליהם, ולכן פטור מלשלם, אבל כל שאין התובע אשם במה שאין המוחזק יודע למי הוא חייב, המוחזק חייב לשלם לכל אחד, (כשטוענים כנגדו ברי)].

שנים שהפקידו בהמות שלהם אצל הרועה

שנים שבאו יחדיו, והפקיד כל אחד מהם בהמות שלו אצל רועה שלא מדעת הרועה, [כלומר שמסר לו בלא להראות לו מה מוסר לו], ואחר כך כל אחד אומר על הטובות, אלו שלי. מאחר ש**הפקידו שלא מדעתו**, אין מוטל עליו לדעת של מי כל בהמה, **ואינו חייב לשלם לכל אחד**.

ואם הפקידו מדעתו, חייב לשלם לכל אחד, כאילו הפקיד כל אחד לבדו, שלא בפני חבירו. ואין זה דומה לשאר פיקדונות, [ככיסים של מעות וכלים], שאם שנים הפקידו אצל השומר יחד, אין מוטל עליו לדעת של מי כל אחד מהם.

רש"י מפרש ש**החילוק בין בהמה לבין כיס** הוא, שכשאחד מביא בהמה אחת, ואחד מביא שתי בהמות, **דבר הנראה** בבירור הוא, מה הביא כל אחד, ואין זה כשנים שהביא כל אחד מהם כיס, ואין נראה למי יש בתוכו מנה, ולמי יש בתוכו מאתים.

ותוס' מפרשים ש**החילוק בין בהמה לבין כיס** הוא, שכיס אפשר להביא לשומר בלא שיוודע לאחרים, ולכן כשמביא עם חבירו, מראה שמאמין לחבירו, ואין מוטל על השומר לדעת של מי מביניהם כל כיס, אבל בהמה אי אפשר להביא לרועה בלא שיוודע לאחרים, כי הרועה מוליך אותה בפני כל, ולכן **אף כשמביא עם חבירו, אין ראיה שמאמין לו**, כי אף שאינו מאמין לו, יודע שלא יוכל להסתיר מחבירו אם יביא שלא בפניו, ומאחר שאין ראיה שהאחד מאמין לחבירו, מוטל על הרועה לדעת של מי כל בהמה. ולא רק כשהחילוק בין הפיקדונות נראה בבירור, [שזה מביא אחת וזה מביא שתים], אלא אף כשאינו נראה בבירור, [כגון שזה הביא אחת כחושה, וזה הביא אחת שמינה].

.

שנים שהפקידו אצל אחד, זה מנה וזה מאתים, וכל אחד אומר מאתים שלי, מאחר שהכל מודים שיש לכל אחד מנה, מעיקר הדין יש לכל אחד ליטול מנה, **והמנה השלישי יהא מונח עד שיבוא אליהו**. [כדין מי שחייב ממון לאחד מכמה אנשים, ולא היה מוטל עליו לדעת למי מהם הוא חייב].

וכן שנים שהפקידו אצל אחד, זה כלי יפה מנה, וזה כלי יפה עשרה מנה, וכל אחד אומר היפה שלי הוא, מאחר שהכל מודים שיש לכל אחד שווה מנה, מעיקר הדין, יש לאחד ליטול את הכלי השווה מנה, ולשני יש ליטול שווה מנה מתוך הכלי היפה, [אף אם יצטרכו לשוברו לשם כך ולהפסידו

משוויו], **ושאר הכלי היפה יהא מונח עד שיבוא אליהו**. [כדין מי שחייב ממון לאחד מכמה אנשים, ולא היה מוטל עליו לדעת למי מהם הוא חייב].

וכל זה מעיקר הדין, וכן **דעת חכמים** למעשה, **שמה שראוי שיטלו, הם נוטלים**.

אבל רבי יוסי חולק ואומר שקנסו את הרמאי, אף במה שמגיע לו מעיקר הדין, כדי שיודה, ולא ירצה לגזול את חבירו, **ולכן הכל יהא מונח עד שיבוא אליהו**, [ובדף ג' התבארו דברי רבי יוסי].

דף לח

דין פיקדון שהולך ונפסד

דרך פירות להיות נחסרים עם הזמן על ידי עכברים וריקבון, [כמבואר בדף מ'], ולכן **יש אופנים שהמקבל פירות לשמור, חייב למכור אותם לאחרים**, בפני שלושה [כמו שהתבאר בדף ל"ב], **קודם שיבואו הבעלים לקחתם, כי אם לא ימכור, יפסידו הבעלים**, שיטלו פירות חסרים הרבה ממה שהניחו אצל השומר.

<u>א</u>. כל זמן ש<u>חסרו הפירות פחות מרגילותם</u> [כשיעורים המבוארים בדף מ'], **הכל מודים שאין למכור** את הפירות, אלא ימתין שיבואו הבעלים ויטלו את שלהם.

<u>ב</u>. וכש<u>חסרו הפירות כרגילותם</u> נחלקו חכמים מה יעשה. **מרש"י משמע** שחסרו כדרכם, כלומר **שחסרו בשנה מה שרגילים להיות חסרים בשנה**. **אולם מהתוס' משמע**, שבזה הכל מודים שלא ימכור, והכוונה כאן **שחסרו בחודש אחד, יותר ממה שראוי להיות חסרים בו לפי חשבון החיסרון לשנה, אלא שעדיין לא חסרו את כל החיסרון השנתי**:

<u>לדעת חכמים</u> [שרב נחמן פוסק כמותם], **הכל מודים שלא ימכור את הפירות**, אלא ימתין עד שיבואו הבעלים ויטלו את שלהם.

לדברי רב כהנא, הטעם שלא יגע בהם, כי אדם רוצה בקב שלו, מתשעה קבין של חברו, כלומר קב שלו, על ידי שעמל בו, חביב בעיניו מתשעה קבין אחרים שיקחו לו, ולכן אף על פי שהפירות נחסרים, רוצים הבעלים שכשיבואו יטלו אותם, ולא אחרים מרובים מהם.

ולדברי רב נחמן בר יצחק הטעם שלא יגע בהם, כי יש לחוש **שמא הבעלים של הפירות עשו אותם תרומות על תבואות שלהם**, [שיש אופנים שמותר לתרום שלא מהמוקף, כגון בערב שבת, או להציל עם הארץ מאיסור], **ואם הפירות נעשו תרומה אסורים הם לזרים**. ואין לומר אם כן נמכור אותם לכהנים כספק תרומה, כי יש חשש נוסף, והוא שעדיין לא עשו אותם הבעלים תרומות ומעשרות, ואחר המכירה של השומר ירצו לעשות אותם תרומות ומעשרות על פירות שברשותם, ולאכול טבל על סמך ההפרשה הזו, ואם ימכור אותם קודם לכן לאחרים, לא תחול הפרשת הבעלים ויאכלו טבל.

ומאחר שלדברי הכל אסור למכור את הפירות הללו, ל**בעלים שלהם מותר לעשותם תרומות ומעשרות על פירותיו**, ואינו חושש שנמכרו ונאכלו.

<u>ולדעת רבן שמעון בן גמליאל</u> [שרבי יוחנן פוסק כמותו], מאחר שהפירות נחסרים, הרי הם כאבדה, **והשומר** חייב להשיבם לבעלים קודם שיאבדו, על ידי ש**ימכור אותם**. [ומסתבר שאינו חושש לאחד הטעמים האמורים בדברי חכמים, ומאחר שאין כאן חשש שהפירות תרומה, מוכר אותם כפירות חולין, במחיר מלא].

<u>ג</u>. וכש<u>חסרו הפירות יותר מרגילותם</u> גם כן נחלקו חכמים מה יעשה.

<u>לדעת חכמים לפי דברי רב נחמן בר יצחק</u>, לא יגע בהם, כי אף על פי שחסרו יותר מהרגילות, יש להסתפק אם כבר עשו אותם הבעלים תרומה, ואסורים לזרים, או עדיין לא עשו אותם תרומה, וירצו לעשותם תרומה אחר זמן, ואם נתיר למכור, לא תחול הפרשתו, ויאכל טבלים.

<u>ולדעת חכמים לפי דברי רבי יוחנן</u> – מאחר שאין זה שכיח שיחסרו הפירות יותר מרגילותם, ואם ארע כן, אין זה אלא אחר שיעבור זמן, מעתה שוב אין לחוש שיעשו אותם הבעלים תרומות ומעשרות על מה שברשותם, שאם כבר עשו, הרי אלו תרומות ומעשרות, ואם לא עשו, שוב לא יעשו, והרי אלו פירות טבל, [או חולין], ומאחר שהפירות ספק תרומה, ספק טבל, **ימכרו לכהנים בזול כספק תרומה**, ואין לחוש לכלום.

<u>ולדעת חכמים לפי דברי רב כהנא</u> – **ספק** אם כוונת רב כהנא שלחכמים באמת אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבין של חבירו, ואם כן עד שלא יחסרו כל תשעה קבין יותר משמונה מתוכם, אין למכור, או שכוונתם שאדם חפץ בשלו יותר משל חבירו אם יפסיד מעט, אבל לא כשיהיה הפסד

מרובה, ואם כן כשיחסרו הפירות יותר מרגילותם, ודאי חפצים הבעלים שימכרו אותם ולא יפסידו.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – **דין פשוט הוא שימכור אותם**, שהרי אפילו קודם שחסרו כל כך היה צריך למכור אותם.

וכל מה שאמרנו, שיש למכור את הפירות מחמת שנחסרים, **הוא** רק **בפירות**, **שכל שעה מתקלקלים יותר**, **אבל יין שהחמיץ**, **או שמן והבאיש**, **או דבש והדביש** [=יצא טעם הדבש ממנו], **שאחר שנעשה בהם הקלקול הזה שוב אינם מתקלקלים יותר**, וכמו שהם שווים עתה, כך יהיו שווים מעתה, **אין צריך למכור אותם** מחמת שהתקלקלו, וימתין עד שיבואו הבעלים לקחתם, וכן דעת רבי מאיר.

אולם חכמים אומרים, שאף שהפירות אינם מתקלקלים, הכלי שהם בתוכו מתקלקל, ומחמת הפסד הכלי, יש למכור, להציל את הבעלים מההפסד.

ולפי כל מה שהתבאר עד עתה, **בדבר שאין בו חשש שעשו אותו הבעלים תרומה**, **וגם לא טרחו בו**, הכל מודים **שאם הולכים ונפסדים**, **יש למכור אותם**.

דין מורידין קרוב לנכסי שבוי

א. הכל מודים שמי שנפל בשבי, **ושמעו שמת**, [אפילו על ידי קול בעלמא, או עד אחד], **מורידים את יורשו לאחוזתו**, ומעבד את שדותיו שלא יעמדו שוממים, **ואוכל את כל הפירות**, כאילו היה בעל הקרקע באופן מוחלט, ואפילו אם לאחר זמן נודע שהבעלים בחיים, רשאי למהר ולאכול מה שכבר הוציא מהשדה.

אולם כשהבעלים יבואו, **וימצאו פירות שעוד לא אכל**, **הם נוטלים אותם**. רש"י מפרש שגם הקרוב מקבל בהם חלק, כאריס. אבל התוס' כתבו, שהקרוב אינו מקבל בהם כלום. ומכל מקום אין חשש שיפסיד את הקרקע, כמו שחושש תנא קמא, בנכסים של מי שלא שמעו בו שמת. משום שכששמעו בו שמת, הקרוב אינו סבור שיחזור, ומעבד את הקרקע כאילו כבר זכה בה לגמרי.

ב. והכל מודים, **שמי שיצא מהמקום מרצונו**, ולא שמעו בו שמת, [ולדברי רב נחמן, בכלל זה מי שברח מחמת בעלי חובות, שלא היתה סכנה לחייו אם לא היה ברח], מאחר שלא היה בהול לצאת, והיתה לו אפשרות לצוות מה יעשו בנכסיו, ולא ציווה, ודאי אין רצונו שירדו לנכסיו, אלא שישארו שוממים, ולכן **אין מורידין לנכסיו שום אדם** לעובדם [=נכסי רטושים].

ג. ומי **שיצא מהמקום מחמת אונס**, [כגון שנפל בשבי, או ברח מחמת סכנת נפשות], **ולא נודע אם חי הוא או מת** [=נכסי נטושים], נחלקו בו חכמים.

לדעת תנא קמא [שרב פסק כמותו], **אין מורידים את יורשו לנכסיו**, שמא יפסיד אותם. תוס' מפרשים שהוא יפסיד אותם, כי יודע שכשיבואו הבעלים, יטלו את כל הפירות הנמצאים, ולא ינתנו לו כלום, ולכן חוטף ואוכל, ואינו טורח לעבד את הקרקע כראוי.

ורש"י פירש, שאף אם יקבל כאריס כשיבואו הבעלים, ולא יפסיד לגמרי, מכל מקום יתכן שיפסיד את הקרקע, ולא יעבוד אותה כשאר אריסים, כי שאר אריסים טורחים בקרקע כראוי, משום שיודעים שעל ידי כן ישאירו אותם הבעלים באריסותם, אבל זה יודע שכשיחזרו הבעלים, לא יניחו אותו, אלא יחזרו למה שעשו קודם שהלכו, ולכן אינו טורח בקרקעות כראוי.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל [ששמואל פסק כמותו], **מורידים את יורשו לנכסיו**, ואין חוששים שיפסיד את הנכסים, מאחר שאפילו אם יבואו הבעלים, יטול שכר על עמלו כאריס. רש"י מפרש שגם קודם שיבואו הבעלים אינו נוטל מהקרקע אלא כאריס, [וחלק הבעלים שמור להם לכשיחזרו]. ותוס' מפרשים, שכל זמן שאין ידוע אם הבעלים חי או מת, הקרוב נוטל לעצמו את כל הפירות, ורק כשיתברר שהבעלים בחיים, נוטל מהפירות רק כאריס, [ואינו רשאי למהר ולאכול הכל קודם שיבואו].

דף לט

נכסי נטושים ונכסי רטושים

נכסי נטושים הם נכסים שעזבו אותם **על כורחם**.

נכסי רטושים הם נכסים שעזבו אותם **מרצון**.

דברים שאין היורד נוטל

ושבוי זה שאמרנו שמורידים קרוב לנכסיו לעבדם, אין זה אלא לעבוד את הקרקע, דברים שאינם מוכנים. אבל אם היוצא **הניח תבואה גמורה**, מאחר שהדבר מוכן, אין לתת אותו לקרוב, אלא **בית דין מעמידים אפוטרופוס שיקצור את התבואה**, **ואחר כך מורידים את הקרוב לנכסים**.

קרוב שאין מורידין

ושבוי זה שאמרנו שמורידים את קרובו לנכסיו, אין זה אלא כשהקרוב גדול, אבל אם הוא **קטן**, **אין מורידים אותו** לנכסים, שמא יפסיד אותם

מדיני נכסי יתומים קטנים

א. אין מורידים קרוב לנכסי קטן.

יתומים קטנים, בית דין מעמידים להם אפוטרופוס, שיתעסק בנכסיהם [כמבואר במסכת גיטין]. וכל מי שהוא קרוב להם, באופן שראוי לירש את הנכסים כמותם, אינו כשר להיות אפוטרופוס שלהם, [כגון שני בנים של מת, אחד גדול ואחד קטן, אין הגדול נעשה אפוטרופוס של הקטן]. והטעם לזה הוא, **שמא יבוא** הקרוב **להחזיק בנכסים**, **כאילו הם שלו**, ויאמר חלק ירושתי הם, ויפסיד את הקטן.

ומתחילה אמרו, שרק אח מאב אין מורידים לנכסים, שמא יבוא להחזיק בהם, אבל אח מאם מורידים לנכסים, כי לא יוכל להחזיק בהם, שהרי אינו יורש את אביו של הקטן.

אולם למסקנה **גם אח מאם** אין מורידים לנכסים, שמא יאמר שלא היו הנכסים של האב של הקטן, אלא של האם של שניהם, [והאב החזיק בהם כדין נכסי מלוג של אשתו שאוכל פירותיהם], ויטען שיש לו חלק בנכסים.

ומתחילה אמרו, שרק לקרקעות הקטן אין מורידים את קרוביו, אבל לבתים של הקטן מורידים את הקרובים, כי אין חשש שהקרוב יחזיק בהם, מאחר שהשכנים יעידו שבאו הבתים לחלקו של הקטן.

אולם למסקנה, **אף לבתי הקטן** אין מורידים את קרוביו, שמא יבואו להחזיק בהם, שיש להחמיר בתקנת הקטן ולא לסמוך על עדות השכנים.

ומתחילה אמרו, שרק אם לא עשו [עיטדא=] שטר חלוקה, אין מורידים קרוב לנכסי הקטן, אבל אם עשו שטר חלוקה, מאחר שהתפרסם על ידו שהנכסים של הקטן, אין לחוש שהקרוב יבוא להחזיק בהם.

אולם למסקנה **אף כשעשו שטר חלוקה**, אין מורידים קרוב לנכסי הקטן, כי יש להחמיר בתקנת היתומים, ולא לסמוך על פרסום השטר.

ב. אין מורידים קרוב מחמת קרוב לנכסי קטן.

מהטעם שאין מורידים קרובים לנכסי הקטן, אין מורידים לנכסים גם את כל קרובי הקרובים, אפילו אם אינם קרובים של הקטן, [כגון שהיה לאח הגדול אח מאם ולא אח מאב, והקטן היה אחיו מאב ולא מאם], כי אף שלא יוכלו לומר שירדו לנכסים מחמת שהם שלהם, שהרי אינם יורשי המת, מכל מקום יש חשש **שמא יאמרו שירדו לנכסים מחמת קרובם**, שהוא יורש המת, ויפסידו את היתומים.

ג. אין חזקה בנכסי קטן.

מי שלא החזיק בקרקע שלוש שנים בפני האב, אף על פי שהחזיק שלוש שנים בפני הבן כשהיה קטן, אין זו חזקה, משום שחזקה בפני קטן אינה כלום, **שהרי אינו יודע שהקרקע של אביו**, **ואינו יודע למחות**.

והואיל ותחילת חזקתו של המחזיק, היה זה קטן, ולא היה יודע למחות, אפילו המשיך להחזיק שלוש שנים אחר שגדל, אין זו חזקה, כי גם אחר שגדל לא נודע לו, ולא היה יודע שצריך למחות.

עובדא דההיא סבתא

זקנה אחת היו לה שלוש בנות פנויות, [מאיש אחד שמת, ולא היו לזקנים הללו בנים זולת הבנות הללו], הזקנה ובת אחת נשבו, בת שניה מתה, והניחה בן קטן, ובת שלישית קיימת. **זה מה שיש להסתפק** לעניין נכסי הזקנה.

- **אם באמת לא מתה הזקנה**, **כל נכסיה ברשותה**, **ומאחר** שההלכה כשמואל, **שמורידים קרוב לנכסי שבוי**, יש להוריד לנכסים קרוב הראוי ליורשה, ומאחר שהראויים ליורשה הם הבת שבפנינו והנכד הקטן, **יש להוריד את הבת שבפנינו לכל נכסיה**, **אבל את הנכד אין מורידים** לנכסיה, **כי אין מורידים קטן לנכסי שבוי**.

- **ואם באמת הזקנה מתה**, **אבל הבת שנשבית עמה לא מתה**, **כל נכסי הזקנה שייכים לשלושה יורשים**, שליש לבת שנשבית, שליש לנכד, ושליש לבת שקיימת, ואם כן **הבת והנכד שבפנינו**, **כל אחד מהם יטול שליש**, **ולשליש הבת שנשבית**, מורידים את קרובה הראוי ליורשה לנכסיה, ומאחר שהראויים ליורשה הם האחות הקיימת והנכד הקטן, [שראויים לרשת את הנכסים, על ידי על ידי שהזקן יורש בקבר את בתו שנשבית, והבת

שקיימת, והנכד העומד תחת אמו, יורשים את הזקן], ומאחר שאין מורידים קטן לנכסי שבוי, **יש להוריד את הבת שבפנינו** לנכסי אחותה שנשבית.

- **ואם באמת מתו גם הזקנה וגם הבת שנשבית עמה**, כל נכסי הזקנה שייכים לנכד ולבת שבפנינו, שליש מהנכסים ירש כל אחד מהסבתא, וחצי שליש ירש מהבת שנשבית עמה, ומכל מקום עתה **חצי מהנכסים שייכים לנכד**, **וחצי מהנכסים שייכים לבת שבפנינו**.

ומאחר שיש להסתפק בכל אלו, אי אפשר להוריד את הבת שבפנינו לכל הנכסים, [שמא זכה הקטן בחציים, ואין מורידים קרוב לנכסי קטן], ואי אפשר להוריד את הקטן אפילו לשליש מהנכסים, [שמא לא מתה הסבתא, ואין מורידים קטן לנכסי שבוי], ולכן:

לדעת אביי, **חצי מהנכסים נותנים לבת שבפנינו**, **ממה נפשך**, אם מתו שתי השבויות, כל החצי שלה, ואם מתה רק הזקנה, שליש מנכסי הזקנה שלה, ושאר החצי שיורדת אליו, הוא מחמת השליש של אחותה השבויה, שמורידים אותה לנכסיה, ואם לא מתו שתי השבויות, הכל של הסבתא, ומורידים אותה לנכסיה. **והחצי האחר** של הנכסים, **מעמידים ביד אפוטרופוס**, שמא מתו שתי השבויות, וכולו שייך לקטן, ואין מורידים קרוב לנכסי קטן.

ולדעת רבא, מתוך ש**מורידים אפוטרופוס** לחצי מהנכסים, מורידים אותו **לכל הנכסים**.

ואפוטרופוס זה אינו כאפוטרופוס של הקטן, שהרי יש להסתפק שמא לא מתה הזקנה, ואין מורידים קטן לנכסי שבוי, אפילו על ידי אפוטרופוס, אלא אפוטרופוס זה נחשב כאריס של הזקנה.

ואם נודע שמתה הסבתא, לדברי הכל **הבת שבפנינו נוטלת שליש** מנכסיה, **והנכד נוטל שליש** מנכסיה, **ואין כאן ספק אלא לעניין חלק הבת שנשבית** עם הזקנה:

לדעת אביי, **לחצי ממנו מורידים את הבת שבפנינו**, ממה נפשך, [אם אחותה חיה, יורדת מדין קרוב, ואם אחותה מתה, יורדת מדין ירושה], **ולחצי האחר מורידים אפוטרופוס**, [שמא מתה, והחצי הזה שייך לקטן].

ולדעת רבא, מתוך שמורידים אפוטרופוס לחצי החלק הראוי לאחות שנשבית, **מורידים אפוטרופוס לכל החלק הזה**.

בא ואמר "אחיך אני"

מי שירש את נכסי אביו, ולאחר מכן בא אדם ואמר, "אחיך אני", ורצה לחלוק עמו בנכסים שירש מהאב:

אם המוחזק אומר 'ברור לי שאין זה אחי' – אין התובע נוטל כלום, **עד שיביא ראיה**, שהוא אחיו של המוחזק מאביו.

ואם המוחזק אומר 'איני יודע אם זה אחי' – אם היה התובע גדול בשעה שהיה אחיו צריך להכירו, **אינו יכול לומר**, **'איני יודע אם זה אחי'**, כי לא יתכן שיסתפק בדבר, **משום שאין אדם שוכח את אחיו**, אחרי שכבר הכירו בגדלותו, **ומתוך שאינו אומר בוודאות שאין זה אחיו**, **התובע נאמן**. **אבל אם היה התובע קטן בשעה שהיה אחיו צריך להכירו**, **נאמן לומר שאינו יודע אם זה אחיו או לא**, כי יתכן שעתה אחר שגדל אינו מכיר אותו, אף על פי שהכיר אותו בקטנותו, כמו שמצינו אצל אחי יוסף, שלא הכירו אותו, מאחר שיצא אצלם בלא חתימת זקן, וכשראוהו היה בחתימת זקן, **ולכן אין התובע מקבל את תביעתו**, **עד שיביא עדים** שהוא אחיו של המוחזק, **אולם אם היה המוחזק איש אלים**, **והתובע אומר שיש לו עדים**, אלא **שמפחדים להעיד כנגד המוחזק**, **התובע נאמן**, **עד שהמוחזק יביא את העדים הללו**, או עדי אחרים, **ויאמרו שאינו אחיו**. [ואף על פי שהעדים יראים ממנו, אין בזה אלא שימנעו מלבוא, אבל אם יבואו, אין לחוש שיעידו שקר מחמת יראתם].

-

בלשון הגמרא, פרדס הוא כרם. ובוסתן הוא ביתן של אילנות.

דף מ

גדול שהשביח את נכסי הירושה

מי שמת, **והניח בנים גדולים וקטנים**, **וקודם חלוקת הנכסים השביחו הגדולים את הנכסים**, **השבח מתחלק בין כל האחים**.

לדעת אביי, **כן הדין**, **כשידעו הגדולים שהנכסים של כולם**, **וירדו להשביחם על דעת כן**. **אבל כשירש האחד נכסים מאביו**, **ולא ידע שיש לו אח**, **והשביח את הנכסים על דעת עצמו בלבד**,

ואחר כך בא אחיו, ותבע את חלקו בירושה, מאחר שלא התכוון הגדול להשביח אלא לעצמו, **אין האח הבא חולק עמו בשבח**.

ולדעת רב אמי, אף בזה, האח הבא נוטל את מחצית השבח, שהרי גם נכסיו השביחו. אולם אם היה גדול, שמותר לקרובו לרדת לנכסיו, אינו נוטל את כל מחצית השבח, כי **המשביח נוטל** שכרו **מחלקו כאריס**, כדין יורד לנכסי קרוב, ורק אם היה קטן, שאסור לקרובו לרדת לנכסיו, אין המשביח נוטל בחלקו כלום.

ולדעת רב חסדא, אף בזה, האח הבא נוטל את מחצית השבח, שהרי גם נכסיו השביחו, ואין המשביח נוטל בחלקו של הבא כלום, אפילו היה גדול, כי רק מי שירד לנכסי קרובו על פי בית דין, מקבל שכרו כאריס, אבל זה שלא ירד על פי בית דין, אינו נוטל שכר על מה שהשביח את הנכסים.

דין הוצאת חסרונות

דרך התבואה כשהיא מונחת, להיות הולכת ונחסרת, על ידי העכברים וריקבון, ולכן מי שהפקידו אצלו תבואות, ועירבם עם תבואותיו שהוא מסתפק מהם, מאחר שאין לדעת כמה נחסר בפועל מהתבואה שהפקידו אצלו, הרי זה מחזיר למפקיד פחות ממה שנתן לו, כדרך שרגילות התבואות הללו להתחסר בדרך כלל.

כשהפקיד אצלו כור אחד, **הכל מודים שאלו השיעורים שהכור נחסר בכל שנה**:

חטים ואורז קלוף – 4.5 קבין לכור [=**1/40**].

שעורים ודוחן – 9 קבין לכור [=**1/20**].

כוסמין וזרע פשתן בגבעולים ואורז שאינו קלוף – 3 סאין לכור [=**1/10**].

וכשהפקיד **יותר מכור אחד**, נחלקו חכמים כמה השיעור:

לדעת תנא קמא, בין אם היו מעט כורים, ובין אם היו הרבה כורים, **יש חסרון נוסף כנגד כל כור נוסף**, ואותו שיעור שנחסר מהכור הראשון, כך נחסר מכל כור וכור, [שאם יש הרבה תבואה, יש הרבה עכברים, ואף בלא הטעם הזה, כשיש הרבה תבואה מתרבות האבדות].

ולדעת רבי יוחנן בן נורי, בין אם היו מעט כורים, ובין אם היו הרבה כורים, **החסרון שווה לחסרון של כור אחד**, כי העכברים אינם אוכלים יותר, מחמת ריבוי הכורים. [ורק אם היה פחות מכור שלם, החסרון פחות מחסרון של כור שלם, כי כשיש מעט תבואה, אין לעכברים רווח להיטמן, ואוכלים פחות].

ולדעת רבי יהודה, מרש"י משמע שכשיש מעט כורים, יש חסרון נוסף כנגד כל כור נוסף, אבל כשיש יותר משלושה כורים, אין חסרון כנגד הכורים היתרים. ומתוס' משמע שדעת רבי יהודה כדעת תנא קמא.

ולדעת רבי יהודה, לא אמרו שהתבואה נחסרת, אלא כשהיתה במידה מועטת, אבל **אם היתה במידה מרובה, כלומר 10 כורים לפחות, אינה נחסרת**. [מרש"י משמע שהדין הזה הוא **במפקיד בימות החמה, ונוטל בימות הגשמים, שעל ידי הרטיבות שבימות הגשמים, התבואה נופחת כנגד מה שחסרה**, ולכן אין להוציא ממנה חסרונות שחסרה. אולם בגמרא משמע, שאם הפקיד בימות החמה, ובא ליטול בימות הגשמים, בכל אופן אינו מוציא חסרונות, אפילו שלא במידה מרובה. וילי"ע בזה].

רש"י מפרש, שעל ידי נפיחת התבואה, שוב אין בה שום חיסרון. [וזה כשיטתו, שלדעת רבי יהודה, אין החסרון של מידה מועטת שווה לחסרון של מידה מרובה, כי אין התבואה נחסרת אלא כנגד 3 כורים, ולכן כשיש 10 כורים, נפיחת התבואה כולה, עולה כמידת חסרון 3 כורים, ואין כאן שום חיסרון].

ותוס' מפרשים, שנפיחת התבואה של 10 כורים, עולה כנגד חיסרון של כור אחד, וכוונת רבי יהודה, שאם היתה מידה מרובה של 10 כורים, לא יוציא ממנה חסרון כנגד 10 כורים, אלא כנגד 9 כורים. [וזה כשיטתם, שלדעת רבי יהודה יש להוציא חסרונות כנגד כל כור וכור].

שיעור חסרון היין

[מחמת בליעת הקנקנים]

במקומו של תנא קמא היו הקנקנים של היין בולעים שישית ממה שהיו נותנים בהם.

ובמקומו של רבי יהודה היו הקנקנים של היין בולעים חמישית ממה שהיו נותנים בהם.

- **יש אומרים** שהטעם לזה, **כי במקומו של תנא קמא היו טחים** את הקנקנים **בשעווה, ובמקומו של רבי יהודה היו טחים** אותם **בזפת**, ושעווה

מונעת את הבלע יותר מהזפת. [יש מפרשים שלדעת רב נחמן רק קנקנים חדשים הטוחים בזפת בולעים, אבל קנקנים ישנים אינם בולעים. ויש מפרשים שלגבי יין אין חילוק בין קנקנים חדשים לישנים, ורק לגבי שמן אמר רב נחמן, שקנקנים ישנים הטוחים בזפת אינם בולעים].

- **ויש אומרים** שהטעם לזה, **כי האדמה שממנה היו עושים קנקנים במקומו של רבי יהודה היתה בולעת יותר** מהאדמה שהיו עושים ממנה קנקנים במקומו של תנא קמא.

מסחרו של רב יהודה

היה קונה חביות שיש בהם 48 כוזי במחיר 6 זוז, [הכוז הוא מידה קטנה שכך שמה]. וכשהיה מוכר, כבר נבלע בחבית שישית מהיין, כלומר 8 כוזי [=48/6], ואם כן לא היה מוכר מהיין אלא 40 כוזי. וכל 6 כוזי היה מוכר בזוז אחד, נמצא שבמכירת 36 כוזי קיבל 6 זוז, שהם מה שהוציא על החבית. ובמכירת ה4 כוזי הנותרים קיבל 2/3 זוז.

והטעם שמכר באופן הזה, אף שבדברים שיש בהם חיי נפש מותר לאדם למכור עד רווח של שישית, [והוא הוציא שש זוז, והיה מותר לו להרוויח זוז שלם, ולכאורה הרוויח רק 2/3 זוז], כי באמת חוץ מהרווח של מכירת היין, היה לו גם רווח גם בקנקן עצמו ובשמרים, שעדיין הם בידו, וכולם יחד עלו לו 6 זוז.

ומכל מקום, לא הרוויח על ידיהם יותר מזוז שלם, ולא עבר על האיסור להרוויח יותר משתות, כי היו לו עוד הוצאות, שהם טרחתו, ודמי ברזנייתא. [יש מפרשים שדמי ברזנייתא הם הדמים שצריך לשלם לחנווני שיכריז על סחורתו. ויש מפרשים שהם הדמים שצריך לשלם לאומן היודע לנקוב חביות].

שיעור חסרון השמן

רגילות הוא, שמכל מאה לוג שמן נותרים 97 לוגים, לוג ומחצה שמן נבלע בקנקנים. ולוג ומחצה מהשמן הם שמרים.

אולם שמן מזוקק שאין בו שמרים, אינו נפחת אלא כנגד מה שנבלע בקנקנים.

ושמן המונח בכלים ישנים אינו נפחת בבליעה. לדברי רב נחמן, דווקא אם הכלים הישנים טוחים בזפת. ולדברי אביי, אף על פי שאינם טוחים בזפת.

מי שהיה שמנו מזוקק ומכרו סתם

[בלא להתנות שמוכר שמן מזוקק]

לדעת רבי יהודה, מאחר שדרך השמן שיהיו 98.5 לוג שמן מזוקק בכל 100 לוג שמן, אם **מכר 100** לוג, אינו **חייב לתת** אלא **98.5** לוג.

ולדעת חכמים, אינו רשאי לפחות ממה שהתנה למכור, ואם **מכר 100** לוג שמן, **חייב לתת 100** לוג שמן.

<u>א. ביאור הענין כדעת אביי</u>:

לדעת רבי יהודה, **המוכר שמן מזוקק**, **בלא לפרש שהוא מזוקק**, **רשאי לערב בשמן שמרים**, כפי מה שיש בכל שמן, ומאחר שיכול לערב בשמן הזה שמרים, **כך שבאמת לא יהיה בו אלא 98.5 מתוך 100**, נמצא שלא מכר אלא 98.5 שמן. ואין לומר שמאחר שבפועל לא עירב בו שמרים, מחל לקונה, לתת לו לוג ומחצה יתרים, כי לדעת רבי יהודה, מאחר ששילם לו הקונה על מנת לקבל 100 שמן, שאפשר לתת בהם שמרים, אין לומר שמחל לו.

ולדעת חכמים, **המוכר שמן מזוקק**, **אף על פי שלא פירש שהוא מזוקק**, **הרי זה כאילו פירש**, משום שבשעה שהסכימו על הקניין היה מזוקק, **ואם כן מאחר שקיבל עליו למכור 100 שמן מזוקק**, **חייב לתת 100 שמן מזוקק**, ואינו רשאי לפחות מהמידה.

ומכל מקום לפי הביאור הזה לא נחלקו אלא בבעל הבית, שקונה שמן להשתמש בו, ורוצה שמן צלול, אבל אם היה הקונה תגר, שקונה למכור לאחרים, מודה רבי יהודה שאין פוחתים לו מ100 לוג, כי יש לו הפסד כשלא עירבו לו את השמרים ונתנו לו רק 98.5, משום שאם היו מערבים לו שמרים, ונותנים לו 100 היה מוכר יותר.

<u>ב. ביאור הענין כדעת רב פפא</u>:

לדעת רבי יהודה, **המוכר שמן מזוקק**, **אף על פי שלא פירש שהוא מזוקק**, **אינו רשאי לערב בשמן שמרים**, **ולכן לא יתכן שלא נתיר לו לפחות מ100** לוג שהתנה למכור, כפי מה שראוי להיות בהם שמרים, **שהרי אם יתחייב לתת 100**, נמצא שכל תגר שקונה 100 לוג שמן מזוקק, ומוכר אותם, **לא מרוויח כלום**, ולכן התירו לו לפחות מה100, שזה יהיה שכרו.

ולדעת חכמים, **המוכר שמן מזוקק**, **בלא לפרש שהוא מזוקק**, **רשאי לערב בשמן שמרים**, כפי מה שיש בכל שמן, ואם כן אסור לו לפחות מ100 שהתנה, כי יוכל לבוא על שכרו בעירוב השמרים בשמן, **ואם בכל זאת לא עירב**, **אין זה אלא שמחל לקונה**, **לתת לו שמן מזוקק בלא שמרים**, ורק על שלו יכול למחול, ולא על של חבירו, **ומאחר שחבירו קנה ממנו 100 לוג**, **חייב לתת לו 100 לוג**. [יש מפרשים שכל זמן שהשמן קיים, אין ראיה שהמוכר מחל, כי עדיין יכול לערב בו שמרים, ולהעמידו על 100. ויש מפרשים שאף על פי שהוא קיים, מאחר שמדדו מתחילה מזוקק, מוכח שמחל לתת לו שמן מזוקק].

דף מא

דין שומר שטלטל את הפיקדון ונשבר

לדברי הכל, **אם טלטל את הפיקדון לצורך הפיקדון**, [כגון שהיה במקום שקרוב להישבר, ובא לטלטל אותו למקום המשתמר], **בין אם נשבר אחר שהניחו**, **בין אם נשבר מתוך ידו**, מאחר שאין בטלטול הזה פגם בשמירתו, אין לחייבו אלא מדין שומר, ומאחר ששומר פטור באונס, אף זה **פטור מלשלם** את מה שנשבר באונס.

ואם טלטל את הפיקדון לצורך עצמו, והוציאו בכך מרשות בעליו, **אינו נפטר מלשלם**, **אלא אם החזירו לרשות בעליו קודם שנשבר**.

לדעת רבי יעקב בר אבא רק אם טלטלו על מנת <u>לגזול את כולו</u>, הוציאו בכך מרשות בעליו, להתחייב בהשבה. **ולדעת רבי נתן בר אבא אפילו טלטלו על מנת <u>לגזול מקצתו</u>**, הוציא את כולו מרשות בעליו, כגוזל כולו, ומתחייב בהשבתו. **ולדעת רב ששת אפילו לא התכוון להוציאו מרשות בעליו**, **אלא <u>להשתמש בו</u>**, נעשה כגזלן להוציאו מרשות בעליו, משום ששואל שלא מדעת בעלים הרי הוא גזלן:

ונחלקו חכמים היאך מחזיר לרשות בעלים ונפטר בכך:

לדעת רבי ישמעאל – **אדם** המשיב גזלה, **יוצא ידי חובת השבה**, **אף בלא להודיע לבעלים** שהוא משיב, **ולכן אם** כשהפקידו את הפיקדון אצל השומר, **לא יחדו לו** בעליו **מקום** בבית השומר, שישאיל להם אותו לצורך הפיקדון, אין מקום השמירה אלא שם, וכשמחליט השומר לשמור ולא לגזול, **אינו משיב את הגזלה**, **אלא כשישיב** את הפיקדון **לאותו מקום**.

ולדעת רבי עקיבא [שרבי יוחנן בדף מ"ג פוסק כמותו], **אדם** המשיב גזלה, **אינו יוצא ידי חובת השבה**, **אלא אם הודיע לבעלים** שהוא משיב. **ולכן בכל אופן שנטל את הפיקדון לצורך עצמו**, אינו מקיים חיוב השבה בהחזירו אותו למקומו, אפילו יחדו לו בעליו מקום בבית השומר, והחזירו לשם. **ומשעה שנטלו נעשה עליו כגזלן**, **ומתחייב בכל אונס שיארע בו**, **אף אחר שיניחנו**, [אלא אם כן הודיע לבעליו שגזל אותם ומשיב להם].

דין שולח יד בפיקדון

בפרשת שומר חנם נאמר, "ונקרב בעל הבית אל האלקים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו". ובפרשת שומר שכר נאמר, "שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו". ולמדנו מהכתובים הללו, שאין השומרים פטורים במה שכתבה בהם תורה, [שומר שכר באונס, ושומר חנם אף בגנבה ואבדה], אלא כשלא שלחו יד בפיקדון, אבל אם שלחו בו יד, חייבים לשלם, אף על פי שלא ניזוק הפיקדון מחמת שליחות ידם, אלא מחמת אונס, כי כששלחו בו יד, קנו אותו כגזלן, וחייבים לשלם מה שגזלו.

לדעת רבי יוסי בן נהוראי ולוי, השומר נחשב לשולח יד בפיקדון, משעה שהגביהו להשתמש בו, **אף על פי שלא חיסר ממנו כלום**.

ולדעת רב ורבי יוחנן, אין השומר נחשב לשולח יד בפיקדון, אלא **אם חיסר ממנו משהו**.

הדרכה מפורטת לא נדרש מומחה, ואפשר לבצע בקלות. **מלא** אחת לשלושה חודשים, **אך** אם **הסביבה** מלוכלכת במיוחד, יש לנקות לעתים קרובות יותר.

מלא [את הכוסית עד כדורים כמלוא הנחתם הנכתב]. **אל** כשמלאו [אנשי] **כדורים** [את הכוסית עד כדורים כמלוא הנחתם הנכתב] **אל** כשמלאו אותה [כדורים כמלוא הנחתם הנכתב] אלא אל כשמלאו [כדורים כמלוא הנחתם הנכתב] אותה [כדורים כמלוא הנחתם הנכתב] ואל תוסיף עליה [כדורים כמלוא הנחתם הנכתב] ואל תחסיר ממנה [כדורים כמלוא הנחתם הנכתב].

פרק כב

ואלה המצות, אשר ישראל יעשו בבואם, אחרי [אנשי] הנפלא הזאת, ואשר לא כראוי **היה** אשר [אנשי] הנפלא הזאת, א

המדוד, ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר "יצו ה' אתך את הברכה באסמיך".

שמירת כספים בקרקע

מתחילה היו יוצאים ידי חובת שמירת כספים, כשהיו טומנים אותם **בקרקע בעומק טפח**. [ואין צריך להעמיק שלושה טפחים כמו לעניין חמץ, שאינו נחשב מבוער אלא בשלושה טפחים. כי חמץ יש לו ריח, והכלב יריחנו ויוציא אותו אם לא יהא עמוק שלושה טפחים, אבל לכספים די בעומק טפח משום אכסויי].

ולאחר שהחלו הגנבים לגשש בקרקע בשפודי ברזל, והיו מכירים על ידם את המקומות שהטמינו בהם את הכספים, לא היו יוצאים ידי חובת שמירה בקרקע, **וצריך היה להטמין את הכספים בקורות הגג**.

ולאחר שהחלו הגנבים לשבר את התקרות לחפש ממון, לא **היו יוצאים ידי חובת שמירה** אלא **בכותל**. **מתחילה בכל הכותל**, **ולבסוף** כשהחלו הגנבים לטפח בכותל, והיו מכירים חללים שבו טמונים הכספים, אין להטמין אלא **בטפח הסמוך לקרקע**, **או בטפח הסמוך לתקרה**.

.

דין **תחילתו בפשיעה וסופו באונס** התבאר בדף ל"ו. ולהלכה, במקום שלולא הפשיעה לא היה בא האונס, תחילתו בפשיעה וסופו באונס **חייב**.

שומר מעות שמסרם לאמו לשומרם והניחה אותם בארגז ונגנב

אין לחייב את השומר על שמסר לאמו, [כדין שומר שמסר לשומר], שכל המפקיד, על דעת בני ביתו הגדולים של השומר הוא מפקיד.

ואין לומר שפשע השומר בכך, **שלא הודיע לאמו שזהו כסף פיקדון**, כי סבור שאם תחשוב שהוא של בנה, תשמור יותר טוב.

ואין לחייב את האם על שלא שמרה את הכסף בקרקע, כי לא ידעה שזה כסף פיקדון, ולא ידעה שצריכה לשומרו בקרקע.

ולכן השומר נשבע שנתן את הכסף לאמו, **והיא נשבעת** שנתנה אותו בארגז ונגנב, **ופטורים מלשלם**.

אפוטרופוס קנה שור ליתומים ומסרו לרועה ומאחר שלא היו לשור שיניים לאכול מת

א. אם לא נמצא מוכר השור שיוכלו לתבוע ממנו להחזיר את דמי השור:

האפוטרופוס פטור מלשלם את הנזק הזה ליתומים, כי לא פשע, שהרי מסר את השור לרועה. [אבל אם היה הנזק בא בפשיעתו, היה חייב לשלם, ולא אמרו שאפוטרופוס פטור מלשלם כדי שלא ימנעו מלהתמנות לכך, אלא באפוטרופוס שאינו לצורך היתומים, אלא לצורך תקנת העולם, כלומר לשמור על שורם שלא יזיק].

אבל הרועה חייב לשלם להם, כי הוא שומר שכר שלהם, ומחוייב לשמור על השור שלא ימות, ואינו נפטר בטענה שהניח לפניו אוכל כמו לפני שאר השוורים, שאינו יוצא בכך ידי שמירתו, עד שיראה שהשור אוכל.

ב. ואם נמצא מוכר השור, **הוא מחזיר את מעות המכירה ליתומים**, כי מקח טעות יש כאן, שאין אדם חפץ בשור שאין לו שיניים, **ואם כן** מאחר שליתומים אין נזק, **אף הרועה אינו צריך לשלם להם**:

- **וכשהמוכר הזה הכיר בשור שאין לו שיניים לאכול**, **יש לו להפסיד את מעותיו**, ואינו יכול לטעון כלפי מי שקנה ממנו, מדוע לא שמרת על שורי שלא ימות, כי מאחר שהמקח מקח טעות, אין הקונה אלא כשומר חנם של המוכר, ומאחר שהקונה מסר לרועה, והרועה שמר עליו כמו ששומרים על שאר שוורים, יצא הקונה ידי חובת שומר חנם, ופטור מלשלם על מיתת השור.

- **אולם אם היה המוכר ספסר**, שקונה ומוכר בהמות, ואם כן **גם הוא** עצמו **לא ידע שאין לשור שיניים**, נשבע המוכר שלא ידע שאין לשור שיניים, **והרועה משלם לו דמי בשר בזול**:

רש"י פירש שהרועה משלם למוכר, **על פי דעת רבי יוסי לעניין שוכר פרה ומשאילה לאחר** (בדף ל"ה), שלדעת רבי יוסי השואל משלם לבעלים, אף על פי שלא שאל מהם, כי הבעלים באים לתובעו תחת השוכר, כך כאן, **אף שאין הרועה שומר שכר של המוכר**, **אלא של היתומים**, שהם שומרי חנם של המוכר, **מכל מקום המוכר בא תחתם**, **ותובע את הרועה**, **כאילו היה שומר שכר שלו**, **ומכל מקום מאחר שאין כאן פשיעה כל כך**, שהרי

הרועה שמר את השור כשאר השוורים, **לא חייבו אותו בתשלום מלא**, אלא העור יחזיר כמו שהוא, ואת הבשר ישלם בזול [שני שליש שוויו].

ומתוס' משמע, שלא חייבו אותו לשלם תשלום מלא, כי יש ספק בדבר, האם דין זה דומה לדינו של רבי יוסי, ולכן עשו פשרה, וישלם רק דמי בשר בזול.

ורבינו תם פירש שתשלום זה הוא תשלום מלא, כי שור כזה אינו ראוי אלא לשחיטה מיד, שאי אפשר להשהותו, וכשהיה שוחט מיד, ולא ממתין ליום השוק, לא היה מוכרו אלא בזול.

עובדא דכשותא

מי שהפקיד כשות אצל חברו, והיה לשומר כרי נוסף של כשות, ואמר לעושה הַשֶּׁכַר שלו, שיטיל ממנו כשות לשכר, והלך והטיל מכשות הפיקדון.

- אם היה כשות הפיקדון רחוק יותר מכשותו של בעל הבית, מאחר שראה ששלוחו שוהה מלחזור, היה לו להבין שהלך ליטול מכשות הפיקדון, ופשע בכך שלא מנע בעדו, וחייב לשלם.

- ואם היו שניהם במרחק שווה, והלך עושה השכר והטיל את כשות הפיקדון, **אין לחייב את עושה השכר, כי לא אמר לו בעל הבית שלא יטיל מהכשות ההיא**, והיה סבור ששניהם של בעל הבית, ואינו מקפיד מאיזה מהם יטיל, **ואין לחייב את בעל הבית, כי לא אמר לשלוחו שיטיל מכשות הפיקדון, אלא שאם נהנה** בעל הבית מהכשות, **חייב לשלם מה שנהנה**:

כשכשות הפיקדון השביח את השכר ככשות שלו, ישלם ל**מפקיד** כפי מה שהפקיד, ונמצא ש**לא הפסיד כלום**.

אבל אם היה אותו כשות שווה הרבה למאכל, ואינו משביח את השכר כל כך, לא **ישלם** כפי שוויו למאכל, אלא **כפי מה שהשביח את השכר**. א"נ אם היה אותו כשות שווה הרבה אף לצורך שכר, כי ראוי לו על ידי ריכוך, וזה הטילו בלא ריכוך, ונמצא שלא השביח השכר, לא ישלם כפי מה ששווה הכשות למכירה, אלא כפי מה שהשביח השכר.

וכן אם היה כשות הפיקדון ככשות שלו, אבל **השכר החמיץ**, ולא השביחו הכשות בפועל, אין צריך לשלם.

דף מג

אופנים ששומר מעות רשאי להשתמש בהם

א. הפקיד מעות אצל שולחני, מאחר שיודע ששולחני צריך תדיר למעות, על מנת שישתמש בהן אם יצטרך, הוא מפקיד, ולכן **רשאי השולחני להשתמש בהן**. **אלא אם כן היו צרורים וחתומים**, שאז הדבר מוכיח שאין המפקיד חפץ שהשולחני ישתמש בהן. ואם היו קשורים בקשר משונה, יש אומרים שגם כן אין רשאי להשתמש בהן, ויש שהסתפקו בזה.

ב. הפקיד מעות אצל בעל הבית, אפילו לא היו צרורים, אסור לבעל הבית להשתמש בהן.

ג. הפקיד מעות אצל חנווני. לדעת רבי מאיר, דינו כמפקיד אצל בעל הבית, [שאינו צריך תמיד למעות, משום שמוכר באשראי, ודי לו במה שיש לו בידו], ולכן **אינו רשאי להשתמש בהן**. **ולדעת רבי יהודה**, דינו כמפקיד אצל שולחני, [שפעמים גם חנווני רגיל להחליף מעות כשלחני], ולכן **רשאי להשתמש בהן**.

וכל אלו שמותרים להשתמש במעות, אם השתמשו בהם, דינם כדין לווה, וחייבים להחזיר, אפילו אם נאנס הכסף בידם. **ואם עדיין לא השתמשו**:

לדעת רב הונא – מאחר שיש להם רשות להשתמש, **דינם כשואלים**, ולפיכך אפילו נאנס הכסף, חייבים לשלם.

ולדעת רב נחמן – כל זמן שלא השתמשו בפועל, אין ההנאה שיכולים להשתמש מחשיבה אותם לשואלים, אלא ל**שומרי שכר**, ולכן רק אם אבד הכסף, חייבים לשלם, אבל אם נאנס, פטורים מלשלם.

גנב ושבר או אכל

הגונב דבר מה, **ולאחר מכן שברו** או אכלו, **יש כאן שני זמנים שנחשבים לשעת הגנבה**, שיש לך ללכת אחר החמור ביניהם לעניין חיוב התשלומים:

א. שעת הגנבה, כלומר השעה **שהגנב הוציא את הדבר מרשות בעליו**, והכניסו לרשותו לשם גנבה.

ב. שעת כילוי הדבר, כלומר השעה ששבר או אכל את הדבר, כי גם בשעה זו הוא נחשב כמוציא את

הדבר מרשות בעליו, משום שכל זמן שהוא קיים, הגנב מחויב להחזירו בעצמו, ואם כן נחשב הוא עדיין ברשות בעליו לעניין החזרה, וכשכילה אותו, יצא מרשות בעליו אף לעניין זה, [ששוב אין הגנב חייב להחזירו בעצמו, אלא לשלם את שוויו].

ולכן אם היה יקר יותר בשעת הגנבה, הגנב **משלם** את שויי הדבר **כפי** שהיה ב**שעת הגנבה**, **ואם היה יקר יותר בשעת הכילוי**, הגנב **משלם** את שויי הדבר **כפי** שהיה ב**שעת הכילוי**.

וכל זה אם הגנב עצמו כילה את הדבר, **אבל אם הוא נשבר מעצמו**, אי אפשר ל**חייבו**, אלא על מה שעשה **בשעת הגנבה**.

ביאור מחלוקת בית שמאי ובית הלל בתשלומי שולח יד בפיקדון ששהה בידו ואחר כך הוציאו

בית שמאי ובית הלל נחלקו בדין שולח יד בפיקדון ששהה בידו ואחר כך הוציאו ונאמרו כמה ביאורים למחלוקתם.

<u>ביאור א</u>. נחלקו אם שליחות יד צריכה חסרון.

לדעת בית שמאי – שליחות יד אינה צריכה חסרון, כלומר, מששלח בה יד, אף על פי שלא חסרה, נעשה עליה כגזלן. ולפיכך יש כאן שני זמנים לחייבו. א. שעת שליחות יד. ב. שעת הוצאה, ויש לחייבו כפי החמור ביניהם.

ולדעת בית הלל – שליחות יד צריכה חיסרון, כלומר, אם שלח בה יד ולא חיסרה, לא נעשה עליה גזלן. ולפיכך אין לחייבו, אלא על השעה שהוציא את הפיקדון.

<u>ביאור ב</u>. נחלקו אם שואל שלא מדעת גזלן הוא, וכשלא התכוון לגזול אלא להשתמש:

לדעת בית שמאי – שואל שלא מדעת גזלן הוא, ולפיכך יש כאן שני זמנים לחייבו. א. שעת ההשתמשות. ב. שעת הוצאה, ויש לחייבו כפי החמור ביניהם.

ולדעת בית הלל – שואל שלא מדעת אינו גזלן אלא שואל, ולפיכך אין לחייבו אלא על השעה שהוציא את הפיקדון.

<u>ביאור ג</u>. לדברי הכל השולח יד נעשה גזלן משעה ששלח יד, והשואל שלא מדעת דינו כגזלן, **ונחלקו מי זוכה בשבח שעל הגזלה**, כששבחה בגיזות וולדות אחר שבאה ליד הגזלן:

לדעת בית שמאי – גזלן משלם כל מה שהגזלה משביחה תחת ידו, ומחזיר אותה עם כל מה שיתרה על שעת הגזלה.

ולדעת בית הלל – אין הגזלן מחזיר אלא מה שגזל, אבל מה שהשביח תחת ידו אינו חייב לשלם.

חיוב תשלומי גזלה

מה שנתבאר לעיל, שחיוב התשלומים הוא **כשעת הגזלה**, [בשעה שמוציא מבית בעלים, ובשעה שמוציא מהעולם], הוא **כדעת בית הלל ובית שמאי**.

אבל לדעת רבי עקיבא, חיוב תשלומי הגזלה הוא **כפי שוויה בשעת התביעה**, שנאמר "לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו", כלומר אין הגזלן מתחייב, אלא כפי שווי הגזלה באותו יום שמחייבים אותו לשלם. וכשמשלם על פי הודאתו בבית דין, הכל מודים שיום זה הוא יום אשמתו. אבל כשמחייבים אותו על פי עדים, נחלקו חכמים מהו "יום אשמתו", לדברי שמואל, משעת ראיית העדים הוא מתחייב לו, וזהו יום אשמתו, ולדברי רבי יוחנן, אף בזה יום אשמתו הוא היום שיחייבו אותו בית דין על פי העדים.

ולעניין הלכה, **שמואל ורבי יוחנן פסקו כרבי עקיבא**, **ורבא פסק כבית הלל**. וכתב רש"י, שאנו עושים כרבא, משום שהוא בתראה.

דף מד

חושב [בדיבור] לשלוח יד בפיקדון

לדעת בית שמאי, **האומר שישלח יד בפיקדון**, **דינו כשולח יד**, וחייב באונסים, שנאמר "על כל דבר פשע" לרבות דיבור.

ולדעת בית הלל, **אין השומר נחשב לשולח יד**, **עד שישלח יד במעשה**, שנאמר "אם לא שלח ידו", והכתוב "על כל דבר פשע", לא בא לרבות, אלא ששלוחו של אדם כמותו לעניין שליחות יד.

סיכום קצר מה נחשב שליחות יד

א. לדעת בית שמאי אף במחשבה, ולבית הלל רק במעשה.

ב. לדעת האומרים במעשה, צריך להגביה את

הפיקדון, כדי לקנותו, בשביל שיחשב לשולח יד.

ג. יש אומרים שאין נחשב שולח יד אלא אם חיסר את הפיקדון, ויש אומרים אפילו לא חיסר את הפיקדון.

הטה חבית של פיקדון ליטול ממנה

שומר שהטה חבית, ונטל ממנה **רביעית**, **לא נעשה שולח יד בכולה**, כי לא הגביהה לקנותה, ולכן אינו מתחייב באונסים בכולה כשולח יד.

אולם אם החמיצה החבית, **חייב לשלם את כולה**, משום שחסרון הרביעית בחבית, גרם להחמצת הנותר, והרי הוא כמזיק את כל היין בידים, על ידי נטילת הרביעית.

הגביה חבית של פיקדון לזכות ממנה

שומר שמגביה חבית יין, כדי לזכות **ברביעית** ממנה, אף על פי שלא הוציא את היין מהחבית, **נחשב כשולח יד** שחיסר את הפיקדון, כי נחשב כאילו הוציא את הרביעית, והניחה עם היין, כדי שתשתמר עמו.

סליק פרק המפקיד

פרק רביעי הזהב

דף מד

הקניין בהחלפת מטבעות

כלל בידינו, שהבא לקנות מטלטלים בכסף, הקניין חל במשיכת המטלטלים [או הגבהתם], אבל מסירת המעות אינה מועילה לקנות את המטלטלים, [ומקור דין זה ופרטיו יתבארו בדף מ״ז].

וכן הדין, **במי שבא לקנות מטבע במטבע אחר**, [כלומר להחליף מטבעות], מאחר שאין מטלטלים נקנים בקניין כסף, אין **הקניין חל** אלא **במסירת המטבע הנחשב כלפי חברו כאינו מטבע**. ומצינו שתי סברות, שעל פיהן יש לקבוע איזה משני סוגי מטבעות נחשב מטבע כלפי חבירו.

א. לדעת רבי בילדותו – המטבע העשוי מהמתכת החשובה יותר, הוא נחשב כמטבע כלפי חבירו, והקניין חל במשיכת המטבע הפחות חשוב, כי הוא נחשב כפירות לעומת המטבע החשוב.

ב. ולדעת רבי בזקנותו – המטבע שיוצא יותר בהוצאה ועובר לסוחר [=חריף], **הוא נחשב כמטבע כלפי חבירו**, והקניין חל במשיכת המטבע הפחות חריף, משום שהוא נחשב כפירות לעומת המטבע החריף.

ועל פי זה:

מטבע זהב ומטבע כסף – לדעת רבי בילדותו, הזהב נחשב כמטבע, [כי הוא חשוב יותר], ובמשיכת הכסף נעשה הקניין. **ולדעת רבי בזקנותו, הכסף נחשב למטבע**, [כי הוא חריף יותר], ובמשיכת הזהב נעשה הקניין.

מטבע כסף ומטבע נחושת – לדברי הכל **הכסף נחשב למטבע**, [כי הוא חשוב יותר, וחריף יותר], ובמשיכת הנחושת נעשה הקניין. ואף אם במקום מסוים הנחושת חריפה יותר, מאחר שיש מקומות שאין מטבעות נחושת כלל, ומטבעות כסף יש בכל מקום, הכסף נחשב לחריף מהנחושת.

מעות יפות ומעות רעות [רש״י מפרש שמעות רעות הן מעות שנפסלו. ותוס׳ כתבו שהן יוצאות קצת] – המעות **היפות נחשבות למטבע** [כי חריפות יותר], ובמשיכת הרעות נעשה הקניין.

מטבע ואסימון [רש״י מפרש שאסימון הוא מטבע שאין עליו צורה, ובתיקון מועט של הטבעת צורה יהיה כשאר המטבעות. ורבינו תם פירש שהוא מטבע שיש עליו צורה אלא שיוצא בדוחק] – **המטבע נחשב למטבע**, [כי חריף יותר], ובמשיכת האסימון נעשה הקניין.

וכל מה שאמרנו, שיש מטבעות שנחשבות לפירות, אין זה אלא כלפי מטבעות עדיפות מהן, אבל כלפי מטלטלים גמורים, כל המטבעות הללו נחשבות כמטבעות, ובמשיכת המטלטלים נעשה הקניין ולא במשיכת המטבעות.

הלוואה של דנרי זהב

בפרק איזהו נשך מבואר, שאסרו חכמים ללוות סאה תבואה, על מנת להחזיר סאה תבואה, שמא תתייקר התבואה בין ההלוואה לתשלום, ונמצא משלם דבר השווה יותר ממה שקיבל, ונראה כנותן ריבית.

אולם אם היה ללווה סאה תבואה בשעת ההלוואה, [וכגון שהיה צריך ללוות, משום שלא היה בידו מפתח לאוצרו באותה שעה], בזה התירו ללוות סאה בסאה, כי זו שבידו [כאילו] נקנית למלווה בשעת ההלוואה, וברשותו הוקרה.

וכאן בסוגיתנו מבואר, ש**רבי חייא התיר לרב, לשלם הלוואת דינר זהב בדינר זהב, אף על פי שהוקרו דינרי הזהב בין שעת ההלוואה לשעת הפירעון**.

מתחילה רצו לומר, שהתיר לעשות זאת, **כי סבר שמטבע זהב הוא המטבע העיקרי**, ואין לומר שהוא התייקר [או הוזל], אלא שאר דברים הוזלו [או התייקרו], ואין איסור לשלם הלוואות, אף אם הוזלו כל הדברים בין ההלוואה לפירעון ויש אפשרות לקנות במעות יותר דברים.

ולמסקנה מודה רבי חייא, ש**המטבע העיקרי הוא הכסף**, ולכן אסור ללוות דינר זהב על מנת לשלם דינר זהב, כשם שאסור ללוות סאה תבואה על מנת לשלם סאה תבואה, **ולא התיר** לרב לשלם, **אלא משום שבשעת ההלוואה כבר היה לו דינר זהב אחר**, ונקנה למי שהלווה לו, וברשותו הוקר.

פרוטה-איסר-דינר כסף-ודינר זהב

- **פרוטה** שאשה מתקדשת בה, [בדרך כלל] היא **אחד משמונה באיסר האיטלקי**.

- **ואיסר** זה [בדרך כלל] הוא **אחד מעשרים וארבעה בדינר של כסף**, [ומלבד שידיעה זו מסייעת לדעת כמה היא פרוטה, יש בזה גם] נפקא מינה למקח וממכר, שאם מכר דינר ביותר מעשרים וארבעה איסרים, נתאנה הלוקח, ואם היתה האונאה שתות יחזיר. והתוס' כתבו, שאם מכר חפץ ב24 איסרים, כשהיה הדינר 24 איסרים, ואחר כך הוזלו האיסרים, עד שהיה הדינר 32 איסרים, אין הלוקח יכול לומר, הדינר התייקר, והאיסרים כמו שהיו כן הם עתה, ואתן 24 איסרים, אלא יתן 32 איסרים, או דינר, כי האיסרים הוזלו, והדינר הוא כמו שהיה.

- **ודינר** זה **של כסף** [בדרך כלל] הוא **אחד מעשרים וחמישה בדינר זהב**, [ומלבד שידיעה זו מסייעת לדעת כמה היא פרוטה, וכמה הוא איסר, יש בזה גם] נפקא מינה לפדיון הבן, שהוא חמישה שקלים, וכל שקל הוא ארבעה דינרי כסף, סך הכל עשרים דינרי כסף, ולכן אם נתן לכהן דינר זהב, יחזיר לו חמישה דינרי כסף. [בזמן רבינו תם זקוק זהב היה שווה לכל היותר 12 זקוקי כסף, והטעם שבזמן חז"ל דינר זהב שווה 25 דינרי כסף, לא מפני שזהב שווה פי 25 מכסף, אלא כי היה דינר זהב שוקל שני דינרי כסף, וגם היה עבה מדינר כסף].

ודברים אלו הם כדעת האומרים, שהמטבע העיקרי הוא הזהב, אבל לדעת האומרים שהמטבע העיקרי הוא הכסף, אין לשער את המטבעות לפי דינר זהב, אלא לפי דינר כסף, ונאמר שדינר זהב היא 25 דינרי כסף, ולא שדינר כסף הוא אחד מעשרים וחמישה בדינר זהב. ונפקא מינה אם ידוע שהשתנה היחס בין הזהב והכסף, האם נאמר שהכסף במקומו עומד, ויש לשער בו, [ולעולם פרוטה היא 1/192 מדינר כסף, ופדיון הבן הוא 20 דינרי כסף]. או שהזהב במקומו עומד, ויש לשער בו, [ולעולם פרוטה היא 1/4800 מדינא זהב, ופדיון הבן הוא 4/5 מדינר זהב].

להחליף סלעי כסף של מעשר שני בדינר זהב

לדעת בית שמאי, מי שיש לו סלעי כסף שחילל עליהם פירות מעשר שני, [וצריך לקנות בהם אוכל בירושלים לאוכלו בקדושת מעשר שני], **אינו רשאי** להחליף את סלעי הכסף הללו בדינר זהב. **ולדעת בית הלל**, **רשאי** להחליף את סלעי הכסף בדינר זהב. ונאמרו כמה ביאורים למחלוקתם.

<u>לפי הלשון הראשון בגמרא</u>: **בית שמאי ובית הלל נחלקו, מהו המטבע העיקרי. לדעת בית שמאי, כסף**, שהוא חריף, נחשב כמטבע, והזהב נחשב כפירות, וחוץ לירושלים אין מחללים מטבע על פירות, שנאמר "וצרת הכסף", [אלא אם כן אי אפשר להעלות את המעשר בדרך אחרת]. **ולדעת בית הלל**, **הזהב**, שהוא חשוב, נחשב כמטבע, והכסף נחשב כפירות, ומחללים פירות על המטבע.

יש אומרים [מסתבר שכן דעת רבי יוחנן], **שלא נחלקו אלא במטבע** כסף, **כנגד מטבע** זהב, **אבל במטבע** זהב **כנגד פירות גמורים**, **מודים בית שמאי ש**הזהב נחשב למטבע, **ומחללים** עליו את הפירות, כשם שלדעת בית הלל מחללים פירות גמורים על מטבע כסף, אף על פי שהוא נחשב כפירות כלפי מטבע הזהב.

ויש אומרים שלדעת בית שמאי מטבע זהב אינו נחשב למטבע, **אפילו כנגד פירות גמורים**, ואין מחללים עליו מעשר שני כלל. ומכל מקום מודים בית שמאי, שכשם שמחללים פירות על מטבע כסף, כך מחללים על מטבע נחושת, אף על פי שאינו נחשב כמטבע כלפי מטבע כסף, משום

שבמקומות שמשתמשים בו הוא חריף יותר.

דף מה

ולפי הסלקא דעתך של הלשון השני:

יש אומרים שלדברי הכל, מחמת הדין שמחללים מעשר שני רק על המטבע, היה אפשר לחלל מטבע כסף על מטבע זהב, אלא **שלדעת בית שמאי** ממה שכתבה התורה "וצרת הכסף ... והלכת", למדנו ש**יש להוליך לירושלים את הכסף הראשון שחיללו עליו את המעשר, ואי אפשר לחללו על כסף אחר**, אפילו האחרון עדיף מהראשון, [ודברים אלו נדחו כי ברייתות מפורשות הן, שבית שמאי מתירים לחלל מעות נחושת על דינרי כסף, ודינרי כסף על מעות נחושת]. **ולדעת בית הלל**, ממה שכתבה התורה "הכסף" בה"א, למדנו ש**מחללים כסף על כסף**, ולכן יכול להחליף סלעי כסף בדינר זהב.

ולכאורה לפי זה, הכל מודים שהזהב הוא המטבע העיקרי, שהרי לולא הפסוק, הכל מודים שמחללים כסף על זהב. אולם יש מבארים שללשון זה, אפשר שלדברי הכל לעניין קניין והלוואה מטבע כסף נחשב כמטבע כלפי מטבע זהב, כי רק החריף יותר נחשב כמטבע, אולם לעניין מעשר שני, שנאמר בו "וצרת הכסף", כל כסף שיש עליו צורה נחשב כמטבע, בין חריף בין לא, ואם אפשר לחלל כסף על כסף, אין חילוק אם הראשון חריף וחשוב יותר, או השני.

וכל זה לעניין כסף אחר כסף, **אבל כלפי פירות, כל המטבעות כשרות לחילול**, בין מטבעות כסף בין מטבעות זהב.

ויש אומרים שבית שמאי ובית הלל נחלקו מהו המטבע העיקרי, [כמו שנתבאר בלשון הראשון]. **ולדעת בית שמאי מטבע זהב נחשב כפירות, אף כלפי פירות גמורים**, [כמו הדעה השניה בלשון הראשון].

ולמסקנה של הלשון השני:

הכל מודים שמהתורה מחללים מטבע כסף על מטבע זהב, [ומכל מקום אין להוכיח מכאן שגם לעניין קניין והלוואה, הזהב נחשב כמטבע כלפי הכסף, כמו שכתוב לעיל]. **אלא שלדעת בית שמאי, אסרו חכמים לעשות זאת, שמא ישהה** זמן רב מלהעלות את מעשרותיו לירושלים, עד שיאסוף 25 דינרי כסף לצרף אותם לדינר זהב. **ולדעת בית הלל לא אסרו** חכמים לעשות זאת.

יש אומרים שלדעת בית שמאי, פירות מעשר שני עצמם, לא אסרו חכמים לחלל על דינר זהב, כי אין חשש שישהה אותם כי ירקבו בנתיים.

ויש אומרים שלדעת בית שמאי, אף פירות מעשר שני עצמם, אסרו חכמים לחלל על דינר זהב, שמא ישהה אותם.

מי שיש לו מעות נחושת של מעשר שני ורוצה להחליפם בסלע של כסף להעלותו עמו לירושלים

לדעת בית שמאי, יחליף את כל המעות. **רש"י מפרש, שמותר לו להחליף את כל המעות**, אבל אם ירצה להחליף רק מקצתן, ולהניח מקצת מהמעות כמו שהן רשאי. **ותוס' מפרשים שחייב להחליף את כל המעות** בבת אחת, ואינו רשאי להחליף מקצן עתה, ומקצתן לאחר זמן, כי אז השולחני משתכר בכל החלפה, והמעשר נפסד. א"נ הסיבה שחייב להחליף את כל המעות על הסלע היא, שלא יתעפשו המעות בדרך קודם שיגיע לירושלים, שהנחושת מתעפשת יותר מהכסף.

ולדעת בית הלל, יחליף מחצית מהמעות בסלעים, **אבל מחצית ממעותיו יניח כמו שהן**, משום שכשיבוא לירושלים יהיה נצרך למעות, לקניית צרכי סעודתו, ואם יביאו הכל סלעים בלבד, יתיקרו המעות, ויפסיד המעשר, לכן יביא עמו מעות, ואת הסלע יפרוט בלא דוחק.

מי שיש לו סלע כסף של מעשר שני בירושלים ורוצה לפורטו למעות לקניית סעודות מעשר

לדעת בית שמאי, יפרוט את כל הסלע. **רש"י מפרש, שמותר להחליף את כל הסלע** במעות, אבל אם ירצה להחליף רק חציו במעות, וחציו בשקל, שהוא חצי סלע, רשאי. **ותוס' מפרשים, שחייב להחליף את כל הסלע** בבת אחת, ואינו רשאי להחליף מקצו עתה, ומקצתו לאחר זמן, כי אז השולחני משתכר בכל החלפה, והמעשר נפסד.

ולדעת בית הלל, יחליף מחצית מהסלע במעות, ומחציתו יחליף בשקל אחד, שהוא מחצית הסלע, ולא יפרוט את כל הסלע במעות, שמא לא ישהה בירושלים עד שיוציא את כולן, וכשיהיו מונחות עד הרגל הבא, יתעפשו, ואם יבוא להחליפן שוב למטבעות גדולים, נמצא שולחני משתכר פעמיים, ומעשר שני נפסד.

-

להבנת העניינים הבאים, ראוי להקדים ללמוד את המבואר בדף מ"ז, באלו דברים עושים קניין חליפין.

-

האם עושים קניין חליפין על ידי מטבע

יש אומרים, שאף על פי שאין **מטלטלים נקנים** בקניין כסף, על ידי משיכת מטבע שכנגדם, נקנים הם **בקניין חליפין על ידי משיכת מטבע שכנגדם**, [וזהו ששנינו, הזהב קונה את הכסף, שמשיכת מטבע זהב, קונה מטבע כסף בקניין חליפין]. **ואף לדעת רב נחמן** (בדף מ״ז), **האומר שאין חליפין אלא על ידי כלי, כי מטבע נחשב לכלי לקנות בחליפין. יש מפרשים שמטבע נחשב כלי משום שראוי לשקול** בו משקולת. **ויש מפרשים משום שראוי לתלות בצואר** בתו, **ויש מפרשים משום שקונים בו** כל דבר.

ויש אומרים, שמטבע אינו קונה את חליפיו בקניין חליפין, [אפילו לדעת רב ששת (בדף מ״ז), האומר, שקניין חליפין מועיל אף במטלטלים שאינם כלים, כגון בפירות], **כי** חשיבותו של המטבע אינו מחמת גופו, אלא מחמת שטבועה עליו צורה שהמלך ציווה עליה, ומאחר שדרך המלך להחליף את הצורות שעל המטבעות, ולפסול את הקיימות, נמצא שהדבר שחשיבות המטבע תלויה בו, דבר העלול להיפסל הוא, ומחמת כן המטבע **נחשב כדבר שאינו מסוים ושלם**, שאין מועיל לקנות חליפיו, (כמבואר בדף מ״ז). [ומה ששנינו, הזהב קונה את הכסף, הכוונה שמשיכת הזהב, הנחשב כפירות לעומת הכסף, מחייבת את בעל הכסף לתת את המעות, שאמר שייתן תמורת הזהב, ואינו רשאי לתת מעות אחרים].

וכדעה האחרונה, כן דעת עולא, ורבי אסי, ורבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן (בדף מ״ז), ולדברי מר בריה דרב נחמן (בדף מ״ז) גם דעת רב הונא כן.

וכתבו התוס׳, **שמהברייתא** שהקשו לקמן על דברי רב פפא, **מוכח שאין מטבע עושה חליפין** כדבריהם.

האם מטבע נקנה בקניין חליפין

לדעת האומרים שמטבע קונה את חליפיו בקניין חליפין, כל שכן שהוא נקנה על ידי משיכת חליפיו, שהרי מבואר בדף מ״ז, שיותר קל להיות נקנה בקניין חליפין, מלקנות את החליפין, כגון פירות לדעת רב נחמן, שאינן קונות את חליפיהן, אבל נקנות על ידי משיכת חליפיהן, ואם כן, מטבע שקונה את חליפיו, **כל שכן שנקנה על ידי חליפיו**.

ומתחילה אמר רב פפא, שאף לדעת האומרים שמטבע אינו קונה את חליפיו, מכל מקום מודים הם שמטבע **נקנה על ידי משיכת חליפיו**, כמו שמצינו שלדעת רב נחמן, אף על פי שפירות אינן קונות את חליפיהן, נקנות הן על ידי משיכת חליפיהן, שלא נאמר ״נעלו״ למעט פירות, אלא לעניין הדבר שעושה את הקניין.

אולם לבסוף חזר בו רב פפא מכורח קושיא, **ואמר, שלדעת האומרים מטבע אינו קונה את חליפיו, גם אינו נקנה על ידי משיכת חליפיו**. [ולכאורה, מאחר שלדעה זו מטבע דינו כדבר שאינו מסוים ושלם, יש לחלק בין דין פירות לרב נחמן, שאף שאין קונות חליפיהן, נקנות בחליפין, לבין דבר שאינו מסוים ושלם, שאינו קונה את חליפיו, ואינו נקנה בחליפין].

דף מו

מדיני חילול מעשר שני

מדיני מעשר שני, ש**המחלל פירות מעשר שני שלו** על המעות, **מוסיף חומש**, **אבל המחלל** פירות **מעשר** שני **של חבירו**, **אינו מוסיף חומש**.

והרוצה לחלל את מעשרו בלא להוסיף חומש, רשאי לתת מעות לחבירו, כדי שחלל בהם את פירותיו בלא להוסיף חומש, אף על פי שכוונתו, שלאחר החילול יחזיר לו חבירו את המעות.

ואם היו עומדים בגורן, ואין לו מעות אלא בביתו, ורוצה לחלל את הפירות בלא להוסיף חומש, **יוכל להקנות לחבירו את המעות שבביתו בקניין אגב קרקע**, וחבירו יחלל את הפירות על המעות.

ואם אין לו קרקע שיוכל להקנות את מעותיו לחבירו על גבה, אין לו תקנה אחרת שיוכל להקנות את המעות שבביתו לחבירו, [כי מעות אינן נקנות בקניין חליפין], ולכן אין לו תקנה אלא ש**יקנה את הפירות עצמם לחבירו, ואז יוכל לחלל אותם בעצמו, על המעות שיש לו בביתו**, בלא להוסיף חומש.

תן לי בדינר ואני אעלה לך דינר טרסית

מבואר בברייתא, ש**אדם שיש לו מעות בביתו, רשאי ללוות** משולחני [או מאדם אחר], **מעות בשווה דינר, על מנת לפרוע** לו **ממעות שיש לו בביתו בשווה דינר טרסית** [=מעה קטנה], ואין בזה איסור ריבית.

רבי אבא רצה לומר, שהסיבה **שאין בזה משום ריבית, כי לא היתה כאן שום הלוואה, שבאותה שעה שקיבל מעות מהשולחני, הקנה לו**

תחתיהם את המעות שבביתו, ואיסור ריבית הוא רק כשמשלם תוספת על הלוואה [=שכר המתנת מעות], ומתוך כך שמצינו שהמעות שבביתו נקנו לשולחני תחת המעות שמשך ממנו, מוכח **שמטבע קונה ונקנה בקניין חליפין**.

אולם דברים אלו נדחו, כי **יש ליישב את הדין הזה אף אם מטבע אינו קונה ונקנה בחליפין**.

רבי אבא מיישב, שלא מדובר בברייתא **במעות** גמורות, **אלא בפרוטטות**, כלומר מעות של נחושת בלא צורה, שדינם כפירות, **ולכן הם נקנים וקונים בחליפין**.

ורב אשי מיישב את הברייתא, **אפילו אם לא זכה השולחני במעות שבביתו בשעת ההלוואה בקניין חליפין, אלא הלוואה של פרוטטות יש כאן**, מכל מקום מאחר שאין כאן הלוואה של כסף, אלא של פירות, מותר **כי מותר להלוות סאה בסאה, כשיש ללווה סאה אחרת בביתו, ואפילו מוסיף לו טרסית** [עיין מה שכתבנו בדף מ"ד]. **והתוס' כתבו שמותר להחזיר יותר, רק כשאינו מחזיר לו אותו סוג מטבע שנוטל ממנו**, משום שכך אין זה דומה להלוואה, אלא למקח וממכר, ומסתבר שכשם שהתירו ללוות סאה בסאה דרך הלוואה, כשיש לו בביתו, כך התירו סאה בסאתים דרך מקח וממכר, כשיש לו בביתו.

הדינים שבאו במשנת
"כל הנעשה דמים באחר"

שנינו במסכת קידושין, "כל הנעשה דמים באחר, כיון שזכה זה, נתחייב (זה) בחליפיו, כיצד? החליף שור בפרה או חמור בשור, כיון שזכה זה נתחייב (זה) בחליפיו". ובאו כאן בסוגיה, כמה ביאורים למשנה הזאת.

☜ **ביאור הרישא "כל הנעשה דמים באחר"**:

לדעת האומרים מטבע נעשה חליפין, הרישא מלמדת דין זה **שמטבע נעשה חליפין** שכך היא מתפרשת, "כל הנעשה דמים באחר", היינו מטבע, [הרגיל להינתן לתשלום תחת דברים אחרים], "כיון שזכה זה" במטבע, חל הקניין.

ולדעת האומרים מטבע אינו נעשה חליפין הרישא מלמדת שמטלטלים נעשים חליפין, שכך היא מתפרשת, "כל הנעשה דמים באחר", היינו מטלטלים, [שרגילים לשום את ערכם בדמים כשמשלמים בהם, ואינם כמטבע שערכו עליו תמיד בלא שומה], "כיון שזכה זה" במטלטלים, חל הקניין.

☜ **ביאור הסיפא "כיצד החליף שור בפרה או חמור בשור"**:

לדעת האומרים מטבע נעשה חליפין, הרישא והסיפא שני דינים הם, שהרי הסיפא אינה מדברת במטבע, אלא בבעלי חיים, ודין אחר נאמר בסיפא.

- **לדעת האומרים פירות עושים חליפין** [=רב ששת], **הסיפא מלמדת דין זה שפירות עושים חליפין**, ויש להוסיף לה 5 מילים, "ופירות גם כן עושים חליפין", ואחר כך מבארת המשנה את הדין הזה. לפי רש"י הגרסא כך, "כיצד? החליף שור בפרה או חמור בשור", כי לפירושו בעלי חיים דינם כפירות. ולפי ר"ח ורי"ף ותוס' הגרסא, "כיצד? החליף בשר שור בפרה", כי לפירושם רק בשרם נחשב כפירות, אבל כשהם חיים, הם נחשבים ככלים, לפי שמשתמשים בהם לטעון משא ולחרוש.

- **ולדעת האומרים שפירות אינם עושים חליפין** [=רב נחמן], **ומהתורה מעות קונות מטלטלים בקניין כסף, ורק מתקנת חכמים אינן קונות** [=רבי יוחנן], **הסיפא מלמדת, שפעמים מעות קונות את המטלטלים בקניין כסף, ולא הפקיעו חכמים את הקניין**. ויש להוסיף במשנה, "ויש דמים שקונים כחליפין", ומבארת המשנה 'כיצד כו'', כלומר מי שמכר שור לחבירו [במשיכה], והתחייב לו דמיו, ואחר כך אמר לו הקונה, יש לי פרה שאני נותן לך תחת דמי השור שאני חייב לך, ונתרצה מוכר השור, קנה את הפרה בדמי השור שהיה חייב לו, כי קניין כסף הנעשה במעות שהיו חייבים לו, מחמת מכירה שמכר לקונה, אינו שכיח, ובדבר שאינו שכיח לא תקנו חכמים, שקניין כסף לא יקנה.

מתוך דברי רש"י משמע, שאף אם כבר בשעת מסירת השור, נתן אותו כדי לקנות בו את הפרה בתורת קניין כסף, קנה את הפרה בתורת קניין כסף, ולא רק אם אחר כך, כשכבר היה תשלום השור חוב, בא לקנות את הפרה בחוב הזה. ומכל מקום כשקנה את הפרה בחוב שהיו חייבים לו על השור, צריכים אנו לומר כדברי התוס', שאין הקניין בחוב עצמו, אלא במחילת החוב, שבהנאה (השווה כסף), שנותן לבעל הפרה כשמוחל לו על חובו, הוא קונה ממנו את הפרה.

ולדעת האומרים מטבע אינו נעשה חליפין, הרישא גם כן אינה מדברת במטבע, אלא במטלטלים, ו**כל המשנה דין אחד**, כי הסיפא

מבארת את הדין האמור ברישא.

- **לדעת האומרים פירות עושים חליפין** [=רב ששת], **הסיפא מבארת שמה שאמרנו ברישא שמטלטלים עושים חליפין גם פירות בכלל זה**. לפי רש"י הגרסא, "כיצד, החליף שור בפרה או חמור בשור", כי לדעתו בעלי חיים דינם כפירות.

- **ולדעת האומרים שפירות אינם עושים חליפין** [=רב נחמן], **ומהתורה מעות קונות מטלטלים בקניין כסף, ורק מתקנת חכמים אינן קונות** [=רבי יוחנן], **אין המשנה מדברת בקניין חליפין, אלא בקניין כסף**. וברישא נאמר שפעמים כסף קונה כמו שחליפין קונים, והכוונה לאופן שאינו שכיח. **והדבר מבואר בסיפא, שזה קניין כסף הנעשה במעות שהיו חייבים לו**, מחמת מכירה שמכר לקונה, אינו שכיח, **כמבואר לעיל**. כן פירש רש"י. **אולם התוס' כתבו**, שרק לדעת האומרים מטבע עושה חליפין, והוצרכנו לומר שהסיפא מחדשת דין אחר, הוכרחנו לומר שאינה מדברת בקניין חליפין, אלא בקניין כסף, שהרי בסיפא מדובר בפירות, ופירות אינם עושים חליפין. אבל לדעת האומרים מטבע אינו עושה חליפין, אפשר לומר **שדין המשנה הוא בקניין חליפין, והרישא מחדשת שהמטלטלים קונים בחליפין, והסיפא מבארת שהכוונה דווקא לכלים, כמו פרה וחמור** הנחשבים לכלים לדעת התוס'.

מטבע פסול לקנין חליפין

מטבעות פסולים אינם כמטבע לעניין חליפין, ונעשים חליפין, בין אם נפסלו על ידי המלכות, [אף על פי שיוצאים בצנעא], ובין אם נפסלו על ידי בני המדינה, [אף על פי שיוצאים במדינות אחרות].

דף מז

מכור לי באלו

לדעת רב הונא, מי שאחז מעות בידו, ואמר לחבירו, מכור לי חפץ שלך באלו שבידי, ולא הקפיד לשאול כמה הם, וקבלם מיד הלוקח, **קנה הלוקח את החפץ במעות הללו**, ואין אחד מהם יכול לחזור בו מהקניין.

והסתפק רב אשי בטעמו של דבר, **האם** לדעת רב הונא מטבע נעשה חליפין, **וחל הקניין מדין קניין חליפין, או** שלדעת רב הונא מטבע אינו נעשה חליפין, **וחל הקניין מדין קניין כסף**, וכדעת רבי יוחנן, שמדין תורה מעות קונות, וחכמים הם שתקנו שלא יקנו המעות אלא משיכת המטלטלים, ובדבר שאינו שכיח, כגון זה שאינו מקפיד על המעות, לא תקנו שלא יקנו המעות.

ומר הונא בריה דרב נחמן לא הסתפק בדבר, ואמר **שבוודאי חל הקניין מדין קניין כסף**, כי ברור לו שלדעת רב הונא אין מטבע נעשה חליפין.

ולעניין אונאה [כשאין המעות שווים כמו החפץ], **לדעת רבה**, מאחר שהזכיר לשון מכר, **יש כאן** דין אונאה, **ולדעת רב אבא**, מאחר שלא הקפיד על סכום המעות, **אין כאן** דין אונאה.

חליפין ומקפיד עליהם

רב אדא בר אהבה רצה לומר, שקניין חליפין **אינו מועיל**, אם המושך מקפיד שיהיה הדבר שווה סכום מסוים, כי בכך יש לאותו דבר דין מעות, ומעות אינן קונות.

אולם רבא דחה את דבריו, ואמר, שקניין חליפין מועיל גם במקום שהמושך מקפיד, שיהיה הדבר שווה סכום מסוים, ואין הדבר מקבל בכך דין מעות שאינן קונות.

חליפין של שני דברים באחד

שנים שהסכימו להחליף ביניהם, פרה וטלית כנגד חמור, אין משיכת הפרה בפני עצמה או משיכת הטלית בפני עצמה גומרים את הקניין, ורק כשימשוך את הפרה ואת הטלית יקנה בעליהם את החמור.

צורת קניין חליפין

לדעת רב [שהלכה כמותו], וכן לדעת חכמי הברייתא, הקניין הוא בכליו של קונה כלומר, **המוכר מושך מהקונה** איזה **חפץ**, וכנגד החפץ שהוא קונה מהקונה הוא מקנה לקונה את המקח.

ולדעת לוי ורבי יהודה, הקניין הוא בכליו של מקנה כלומר, **הקונה מושך מהמוכר** איזה **חפץ**, וכנגד ההנאה שיש בזה למוכר, [שהקונה מסכים לקבל ממנו את החפץ], המוכר מקנה לקונה את המקח.

באלו דברים עושים קניין חליפין

במגילת רות נאמר, "וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו", ופסוק זה רומז לכמה הלכות בענייני קניינים:

"**גאולה**" – **זו מכירה**, שאדם קונה מטלטלים בכסף. לדעת רבי יוחנן, מהתורה הקניין חל בנתינת הכסף. ולדעת ריש לקיש, מהתורה הקניין חל במשיכת המטלטלים. [כמו שיתבאר בהמשך].

"**תמורה**" – **זה קניין חליפין**, שמחליפים שני דברים **שווה בשווה**. וקניין זה מועיל ליותר דברים משאר קניין חליפין, שבזה רב נחמן מודה שהקניין חל גם בפירות, [שלא כמו בחליפין שאין שווה בשווה כמבואר בסמוך], ורב ששת מודה שהקניין חל גם במרוקא או בדבר שאינו מסוים, [שלא כמו בחליפין שאין שווה בשווה כמבואר בסמוך], ולוי מודה שהקניין חל אף בכליו של קונה.

"**לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו**" – **זה קניין חליפין שאין שווה בשווה**, ונחלקו רב נחמן ורב ששת בדין זה.

לדעת רב נחמן, ממה שנאמר "נעלו", יש ללמוד **שרק בכלים** [שדומים לנעל שהוא כלי], עושים קניין חליפין, **ואפילו אין** הכלים **שווים פרוטה**. וממה שנאמר "לקיים כל דבר", יש ללמוד שגם דברים שאינם כלים, נקנים בקניין חליפין, ומזה למדנו שאף על פי שפירות אינן קונות את חליפיהן, מכל מקום הם ניקנות בקניין חליפין, [כשמושכים כלים להחליף אותם בהם].

ולדעת רב ששת, ממה שנאמר "לקיים כל דבר", יש ללמוד שבכל דבר עושים קניין חליפין, **אפילו בפירות** [ושאר דברי מאכל]. וממה שנאמר "נעלו", יש ללמוד שדווקא בדבר מסוים [=שלם] עושים קניין חליפין. **אבל בדבר שאינו מסוים**, כגון חצי רימון וחצי אגוז, **אין מועיל** קניין חליפין.

חליפין בדברים נוספים

דין מטבע לענין חליפין כבר מבואר לעיל בדף מ"ה, [**שנחלקו בו חכמים**, ונדחו דברי האומר מטבע נעשה חליפין].

ודין בעלי חיים לענין חליפין מבואר בדף מ"ו. **שלגרסת רש"י**, שור ופרה דינם **כפירות**. **ולגרסת ר"ח ורי"ף ותוס'** דינם **ככלים**, לפי שמשתמשים בהם לטעון ולחרוש, [ורק בשר שור ופרה נחשבים כפירות].

נוסח שטר חליפין

[הנכתב לראיה על עשיית הקניין]

בנוסח שטר קניין חליפין כותבים "וקנינא במנא דכשר למקניא ביה" [=וקנינו בכלי שכשר לקנות בו], ויש טעם לנוסח הזה.

במנא – כדעת רב נחמן, שאין הקניין נעשה אלא **בכלי**.

דכשר – **יש אומרים** שבא ללמד, **שלא** נעשה הקניין בכלי הנקרא **מרוקא**, להוציא מדעת שמואל המכשיר מרוקא. [רש"י מפרש שהוא כלי העשוי מגללי בקר. ותוס' מפרשים שהם גרעיני תמרה, שמחליקים בהם את הקלף]. **ויש אומרים** שבא ללמד **שלא** נעשה הקניין **באיסורי הנאה**.

למקניא – משמע לקנות בו ולא להקנות בו, **כדעת רב, שהקונה נותן את הכלי**, כדי לקנות, ולא המוכר נותן את הכלי, כדי להקנות.

ביה – **יש אומרים** שבא **למעט מטבע**, שאינו עושה חליפין. **ויש אומרים** שבא **למעט איסורי הנאה**, שאינם עושים חליפין.

אסימון ומעות הניתנות בסימן לבית המרחץ

לדעת רב, **אסימון ומעות הניתנות בסימן לבית המרחץ היינו הך הם**, כלומר דבר אחד, [והם מעות שהבלן מקבל מיד הנמנים לרחוץ, לדעת כמה הם, ולפיהם יחמם המים, ויכין מגבות, ומעות פחותות ורעות הן].

ולדעת רבי יוחנן, **אסימון ומעות הניתנות בסימן לבית המרחץ שני סוגי מטבעות הם**. **רש"י מפרש ששניהם** מטבעות **בלא צורה**, אלא שאסימון עדיף, כי נעשה בעובי ורוחב מטבע היוצא, ובתיקון מועט של הטבעת צורה, הוא נשלם, מה שאין כן במעות הניתנות לסימן, שאינן כשאר מטבעות כלל. **ורבינו תם מפרש שאסימון יש עליו צורה**, אלא שמטעם אחר אינו יוצא [אלא בדוחק].

על איזה מטבע מחללים מעשר שני

לדעת רבי דוסא ורבי ישמעאל, **כל מטבע שיוצא בהוצאה**, **אף על פי שאין עליו צורה**, **ואינו יוצא אלא בדוחק**, מאחר שיוצא, מחללים עליו, שנאמר

בחילול מעשר שני, "וצרת הכסף בידך", וכל כסף שצוררים אותו, ומשתמשים בו בכלל זה, **ואסימון בכלל זה**.

ולדעת חכמים ורבי עקיבא, אין מחללים מעשר שני אלא **על מטבע שיש עליו צורה**, שנאמר, "וצרת הכסף", והכוונה לכסף שיש עליו צורה, **ואם כן על אסימון, אין מחללים** כי אין עליו צורה.

והכל מודים, שאין מחללים מעשר שני **על מעות הניתנות בסימן** לבית המרחץ, (כי אין עליהן צורה, ו)אינן יוצאות כלל.

במה מטלטלין נקנים [לישראל]

☜ **<u>לדעת רבי יוחנן</u>**, [שרבינו תם פוסק כמותו, כי מצינו שרב נחמן שהלכה כמותו בדינים, ורב הונא, ורב חסדא, כולם סוברים כמותו], הכל מודים, שמהתורה מטלטלים נקנים לקונה בקניין כסף, בשעה שנותן כסף למוכר [=**דבר תורה מעות קונות**], **אלא שחכמים חששו, שמא** אחר התשלום, **יניח המוכר את המקח** השייך לו **בבית המוכר, וקודם שיבוא לקחתו תיפול דליקה** בשכונת המוכר, **ולא יחוש המוכר לטרוח ולהציל**, כי אינו חייב לשלם לקונה נזק זה, הבא באונס, **ולכן תקנו, ש**נתינת הכסף לא תקנה את המטלטלין לקונה, **ויוכלו לחזור מהקנייין**, עד שהקונה ימשוך את המטלטלים, ועל ידי התקנה הזו, יזהר המוכר, ויציל את המקח מהשריפה.

- **אם המוכר יכול לחזור בו**, כשיראה את הדליקה, **הוא יציל, כי יודע שאם יתייקר המקח, יוכל לחזור בו, ולמכור שוב ביוקר**, ולכן אינו רוצה שישרף המקח.

- **ואם הקונה יכול לחזור בו**, כשיראה **המוכר** דליקה, **ודאי ימהר להציל, כי יחשוש שחבירו יחזור בו קודם שישרף המקח**, ונמצא מפסיד את שלו.

לדעת חכמים – התקנה היתה ששניהם יוכלו לחזור בהם, עד שהקונה ימשוך את המקח, ועל ידי התקנה הזו אין חשש שלא יטרח המוכר להציל את המקח מדליקה שתיפול בשכונתו, משני הטעמים הנ"ל.

ולדעת רבי שמעון – התקנה היתה שהמוכר יוכל לחזור בו, ודי בזה לבטל את החשש שלא יציל את המקח מהדליקה, **אבל הקונה אינו יכול לחזור בו** כדין התורה, שנתינת הכסף גומרת את הקניין. כן פירש רש"י. אולם רבינו תם מפרש, שאם יש לקונה הפסד, כגון שנפלה דליקה, או הוזל המקח, מודה רבי שמעון שגם הוא יכול לחזור בו, ולא נחלק עם חכמים, אלא במקום שרוצים לחזור בלא טעם של הפסד, שבזה רק המוכר יכול לחזור בו מהמקח, והקונה לא.

☜ **<u>ולדעת ריש לקיש</u>** [משמו של רבי אושעיא, וכן לדעת רבא], **חכמים אומרים, שמהתורה מטלטלים אינם נקנים לקונה** בנתינת הכסף למוכר, **אלא במשיכתם** מהמוכר, שנאמר, "או קנה מיד עמיתך", כלומר הדבר נקנה בהעברתו מיד המוכר ליד הקונה. **ומהטעם הזה, אם שילם** המוכר, **ועדיין לא משך, שניהם יכולים לחזור בהם** מהמקח, כי עדיין לא חל. **ורבי שמעון אומר, שמהתורה מטלטלים נקנים לקונה בנתינת המעות, ומתקנת חכמים יכול המוכר לבדו לחזור בו**, עד שהקונה ימשוך את המטלטלים ממנו, **[כמבואר לעיל** בדעת רבי יוחנן].

ונפקא מינה לכמה דברים, אם מעות קונות מהתורה או שמשיכה קונה מהתורה:

א. לעניין מעילה – נתן מעות הקדש בשוגג, ולא משך, אם מעות קונות מהתורה, מעל, ואם משיכה קונה מהתורה, ולא מעות, לא מעל. (כן מוכח מהברייתא בדף מ"ח).

ב. לעניין קידושין – נתן מעות על מטלטלים, ולא משך, וקידש אשה במטלטלים, אם מעות קונות מהתורה, המטלטלים של הקונה, והאשה מקודשת לו, ואם משיכה קונה מהתורה, ולא מעות, המטלטלים אינם של הקונה, והאשה אינה מקודשת לו. (כן פירש רש"י בדף מ"ח).

דף מח

קרא [=כתוב] **המסייע לדברי ריש לקיש**

נאמר בתורה, "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה' וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ בִתְשׂוּמֶת יָד [=הלוואה] אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ [=שכר שכיר]. אוֹ מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל שָׁקֶר ... וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשְׁתָּיו יֹסֵף עָלָיו ... וְאֶת אֲשָׁמוֹ יָבִיא לה' אַיִל תָּמִים וכו'" (ויקרא ה' כ"ג-כ"ה).

ולמדנו מכאן, **שהתובע את חבירו ממון שהוא חייב לו, וכפר ונשבע** על כך **לשקר**, [והודה], **משלם לו קרן וחומש ומביא קרבן אשם**.

ולדעת רב חסדא, מתוך שנאמר בפסוק, פיקדון, וגזל, ואבדה, שהם דברים ששייכים לתובע ממש, ולא חוב בעלמא, צריך לומר ש**גם הלוואה ושכר שכיר האמורים כאן**, **הם דברים ששייכים לתובע ממש**, **ולא חוב בעלמא**, **וכגון** שהלווה **ייחד** למלווה **כלי** לתשלום הלוואתו, וכגון שבעל הבית ייחד כלי לתשלום שכר שכירו.

ומתוך שבפסוק האחרון המדבר בתשלום, **לא הוזכר חיוב** קרן וחומש ואשם **לעניין כופר בחוב**, **משמע שיש אופנים שהמייחד כלי להלוואתו**, **וכופר ונשבע על שקר**, חייב קרן וחומש ואשם, [שהרי מוזכר בפסוק הראשון], ויש אופנים ש**אינו חייב** [שהרי אינו מוזכר בפסוק האחרון].

ועל כרחך החילוק בין שני האופנים הללו **הוא**, **שאם** מתחילה המלווה משך את הכלי, וקנאו בכך, הכופר בו חייב, ככל אלו שכפר בדבר השייך להם. ואם **מתחילה המלווה לא משך את הכלי**, **הכופר אינו חייב חומש ואשם**. **ומתוך זה** שהמשיכה מחלקת בין הדינים, **מוכח שהמשיכה קונה**.

מתניתא [=ברייתא] **המסייעת לריש לקיש**

שנינו בברייתא, ש**הנותן בשוגג מעות הקדש לבלן**, כדי שירחצנו במרחץ, **מעל בנתינה** זו, אף על פי שעדיין לא רחץ.

וביאר רב, שנקטה הברייתא דוגמא זו דווקא, **משום שברחיצת הבלן אין הרוחץ מקבל שום מטלטלים מהבלן**, ואינה אלא שכירות בעלמא, ולכן היא נקנית בכסף. **אבל כשהשוכר מקבל דבר מה**, **אינו קונה עד שימשוך אותו**, ואינו מועל בנתינת המעות, **ואם כן מוכח מהדין הזה שמשיכה קונה מהתורה**, שאם מהתורה מעות קונות, אף על פי שתקנו חכמים שלא יקנו אלא המשיכה, לעניין מעילה לא תקנו, ויש מעילה בנתינת המעות.

ויש ליישב את הברייתא הזו כדעת דרבי יוחנן, ולומר שהברייתא מדברת בנוכרי שאינו קונה בכסף.

במה מטלטלים נקנים לנוכרי

לדעת ריש לקיש, הנוכרי קונה מטלטלים **בכסף**, ולא במשיכה, כי נאמר "או קנה מיד עמיתך", ללמד שדווקא ישראל קונה מטלטלים במשיכה, אבל נוכרי שאינו עמיתך, אינו קונה אותם במשיכה אלא בכסף.

ולדעת רבי יוחנן, **לפי פירוש התוס'**, הנוכרי קונה מטלטלים **במשיכה**, ולא בכסף, שהרי קניין הנוכרי שונה מקניין הישראל, שנאמר "מיד עמיתך", ומאחר שישראל קונה מטלטלים בכסף, נוכרי קונה אותם במשיכה. **ולפירוש ה"ר חיים**, הנוכרי קונה מטלטלים **בכסף** כישראל, שאינם חלוקים בדין הזה, ומה שנאמר "מיד עמיתך", לא בא אלא ללמד, שלא נאמרו דיני אונאה אלא בישראל, אבל מותר להונות את הנוכרי. [שלדעת רבי יוחנן, גזל הנוכרי אסור, ולכן צריך הכתוב להתיר אונאתו].

מי שפרע ומחוסר אמנה

אף על פי שכסף אינו קונה את המקח, ושניהם יכולים לחזור בהם עד שהקונה ימשוך, [ולדעת רבי שמעון אם אין טעם לחזור רק המוכר יכול לחזור בו], מכל מקום, מאחר שכבר נעשה מעשה במקח הזה, כלומר **שהכסף ניתן למוכר**, **החוזר בו מהמקח אינו נוהג כהוגן** כשאינו עומד בדיבורו, **ומי שפרע מדור המבול** ומדור הפלגה ומאנשי סדום ועמורה וממצרים בים הוא **עתיד להיפרע מממנו**.

לדעת אביי, **החוזר בו מקולל בכך מיד** משעה שחזר בו, **אלא שצריך להודיע לו זאת** תחילה, שמא לא יחזור בו מחמת הקללה. אבל אנו אין מקללים אותו, שנאמר "בעמך לא תאור".

ולדעת רבא, החוזר בו אינו מקולל בכך מיד, אלא **בית דין צריכים לקללו קללה זו**. ואין בזה איסור "בעמך לא תאור", כי לעניין זה אינו עושה מעשה עמך.

ואם לא ניתן כסף על המקח, **ולא משכו אותו**, **אלא שהסכימו ביניהם בדברים בלבד**, שזה ימכור, וזה יקנה, דין פשוט הוא ששניהם יכולים לחזור בהם, שהרי לא חל המקח בשום קניין, ומכל מקום, אם חזר אחד מהם, נחלקו חכמים אם עשה כהוגן.

לדעת רב [בדף מ"ט], **דברים אין בהם משום מחוסרי אמנה**, ואין על החוזר שום תביעה. [ואיתותב רב].

ולדעת רבי יוחנן, **יש בדברים משום מחוסר אמנה**, **והחוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו**. ומכל מקום אין זה אלא **כשיש סמיכות דעת**, כלומר שחבירו סמך עליו שיקיים את דבריו, כגון שאמר לחבירו שימכור או יקנה ממנו, וחזר בו, או שאמר לחבירו שיתן לו מתנה מועטת, וחזר בו. [ובכלל זה החוזר בו מהמקח מחמת שהתייקר

בנתים, שאין זה אלא כמתנה מועטת]. **אבל האומר לחבירו אתן לך מתנה מרובה, חבירו אינו סומך על דבריו, ולכן הנותן רשאי לחזור בו**.

סיטון

רש"י מפרש שסיטון הוא **חנווני גדול**, ומוכר פירות הרבה לחנווני עניים, ונותנים לו המעות על יד על יד כשהם מוכרים.

ותוס' מפרשים שסיטון הוא זה ש**מוכר דבר לח** כיין ושמן. [ואפשר שאינם חולקים על פירוש רש"י, שסיטון הוא חנווני גדול, אלא שמוסיפים, שרק חנווני גדול של דבר לח קרוי סיטון].

נתן מקצת מעות על מקח מרובה [עירבון א']

בא לקנות מקח גדול, [כגון קרקע גדולה או פירות מרובים], ונתן מקצת מהתשלום.

לדעת רב – לא **קנה** אלא **כנגד המעות שנתן**. לעניין קרקע שנקנית בכסף, קנה קניין גמור כנגד מה ששילם. ולעניין מטלטלים שאינם נקנים בכסף אלא שהחוזר מקולל במי שפרע, החוזר כנגד מה ששילם, מקולל, אבל החוזר בשאר המקח, אינו מקולל.

ולדעת רבי יוחנן – **קנה את כל המקח**, בקרקע קנה קניין גמור בכל המקח, ובמטלטלים קנה כל המקח לעניין מי שפרע.

ומבואר בברייתא שלעניין קרקע, דעת רבן שמעון בן גמליאל, שקנה את כל המקח כדברי רבי יוחנן. אבל לעניין מטלטלים, ספק בגמרא מה דעת רבן שמעון בן גמליאל.

עשו תנאי לקנוס את החוזר [עירבון ב']

מי שנתן מעות על המקח, ואמר, אם אני אחזור בי, ולא ארצה לתת עוד מעות, לקנות את כל המקח, המעות הללו שנתתי כבר, מחולים לך. והלה אומר, אם אני אחזור בי, ולא ארצה למכור לך את כל המקח, חלק מהמקח השווה כפלים ממה שנתת, יהיה שלך על כרחי, [אלא אם כן לא תרצה במקח כזה מועט, ותעדיף ליטול את מעותיך].

לדעת רבי יוסי – **נתקיימו התנאים**.

דף מט

המלווה על המשכון

שביעית אינה משמטת חובות שיש עליהם משכון, משום שלעניין שמיטת כספים נאמר, "וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לה'" (דברים ט"ו ב'), כלומר, לא תגבה חוב שעבר עליו שביעית, וכשהמשכון בבית המלווה קודם השביעית, אינו נחשב כנוגש, אלא כמי שכבר גבה חובו.

ונחלקו רבן שמעון בן גמליאל ורבי יהודה הנשיא, מה הדין כשהיה המשכון שווה רק חלק מההלוואה.

מתחילה רצו לומר, שנחלקו במחלוקת רב ושמואל לעניין נתינת מקצת מעות על מקח מרובה:

לדעת רבן שמעון בן גמליאל – **השמיטה אינה משמטת את החוב כלל**, כי המשכון שהוא כנגד מקצת החוב קנה את כולו, [כדעת רבי יוחנן].

ולדעת רבי יהודה הנשיא – **השמיטה אינה משמטת את החוב שכנגד המשכון**, אבל את שאר החוב השמיטה משמטת, כי אין המשכון קונה את החוב אלא כנגדו [כדעת רב].

ולבסוף אמרו, [שלדברי הכל השמיטה משמטת את שאר החוב], ונחלקו אם משמטת כנגד המשכון:

לדעת רבן שמעון בן גמליאל – **השמיטה אינה משמטת את החוב שכנגד המשכון**, כדין חוב שיש כנגדו משכון.

ולדעת רבי – **השמיטה משמטת את כל החוב**, שאין המשכון מועיל שלא תשמט השמיטה, אלא כשהוא כנגד כל החוב, [והטעם שנטל המלווה את

המשכון, לא משום שעל ידו תופס את מקצת החוב, וממילא לא תשמט השביעית, אלא משום שעל ידו יזכור הלווה את החוב עד השביעית].

מוכר שקיבל מעות וחזר בו

מוכר שקיבל מעות על המקח, ולאחר מכן חזר בו, **ואמר לקונה טול מעותיך, אין** המוכר **חייב לשמור על המעות, לא כשומר שכר, ולא כשומר חנם**, ולכן אם אבדו המעות אף בפשיעה, ועמד בחזרתו וקיבל עליו קללת מי שפרע, פטור מלשלם את המעות.

ואין הדין הזה דומה לדין המבואר בדף פ׳, שאומן שאמר לבעל הבית טול את שלך והבא מעות, חייב בשמירת החפץ כשומר חנם, כי האומן היה מתחילה שומר שכר, וכשאמר לבעל הבית לבוא ליטול, לא סילק עצמו משמירה לגמרי, אלא שלא יהיה שומר שכר.

הסכמה להכניס ממון לביתו שאין בה קבלת שמירה

מי שביקש להפקיד ממונו אצל בעל הבית, ואמר לו בעל, **הא ביתא קמך** [=הנה הבית לפניך], **אין בכך קבלת שמירה, לא כשומר שכר, ולא כשומר חנם**, ופטור אף בפשיעה.

לפי הפירוש הראשון בתוס׳, נחלקו חכמים בדין הזה במסכת בבא קמא, ת״ק מחייב, ורבי פוטר, עד שיקבל עליו בעל הבית בפירוש לשמור, וסוגיין **כדעת רבי**.

ולפי הפירוש השני בתוס׳, לא נחלקו במסכת בבא קמא, אלא כשאמר לו בעל הבית כנוס שורך, שאפשר לפרש כנוס ואשמור, אבל כשלא אמר לו להכניס, אלא הנה הבית לפניך, הכל מודים שלא קיבל עליו לשמור כלל.

אחד שלא היה משנה בדיבורו בעד כל הון

ההוא מרבנן, **ורב טבות שמיה, ואמרי לה רב שמואל בר זוטרא שמיה**, אי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא, לא הוי קא משני בדיבוריה.

כשהיו המטלטלים ברשות השייכת לקונה [אף שמושכרת למוכר] כסף קונה

לדעת רבי שמעון, מאחר שמהתורה כסף קונה, והטעם שתיקנו חכמים שמשיכה קונה ולא כסף, שמא תיפול דליקה ברשות המוכר, אחר שיקבל את המעות, ולא יטרח להציל מטלטלים של חבירו, כל זה כשהיו המטלטלים ברשות שאינה של הקונה, אבל אם היו ברשותו, אף על פי שאינה קונה לו מדין חצר, כגון שהיא מושכרת למוכר, מכל מקום מאחר שגופה שלו, הוא יטרח להצילה מהדליקה, ואין להטיל טורח זה על המוכר, כשהקונה יטרח בכך מעצמו.

ובכך עלו מספר האופנים, שמצינו דעות שכסף קונה ולא תקנו שמשיכה קונה, לארבעה. ושלושת המקומות הקודמים מסומנים לעיל בקו כפול:

א. לעניין קניין חליפין [עיין לעיל בהערה בדף מ״ה].

ב. יש דמים קונים כחליפין [עיין לעיל בדף מ״ו].

ג. מכור לי באלו [עיין לעיל בדף מ״ז].

דפים מט נ נא

דיני אונאה במכר מבוארים בדפים

מ״ט נ׳ ונ״א וסודרו כאן כמקשה אחת

דיני אונאה במקח וממכר

נאמר בתורה ״וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו״ (ויקרא כ״ה י״ד), ומכאן למדנו, **שהמוכר והקונה אסורים להונות זה את זה**.

והוצרכה התורה לפרש ששניהם אסורים, שאם היה מפורש האיסור למוכר בלבד, היה מקום לומר שרק המוכר הבקי בכך, ועושה במזיד, אסור. ואם היה מפורש האיסור לקונה בלבד, היה מקום לומר, שרק הקונה שנשאר המקח בידו, אסור, אבל המוכר שמפסיד את המקח לא.

ושלושה שיעורים יש בדין אונאה, וחלוקים זה מזה בדיניהם. [א] כדי אונאה או שיעור אונאה. [ב] פחות מכדי אונאה. [ג] יותר מכדי אונאה. **ובעזה״י נבאר להלן, מהם השיעורים הללו, ומה דיניהם**.

א. שיעור אונאה.

☜ **לדעת חכמים, שיעור האונאה הוא ששית מהמקח. לדברי רב**, שיעור זה הוא **ששית משווי המקח ותו לא**, ולכן כשהמקח שווה שש, שיעור אונאתו הוא אחד, אם נמכר בחמש, נתאנה מוכר, ואם נמכר בשבע, נתאנה קונה. **ולדברי שמואל** [שתניא כוותיה], שיעור אונאה הוא **כל מה שבין ששית משווה המקח, לששית מהסכום ששילמו עליו**, ולכן כשהמקח שווה שש, ונתן בו הלוקח

פחות משוויו ונתאנה המוכר, שיעור האונאה להפסד המוכר הוא בין אחד [=ששית מהמקח], לשש שביעיות [=ששית מהתשלום כשישלם חמש ושביעית], כלומר כשנמכר המקח השווה שש, בסכום שבין חמש לחמש ושביעית, וכשהלוקח נתן יותר משווי המקח ונתאנה, שיעור האונאה להפסד הקונה, הוא בין אחד [=ששית מהמקח], לאחד וחומש [=ששית מהתשלום כשישלם הקונה שבע וחומש], כלומר כשנמכר בסכום שבין שבע, לשבע וחומש.

וכך הדין כשנתאנה הקונה: **אם בפעם הראשונה שהיה יכול להיוודע לו** שנתאנה, על ידי שהיה מראה לתגר או לקרובו, **חזר ותבע את אונאתו** מהמוכר. **לדעת רבי נתן**, [וכן לדעת רבי יהודה הנשיא אליבא דרבה], **המקח קיים**, **אלא שהמוכר חייב להחזיר לו את אונאתו**, [וכן פסק רבא לפי פירוש רש"י]. **ולדעת רבי יהודה הנשיא**, [אליבא דרבי אלעזר ורבא], **ידו על העליונה**, אם רוצה מבטל את המקח, [ואפילו מי שפרע אין כאן], ואם רוצה נוטל את מה שנתאנה מהמוכר, [וכן פסק רבא לפי פירוש רבינו תם]. **ואם המתין הלוקח אחרי הזמן הזה, מחל על אונאתו**, ואינו יכול לתבוע כלום.

וכך הדין כשנתאנה המוכר: **אפילו לאחר זמן מרובה**, **יכול לתבוע אונאתו**, משום שאין המקח בידו, ויתכן שלא נודע לו שטעה עד זמן מרובה, כשראה מקח כזה ביד אחרים, שווה יותר, ואין ראיה מאיחור תביעתו, שמחל על האונאה. **יש אומרים שהמקח קיים אלא שהקונה חייב להחזיר לו את מה שנתאנה**, [זו דעת רבי נתן לדברי רבא ורבי אלעזר]. **ויש אומרים שידו על העליונה**, אם רוצה מבטל את המקח לגמרי, ואם רוצה נוטל מהקונה מה שנתאנה, [זו דעת רבי נתן לדברי רבה ודעת רבי לדברי רבא].

☜ **ולדעת רבי טרפון**, **שיעור האונאה הוא <u>שליש</u> מהמקח**, [ומסתבר שאף בפירוש דבריו חולקים רב ושמואל כנ"ל].

ומבואר בגמרא שאם לדעת חכמים, **פחות מכדי אונאה יש מחילה רק אחר כדי שיראה לתגר**, [שכן יש להסתפק לדעת רבי יהודה הנשיא, כמבואר בסמוך], **אפשר** שאין **שיעור אונאה לרבי טרפון**, אלא **שליש בלבד**. **אולם אם לדעת חכמים פחות מכדי אונאה יש מחילה מיד**, [כדעת רבי נתן, וכן יש להסתפק לדעת רבי יהודה הנשיא], **צריך לומר ששיעור אונאה לרבי טרפון**, אינו שליש בלבד, אלא **משתות ועד שליש**, **או ממעט יותר משתות ועד שליש**.

ולכאורה **הדין כשנתאנה הקונה**, כפי שנתבאר בדברי חכמים, אלא שלדעת רבי טרפון, **כל יום המכירה הוא יכול לתבוע את המוכר**, ולא רק בפעם הראשונה שהיה יכול להיוודע לו שנתאנה.

וכמו כן לכאורה **הדין כשנתאנה המוכר, כפי שנתבאר בדברי חכמים**.

<u>ב. פחות מכדי אונאה</u> [מחילה].

לדעת רבי נתן [שלפירוש רש"י הלכה כמותו], אם היתה אונאה פחות מהשיעור המבואר לעיל, [לחכמים ולרבי טרפון כל אחד כשיטתו], המקח קיים, ואין אפשרות לתבוע את האונאה כלל, כי **יש כאן מחילה מיד**, שעל אונאה כזו אדם מוחל. [ואין לומר שהלוקח מוחל רק אחר כדי שיראה לתגר או לקרובו, שאם כן, מה החילוק בין שיעור אונאה לפחות מכדי אונאה].

ולדעת רבי יהודה הנשיא [שלפירוש רבינו תם הלכה כמותו], **ספק בגמרא אם יש כאן מחילה מיד**, **או שהקונה מוחל רק אחר כדי שיראה לתגר או לקרובו**. [והחילוק בין דין זה לדין אונאה, שכשיש שיעור אונאה, הקונה יכול לבטל את המקח, או לתבוע את האונאה, ובפחות מכדי אונאה, הקונה אינו יכול לבטל את המקח, אלא לתבוע את האונאה]. ולכאורה אם הלוקח אינו מוחל מיד, אלא אחר כדי שיראה לתגר או לקרובו, המוכר אינו מוחל לעולם, ותמיד יוכל לתבוע את אונאתו.

<u>ג. יותר מכדי אונאה</u> [ביטול מקח].

אם היתה האונאה יותר מהשיעור המבואר לעיל, [לחכמים ולרבי טרפון כל אחד כשיטתו], **גם המוכר וגם הקונה יכולים לחזור בהם מהמקח**.

לפירוש הראשון בתוס', הטעם ששניהם יכולים לחזור בהם, **כי** כשהאונאה כל כך גדולה, **המקח הוא מקח טעות**, **ולכן גם זה שלא התאנה יכול לחזור בו**, שהרי מקח טעות בטל הוא.

ולפירוש ריב"ם, באמת **רק המתאנה יכול לחזור בו**, **אולם אם אינו רוצה לבטל** את המקח לגמרי, **אלא לתבוע את האונאה**, **שכנגדו** אינו חייב לתת לו את האונאה, **ויכול לבטל** את המקח.

וספק בגמרא, **האם יכולים לחזור בהם** מהמקח **לעולם**, **או** [שלדעת חכמים] הקונה יכול לחזור בו **רק בכדי שיראה לתגר או לקרובו**, אבל אם שהה אחר הזמן הזה מחל על האונאה.

ומסקנת הגמרא, [שלדעת חכמים] הקונה יכול

לבטל את המקח, **רק בתוך כדי שיראה לתגר או לקרובו**. ואף שלפי זה, אחר כדי שיראה לתגר, אין חילוק בין שיעור אונאה ליותר משיעור אונאה, מכל מקום בתוך הזמן הזה יש חילוק ביניהם. לדעת רבי נתן החילוק הוא, שבשיעור אונאה אי אפשר לבטל את המקח, אלא לתבוע את האונאה, וביותר מכדי אונאה יכולים לבטל את המקח. ולדעת רבי יהודה הנשיא, החילוק הוא, שבשיעור אונאה רק המתאנה יכול לתבוע את המאנה, או לבטל את המקח, וביותר מכדי אונאה שניהם יכולים לבטל את המקח.

אופנים שאין בהם דין אונאה

א. לדעת רבא ורב חסדא ורב דימי ורבי אלעזר, לא נאמרו דיני אונאה אלא במי שמוכר דברים העומדים לסחורה, אבל **בעל הבית המוכר ביוקר תכשיטים וכלים שמשתמש בהם וחביבים עליו**, ידוע שאינו מוכר אותם אלא ביוקר, וכאילו מפרש שמוכר ביוקר, ש**אין בו דין אונאה**.

ב. לדברי רב נחמן אמר רב, דעת רבי יהודה, ש**תגר ספסר** [=קונה ומוכר מיד], מאחר שמוכר סמוך לקנייה, יודע הוא את שווי המכר, **ואם מכר בזול, אין לו דין אונאה**, כי ודאי לא טעה בשווי המקח, אלא מחל על אונאתו מאיזה טעם, [כגון שהיה זקוק למעות לקנות דבר אחר שהיה חפץ בו], ומה שבא לתבוע את האונאה, לא מפני שטעה, אלא מפני שעתה רוצה לחזור בו.

ג. לדברי רב אשי, דעת רבי יהודה, שמה שאמרנו שהמוכר בזול פחות מכדי אונאה, מוחל, אין זה אלא במוכר שאין זו אומנותו, אבל **תגר, שפרנסתו ממכרו, אפילו טעה ומכר בזול פחות מכדי אונאה**, תקנו חכמים ש**יכול לחזור בו**, משום שפרנסתו וחייו תלויים בכך.

דף נ

שמחת תגרי לוד וחזרתם

במה שנחלקו חכמים ורבי טרפון בדיני אונאה, פעמים שחכמים מקילים עם המאנה, ופעמים שרבי טרפון מיקל עמהם. ותגרי לוד שהיו בקיאים במסחר, וידעו לאנות כשיעור שירצו, היו חפצים לנהוג כדעת מי שהיה עדיף להם. מתחילה כששמעו שנחלקו בשיעור האונאה, היו חפצים לנהוג כדעת רבי טרפון. ולבסוף כששמעו שנחלקו גם בזמן החזרה, חזרו לנהוג כחכמים. ועניין זה התבאר בגמרא בכמה אופנים, התלויים בביאור דעת חכמים ורבי טרפון. ובטבלאות הבאות יוצגו חלק מהביאורים:

ביאור א' [ני ע"א סברוה כוי].
הביאור הזה הוא אם הדינים הבאים נכונים [לדעת רבי יהודה הנשיא בלבד]:
א. לדעת רבי טרפון כל פחות משליש דינו מחילה.
ב. דין מחילה אינו מיד אלא לאחר זמן, [לדעת חכמים כדי שיראה לתגר, ולמסקנה לרבי טרפון בסוף היום]. וזה לא יתכן אלא כדעת רבי יהודה הנשיא, וממילא בדין אונאה, יד המתאנה על העליונה כדעת רבי יהודה הנשיא, רצה נוטל את האונאה רצה מבטל את המקח.
ג. דין ביטול מקח אינו לעולם אלא לזמן קצוב, [לדעת חכמים כדי שיראה לתגר. ולמסקנה לרבי טרפון בסוף היום], אבל לאחר מכן יש מחילה.

	דעת חכמים	**דעת רבי טרפון כפי שסברו תגרי לוד מתחילה**	**דעת רבי טרפון לפי האמת**	
דין אונאה פחות משתות	עד **כדי שיראה לתגר:** יכול לתבוע את האונאה. לאחר מכן: יש מחילה.	עד **כדי שיראה לתגר**: יכול לתבוע את האונאה. לאחר מכן: יש מחילה.	עד **סוף היום:** יכול לתבוע את האונאה. לאחר מכן: יש מחילה.	**העדיף ביותר הוא כמו שסברו תחילה בדעת רבי טרפון**, שהרי אחר זמן קצר יש מחילה, ואפילו תוך הזמן הזה אין המקח מתבטל. **אבל העדיפות השניה היא כדעת חכמים, ולא כדעת רבי טרפון לפי האמת**, כי עדיפה המעלה של מחילה בזמן קצר, על פני המעלה שאי אפשר לבטל את המקח, אבל אפשר לתבוע את האונאה.
דין אונאת שתות	עד כדי שיראה לתגר: יכול לתבוע את האונאה. **יד המתאנה על העליונה.** לאחר מכן: יש מחילה.			
דין אונאה בין שתות לשליש				
דין אונאת שליש	עד כדי שיראה לתגר: שניהם יכולים לבטל את המקח. ולאחר מכן: יש מחילה.	עד כדי שיראה לתגר: **יד** המתאנה על העליונה. לאחר מכן: יש מחילה.	עד סוף היום: **יד** המתאנה על העליונה. לאחר מכן: יש מחילה.	
דין אונאה יותר משליש		עד כדי שיראה לתגר: שניהם יכולים לבטל את המקח. ולאחר מכן: יש מחילה.	עד סוף היום: שניהם יכולים לבטל את המקח. ולאחר מכן: יש מחילה.	

מסכת בבא מציעא
פרק רביעי הזהב דף נא

ביאור ב' [ני ע"ב מי סברת כוי].
הביאור הזה הוא אם הדינים הבאים נכונים [בין לרבי נתן בין לרבי יהודה הנשיא]:
א. לדעת רבי טרפון משתות ועד שליש הוא שיעור אונאה, [ותוס' כתבו מיותר משתות עד שליש].
ב. דין מחילה הוא מיד.
ג. דין ביטול מקח הוא לעולם.

	דעת חכמים	דעת רבי טרפון כפי שסברו תגרי לוד מתחילה	דעת רבי טרפון לפי האמת
דין אונאה פחות משתות	יש מחילה מיד.	יש מחילה מיד.	יש מחילה מיד.
דין אונאת שתות	עד כדי שיראה לתגר: לרבי נתן המתאנה יכול לתבוע את האונאה. ולרבי יהודה הנשיא יד המתאנה על העליונה. ולאחר מכן: יש מחילה.	תוס" כתבו שבשתות עצמה דעת רבי טרפון שיש מחילה מיד. ורק בין שתות לשליש הכתוב כאן אמת. ורש"י מפרש- עד כדי שיראה לתגר: לרבי נתן המתאנה יכול לתבוע את האונאה. ולרבי יהודה הנשיא **יד המתאנה על העליונה.** ולאחר מכן: יש מחילה.	תוס" כתבו שבשתות עצמה דעת רבי טרפון שיש מחילה מיד. ורק בין שתות לשליש הכתוב כאן אמת. ורש"י כתב, שגם מחמת הדין הזה חזרו בהם תגרי לוד, כי דברי חכמים עדיפים, שלאחר זמן קצר יש מחילה, ולדברי רבי טרפון רק בסוף היום. אולם לתוס' בדין הזה דברי רבי טרפון עדיפים כי יש מחילה מיד.
דין אונאה בין שתות לשליש ואונאת שליש	לעולם **שניהם יכולים לבטל את המקח.**	יכול לתבוע את האונאה. ולרבי יהודה הנשיא יד המתאנה על העליונה. ולאחר מכן: יש מחילה.	יכול לתבוע את האונאה. ולרבי יהודה הנשיא יד המתאנה על העליונה. ולאחר מכן: יש מחילה.	**מתחילה העדיפו את דברי רבי טרפון** על דברי חכמים, **כי לרבי טרפון אחר זמן קצר יש מחילה, ולחכמים לעולם יכולים לחזור בהם.** **אבל לבסוף העדיפו את דברי חכמים, כי עדיף להם ששניהם יכולים לחזור בהם, ולא שהדבר תלוי בלקוח** כל היום.
דין אונאה יותר משליש		לעולם שניהם יכולים לבטל את המקח.	לעולם שניהם יכולים לבטל את המקח.	

ביאור ג' [ני ע"ב שמחו בשתות עצמה כוי].
הביאור הזה הוא אם הדינים הבאים נכונים [בין לרבי נתן בין לרבי יהודה הנשיא]:
א. לדעת רבי טרפון מיותר משתות ועד שליש הוא שיעור אונאה אבל שתות עצמה מחילה היא.
ב. דין מחילה הוא מיד.
ג. דין ביטול מקח לחכמים הוא רק בתוך כדי שיראה לתגר.

	דעת חכמים	דעת רבי טרפון כפי שסברו תגרי לוד מתחילה	דעת רבי טרפון לפי האמת
דין אונאה פחות משתות	יש מחילה מיד.	יש מחילה מיד.	יש מחילה מיד.
דין אונאת שתות	עד כדי שיראה לתגר: לרבי נתן המתאנה יכול לתבוע את האונאה, ולרבי יהודה הנשיא **יד המתאנה על העליונה.** ולאחר מכן: יש מחילה.	יש מחילה מיד.	**מתחילה העדיפו את דברי רבי טרפון** על דברי חכמים, **כי בשתות עצמה יש לו מחילה מיד,** ולחכמים רק אחר כדי שיראה לתגר. **אולם לבסוף העדיפו את דברי חכמים, כי ביותר משתות** עד שליש הם עדיפים, **שיש מחילה לאחר זמן קצר**, ולא רק בסוף היום, והעדיפות שיש לדברי רבי טרפון בשתות עצמה, אינה חשובה להם, כי אין הבדל גדול בין מחילה מיד, למחילה בזמן קצר, וגם יכולים להיזהר שלא תהא האונאה שתות בדיוק.
דין אונאה בין שתות לשליש ואונאת שליש	עד כדי שיראה לתגר: **שניהם יכולים לבטל את המקח.** ולאחר מכן: יש מחילה.	עד כדי שיראה לתגר: לרבי נתן המתאנה יכול לתבוע את האונאה. ולרבי יהודה הנשיא **יד המתאנה על העליונה.** ולאחר מכן: יש מחילה.	עד סוף היום: לרבי נתן המתאנה יכול לתבוע את האונאה. ולרבי יהודה הנשיא **יד המתאנה על העליונה.** ולאחר מכן: יש מחילה.
דין אונאה יותר משליש		עד כדי שיראה לתגר: שניהם יכולים לבטל את המקח. ולאחר מכן: יש מחילה.	עד כדי שיראה לתגר: שניהם יכולים לבטל את המקח. ולאחר מכן: יש מחילה.

דף נא

על מנת שאין לך עלי אונאה

מוכר וקונה שאמר אחד לחבירו, הנני לעשות את הקניין על מנת שאין לך עלי אונאה, כלומר שאם תתאנה, תמחל על האונאה, ולא תוכל לתבוע אותה.

לדברי אביי אמר רב, שהעושה כן הרי הוא כמתנה על מה שכתוב בתורה בדין ממון, שנחלקו בו רבי מאיר ורבי יהודה. **לדעת רבי מאיר** תנאו בטל, **והמתאנה יכול לתבוע את האונאה. ולדעת רבי יהודה** תנאו קיים, **והמתאנה אינו יכול לתבוע את האונאה**.

ולדברי רבא אמר רב, שלא נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, אלא כשיודעים שהתנאי עוקר את הדין, ויש כאן מחילה גמורה של מקבל התנאי, [כגון אמר לאשה הרי את מקודשת לי, על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה]. אבל **כשמקבל התנאי אינו יודע בוודאות שהתנאי עוקר את הדין**, וסבור שמא לא יעקור, [כגון על מנת שאין לך עלי אונאה, שסבור שמא באמת אין כאן אונאה], לא מחל על

הדין, **ואף לדעת רבי יהודה**, התנאי בטל, **והמתאנה יכול לתבוע את האונאה. ורק אם יאמר בפירוש, יודע אני שיש כאן אונאה**, ואני מוכר לך על מנת שאין לך עלי אונאה, התנאי קיים לדעת רבי יהודה, **והמתאנה אינו יכול לתבוע את האונאה**.

ולדעת שמואל, לא נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, אלא בתנאי שבוודאי עוקר את הדין, אבל בתנאי שאינו עוקר את הדין בוודאי, [כגון על מנת שאין לך עלי אונאה, שיתכן שבאמת אין כאן אונאה, ולא נעקר הדין], מודה רבי מאיר, שהתנאי קיים. ולכן **לדברי הכל המתאנה אינו יכול לתבוע את האונאה**.

ולעניין הלכה, ר״ח פסק כרב, משום שהלכה כמותו באיסורים. והשאילתות פסק כרב, משום שהברייתא שבגמרא מתיישבת על פי דבריו. אולם ריב״ן יישב את הברייתא על פי דברי שמואל.

על מנת שאין בו אונאה

מוכר וקונה שאמר אחד לחבירו, הנני לעשות את הקניין על מנת שאין בו אונאה.

לפי פירוש רש״י, לשון זה אינו תנאי שימחל על האונאה, אלא לשון **הבטחה, שאין במקח אונאה, ולכן אם יש אונאה** במקח נמצא ששיקר, **והמקח מקח טעות**, ואם ירצה המתאנה לחזור בו מכל המקח, רשאי, כדין מקח טעות.

ולפי פירוש רשב״ם, לשון זה אינו תנאי שימחל על האונאה, אלא **תנאי שלא יחול במקח איסור אונאה**, ומאחר **שאין אדם יכול** [אלא למחול על המגיע לו, אבל אינו יכול] לבטל את האיסור הקיים, אם היתה אונאה, המאנה חייב לשלם למתאנה.

דין נושא ונותן באמנה

<u>רש״י מפרש</u> שבשני אופנים רשאי בעל הבית למכור את סחורתו על ידי חנווני.

א. בעל הבית ימכור את הסחורה לחנווני בשוויה, [כשווי שחנוונים קונים מבעלי בתים], **והחנווני ימכור** אותה לאחרים מעט מעט, [במחיר שחנוונים מוכרים ללקוחות, שהוא גבוה מהמחיר שהחנוונים משלמים לבעל הבית], ואת כל רווח המכירה השניה נוטל החנווני.

ב. **נושא ונותן באמנה**, כלומר, **בעל הבית יתן את הסחורה לחנווני, כדי שימכור אותה עבורו בכמה שיוכל, ויהיה כל הרווח לבעל הבית, אלא שישלם לחנווני שכר על טרחתו**.

וכשנושא ונותן באמנה, **אין לו דין אונאה, שאם מכר בזול, אין לבעל הבית יותר**, ואינו יכול לומר לו, אין לי להפסיד שמכרת בזול, תן לי כמה שהיה שווה באמת, **ואם מכר ביוקר, הכל לבעל הבית**, ואינו יכול לומר לו, לא אתן לך אלא כמה שהיה שווה באמת.

ואסור לבעל הבית לתת לחנווני פירות יפים [שימכרו מהרה], **ופירות רעים** [שימכרו מעט מעט], **ולומר** לו, **את היפים אתן** לך **בשווים**, והרווח שלך, [כאופן א׳], **ואת הרעים** איני נותן לך בשוויים, אלא **באמנה**, [כאופן ב׳], **והשכר שיהיה לך על טרחתך במכירת הרעים הוא, שלא תצטרך לשלם** לי **את היפים** עתה, **אלא אחר שתמכור את הרעים**. וטעם האיסור, **כי עניין זה ריבית הוא**, שתחת המתנת המעות של תשלום היפים, הנחשבת כהלוואה, הוא טורח עמו במכירת הרעים, ואין לאדם לטרוח לחבירו תמורת הלוואת ממון.

<u>ור״ח מפרש</u>, שדין **נושא ונותן באמנה** שייך להלכות אונאה, ולא להלכות ריבית, והכוונה בזה, **שהקונה המאמין למוכר בכמה הוא עצמו קנה, ונותן לו כך ומעט יותר, ובאמת החפץ שווה פחות, אינו יוכל לתבוע את האונאה, כי המוכר** לו, **לא אונה אותו**.

ואם המוכר קנה עשרה דברים בעשרה דינרים, חמישה דברים יפים כל אחד שווה דינר וחצי, וחמישה דברים רעים כל אחד שווה חצי דינר, ועתה בא למכור באמנה, אם מוכר את כולם יחד, יכול לומר שקנה כל אחד בדינר, אבל כשבא למכור את הרעים לחוד, אינו רשאי לומר שקנה אותם, כל אחד בדינר, שהרי לא שילם עשרה דינרים, אלא מפני שקנה גם חמישה דברים יפים.

דף נב

כמה פרטים להשלמת
דיני אונאה במקח וממכר

<u>א. שיעור אונאת מקח</u>.

- **בדף מ״ט מבואר**, שלדעת חכמים שיעור האונאה במקח הוא **שתות**.

- **ואמר רבא**, שאין השיעור הזה אלא **לדעת רבי שמעון**. **אבל לדעת רבי יהודה** שיעור האונאה הוא

ב-**1/12**. **ולדעת רבי מאיר** שיעור האונאה הוא ב-**1/24**.

- **ואביי אמר**, **שלא נחלקו** החכמים הללו, **אלא לעניין שיעור אונאת מטבע** [המבואר בדף זה], משום שבו אין אדם מוחל אף על אונאה מועטת, כי צריך הוא להוציאו, וכשהוא חסר, אין מקבלים אותו, ואין זה כמקח שפעמים אדם קונה את הצריך לו ביוקר, ומוחל על אונאתו.

<u>ב. שיעור זמן שהקונה המתאנה יכול לתבוע את האונאה</u>.

- **בדף מ״ט מבואר**, שלדעת חכמים, הקונה יכול לתבוע את האונאה, **עד כדי שיראה לתגר או לקרובו**.

- **ואמר אביי**, **שאין השיעור הזה** אמור, אלא **בכרכים** [=ערים גדולות], אבל בכפרים יכול לתבוע את האונאה עד ערב שבת.

- **ורבא אמר**, **שלא חילקו חכמים בין כרכים לכפרים**, אלא לעניין אונאת מטבעות, שבכפרים אין שולחני שיוכל להראות לו, אבל לעניין אונאת מקח, הכל בקיאים בו, ואף בכפרים אי אפשר לתבוע את האונאה, אלא עד כדי שיראה לתגר או לקרובו.

דיני אונאה במטבעות

דרך המטבעות שהם נשחקים וחסרים על ידי שעוברים מיד ליד. ובזמן חז״ל ערך המטבעות היה לפי משקלם, [כגון דינר היה מטבע שמשקלו דינר, וסלע היה מטבע שמשקלו סלע]. **וכשהיה המטבע חסר** ממשקלו, נמצא המקבלו בחזקת שלם, מתאנה, והנותן אותו בחזקת שלם, מאנה, ועובר באיסור ״אל תונו איש את אחיו״. וקודם שנבוא לבאר את הדין הזה, נקדים שגם בדין אונאת מטבעות, יש חילוק בין נחסר המטבע שיעור אונאה, לבין נפחת המטבע פחות משיעור אונאה, ולבין נפחת המטבע יותר משיעור אונאה.

<u>א. שיעור אונאת מטבעות</u>.

לדעת רבי מאיר – כשנפחת המטבע **1/24** ממנו.

ולדעת רבי יהודה – כשנפחת המטבע **1/12** ממנו.

ולדעת רבי שמעון – כשנפחת המטבע **1/6** ממנו.

וכשנפחת המטבע כשיעור הזה, **אין** לאדם **להוציאו** בחזקת שלם, **אלא בחזקת חסר**. **ואם הוציא אותו בחזקת שלם**, **המתאנה אינו יכול לבטל את המקח**, **אבל יכול לתבוע את האונאה**, **עד הזמן הראשון שיכול להיוודע לו שנתאנה**. [בכרכים שיש בהם שולחני, עד כדי שיראה לשולחני. ובכפרים שאין בהם שולחני, עד ערב שבת, שאז רגילים להוציא את המטבעות לצורך שבת, ויראה אם יקבלוהו ממנו אם לא]. אבל אחר הזמן הזה, אינו יכול לתבוע את האונאה, כי מאחר שלא תבע מיד, ודאי מחל, ואין לו עליו אלא תרעומת. אולם מידת חסידות היא, שאם הנותן מכיר את המטבע, ויודע שהוא נתן לו אותו, שיקבלנו חזרה מידו.

<u>ב. מטבעות שנפחתו פחות משיעור אונאה</u>.

מטבעות שנפחתו פחות מהשיעורים הנ״ל, **מותר להוציא אותם כאילו הם שלמים**, שלא חסרו כלל, כי על חסרון מועט כזה, אדם מוחל מיד, והרי זה כאילו אין כאן אונאה כלל. ולפירוש ריב״ם, מי שאינו מקבל את המטבע כשלמה, אינו אלא נפש רעה.

<u>ג. מטבעות שנפחתו יותר משיעור אונאה</u>.

סלע ודינר שנפחתו במחצה – לדברי הכל **מותר להוציאם בחזקת חסרים**, **כפי שהם שווים באמת**, ואין חשש שיבואו לרמות בהם את הבריות, כי ניכר לכל שאין זה סלע ודינר שלמים, ואם יאמר על הסלע שהוא שקל [=חצי סלע], ועל הדינר שהוא רובע שקל [=חצי דינר], אין בכך כלום, כי באמת כך הם שווים. ולפירוש התוס׳, מי שאינו מקבל את המטבעות בשוויים האמיתי, אלא כנסכא בעלמא, אינו אלא נפש רעה. **ואם הוציא אותם בחזקת שלמים**, **הרי זה**, **מקח טעות**.

סלע ודינר שפחתו יותר משיעור אונאה ופחות ממחצה – **לדעת רבי אמי מותר לקיימם** לשקול בהם, **ולהוציאם כפי שהם שווים באמת**, ואין חשש שיבואו לרמות בהם את הבריות, כי ניכר בהם שהם חסרים. **ולדעת רב הונא אסור להוציאם אפילו בחזקת חסרים**, **אלא יקוץ אותם**, שלא יבואו לרמות בהם בני אדם, [או ינקב אותם כפי שיתבאר בעזה״י בהמשך]. ולפי דעתו, לא יתכן שיהיו סלע ודינר פוחתים מחצה [כדין הקודם], אלא כשיפחתו בבת אחת, כגון על ידי דליקה.

סלע ודינר שפחתו יותר ממחצה – לדברי הכל **אסור להוציאם כלל**, אף לא בחזקת חסרים, **כי יכולים לרמות בהם בני אדם**, ולומר על הסלע שהוא שקל, אף שבאמת הוא פחות משקל, ועל הדינר שהוא רובע שקל, אף שהוא פחות מרובע

שקל, ואין הרמאות ניכרת, כי כשהסלע נחסר יותר ממחצית, עדיין הוא נראה כשקל, משום שמתחילתו היה רחב, וכן הדינר החסר יותר ממחצית, עדיין נראה כרובע שקל. ואין למטבעות הללו תקנה, **אלא יקצוץ אותם, או ינקב אותם באמצעם, ויתלה בצואר בתו**, או ימכור לאחרים על מנת שינקבום לתלות בצואר בנותיהם. אך לא ימכור לתגר או להרג, אפילו על מנת לנקב, כי חשודים הם שלא ינקבו, אלא יוציאו אותם, וירמו בהם את הבריות.

וכתבו התוס', שכל השיעורים הללו, הם כשנתן את המטבע בתורת מטבע. אבל הנותן מטבע בתורת משקל, כגון שנתן סלע בתורת משקל של סלע, אפילו חסר משהו, יש כאן אונאה, שכל דבר שבמדה ובמשקל ובמניין, אפילו פחות מכדי אונאה חוזר, כמבואר בדף נ"ו.

אמרי אנשי "עשיק לגבך ושווי לכרסך"

עשיק לגבך – קנה **ביוקר** את הצריך לך **לכסות** את **גופך**.

ושווי לכרסך – קנה רק **בשוויו** האמיתי את הצריך **למאכל בטנך**.

משקלות ממתכות

אין עושים משקלות מתכת **לשקול** בהם **בשר ושמן**, כי הלחלוחית נדבק בהם ומתייבש, ומכביד את המשקל.

אבל עושים משקלות מתכת **לשקול** בהם **כסף וזהב**, אלא שצריך לחופן בעור, שלא ישחקו.

ומשקלות אלו דין כלי יש להם, ומקבלים טומאה.

מבואר במשנה שמחללים
מעשר שני על סלע חסרה

א. **התוס' מפרשים, שמדובר במשנתנו בסלע שחסרה שיעור אונאה, ומחללים מעשר שני עליה לפי שוויה האמיתי. ואין לפסול אותה לחילול כאסימון**, שמי שאינו מקבל סלע זו שחסרה כדי אונאה, לפי שוויה האמיתי, אלא כנסכא בעלמא, אינו אלא נפש רעה.

ומכל מקום לדעת חזקיה, **מחללים עליה פירות מעט פחות משווי האמיתי**, משום שאין לצמצם בחילול מעשר שני, ואין לחלל שווה בשווה בדיוק. ומה שאמר חזקיה, בא לחללה מחללה ביפה, כלומר שמחלל עליה מעט פחות מסלע שלם, כמו שמחלל על סלע שלם ויפה, מחלל מעט פחות משווה סלע.

ג. **וריב"ן מפרש, שמדובר במשנתנו בסלע שחסרה שיעור אונאה, ומחללים עליה מעשר שני כאילו היא שלמה**.

ותוס' הקשו על פירושו, מדוע יחשב לנפש רעה, זה שאינו מקבל סלע חסרה כשיעור אונאה, כאילו היא שלמה. ומכל מקום **נראה שלפירושו, רק מתחילה ביארו כך את המשנה**, אבל למסקנה ודאי אין מזלזלים כך בחילול מעשר שני.

ד. **ומרש"י משמע, שמתחילה ביארו את המשנה כפירוש הריב"ן**, ולכן הביאו מהמשנה ראיה שמזלזלים במעשר שני. **אבל לבסוף ביארו את המשנה כפירוש התוס'**, ואין מזלזלים במעשר שני שני זילזולים, אלא אחד, כלומר אף על פי שהוא חסר ודומה בכך לאסימון, מחללים עליו, אבל אין מחללים כאילו המטבע שווה יותר ממה שהוא באמת, אלא אדרבה מחללים על מעט פחות משוויו.

דף נג

דברים שבין תרומה וביכורים לבין מעשר שני

	תרומה וביכורים	מעשר שני
דין אכילה לזרים	**אכלו במזיד** – חייבים **מיתה**. [וכן דין כהן טמא שאכל תרומה במזיד]. **אכלו בשוגג** – חייבים לשלם **קרן וחומש**. ואפילו אכלו פחות מהשיעור המחייב מיתה, עברו איסור, שהרי חצי שיעור גם כן אסור, י"א מהתורה, וי"א מדברי חכמים.	**מותרים** לגמרי.

מסכת בבא מציעא
פרק רביעי הזהב דף נג

	תרומה וביכורים	מעשר שני
דין ממון שבהם	רש"י פירש, שהם **ממון הכהן**, ומקדש בו את האשה. ותוס' פירשו, שהם ממון כהן, לקנות בהם עבדים וקרקעות ובהמה טמאה.	רש"י פירש שלדעת רבי מאיר הוא **ממון גבוה**, ואין בעלים מקדשים בו את האשה. ותוס' פירשו, שאסור לקנות בו עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, [לפירוש הראשון הדין הזה כרבי מאיר, אבל רבי יהודה מתיר. ולפירוש השני הדין הזה גם כרבי יהודה, ואינו מתיר אלא כגון בגדים, שהגוף נהנה מהם. ולפירוש השלישי, אף לרבי מאיר אין איסור אלא מדברי חכמים, ואף הוא מתיר בגדים שהגוף נהנה מהם]
טהרת כל אדם לנגיעת פירותיהם	**ברחיצת ידים**.	**אין צריך** שום טהרה.
טהרת כל אדם לאכול פירותיהם	ברחיצת ידים.	**לחכמים**: **צריך** רחיצת ידים. **ולרבי מאיר**: **אין צריך** כלום, והנוטל ידיו לפירות מעשר שני, הרי זה מגסי הרוח.
טהרת טמאים גמורים מהתורה	**טבילה** במקווה. **והערב שמש**.	**טבילה** במקווה בלבד.
ביטולם כשאין להם מתירים	**באחד ומאה**, כלומר אם נפלה מידה אחת של תרומה, למאה מידות של חולין, אינה מדמעת את הכל, אלא כל התערובת חולין, ומכל מקום צריך להרים מהתערובת כמה שנפל לשם, ולתת אותו לכהן. [וערלה וכלאי הכרם אין בטלים אלא באחד ומאתים, אבל כשבטלים אין צריך להרים מהתערובת כמה שנפל לתוכה], וכל זה מדברי חכמים, אבל מהתורה, כל דבר יבש בטל ברוב, וכל דבר לח בטל בששים.	**ברוב**.
פדיון	**אין** להם.	**יש** לו.

פדיון מעשר שני שאינו שווה פרוטה

נאמר בתורה, "אם גאל יגאל איש ממעשרו", "ממעשרו", מיעוט הוא, ללמד שלא כל מעשר שני בר פדיון הוא, ויש מעשר שני שאי אפשר לפדותו, והוא **מעשר שני שאינו שווה פרוטה**, **שאין יכול להתחלל על הפרוטה**, [או מטבע אחרת הגדולה מפרוטה], וממילא אינו יכול להתחלל כלל.

לדעת רב אמי ורבי יוחנן – הדין הזה הוא **כשאין במעשר עצמו שווה פרוטה**, אבל אם המעשר עצמו שווה פרוטה, אף על פי שחומשו אינו שווה פרוטה, הוא מתחלל על הכסף.

ולדעת רב אסי וריש לקיש – הדין הזה הוא **אף** במעשר השווה יותר מפרוטה, **כל זמן שלא יהיה החומש בפני עצמו שווה פרוטה**, אי אפשר לחללו על כסף.

ובדף זה הוכיחו מהברייתא כדעת רב אסי וריש לקיש, ובדף נ"ה אמרו שגם המשנה סוברת כן.

אמנם לדעת חזקיה, **כל זה כשרוצה לחלל את הפירות הללו על כסף שהוא חולין גמור**, **אבל אם יש כאן מעות גדולות מפרוטה**, **שכבר חיללו עליהם מעשר שני**, וכבר קדושת הן בקדושת מעשר שני, מאחר שידוע שלא חללו את המעשר על כל המעות הללו בצמצום, [שהרי אי אפשר לצמצם ולחלל מעשר שני בדיוק, ורגילים לחללו על מעט יותר משוויו], **אפשר לחלל מעשר שני שאינו שווה פרוטה**, **על מעט החולין שנשאר במעות הראשונות**.

והקשו על דברי חזקיה, **ממה ששנינו**, **שמעשר שני בטל ברוב**, ובאיזה מעשר שני אמרו שבטל ברוב, [שאין לומר במעשר שני שיש לו פדיון, או שמותר באכילה, כי אלו יש להם היתר בפדיון, או באכילה, וחכמים תקנו, שכל דבר שיש לו מתירים, אפילו באלף אינו בטל, אלא על כרחך מדובר] **במעשר שאין בו שווה פרוטה**, ושנכנס לירושלים ויצא. וסלקא דעתך, שאלו שני סוגים של מעשר שני שאין להם פדיון בשום אופן, ולכן בטלים ברוב, האחד משום שאינו שווה פרוטה, והשני משום שכל מעשר הנכנס לירושלים, קלטו אותו מחיצות העיר שלא יוכל להיפדות עוד, [ועניין זה יבואר בהמשך בדברי רב ששת]. ומכל מקום **למדנו מכאן**, **שלמעשר שאינו שווה פרוטה**, **אין פדיון בשום אופן**, **ולדברי חזקיה יש לו פדיון**, **על ידי** מעט החולין, שנותר **במעות ראשונות**, שחיללו בהם מעשר שני, שהיה שווה יותר משווה פרוטה.

ותירצו, **שהברייתא מדברת באופן**, **שאין לו מעות ראשונות** שכבר חיללו עליהם מעשר שני, ולכן אין

למעשר שני זה הפחות משווה פרוטה פדיון, כי כשאין מעות ראשונות, אי אפשר לפדותו בשום אופן.

ואין לומר שיחלל עתה מעשר שני השווה יותר מפרוטה על מעות גדולות, ואחר כך יחלל את המעשר הראשון שאין בו שווה פרוטה על המעות האחרונות, הקדושות בקדושת מעשר שני, ומעט מהם נותר חולין, כי אם נאמר לעשות כן יש חשש שלא יביאו מטבע גדול, אלא כמה מטבעות של פרוטה, וכך לא יתחלל המעשר הזה.

ורב הונא בר יהודה אמר רב ששת תירץ, שמעולם לא עלה על דעת התנא של הברייתא שלמעשר שאין בו שווה פרוטה לא יהיה פדיון על ידי מעות הראשונות, ואין הברייתא מביאה שני סוגים של מעשר שני שאין לו פדיון, אלא סוג אחד, והוא מעשר שני טהור שנכנס לירושלים ויצא, כלומר שנכנס לתוך מחיצות ירושלים, וקלטוהו מדברי חכמים שלא יוכלו לפדותו כל זמן שהוא טהור, ואחר כך יצא מהמחיצות על ידי שנפלו רוב המחיצות, ושוב אין לו היתר אכילה, שאין מעשר שני נאכל אלא תוך מחיצות ירושלים, ומאחר שאין לו היתר, לא בפדיון, ולא באכילה, בטל הוא ברוב. [ומה שנקטה הברייתא שהיה המעשר שני פחות משווה פרוטה, לא נקטה כן אלא להגדיל את החידוש, שאף על פי שאין שכיח שיבוא לידי פדייה, תקנת חכמים קיימת גם בו, וקולטות אותו המחיצות שלא יוכלו לפדותו].

פירות מעשר שני ופירות שנקנו בכסף מעשר שני שנטמאו

פירות מעשר שני שנטמאו, מחללים אותם על הכסף, אפילו כבר נכנסו לתוך מחיצות ירושלים, שנאמר, "כי לא תוכל שאתו", ושאת היא אכילה, ומכאן שכל מעשר שני שאי אפשר לאכלו מחמת הטומאה, פודים אותו.

ופירות שנקנו בכסף מעשר שני, דינם כפירות מעשר שני, וצריכים לאכלם בטהרה בירושלים. אך נחלקו חכמים מה דינם אם **נטמאו**.

לדעת חכמים – **פודים אותם בכסף, אפילו כבר נכנסו לתוך מחיצות ירושלים**. ודבר זה למד בקל וחומר, מפירות מעשר שני, שנפדים כשנטמאו, כל שכן פירות שנקנו בכסף מעשר שני שיפדו.

ולדעת רבי יהודה – פירות שנקנו בכסף מעשר שני, מאחר שאין קדושתם חמורה כקדושת מעשר שני עצמו, אין קדושתם יכולה להיתפס על הכסף, ואין יכולים לפדות אותם, ולכן **אין להם תקנה אלא שיקברו**. ואין ללמוד בקל וחומר ממעשר שני עצמו, שנפדה, משום שמעשר שני עצמו, נפדה אף טהור בריחוק מקום, שלא מצינו כן בפירות שנקנו בכסף מעשר שני. ובספרי אמרו שטעמו של רבי יהודה, ממה שנאמר "הכסף", ללמד שיש רק כסף אחד בפדיון מעשר שני, כלומר פעם אחת הכסף מחלל את הפירות, אבל פעם שניה אינו מחלל אותם, ולכן רק את הפירות הראשונים אפשר לפדות, אבל אחר שקנו בכסף פירות שניים, שוב אי אפשר לפדות אותם.

מקדיש ואחר שבאו לפדות את ההקדש

הלכה היא, שהבא לפדות את מה שהקדיש, מוסיף חומש על שווי ההקדש, אבל אדם אחר הבא לפדות את ההקדש, פודה אותו בשוויו בלא תוספת.

וכשבאים שנים לפדות הקדש, יש לגזבר לתת אותו למרבה במחיר.

ומעתה, כשבא המקדיש ואחר לפדות את ההקדש, **אם האחר מעריך את ההקדש, יותר ממה שהבעלים מעריכים אותו עם החומש שיוסיפו על הקרן, נותנים לאחר**, כגון שבעלים מעריכים את ההקדש ב-20 [ועם החומש יתנו 25], והאחר מעריך את ההקדש ב-26, נותנים לאחר.

ואם האחר מעריך את ההקדש יותר ממה שהבעלים מעריכים אותו, אלא שזה פחות או שווה למה שיתנו הבעלים עם החומש, מאחר שאין ההקדש מרוויח לתת לאחר, **הבעלים קודמים**. **ומכל מקום** מאחר שהאחר העריך את הקרקע יותר מהבעלים, **על כרחם יתנו לתשלום הקרן כמו שאמר האחר**, ורק תשלום החומש יתנו כמו שאמרו. כגון שאמרו הבעלים שיתנו ב-20, [וצריכים להוסיף חומש 5 על פי דבריהם], והאחר אמר מ-21 עד 25, לתשלום הקרן יתנו הבעלים כמו שאמר האחר, ויוסיפו חומש 5 כפי הם העריכו את ההקדש.

ואם האחר מעריך את ההקדש פחות ממה שהבעלים מעריכים אותו, או כמו שהבעלים מעריכים אותו, דין פשוט הוא, שנותנים לבעלים.

דף נד

חומש האמור בכל מקום

לדעת רבי יאשיה ולסתם משנה במסכת ערכין, הכתוב אומר "ויסף חמישיתו עליו", ללמד שיהא הקרן עם חומשו חמישה, כלומר חומש של 100 הוא 25, שכשמצרפים את התוספת עם הקרן [125], התוספת היא חומש [=**חומש מלבר**].

ולדעת רבי יונתן, הכתוב אומר "חמישיתו", ללמד שהתוספת היא חומשו של הקרן עצמו, כלומר חומש של 100 הוא 20, [=**חומש מלגיו**].

מעשר שני שפדו אותו בעלים בשוויו ולא הוסיפו חומש

ספק בגמרא האם תשלום החומש מעכב את פדיון הפירות או לא, כלומר האם מעשר שני יוצא לחולין בשוויו, גם כשהבעלים פודים אותו, ומותר באכילה מיד, אלא שחייבה אותם התורה להוסיף חומש מלבד כסף הפדיון [=חומש אינו מעכב]. או שכשהבעלים פודים את המעשר שלהם, אינו יוצא לחולין בשוויו, אלא בתוספת חומש, ותשלום הקרן עם החומש פודים את הקרן, וכשחילל מעשר שני בשוויו בלבד, חילל אותו פחות חומשו, וממילא אסור לאכול אותו עד שיחלל את כולו [=**חומש מעכב**].

ומכל מקום, מבואר בגמרא, שאין להסתפק בזה אלא **לדעת רבי יהושע**, אבל לדעת רבי אליעזר ולדעת רבי, ברור שמהתורה תשלום החומש אינו מעכב את פדיון הפירות. ואף לדעת רבי יהושע, אין להסתפק אלא בפודה סתם, אבל אם מפרש שפודה את כל הפירות וחומשם בשווי הקרן, הם פדויים, שהרי אפילו הקדש שווה מנה, מתחלל על הפרוטה, ומן הסתם כן דין מעשר שני.

ולדעת רב פפא, הכל מודים שמהתורה תשלום החומש אינו מעכב את פדיון הפירות, ומכל מקום נחלקו החכמים הללו, **אם מותר לבעלים לאכול את הפירות, כשפדו** אותם בשוויים, **ולא הוסיפו חומש**.

לדעת רבי אליעזר – **מותר** לבעלים לאכול את הפירות כדין התורה.

לדעת רבי יהושע – **תקנת חכמים היא, שאסור** לבעלים לאכול את הפירות, עד שיתנו את החומש, **שמא יפשעו** ולא יתנו אותו כלל. **אבל בשבת מותר** לבעלים ליהנות מההקדש שפדו בלא חומש, **כי יש** כאן **שני טעמים שלא לאסור**. [**א**] אין לחוש שלא ישלם, כי הגזברים יתבעו אותו. [**ב**] משום כבוד השבת ועינוגה, אין לאסור עליו ליהנות ממה שהתירה לו תורה.

הכלל העולה מהדינים הנ"ל, לעניין חשש פשיעה, כשפודה מעשר שני והקדש בלא חומש.

לדעת רבי אליעזר – **לעולם אין לחוש לפשיעה**, שלא יתן את החומש, ואין לאסור על הפודה שלא יהנה כדי שיזכור לתת את החומש.

לדעת רבי – **רק אם יש סברא אחת שלא לאסור** על הפודה מליהנות, אין אוסרים. [או כבוד שבת, או גזברים תובעים אותו].

ולדעת רבי יהושע – **רק אם יש שתי סברות שלא לאסור** על הפודה מליהנות, אין אוסרים. [כבוד שבת, וגם גזברים תובעים אותו].

-

להלן יבואו דברים שבהם דיני תשלום החומש כדיני תשלום הקרן.

<u>הקדש</u> אינו מתחלל על הקרקע

הקדש אינו מתחלל על קרקע, וצריך לתת

מטלטלים כנגדו לפדותו, שנאמר, "ונתן הכסף וקם לו".

הפסוק הוא, "ואם המקדיש יגאל ... ויסף חמישית כסף ערכך עליו והיה לו", ותפסו בגמרא את משמעות הכתוב ונקטו "ונתן הכסף וקם לו". ומכל מקום מהגמרא משמע שענין זה למד ממשמעות הכתוב.

והתוס' כתבו, שהדבר למד בכלל ופרט וכלל. "ויסף חמישית" – כלל. "כסף" – פרט. "והיה לו" – כלל. ומכאן שפודים בכל המטלטלים שהם דומים לכסף, אבל בקרקע אין פודים.

וכשם שאין פודים את ההקדש בקרקע, כך החומש אינו ניתן מהקרקע, שנאמר "עליו", ללמד שתשלום החומש הוא כתשלום הקרן.

תשלום אכילת תרומה בשוגג

זר האוכל תרומה בשוגג, אינו משלם את שוויי הפירות בכסף או בכלים, אלא משלם **פירות חולין כפי מה שאכל**, והם נעשים תרומה תחת התרומה שאכל, שנאמר "ונתן לכהן את הקדש".

וכשם שמשלם פירות חולין כפי מה שאכל, כך מוסיף חומש בפירות חולין, ולא בכסף או כלים, שנאמר "עליו", ללמד שתשלום החומש הוא כתשלום הקרן.

חילול פירות מעשר שני

פירות של מעשר שני אינם מתחללים אלא על כסף שיש עליו צורה, ולא **על אסימון**, שנאמר "וצרת הכסף בידך" [כמבואר בדף מ"ז].

וכשם שאין נותנים את הקרן מאסימון, כך אין נותנים את החומש מאסימון, שנאמר "עליו", ללמד שתשלום החומש הוא כתשלום הקרן.

חומש על חומש

לעיל נמנו דברים שיש בהם תשלום חומש, ולהלן יתבאר שפעמים משלם חומש על חומש ופעמים לא.

א. בגזלה.

מי ש**גזל** את חבירו, וכפר בחיובו, **ונשבע** על כך לשקר, והודה, **חייב לשלם קרן וחומש**.

ואם לאחר ששילם את הקרן, **כפר בתביעת החומש**, שאמר נתתיו לך, **ונשבע** על כך לשקר, והודה, חייב לשלם את החומש הזה, ולהוסיף עליו את חומשו, כי כשכפר בחומש, ונשבע על כך, התחייב על הכפירה הזו בפני עצמה. [ובתנאי שמתחילה ייחד כלי לתשלום החומש, ונתנו לתובע, וחזר ונטלו ממנו, כמבואר בדף מ"ח]. וכל כופר בממון, ונשבע על כך לשקר, חייב לשלם קרן וחומש.

ודבר זה למד מהכתוב בחיוב חומש של גזלה "וחמישיתיו" בלשון רבים, הבא ללמד שאדם משלם חומש על חומש.

וכן שנינו, נתן לו את הקרן, ונשבע לו על החומש, **הרי זה מוסיף חומש על חומש, עד שיתמעט הקרן פחות משווה פרוטה**.

ב. בתרומה.

כבר התבאר, ש**זר שאכל תרומה בשוגג, משלם** פירות כפי מה שאכל, **ומוסיף חומש**, ונעשים הפירות הללו תרומה, תחת התרומה שאכל.

ואם חזר ואכל [אפילו] **את הפירות שהוסיף לתשלום החומש, הרי זה משלם** פירות כפי מה שאכל, **ומוסיף חומש**, כדין אוכל תרומה גמורה.

ודבר זה למד מהכתוב, "איש כי יאכל קדש בשגגה **ויסף חמישיתו** עליו", [**ספק בגמרא** כיצד לומדים את הדין הזה מהפסוק, **האם מהכתוב "ויסף"**, ש**שנכתב בוא"ו**, משמעותו לכמה הוספות, כלומר יוסיף ויחזור ויוסיף, **או** שלומדים זאת **מהכתוב "ויסף חמישיתו"**, **על ידי שגורעים** את הוא"ו מהכתוב "ויסף", **ומוסיפים** אותו בסוף הכתוב "חמישיתו", **ודורשים כאילו נכתב "חמישיתוו"**, כלומר חמישיתיו, לשון רבים של חמישיות].

וכן שנינו, האוכל תרומה בשוגג, משלם קרן וחומש, אחד האוכל, ואחד השותה, [כי שתיה כאכילה], ואחד הסך, [כי סיכה כשתיה], אחד תרומה טהורה, ואחד תרומה טמאה, **משלם חומשה וחומשא דחומשא**.

ג. במעשר שני.

כבר התבאר, ש**המחלל מעשר שני שלו על המעות, מוסיף חומש**.

ודבר פשוט הוא, **שכשמחלל את החומש הראשון**, [כגון שבא לקנות בו פירות לאכלם בירושלים, או שבא להחליף פרוטות בדינרים], **אינו צריך להוסיף עליו חומש**, שאין מוסיפים חומש אלא על הקרן.

וכתבו התוס' שלעניין מעשר שני, רק על חילול

החומש אינו מוסיף חומש שני על החומש הראשון, **אבל כשמחלל את** המעות שכנגד **הקרן**, **מוסיף חומש פעם שניה**.

ד. בהקדש.

כבר התבאר, ש**המקדיש את נכסיו**, **ובא לפדותם** מההקדש, **מוסיף** עליהם **חומש**.

ולמסקנת הגמרא, **אם יבוא אחר כך לפדות את החומש** שנתן להקדש, כשפדה את ההקדש הראשון, [שנתן אז כנגד הקרן וחומש], הרי זה **מוסיף עליו את חומשו**.

ולעניין הקדש, כשפודה מה שנתן תחת ההקדש הראשון, רק על פדיון החומש שנתן מתחילה מוסיף חומש, אבל על פדיון מה שנתן תחילה תחת הקרן הראשון, אינו מוסיף חומש, כמו שיתבאר בהמשך.

ודבר זה שמוסיפים חומש על החומש, אף שאינו שנוי במשנה או בברייתא, **למד מהכתוב** "**ויסף חמישית כסף ערכך**". **מתחילה רצו לומר** שיש ללמוד זאת **מהכתוב** "**ויסף**", שכ**שנכתב בוא"ו**, משמעותו לכמה הוספות, כלומר יוסיף ויחזור ויוסיף. **אולם למסקנה הדבר למד בהיקש**, **שהוקש החומש לכסף ערכו**, כלומר לקרן, ומכאן כשם שעל הקרן מוסיפים חומש, כך על החומש מוסיפים חומש.

יש הקדשות שאין מוסיפים חומש בפדיונם

א. אין מוסיפים חומש, אלא כשפודים הקדש שתחילת חלות הקדושה שבו היה בו, אבל **הקדש שהקדושה שבו באה מהקדש אחר**, כגון שהיה תחילה דבר אחר קדוש, ופדו אותו בזה, על ידי שחללו את הקדושה מהראשון על השני, כשיפדו את השני, אין מוסיפים חומש. ושני פסוקים מלמדים את הדין הזה.

- לעניין חומש של הקדש קרקע נאמר, "ואם המקדישׁ", ללמד שרק הפודה את מה שהקדיש, מוסיף חומש, אבל הפודה את מה שהתפיס בו קדושה שהיתה כבר, אינו מוסיף חומש.

- לעניין חומש של הקדש מטלטלים נאמר, "ואם בבהמה הטמאה", ללמד שרק הפודה דבר הדומה לה, מוסיף חומש, ומתוך שנאמר "הטמאה", דרשו חכמים שהכוונה לבהמה שבה היה תחילת הקדושה.

ב. אין מוסיפים חומש אלא כשפודים הקדש שכולו לשמים, כבהמה טמאה, שהמקדיש אותה אין לו חלק בה, וכולה לבדק הבית, אבל הפודה **קדשים קלים** אינו מוסיף חומש, שאינם דומים לקדושת בהמה טמאה, שהרי יש לבעלים חלק בהם. [כן משמע בגמרא, אולם התוס' כתבו, שלפי האמת מוסיפים חומש בקדשים קלים].

דף נה

"פרה זו תחת פרה של הקדש"

האומר על פרשתו "פרה זו תחת פרה של הקדש", והיתה הפרה הראשונה קדושה למזבח, שתי הפרות קדושות, שנאמר, "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש".

ואם היתה הפרה הראשונה קדושה בקדושת בדק הבית, או שהקדישוה למזבח בעלת מום, שאינה קדושה למזבח, הראשונה יוצאת לחולין, והשניה קדושה תחתיה.

רש"י מפרש שכן הדין בכל אופן, בין העריך את השניה בפחות משווי הראשונה, בין לא העריכה כלל, ואפילו השניה שווה פחות מהראשונה, **הראשונה יוצאת לחולין לגמרי**, כי הקדש מתחלל גם על פחות משוויו, [ואפילו שווה מנה מתחלל על הפרוטה], **אלא שאם אין השניה שווה כמו הראשונה**, **יטלו ממנו על כרחו את ההפרש**, כדי שלא יפסיד ההקדש.

ותוס' מפרשים שכשלא העריך את השניה, אלא אמר סתם, "פרה זו תחת פרת ההקדש", **לא חילל אלא כנגד שווי הפרה הראשונה**, **ולכן אם השניה שווה פחות מהראשונה**, **חייב להשלים**, כדי לחלל את כל הפרה הראשונה. **ורק כשאמר בפירוש**, **שמחלל את פרת ההקדש על פרה השווה פחות ממנה**, **מתחללת כל הפרה הראשונה** על השניה, **ומאחר שמתחללת כולה**, **אינו חייב להוסיף**.

דברים ששיעורם בפרוטה [לכל הפחות]

א. **שבועת <u>מודה במקצת</u>** – אין בית דין מחייבים מודה במקצת שבועה, אלא **אם כן הודה לכל הפחות בפרוטה**, [וכפר לכל הפחות בפרוטה, והיתה התביעה לכל הפחות שתי כסף].

ב. **<u>קידושי כסף</u>** – אשה מתקדשת בכסף, ובלבד שיהיה פרוטה.

ג. **<u>מעילה</u> בקדשים** – הנהנה שווה פרוטה [או יותר]

מההקדש, מעל. [ומשלם קרן וחומש ומביא אשם מעילות]. ואם נהנה פחות משווה פרוטה, אף שאין לו דין מעילה, חייב להשיב מה שנהנה, ואינו כנהנה מהדיוט, שפטור בפחות מפרוטה.

ד. מציאה – המוצא מציאה שווה פרוטה [או יותר], חייב להכריז עליה, **ואפילו אם הוזלה אחר שמצאה**.

ה. שבועת גזילות – הגוזל את חבירו שווה פרוטה [או יותר], וכפר לו, ונשבע על כך לשקר, חייב לשלם לו קרן וחומש, ולהביא אשם גזילות, ואין מתכפר לו עד שיחזיר את חובו לנגזל, אפילו צריך ללכת אחריו עד מדי.

ו. ישיבת הדיינים – אין הדיינים נזקקים לדין של פחות משווה פרוטה. **וכשישבו לדין מחמת שווה פרוטה, ותוך כדי הדיון חזר התובע, ושינה את התביעה לפחות משווה פרוטה, לדעת רב קטינא**, מאחר שהחלו לדון על שווה פרוטה, **חייבים לגמור את הדין** אף על פחות משווה פרוטה. **ולדעת לוי יתכן שאין בית דין צריכים לדון**, ויכולים לפטור עצמם משעה שנעשה הדין על פחות משווה פרוטה.

ז. אונאה – **לדעת לוי, דין אונאה הוא אף באונאה של פרוטה**, [כגון שהיה המקח שווה שש פרוטות, והיתה אונאה של פרוטה]. **ולדעת רב כהנא, אין דין אונאה באונאה של פרוטה, ורק** המאנה את חבירו **באיסר**, [שהוא מטבע של כסף], יש בו דין אונאה.

ח. פדיון מעשר שני – **כבר נתבאר** בדף נ"ג, **שלדעת רב אמי ורבי יוחנן, אין** מעשר שני **מתחלל** על המעות, **אלא אם כן הוא שווה פרוטה. ולדעת רב אסי וריש לקיש**, מעשר שני אינו מתחלל על המעות, אלא **אם** כן **יש בחומשו שווה פרוטה**.

דברים שאדם חייב להוסיף עליהם חומש

א. זר האוכל תרומה בשוגג, חייב לשלם פירות חולין כפי שאכל, **ולהוסיף חומש**, [כמו שנתבאר לעיל]. **ובכלל הדין הזה**, כל מה שנקרא בתורה תרומה, דהיינו **תרומה גדולה, ותרומת מעשר** הקרויה תרומה, שנאמר בו "והרמותם ממנו תרומת ה'". [ויש אומרים שדין תרומת מעשר של דמאי כדין תרומת מעשר של ודאי]. **וחלה** הקרויה תרומה, שנאמר בה, "חלה תרימו תרומה". **וביכורים** הקרויים תרומה, שנאמר בהם "ותרומת ידך".

ב. הפודה נטע רבעי או מעשר שני שלו, מוסיף חומש, ושניהם למדים מהכתוב האמור במעשר שני, ולכן נחשבים כענין אחד.

ג. הפודה את מה שהקדיש, מוסיף חומש.

ד. הנהנה שווה פרוטה מההקדש בשוגג, מעל, ומשלם קרן וחומש, ומביא אשם מעילות.

ה. הגוזל את חבירו שווה פרוטה, וכפר לו, **ונשבע על כך לשקר**, והודה, **חייב לשלם לו קרן וחומש** [ולהביא אשם גזילות].

מתי חכמים חזקו את תקנותיהם שיהיו חמורות כדיני התורה

בדבר שיש בו משום קנס, מצינו בכמה מקומות, שחכמים החמירו בשל דבריהם אפילו יותר מדברי תורה. אך **בדברים שאינם משום קנס, דעת רבי אלעזר, שסברא פשוטה היא, שאין להחמיר בתקנות חכמים, כדיני התורה**.

ואם כן קשה **מה שמבואר במשנה, שהאוכל תרומת מעשר של דמאי, שחיובו אינו אלא מדברי חכמים, מוסיף חומש, כדין אוכל תרומת מעשר של טבל גמור**, שחיובו מדין התורה. ונאמרו כמה תירוצים.

לדעת שמואל ורבא – חכמים באמת אינם מודים לדין הזה. ורק רבי מאיר הוא שמחמיר בדינים שמדברי חכמים כדינים המפורשים בתורה. כמו שמצינו שהוא מחמיר לעניין מה שתקנו חכמים, שהשליח המביא גט ממדינת הים, צריך לומר מיד אחרי שנותן אותו לאשה, "בפני נכתב ובפני נחתם", ולדעת רבי מאיר אם לא אמר כן, והלכה האשה ונישאת לאחר בגט הזה, אף על פי שאינו פסול אלא מדברי חכמים, תצא מבעלה השני, והוולדות שהיו לה ממנו ממזרים, כדין מי שלא נתגרשה מבעלה. ולדעת חכמים הוולד אינו ממזר, ויש לה תקנה להישאר תחת בעלה השני, על ידי שהשליח יחזור ויתן לה את הגט, ויאמר "בפני נכתב ובפני נחתם". ואיסור אשת איש ואיסור אכילת תרומה, שווים הם בכך שיש בהם חיוב מיתה, ואם כן מסתבר, שכשם שמצינו שמחמיר רבי מאיר בדין אשת איש דרבנן, כדין אשת איש מהתורה, כך הוא מחמיר בדין אוכל תרומה דרבנן, כדין אוכל תרומה מהתורה.

ולדעת אביי – ממה שמצינו שמחמיר רבי מאיר בדין אשת איש דרבנן, אין להוכיח שהוא מחמיר בדין אוכל תרומה דרבנן, כי איסור אשת איש חמור מאיסור אוכל תרומה, שהעובר על איסור אשת איש, מיתתו בבית דין בידי אדם [ואין אפשרות להינצל], אבל אוכל תרומה, מיתתו בידי שמים בלבד [ואם ירצו יכולים לרחם], **ואם כן לא התבאר מי הוא המחמיר בדיני חכמים כבדיני תורה**.

דברים שהקלו בפדיון מעשר שני של דמאי מפדיון מעשר שני של ודאי

☜ **דינים שרבי מאיר וחכמים שווים בהם**.

א. מותר לחלל כסף על כסף, ונחושת על נחושת, ולהניח כך את המעות עד שיגיעו לירושלים. מה שאין כן במעשר שני של ודאי, שמטבע על אותו מטבע אין מחללים כלל.

ב. מותר לחלל כסף על נחושת, ולהניח כך את המעות עד שיגיעו לירושלים. מה שאין כן במעשר שני של ודאי, שאין מחללים כסף על נחושת אלא מדוחק, על מנת לחזור ולחלל את הנחושת על כסף אחר.

☜ **דין שנחלקו בו**.

<u>לפי פירוש רש"י</u>, רבי מאיר אומר שהמחלל מעות על הפירות, אינו יכול לעלות את הפירות הללו לירושלים, אלא **חוזר ופודה אותם בכסף**, שנאמר "וצרת הכסף", ללמד שאם חילל את הפירות הראשונים, חייב לעלות כסף לירושלים, ולא פירות אחרים ולא הקלו בזה במעשר שני של דמאי. **ולדעת חכמים** במעשר שני של דמאי **הקלו, שיכול להעלות גם את הפירות עצמם לירושלים**.

ואף על פי שבדין הזה רבי מאיר מחמיר, וחכמים מקילים, מכל מקום מהדינים הקודמים יש ללמוד, שגם לדעת רבי מאיר אין להחמיר בדברים מדברי חכמים כדיני התורה, אלא שאין זה אלא במקום שלא עשה איסור, אבל לעניין אוכל תרומת מעשר של דמאי, מאחר שעשה איסור, החמיר עליו רבי מאיר אף בדברי חכמים, וחייב אותו חומש, כעובר באיסור תורה.

דף נו

למי מותר למכור דמאי בלא לעשר אותו תחילה

לדעת רבי מאיר, רק לסיטון התירו למכור דמאי בלא שיעשר תחילה, משום שהכל יודעים שהוא קונה את התבואה מהרבה אנשים, ובתוכם עמי ארצות, שפירותיהם דמאי, [ומאחר שאין חשש שיכשלו בתבואתו, התירו לו למכור בלא להפריש, כדי שלא יוטל עליו הפרשה מרובה כל כך]. אבל בעל הבית אסור למכור דמאי, אפילו כשהוא מוכר במידה גסה כסיטון, כי הקונים ממנו סבורים שמוכר את פירותיו שלו, וכיון שהוא חבר, מחזיקים אותו שעישר את פירותיו, ולא יפרישו בעצמם.

ולדעת חכמים, אם בעל הבית מוכר במידה גסה, [ביבש שלושה קבין, ובלח שווה דינר], **דינו כסיטון**.

יש מפרשים שכל ההיתרים הללו הם רק כשמוכרים לחברים, אבל לעמי ארצות אסור למכור דמאי בשום אופן. **ויש מפרשים שאף לעמי הארץ מותרים הם למכור**, [מפני ההפסד הגדול של הפרשת תבואה מרובה], וכמו שמצינו שמותר להאכיל את העניים ואת האורחים דמאי.

לקח כמה ככרות מנחתום או פלטר ובא להפריש תרומה מאחד על השאר

לדעת רבי מאיר, נחתום [=אופה] **קונה את כל התבואה שצריך, מאדם אחד, ולכן הקונה ממנו כמה ככרות**, אפילו כל אחד עשוי בדפוס אחר, **רשאי להפריש תרומות ומעשרות מאחד על כולם**, כי כולם דין אחד להם, [אם כבר הופרשו מהם תרומות ומעשרות, הופרשו מכולם, ואם לא הופרשו, לא הופרשו כלל]. ואפילו להפריש מהרעה [שנאפתה אתמול], על היפה [שנאפתה היום], מותר, [משום שתרומה נעשית גם מהרעה על היפה, ובדמאי

הקלו אף לכתחילה]. **אבל פלטר** [=קונה הרבה ככרות מנחתום ומוכר ללקוחות אחד אחד], **קונה ככרות מהרבה בני אדם, ולכן מי שקונה ממנו כמה ככרות**, אם כולם עשויים באותו דפוס, ניכר שנאפו כולם על ידי נחתום אחד, ויכול הקונה ממנו להפריש תרומות ומעשרות מאחד על השאר, אבל **אם כל ככר עשוי בדפוס אחר, יש לחוש שנאפו על ידי כמה נחתומים, ולכן** הקונה **צריך להפריש תרומות ומעשרות מכל ככר בפני עצמו**, ואינו יכול להפריש מאחד על חבירו, ואפילו שניהם יפים, שמא האחד מתבואה שלא הופרשו מעשרותיה, והשני מתבואה שהופרשו מעשרותיה, ונמצא תורם מהחיוב על הפטור או מהפטור על החיוב.

ולדעת רבי יהודה, אין חילוק בין נחתום לפלטר, ושניהם, פעמים לוקחים הכל מאדם אחד, ופעמים לוקחים הכל מכמה בני אדם, ומעתה אם לקח **כמה ככרות** העשויים **באותו דפוס, או** שלקח כמה ככרות השווים **ביום אפייתם, מסתבר שנאפו מאותה תבואה, ומותר להפריש** תרומות ומעשרות **מזה על זה, אבל כשיש בין הככרות שני שינויים, [א] שאינם עשויים באותו דפוס, [ב] שהאחד מהיום והשני מאתמול, יש חשש שנאפו משתי תבואות שונות**, שהאחת כבר הופרשו מעשרותיה, והשניה לא, **ולכן אינו יכול להפריש מככר אחד על חבירו**, שמא מפריש מהחיוב על הפטור, או מהפטור על החיוב.

דברים שאין להם אונאה

איסור אונאה למד מהכתוב, "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו", ומתוך הכתוב הזה, יש ללמוד שלא בכל דבר יש איסור אונאה.

א. "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר" – **הכוונה לדבר שמכירתו היא לצורך השתמשות בגופו, להוציא <u>שטרות</u> שאינם עשויים לצורך השתמשות בהם, אלא לראיה על ההלוואה.**

יש מפרשים שיש מכאן ראיה, שמכירת שטרי חוב מועילה מהתורה, שאם לא כן, לא היתה התורה מלמדת שאין דין אונאה במכירת שטרות, שהרי אין מכירה כזאת כלל. **ויש מפרשים** שאין כוונת התורה למעט אונאה במכירה של שטרי חוב, כי באמת אין מכירה כזו מהתורה אלא מדברי חכמים, **והפסוק בא למעט עניין אחר, והוא שמי שהלווה לחבירו על פה, ובא אחר כך לכתוב שטר על ההלוואה, אין אונאה למחיר שהלווה יכול לבקש ממנו על כך**, וכן מי שלווה מחבירו בשטר, ובא אחר כך לבטל את השטר, ולעשות את ההלוואה כהלוואה בעל פה, אין אונאה למחיר שהמלווה יכול לבקש ממנו. **ולפירוש רבינו חיים, כשיש ללווה קרקע, חלה מכירת שטר החוב מהתורה**, כי המכירה היא מכירת שעבוד הקרקע, אבל כשאין ללווה קרקע, לא חלה מכירת שטר חובו מהתורה אלא מדברי חכמים.

ב. "קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ" – **הכוונה לדבר המטלטל ונקנה מיד ליד**. [שבכל מקום שנאמר בו "יד", הכוונה ליד ממש, אלא אם כן מוכח אחרת, כגון "ויקח את כל ארצו מידו", שאין הכוונה ליד ממש, אלא לרשות, משום שלא יתכן שהיתה כל הארץ בתוך ידו], **ומכאן** יש ללמוד, **שאין** דין **אונאה במכירת <u>קרקעות</u>** שאינן מטלטלים.

ג. ונאמר במקום אחר לעניין עבדים, "**והתנחלתם אותם** לבניכם אחריכם **לרשת אחוזה**", **להקיש עבדים לאחוזת קרקע**, ומההיקש הזה יש ללמוד **שאין אונאה למכירת <u>עבדים</u>**, כשם שאין אונאה למכירת קרקעות.

ד. "אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו" – מכאן **שאין דין אונאה** אלא במקח וממכר של שני הדיוטות, אבל המוכר או קונה **מ<u>הקדש</u>** אין לו דין אונאה.

לדעת רוב האמוראים בגמרא, כל אלו שאינם בכלל איסור אונאה, אם מכרם וטעה בהם בכדי אונאה, אין מחזיר האונאה.

ולדעת רב חסדא [בדף נ"ז], כשנתמעט **הקדש** מפרשה זו, לחומרא התמעט, ומאחר שאין בו דין אונאה, **אפילו תהיה הטעות בפחות מכדי אונאה, מחזיר את האונאה**. [ולישנא אחת בגמרא גם ריש לקיש סובר כן].

אונאה בשכירות

במסכת עבודה זרה מבואר, ששכירות אינה כמכירה גמורה, ולכן ישראל ששכר פרה מכהן, מותר להאכילה תרומה, כדין פרת כהן, וכן ישראל אסור להשכיר דירה לנוכרי, שמא יכניס לשם עבודה זרה, ויעבור הישראל באיסור, "לא תביא תועבה אל ביתך".

אולם לעניין אונאה, שכירות שווה למכר, וכשם שיש איסור אונאה במכר, כך **יש איסור אונאה בשכירות**, ששכירות נחשבת כמכירה לזמן קצוב, וכשאסרה התורה אונאה, כתבה "ממכר" סתם, והכתוב הזה יתר הוא, ובא ללמד, שלעניין אונאה אין חילוק בין מכר לעולם, למכר לזמן קצוב.

דבר שבמידה ובמשקל ובמניין

לדעת רבא, כל מכירה שפירשו בה מידה או מניין או משקל, ונמצא שלא היתה כמו שפירשו בה, **אפילו היתה הטעות פחות משיעור אונאה, המקח בטל**, כי מקח שאינו כמו שהסכימו, מקח טעות הוא, וכמי שלא חל מעולם.

ומשמע בסוגיה שאף בקרקעות הדין כן, שלא נתמעטו הקרקעות אלא מדין אונאה, אבל לא מדין מקח טעות.

ומה ששנינו במסכת בבא בתרא, "בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל, פיחת כלשהו, ינכה מהדמים, הותיר כלשהו יחזיר מהקרקע", ואין המקח בטל. [א] יש מפרשים שלא מדובר במוכר שאמר מדדתי את הקרקע, ויש בה כך וכך, אלא שמכר את הקרקע בכל אופן, ועל פי אומדן בעלמא היו סבורים שיש בה כך, אבל ידעו שצריכים למדוד לדעת מידתה בדיוק. [ב] **ורשב"ם מפרש, שדברי רבא אינם אלא במכירת מטלטלים**, אבל במכירת קרקע, אפילו היתה במידה, ונמצאת טעות, אין המקח בטל.

ספיקות בחטים שבקרקע

<u>א. לענין אונאה</u>. מכר לחבירו חטים, באופן שקיבל עליו לזרוע חטים בקרקע הקונה, כפי השיעור הראוי לקרקע, והיה סבור שראוי לה חמש, וכך זרע, **ובאמת היה ראוי לה שש**, [אין זה מקח טעות, כי כל דבר שתלוי באומדן, שרגילים לטעות בו, אינו כדבר שמידתו קבועה, והאומר אזרע כפי הראוי לקרקע, אינו כאומר בפירוש אזרע שש, ואם כן] נמצא שטעה בשיעור אונאה, [אם עדיין לא הושרשו החטים בקרקע], **ספק בגמרא אם יש כאן דין אונאה כמטלטלים, או מאחר שמכירת החטים היא לתוך הקרקע**, בטלים הם לקרקע, ונידונים כקרקע, **ואין כאן דין אונאה כמכירת קרקע**.

<u>ב. לענין שבועת מודה במקצת</u>. מי שנתן לחבירו חטים כדי שיזרע אותם בקרקע שלו [=של הנותן], **ואומר לו, נתתי לך שש וזרעת חמש, ואם כן חייב אתה לזרוע עוד אחד. והלה אומר זרעתי חמש ומחצה, ואיני חייב אלא מחצה. ספק בגמרא אם החטים נחשבות כמטלטלים, והנתבע נשבע שבועת מודה במקצת**, כדין מי שתבעו אותו מטלטלים והודה במקצתם, **או שהחטים** שבקרקע בטלות לקרקע, **ונחשבות כקרקע, ואין כאן שבועת מודה במקצת**, משום שאין נשבעים על הודאה של חוב קרקעות.

<u>ג. לענין חדש</u>. תבואה חדשה שגדלה בשנה זו אסורה, עד שיבוא העומר [בט"ז] בניסן ויתיר אותה. **וספק** בגמרא **אם השליך** את התבואה **לקרקע, ולא השרישה** בו, **האם היא נתרת על ידי העומר** ככל התבואות, או שהיא בטלה לקרקע, ונחשבת כקרקע, ואין העומר מתיר אותה.

דף נז

דברים שאין להם אונאה [=שטרות קרקעות עבדים והקדשות] **שטעה בהם ביותר מכדי אונאה**

לדעת רבי אמי, כל אלו, אף שאינם בכלל איסור אונאה, ואם טעה בהם בכדי אונאה, אין המקח בטל, ואין מחזיר את האונאה, מכל מקום **אם טעה בהם ביותר מכדי אונאה**, [לפירוש רש"י כשטעה ביותר משתות. ולפירוש התוס' לעניין קרקע כשטעה ומכר שווה מנה ביותר ממאתים], **דינם כשאר מטלטלים והמקח בטל**, כי הטעם שבשאר מטלטלים בטעות הגדולה מכדי אונאה המקח בטל, אינו מחמת איסור אונאה שבהם, אלא משום שבטעות כזו לא התכוון למכור כלל, ואין כאן מקח, ולעניין זה לא מצינו שום פסוק המלמד שדברים אלו שונים משאר מטלטלים.

ולדעת רבי ירמיה, ריש לקיש סובר כן. **אבל רבי יוחנן סובר, שרק בקרקעות הדין כן**, [ומסתבר שהוא הדין לעבדים ושטרות], **אבל בהקדשות, אפילו כשהיתה הטעות גדולה מכדי אונאה, חל הקניין**, ואפילו שווה מנה מתחלל על פרוטה.

ולדעת רבי יונה, רבי יוחנן סובר כן אף לעניין הקדש. אבל לריש לקיש, רק בקרקעות הדין כן, [ומסתבר שהוא הדין לעבדים ושטרות], **אבל בהקדשות, לפי התירוץ הראשון, אפילו היתה הטעות גדולה מכדי אונאה, חל הקניין**, ואפילו שווה מנה מתחלל על פרוטה. **ולפי התירוץ האחרון, לעניין הקדש מחזירים את האונאה אפילו בטעות קטנה מכדי אונאה**, כדעת רב חסדא, שבהקדש אין דין אונאה, ואפילו בפחות מכדי אונאה מחזירים את הטעות.

טעה ביותר מכדי אונאה	קרקעות	שטרות	עבדים	והקדשות
רבי אמי. ריש לקיש לפי רבי ירמיה. רבי יוחנן לפי רבי יונה.	מקח בטל	מקח בטל	מקח בטל	מקח בטל
רבי יוחנן לפי רבי ירמיה.	מקח בטל	מקח קיים	מקח קיים	מקח קיים
ריש לקיש לפי רבי יונה.	מקח בטל	מקח קיים	מקח קיים	י"א מקח קיים אפילו בטעות גדולה. וי"א מחזיר האונאה אפילו בטעות קטנה.

חילל בהמת קדשים על בהמה שווה פחות

מי שחילל בהמת קדשים בעלת מום על בהמת חולין, יצאה הראשונה לחולין, אלא שאם הראשונה שווה יותר מהשניה, צריך להוסיף להקדש את ההפרש.

<u>לדעת רבי ירמיה</u>: **אם היה ההפרש בכדי אונאה, הכל מודים שמהתורה אין צריך להוסיף אותו להקדש**, שהרי אין אונאה להקדשות. **וכשהיה ההפרש יותר מכדי אונאה, נחלקו חכמים אם צריך להוסיף אותו מהתורה. לדעת רבי יוחנן, אף בזה אין החיוב אלא מדרבנן**, שלדעתו מהתורה אפילו ביטול מקח אין בהקדש, ושווה מנה מתחלל על פרוטה, [וערכך האמור בעניין, הכוונה לכמה שירצה להעריכו]. **ולדעת ריש לקיש, מהתורה לא יצא לחולין אלא כנגד שווי הבהמה השניה, שאין הקדש מתחלל על פחות משוויו** [כשהטעות יותר מכדי אונאה], שנאמר "וערכך", כלומר בשוויו, ומכל מקום אין זה כהדיוט, שהמקח בטל בטעות כזו, אלא שחל הקניין כנגד הדמים, **ומהתורה צריך להוסיף את ההפרש כדי לחלל את הכל**.

<u>ולדעת רבי יונה לפי התירוץ הראשון</u>: אמנם בזה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, אלא שריש לקיש הוא האומר שיש להוסיף את ההפרש מדברי חכמים, ורבי יוחנן הוא האומר שצריך להוסיף את ההפרש מהתורה.

<u>ולפי התירוץ השני</u> [שהוא יתכן רק לדעת רבי ירמיה]: **הכל מודים שמהתורה הקדש שווה מנה מתחלל אף על הפרוטה. אלא** שכל זה לעניין חילול ההקדש, אבל לעניין חובו של המחלל נחלקו. רבי יוחנן אומר, שחכמים חייבוהו להוסיף להקדש את ההפרש. **וריש לקיש אומר שמהתורה מחוייב להוסיף את ההפרש**.

והתוס' פירשו, שהכל מודים שהקדש מתחלל על פחות משוויו כשהתכוון לחללו על פחות משוויו. **ומחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש היא, כשהתכוון לחלל שווה בשווה, וטעה**. לדעת רבי יוחנן, אף בזה, הקדש מתחלל על פחות משוויו, ואין צריך להוסיף את ההפרש אלא מדברי חכמים. ולדעת ריש לקיש, בזה לא התחלל ההקדש אלא כנגד שווי החולין, וצריך להוסיף את ההפרש לחלל את שאר ההקדש.

<u>ולפי התירוץ השלישי</u>: **רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו כשהיה ההפרש בין בהמת החולין לבהמת ההקדש בשיעור אונאה**. לדעת רבי יוחנן, אין אונאה להקדשות, ומהתורה אין צריך להוסיף את ההפרש. **ולדעת ריש לקיש, אין דין אונאה להקדשות, ואפילו טעות פחות מכדי אונאה חייבים להחזיר מהתורה**.

אין איסור ריבית להקדש

<u>א</u>. דבר שאדם מקבל עליו לספקו לחבירו, ועדיין אינו בידו, אם עדיין לא נקבע מחירו של אותו דבר בשוק, אסור לו לקבל ממון עבורו, על מנת לספק אותו לאחר זמן בשווי שיקבעו ביניהם עתה, שמא לאחר זמן כשיצא השער יהיה מחירו יקר ממה שהסכימו ביניהם, וכשיספק אותו לפי השווי שקבעו תחילה, נמצא שנותן דבר השווה יותר ממה שקיבל, ויש כאן ריבית.

אולם לעניין הקדש אין הדין כן, **ואדם מקבל ממון מההקדש, על מנת לספק להם ארבע סאין סלת לכל סלע שקיבל**, וכך יספק להם, **אפילו אם אחר כך יתיקרו הסלתות**, ויעמדו על שלוש סאין בסלע, **ונמצא שנותן להקדש יותר ממה שקיבל**.

והתוס' כתבו, שאין היתר לעשות כן, אלא אם כן נקבע המחיר של תבואת לקוטות [=עניים המלקטים לקט שכחה ופאה], שאף שאינו שער שהכל עתידים למכור כן, לעניין זה אפשר לסמוך עליו. אבל אם לא יצא השער כלל, אין פוסקים כן אפילו עם ההקדש, שמא יבואו לעשות כן עם ההדיוט.

<u>ב</u>. יש **דברים ששייכים להקדש, ואינם קדושים**, כגון אבנים שבונים בהם בנייני הקדש, שאין מקדישים אותם אלא אחר גמר הבניה, שמא יהנו מהם הבונים תוך כדי הבניה וימעלו בהם, מאחר

שאינם קדושים **מותר לגזבר להלוות אותם לאחרים**, ואם הלווה **על מנת לקבל יותר**, אין בזה משום ריבית.

אבל גזבר שהלווה מעות של הקדש בריבית, אסור לגבות את הריבית, משום שאסור לגזבר להלוות מעות של הקדש, וכשעשה זאת מעל, ויצא הכסף לחולין, והרי זה כאילו הוא עצמו הלווה, ולא כהלוואת הקדש, ולו עצמו אסור להלוות בריבית.

דברים שאין בהם חיוב כפל לגנב

[ולא חיוב ארבעה וחמישה]

נאמר בפרשה כפל, "על כל דבר פשע" [כלל], "על שור על חמור על שה על שלמה" [פרט], "על כל אבדה" [כלל], ויש ללמוד בכלל ופרט וכלל, שאין חיוב כפל אלא בדבר שהוא כעין הפרט, כלומר דבר המטלטל וגופו ממון. ומכאן יש ללמוד, שגונב **קרקע** אינו משלם כפל, כי אינה מטלטלין. וכן דין **עבדים** שהוקשו לקרקעות. וכן יש ללמוד, שגונב **שטרות** אינו משלם כפל, כי אין גופם ממון.

ונאמר בפרשה, "כי יתן איש אל רעהו", ומזה יש ללמוד שהגונב מה**הקדש** אינו בכלל הפרשה, שאין הקדש נחשב לרעהו, ואינו משלם כפל. ומאחר שאין בזה חיוב כפל, אם גנב בהמת הקדש, וטבחה או מכרה, אינו משלם על כך קנס, שאין קנס טביחה ומכירה אלא ארבעה צאן תחת השה וחמישה בקר תחת השור, ובכלל התשלום הזה, חיוב הכפל, ומי שאין בו כפל, אין יכולים לחייבו ארבעה וחמישה, ולחייבו שלושה וארבעה אי אפשר, שלא מצינו חיוב כזה.

דברים שלא נאמרו בהם פרשיות השומרים

א. <u>בפרשת שומר חנם</u> נאמר, "כי יתן איש אל רעהו" [כלל], "כסף או כלים" [פרט], "לשמור" [כלל], ויש ללמוד בכלל ופרט וכלל, שאין חיוב שמירה של שומר חנם אלא בדבר שהוא כעין הפרט, כלומר דבר המטלטל וגופו ממון, להוציא **קרקע** שאינה מטלטלת, וכן **עבדים** שהוקשו לקרקע, ולהוציא **שטרות**, שאין גופם ממון. ומהכתוב "רעהו" יש ללמוד, שאין חיוב שמירה של שומר חנם, אלא כשהוא שומר לרעהו, ולא כשהוא שומר ל**הקדש**. ולכן מי שקיבל לשמור אחד מכל אלו, וארע בהם אונס, אינו צריך להישבע על כך כדי להיפטר, ואפילו אם פשע בשמירתם פטור מלשלם.

ב. <u>בפרשת שומר שכר</u> נאמר, "כי יתן איש אל רעהו" [כלל], "חמור או שור או שה" [פרט], "וכל בהמה לשמור" [כלל], ויש ללמוד בכלל ופרט וכלל, שאין חיוב שמירה של שומר שכר, אלא בדבר שהוא כעין הפרט, כלומר דבר המטלטל וגופו ממון, להוציא קרקע שאינה מטלטלת, וכן עבדים שהוקשו לקרקע, ולהוציא שטרות, שאין גופם ממון. ומהכתוב "רעהו" יש ללמוד, שאין חיוב שמירה של שומר שכר אלא כשהוא שומר לרעהו, ולא כשהוא שומר להקדש, ולכן מי שקיבל לשמור אחד מכל אלו ונגנבו או אבדו, פטור מלשלם, ואפילו אם פשע בשמירתם פטור מלשלם.

ג. <u>בפרשת שואל</u> נאמר "וכי ישאל" בואי"ו, ללמד שדין שואל כדין שאר השומרים הכתובים לפניו, לעניין שהשואל אחד מהדברים שאינם בכלל פרשת שומרים, [כגון קרקע או עבד], אין לו חיובים של שואל. (תוס' בדף צ"ו).

דף נח

בני העיר ששלחו את שקליהם ונגנבו או שאבדו

כל אדם מישראל חייב לתת מחצית השקל לשנה לצורך קרבנות הציבור, והיו מניחים את כל השקלים בלשכה המיוחדת לכך, ותורמים ממנה שלוש פעמים בשנה בשלוש קופות של שלוש סאים, ובזה היו קונים את קרבנות הציבור.

וכשהיו תורמים מהלשכה, היו תורמים על דעת שיהיה חלק בקרבנות לכל מי שנמצא שקלו בלשכה, אף שלא נתרם השקל שלו, וגם לאלו שעדיין לא הגיעו שקליהם לכאן היו תורמים עליהם, כגון:

א. על האבוד. רש"י מפרש, שהכוונה למי ששלחו שקליהם, ואבדו מן השליח בדרך, ועדיין לא נודע להם שאבדו, ותוס' מפרשים, שהכוונה למי שהגיעו שקליהם ליד הגזבר, ואבדו ממנו.

ב. ועל הגבוי. כלומר שגבו אותו לצורך מחצית השקל, ועודנו בדרך, ולא הגיע ללשכה.

ג. ועל העתיד לגבות. כלומר על מי שנאנס, ולא שקל את שקלו באדר, שיכול לשלוח כל השנה.

ולדעת שמואל, כשבני העיר שלחו את שקליהם

ביד **השליח**, ונאבד ממנו, הוא **פטור מלשלם** את ההפסד, **בין** אם אבד ונודע לבני העיר קודם שנתרמה הלשכה, ש**ההפסד** הוא **לבני העיר**, כי חייבים לשלוח אחרים תחת הראשונים, **בין** אם **היה ההפסד להקדש**, שנאבד קודם שנתרמה התרומה, ולא נודע אלא לאחר מכן, שהתרומה כבר נתרמה גם על בני העיר, ואין חייבים לשלוח אחרים. והטעם שהם פטורים, **כי אין חיובי שמירה על הקדש**, כמו שנתבאר לעיל. **ומכל מקום אם היה שלוח בשכר, ונאבדו המעות באונס**, אינו מפסיד את שכרו, אלא **נשבע לבני העיר שנאנס, ונוטל מהם שכרו**, אלא שאם היה ההפסד להקדש, צריך להישבע לבני העיר במעמד הגזברים, כדי שלא יחשדוהו אותו הגזברים שנטל לעצמו, או שלא יקראו לו פושע.

ולדעת רבי אלעזר, אף על פי שמדין התורה השליח פטור מלשלם ומלהישבע, מכל מקום **תקנו חכמים, שישבע למי שההפסד שלו, כדי שלא יזלזלו בני אדם בהקדשות**.

ולדעת רבי יוחנן, כל זה לדברי חכמים, אבל **לדברי רבי שמעון, הקדש שאדם חייב באחריותו, יש בו חיובי שמירה, ולכן אם אבדו השקלים, ונודע לבני העיר קודם שנתרמה התרומה**, מאחר שבני העיר חייבים לשלוח אחרים תחתיהם, **יש לשליח דין שומר לכל דבר**, ואם הוא שליח בשכר, משלם להם כשאבדו או נגנבו, ואם הוא שליח בחנם, משלם להם כשפשע בשמירה.

פטור משמירה שקיבל שמירה בפירוש

כל אלו שאין בהם חיוב שמירה, אין זה אלא במקבל לשמור סתם, אבל **אם קיבל עליו בפירוש, שאם יארע נזק ישלם, ושעבד נכסיו לכך בקניין, חייב לשלם**.

ולדעת רבי יוחנן, רק זה שאין בו שום חיוב, אינו מקבל עליו חיובי שמירה בלא קניין, אבל שומר חנם יכול לקבל עליו חיובי שמירה של שואל, [להתחייב אף באונס], גם בלא קניין, ומשתעבד לכך, בהנאה שמחשיב אותו המפקיד כאדם נאמן.

יש מפרשים שהטעם שכאן אינו משתעבד בלא קניין, כי מתחילה היה פטור לגמרי, ולכן כשרוצה לקבל חיובי שמירה, צריך קניין להשתעבד שעבוד חדש, אבל שומר חנם הרוצה להתחייב באונס, אינו מקבל חיוב חדש לגמרי, שאף מתחילתו אינו פטור באונס אלא בשבועה.

ויש מפרשים שהטעם ששומר חנם משתעבד להתחייב באונס כשואל אף בלא קניין, כי יש לו הנאה, שסבורים הכל שהוא שואל, והמשאיל מאמינו, ובהנאה הזו הוא משתעבד להתחייב באונס, מה שאין כן בזה, שאין לו הנאה כשמתחייב לשלם אם יהיה נזק.

שכיר שבת

שכיר יום אסור ליטול שכר על מה שעובד בשבת, ומהטעם הזה, אם היה מוטל עליו לשמור, וארע נזק בשבת, אינו חייב לשלם לבעלים, כי אינו נחשב כשכיר בשבת.

אבל שכיר שבוע [או יותר] מותר ליטול שכר על השבת, כי השכר בא בהבלעה עם שאר הימים, ואינו מפורש כשכר שבת, ומהטעם הזה, אם היה מוטל עליו לשמור, וארע נזק בשבת, חייב לשלם, ככל נזק שארע ביום אחר, כי גם בשבת הוא נחשב כשכיר.

קדשים שאדם חייב באחריותם

לדעת רבי שמעון, קדשים שאדם חייב באחריותם, דינם כנכסי הדיוט, ולא כנכסי הקדש, ויש בהם אונאה, [כגון אמר הרי עלי להביא עולה, והפריש לכך בהמה, שאם אבדה, חייב להביא אחרת תחתיה].

ומקור דינו של רבי שמעון הוא, ממה שנאמר בשבועת כפירת ממון, "ומעלה מעל בה' וכיחש בעמיתו", שמהכתוב "בעמיתו" משמע שלא נאמרה הפרשה אלא בכופר בנכסי עמיתו, ולא בנכסי הקדש, ומהכתוב "בה'" משמע, שהפרשה אמורה גם בכופר בנכסי הקדש, ומיישב את הכתובים, שיש נכסים שהם כפירה בעמיתו ובה', דהיינו קדשים שאדם חייב באחריותם, ודינם כנכסי הדיוט לעניין שבועה, [ויתכן שמשם למד שהם כנכסי הדיוט לכל הדינים].

דברים נוספים שאין בהם אונאה

[לדעת מקצת החכמים]

א. ספר תורה – לדעת רבי יהודה אין לה אונאה, משום שאין קץ לדמיה.

ב-ג. בהמה ומרגלית – לדעת רבי יהודה אין להם אונאה, כי פעמים מי שיש לו שור נאה, מחזר אחר שכמותו לצמדו עמו בעול, וזקוק דווקא לזה שכמותו, שאם יזווג לו אחר שאינו כמוהו, יקלקל

את הבריא, ולכן רוצה לשלם על זה שמצא דמים מרובים, וכן פעמים אדם זקוק למרגלית מסויימת, ורוצה לשלם עליה דמים מרובים.

ד-ה. סוס וסייף וחטיטום [=מגן] **במלחמה** – לדעת רבי יהודה בן בתירא אין להם אונאה, מפני שמציל בהם את נפשו, וכל אשר לאיש יתן תחת נפשו.

אונאת דברים

כשם שיש איסור אונאה במקח, [שאסור לצער את חבירו, לתת לו פחות מהראוי לו], כך **יש איסור אונאה בדברים**, [שאסור לצער את חבירו בדיבור].

ודבר זה אנו למדים **מהכתוב**, "**וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹקֶיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיכֶם**" (ויקרא כ"ה י"ז). ופסוק זה אמור לעניין אונאת דברים, שהרי אינו צריך ללמד איסור אונאת ממון, הנלמד מפסוק אחר. וגם מסתבר שהכתוב הזה אמור לעניין אונאת דברים, משום שנאמר בכתוב "ויראת מאלקיך", ודבר זה נאמר בעניינים המסורים ללב, כמו באונאת דברים, שפעמים אין ידוע אם המדבר התכוון לצער את חבירו או שעשה לתומו, ורק הוא עצמו יודע זאת בלבו, וכל דבר המסור ללב נאמר בו "ויראת מאלקיך".

ובסוגיתנו הובאו כמה אופנים שנחשבים כאונאת דברים:

א. אסור **לומר לבעל תשובה**, "**זכור מעשיך הראשונים**".

ב. אסור **לומר לבן גרים**, "**זכור מעשה אבותיך**".

ג. אסור **לומר לגר**, הבא ללמוד תורה, "**פה שאכל נבילות וטריפות** שקצים ורמשים, [**איך**] **ילמד תורה** שנאמרה מפי הגבורה".

ד. אם באו יסורים או חולאים **על האדם**, או שמתו בניו, **אסור לומר לו**, "**אם היית נקי מחטא, לא היו באים עליך יסורים** אלו".

ה. אם היו **חמרים מבקשים ממנו תבואה, אסור לומר להם**, "**לכו לפלוני** שהוא מוכר תבואה", **והוא יודע שלא מכר תבואה מעולם**, [שמצער את אותו פלוני כשיבואו אליו לבקש ממנו תבואה. ומצער את החמרים ללכת אליו לחנם].

ו. מי שאינו רוצה לקנות, או שאין לו דמים לקנות, **לא יעשה עצמו כאילו הוא קונה**.

אונאת חברי איוב

כשבאו יסורים על איוב באו אצלו חבריו וציערו אותו בדברים שאמרו לו, "הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתְךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ. זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ" (איוב ד' ו'-ז'). וכך ביאור הדברים:

"הלא יראתך" – **אם היית ירא ה' באמת**.

"כסלתך" – לשון בטחון, כלומר **היית בטוח מהייסורים**.

"ותום דרכיך" – **ואם היית שלם בדרכיך**.

"היא תקותך" – **היתה לך תקווה**.

"זכר נא מי הוא נקי אבד" – כלומר **אם היית נקי לא היית אובד**.

איסור אונאת דברים גדול מאיסור אונאת ממון

א. באונאת דברים נאמר "**ויראת מאלקיך**", ובאונאת ממון לא נאמר "ויראת מאלקיך".

ב. אונאת דברים **צער הגוף** היא תמיד, ואונאת ממון אינה צער הגוף, אלא אם כן אין לו מה לאכול מחמת האונאה, שאז היא חמורה עד כדי כך, שהגוזל נחשב כנוטל את נשמתו ממנו.

ג. אונאת דברים **אי אפשר להשיבה**, ואונאת ממון אפשר להשיבה.

המלבין פני חבירו ברבים

כל המלבין פני חבירו ברבים, **כאילו שופך דמים**, כמו שאנו רואים, שהמתבייש פניו מחווירות, וזה משום שדמו יוצא ממנו, ומה שמאדים בתחילה, לפי שהדמים מתאספים לברוח.

כמה זמן החוטאים נמצאים בגיהנם

רוב החוטאים היורדים לגיהנם, עולים מיד, ואין אור [=אש] של גיהנם שולט בהם. **ויש** מהם היורדים לגיהנם **ועולים ממנו לאחר זמן**.

א. הבא על אשת איש עולה **לאחר שנים עשר חודש**, ויש לו חלק לעולם הבא.

ב. המלבין פני חבירו ברבים. יש מפרשים שאינו עולה לעולם. ויש מפרשים שעולה **לאחר שנים עשר חודש**, אבל אין לו חלק לעולם הבא, אלא שרוי בלא

טובה ובלא רעה.

ג. **המכנה שם רע לחבירו**, אפילו לא הלבין פניו בכך, מחמת שהורגל שיקראוהו בכינוי הזה, **דינו כמלבין פני חבירו ברבים**.

ד. **פושעי ישראל בגופם**, כגון קרקפתא [=ראש] דלא מנח תפילין, **נידונים** בגיהנם **שנים עשר חודש**, ואחר כך גופן ונשמתן נשרפת, ונעשים עפר תחת כפות רגליהם של צדיקים.

ה. **מי שלא חטא כל כך**, אלא שחטא מעט באופן שהיה ראוי לרדת לגיהנם ולעלות מיד, **אבל נמצא בין חטאיו שבא על הכותית**, החטא הזה מונע ממנו מלעלות מיד, ואינו **עולה** אלא **אחר שנים עשר חודש**.

ומדברי התוס׳ בזה משמע, שיתכן שיבוא אדם על הכותית ולא יתחייב לרדת לגיהנם כלל, שהרי אם חטא זה לבדו מחייב לרדת לגיהנם, וגם מחייב שישאר בגיהנם שנים עשר חודש, למה כתבו שהחוטא הזה נשאר בגיהנם שנים עשר חודש רק בצירוף חטאים אחרים.

ויש שיורדים לגיהנם לדורי דורות, ואינם עולים ממנו כלל, **והם המינים והאפיקורסים**.

וכל אלו כשלא עשו תשובה, אבל עשו תשובה, היא מועילה לכל דבר. ויש אומרים שבעלי תשובה גדולים אף מאלו שהיו צדיקים לעולם.

דף נט

חומרת מלבין פני חבירו ברבים

א. **עוון המלבין פני חבירו ברבים חמור מעוון הבא על [ספק] אשת איש, שכן מצינו בדוד, שהיו מכלימים אותו על שבא על בת שבע** אשת אוריה, שנאמר (תהילים ל״ה ט״ו) ״וּבְצַלְעִי״, כלומר בשביל אשתי [שהאשה נלקחה מצלע האדם], ״שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ נֶאֱסָפוּ עָלַי נְכִים וְלֹא יָדָעְתִּי״, כלומר היו שמחים להכלים אותי. ואפילו בשעת אסיפתם ללימוד נגעים ואהלות, [וי״ג כשהיו מתעסקים בדיני מיתות בית דין], והיו שואלים אותי, הבא על אשת איש מיתתו במה? והיה דבר זה מכלים אותי, והלבינו פני עד שלא נותר בי דם כלל, ומתוך כך אם קורעים את בשרי, לא היה שותת דם, כמו שסיים ״קָרְעוּ וְלֹא דָמוּ״. **והיה** דוד **עונה** להם, **שהבא על אשת איש** מיתתו בחנק, **ויש לו חלק לעולם הבא, אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא**.

ב. **נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, שכן מצינו בתמר**, שהיו מוציאים אותה להישרף, [והתוס׳ כתבו שכבר היתה קרובה לאש], ולא אמרה, ״ליהודה נבעלתי״, אלא שלחה לו ברמז, ואם יודה הוא מעצמו יודה.

בת שבע אשת אוריה נחשבה לדוד כספק אשת איש

לפי פירוש רש״י, כל היוצא למלחמת בית דוד היה כותב לאשתו גט על תנאי, שאם ימות [או לא אשוב בסוף המלחמה] יהיה גט, שמא לא ישוב, ותהא אשתו זקוקה ליבם או עגונה. **וכל אותו זמן היו נשות החיילים כספק מגורשות, כי עדיין לא ידוע אם יתקיים התנאי** או לא.

ולפי פירוש רבינו תם, כל היוצא למלחמת בית דוד היה כותב לאשתו גט גמור בלא תנאי, אלא שהיו עושים זאת **בצנעה**, כדי שלא יהיו קופצים על נשותיהם לנושאן, **ולכן היו נחשבות לשאר בני אדם כספק אשת איש**, אף שבאמת היו פנויות.

במי נאמר איסור אונאה

הכתוב אומר, ״ולא תונו איש את עמיתו״, ודרשוהו כך, עם שאתך בתורה ובמצוות אל תונהו.

אונאת האשה

אמר רב, **לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו**, שמתוך שדמעתה מצויה, ימהרו להיפרע ממנו עוון זה.

שערי תפילה ושערי דמעות

אמר רבי אלעזר, מיום שחרב בית המקדש, ננעלו שערי תפילה, שנאמר, ״גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם תְּפִלָּתִי״ (איכה ג׳ כ׳). **אבל שערי דמעה לא ננעלו**, שנאמר, ״שִׁמְעָה תְפִלָּתִי ה׳ וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל דִּמְעָתִי אַל תֶּחֱרַשׁ״ (תהילים ל״ט י״ג), שינה לשונו בין תפילה ושוועה, לבין דמעה, שתפילה ושוועה נאמרו עם בקשה חיובית, ״שמעה״, ״האזינה״, ועל דרך זה היה לו לומר לעניין דמעה, ״דמעתי ראה״ או ״דמעתי קבל״, ומתוך ששינה ואמר ״אל תחרש״, מסתבר שאין לפרש ״אל תחרש״ מלשון בקשה, אלא מלשון עתיד, כלומר בטוח אני שלא תשתוק ותחריש מהדמעות.

ואמר רב חסדא, ששער אחד של תפילה **לא ננעל**,

והוא **שער תפילת אונאה**, והמתפלל על שאונו אותו בדברים נענה, שנאמר, "כֹּה הִרְאַנִי וְהִנֵּה ה' נִצָּב עַל חוֹמַת אֲנָךְ וּבְיָדוֹ אֲנָךְ" (עמוס ז' ז').

ורש"י פירש [בע"ב], שאשת רבי אליעזר היתה מקובלת מבית דוד, [שהיתה בת למשפחת הנשיאים שהיו מזרע דוד], ששער תפילת אונאה לא ננעל, כי אונאה צער הלב היא, וקרוב להוריד דמעות, ואם כן לדעתה הדבר למד מהכתוב, "אל דמעתי אל תחרש".

ההולך בעצת אשתו

אמר רב, **כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם**, שנאמר "רַק לֹא הָיָה כְאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֲשֶׁר הֵסִתָּה אֹתוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ" (מלכים א' כ"א כ"ה), כלומר, מה שהלך בעצתה, גרם לו את אובדנו.

ללשון הראשון, **הכוונה לעצות בענייני העולם**, שבהם אין ללכת אחר עצת אשתו, אבל בענייני ביתו, יש לשמוע לה.

וללשון השני, **הכוונה לעצות בענייני שמים**, כלומר בקיום התורה והמצוות אין ללכת אחר עצת אשתו, אבל בשאר דברים, אפילו בענייני העולם יש לשמוע לה.

ועל אותם עניינים שאין איסור לשמוע לעצת האשה, אומרים האנשים, "אתתך גוצא, גחין ולחיש לה", כלומר אפילו אשתך קטנה, כפוף עצמך אליה ושמע דבריה.

פרעון העבירות

אמר רבי אלעזר, **על כל העבירות הקב"ה נפרע על ידי שליח**, **חוץ מאונאת דברים**, שהוא נפרע בעצמו, שנאמר "ובידו אנך", ולא מסרה לאחרים.

עבירות שאין פרגוד ננעל בפניהם

אמר רבי אבהו, **שלוש עבירות אין הפרגוד** [=מחיצה שבין שכינה לצבא מרום] **ננעל בפניהם**, להפסיד ראייתם מן המקום אלא תמיד רואה אותם עד שנפרע.

א. אונאת דברים – שנאמר, "ובידו אנך".

ב. גזל – שנאמר, "חָמָס וְשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל פָּנַי תָּמִיד" (ירמיה ו' ז').

ג. עבודה זרה – שנאמר, "הָעָם הַמַּכְעִיסִים אוֹתִי עַל פָּנַי תָּמִיד זֹבְחִים בַּגַּנּוֹת וּמְקַטְּרִים עַל הַלְּבֵנִים" (ישעיה ס"ה ג').

יהא זהיר שתהא תבואה בתוך ביתו

אמר רב יהודה, **לעולם יהא אדם זהיר שתהא תבואה בתוך ביתו**, **שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה**, שנאמר, "הַשָּׁם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ" (תהילים קמ"ז י"ד). ואמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, כמשלם שערי מכדא, נקיש ואתי תגרא בביתא.

ואמר רב חיננא בר פפא, לעולם יהא אדם זהיר שתהא תבואה בתוך ביתו, **שלא נקראו ישראל דלים אלא על עסקי תבואה**, שנאמר "וְהָיָה אִם זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדָּן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְעָלוּ עָלָיו. וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת יְבוּל הָאָרֶץ עַד בּוֹאֲךָ עַזָּה וְלֹא יַשְׁאִירוּ מְחָיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂה וָשׁוֹר וַחֲמוֹר. כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יַעֲלוּ וְאָהֳלֵיהֶם וּבָאוּ כְּדֵי אַרְבֶּה לָרֹב וְלָהֶם וְלִגְמַלֵּיהֶם אֵין מִסְפָּר וַיָּבֹאוּ בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ. וַיִּדַּל יִשְׂרָאֵל מְאֹד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'" (שופטים ו' ג'-ו').

זהירות בכבוד אשתו

אמר רבי חלבו, **לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו**, **שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם**, **אלא בשביל אשתו**, שנאמר "וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ" (בראשית י"ב ט"ז). וזה שאמר רבא לבני מחוזא, אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו [=כבדו נשותיכם כדי שתתעשרו].

תנורו של עכנאי [ויי"ג חכנאי]

התנורים שבזמן חז"ל היו עשויים מחרס, כעין קדירות גדולות, ואחר שהיו צורפים אותם בכבשן, היו מושיבים אותם על הארץ, כשפיהם כלפי מעלה, וטחים אותם סביב בטיט, כדי שיהיו הדפנות עבות לשמור את החום, [וממלאים אותם בגחלים, ומדביק את העיסה בדפנות ואופה], ומאחר שהיו התנורים מטלטלים, ולא בנויים באדמה, דין כלי חרס יש להם, ומקבלים טומאה.

ותנור שלא נעשה כולו מחרס אחד, אלא שעשו [בכבשן] חוליות חוליות של חרס, והעמידו אותן זו על גב זו, וטחו הכל בטיט, הטיט מחבר את

החוליות, ועל ידו נחשבות כל החוליות ככלי אחד, ולכן גם התנור הזה מקבל טומאה ככלי חרס.

ותנורו של עכנאי, הוא **תנור שנעשה חוליות חוליות, אבל לא הניח אותן זו על זו, אלא נתן חול בין חוליה ולחוליה, וחיבר הכל על ידי הטיט**.

ונחלקו חכמים ורבי אליעזר בדינו, **רבי אליעזר מטהר, כי מחשיב אותו ככלי העשוי מחול, שאינו מקבל טומאה, וחכמים מטמאים, כי מחשיבים אותו ככלי חרס המקבל טומאה**.

ונקרא התנור הזה תנור של עכנאי [ויי"ג חכנאי], משום שהקיפו את התנור בדברים וטענות, עד שהחליטו חכמים לטמא אותו, ונחש שדרכו להקיף עצמו גם כן נקרא עכנא, [או חכן]. ותוס' כתבו שיתכן שבעל התנור היה נקרא כן.

וכשראה רבי אליעזר שלא קבלו חכמים את דבריו, ביקש להוכיח את צדקתו על ידי מופתים שעשה, [חרוב נעקר ממקומו. ואמת המים חזרה לאחוריה. וכותלי בית המדרש הטו ליפול. ובת קול יצאה משמים ואמרה שהלכה כמותו בכל מקום]. **אבל על החכמים לא עשו דברים הללו רושם, כי מאחר שנתנה תורה, אין לסטות ממה שנאמר בה, אף לא על ידי מופתים, ובתורה נאמר "אחרי רבים להטות", ויש לפסוק הלכה כרבים**.

וכדי שלא יהיה פקפוק בדבר, ולא ירבו מחלוקות בישראל, וידעו הכל שאין הלכה כיחיד במקום רבים, אפילו נעשים לו מופתים, **עמדו** החכמים על פי רבן גמליאל הנשיא, **והביאו את הטהרות שטיהר רבי אליעזר** שלא כדעתם, **ושרפום, וכשלא חזר בו רבי אליעזר, נמנו והחליטו לנדותו**.

וכשאמרו, מי ילך ויודיע לו שהוא מנודה, קיבל עליו רבי עקיבא ללכת. מה עשה? לבש שחורים ונתעטף שחורים, [להראות צערו על העניין], וישב לפני רבי אליעזר בריחוק ארבע אמות, [שכן צריך להתרחק מהמנודה]. אמר לו רבי אליעזר, מה יום מיומים? אמר לו רבי עקיבא, רבי, כמדומה לי שחברים בדלים ממך.

הבין רבי אליעזר שנתנדה, ונהג כמנודה, קרע בגדיו, וחלץ מנעליו, ונשמט וישב על גבי קרקע. ומחמת צערו זלגו עיניו דמעות, ולקה העולם בזיתים ובחטים ובשעורים. ויש אומרים שגם בצק שביד אשה התקלקל. וכל מקום שנתן בו עיניו, נשרף. ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, ועמד עליו נחשול לטבעו. וניצול רק אחרי שאמר לפני הקב"ה, גלוי וידוע לפניך שלא עשיתי לכבודי ולא לכבוד בית אבא, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל.

אשתו של רבי אליעזר, היתה אחותו של רבן גמליאל, ומאותו יום לא הניחה לרבי אליעזר ליפול על פניו בתפילה, כי ידעה שכשיזכיר צערו בתפילה, ימות רבן גמליאל, ובאמת כשטעתה פעם אחת, ולא מנעה ממנו מליפול על פניו, מיד מת רבן גמליאל.

האם משגיחים בבת קול הפוסקת הלכה

לדעת רבי יהושע אין משגיחים בבת קול כלל.

ויש אומרים שבמקום שיש ספק כמי הלכה, משגיחים בבת קול, [כגון לעניין מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שבית הלל היו רבים, ובית שמאי היו חריפים יותר, והכריעה הבת קול שהלכה כבית הלל].

ויתכן שלדעת רבי אליעזר משגיחים בה תמיד, ולכן רצה להוכיח ממנה שהלכה כמותו נגד הרבים.

אזהרות ישראל על הגרים

המאנה את הגר בדברים עובר בשלושה לאוין. [א] "וגר לא תונה". [ב] "וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו". [ג] "ולא תונו איש את עמיתו".

הלוחץ את הגר [לתבוע ממנו חוב כשאין לו לשלם] **עובר בשלושה לאוין**. [א] "ולא תלחצנו". [ב] "וגר לא תלחץ". [ג] "ולא תהיה לו כנושה".

התורה הזהירה על הגר ב-36 מקומות. ויש אומרים ב-46 מקומות. מפני שסורו רע. [יצר הרע שלו גדול מאחרים. א"נ מנהגו רע, ולכן יש להיזהר בו יותר].

דף ס

איסור עירוב תבואה בתבואה

- **בעל הבית שאומר** לקונה, **תבואת שדה פלונית אני מוכר לך, אסור לערב בה תבואה של שדות אחרים**, ואפילו אינה גרועה מתבואת השדה שאמר, כגון שרצה לערב חדש בחדש, [או ישן בישן].

- **ובעל הבית שאומר** לקונה, **תבואה של חטים ישנים אני מוכר לך, אסור לערב ביניהם חטים חדשים**, אפילו אם ארע שהחדשים יקרים יותר,

כי לעניין עשיית הקמח הישנים טובים מהחדשים, שהישנים יבשים ועושים קמח יותר מהחדשים, והבא לקנות ישנים אינו חפץ בחדשים, [ומה שהחדשים נמכרים ביוקר, כי הם עדיפים לרוצים להניחם לאחר זמן], ומסתבר שהדבר אסור אפילו אם נותן לו מאותה שדה שפסק עמו.

- **ולפירוש רש"י**, מהטעם הזה, שישנים טובים מחדשים, **בעל הבית שאומר** לקונה, **תבואה של חטים חדשים אני מוכר לך**, **מותר לערב ביניהם חטים ישנים**, כי נותן לו יותר טוב ממה שפסק, [אלא שלא התברר מדבריו, אם ההיתר הזה הוא רק כשנותן מאותה השדה שפסק עמו, או שמותר לערב חטים ישנים אפילו כשהם משדות אחרים].

איסור עירוב יין ביין

לדעת התנא של המשנה, **כשם שאסור לערב תבואה בתבואה**, אלא אם כן נותן טוב יותר ממה שפסק, **כך אסור לערב יין ביין**, **אלא אם כן נותן יותר טוב ממה שפסק**. **ולכן אחר שכבר תססו היינות**, **אין שום היתר לערב** יין ביין, כי כל יין שמערב בו יין אחר פוגם אותו. **אבל בשעת תסיסת היינות**, הקשה משביח את הרך, על ידי שמוסיף בו טעם בשעת התסיסה, ולכן בשעה זו **מותר לערב קשה ברך**, אבל רך בקשה אסור לערב אפילו בשעת תסיסת היינות, כי גם בשעה זו הרך אינו משביח את הקשה. ומכל מקום אף שכן ההלכה, אם נהגו הכל לערב את היינות, מותר, כי מאחר שהכל נוהגים כן, הקונה מוחל על כך למוכר, [כל זמן שאינו מתנה בפירוש שלא יערב לו את יינו].

ולדעת רבי אחא, **דין יין שונה מדין תבואה**, **כי** הקונה יין רגיל לטעום מהיין קודם הקניין, **וכל דבר שאם טועם קודם שקונה אותו**, **ויכול להבין שנתערב בו**, **אין בו איסור לערב**, כי אם כשיטעם יתרצה, יקנה, ואם לא יתרצה לא יקנה.

השופה יין לחבירו

השופה [=שופך בנחת] יין לחבירו, הרי זה **לא יערב** לו בתוכו **שמרים של יינות אחרים**, **אבל את השמרים של אותו יין**, **מותר** לערב לו.

דין יין שנתערב בו מים

מי שנתערב מים ביינו, **באופן שאינו ניכר**, ואפשר לרמות בו ולמוכרו כיין טהור, [**א**] **לא ימכרנו בחנות לאנשים הקונים לעצמם**, **אלא אם כן יודיע להם** שנתערב בו מים. [**ב**] **ולא ימכרנו לתגר הקונה כדי למכור לאחרים**, **אפילו על ידי הודעה** שנתערב בו יין, כי יש חשש שהתגר ימכור אותו לאחרים בחזקת יין.

אולם בשני אופנים מותר למכור יין שנתערב בו מים בלא שום חשש.

א. **אם עירב בו מים הרבה עד שניכר הדבר**, מותר למכור אותו אפילו לתגר, כי לא יוכל לרמות בו את הלקוחות [ואף על פי שיוכל לרמות בו, על ידי שיוסיף בו יין, למעט את המים, אין לאסור מהטעם הזה, שאם כן אין למכור לתגר מים כלל, שמא יוסיף ליינו, ואין לדבר סוף, ולכן] לא אסרו, אלא כשמוכר דבר שאפשר לרמות בו כמו שהוא.

ב. **אם נהגו בני המקום להטיל מים ביין**, מותר למכור אותו כך, שהרי כל היינות בחזקת מעורבבים במים.

התגר מערב יחד כל תבואות שקונה למכור

התגר נוטל תבואה מכמה שדות, ומערב יחד, ומוכר, משום שהכל יודעים שאינו מוכר תבואת שדותיו, אלא קונה מהרבה בני אדם, ומכל מקום אסור לו לומר לכל שקנה ממקום משובח, ולערב ממקום גרוע.

לחלק קליות ואגוזים

לדעת רבי יהודה, **אסור לחנווני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות**, משום שכך מרגילם לבוא אליו, ומקפח פרנסת שאר חנווני.

ולדעת חכמים, הדבר **מותר**, כי גם החנווני האחרים יכולים לעשות כן.

להוזיל ממחיר השוק

לדעת רבי יהודה, **אסור לחנווני למכור בזול משאר החנווני**, משום שכך מרגיל את הכל לבוא אליו, ומקפח פרנסת שאר חנווני.

ולדעת חכמים, **העושה כן זכור לטוב**, משום שעל

ידו ימכרו גם אוצרי [=שומרי] הפירות את הפירות שלהם בזול, ויהיה שפע לבני האדם.

להוציא את הפסולת מהגריסין

לדעת אבא שאול, אסור לחנווני להוציא את הפסולת מהגריסין, כי על ידי שנראות יפות, מוכר אותם ביוקר הרבה ממה שהיה ראוי ליטול.

ולדעת רבי אחא, הדבר **מותר**, כי הלוקח יכול לראות ולהבין כמה ראוי לשלם על כך. ומכל מקום רק **אם עושה כן בכל הגריסין** מותר, **אבל אסור להוציא את הפסולת מהעליונות בלבד**, מפני שבכך הוא גונב את העין.

אין מפרכסים האדם או הבהמה או הכלים

כל דבר שאדם מוכר, אסור לו ליפותו [=לפרכסו] **באופן שיראה יותר טוב ממה שהוא באמת**. ובסוגיה הובאו דוגמאות לפירכוס אסור במכירת בהמה ואדם.

- **אין משרבטים את הבהמה**. [מלשון שרביט, שזוקף שערות הבהמות כשרביטים. יש אומרים שהדבר נעשה על ידי שמשקים את הבהמה במי סובין. ויש אומרים שהדבר נעשה על ידי קירצוף]. וטעם האיסור, כי על ידי זה הבהמה נראית יותר שמינה ממה שהיא באמת.

- **אין נופחים בבני מעיה של הבהמה**. וטעם האיסור כי על ידי זה הם נראים רחבים וגדולים ממה שהם באמת.

- **אין משרים את הבשר במים**. וטעם האיסור כי על ידי זה הבשר מלבין, והכחוש נראה שמן יותר ממה שהוא באמת.

- **אין לצבוע את שערותיו הלבנות של העבד בשחור**. וטעם האיסור כי על ידי זה הוא נראה צעיר ממה שהוא באמת.

אבל מותר ליפות את המקח, בדבר שאינו רמאות, כגון לתלות סביב הבגד חוטי משי, ולעמלן הבגד, ולצייר על כלי חדש צורות נאות, כי אין בכל זה רמאות, ומי שחפץ להוסיף על דמי המקח בשביל כך, עושה כן מדעת.

פרק חמישי איזהו נשך

דף ס

דיני המשנה יתבארו בעזה"י על סדר הגמרא.

כוונת המילים נשך ותרבית

נשך – הכוונה למי **שנושך את ממון חבירו ומחסרו**, על ידי שנוטל ממנו יותר ממה שנתן לו. [והוא זה שמלווה לחבירו, ופורע ממנו יותר ממה שמלווה].

ריבית – הכוונה למי **שמרבה את ממונו, על ידי שנוטל מחבירו** יותר ממה שנתן לו. [והוא זה שמלווה לחבירו, ופורע ממנו יותר ממה שמלווה].

ובאמת בכל מקום שאדם נושך את חבירו, הוא מרבה לעצמו, ואין נשך בלא ריבית, ולא ריבית בלא נשך, וכשכפלה התורה דבריה, והזכירה נשך וריבית, כוונתה לכפול את אותו איסור בשינוי לשון בלבד. ולא נכתב שתי פעמים באותו לשון, שכן דרך המקרא לשנות הלשון לנוי הדיבור.

איסור להלוות בנשך וריבית

מדין התורה אסור לאדם להלוות, על מנת לקבל יותר ממה שמלווה, ומפורש בתורה שהעושה כן בכסף או בפירות עובר בשני לאוין, שנאמר, "את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך", ויש לדרוש את הפסוק בשני אופנים. האחד בהשמטת סופו, "**את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית**", ונמצא שהמלווה מעות על מנת לקבל יותר עובר בשני לאוין. וכן יש לדרוש את הפסוק בהשמטת ראשו, "**בנשך ובמרבית לא תתן**

אכלך", ונמצא שהמלווה דברי מאכל על מנת לקבל יותר עובר בשני לאוין. **ולא** רק מלווה כסף או דברי מאכל על מנת לקבל יותר עובר בשני לאוין אלו, אלא גם ה**מלווה כל דבר על מנת לקבל יותר גם עובר בלאוין הללו**, שנאמר לעניין איסורו של הלווה, "לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך", ויש ללמוד מהפסוק הזה בכלל ופרט וכלל, שאסור ללווה לתת ריבית בכל דבר שהוא כעין הפרט, כלומר בכל המטלטלים השווים כסף. [להוציא קרקעות שאינם בכלל זה, ומן התורה מותר לתת יותר קרקע מקרקע שקיבל, ולהוציא פחות משווה פרוטה שאינו בכלל זה, ואם קיבל פחות משווה פרוטה, מותר להחזיר יותר]. ויש ללמוד **בגזרה שווה**, שאף הפסוק האוסר למלווה להלוות בריבית, אוסר לו להלוות כל דבר, ולא רק כסף או אוכל.

דף סא

כמה אופנים שאסרה תורה לחסר ממון אחרים

האיסור	האם למד מהאחרים	האם האחרים למדים ממנו
ריבית [אל תקח מאתו ...]	איסור ריבית אינו נלמד מאיסורים אחרים, כי הוא קל מהם, שנעשה מדעת הנגזל ולא על כורחו.	אין ללמוד ממנו לבדו שאר איסורים, כי אם היה כתוב לבדו, לא היינו יודעים שטעם איסור ריבית משום חיסור ממון אחרים, שהרי הלווה גם כן אסור בכך, אף על פי שאינו מחסר ממון אחרים.
אונאה [לא תונו]	איסור אונאה אינו נלמד מאיסורים אחרים, כי הוא קל מהם, שהדבר נעשה דרך מקח וממכר, שהרי יש בני אדם שצריכים לחפץ וקונים אותו ביותר משוויו.	אין ללמד ממנו לבדו שאר איסורים, כי אם היה כתוב לבדו, היינו אומרים שרק המאנה את חבירו עובר באיסור, משום שאין המתאנה יודע שנגזל, אבל גזל וריבית שהנגזל יודע שנגזל, [ולא עמד לבטל את הגזלה], מחל, ואין כאן איסור.
עושק שכר שכיר [לא תעשק שכר ...]	מסתבר שאיסור זה אינו נלמד מאיסורי ריבית ואונאה, כי הוא קל מהם משום שכולם חיסור ממון שכבר בא ליד אחרים, וזה אינו מחסר ממון שכבר בא ליד השכיר, אלא נמנע מלשלם לו את חובו.	לא נתבאר מדוע אין ללמוד ממנו לבדו שאר איסורים, אולם יתכן שהטעם הוא שאם היה כתוב לבדו, היינו אומרים שאין איסור אלא כשעושה כן בעזות, ומונע שכרו של שכירו בידיעתו, [וכן גזלן העושה בעזות], אבל ריבית ואונאה, שאינו מחסר ממון אחרים בעזות, אינם אסורים.
גזל [לא תגזל]	איסור גזל נלמד מהצד השווה של איסורי ריבית ואונאה, שהצד השווה שבהם שאסור לחסר ממון חבירו. ומה שכתבה תורה "לא תגזל", לא לאסור גזל באה, אלא **לאסור לעשוק שכר שכיר בלאו נוסף** על הלאו האמור בו.	אין ללמוד ממנו לבדו שאר איסורים, [אפילו הוא נכתב בתורה], כי אם היה כתוב לבדו, היינו אומרים שרק חיסור ממון אחרים שהוא בדרך שאינו נעשה בעזות, ומונע שכרו של שכירו בידיעתו, אבל גזלן העושה בעזות, אינו מחסר ממון אחרים.
גנבה [לא תגנבו]	עיקר איסור גנבה נלמד מהצד השווה של איסורי ריבית ואונאה, שהצד השווה שבהם שאסור לחסר ממון חבירו. ומה שכתבה תורה "לא תגנובו", באה **לרבות** איסור **לגונב** שאינו עושה כן על מנת לקחת את הממון לעצמו, אלא **לצער** את בעליו בלבד, ומשיב מיד, **וכן לרבות** איסור **לגונב לטובת הבעלים**, שעושה זאת **כדי שישלם להם כפל**.	
עוול במשקל [לא תעשו עוול ... במשקל]	עיקר איסור עוול במשקל שווה לאיסור גזל, ונלמד מהצד השווה של איסורי ריבית ואונאה, שהצד השווה שבהם שאסור לחסר ממון חבירו. ומה שכתבה תורה "לא תעשו עוול ... במשקל", באה לרבות **איסור למטמין משקלותיו במלח** כדי להכבידם, שאסור **משעה שעושה זאת, אף קודם שרימה בהם** וחיסר ממון אחרים.	

לא תעשו עוול במשפט

(א) במדה (ב) במשקל (ג) ובמשורה

במדה – **זו מידת הקרקע**, שמודדים אותה בחבל. ואין לעשות עוולה במדידה זו, כגון אחים הבאים לחלוק את השדה, לא ימדדו לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים, מפני שהחבל לח בימות הגשמים, ומתפשט יותר, ובימות החמה הוא יבש, ומתקצר.

במשקל – **שלא יטמין משקלותיו במלח**, להכבידם בשעה שמודד בהם את מה שקונה.

ובמשורה – **זו מידת הלח**. כלומר כלי שממלאים בו את המשקים, לדעת כמה הם. ואין לעשות עוולה במדידה זו, כגון להרתיח את המידה, שאז המשקה מתרחב, ונראה כאילו יש יותר ממה שיש באמת. ומשורה היא מידה קטנה של לח, וכל שכן שאסור לעשות עוולה זו במידות גדולות יותר, כמו הין, וחצי הין, ושלישית הין, ורביעית הין, ולוג, וחצי לוג, ורביעית לוג.

דברים שנאמר בהם יציאת מצרים

במכת בכורות מתו כל בכורות מצרים, בין הידועים לכל, בין אלו שאינם ידועים, כגון שבאו עשרה רווקים על מצרית אחת, וילדה בן מכל אחד, הרי כאן עשרה בכורות מאב, ואין הדבר ידוע, ובכך שמתו כולם, התפרסם שהקב״ה יודע להבחין בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, אף על פי שהדבר מכוסה מכל אדם.

ויש מצוות שהעובר עליהן יכול להסתיר את מעשיו, ולרמות בני אדם שעושה כהלכה, ולכן כשהזהירה עליהם התורה, הזכירה בהם את עניין יציאת מצרים, שידע העובר עליהן, שהקב״ה שהבחין בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, יבחין גם ברמאותו.

ואלו הן המצוות שנכתב בהם עניין יציאת מצרים, להזהיר את העובר שלא ירמה, ויאמר שעושה דבר היתר:

א. ריבית – להזהיר את המלווה מעותיו בריבית [=דבר איסור], ואומר שמעות של נכרי הם [=דבר היתר].

ב. ציצית – להזהיר את התולה בבגדו ציציות הצבועות בקלא אילן הדומה לתכלת [=דבר איסור], ואומר שהם צבועות בתכלת של חילזון [=דבר היתר].

ג. משקלות – להזהיר את הטומן משקלותיו במלח [=דבר איסור], ואומר ששוקלים כפי הראוי [=דבר היתר].

ד. שקצים – להזהיר את המערב קרבי דגים טמאים בקרבי דגים טהורים ומוכר לישראל [=דבר איסור], ואומר שהכל קרבי דגים טהורים [=דבר היתר].

איסור אכילת שרצים

אילו לא העלה הקב״ה את ישראל ממצרים אלא בשביל שלא יאכלו שרצים, דיינו.

ואף על פי שאין שכר המצווה הזו גדול משכר מצות ציצית, או ריבית או משקלות, מכל מקום עילוי גדול הוא לישראל, שאינם נמאסים בשרצים.

ריבית דאורייתא

איסור ריבית האמור בתורה, הוא של ריבית קצוצה דרך הלוואה, [שנותן בהלוואה, על מנת לקבל יותר. וקוצץ כמה יקבל יותר]. אבל שאר איסורי ריבית דרך מקח וממכר ואבק ריבית, שיתבארו בדפים הבאים, אינם אסורים אלא מדברי סופרים.

חיוב השבה לעניין ריבית

לדברי הכל, **מי שנטל אבק ריבית**, האסורה מדברי סופרים, אינו נידון כגזלן, **ואינו חייב להשיבה**. **אך מי שנטל ריבית קצוצה** שאסורה מהתורה נחלקו חכמים בדינו.

לדעת רבי אלעזר ורב ספרא [שהלכה כמותם כמבואר בדף ס״ה], **מדין התורה חייב להשיבה**, שנאמר לעניין ריבית ״אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך וחַי אחיך עמך״, כלומר אל תקח ריבית, ואם לקחת השב, כדי שיחיה אחיך עמך. ויש ברייתא הסוברת כן. ויתכן שגם בן פטורא סובר כן. [ולכן אינו דורש את הפסוק לעניין קדימת חיי עצמו לחיי חבירו. ולכן אומר ששנים שהיו מהלכים בדרך, ויש לאחד מהם מים, כדי צורכו של אחד מהם, מוטב שישתו שניהם, ואל יראה אחד במיתת חבירו]. וכתבו התוס׳ שדווקא מדין התורה חייב להחזיר את הריבית שנטל, אבל חכמים תקנו, שאין חייב להחזיר, מפני תקנת השבים, כמבואר במסכת בבא קמא. **ומכל מקום, רק מהלווה עצמו בית דין מוציאים את הריבית שנטל, אבל אם מת אין מוציאים מבניו**, [אפילו אם רשות יורש כרשות אביו, ולא זכו בממון בשינוי רשות], כי הכתוב המחייב להשיב, אינו מחייב אלא את הלווה עצמו, ולא בניו, ועל זה נאמר ״יכין [רשע] וילבש צדיק״.

ולדעת רבי יוחנן, מדין התורה, אפילו זה שנטל את הריבית בעצמו, פטור מלהשיבה. [התוס׳ מפרשים שאפילו לצאת ידי שמים, אינו צריך להשיב את הריבית. וריב״ן מפרש, שאם רוצה לצאת ידי שמים, חייב להשיב את הריבית, ורק בדיני אדם פטור]. ושלושה טעמים נאמרו בזה. [א] שנאמר בספר יחזקאל, ״בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה״, ללמד שעונשו מיתה ולא תשלומים. [ב] שנאמר בתורה, ״אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך״, ללמד שהאיסור ניתן למען נירא מה׳, ולא לעניין תשלומים. [ג] שנאמר בספר יחזקאל,

"בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה... מות יומת דמיו בו יהיה", להקיש מלווה בריבית לשופך דם, שאין לו תשלומים אלא עונש מיתה. [ויק"ג שהוקש לשופך דם הכתוב בפסוק הבא, "והוליד בן פריץ שופך דם"]. והכתוב "וחי אחיך עמך", לא בא לומר שיש להשיב את הריבית, אלא שחיי אדם קודמים לחיי אחרים, ואם היו שנים מהלכים בדרך, ויש לאחד מהם מים, כדי צורכו של אחד מהם, חייו קודמים לחיי חבירו, וישתה הכל לבדו, שאין לאדם להחיות את חבירו, אלא כשיכול לחיות בעצמו, שנאמר וחי אחיך עמך.

דף סב

עוון המלווה והערב בהלוואת ריבית

לדעת חכמים, המלווה והערב בריבית לוקים על כך, כי עברו על איסור שיש בו **לאו**, וכל העובר על איסור שיש בו לאו, לוקה.

ולדעת רבי נחמיה ורבי אליעזר בן יעקב, המלווה והערב בריבית אינם לוקים על כך, כי האיסור שעברו עליו **ניתק לעשה**, כלומר מצווים הם לבטל מה שעשו, וכל איסור לאו שיש לו תקנה על ידי חיוב עשה, אין לוקים עליו.

מתחילה אמרו, שהחכמים הללו נחלקו בהלוואה שכבר גבו את הריבית מהלווה, האם יש תקנה לאיסור על ידי הוצאת הריבית מהמלווה או לא, [כמחלוקת רבי אלעזר ורבי יוחנן].

אולם יתכן שלא נחלקו בזה כלל, ומחלוקתם היא האם יש איסור בעצם השמת הריבית על הלווה אף קודם שגבו ממנו את הריבית.

רש"י מפרש, שלדברי הכל, אם כבר גבו את הריבית מהלווה, אין חיוב להשיבה לו, [כדעת רבי יוחנן], ואם כן הכל מודים שלוקים על לקיחת הריבית, שהרי הלאו אינו ניתק לעשה. והמחלוקת הזו היא בריבית שעדיין לא נפרעה. ולדברי הכל לא עברו בה באיסור "אל תקח מאתו נשך", האמור על גביית הריבית, אלא **שלדברי חכמים המלווה והערב לוקים, כי עברו על איסור "לא תשימון עליו נשך"**, שלדעתם כוונת האיסור הוא, שלא לשים נשך על הלווה, ומאחר שהם עשו הטילו עליו הלוואה בריבית, עברו על האיסור הזה, ולוקים. **ולדעת רבי נחמיה, לא נאמר האיסור הזה על השמת הנשך בשעת ההלוואה, אלא אם כן גבו את הריבית בפועל**, ולכן כל זמן שלא גבו את הריבית אין לוקים על זה, ומצווים לקרוע את השטר המחייב את הלווה לשלם ריבית.

ותוס' מפרשים, שלדברי הכל אין לוקים על הלאו "אל תקח מאתו נשך", אפילו אם כבר גבו את הריבית, כי הלאו הזה ניתק לעשה, המחייב להשיב את הריבית, [כדעת רבי אלעזר]. ונחלקו מתי לוקים על הלאו "לא תשימון עליו נשך", האם כוונת האיסור על השמת הנשך בלבד, או רק כשהדבר בא לידי גבייה.

משכנתא בלא נכייתא

מי שלווה מעות מחבירו, ומשכן לו את שדהו, עד שיפרע את חובו, על מנת שבתוך הזמן הזה, המלווה יאכל את פירות השדה בלא לנכותם מהחוב, הרי זה **אסור משום אבק ריבית**, משום שהמלווה מקבל יותר ממה שמלווה. שהלווה את סכום ההלוואה ומקבל בנוסף לכך אכילת פירות השדה.

ומכל מקום, אין זה נחשב כריבית קצוצה, כי פעמים אין השדות עושות פירות, כגון בשנות בצורת או שידפון, ונמצא שאין כאן ריבית ברורה בשעת ההלוואה. ומאחר שאין זו ריבית קצוצה, הכל מודים, שאם המלווה עבר על האיסור, ואכל את הפירות, אין הדיינים מוציאים אותם ממנו.

איסור ריבית במקח וממכר
המובא במשנה "ואיזהו תרבית"

☜ רבה ורבא מפרשים את המשנה כמו שהיא שנויה ועל פי ההקדמות הבאות.

א. עניין ריבית במקח הוא, **שהקונה משלם למוכר מראש, ובשכר שהמעות נמצאות אצל המוכר קודם זמן הקניין**, [כעין הלוואה], **הוא מוזיל לקונה את המקח**, ונמצא הקונה מקבל דבר השווה יותר ממה ששילם, תמורת מה שהניח את מעותיו אצל המוכר קודם שעת הקניין.

ב. אם המקח ביד המוכר בשעת התשלום, אין איסור בדבר, כי יש להחשיב את הקניין כאילו חל מיד, [שהרי אסור לחזור מהקניין, והחוזר מתקלל בקללת מי שפרע], ואין כאן שכר על המתנת המעות, אלא דבר השייך לקונה התייקר.

ג. אם אין המקח ביד המוכר, אבל כבר יצא השער שלו, הכל מוכרים אותו, **ונקל לקנותו,** לכן **אפילו אם אין המקח ביד המוכר, הרי זה כאילו הוא בידו, כי יכול לקנותו בכסף שקיבל מהקונה.** ומאחר שהמקח נחשב ביד המוכר, כאילו נקנה לקונה באותה שעה [כהקדמה ב'], ואין כאן שכר על המתנת המעות. [כן מפרש כאן רש"י טעמו של דבר, אולם בדף ס"ג נחלקו אמוראים בביאור עניין זה].

ד. מה שאמרנו שאם יצא השער הדבר מותר אף על פי שאין המקח ביד המוכר, אין זה אלא כשהקונה נותן לו מעות לשם קניין זה, **אבל אם היה בעל חובו של המוכר אומר לו, תן לי את המקח בחובי,** מאחר שאין המקח ביד המוכר, וגם לא קיבל כסף שיוכל לקנות בו את המקח, **אין הקניין חל באותה שעה,** ולכן אם התייקר המקח לאחר מכן, אסור למוכר לתת לקונה מקח כפי שוויו בשעת הקניין, משום שהקונה מרוויח, בכך שהניח את חובו ביד המוכר עד שקיבל את הקניין, ויש בזה משום ריבית.

ה. הדין האחרון הוא דווקא **כשאין המקח ביד המוכר, אבל אם המקח ביד המוכר, הרי זה כאילו חל הקניין באותה שעה,** ומותר לקונה לקבל אותו אחר שהתייקר, כפי שוויו בשעת הזול, משום שנחשב כאילו התייקר כשכבר היה שלו, ולא קיבל שכר על המתנת המעות. [ואביי חולק על הפרט הזה, ואומר שאפילו כשהמקח ביד המוכר, אם אינו מקבל מעות על הקניין, אלא מוכר את המקח כנגד חובו, אין להחשיב כאילו חל הקניין באותה שעה, ויש בזה משום ריבית].

<u>ועל פי זה יש להבין את מה ששנינו בתחילת הפרק</u>, ואיזהו תרבית [במקח], **מי ששילם מראש 25 דינר, כדי לקבל אחר זמן כור חטים,** ובאותה שעה כבר יצא השער, וכך היה מחיר החטים, אף על פי שהחטים אינם ביד המוכר, כאילו נקנו החטים לקונה באותה שעה, ולכן **אם התייקרו החטים לאחר זמן, ועמדו על 30 דינר לכור, רשאי לקבל אותם כך,** ואינו כמקבל שכר על הקדמת מעותיו למוכר, אלא כנוטל את חטיו שהתייקרו אחר שכבר קנה אותם. **אולם אם היה המוכר חייב לו 30 דינרים, ואמר למוכר תן לי בעבורם יין שווה 30 דינרים, אם אין למוכר יין, אסור** לעשות כן, אף על פי שכבר יצא השער, **כי** מאחר שלא קיבל מעות בשעת הקניין, אין להחשיב את הקניין כאילו כבר חל באותה שעה, ואם כן **יש חשש שיתייקר היין אחר זמן, ונמצא הקונה מקבל דבר השווה יותר מ-30 דינר,** בשכר שהניח את חובו אצל המוכר עד קבלת היין, ואסור משום ריבית.

☜ **ואביי מפרש את המשנה שלא כמו שהיא שנויה, ועל פי דינו של רב ספרא.**

דינו של רב ספרא – יש דברים שמותרים מעיקר הדין, אבל אסורים מפני שנראים כריבית בהערמה, כגון **הבא ללוות מחבירו 30 דינר, ואומר לו** חבירו, **30 דינר איני מלווה לך, אבל חטים בשווה 30 דינר אני נותן לך, ומאחר שאתה צריך מעות, אחזור ואקנה ממך את החטים בזול, ואתן לך 25 דינר תמורתם, ומעתה** אחר כל זאת, חזרו החטים לבעליהם, **וביד הלווה 25 דינר** שקיבל על מכירתם, **אבל חייב לשלם 30 דינר** כשווי החטים שקיבל, **והרי זה נראה כריבית,** שיש בידו 25, וחייב להחזיר 30.

ולדעת אביי, אין האיסור אלא אם ישלם 30 דינר במעות, שכשמשלם מעות נראה שגם ההלואה היתה המעות שקיבל, ואם כן נראה כמי שלווה 25 ומחזיר 30, **אבל אם ישלם חטים** [או דבר אחר] **בשווה 30 דינר, אין איסור,** כי אז נראה שההלוואה היתה החטים שקיבל, וה-25 שהיו בידו אינם נראים מההלוואה, אלא תשלום על המכירה, והלווה חטים בשווה 30דינרים, רשאי לשלם דבר השווה 30 דינרים.

<u>ודינים אלו הם ביאור המשנה</u> שיש לשנותה כך, **האומר לחבירו הלויני 30 דינרים, אמר לו** 30 דינרים אין לי, אבל **חטים ב-30 דינרים** יש לי ש**אני נותן לך, וחזר וקנה ממנו ב-25 דינרים, ואחר כך בא לתבוע את חובו,** ואמר תן לי **30 דינר דמי החטים** שהלוותי לך, **אם פורע לו חטים או יין השווה 30 דינר מותר, אבל** אם אין לו, **אסור לתת לו 30 דינרים.** [וביאור זה נדחה בגמרא, משום שלשון הגמרא לא משמע כן].

דף סג

אמנה בפירות ובדמים

הכל מודים שאם **יצא השער,** כלומר נקבע מחיר התבואה, **מותר לתת מעות למוכר על המקח כפי שהוא שווה עתה, על מנת לקבלו אחר זמן, אפילו אם יתייקר.**

לדעת רב – דווקא את הפירות שפסקו עליהם מותר

לתת לקונה [אף על פי שהתייקרו]. **אבל אסור לתת לו מעות כפי מה שהפירות שווים עתה**, משום שהקונה נתן מתחילה מעות, ואם יקבל מעות יותר ממה שנתן, הדבר נראה כריבית. ומכל מקום יש אופנים שמותר למוכר להחזיר מעות בשווי הפירות, כגון אם קודם שהתייקרו הפירות, משך אותם הקונה, או ייחד לו המוכר מקום הפירות, שאז נחשב כאילו הקונה כבר זכה בהם עצמם, ועתה כשמחזיר לו המוכר מעות, כאילו קונה ממנו חזרה, ולא כנותן לו תמורה למעות שנתן לו תחילה. וכן לדעת האומרים צד אחד בריבית מותר, מאחר שגם עניין זה נחשב כצד אחד בריבית, [כי אינו חייב לתת מעות ויכול לתת פירות], מותר למוכר להחזיר מעות.

ולדעת רבי ינאי [שהלכה כמותו כמבואר בדף ס״ה] – בכל אופן, **מותר לתת לקונה מעות בשווי הפירות היקרים**, **שהרי** את הפירות היקרים מותר לתת לו, ואם כן **מה לי הן מה לי דמיהן**. [רש״י ורבינו תם מפרשים, שרבי ינאי מתיר לתת לו אפילו מעות ממש. ורבינו שמואל מפרש, שלא התיר רבי ינאי לתת מעות ממש, אלא שאר דברים חוץ ממעות, והחידוש הוא שאינו צריך לתת דווקא את הפירות שפסקו].

לווה שנתן שדהו למלווה ואמר 'אם לא אפרע עד יום פלוני השדה שלך'

לדעת חכמים, **מותר לעשות כן**, **רק אם הלווה ממשיך לאכול את פירות השדה**, אבל אסור שהמלווה יאכל את פירות השדה, כי אם לא יתקיים התנאי, ויפרע החוב, אין כאן מכר, ונמצא שהמלווה אכל משדהו של הלווה, והשתכר בכך חוץ ממה שפרע לו את חובו, ודבר זה אסור משום ריבית.

ולדעת רבי יהודה, **מותר לעשות כן**, **אף אם המלווה יאכל את פירות השדה**.

לדברי אביי – **טעמו של רבי יהודה**, **משום** שאין ודאות שיהיה כאן ריבית, שהרי אם הלווה לא ישלם את חובו, המלווה זוכה בשדה ורשאי לאכול את הפירות, וכל שאין ודאות שתהיה ריבית, אלא מתחילה היה **צד אחד** שתהיה **ריבית**, וצד אחד שלא תהיה ריבית, אף על פי שלבסוף יש ריבית, מותר. וכתבו התוס׳, שלא התיר רבי יהודה, אלא כשיש ביד הלווה או המלווה לקיים את הצד שאינו ריבית, כגון בזה שביד הלווה שלא לפרוע את חובו, אבל כשאין הדבר תלוי בהם, אף על פי שאין וודאות שתהיה ריבית, אסור, כגון הלוואת סאה בסאה, שאסורה שמא יתייקרו החטים, אף על פי שאין וודאות שיתייקרו.

ולדברי רבא – **אם לבסוף נפרע החוב**, **מודה רבי יהודה שאכילת הפירות על ידי המלווה נחשבת כריבית** [מדרבנן], **אף על פי שלא היה כאן מתחילה אלא צד אחד בריבית**. **ורבי יהודה לא התיר למלווה לאכול פירות**, **אלא על מנת שאם יפרע החוב יחזיר את הפירות שאכל**. וחכמים אומרים שאין הדבר מועיל, כי משעה שאכל, כבר עשה איסור של נטילת ריבית. והתוס׳ כתבו שאם יחזיר את הפירות שאכל קודם שיפרעו לו, מודים חכמים שהדבר מותר, כי מעולם לא קיבל יותר מההלוואה, ורק אם אומר שיפרעו לו תחילה את כל החוב, ואחר כך יחזיר את הפירות, הדבר נחשב כריבית.

מה הטעם שפוסקים על שער שבשוק

כבר התבאר לעיל, שאם יצא השער, מותר לתת מעות למוכר על המקח כפי שהוא שווה עתה, על מנת לקבלו אחר זמן, אפילו יתייקר, ואפילו אין המקח ביד המוכר.

לדעת רבא – הטעם שאם יצא השער מותר לפסוק, **כי כשיצא השער**, **נקל לקנות את המקח בשוק**, **ויכול המוכר לקנותו בדמים שקיבל**, **וכאילו הוא כבר בידו** וחל המקח מיד, כמבואר לעיל. ועניין זה, שהמעות שבידו נחשבים כאילו יש בידו פירות, אנו למדים מדברי רבי ינאי, שאמר לעניין הפירעון, מה לי הן, [כלומר הפירות עצמם], מה לי דמיהן, ויכולים לתת לקונה מעות בשווי הפירות היקרים, כמבואר לעיל. [ועל כרחך הסיבה שיכולים לתת מעות תחת הפירות, כי הפירות הם כמו מעות, שהרי יכולים לקבל מעות בעבורם]. וכמו כן בשעת הפסיקה, יש לומר מה לי פירות, מה לי מעות, וכשם שמותר לפסוק כשיש למוכר פירות, כך מותר לפסוק עמו כשנותן לו מעות ויצא השער, [שהרי יכול לקנות פירות במעות].

ולדברי רבה ורב יוסף – הטעם שאם יצא השער מותר לפסוק, **כי כשיצא השער נקל לקנות את המקח בשוק**, **והקונה עצמו גם כן היה מוצא**, **והיה יכול לקנות לעצמו**, **וכשהיה מתייקר היה מתייקר אצלו**, ומעתה מאחר שהיה יכול להרוויח את הרווח הזה אף בלא שיקדים מעותיו למוכר, אין לתלות את הרווח הזה בהקדמת המעות למוכר, וכל רווח שאינו בא מחמת המתנת המעות ביד המוכר, אינו אסור משום ריבית. [ומכל מקום

יש אומרים, שיש לקונה לשלם למוכר כמה שהיה מוציא על סרסור, שהיה הולך בשבילו לקנות בשוק, שאם לא כן נמצא מרויח ממון זה, על ידי שהקדים מעותיו למוכר].

כללא דריביתא

אמר רב נחמן, כללא דריביתא **כל אגר נטר ליה אסור**.

היתר פסיקה קודם שיצא השער

קודם שיצא השער, אסור לתת מעות למוכר שאין המקח בידו, על מנת לקבל ממנו אחר זמן את המקח, שמא יתייקר בינתים, ונמצא הקונה מרוויח לקבל בזול, על ידי שהקדים לשלם. אולם אם המקח כבר נמצא ביד המוכר, מותר.

אם המקח מוכן ומזומן ביד המוכר לתת אותו כמו שהוא – מותר למכור אותו בזול, על מנת לתת לאחר זמן, כי אין כאן רווח של הקדמת מעות, אלא כאילו הוא קנוי מיד לקונה.

ואם המקח ביד המוכר אבל עדיין מחוסר תיקון – מותר למכור אותו לפי השער של הלקוטות המוכרים עתה, אף על פי שאינו שער הברור לכל, וכשיקבע השער לכל יהיה יקר ממה שהוא עכשיו. אבל אסור למכור פחות מהשער הזה, על מנת לתת לאחר זמן, כשיהיה הדבר מוכן.

ומוכר שיש לו אשראי בעיר, [ששילם לאחרים שיש להם, והם חייבים לתת לו], **אינו נחשב כמי שהמקח בידו**, ואין פוסקים עמו אלא כשיצא השער לכל.

ולדעת רבה ורב יוסף, הקונה קודם שיצא השער, צריך להראות למוכר שמתכוון לכך, על ידי שישוב אליו, ויאמר לו שמתכוון לקנות ממנו, שאם לא כן אין המוכר סומך על כך, ולא חלה המכירה כלל, [וממילא יהיה אסור לתת אם יתייקר].

•

הכל מודים שאסור ללוות סאה בסאתים, אפילו כיש ללווה בביתו.

ונחלקו חכמים אם מותר ללוות סאה בסאה, כשיש ללווה בביתו.

והכל מודים שדרך מקח מותר אפילו שווה סאה בסאתים, כשיש למוכר בביתו.

לווה שמצא יותר ממה שאמר לו המלווה

מי שלווה ממון מחבירו ומנה את הממון שקיבל ומצא יותר ממה שאמר לו חבירו שנותן לו.

אם התוספת היא סכום שיש לתלות בטעות שהיתה למלווה, **חייב להחזיר** לו אותה.

ואם התוספת היא סכום שאין רגילים לטעות בו, אין חייב להחזיר לו אותה, כי בוודאי אינה טעות, אלא או מתנה שרצה לתת לו, או שהוא ממון שהיו חייבים לו [המלווה או איש אחר], והחזירו לו בהבלעה, כמו ששנינו שהגוזל את חבירו והבליע לו בחשבון יצא.

ובזמן שרגילים למנות את המעות עשרה עשרה, או חמישה חמישה, אם התוספת היא בסכום של עשרות או חמישיות, מסתבר שהיא מחמת טעות שטעה בין העשרות או החמישיות, **אבל אם התוספת היא בסכום אחר**, כגון שנים או שלוש, **אין לתלות אותה בטעות**.

ובזמן הזה שרגילים למנות אחד אחד, כל תוספת יש לתלות בטעות, ולעולם יש להחזירה.

דף סד

מכירת יבול מראש

א. מכירת חלב וצמר.

מותר לאדם לשלם מראש, כדי לקבל כל מה שיחלוב חבירו מצאנו, ואפילו אם לבסוף יהיה החלב שווה יותר ממה ששילם, כי הרווח הזה לא בא מחמת שהקדים את התשלום, שהרי לפי התנאי אם היה החלב פחות ממה ששילם, גם כן היה מקבל אותו כך ומפסיד, ואם כן מה שהרוויח אינו מחמת הקדמת המעות, אלא מחמת מזלו. [ובדף ע"ג יתבאר בעזה"י דעת רב בעניין זה].

אבל אסור לאדם לשלם מראש, על מנת לקבל את מה שיחלוב חבירו מצאנו בזול, כגון שקוצץ עמו שעבור הקדמת התשלום, יקבל כל ליטר בזול ממה שהוא באמת. [**ואף על פי שלעניין תבואה שנינו, שמי שיש לו תבואה בביתו, רשאי למכור אותה בזול, על מנת לתת אותה לאחר זמן**, (כגון שהיה האוצר נעול, ואין המפתחות בידו, והוא זקוק למעות עתה, ומוכר את התבואה בזול, על מנת לתת אותה כשימצא

את המפתח). והטעם לזה, כי מאחר שהתבואה בעולם, הרי היא כמכורה לקונה משעת התשלום, ואינו מרוויח על מה שמניח את המעות ביד המוכר עד הקניין, שזה נחשב כריבית, אלא מרוויח שקונה דבר מוזל מחמת דוחק המוכר, וזה מותר לעשות, מכל מקום **לעניין חלב אין הדין כן**, **כי אין החלב נחשב מכור בשעת התשלום**, **שהרי הוא מתרבה כל הזמן**, **ובשעת התשלום לא היה כולו בעולם**.

ב. מכירת גדולי קרקע.

המשלם מראש כדי לקבל כל מה שיגדל חבירו, **מותר**, כמו במשלם מראש לקנות את כל החלב.

וללשון ראשון – דין גידולי קרקע שווים לדין חלב, **גם לעניין מה שאסור לשלם מראש על מנת לקבל בזול את מה שהולך לקצור**, **כי אין כולו בעולם בשעת התשלום**, שהרי גדל כל הזמן עד שיקצור.

וללשון השני – בזה מותר לשלם מראש על מנת לקבל בזול, **כי אף על פי שהם ממשיכים לגדול כל הזמן**, **מכל מקום כל מה שגדל בא מכח מה שנמצא כעת בעולם**, שהגדול שיהיה אחר כך, הוא הקטן שיש עכשיו אחר גידולו, ואותו אפשר למכור כבר עכשיו, **ואין זה כריבוי החלב**, **שמה שיתרבה אחר כך לא בא מכח מה שיש עכשיו**, והוא חלב אחר שאינו נמצא בעולם.

קרוב לשכר וקרוב להפסד

אסור לאדם לשלם מראש על המקח על תנאי שאם יתקלקל [מעצמו] תהיה **האחריות על המוכר**, ורק אם לא יתקלקל יהיה המקח קיים, כי התנאי הזה מראה שכאילו אין כאן שום מקח, שכל ההפסדים על המוכר, ואם כן המעות שביד המוכר הרי הם בהלוואה, וכשמסכים שאם לא יתקלקל יהיה המקח קיים, ונמצא שכל הרווח של הקונה, הרי זה כמשלם לו על מה שמלווה לו, ויש בזה משום [אבק] ריבית.

לפי הפירוש הראשון בתוס׳ אסור לעשות כן, **רק אם מושך את המקח לקנותו** על מנת שכל האחריות על המוכר, אבל אם לא משך, מותר לעשות זאת, ואפילו בלא שום תנאי, אם התקלקל המקח, הקונה רשאי לבטלו, ואין כאן אפילו מי שפרע.

ולפי הפירוש השני בתוס׳, לעניין חבית יין שהתקלקלה, **אפילו אם לא משך את המקח**, אסור לעשות כן, שהרי בזה יש על החוזר בו מי שפרע, כי אין זה נחשב כהפסד.

אולם אם הקונה גם כן מקבל עליו הפסדים שיכולים לבוא על המקח, כגון שהיה התנאי שאם יתקלקל האחריות על המוכר, אבל אם לא יתקלקל המכר קיים, אפילו אם יוזל, מאחר שלכל אחד יש כאן ספק רווח ספק הפסד, אין זה נחשב כריבית, **ומותר לעשות כן**. וכתבו התוס׳, שדווקא כשהצדדים שקולים, מותר לעשות זאת, אבל אם המוכר מקבל עליו הפסד שכיח, והקונה מקבל עליו הפסד שאינו שכיח, אסור לעשות כן.

יין שתקף

בגמרא מבואר שהמוכר חבית יין לחבירו, ותקפה לאחר מכן, המקח קיים. רש״י מפרש שהכוונה לחבית יין שהחמיצה. ותוס׳ כתבו, שאם היין החמיץ, המקח בטל, כי יין שהחמיץ מתחילתו עמד לכך, ונמצא שבשעת המקח היה המקח בטעות, ויין שתקף הכוונה לקלקול בעלמא שאינו הפסד כל כך.

דין מלווה ששכר בית או כרם מהלווה

רש״י מפרש שיש חילוק בין בית לכרם, בית משמש לדירה, והנאתו אינה מוטלת בספק. ולכן **המלווה אסור לשכור בית מהלווה**, **בפחות מהמחיר הרגיל**, כי בכך הוא נהנה מהלווה בוודאי. **אבל** כרם משמש לגידוליו, ופעמים הם מתקלקלים, ולכן **מותר למלווה לקבל את כרמו של הלווה לגדל בו פירות**, **בפחות מהמחיר שמקבלים כרמים לכך**, כי אין ההנאה הזו ברורה, ופעמים מתקלקלים כל הפירות ואין לו כלום.

ורבינו תם מפרש, שאין חילוק בין בית לכרם, שהרי הנאת הבית גם כן אינה ברורה, שמא יפול או ישרף, אבל יש חילוק בין הלוואה שהיתה על הבית או הכרם, כלומר שהם משכון של ההלוואה, לבין הלוואה שאינם משכון שלה, ש**אם היתה ההלוואה סתם**, **ואחר כך בא לשכור דברים אלו מהלווה**, **אסור לשכור בפחות**, כי נהנה מהלווה, ויש בזה משום ריבית. **אבל כשהיו דברים הללו משכון של ההלוואה**, **מותר למלווה להשתמש בהם בפחות**, משום שגם ללווה כדאי הדבר, שהרי לא יוכל להשכירם לאחרים, מחמת שהם ממושכנים למלווה, וטוב לו להשכירם לו בפחות, ממה שלא ישכירם כלל. א״נ הטעם שמותר להשכירם בפחות משוויים, כי כשנעשו משכון בשעת מתן המעות, הרי הם כמכורים למלווה עד שעת הפירעון, ובמכר אין חשש אם מוזיל לו מחמת דחקו.

מלווה שדר בחצר הלווה חנם

הלכה היא, שחצר שאינה עומדת להשכרה, [ואין הפסד לבעליה אם ידורו בה], הנכנס לתוכה שלא ברשות בעליה, פטור מלשלם לו שכר, אפילו אם אין לו מקום אחר לדור, שזה נהנה וזה לא חסר פטור מלשלם, וכל שכן אם יש לנכנס מקום אחר לדור בו, ואינו נהנה ממה שהוא בחצר הזו, שזה אין נהנה וזה אין חסר ודאי פטור מלשלם.

וכל זה כשהנכנס לא הלווה לבעל החצר ממון, אבל אם הלווה לו ממון, יש אופנים שאסור לו לדור בחצירו חנם, כי נראה שעושה כן מחמת ההלוואה, ונראה כנוטל ריבית.

ללשון הראשון [שכמותו פסקו התוס'] – **אסור למלווה לדור בחצר הלווה, אפילו אם לא היתה ההלוואה על תנאי שידור בחצירו**, אלא הלווה סתם, ואחר כך בא לדור בחצירו. יש מפרשים שהטעם שאסור למלווה להנות מהלווה בזה, אף על פי שהיה נהנה בכך גם בלא ההלוואה, משום שהנאה זו הנאה מפורסמת לכל, אבל דברים של צנעא, מותר למלווה להנות מהלווה, אם היה נהנה ממנו גם בלא ההלוואה. ויש מפרשים שרק אם נכנס לחצירו שלא מדעתו, אסור, אף על פי שהיה נהנה בכך גם בלא ההלוואה, כי כשעושה בלא דעת הבעלים, נראה שסומך על ההלוואה, אבל אם מבקש את רשותו, מותר להנות ממנו, בכל דבר שהיה נהנה ממנו גם בלא ההלוואה.

וללשון השני – **רק אם היתה ההלוואה על מנת שידור בחצרו, אסור לדור משום שנראה כריבית**, אבל אם הלווה סתם, מותר לדור בחצירו, ואין זה נראה כריבית, משום שאין ההנאה הזו מחמת ההלוואה, שהרי כל אדם מותרים לדור שם חינם.

התוקף עבדו של חברו

מבואר במסכת בבא קמא שהתוקף עבדו של חברו, ועשה בו מלאכה, חייב לשלם לרבו דמי המלאכה שעשה עמו, [ואינו כגוזל בהמה ועושה בה מלאכה, שאינו משלם אלא דמי הבהמה], כי דין עבדים כדין קרקעות שאינן נגזלות, ואף בזמן התקיפה נחשבים ברשות בעלים, ונמצא זה עושה מלאכה בקרקעו של זה.

אולם אם תקפו בשעה שאינו רגיל לעשות מלאכה לרבו, או בשעה שארע שאין לרבו מלאכה לתת לו, **פטור מלשלם לרבו דמי מלאכתו**, כדין זה נהנה וזה אינו חסר, לעניין דר בחצר חברו שלא מדעתו, ואף על פי ששם אין פוטרים את הנהנה, אלא משום שיש גם לבעלים הנאה בישובו בבית, [שרואה צרכי הבית ומתקנם, א"נ שמונע משדים להיכנס], מכל מקום, גם כאן הבעלים נהנה ממה שמשעבדים את העבד, ואינו מתרגל לבטלה.

וכל זה בסתם אדם אבל אם בעל העבד חייב ממון לתוקף, אסור לו להשתעבד בעבד חנם, אפילו באופנים המותרים, כי כשמשתמש בחנם, הדבר נראה כאילו מחמת ההלוואה עושה זאת, **ונראה הדבר כריבית**.

דף סה

נתן לתשלום הריבית תבואה השווה יותר מהריבית

מי שהיה נושה בחבירו זוז אחד של ריבית, כשהיו ארבע מידות של חטים שווים זוז אחד, ונתן לו חבירו חמש מידות של חטים.

לדעת אביי, אף על פי שהלווה החשיב חמישה מידות כתשלום של זוז הריבית, מכל מקום מאחר שבאמת ארבע מידות שוות זוז, כשיוציאו את הריבית מהמלווה לא יוציאו ממנו אלא ארבע.

ולדעת רבא, מאחר שכל החמש באו לידו כתשלום הריבית יוציאו ממנו את כל החמש.

נתן בגד או כלי לתשלום הריבית

מי שהיה נושה בחבירו מעות של ריבית, ונתן לו הלווה בגד כשווי הריבית.

לדעת אביי, המלווה זכה בבגד, ואין מוציאים ממנו אלא את שוויו של הבגד שנטל בריבית.

ולדעת רבא, אף שכן עיקר הדין, תקנו חכמים שיוציאו ממנו את הבגד, כדי שלא יאמרו הכל, שהוא לבוש בבגד שלקח בריבית.

קיבל לכל הריבית דבר השווה פחות מהריבית

לדעת רבא, מי שהיה נושה בחבירו 12 זוז של ריבית, וקיבל לשם כך לדור בחצירו שרגילים להשכירה ב-10 זוז, ונמצא שקיבל השכרה השווה 10 זוז תחת הריבית של 12 זוז, כשמוציאים ממנו את הריבית, ישלם 12 זוז, ולא 10 זוז, כי כשקיבל את השכירות תחת הריבית, הוא החשיב אותה כ-12 זוז, ולכן חייב לשלם כל מה שנטל בריבית.

מרבים על השכר ואין מרבים על המכר

מי שמחוייב לשלם ממון לחבירו מיד, וחבירו מתרצה להמתין לו שישלם לאחר זמן, אסור להרבות בתשלום לאחר זמן, כי אם ירבה וישלם יותר ממה שהוא חייב עתה, נמצא משלם את התוספת תמורת המתנת המעות אצלו, וכל המשלם על המתנת מעות, בכלל ריבית הוא.

ומחמת הדין הזה, **הקונה איזה דבר מחבירו**, מאחר שמתחייב לשלם בשעת הקניין, כשזוכה בו, **אסור לחבירו לומר לו**, **אם אמתין לך שתשלם לי לאחר זמן**, **תוסיף על המחיר**, כי התוספת הזו היא ריבית.

וכל זה במכר, שחיוב התשלום הוא בשעת הקניין, **אבל השוכר דבר מחבירו**, חיוב התשלום אינו בשעת קניין השכירות, כשמתחיל להשתמש בה, אלא בסיום השכירות, [שכך למדו מהכתוב, "כשכיר שנה בשנה"], ולכן **מותר למשכיר לומר לשוכר**, **אם תשלם עכשיו תשלם מעט**, **ואם תשלם רק בסוף השכירות תשלם יותר**, כי כשמשלם יותר בסוף השכירות, אין כאן תוספת על חיובו תמורת המתנת מעות, משום שאין כאן המתנה של מעות, שהרי אינו חייב לשלם אלא בסוף השכירות, וכל שאין המתנת מעות אין שייך איסור ריבית.

"שנה שנה"

א. לעניין תרומה נאמר "שנה שנה", ללמד, שאין תורמים תבואה של שנה זו על תבואה של שנה אחרת, אלא על תבואה של אותה שנה.

ב. לעניין שכירות נאמר "שנה בשנה", ללמד, שאין חיוב תשלומי שכירות שנה, של שנה זו, אלא בשנה הבאה, כלומר בסוף השכירות.

ג. לעניין אכילת בכור נאמר "שנה בשנה", ללמד, שהבכור נאכל במשך שנה שלימה, אפילו נכנס לשנה אחרת משנות העולם, כגון אם נולד בשבט זה, נאכל עד שבט הבא.

טרשא דרב נחמן

לדעת רב נחמן, [שרבינו תם פסק כמותו], **כל האיסור להרבות על המקח**, **הוא כשמפרש ואומר**, **אם תשלם עכשיו קח בזול**, ואם תשלם לאחר זמן קח ביוקר, כי כשאומר שעתה ישלם בזול, קובע שזה המחיר האמיתי, ואם כן כשמרבה את המחיר כנגד המתנת המעות, יש כאן ריבית. **אבל אם אינו אומר כמה יהיה המחיר למי שמשלם מיד**, **אלא אומר רק שהמשלם לאחר זמן ישלם כך וכך**, **אף על פי שהוא מחיר יקר**, **מותר**.

וכתבו התוס' [בדף ס"ג], שכל זה בדבר שאין מחירו ידוע, אבל דבר שיש לו שער קבוע, הרי זה כאילו מפרש בכמה הוא מוכר אותו למשל עכשיו, ולכן אסור למכור אותו ביוקר, על מנת לשלם לאחר זמן.

טרשא דרב פפא

לדעת רב פפא, אף על פי שיש לַשָּׂכָר שער ידוע, ובתשרי הוא נמכר בזול, ובניסן הוא נמכר ביוקר, **בעל השכר שאינו דחוק למעות**, **מותר למכור אותו בתשרי כשהוא זול**, **על מנת לקבל בניסן את המחיר הגבוה**, ואין בכך שכר המתנת מעות, [שמקבל יותר ממה ששווה בשעת המכירה בתמורה לכך שאינו מקבל את התשלום מיד], **כי** מאחר שהַשָּׂכָר אינו נפסד עד ניסן, והוא אינו דחוק למעות, **אין לו שום תועלת בכך שהוא מוכר אותו עתה**, **שהרי יכול להמתין ולמכור אותו בניסן ביוקר**, ואם כן כשנותן אותו ללקוחות עתה במחיר של ניסן, אינו נחשב לנוטל שכר מחמת שמאחר להם את הפירעון, ואינו אלא כעושה עמהם טובה, שמתרצה לתת להם אותו עתה אף על פי שאין להם לשלם.

ורב ששת בריה דרב אידי דחה את דבריו, **כי אף על פי שאצל המוכר אין כאן רווח ממה שמאחר להם את זמן הפירעון**, **אצל הלקוחות יש כאן תשלום על מה שמאחר להם את הפירעון**, כי אם היה להם ממון עתה היו רוצים לקנות בזול, ואם כן הם מתחייבים לשלם יותר מהמחיר, מחמת שמאחר להם את זמן הפירעון, ונמצאים נותנים לו ריבית.

טרשא דרב חמא

רב חמא היה מוכר סחורות, ובמקומו היה ערכם מועט, אבל היה מקום שהיה ערכם רב, והוא היה מוכר אותם **במקומו ביוקר**, **לבני אדם ההולכים למקום היוקר**, [והיו מוכרים שם את הסחורה, וקונים במעות דברים שהיו צריכים להם], **והיה ממתין להם עם התשלום**, **עד שילכו** למקום היוקר, וימכרו שם את הסחורה **ויחזרו** משם, והיה עושה זאת **באופן שלא יהיה התשלום היקר על מה שממתין להם**, שמשלמים רק לאחר זמן,

על ידי שהיה מקבל עליו את אחריות הסחורות בדרך למקום היוקר, עד שימכרו את הסחורה, ויקבלו את תמורתה, **ורק משעה זו נעשה הכסף ברשותם, ונמצא שמתחילת חיובם לו, היה החוב ראוי להיות כמחיר הסחורה היקר**.

ומכל מקום לא לכל אדם מותר לעשות כן, כי אף על פי שלמעשה לא שילמו לו יותר ממה שהלווה להם באמת, מכל מקום קיבל מהם הנאה נוספת על התשלום, והיא **שהם מכרו עבורו את סחורתו**, וכל הנאה שמקבל המלווה מהלווה נחשבת לריבית.

ורק לרב חמא [ואנשים כמותו] הותר לעשות כן, כי כנגד ההנאה הזו שקיבל מהם, גם הם קבלו ממנו הנאה, שבכל מקום פטרו אותם מהמכס, והכריזו שלא ימכרו אחרים את סחורתם, עד שימכרו אלו, כדין סחורה של תלמידי חכמים, שפטורה מהמכס, ואין לאחרים רשות למכור עד שהם ימכרו את שלהם.

מכר שדה וקיבל מקצת המעות מי אוכל פירות עד שיקבל את כל המעות

א. כשהמוכר אומר, "**קנה עתה** מהשדה **כפי מה ששילמת, וכשתביא את שאר** המעות **קנה את שאר** השדה", עד שיביא את שאר התשלום יש ל**שניהם** חלק בשדה, וכל אחד **אוכל פירות** כפי חלקו.

ב. וכשהמוכר אומר, "**אם תביא את שאר** המעות, **כל השדה קנויה לך מעכשיו, ואם לא** תביא את שאר המעות, **לא תהא קנויה לך כלל**, ותקבל חזרה מה ששלמת", **יש אומרים ששניהם אסורים** לאכול את הפירות, כי מי מהם שיאכל את הפירות, נכנס לחשש איסור ריבית, שאם המוכר יאכל את הפירות, ולבסוף ישלם לו הקונה את הכל, נמצא שהמוכר אכל פירות שדהו של הקונה, בשכר שקיבל ממנו את התשלום לאחר זמן הקניין. וכן אם הקונה יאכל את הפירות, ולבסוף לא ישלם למוכר את השאר, ולא יקנה, והמוכר יחזיר לו מה שכבר נתן, נמצא שהקונה אכל פירות שדהו של המוכר, וכמו כן נמצא שהמעות ששילם מתחילה היו כהלוואה ביד המוכר, ואם כן נמצא אוכל פירות של המוכר שלווה ממנו מעות, ולכן משלשים את הפירות ביד אחרים, וכשיתברר של מי השדה הוא יטול את שלו. **ולדעת רבי יהודה צד אחד בריבית מותר**, ולכן שניהם מותרים לאכול את הפירות, אף על פי שיש בזה חשש ריבית לכל אחד, משום שאין כאן ריבית לאף אחד מהם בוודאי, וכל שיש אפשרות שלא יהא ריבית, אף על פי שלבסוף היה, אין איסור בדבר, ומי שירצו יאכל את הפירות.

ג. וכשהמוכר אומר, "**כשתביא את שאר המעות, יהיה קנוי לך כל השדה**, אבל עכשיו אינך קונה כלום", מאחר שעד סוף התשלום, השדה של **המוכר** בלבד, הוא **אוכל** את הפירות, [אבל ללוקח אסור לאכול את הפירות כי נחשב כמלווה של המוכר באותם המעות שכבר שילם ואסור לו לאכול את פירותיו של הלווה].

ד. וכשהמוכר אומר, "**כל השדה קנויה לך מעכשיו בלא שום תנאי**, אלא שיש לך חוב להשלים את שאר שווייה", מאחר שכבר עכשיו השדה של **הקונה** בלבד, הוא **אוכל** את הפירות, [אבל למוכר אסור לאכול את הפירות כי נחשב כמלווה של הקונה באותם המעות שעדיין לא שילם, ואסור לו לאכול את פירותיו של הלווה].

המלווה ממון לחבירו והתנה עמו שאם ימכור את שדהו לא ימכור אלא לו

א. אם התנה עמו **שימכור לו בפחות** משוויה. **יש אומרים שאסור לעשות כן** משום ריבית, כי כשהלווה מוכר דבר למלווה בפחות משוויו, הוא נהנה ממנו, ואסור למלווה להנות מהלווה, ועל ידי התנאי הזה עלול הלווה להנות את המלווה. **ולדעת רבי יהודה צד אחד בריבית מותר**, ולכן מותר להתנות כן, אף על פי שיש בזה חשש ריבית, משום שאין כאן ריבית בוודאי, שהרי לא התחייב למכור את שדהו, אלא שאם ימכור, ימכור לו בזול, וכל שיש אפשרות שלא יהא ריבית, אף על פי שלבסוף היה, אין איסור בדבר.

ב. ואם התנה עמו שימכור לו בשווייה, מותר לעשות כן, שאין שום איסור ללווה למכור למלווה דברים, בלא להוזיל לו.

המוכר שדה לחבירו ורוצה שיחזיר לו כשיהיו לו מעות

א. אם מכר על מנת שיחזיר לו כשיהיו לו מעות. יש אומרים שאסור לעשות כן, כי על ידי התנאי הזה נמצא שאין כאן מכר כלל, אלא הלוואה של ממון בריבית, שהרי **המוכר נעשה כלווה מעות מהקונה עד שיהיה לו להחזיר, ובנתים מניח את**

שדהו אצלו שיאכל את פירותיה, ואם כן מאכיל אותו **ריבית**. ובדף ס״ז מבואר מה הדין אם עבר ועשה זאת. וכמו כן מבואר שם, שאין איסור אלא כשהמוכר יכול לסלק את הקונה בכל שעה שיתן לו את הכסף, אבל אם קבעו שבכל אופן לא יוכל לסלקו עד זמן מסוים, הרי זה כמכר גמור עד אותו הזמן, ומותר לקונה לאכול את הפירות, ואין כאן חשש ריבית, כי מפירותיו שלו הוא אוכל. **ולדעת רבי יהודה צד אחד בריבית מותר**, ולכן מותר לעשות כן, אף על פי שיש בזה חשש ריבית, משום שאין כאן ריבית בוודאי, שהרי אם לא יהיה לו מעות ולא יחזיר לו את השדה, אין להחשיב את המכר להלוואה, אלא למכר גמור, וכל שיש אפשרות שלא יהא ריבית, אף על פי שלבסוף היה, אין איסור בדבר.

ב. ואם מכר בלא תנאי, והקונה אמר לו שכשיהיה לו מעות ישיב לו את השדה, **מותר לעשות כן, כי כשהקונה אומר כן, אין זה תנאי שחייבים לעשותו, והדבר תלוי בדעת הקונה**, אם ירצה יעשה, ואם לאו לא יעשה, **ולכן המכר הוא מכר גמור**, שאי אפשר לבטלו, ואפילו יחזור וימכור לראשון אין זה כביטול המכר, אלא מכירה חדשה, ועד עכשיו שלו היה השדה, ואת פירותיו שלו אכל, ולא את פירותיו של המוכר.

דף סו

הבטחות שהן פיטומי מילי בעלמא

א. אדם אחד **קנה קרקע** מחבירו **בלא אחריות**, והיה מצטער על כך שאין המוכר מתרצה למכור לו באחריות, **וכשראה זאת המוכר, אמר** לו, **אל תצטער, כי אם יטרפו ממך את הקרקע, אפרע לך** מעידית נכסי, כל מה שיטרפו, אף מה שתשביח, והפירות שתגדל. מאחר שכבר נגמר המקח להיות שלא באחריות, אין בדברים הללו שום התחייבות, ואינם אלא דברי תנחומים בעלמא, לפטם את לבו של הקונה.

ב. אדם אחד **נטה למות, וכתב גט לאשתו**, כדי שלא תזדקק ליבם, והיה מצטער על כך, שמעתה אם יחלים לא תהא אשתו, **וכשראתה זאת, אמרה לו, אל תצטער, כי אם תחלים אהיה שלך**, אין בדבריה כלום, ולא רק כשאמרה זאת אחר נתינת הגט, שכבר ניתן באופן מוחלט, ואי אפשר להוסיף בו תנאי לבטלו אם יחלים הבעל, אלא אפילו אמרה זאת קודם נתינת הגט, ונתנו הבעל על סמך דבריה, אין כאן תנאי המבטל את הגט אם יחלים, כי היא לא אמרה כן אלא לנחמו, ולא על מנת שבאמת תהא אשתו אם יחלים, ואם כן כשנותן את הגט על סמך דבריה, לא נתן אותו על מנת שלא יהיה קיים אם יחלים.

אסמכתא

הלכה היא שאסמכתא אינה קונה, כלומר **כשאדם מבטיח לחבירו שיתן לו יותר מהראוי לו, אם יארע כך וכך**, ואמר כן **כי היה סמוך ובטוח שלא יתקיים התנאי**, ומה שאמר כן, כי רצה שעל ידי דבריו יסמוך עליו חבירו שהוא בטוח שלא יתקיים התנאי, מאחר שמעולם לא התכוון לקיים מה שאמר, אינו חייב לקיים, אפילו אם בסוף התקיים התנאי.

אם לא אפרע עד זמן פלוני שדי שלך

הלוָוה ממון מחבירו וממשכן לו את שדהו ואומר לו, ״אם לא אפרע לך עד שלוש שנים, [או זמן אחר] הרי שדי שלך״.

לדעת רב הונא, אף האומרים שבדרך כלל אסמכתא אינה קונה, [והתנאי הזה הוא כאסמכתא, שאומר כן כדי שיסמוך עליו חבירו להלוות לו, אבל יתכן שמעולם לא התכוון להקנות לו את הקרקע, כי היה סבור שיחזיר את החוב קודם שיעבור הזמן], מכל מקום מודים הם, ש**אם לא פרע את חובו בתוך הזמן, זכה המלווה בשדה**. ר״י מפרש שהתנאי הזה שונה משאר דיני אסמכתא, כיון שמתחילה היה כאן קצת קניין, שהשתעבדה השדה למלווה, וגם המלווה עשה ללווה טובה כשהלווהו, ולכן כשאומר הלווה שאם לא יפרע עד שלוש שנים תהא הקרקע של המלווה, אפילו אם השדה שווה יותר מהחוב יש בדעתו לקיים, ולא אמר זאת רק להסמיך את המלווה כדי שילווה לו. ורבינו תם מפרש, שהטעם שהמלווה קונה את הקרקע, כי כשהמבטיח מתפיס את חבירו על מה שמבטיחו, אין דין אסמכתא. ומכל מקום רק **כשאמר זאת בשעת ההלוואה**, התכוון באמת שתהא הקרקע של המלווה, אם לא יפרע לו בתוך הזמן, **אבל אם אמר זאת לאחר מכן**, אינו קונה כלל, שאין זה אלא כשאר אסמכתא שאינה קונה, אולם אם יאמר לו אף לאחר מכן, שאם לא יפרע לו בתוך זמן מסוים, יזכה בקרקע כנגד חובו, אין זו אסמכתא, כי נותן לו כפי הראוי לו, ולכן **זוכה בשדה כנגד החוב**. ולפי זה המשנה האומרת שהמלווה זוכה בשדה על ידי תנאי כזה, מדברת בתנאי שנעשה בשעת ההלוואה.

ולדעת רב נחמן כפי שסבר מתחילה, מהטעם

שהתנאי הזה שונה משאר דיני אסמכתא, **אפילו אם אמר זאת אחר שעת ההלוואה, דבריו קיימים**, ואם לא יפרע את החוב בתוך הזמן שאמר, המלווה יזכה בשדה. ולפי זה המשנה האומרת שהמלווה זוכה בשדה על ידי תנאי כזה, מדברת אף בתנאי שנעשה אחר שעת ההלוואה.

ולדעת רב נחמן כפי שסבר אחר ששמע דברי מניומי, אין הדין הזה שונה משאר תנאים שאדם עושה להסמיך את חבירו, **ומאחר שלהלכה אסמכתא אינה קונה, אין המלווה זוכה בשדה** כשלא שילם לו הלווה בסוף הזמן, **אפילו אם אמר לו זאת בשעת ההלוואה**. ורק לדעת רבי יוסי, האומר שאסמכתא קונה, המלווה יזכה בקרקע. ולפי זה, המשנה האומרת שהמלווה זוכה בשדה על ידי התנאי הזה, היא כדעת רבי יוסי, ואם כן מדברת אף בתנאי שנעשה אחר שעת ההלוואה. ויש אומרים שהמשנה כדברי הכל, ואינה מדברת בדיני אסמכתא, כלומר בתנאי שהתנה לווה, שאם לא יפרע את החוב בתוך שלוש שנים, יזכה המלווה בשדהו, אלא במוכר שדהו לגמרי, על מנת שאם יחזיר את המעות בתוך שלוש שנים, יחזיר לו הקונה את השדה, ומפני שהמוכר יכול לבטל את המכר, ולעשות את המעות כמעות הלוואה, הוא נקרא במשנה בשם לווה. [ולעניין אכילת הפירות. יש אומרים שלא יאכל אותם הקונה, עד שיעברו שלוש שנים, ויוחלט המכר, אבל כל זמן שיש חשש שיתבטל, ויחשבו המעות כהלוואה, אסור לו לאכול, משום ריבית, ולכן מניחים את הפירות ביד שליש. ולרבי יהודה האומר שצד אחד בריבית מותר, הלוקח אוכל את הפירות].

ואם לאחר שאמר זאת בשעת ההלוואה חזר ואמר זאת פעם נוספת. **יש אומרים שאם בתוך הזמן** [של שלוש שנים], **חזר הלווה ואמר למלווה פעם נוספת, שיקנה את השדה, כי לא ישלם לו את החוב, זכה בו המלווה**, כי רק כשאמר זאת בפעם הראשונה, מסתבר שאומר זאת כדי שיסמוך עליו ילווה לו, אבל כשחוזר ואומר לו אחרי שכבר אמר לו פעם אחת, ודאי מתכוון לכך, וגומר בלבו להקנות לו את השדה. אולם כל זה כשאמר זאת בתוך הזמן, אבל אם אמר זאת אחר תום הזמן, יתכן שלא התכוון לכך, אלא רצה לדחותו שלא יתבע ממנו את התשלום, עד שימצא מעות לשלם לו. **ולפי המסקנה, אפילו אם חזר ואמר זאת בתוך הזמן, לא התכוון להקנות לו את השדה**, אלא התכוון שבכך לא יבוא לתבוע ממנו את המעות בסוף הזמן, עד שהוא יחזיר מעצמו את המעות כשיהיה לו.

<u>ויש אופנים שהמלווה קונה את השדה</u>.

א. לדעת רב פפא, פעמים שהמלווה קונה את השדה, אם הלווה לא שילם לו בסוף הזמן, ופעמים שאינו קונה. דהיינו **אם בסוף הזמן היה הלווה שותה שכר** להנאתו, **הראה שגמר בדעתו להניח את השדה ביד המלווה**, אבל אם היה מחזר אחר מעות להשיב לו את חובו, הראה שברצונו להשיב את החוב, ולא גמר להניח את השדה ביד המלווה.

ורב אחא מדפתי דחה את החילוק הזה, כי אין ראיה ממה ששותה שכר, שגמר בדעתו להניח את השדה ביד המלווה, **משום שיתכן ששותה כדי להפיג צערו**, על שאין לו מעות לשלם, **ואפילו** אם ניכר ששותה להנאתו, ולא מתוך צער, **יתכן שכבר יודע מניין לשלם**, ולכן אינו מחזר אחר מעות.

ב. ולדעת רבינא יש אופן שהמלווה קונה את השדה, אם הלווה לא שילם לו בסוף הזמן, **אם היה יכול למכור חפציו בפחות משווים, ולשלם בכך את חובו, ומקפיד שלא לעשות כן**, מראה שאינו חש אם תשאר השדה ביד המלווה, ולכן המלווה זוכה בה.

ורב פפא דחה את דבריו, כי אין בהקפדתו ראיה שאינו חש על שדהו, כי אפשר שמקפיד שלא למכור נכסיו בזול, משום שאם יראו שעושה כן מחמת דחקו, לא ימצא מי שישלם לו כראוי, כי הכל ינצלו את דחקו.

ותוס' מפרשים שהאופן שאמר רבינא הוא, אם בשעת ההלוואה הקפיד ללוות מעות בשווי השדה, הראה שדעתו לשקעה ביד המלווה, ולא שתהא משכון בעלמא, ולכן אין התנאי אסמכתא אלא תנאי גמור.

ורב פפא דחה את דבריו, כי אין בהקפדתו ראיה שאינו חש על שדהו, כי אפשר שמקפיד שלא ללוות על שדהו בפחות משווייה, כדי שלא יחשיבו אותה הכל כן.

ג. ולדעת רב פפא יש אופן שהמלווה קונה את השדה, אם הלווה לא שילם לו בסוף הזמן, **אם היה יכול למכור קרקעותיו בשווים, ולשלם את חובו, ומקפיד שלא לעשות כן**, מראה שאינו חש אם תשאר השדה הזו ביד המלווה, ולכן המלווה זוכה בה.

ותוס' פירשו שהאופן שאמר רב פפא הוא, **אם בשעת ההלוואה הקפיד שלא תהא ההלוואה אלא על השדה**

הזו, הראה שדעתו לשקעה ביד המלווה, ולא שתהא משכון בעלמא, ולכן אין התנאי אסמכתא אלא תנאי גמור.

אחריות על שדה שניה באיכותה

המוכר שדה לחבירו באחריות, שאם יטרפו את השדה מהקונה, **יגבה** מהמוכר את הפסדו, אבל לא הסכים שיוכל לגבות ממנו את הקרקע המשובחת ביותר שלו, אלא שיגבה **מקרקע** אחרת **שהיא משובחת, אבל אינה** כמו **המשובחת ביותר**, [אלא משובחת משאר קרקעותיו], ולבסוף כשטרפו את השדה מהקונה, התקלקלה הקרקע המשובחת ביותר, עד שנעשית השניה לה משובחת מכל קרקעותיו, אינו חייב לתת אותה לקונה, כי כשאמר שלא יתן מהמשובחת ביותר, כוונתו שלא יתן את הטובה שבקרקעותיו, ועתה השניה היא המשובחת שבקרקעותיו, ולא יגבה אלא מהפחותה ממנה, שהיא בינונית שבין קרקעותיו.

רב פפא היה סבור, שרק לעניין שדה אמרו חכמים, שהמתנה עם חבירו, שאם לא ישלם לו את חובו עד זמן מסוים, יתן לו את שדהו, אין בכך כלום, כי **אסמכתא** היא, משום שאין אדם רגיל למכור קרקעותיו, ובוודאי לא התכוון לתת את שדהו, אלא היה סמוך ובטוח שישלם את חובו, אבל כשמתנה עם חבירו שאם לא ישלם לו את חובו עד זמן מסוים, יתן לו את יינו [או מטלטלים אחרים שלו], שרגילים למכור, אם לא שילם חובו בתוך אותו זמן, זכה המלווה ביין, כי התכוון לתנאו באמת.

אולם רב הונא בריה דרב יהושע אמר, שאף במטלטלים יש דין אסמכתא, ואם אמר שיתן לו יין ששווה יותר מהחוב, לא התכוון לכך, ולא זכה בו המלווה.

מחילה בטעות

לדעת רב נחמן, לווה שאמר למלווה, **'אם לא אפרע לך את החוב עד זמן פלוני, שדי קנויה לך', וטעה לחשוב שהתנאי מועיל**, [כי לא ידע שאסמכתא אינה קונה], **וכשהגיע הזמן** ולא שילם את חובו, **נתן את שדהו למלווה, ואכל פירותיה**, אף על פי שהלווה מחל עליהם למלווה, כי היה סבור שבדין הוא אוכל את הפירות, **מאחר שהמחילה היתה בטעות, אינה כלום, והמלווה מחזיר את הקרקע ואת הפירות** שאכל.

ולדעת רב נחמן, המוכר לחבירו פירות דקל שעדיין לא צמחו, לא חלה המכירה, ומכל מקום אם טעה, והיה סבור שחלה המכירה, וכשצמחו הפירות נתנם לקונה, **אין מוציאים** ממנו **את הפירות**, כי מאחר שהמוכר מחל עליהם לקונה, מועילה מחילתו, אף על פי שמחמת טעות היא.

ופירש רש"י שלדעת רב נחמן בכל מקום מחילה בטעות מועילה, ואין המוחל יכול לתבוע מה שמחל בטעות, ורק לעניין הלוואה, מוציאים את הפירות מהלווה, כי אפילו אם היתה המחילה מדעת, היו מוציאים ממנו, משום שכשהמלווה אוכל פירות של לווה, דין ריבית קצוצה יש כאן, וריבית קצוצה יוצאה בדיינים, [כפי שנתבאר לעיל]. **וכתבו התוס' שלפי הפירוש זה**, רב נחמן האומר, שבהלוואה, כל ריבית נחשבת לריבית קצוצה, חולק על רבינא, שאמר (בדף ס"ב), שגם בהלוואה יש אופנים של אבק ריבית, שאין מוציאים בדיינים, ולפי זה, **דעת רבינא היא** שגם בעניננו **לא יוציאו את הפירות מהמלווה**.

ורבינו תם מפרש שלדעת רב נחמן בכל מקום מחילה בטעות אינה כלום, והמוחל מוציא מחבירו מה שמחל לו בטעות, ורק לעניין מוכר פירות דקל קודם שצמחו, אין מוציאים את הפירות מהקונה, אף על פי שעל פי דין לא חל הקניין, כי יש סברא שאין כאן טעות, אלא מחילה מדעת, כי מסתבר שהמוכר רוצה להיות נאמן בעיני הקונה, ומאחר שהבטיח לו שימכור לו, מקיים את הקניין. **ולפי הפירוש הזה, רב נחמן אינו חולק על רבינא**, שהרי הטעם שמוציאים את הפירות, אינו מחמת איסור ריבית, אלא משום שהמחילה בטעות, אבל משום איסור ריבית, הכל מודים שלא היו מוציאים את הפירות מהמלווה, כי אין זה אלא אבק ריבית.

דף סז

חיוב השבת אונאה אף על פי שמחל

מי שאונה את חבירו, חייב להחזיר את האונאה, [כפי שהתבאר בפרק רביעי], **אפילו אם מחילה בטעות מועילה, כי בזה אין מחילה כלל**, משום שהמתאנה אינו יודע שקיבל פחות מהמגיע לו, ואין זה כיודע שנותן לחבירו, וטועה שצריך לתת.

ממאנת שניה ואיילונית

ממאנת היא קטנה שאין לה קידושין מהתורה, [כגון שמת אביה כשהיא פנויה], וחכמים תקנו לה קידושין, ומאחר שמהתורה אין אלו קידושין, אינה צריכה גט כדי לצאת מבעלה, וכשממאנת בו, [שאומרת אי אפשי בפלוני בעלי], יוצאת ממנו.

ושניה היא ערווה שאינה אסורה מהתורה, אלא **מדברי חכמים**.

ואיילונית היא אשה שאינה ראויה ללדת, והרי היא כזכר [הנקרא איל].

ושלוש אלו אינן כשאר כל הנשים בכל הדברים הבאים:

א. אין להן כתובה – כלומר מפסידות את הנדוניה שהכניסו בשעת הנישואין, שהבעל מתחייב לתת בשעת גירושין [=**נכסי צאן ברזל**]. וכל שכן שמפסידות את עיקר הכתובה, שהבעל מתחייב לתת בשעת הגירושין, [=**מנה** לאלמנה, **ומאתים** לבתולה]. ואת ה**תוספת** שכתב להן כפי מה שרצה להתחייב. ותוס׳ כתבו, שאינה מפסידה נכסי צאן ברזל.

ב. אין להן פירות – כלומר מפסידות את התקנה שתקנו חכמים, שהבעל אוכל פירות נכסי מלוג של האשה, וכנגד זה אם נשבית חייב לפדותה, שאלו אף שהבעל אוכל פירות נכסי מלוג שלהן, אינו חייב לפדותן אם נשבו. רש״י מפרש שאם יש פירות בעין, חייב לתת להן, שהרי אינו פודה אותן. ותוס׳ מפרשים, שאף הפירות הקיימים אוכל, כי כבר זכה בהם, ואינו פודה אותן.

ג. אין להן מזונות – **לעניין ממאנת ואיילונית, הכוונה שאם לוו ואכלו תחתיו, ויצאו** במיאון, ומחמת שנמצאת איילונית, **קודם ששילם את המזונות, שוב אינו חייב לשלם**, שהרי אחר שיצאו, ודאי אינו חייב לזון אותם, אבל כשהן תחתיו, חייב לזון אותם. **ולעניין שניה אף שאין לה מזונות גם כשהיא תחתיו**, שהרי אסורה לו, ומחוייב להוציאה, **החידוש כאן, שאפילו אם מת, אינה ניזונית מנכסיו**, אף על פי שאשתו גמורה היא מהתורה.

ד. אין להם בלאות – **רש״י מפרש** שהכוונה שאינן נוטלות בגדים שהכניסו בנדונייתה **אפילו** הם **קיימים**. **ותוס׳ כתבו**, שרק את מה שבלה אינו משלם להן, אבל **מה שקיים נותן להן**.

והטעם שאין להן את הדברים הללו:

הממאנת מפסידה, **משום שיוצאת על כרחו של הבעל**, ואין לחייבו לתת כתובה אלא כשמוציא את אשתו מדעתו.

השניה מפסידה, כי **קנס הוא שקנסו אותה חכמים**, משום שידוע שכשהאיסור הוא מדברי חכמים, והבנים אינם פסולים, האשה היא זו שמרגילה את האיש לעבירה הזו.

והאיילונית מפסידה, **כל מה שאשה מקבלת מבעלה** [ככתובה], **כי הנושא איילונית מקח טעות הוא**, שאם היה יודע שאינה ראויה ללדת, לא היה נושאה, ולכן כל מה שהתחייב לה בטל. **ומתחילה** רצו לומר ש**הטעם שמפסידה גם מה שהיא נתנה לו בטעות**, כי מחילה בטעות מועילה. אבל למסקנה היא מפסידה זאת, **כי** אין זו מחילה בטעות, אלא מדעת, ש**רוצה למחול לו** על הפירות ועל הנדוניה, **כדי שיחשבו הכל שבאמת היא נשואה**, ולא ידעו שהיא איילונית.

מכר על מנת שיחזירו לו
והקונה אכל פירות

כבר נתבאר בדף ס״ה, שהמוכר דבר על מנת שיחזירו לו כשיהיה לו ממון לקנותו, הרי זה כמלווה בריבית, ולכן אסור לעשות זאת. ונחלקו חכמים מה הדין אם עבר ועשה כן, והקונה אכל את הפירות.

לדעת רבה בר רב הונא, אין מוציאים ממנו את הפירות, שאין באכילתו אותם אלא משום אבק ריבית, **ואבק ריבית אינה יוצאה בדיינים**.

ולדעת רבינא, מוציאים ממנו את הפירות, **משום שמחילת המוכר** עליהם נחשבת כמחילה **בטעות**, שאינה מחילה.

ביאור הביטוי **את ונולא אחי**

כתב רש״י **בשם תשובות הגאונים**, שנולא בלשון ארמי הוא בין לזכר ובין לנקיבה, **כשרוצה לומר אתה והוא, או אתה והיא, אומר את ונולא**.

ורש״י עצמו פירש שנולא הוא שם של אשה.

משכן שדה להלוואתו
והמלווה אוכל פירותיה

הלוָוה ממון מחבירו, וממשכן לו את שדהו, ואומר לו, ״כל זמן שהיא בידך אכול פרותיה, וכשאשלם את חובי אטלנה מידך״.

הכל מודים, ש**אף על פי שאסור לעשות כן משום ריבית**, שאוכל את הפירות בלא לנכות מהחוב, **מכל מקום אין כאן ריבית קצוצה אלא אבק ריבית, ולכן אם אכל פירות יותר ממה שהיה החוב, אין מוציאים ממנו**. אולם לעניין פירות שאכל בשיעור החוב נחלקו.

לדעת מר בריה דרב יוסף – אף על פי שאבק ריבית אינה יוצאת בדיינים, כל זה אחרי שכבר נטלה המלווה, אבל **כשהמלווה אוכל כשיעור החוב, יכול הלווה לומר לו, מה שאכלת מפירות שדי אינו תוספת על החוב, אלא תשלום החוב עצמו, ומכיון שקיבלת ממני את החוב, תחזיר את השדה בלא תשלום נוסף**, אלא שאם המלווה אכל יותר משיעור החוב, הלווה אינו יכול לתבוע ממנו את התוספת, שאינה אלא אבק ריבית אחר גביה.

ולדעת רב אשי – כשם שאי אפשר לתבוע את התוספת, כי אינה נחשבת לממונו של הלווה שאכל המלווה בלא רשות, אלא כנטילת אבק ריבית, **כך אי אפשר להחשיב את הפירות שאכל כנגד החוב** כפירות הלווה שאכל המלווה בלא רשות, **אלא כאכילת אבק ריבית, ולכן אי אפשר להוציא ממנו את השדה, עד שהלווה ישלם לו את כל החוב**, ואין לנכות מזה את אכילת הפירות כלל, כי היא נחשבת לאבק ריבית, ואבק ריבית אינו יוצא בדיינים.

ולפירוש רש"י, דעת רב נחמן, שכל ריבית בהלוואה, דינה כריבית קצוצה, ויוצאת בדיינים, ולכן בכל האופנים, מוציאים את הפירות מהמלווה.

וכל זה במשכון, שהלווה יכול לסלק את המלווה בכל עת שישלם את חובו, אבל משכון שאינו יכול לסלקו ממנו עד זמן קצוב, הכל מודים שכל אותו הזמן הרי הוא כמכור למלווה, ואפילו אכל פירות כשיעור החוב, אין זה נחשב לתשלום החוב, אלא כאילו אכל מהפירות של השדה שלו [=של המלווה].

אבק ריבית שגבו מיתומים

לדעת מר בריה דרב יוסף, אף על פי שאבק ריבית אינו יוצא בדיינים, יתומים שגבו מהם אבק ריבית, **הדיינים מוציאים אותו מהגובים**, משום שבית דין שבעיר אביהם של יתומים, והם לא מחלו עליו, והנוטל אותו הרי הוא כגזלן מהיתומים, ולא כנוטל מהם ריבית, והגזלן מוציאים ממנו הגזלה.

ולדעת רב אשי, דין יתומים כדין שאר בני אדם, ואם גבו מהם אבק ריבית, **אין הדיינים מוציאים אותו מהגובים**.

באיזה אופן מותר ללווה למשכן את שדהו על מנת שהמלווה יאכל פירותיה

יש אופנים שמותר ללווה למשכן את שדהו על מנת שהמלווה יאכל את הפירות [יותר מסכום החוב], **אף על פי שיכול לסלקו מהשדה בכל שעה שישלם את חובו**, ואינה כמכורה לזמן קצוב.

א. בנכייתא – שמנכה מהחוב דבר קצוב לכל שנה שהשדה תחת יד המלווה, [אף על פי שרגילות שתעשה יותר מכך בכל שנה], כי בכך נראה כמוכר לו, שהרי אם ילקו הפירות גם כן ינכה מהחוב את הקצבה.

ב. בקיצותא לפי לשון ראשון – שבתקופה הראשונה המלווה אוכל את הפירות בלא לנכות מהחוב כלום, ובתקופה השניה הוא מנכה מהחוב כל מה שאוכל, אם אוכל הרבה מנכה הרבה, ואם אוכל מעט מנכה מעט. [לפי הלשון הראשון, נחלקו חכמים אם מותר לעשות כן. ולפי הלשון השני, הכל מודים שאסור לעשות כן].

ג. בקיצותא ללשון שני – שבתקופה הראשונה המלווה אוכל את הפירות בנכייתא, כלומר שמנכה לכל שנה סכום קצוב, אפילו יאכל יותר או פחות, ובתקופה השניה הוא מנכה מהחוב כל מה שאוכל, אם אוכל הרבה מנכה הרבה ואם אוכל מעט מנכה מעט. [לפי הלשון הראשון, הכל מודים שמותר לעשות כן. ולפי הלשון השני, נחלקו חכמים אם מותר לעשות זאת].

ד. במשכנתא דסורא – שמנכה מהחוב בכל שנה דבר קצוב כמו הממשכן בנכייתא, אלא שבנוסף לזה עושה שטר, שכתוב בו שנותן לו פירות של כל שנה בכך וכך, ובסוף הזמן כשיעלו הסכומים הללו לשיעור ההלוואה, תחזור השדה ללווה בחנם, ודבר זה היתר גמור יותר מהלוואה בנכייתא בלא שטר, כי על ידי השטר הזה דומה יותר למכר, ולא נראה כהלוואה.

היתרים אלו נאמרו לכל אדם, אבל צורבא מדרבנן צריך ליישר דרכיו, ולהתקדש אף במותר לו, פן ילמדו ממנו לזלזל באיסורים, ולכן אין לו ללוות בנכייתא, אלא במשכנתא דסורא, או

בקיצותא, לדעת המתירים לעשות בקיצותא.

מה בין אתרא דמסלקי לאתרא דלא מצו מסלקי

יש הבדל בין שדה ממושכנת, שהלווה יכול לסלק ממנה את המלווה בכל שעה שישלם לו את חובו, לבין שדה ממושכנת, שהלווה אינו יכול לסלק ממנה את המלווה עד זמן מסוים. ששדה שהלווה יכול לסלק ממנה את המלווה בכל שעה, אין המלווה זוכה בה כלל, אלא שהיא משועבדת לו לאכול פירותיה. אבל שדה שהלווה אינו יכול לסלק ממנה את המלווה עד זמן מסוים, כל אותו זמן השדה שייכת למלווה. ומחמת החילוק הזה יוצאים הדינים הבאים:

א. היתר אכילת הפירות – שדה השייכת למלווה, רשאי לאכול את הפירות בלא לנכות מסכום ההלוואה, כי אוכל את שלו, אבל שדה שאינה שייכת למלווה, הרי הוא כאוכל את פירות הלווה, ולכן אסור לו לאכול, אלא אם כן מנכה זאת מסכום החוב [כמבואר לעיל].

ב. אם בעלי חובות של המלווה גובים אותה – שדה השייכת למלווה, בעלי חובות שלו גובים אותה בחובותיהם, אבל שדה שאינה שייכת לו, אינם גובים אותה בחובותיהם אחר מותו, כי כשהיא משועבדת לו לאכילת הפירות, אינה אלא כמטלטלים שלו, ומטלטלים של אדם אינם משתעבדים לתשלום חובותיו אחר מותו.

ג. אם בכור נוטל בה פי שנים – שדה השייכת למלווה, כשמת, בנו הבכור נוטל בה פי שנים, כמו שנוטל פי שנים בכל נכסיו, אבל שדה שאינה שייכת למלווה, אלא משועבדת לו לאכילת פירותיה, מאחר שגופה אינו שלו, אין אכילת הפירות אלא כגביית חובות המלווה, ולכן כשמת, בנו הבכור אינו נוטל בזה פי שנים, כמו שאינו נוטל פי שנים בשאר חובות האב שגובים היתומים אחר מותו, [כדעה אחת במסכת בבא בתרא].

ד. אם השביעית משמטת את החוב – שביעית אינה משמטת חובות שיש עליהם משכון הקנוי למלווה, ולכן כשהשדה שייכת למלווה, הרי זה כמשכון שקנוי לו, והשביעית אינה משמטת, אבל כשהשדה אינה קנויה למלווה, מאחר שלא קנה את המשכון, השביעית משמטת את החוב.

סילוק המלווה מהשדה

במקום שנהגו שהלווה הממשכן שדה למלווה מסלק אותו בכל שעה שיחזיר את החוב, אם התנה המלווה שהלווה לא יוכל לסלקו עד זמן מסוים, קנה את הקרקע עד אותו זמן, ואין הלווה יכול לסלקו קודם לכן.

אבל במקום שנהגו שהלווה הממשכן שדה למלווה אינו מסלק אותו אלא אחר שיעבור זמן מסוים, אם התנה לשנות מהמנהג, אין התנאי מועיל, אלא אם כן המלווה יקנה ללווה את זכותו בקרקע.

במקום שנהגו שהלווה הממשכן שדה למלווה מסלק אותו בכל שעה שיחזיר את החוב, משעה שאומר לו, "אל תאכל, כי אני הולך לבקש כסף לשלם לך", המלווה מפסיק לאכול את פירות השדה.

דף סח

גם במקום שנהגו שהלווה הממשכן שדה למלווה מסלק אותו בכל שעה שיחזיר את החוב, מכל מקום אינו יכול לסלקו אלא אחר שנה אחת שאכל את הפירות.

בר מצרא במשכון

משום "ועשית הישר והטוב", יש למוכר שדה משדותיו להקדים למכור לשוכנים על גבולותיו [בר מצרא], שבכך יהיו להם שדות סמוכים זה לזה, וטוב להם, ולא למכור לאדם שאין לו שדה באותו מקום, כי לו אין הבדל אם יקנה שדה כאן או במקום אחר.

ומכל מקום, אם משכן את השדה למלווה שהלווה לו ממון, ובא למכור את השדה, הוא קודם לכל אדם, כי הוא כבר עובד בשדה הזו עצמה, וטוב לו לקנות שדה שכבר הורגל בה, מלקנות שדות במקומות אחרים.

עיסקא

המנהג הוא, ש**המקבל איזה דבר מחבירו**, [סחורה או מעות], **כדי שיטרח בו, על מנת שיחלוק עם הבעלים ברווחים**, אינו כשומר על כל אותו דבר, [הפטור מלשלם אותו אם נפסד באונס], אלא מקבל על עצמו אחריות חציו, כדי שאם יפסד אותו דבר, לא יהיה כל ההפסד לבעלים.

והטעם לכך, משום שהמקבל נכנס להשתתף ברווחים, וכשם שהוא משתתף ברווחים, ראוי הוא שיהיה שותף בהפסדים.

ולכן כשהוא מקבל את הדבר, **חציו נחשב כפיקדון השייך לבעלים**, [שאם ייפסד באונס ההפסד שלהם], **וחציו נחשב כשלו, וכאילו לווה אותו מהבעלים, ומתחייב לשלם להם את שוויו**, [ולכן אם נפסד, ההפסד שלו, כי לבעלים חייב לשלם בכל אופן כמה שהוא שווה בשעת הקבלה], **ומעתה ראוי שיחלקו ברווחים, שהרי הדבר שייך לשניהם בשווה**, וכל אחד נוטל את הרווח של חציו.

שטרי מחוזנאי [=שטרות של בני מחוזא]

כשהיו **בני מחוזא** נותנים סחורות בעיסקא, **וכותבים שטר** על ה**עיסקא**, היו **מצרפים לסכום הזה את מה שהיו מעריכים שירוויחו מהעיסקא** [=חצי מהרווח השייך להם מחמת החלק הנחשב כפיקדון].

אולם אסור לעשות כן, **כי** כל זמן שלא בא הרווח מהעיסקא, אין שום ודאות שיהיה רווח, וכשכותבים כן, **מחייבים את המקבל לשלם כאילו הרוויח אף אם יפסיד**.

ואפילו אם המקבל מאמין לבעלים, שלא יתבעו ממנו אם יאמר להם שלא הרוויח, אין לכתוב זאת בשטר, שמא ימותו הבעלים, ובניהם לא יאמינו למקבל שלא הרוויח, ויטלו ממנו יותר מהראוי ליטול ממנו.

חכירי נרשאי

עניים בני נרשאה **היו לווים מעות** מהעשירים, **וממשכנים** להם **את שדותיהם**, **באופן שהיה מותר למלווים** העשירים **לאכול** את הפירות, [כגון בנכייתא, או בקיצותא, או במשכנתא דסורא, או בלא יכולת לסלק אותם]. **אולם המלווים** העשירים **לא היו מעבדים את השדות בעצמם**, **אלא מחכירים אותם ללווים** העניים, [**בסכום קבוע לכל שנה**, בין יעשו הרבה, בין לא יעשו כלום], **ונמצא עתה ששדות הלווים נשארים בידם**, **וחייבים לשלם למלווים סכום קבוע כל שנה** [על חכירתם], **והרי זה כלווים בריבית קצוצה**, ולכן אסור לעשות זאת.

ואפילו אם ניכר לכל שהתשלום אינו מחמת ההלוואה, אלא מחמת החכירות, כגון שבתחילה עיבדו המלווים את השדות כמה שנים, ואכלו את הפירות בעצמם, ולא משכנו אותם ללווים, אסור להם להחכיר אותם ללווים לאחר מכן, כי כשיחכירו להם, ויתחייבו לשלם למלווים סכום קבוע כל שנה על הקרקע שמשכנו להם, הדבר נחשב כריבית קצוצה.

באיזה אופן מותר לאדם לקבל עיסקא ולא יחשב הדבר לריבית

כבר התבאר, שהמקבל עיסקא מחבירו, חציה נחשב של הבעלים, וחציה נחשב שלו, וכאילו לווה אותו מהבעלים. ואם כן, כשטורח בעיסקא עבור שניהם, הרי הוא כטורח עבור הבעלים בחלק השייך להם, בזמן שהוא לווה מהם את חלקו, ומאחר שאסור ללווה לטרוח עבור המלווה, אסור לעשות זאת, אלא אם כן יטול שכר על הטרחה שטורח עבור הבעלים בחלקם.

לדעת רבי שמעון – מותר לעשות זאת **רק אם יטול שכר על הטרחה שטורח בחלק הבעלים כפי הראוי לשלם לו על כך**, [**ולכן** אם אין לו מלאכות אחרות, נותנים לו כמו שנותנים לכל העושים כן, אבל] **אם היה לו מלאכה אחרת קשה ממנה**, **והיה מרויח בה הרבה**, אומדים כמה אדם מוכן לפחות משכרו הרב, לעשות מלאכה קלה זו, ולפי אומדן זה **יקבל יותר ממה שרגילים לתת על המלאכה הזו** למי שאין לו מלאכה אחרת, שהרי מי שיש לו מלאכה שמשתכר בה הרבה, אינו מניח אותה, אפילו לעשות מלאכה קלה ממנה, אלא אם כן יפחתו משכרו מעט מאד, [וכן פסקו ר"ח ותוס'].

ולדעת רבי מאיר – מותר לעשות זאת, אם יטול שכר על טרחתו בחלק הבעלים, בין יהיה השכר רב, בין יהיה מעט. **רש"י פירש** כוונת רבי מאיר, שאין צריך לתת לו שכר כפי שרגילים לתת על הטרחה הזו, **ואפילו יתן מעט מאוד**, **די בכך**, **ובלבד שיקצצו את השכר הזה מתחילה לשם שכר הטרחה**. **והתוס' פירשו** דברי רבי מאיר **באופן אחר**. **יש מבארים** דברי התוס', **שאם יש לו מלאכה אחרת**, **אומדים**, **כמה אדם שיש לו מלאכה כזו**, **מוכן לפחות משכרו**, **ולשבת בטל לגמרי**, וזה בלבד נוטל בשכרו, כי מחשיבים את טרחתו לבעלים בעיסקא כבטלה, שהרי כשטורח לעצמו, אין צריך להוסיף טרחה עבור הבעלים. **ויש מבארים** דברי התוס', **שאומדים כמה אדם בטל שאין לו שום מלאכה נוטל על טרחה זו שעושה לבעלים**, ולא יטול יותר, **אפילו לו**

עצמו היה קודם לכן מלאכה ששכרה מרובה.

ולדעת רבי יהודה – כל מה שיקבל מהבעלים חוץ מהעיסקא, [**אפילו גרוגרת אחת**], נחשב כשכר על מה שטורח בחלק הבעלים, **אפילו** קיבל דבר מועט מאד, **ולא קצצו** אותו **מתחילה לשם שכר טרחתו**, ובזה די להתיר לו לקבל את העיסקא, [וכן פסק רבינו תם].

המקבל בהמות לגדל

המקבל בהמות לגדל **אותם לבעליהם**, **על מנת לחלוק עם הבעלים ברווח של הגידול**, **דינו כמקבל עיסקא** המבואר לעיל. ודין הקרן שמקבל, חצי פיקדון של הבעלים, וחצי שלו, וחייב לשלם שוויו לבעלים כהלוואה. ולכן אסור לו לקבל בהמות לגדל ולחלוק ברווחים, אלא אם כן מקבל תשלום על מה שטורח ומאכיל את חלק הבהמות השייך לבעל הבית. [וכמו שנחלקו החכמים לעניין עיסקא, כמה צריך לשלם לו על הטרחה, כך יחלקו בזה].

- ולדעת חכמים, במקום שנהגו ליטול שכר גם על הטורח שצריך לשאת את העגלים בכתף, יש לתת אותו למקבל.

- ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, כשהעגל עם אמו, אין נוטלים שכר על מה שצריך להוציא אותו, כי הוא נמשך אחריה, ויוצא בלא עמל. ואף על פי שמעט עמל יש גם בו, די בכך שיטול את הגללים לשכרו.

לזו תרנגולת ולזו ביצים

אשה אחת יש לה תרנגולת הדוגרת על ביצים, ואשה אחת יש לה ביצים שצריך לדגור עליהם להוציא מהם אפרוחים.

- הכל מודים, שמותר לבעלת התרנגולת להשכיר את התרנגולת, שתדגור על הביצים, [ותקבל על כך שכר שהוא שתי אפרוחים], כי כשהיא משכירה את התרנגולת, ואינה מקבלת חלק בביצים, אין הביצים באחריותה, ואינה נחשבת כלווה של בעלת הביצים, ולכן מותר לה לטרוח עבורה.

- אבל אם בעלת התרנגולת מקבלת את הביצים בעיסקא, שתחלוקנה את האפרוחים, נמצא שיש לה חלק בביצים, ומקבלת אחריות על מחציתם, ככל עיסקא, ולכן אסור לה לעשות כן, בלא לקבל שכר על טורח הדגירה, שטורחת בחלק בעלת הביצים. [לדעת רבי יהודה, די בכך שנוטלת לעצמה את הביצים שלא יצאו מהם אפרוחים. ולדעת רבי שמעון, אין היתר, אלא אם תקבל שכרה משלם].

ביצים מוזרות

ביצים מוזרות הן ביצים שאין אפרוח יכול לצאת מהן, ומותרות באכילה כמבואר במסכת חולין.

חלק העוסק ברווח גדול מחלקו בהפסד

כבר התבאר, שהמקבל עיסקא לחלוק עם הבעלים ברווח ובהפסד, ואינו נוטל שכר על טורחו, אסור משום ריבית, כי מה שחולקים בהפסד, הוא משום שמחצה שייך לבעלים, ומחצה שייך למקבל בהלוואה, ואם יחלקו ברווח בשווה, נמצא הלווה עוסק בחלקו של המלווה, ומהנה אותו בחנם.

וכל זה כשחולקים ברווח ובהפסד בשווה, אבל **אם יהיה חלקו של הבעלים בהפסד גדול יותר**, [כי רוב העסק שייך לו, ורק מקצתו שייך למקבל בהלוואה], **מותר להם לחלוק ברווחים בשווה**, כי כשחולקים ברווחים בשווה, מקבל העוסק יותר מהראוי לו לפי חלקו, והתוספת הזו היא שכרו על טורח בחלק הבעלים.

וכן הדין **אם יחלקו בשווה בהפסד**, [כי מחצית העסק שייך לבעלים, ומחציתו שייך למקבל בהלוואה], **וברווחים יקבל העוסק יותר ממחצה**, כי כשמקבל יותר מהראוי לו לפי חלקו, התוספת הזו היא שכרו על טורח בחלק הבעלים.

דף סט

מותר שליש בשכרך

המקבל עליו לגדל בהמה של חבירו, על מנת לחלוק עם הבעלים ברווח ובהפסד, והשכר שקצב לו הבעלים על מה שטורח בחלקו, הוא שרק במה שתשביח הבהמה עד שליש יחלקו בשווה, אבל מה שתשביח יותר משליש כולו למקבל.

ללשון ראשון של רב – אף על פי שאין וודאות שתשביח הבהמה יותר משליש, מכל מקום מאחר

ששכיח שתשביח כן, **מותר** לעשות כן.

ולשמואל – מאחר שאין השכר הזה ברור, **אסור** לעשות כן, שהרי אם לא תשביח הבהמה יותר משליש, לא יקבל כלום על טרחתו, ולכן הבעלים חייב לשלם לו על הטרחה דבר ברור.

וללשון השני של רב – אם אין למקבל בהמות אחרות, **אסור** לעשות כן [מהטעם שאוסר שמואל], אבל **אם יש למקבל בהמות אחרות** שטורח בהן לעצמו, אין לו תוספת טרחה אם יטרח גם בזו שקיבל להשביח לבעלים [=גביל לתורא גביל לתורי, כלומר המגבל לשור אחד, יגבל לשני שוורים בטרחה שווה], ולכן **מותר** לו לקבל בהמה לגדלה על מנת לחלוק ברווחים, אף על פי שאינו מקבל על כך שכר בבירור.

שיעור גידול בהמות בעיסקא

המקבל עליו לגדל בהמות, ולא פירש עד כמה יגדלם, כך חיובו:

שוורים וסוסים – עד שליש.

חמור – עד שתהא טוענת.

אתונות – עד שמונה עשרה חודש.

צאן – עד עשרים וארבע חודש.

יש מפרשים שעיקר הקושי בגידול הצאן הוא בשנה השניה, שהבהמה צריכה מזונות מרובים, ולכן אם המקבל רוצה לחלוק אחרי השנה הראשונה, הבעלים מעכבים, מאחר שלא התכוונו לתת לו מחצה, אלא כשיטרח לגדל גם בשנה השניה.

ויש מפרשים שעיקר הקושי בגידול הצאן הוא בשנה הראשונה, ולכן אם הבעלים רוצים לחלוק אחרי השנה הראשונה, המקבל מעכב.

כשם שחולקים בשבח הבהמות כך חולקים בוולדות

הוולדות של הבהמות גם הם בכלל השבח, ולכן המקבל לגדל בהמות על מנת לחלוק עם הבעלים בשבח, חולק עם הבעלים גם בוולדות.

יש מקומות שנהגו שמגדל את הוולדות של הבעלים בלא ליטול שכר על כך.

ויש מקומות שנהגו שרק זמן קצר מגדל את הוולדות של הבעלים חנם, [בהמות דקות, יש אומרים שלושים יום, ויש אומרים שלושה חודשים. ובהמות גסות חמישים יום], **אבל לאחר הזמן הזה, נוטל שכר על גידול הוולדות**, כלומר חולק עם הבעלים בשבח הוולדות שלהם, בשכר שמגדל להם.

שותף שחולק את השותפות שלא מדעת חבירו

היו שנים שותפים **בדבר ששומת חציו ידועה**, כגון שהיו שותפים בעסק של מעות, ששוות במשקלם ובצורתם, **האחד חולק שלא מדעת חבירו**, כי אין כאן חשש שחלק שלא בשווה.

אבל היו שותפים **בדבר שאין שומת חציו ידועה**, כגון שהיו שותפים בעסק של יינות, שיש טובים יותר וטובים פחות, או שהיו שותפים בעסק של מעות שונים במשקלם ובצורתם, מאחר שצריך אומדן, לדעת מהו חצי משווי כל היינות והמעות, **אין האחד חולק שלא מדעת חבירו**.

האם הדיין מחוייב להודיע לחייב בדין מאיזה טעם חייבו

לפירוש רבינו תם, אם יש למתחייב בדין פתחון פה כנגד הדיין, לחושדו שלא דן אותו כהלכה, יש לו להודיע לו מאיזה טעם הוא מחייבו, משום "והייתם נקיים מה' ומישראל". **וכן אם דן את החייב בכפיה, יש להודיע לו מאיזה טעם חייבו אותו**. אבל בשאר פעמים אין הדיין חייב להודיע לנידון מאיזה טעם חייב אותו.

ויש מפרשים שלעולם אם הנידון אומר לדיין כתוב לי מאיזה טעם דנת אותי, הדיין חייב לכתוב לו, אלא שבמקום שיש חשש שיחשוד את הדיין שלא דן כהלכה, יש לדיין לפרש טעמו אפילו אם לא בקשו ממנו.

ההבדל בין השכרת מעות להשכרת כלים

אף על פי שמותר לאדם להשכיר כליו לחבירו, וליטול ממנו שכר על מה שמשתמש בכלים, אסור לאדם להשכיר מעותיו לחבירו, שישתמש בהם שימוש של כסף, כלומר שישתכר בהם, כי השכרת מעות הלוואה היא, ואינה דומה להשכרת כלים.

ושני חילוקים נאמרו בין השכרת כלים להשכרת מעות.

א. השוכר כלי צריך להחזיר את הכלי, ולא את שוויו, **ואם נאנס או נשבר ההפסד לבעלים, אבל המשכיר מעות**, צריך להחזיר את שוויים, **ואם**

אבדו ההפסד שלו, [ואין לשלם שכר על שימוש שכל ההפסד בו שלו]. ותוס׳ כתבו שאסור להשכיר מעות אפילו אם הבעלים מקבלים עליהם אחריות האונסים, כי השוכר מקבל עליו הפסד אם יוזלו, וכל הפסד שמקבל עליו אוסר לשלם על השכירות.

ב. השוכר כלי להשתמש, התשלום הוא על הפחת של הכלי הבא על ידי השימוש, **אבל השוכר מעות** להוציא אותם מחזיר את שוויים המלא, ואם כן אם ישלם על השכירות, **אינו משלם את מה שנפחתו, אלא על השימוש עצמו, וזה ריבית**, [שמשלם לבעלים דבר שלא חסרו בו כלל].

השכרת מעות באופן של היתר

יש אופן שמותר להשכיר מעות, והוא כשאינו משכיר אותם לכך שיוכל השוכר להשתכר בהם על ידי שיוציא אותם, ויחזיר את שווים, אלא שישתמש השוכר בהם עצמם. כגון שהיה שולחני, ורוצה להראות לאחרים שיש לו מעות, או שהיה רוצה להתלמד בהן להכיר את צורת המעות, ואחר כך יחזיר אותם בעצמם.

לא אסרה תורה אלא ריבית הבאה מהלווה למלווה

פעמים שמתרבה ממונו של המלווה מחמת ההלוואה, ואין בכך איסור, והוא **כשאדם אחר שאינו הלווה, משלם למלווה על מנת שילווה ללווה**, כי **אין איסור** ריבית אלא כשהלווה משלם למלווה על ההלוואה, אבל אם אדם אחר משלם לו למלווה כדי שילווה ללווה מותר. [ובלבד שלא יחזור ויטול זאת מהלווה, כי אז נעשה שלוחו של הלווה לשלם למלווה, ואסור].

ופעמים שמתחסר ממונו של הלווה מחמת ההלוואה, ואין בכך איסור, והוא **כשהלווה משלם לאדם אחר, על מנת שיבקש מהמלווה להלוות לו, ואין** בכך **איסור**, כי התשלום הזה אינו אלא שכר על הפעולה שיעשה אותו אדם, לבקש מהמלווה להלוות, ואף על פי שהלווה חסר בכך ממון אינה ריבית, שאין איסור ריבית אלא כשהלווה משלם למלווה על ההלוואה.

מפרין על השדה

השוכר שדה מחבירו בעשרה כורים לשנה, ולאחר מכן אומר לו, תן לי מאתים זוז כדי שאשביח בהם את השדה [כגון בזבל וניכוש וחרישה], ואני אשלם לך על כך מאתים זוז, ואוסיף שני כורים על העשרה הראשונים, מותר, ואין בזה משום ריבית, כאילו לווה מאתים זוז ומחזיר מאתים זוז ושני כורים, כי כל המאתים שנוטל מהמשכיר ומשביח בהם את הקרקע אינם נחשבים כהלוואה, אלא נשארים ברשות המשכיר, שהרי בהם משביח את השדה שלו, ומה שמוסיף לו לבסוף שני כורים ומאתים זוז, הוא מחמת שאחרי שהשביח את השדה, נמצא ששכר שדה מעולה ממה ששכר תחילה, ויש לו להוסיף על השכר שני כורים ומאתים זוז.

וכן הדין בכל דבר ששוכר, ונוטל ממון מהבעלים כדי להשביחו. כגון חנות ששכרה, ונטל ממון מהבעלים לצייר בה צורות, שעל ידי זה יבואו אליה אנשים. או ששוכר ספינה, ונוטל ממון מהבעלים לעשות בה כלים, שתשוט היטב.

אבל אם נוטל מהשוכר מעות, כדי להשתמש במה ששוכר, ולא להשביחו. כגון ששכר חנות, ונטל מהשוכר מעות לקנות בהם פירות למכור בחנות. או ששכר ספינה, ונטל מעות מהשוכר לקנות בהם סחורה להוליך בספינה. המעות נחשבות כהלוואה גמורה, ואסור להוסיף למשכיר בעבורם.

ספינתא אגרא ופגרא

אף על פי שאסור לאדם להשכיר כלי, באופן שהשוכר מתחייב להשיב את שוויו אפילו אם יאנס או יוזל, משום שכשמקבל עליו להשיב את שוויו, הרי הוא כלווה, וכשמשלם שכר על כך, הריהו משלם ריבית על ההלוואה, מכל מקום **אם** אין **השוכר מתחייב** לשלם את שוויו של הכלי כפי שהוא בשעת השכירות, אלא **שאם ישבר ישלם את שוויו כפי שהיה קודם השבירה, מותר, כי עד שעת השבירה יש כאן שכירות גמורה**, שהרי אם היה משיב את הכלי כמו שהוא, לא היה משלם את מה שנפחת אצלו מחמת השימוש, **ומשעת השבירה תמה השכירות והחלה ההלוואה**, שאינו נוטל עליה שכר, אלא משלם בדיוק כמה שהיה שווה קודם שעת השבירה.

דף ע

המשכיר דוד נחושת לחבירו, רשאי לשקול אותו כשלוקחו וכשמחזירו, ולגבות ממנו מה שנפחת ממשקלו, [ואין זה כמחייבו להחזיר את שוויו של הכלי, שנחשב כמלווה את הכלי, ואסור ליטול על כך

שכר], כי אינו נוטל ממנו אלא את חסרון הנחושת, אבל מלבד חסרון הנחושת, הכלי נפחת במה שעומד על האש, שהרי נחושת שרופה שווה פחות, ואת הפחת הזה אינו גובה ממנו, ומחמת הפחת הזה הדבר נחשב כשכירות ולא כהלוואה.

מעות של יתומים מותר להלוותם קרוב לשכר ורחוק להפסד

כבר התבאר, שהנותן מעות לשלוחו בעיסקא, חולק עמו ברווח ובהפסד, כי מחצה נחשב כשל בעלים, [והרווח וההפסד בו שלהם], ומחצה נחשב כשל המקבל בהלוואה, [והרווח וההפסד בו שלו], אבל הבעלים אינו נוטל שכר על החלק השייך למקבל, כי אם יטול עליו שכר, הרי זה נוטל ריבית על ההלוואה. ומכל מקום אם יעבור ויטול שכר על חלקו של המקבל, אין זה ריבית קצוצה, שהרי אין השכר קצוב, ואין ודאות שיבוא, ואין זה אלא אבק ריבית שאסור מדרבנן. ולכן לעניין ממון יתומים הקלו, והתירו להם ליטול שכר מחלק ההלוואה, ולכן מותר לתת את מעות היתומים בעיסקא לשליח, ולהחשיב את כל המעות כשל המקבל בהלוואה, [ואם יפסיד ישלם הכל], ואם יהיה רווח יחלקו עמו ברווח.

וכדי שלא יהיה חשש שיפסידו היתומים את מעותיהם, אם יפסיד המקבל את העיסקא, ולא יהא לו לשלם להם, לכן בית דין נותנים את המעות בעיסקא לאדם אמיד, שיוכל לשלם להם מממונו אם יפסיד. ואם לא מצאו אדם אמיד, יתנו לכל הפחות לאדם שאין ערעור על נכסיו, וידוע כנאמן, ושומע לדיני התורה, וחושש מלקבל נידוי חכמים.

אין מקבלים צאן ברזל מישראל מפני שהוא ריבית אבל מקבלים צאן ברזל מן הגויים

רש"י מפרש שהמקבל צאן ברזל הוא זה, שמקבל את העסק כולו להיות שלו כהלוואה, כלומר שמתחייב להחזיר את כל שוויו אפילו יפסד, ואף על פי כן חולק עם הבעלים בשכר, [והבעלים קרוב לשכר ורחוק להפסד], ואם כן **אסור לישראל מדין אבק ריבית**.

ורבינו תם מפרש, שהמקבל צאן ברזל הוא זה שמקבל את העסק כולו להיות שלו כהלוואה, [ואם יפסד ההפסד שלו בלבד כנ"ל], וגם מתחייב לשלם דבר קצוב בכל שנה, כאילו הרוויח כן, אפילו לא ירוויח בפועל, ואם כן **אסור לישראל כריבית קצוצה**.

צאן ברזל של נוכרי אצל ישראל פטור מבכורה

אף על פי שהמקבל צאן ברזל הרי הוא כצאנו שלו [בהלוואה], מכל מקום **ישראל המקבל צאן ברזל מהנוכרי**, [על מנת שיחלקו בשבח ובוולדות], כל **הוולדות פטורות מהבכורה** כבהמות הנוכרי, ואפילו הוולדות הבאות לחלקו של הישראל, כי אם לא יהיה לישראל לשלם, כשיתבע הגוי את ממונו, הוא יטול ממנו את הוולדות, וכל בהמה שבאה מכח הנוכרי, ויש לו זכות לתפוס אותה אם לא ישלמו לו מעות, פטורה מבכורה.

מרבה הונו בנשך ותרבית, [עונשו ש]**לחונן דלים יקבצנו**, כלומר שבור מלכא מלך פרס, הנקרא חונן דלים, [על שם שהוא חונן את הנוכרים שהם דלים ממצוות, הוא] יטול ממנו את הממון הזה, שבא לידו באיסור.

ריבית בהלוואה של ישראל לגוי או גוי לישראל

הכל מודים שלא אסרה תורה ריבית אלא בהלוואה שהמלוה והלווה ישראלים, אבל לווים מהנוכרי בריבית, ומלווים לנוכרי בריבית. וכל זה מדין התורה, אבל יש אומרים שחכמים אסרו להלוות לנוכרי בריבית.

ללשון ראשון, **דעת רב הונא שאסרו חכמים להלוות לנוכרי בריבית**, כי אם היה מותר, היו הכל מלווים להם, [מאחר שהלוואה בריבית היא עסק משתלם], ועל ידי כך היו רגילים להיות עם הנוכרים, והיו למדים ממעשיהם. **ומכל מקום** לדעת רב חייא בריה דרב הונא **לא גזרו** אלא **על המלוה להם** בריבית כדי להתעשר, אבל המלווה להם בריבית **שיהיה לו מה לחיות**, מותר. **ולדעת** רבינא **לא גזרו** אלא **על** סתם בני אדם, אבל **תלמידי חכמים** מותרים להלוות לנוכרים בריבית, כי אין חשש שילמדו ממעשיהם. [וכתבו התוס', שיתכן ששלמה המלך הוא זה שגזר, שלא להלוות לנוכים בריבית].

וללשון השני מודה רב הונא שאין שום איסור

להלוות לנוכרים בריבית, אלא שיש להקדים להלוות לישראל בלא ריבית, מלהלוות לגוי, אף על פי שבהלוואת הגוי יש לו רווח של ריבית.

וכתב רבינו תם, **שהלכה כלשון השני**, ואין שום איסור להלוות לגויים בריבית.

והתוס' כתבו, **שאף ללשון הראשון יש להתיר**, **לפי ש**יש עלינו מס מלך ושרים, **והכל נחשב כדי חיינו**.

ועוד טעם להתיר אף ללשון הראשון, **משום שאנו שרויים בין האומות**, ואי אפשר להשתכר בשום דבר, אם לא נישא ונתן עמהם, ואם כן למה נאסור להלוות להם בריבית, הלא הדבר לא יועיל שלא נישא ונתן עמהם.

לאסור דבר שהתירה תורה בפירוש

מבואר בתוס', שדבר המפורש בתורה להיתר, אין לחכמים לאוסרו, אפילו אם יש להם טעם טוב לגזור עליו.

וי"ג שדבר שהתורה צווחה עליו, אין לחכמים לאוסרו, אפילו אם יש להם טעם טוב לעשות כן.

ריבית בהלוואה של נוכרי לנוכרי

יש מפרשים שבני נח מוזהרים שלא להלוות זה לזה בריבית, ומוזהרים שלא להונות זה את זה, כשם שמוזהרים שלא לגזול זה מזה, [ואין ריבית מותרת אלא בהלוואה מישראל לנוכרי או מנוכרי לישראל].

ויש מפרשים שבני נח אינם מוזהרים על הריבית, **ומותרים להלוות זה לזה בריבית**.

דף עא

הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו

יש מפרשים שעל ידי שקרא לו רשע, הוא **רגיל להתקוטט עמו**, כאילו הכהו, והרי זה כאילו בא להורגו, ולא נאמר כאן שום דין, אלא כך המציאות.

ויש מפרשים שאדם **רשאי לרדת לאומנות חברו** הקורא לו רשע, ולמעט בכך את מזונותיו. [וכתב על זה רש"י, קשה בעיני שיתירו חכמים לישראל להינקם ולגמול רעה].

ובשם רב צדוק גאון כתבו, שאדם **רשאי לשרוף שליש תבואתו** של מי שקרא לו רשע. [וכתבו על זה התוס', תימה גדול מנין לו זה].

-

המלווה בריבית הרי הוא ככופר באקי ישראל. וכל המלווה בריבית נכסיו מתמוטטים ואין עולים לעולם.

לא ימוטו לעולם

יש המובטחים, שאפילו אם יתמוטטו נכסיהם, לא יתמוטטו לעולם, אלא ישובו ויעלו.

לדעת חכמים, מי שקיים את כל האמור בפסוק, "כספו לא נתן בנשך, ושוחד על נקי לא לקח, עושה אלה לא ימוט לעולם".

ולדעת רבי עקיבא, מי שקיים אפילו אחד מהדברים האמורים בפסוק הזה.

מי קונה עבד עברי

א. ישראל – קונה אותו כדין עבד עברי המבואר במקום אחר.

ב. גר צדק – גר צדק אינו נמכר לעבד עברי, שנאמר בעבד עברי, "ושב אל משפחתו", וזה אין לו משפחה, וכל שאינו נמכר לעבד עברי, אינו קונה עבד עברי. ומכל מקום דווקא כדין עבד עברי הנמכר לישראל אינו קונה אותו, אבל **קונה אותו כדין עבד עברי הנמכר לנוכרי**, ונפקא מינה, שאם מת הגר, אין העבד עובד את בנו.

ג. גר תושב [שקיבל עליו לא לעבוד ע"ז אבל אוכל נבילות כגוי] – קונה אותו כדין עבד עברי הנמכר לנוכרי.

ד. נוכרי – קונה אותו אפילו לשמש את הע"ז שלו, לחטוב לה עצים, ולשאוב לה מים, שנאמר, "ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר" .

אלו עבדים אשה קונה

א. שפחות [כנעניות] – היא **קונה** לדברי הכל.

ב. עבדים כנענים – **לדברי חכמים אינה קונה** אותם, [מסתבר שהטעם משום קלקול]. **ולדברי רבן שמעון בן גמליאל קונה** אותם, ואין חשש שתקלקל עמו, כי יודעת שאינו צנוע, ועלול לפרסם את הדבר.

ג. עבדים עברים – הכל מודים ש**אינה קונה**, [אף

לא כדין עבד עברי הנמכר לנוכרי], כי יש חשש שתקלקל עמו, ולא תחשוש שיפרסם, כי העברי צנוע הוא, ולא יפרסם שקלקל עמה.

דברים שנאסרו לאלמנה

א. לא תתן אכסניא לתלמיד, שמא תקלקל עמו, ולא תחוש שיפרסם את הדבר מחמת צניעותו.

ב. וכן לא תגדל כלב, כי כשילך אחריה, ילעיזו עליה שקלקלה עמו, ומה שאינה חוששת לכך שרואים שהולך אחריה, כי אומרת יסברו שהולך אחרי כי נתתי לו בשר, ולא כי קלקלתי עמו. [ואיסור זה אינו מחמת חשש שבאמת תקלקל עמו, אלא שמא ילעיזו עליה כך, שהרי לא נחשדו ישראל על הבהמה].

דין מי שנעשה ערב להלוואה שלווה ישראל מגוי בריבית

לפי משפטי הנוכרים, המלווה שבא לגבות את חובו, אינו תובע אלא את הערב, [והוא יחזור ויתבע את הלווה], ומאחר שתביעת המלווה היא על הערב, הרי זה כאילו הערב לוֶוה מהמלווה, וחוזר ומלווה ללווה, ואם כן כשהנוכרי גובה את החוב עם הריבית מהערב, אסור לו לחזור ולגבות זאת מהלווה, שהרי בכך הוא גובה ממנו ריבית על ההלוואה שהוא הלווה לו.

ולכן **אין לאדם לערוב להלוואה שלווה ישראל מנוכרי בריבית**, **אלא אם כן התנה עם הנוכרי שלא יתבע ממנו**, **אלא אחרי שיתבע את הלווה עצמו ולא יהיה לו**, שבזה תחילת חיוב הלווה לערב הוא בשעה שפורע את חובו, ולא בשעת ההלוואה, ולכן אף על פי שפורע את חובו למלווה עם הריבית, לעניין חיוב הלווה לערב הכל נחשב כקרן, כי עכשיו תחילת החיוב, כנגד מה שפרע לו את חובו.

וכשישראל מלווה לנוכרי בריבית, **מותר לישראל אחר לערוב להלוואה**, כי המלווה הישראל אינו תובע מהערב, אלא אחרי שתבע מהנוכרי ולא מצא, [כמשפטי ישראל], ואם כן כשהמלווה תובע את הערב, שישלם לו את החוב שחייב לו הנוכרי עם הריבית, רק אז הוא תחילת חיובו של הערב למלווה, ולא משעת ההלוואה, ולכן מותר לו לשלם לו את מה שערב לו.

דין ישראל המלווה לישראל אחר מעות של נוכרי בריבית

ישראל שלווה מעות מנוכרי בריבית, **אסור לו לתת את המעות לישראל אחר**, **על מנת שהשני ישלם את הריבית**, כי משעה שקיבל הראשון את המעות, הם שלו ולא של הנוכרי, וכשנותן אותם לחבירו, הלוואה חדשה היא, שמלווה ישראל לישראל, וכשישראל מלווה לישראל, הריבית אסורה.

וכתבו התוס', שאין חילוק, **ובין אם השני יתן את הריבית לראשון**, **ובין אם יתן אותה ישירות לנוכרי** תחת מה שהראשון חייב לתת לו, ולא יתן לראשון עצמו את הריבית, אסור, כי גם כשיתן את הריבית ישירות לנוכרי, נמצא הראשון נוטל בכך ריבית מהשני, כי על הראשון היה לתת לנוכרי ריבית על מה שהלווה לו, וכשהשני משלם את הריבית הזו תחתיו, נמצא נהנה ממנו, בשכר מה שהלווה לו [את הכסף שלווה מהנוכרי].

- **ולדעת רב אשי ורבינא** כל זה כשהמעות הם באחריות הישראל הראשון, על ידי שלווה אותם תחילה לעצמו, כי בזה כשבא להלוות לאחרון, דינו כמלווה מעות שלו, אבל **מותר לישראל להלוות לישראל אחר מעות של נוכרי בריבית**, כשאינו עושה זאת אלא **בשליחותו של הנוכרי**, כי בזה הנוכרי הוא המלווה לישראל האחרון, וכשנוכרי מלווה לישראל הריבית מותרת. ואף על פי שלעניין תרומה לא חידשה תורה שמעשה השליח נחשבים כמעשה המשלח אלא בישראל, אבל נוכרי אינו נעשה שליח, ואינו עושה שליח, לעניין ריבית כשהישראל מלווה מעות הנוכרי, הוא נחשב לשלוחו.

ללשון ראשון של רב אשי – בכל דיני התורה חוץ מתרומה יש לנוכרי שליחות.

וללשון שני של רב אשי – בכל דיני התורה נוכרי אינו נעשה שליח של ישראל, אבל ישראל נעשה שלוחו.

ולרבינא – בכל דיני התורה אין לנוכרי שליחות, אולם כל זה בדבר שצריך מינוי שליחות, אבל בדבר שהוא זכות לנוכרי, תקנו חכמים שישראל זוכה לו, ולכן כשישראל מלווה מעותיו בריבית, זכות הוא לנוכרי וכאילו הוא הלווה.

ודבריהם נדחו, כי אין לנוכרי לא שליחות ולא זכיה בשום דין מדיני התורה.

- **ולדעת רב אחא בריה דרב איקא ורב פפא**, **מאחר**

שאין דין שליחות לגוי, אין חילוק בין ישראל שמלווה מעות שלווה מהנוכרי, לבין ישראל שמלווה מעות הנוכרי בשליחות הנוכרי, כי בכל אופן הישראל שנותן את המעות נחשב כמלווה מעצמו, ואסור לו להלוות בריבית.

והדרך היחידה שישראל ילווה מעות של הנוכרי בשליחותו, שיאמר לו הנוכרי להניח את המעות על הקרקע לפני הלווה, וכשיהיו על הקרקע לפני הלווה יהיו באחריות הנוכרי, והלווה יבוא ויטול אותם מהקרקע, שאז הוא כנוטל אותם מידי הנוכרי עצמו, ולא מידי הישראל שנטלם מהנוכרי.

דין נוכרי המלווה לישראל מעות של ישראל אחר בריבית

נוכרי שלווה מעות מישראל בריבית, מותר לו לתת את המעות לישראל אחר, על מנת שהשני ישלם את הריבית, כי משעה שקיבל הנוכרי את המעות, הם שלו ולא של הישראל הראשון, וכשנותן אותם לישראל השני, הלוואה חדשה היא, שמלווה נוכרי לישראל, וכשנוכרי מלווה לישראל, הריבית מותרת.

- **ולפירוש רש"י הכל מודים ש**כל זה כשהמעות הם באחריות הנוכרי, על ידי שלווה אותם תחילה לעצמו, כי בזה כשבא להלוות לישראל האחרון, דינו כמלווה מעות שלו, אבל **אסור לנוכרי להלוות לישראל מעות של ישראל אחר בריבית**, כשאינו עושה זאת אלא **בשליחותו של בעל המעות**, כי בזה הישראל בעל המעות הוא המלווה לישראל האחרון, וכשישראל מלווה לישראל הריבית מותרת, ואף על פי שלעניין תרומה לא חידשה תורה דין שליחות אלא לישראל, אבל נוכרי אינו נעשה שליח, לעניין ריבית החמירו חכמים להחשיב את הנוכרי לשלוחו של הישראל, ולאסור, כי כשמלווה בציווי הישראל, נראה כאילו הישראל הוא המלווה, ודומה הדבר לריבית. [וללשון הראשון של רב אשי הדבר אסור מהתורה כי בכל דבר חוץ מתרומה יש לנוכרי שליחות].

- **ולפירוש רבינו תם** כן דעת הגמרא בקושיה. [וכן דעת רב אשי ורבינא שדבריהם דחויים]. אבל **לדעת רב פפא, אין דין שליחות לנוכרי כלל, לא לקולא ולא לחומרא, ולכן גם כשהנוכרי מלווה לישראל מעות של ישראל אחר בציווי בעל המעות, הרי הוא נחשב כמלווה מעות מעצמו, ואינו נעשה כשלוחו של בעל המעות, ולכן מותר לו להלוות את המעות בריבית**.

דף עב

ישראל שלווה מהנוכרי בריבית והתגייר הנוכרי קודם שפרע לו את החוב

אם קודם שהתגייר הנוכרי, חישב עם הישראל כמה החוב עם הריבית, וכתב לו הישראל שטר חוב על כל הסכום, מאותה שעה הכל נחשב כגבוי, ומאחר שנחשב שגבה את הריבית בהיתר, בשעה שהיה נוכרי, **מותר לו ליטול** אותה מהלווה **גם אחרי שהתגייר**.

ואם קודם ש**התגייר** לא חישב את החוב עם הריבית, אלא היה החוב **על פי התנאי הראשון**, שיש להוסיף על החוב את הריבית, **מאחר שהתגייר, אסור לו לגבות את הריבית**, ואינו גובה אלא את הקרן.

נוכר שלווה מישראל בריבית והתגייר קודם שפרע את החוב

אם קודם שהתגייר הנוכרי, חישב עמו הישראל כמה החוב עם הריבית, וכתב לו הגוי שטר חוב על כל הסכום, מאותה שעה הכל נחשב כגבוי, ומאחר שנחשב שהישראל גבה את הריבית בהיתר, בשעה שהיה הלווה נוכרי, **מותר ליטול** אותה ממנו **גם אחרי שהתגייר**.

ואם קודם ש**התגייר** לא חישב עמו את החוב עם הריבית, אלא היה החוב **על פי התנאי הראשון**, שיש להוסיף על החוב את הריבית, הדין במחלוקת.

לדעת תנא קמא – מאחר שהתגייר, אסור לגבות ממנו את הריבית, ואינו גובה אלא את הקרן.

ולדעת רבי יוסי [שהלכה כמותו] – תקנת חכמים היא, ש**בכל אופן מותר לגבות ממנו את הריבית**, כדי שלא יאמרו הבריות, לא התגייר זה אלא כדי להיפטר מתשלום הריבית.

דין שטר שכתוב בו ריבית

לדעת רבי מאיר, קנס חכמים הוא ש**השטר הזה פסול לגמרי**, ואין גובים בו אפילו את הקרן.

לפירוש ריב"ם, קנס רבי מאיר אינו אלא שהשטר פסול, אבל החוב קיים, **ויגבה את הקרן מנכסים בני חורין** כמלווה על פה. **והתוס' כתבו**, שקנס רבי מאיר הוא **שהמלווה מפסיד את החוב לגמרי**, ואינו גובה אותו כלל, אף לא את הקרן מנכסים בני חורין.

ולדעת חכמים, **השטר אינו נפסל**, **ולכן גובים בו את הקרן**, אבל את הריבית ודאי אסור לגבות. **יש מפרשים שרק באיסור ריבית דרבנן אין השטר נפסל**, אבל אם היה בו ריבית שאסורה מהתורה, השטר פסול מעיקר הדין, בלא טעם של קנס, כי העדים שחתמו בו פסולים הם, שהרי עברו על איסור ריבית האמור גם לעדים. **ויש מפרשים שגם באיסור ריבית מהתורה אין השטר נפסל**, ואף על פי שבעדותם עברו העדים על איסור תורה, אינם נפסלים לעדות, כי אין האיסור של העדים ידוע לכל, ואין אדם נפסל לעדות אלא כשעובר על איסור הידוע לו.

דין שטרי חוב מוקדמים

המלווה לחבירו בשטר, גובה את החוב אף מנכסים שמכר הלווה אחר ההלוואה והם ביד הלקוחות, ולכן אסור לכתוב בשטר החוב, זמן מוקדם לחיוב ההלוואה, כי בכך יבוא המלווה לגבות מהנכסים שמכר הלווה אחר הזמן הכתוב בשטר, כאילו כבר השתעבדו לחוב, ובאמת לא השתעבדו אלא הנכסים שהיו ביד הלווה בשעת ההלוואה.

ומהטעם הזה, **מי שכתב שטר חוב מוקדם**, **קנסו אותו חכמים**, **ופסלו את השטר**. רש"י מפרש שהקנס הוא שהשטר פסול, אבל החוב קיים, **ויגבה אותו מנכסים בני חורין** כמלווה על פה. **והתוס' כתבו**, שהקנס הוא **שהמלווה מפסיד את החוב לגמרי**, ואינו גובה אותו כלל, אף לא מנכסים בני חורין.

לדברי ריש לקיש, **רק רבי מאיר קנס את המלווה**, **לפסול את השטר לגמרי**, ולא יגבה בו אף מנכסים שהשתעבדו בו באמת, [כלומר שהיו תחת יד הלווה בשעת החיוב], **אבל חכמים לא קנסו את המלווה**, **ויגבה בשטר מנכסים שהשתעבדו בו על פי דין**, [כלומר שהיו תחת יד הלווה בשעת חיובו למלווה].

ולדברי רבי יוחנן, **הכל מודים שקנסו את המלווה**, **שלא יגבה בשטר אפילו מנכסים שהשתעבדו בו על פי דין**, כי יש חשש שאם נכשיר אותו לכך, יבוא לגבות בו גם מנכסים שמכר הלווה בין הזמן הכתוב בו לזמן הלוואה, ולא השתעבדו.

שטר שלא ניתן להיכתב

מעשה באחד שלווה מחבירו, ומשכן לו על כך את שדהו לעשר שנים, ולאחר שלוש שנים אמר לו המלווה, מכור לי את השדה, ואם לא תמכור, אגזול ממך בלא לשלם, שאומר קניתי ממך לפני שלוש שנים, ומאחר שיש לי חזקת שלוש שנים, אני נאמן על כך בלא שטר ובלא עדים. מה עשה הלווה, הקנה את השדה לבנו, ואחר כך מכרה למלווה, ומעתה כשיוציא המלווה את שטר המכירה, שמכוחו הוא רוצה להחזיק בשדה, יוציא כנגדו את השטר שהקנה את השדה לבנו קודם לכן, ואם כן כשמכר למלווה את השדה לא עשה כלום, שהרי מכר לו שדה שאינה שלו.

ולעניין המעות שנתן המלווה לקנות את השדה ולא קנה, הלווה חייב לשלם לו אותם, אלא שהחוב הזה אינו כחוב בשטר, המשתלם מנכסים משועבדים, אלא כחוב בעל פה, אף על פי שכתב לו אחריות בשטר המכירה כי השטר הזה אינו כלום **וכל שטר שאינו ראוי להכתב הרי הוא בטל וכאילו לא נכתב**.

ואף על פי שהמוכר שדה לחבירו באחריות, ונמצא שלא היתה של המוכר, הקונה גובה אחריותו מהמוכר מנכסים משועבדים, אין זה דומה לכאן, כי שם המוכר מתכוון למכור, ואף על פי שיודע שמוכר שדה גזולה, סבור שכשיבוא הנגזל יפייס אותו בדמים, ויקנה ממנו את השדה, כדי שיוכל לקיים את המכירה, אבל כאן המוכר מעולם לא התכוון לקיים את המכר, ולכן השטר שנכתב עליו הרי הוא כמי שלא נכתב מעולם.

אין פוסקים על הפירות עד שיצא השער

בדף ס"ג התבאר, שהטעם שמותר לפסוק על הפירות כשיצא השער, אף על פי שאינם ביד המוכר, כי כשיצא השער, יכולים להשיג את הפירות בנקל, [ע"ש בטעמו של רבא, ובטעמם של רבה ורב יוסף], וכאן בגמרא התבאר מהו השער שעל ידו נקל להשיג את הפירות:

מתחילה אמרו, **שלדעת רבי יוחנן**, אין פוסקים על הפירות אלא כשיצא ה**שער של חיטי אכלבי** [=אוצרות] **וארבי** [=ספינות], כלומר כשיתחילו בעלי הבתים והאוצרות לפתוח את האוצרות

למכור, והספינות מביאות תבואה למכור, שאז יש תבואה בשפע, ונקל להשיגה זמן רב, אבל אין לסמוך על השער היוצא כשמתחילה התבואה להגיע לשוק הגדול [דורמוס], כי אז עדיין אין השפע גדול.

ולמסקנה, דעת רבי יוחנן, שפוסקים על הפירות אף כשיוצא ה**שער של** השוק הגדול **[דורמוס]**, אבל כשיוצא השער של עיירות, אין פוסקים על הפירות, כי בזמן שיש תבואה רק על ידי החמרים המביאים אותה מהעיירות, אין תבואה בשפע, ולא נקל להשיגה.

ולדעת רבי ינאי [בדף ס"ג], פוסקים על הפירות אף כשיוצא ה**שער של העיירות**.

חדשה בזול וישנה ביוקר

אם היתה התבואה החדשה בזול, והישנה ביוקר, אין פוסקים על החדשה, [לתת מעות עתה, ולקבלה לאחר זמן] **בזול**, כפי מחירה עתה, משום שהסיבה שהחדשים נמכרים עכשיו בזול, כי לא יבשו כל צרכן, ומאחר שהתנה לקבל אותם לאחר זמן כשיתיישנו, הרי זה כפוסק לקבל ישנות יקרות לאחר זמן, ומשלם עתה בזול, ומרוויח משום שמקדים לשלם.

תבואת לקוטות בזול
ותבואת בעל הבית ביוקר

סתם תבואה של לקוטות אינה יפה כתבואת בעל הבית, כי הלקוט מערב בתבואה שיבולי שיפון עם שיבולי חטים. **ולכן אם היתה תבואת הלקוטות נמכרת בזול, ותבואת בעלי בתים נמכרת ביוקר, אין פוסקים עם בעל הבית** לתת לו מעות עתה, **ולקבל ממנו תבואתו לאחר זמן, במחיר תבואת הלקוטות**, כי בזה מקבל תבואה יקרה בזול, תמורת הקדמת מעותיו.

אם יצא השער של תבואת לקוטות, ולא יצא השער של תבואת בעלי בתים, פוסקים עם הלקוטות, לתת להם מעות עתה, ולקבל מהם את התבואה לאחר זמן, [אף על פי שאין עתה תבואה ביד המוכר], **כי נקל עתה להשיג תבואה מלקוטות**.

אבל אין פוסקים עם בעלי בתים, [שאין בידם תבואה], לתת להם מעות עתה, ולקבל התבואה אחר זמן, אף על פי שנקל להשיג תבואה מלקוטות, כי בזיון לבעל הבית להשיג תבואה מלקוטות, וגם אינו יכול להשיג תבואה יפה כשל בעלי בתים, ומשני הטעמים הללו אי אפשר לפסוק עמו, **כי לו לא נקל להשיג את התבואה שצריך לתת לקונה**.

לווים על שער שבשוק

יש מפרשים שכשם שדרך מכירה מותר לשלם מעות על הפירות מראש, ולקבל את הפירות לאחר זמן, כפי השער של עכשיו, אף על פי שהתייקרו בינתיים, [כגון שנתן 25 דינר לקבל כור חטים, ובאותו זמן היה מחירו 25 דינר, ולאחר זמן עלה מחירו להיות 30 דינר, מקבל את הכור היקר, אף על פי ששווה יותר ממה ששילם]. כך **מותר לאדם להלוות מעות לחבירו, על מנת שאם לא יפרע לו מעות עד זמן פלוני, יתחייב לשלם לו פירות בשווי המעות שקיבל, לפי שער הפירות עכשיו, אף על פי שהתייקרו הפירות בינתיים**, [כגון שהלווה 25 דינר, בזמן שהיה כור חטים שווה 25 דינר, ולאחר זמן כשהגיע זמן הפירעון, עלה מחירו הכור להיות 30 דינר, אם אינו פורע 25 דינר כמו שלווה, ישלם כור חטים, אף על פי ששווה 30 דינר, וזה יותר ממה ששילם].

ובהלכות גדולות מפרש, שכשם שמותר ללוות סאה בסאה, כשיש ללווה סאה בביתו, [כי כשיש לו סאה בביתו הרי היא כקנויה למלווה מיד, ואף אם התייקרה קודם שנטלה, הרי היא כמי שהתייקרה ברשותו, ולא קיבל סאה השווה יותר מהסאה שנתן, (כפי שהתבאר בתחילת הפרק ויתבאר בעזה"י גם בסופו)]. כך **מותר ללוות סאה בסאה, אף על פי שאין ללווה סאה בביתו, אם יצא השער, ונקל לו להשיג סאה כזו בשוק**, כי בזה שנקל להשיג זאת בשוק, הרי זה כאילו כבר קנה אותה, ויש לו בביתו, וזכה בה המלווה, [וכתבו התוס', שאין להתיר אלא אם כן יש ללווה מעות, שיכול לקנות בהם פירות].

דין מוליך חבילה ממקום למקום, הוא כעין דין טרשא דרב חמא, המבואר בדף ס"ה.

דף עג

הלוואת סאה הסאה כשיש לו בביתו

מי שיש לו סאה בביתו, מותר ללוות סאה, על מנת לפרוע סאה. אפילו אם לווה במקום שהיא נמכרת בזול, ופורע במקומו שהיא נמכרת בו ביוקר.

חמרים שמוכרים תבואה למלווים להם ומהנים אותם במכירה בדבר הנראה כריבית

החמרים קונים תבואה במקום שהיא נמכרת בזול, ומוכרים אותה במקום שהיא נמכרת ביוקר, ומשתכרים בכך.

רש"י מפרש שמותר לחמרים לקבל מעות מבעלי בתים, על מנת לתת להם לאחר זמן תבואה בזול, [כפי שהיא נמכרת במקום שהחמרים קונים אותה], אף על פי שבמקומם של המלווים היא נמכרת ביוקר, ונמצא שהחמרים נותנים להם תבואה בזול, מחמת הקדמת המעות, **והדבר נראה כריבית.**

ותוס' כתבו, אם החמרים מקנים את התבואה למלווים **רק** כשנותנים להם אותה, נמצא שמחזירים דבר השווה יותר ממה שלוו, ואסור, ואין יכולים לתת למלווים תבואה בזול, אלא **אם כן יקנו למלווים את התבואה בשעה שקונים אותה, שאז היא שווה כפי מה שלוו,** ונמצא שפורעים את חובם בלא להוסיף כלום, **ומכל מקום התירו להם דבר הנראה כריבית, והוא שיוליכו את התבואה שקנו למלווים עד מקומם, בלא ליטול מהם שכר על כך,** אף על פי שבכך מהנים את המלווים להם.

והטעם שמותר לעשות כן, כי באמת מה שהחמרים נותנים למלווים יותר ממה שלוו, אין זה מחמת הקדמת המעות, כי אפילו לא היו מניחים להם להשתמש במעות כשיהיו אצלם, **אלא** תובעים מהם לתת להם את הפירות מיד, כדאי לחמרים לקבל את המעות, ולתת את הפירות למלווים בלא רווח, **משום שיש לחמרים הנאה בעצם מעשה הקניין,** [שקונים תבואה במקום שמוכרים להם], ועל ההנאה הזו הם משלמים למלווים, ולא על המתנת המעות אצלם.

לדעת רב פפא – יש להם הנאה בכך שקונים ומוכרים, אף על פי שאין להם רווח במכירה הזו, **כי על ידי זה, המוכרים הראשונים מכירים אותם כסוחרי תבואה, ובפעם אחרת יתנו להם בהקפה ויוכלו להרוויח.** [כן פירש רש"י. **אבל ר"ח פירש, שיש לחמרים הנאה מהמלווים,** בכך **שמגלים להם אם עלה השער בזמן שלא היו כאן,** וכנגד ההנאה הזו הם חוזרים ומהנים את המלווים, ולא כנגד הנאת הקדמת המעות].

ולדעת רב אחא בריה דרב איקא – שווה לחמרים להנות את המלווים, כי יודעים שעל ידי זה, **כשישמעו המוכרים להם שאינם מרוויחים, יוזילו להם את התבואה עוד, כדי שיהיה להם רווח** כשיחזרו וימכרו, **ולא ימנעו מלסחור עימהם,** וכנגד מה שהם מוזילים לחמרים, החמרים חוזרים ומהנים את המלווים, ולא כנגד הלוואת המעות. [וטעם זה ישנו רק בחמרים הידועים לסוחרי תבואה במקום שקונים אותה, אבל אם אינם ידועים לסוחרי תבואה, לא יאמינו להם המוכרים, שהם מוכרים במקומם בלא רווח, ולא יוזילו להם].

ולא נאמר הדין הזה אלא בתבואה [ודברים הדומים לה], **שרגילים לקנותה תמיד באותו מקום,** כי בזה יש לחמרים הנאה מעצם מעשה הקניה והמכירה, מטעמיהם של רב פפא ורב אחא, אבל הקונים סחורות פעם במקום פלוני, ופעם במקום אלמוני, אין להם הנאה למכור למלווים להם בלא רווח, כי בכך שיכירו אותם המוכרים במקום אחד, לא יכירו אותם במקום אחר, ואין להם תועלת למכירות הבאות כשימכרו עתה בלא רווח, [ואין כאן את טעמו של רב פפא], וגם לא יוזילו להם המוכרים להם, אף כשישמעו שאינם מרוויחים, כי יודעים שבכל מקרה, בעתיד יקנו במקומות אחרים ולא ישובו לסחור עימהם, [ואין כאן את טעמו של רב אחא].

פרדיסא

לדעת רב, המשלם לבעל הכרם, כדי לקנות ממנו את היין שיעשה הכרם, ומשום שמקדים לשלם קודם שנגמר הפרי, וממתין עד שיעשה היין, **מקבל את היין בזול, עובר באיסור ריבית.**

ולדעת שמואל, אין בזה משום ריבית, כי פעמים לא יעשה הכרם יין כפי שהיה סבור, ונמצא מפסיד, ומקבל פחות ממה ששילם, ומאחר שמקבל עליו את הפסד היין, נמצא שבעבור זה היין נמכר לו בזול, ולא כנגד הקדמת המעות.

רש"י מפרש, שרב ושמואל נחלקו, במשלם כדי לקבל את כל היין שיעשה הכרם, בין הרבה בין מעט, ולכן שמואל מתיר, כי פעמים יעשה הכרם מעט, ומחמת שמקבל עליו את ההפסד הזה קונה את היין בזול. **אבל אם משלם כדי לקבל סך מסוים של יין,** ומחמת שמקדים לשלם מקבל אותו בזול, **הכל מודים שעובר באיסור ריבית,** שהרי אינו מקבל עליו שום הפסד.

ולפירוש השני בתוס' [בדף ס"ד], **הכל מודים שאם משלם כדי לקבל את כל היין שיעשה הכרם,** בין רב בין מעט, **אין כאן משום ריבית,** כי הוזלת המחיר היא

מחמת שמקבל עליו את ההפסד, אם יהיה מעט יין, ולא מחמת הקדמת המעות. **ולא נחלקו אלא כשמשלם לקבל סך מסוים של יין**, שלדעת רב מאחר שלעולם יקבל את הסכום הזה, הרי הוזלת המחיר היא כנגד הקדמת המעות, ואסור, ולדעת שמואל מותר, כי אם יהיה היין גרוע, יקבל עליו את ההפסד הזה, ומחמת זה מקבל את היין בזול, ולא מחמת הקדמת המעות.

רש"י פירש כאן, **שהמחלוקת הזו היא במשלם על היין בזמן שהפרי סמדר או בוסר**, ולא הגיע לביכור. **אולם ללשון השני בדף ס"ד, יש להעמיד את המחלוקת במשלם על היין בזמן שעוד לא יצא הפרי כלל**, אבל אם הוא כבר סמדר או בוסר, הכל מודים שאין כאן משום ריבית.

ולפירוש רש"י, במקום שבוצרים את הכרמים בשוורים, מודה רב שמותר להקדים לשלם כדי לקבל את היין בזול, כי כשבוצרים את הכרמים בשוורים ההפסד שכיח יותר, ומחמת שמקבל עליו את ההפסד מוזילים לו את היין, ולא מחמת הקדמת המעות.

ולפירוש ר"ח, רב מודה שהמשלם לבעל עדר בקר, כדי לקנות את העגלים שיוולדו לו במשך השנה, בין הרבה בין מעט, **מותר לשלם לו מראש כדי לקנותם בזול**, כי רגילות שהרבה מפילות את עוברן, ומחמת שמקבל עליו את ההפסד הזה, מוזילים לו את מחיר העגלים, ולא מחמת הקדמת המעות.

עד מתי השדה משועבדת לאריס

המוריד אריס לעבוד בשדהו, ולחלוק עמו בתבואה, **השדה משועבדת לאריס עד שתתבשל התבואה כל צרכה**, ולכן אם אין התבואה מתבשלת כל צרכה עד אייר, המסלק אותו בניסן וחולק עמו אז, עושה שלא כדין, כי בכך הוא מפסיד את האריס, שהרי אם היה ממתין לו עד אייר, היתה התבואה מלאה יותר, וגם חלק האריס היה גדול יותר.

הבית שמשכן הנוכרי לרב מרי בר רחל

נוכרי אחד לווה מעות מרב מרי בר רחל, ומשכן לו בית על ההלוואה, [באופן שמותר לקחת מנוכרים, ואסור לקחת מישראל, כגון שיוכל לגור בבית בלא לנכות את שכר הנאתו מהחוב, אף על פי שהנוכרי יכול לסלקו בכל שעה שיחזיר את החוב, דהיינו בלא נכייתא, באתרא דמסלקי, וזה אסור בישראל משום ריבית], **ולאחר מכן קנה רבא את הבית** מהנוכרי, [כי לא ידע שהוא ממושכן לרב מרי], **וכשנודע לו שהבית ממושכן לרב מרי** בר רחל, **לא נטל ממנו את דמי השכירות**.

רש"י מפרש שמותר לרב מרי להנות מהבית חנם, אף על פי שבכך מתרבה ממונו מחמת ההלוואה, ואף על פי שמשעה שהבית של רבא נמצא שגובה את הריבית מרבא, ואם כן גובה ריבית מישראל, **כי רבא אינו הלווה** אלא הנוכרי, וריבית שאינה באה מלווה למלווה מותרת, אף על פי שבאה מישראל אחר.

ולפירוש התוס', מאחר שרב מרי היה רשאי לעכב על רבא מלהחזיק בבית, עד שישלם לו את חובו, [שהרי הבית התמשכן לו על כך], **הרי זה כאילו רבא עצמו בעל חובו של רב מרי, ואף על פי כן מותר לרב מרי לדור בחנם** בבית שקנה רבא, ואינו כגובה ממנו ריבית, **כי** רבא קנה את הבית מהנוכרי, ומאחר שלנוכרי לא היתה זכות בשכירות הבית עד שיפרע את חובו לרב מרי, [שהרי מותר ללוות מהנוכרי על מנת לדור בביתו חנם], נמצא שכשהנוכרי מכר את הבית לרבא, לא היה יכול למכור לו את זכויות הבית, אלא לאחר פריעת החוב, ואם כן **רבא לא זכה עדיין בבית**, עד שהנוכרי יפרע את חובו לרב מרי, **ואם כן רב מרי לא נטל מרבא שום ריבית**.

יין שהחמיץ היה מקולקל מתחילתו

מי שיש לו יין, מותר לשלם לו עליו בשעת הבציר, בחודש תשרי, **קודם שיצא השער, על מנת לקבל לאחר זמן**, בחודש טבת, **יין טוב**, ואף על פי שהטעם שמותר לפסוק עמו קודם שיצא השער, ואין חשש שיתייקר, ונמצא נוטל יותר ממה ששילם, משום שיש למוכר יין, והוא נחשב כקנוי למשלם מיד, וכשמתייקר אחר כך, ברשות הקונה הוא מתייקר, ואם כן, הוא הדין אם החמיץ היין אחר כך, יש להטיל את ההפסד על הקונה, שהרי היין נחשב ברשותו, ואם המוכר מקבל אחריות על כך, הרי זה כריבית, שמהנה אותו כנגד הקדמת המעות.

ומכל מקום מותר לעשות זאת, כי רק הפסד שבא אחר המכירה, יש להטיל על הקונה, אבל יין שהחמיץ אחר המכירה, מקולקל היה מתחילתו, והקונה קנה יין טוב ולא מקולקל, ואם כן אין לו ליטול אלא יינות טובים.

הוסיפו לו מעט שלא
מחמת הקדמת המעות

מי ששילם מראש לקבל יין [או דבר אחר] לאחר זמן, ולא הוזילו לו מהמחיר מחמת הקדמת המעות, **ולא התנה לקבל שום הנאה אחרת מחמת הקדמת המעות, ולבסוף** כשקיבל את היין, **הוסיפו לו מעט** על מה שהיו חייבים לתת לו, **אין בכך איסור**, שאין התוספת הזאת מחמת הקדמת המעות, אלא מתנה בעלמא היא, ומותרת.

להשתעבד במי ששילם עבורו מס גלגולת

במקום שהיתה המלכות גובה מס גולגולת מהיהודים, והיה דין המלכות, שהמשלם עבור חבירו, מותר להשתעבד בו עד שיתן לו מה ששילם עליו, מותר למשלם להשתעבד בזה ששילם עליו, [אפילו בעבודה השווה יותר מהסכום ששילם], ואף על פי שלבסוף יחזיר לו את מה שחייב, ונמצא נהנה ממנו יותר ממה ששילם עבורו, כי דין המלכות הוא, שהכל עבדים למלך, והמלך משחרר את הנותנים מס גולגולת על עצמם, ואלו שאינם נותנים, נמכרים לאלו המשלמים עבורם, ואם כן **כשאחד פרע לחבירו, אין זה כמלווה לו ממון עד שיפרע לו את הסכום הזה**, שאז אסור לו ליטול ממנו ריבית, **אלא כאילו קנה אותו מהמלך**, ולבסוף כשהוא פורע לו את מה ששילם עליו, הרי הוא כמשחרר עצמו, **ואין איסור להשתעבד בעבדים שקונה**, אף על פי שלבסוף הם נותנים ממון להשתחרר.

להשתעבד בישראל שאינו נוהג כשורה

ישראל שאינו נוהג כשורה מותר להשתעבד בו, שנאמר, "לעולם בהם תעבודו ובאחיכם בני ישראל". [ובמסכת סוטה כתבו התוס', שהפסוק הזה הוא אסמכתא בעלמא, ואין הדין הזה נלמד מהתורה, אלא הוא קנס חכמים, לייסר את העוברים על הדת].

המקבל מעות לקנות יין בפרוותא דזולשפט

[=מקום שהוא נקנה בזול]

לדעת רב חמא, המקבל מעות מחבירו, כדי לקנות עבורו יין במקום שהוא נמכר בזול, ואומר לנותן, "אם לא אקנה לך יין שם, אתן לך יין משלי, כפי המחיר של אותו מקום", ולבסוף פשע ולא קנה לו את היין באותו מקום, **מחויב לקיים תנאו, ולתת משלו בזול.**

ולדעת רב זביד, רק אם אמר שיקנה איזה יין שימצא, חייב לקיים את התנאי, כי יש בידו לקנות שם יין, שהרי לא יתכן שאף אחד לא ימכור לו, וכשפשע ולא קנה, עליו לקיים את התנאי, **אבל אם אמר שיקנה לו יין מסוים**, מאחר שיתכן שאפילו אם היה רוצה לקיים את דבריו, לא היה עולה בידו, שהרי אין ודאות שהיו מוכרים לו את אותו יין, מעתה אף **כשפשע ולא קנה, אינו חייב לקיים תנאו**.

ולדעת רב אשי, בכל אופן אינו חייב לקיים תנאו, שאין התנאי הזה אלא אסמכתא בעלמא, והלכה שאסמכתא אינה מועילה.

דף עד

מהי אסמכתא ומה אינה אסמכתא

א. <u>שיטת רש"י</u> [על פי מה שביארו התוס'].

- **המתחייב לתת לחבירו איזה דבר אם יתקיים תנאי שאינו תלוי בו כלל**, [כמשחק בקוביא, שאומר אם תנצח אשלם לך], **אם התקיים התנאי חייב לשלם**, כי לא יתכן שהיה סבור שלא יתקיים התנאי, ומתחילה לא התכוון לתת, שהרי אין שום סיבה שיוכל לחשוב שלא יתקיים התנאי, ואם התנה, ודאי כוונתו לקיים.

- **<u>המתחייב לתת לחבירו איזה דבר אם יתקיים תנאי שיש בידו לקיים</u>, אם ראוי לתת את אותו הדבר, כשיתקיים התנאי**, [כגון חוכר שדה על מנת לשלם מחצית מהיבול, ואומר שאם לא יעבד את השדה כראוי, ישלם כפי מה שהיה ראוי לצאת ממנה, אם היה עובד כראוי - אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא], אם התקיים התנאי [שלא עיבד את השדה כראוי], **חייב לשלם**, כי בוודאי התכוון לכך. **<u>אבל אם אין ראוי לתת את אותו דבר</u>** כשיתקיים התנאי, [כגון חוכר שדה, ואומר שאם לא יעבד כראוי, ישלם סכום גדול מאוד, הרבה יותר ממה שהיה ראוי לבעלים, אם היה מעבד כראוי - אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי], **אף על פי שהתקיים התנאי**, [ולא עיבד כראוי], **אינו חייב לשלם** מה שאמר, כי ודאי לא התכוון לכך מעולם.

- **<u>המתחייב לתת לחבירו איזה דבר, אם יתקיים תנאי, שבדרך כלל יש בידו לקיים, אבל פעמים אינו יכול לקיימו</u>**, [כגון אם לא אקנה לך דבר פלוני אתן לך משלי בזול, שבדרך כלל בידו הדבר לקנות או לא לקנות, כי מצוי לקנות, ומכל מקום פעמים אין

המוכר מתרצה למכור, ואין בידו לקנות], **אף על פי שהתקיים התנאי**, [ולא קנה לחבירו מה שאמר], **אינו חייב לשלם**, כי ודאי לא התכוון לכך מעולם, אלא היה סבור שיבטל את התנאי, כי היה סבור שהדבר בידו.

ב. שיטת רבינו תם.

מתחילה פירש רבינו תם, שכל המתחייב לתת לחבירו איזה דבר, אם יתקיים תנאי שאינו תלוי בו, הרי זה אסמכתא, כי בוודאי לא התכוון לתת לחבירו על דעת מה שאין לו שליטה עליו. אלא שכל זה כשהתנאי הוא רק לטובת חבירו, כגון אם יתקיים התנאי, הוא ישלם לחבירו, ואם לא יתקיים שניהם אינם משלמים כלום, אבל כשהתנאי לטובת שניהם, כגון משחק בקוביא, שמי שמנצח, חבירו משלם לו, כל אחד מתכוון להקנות לחבירו, כדי שחבירו יתכוון להקנות לו, ולכן התנאי מועיל, אף על פי שאין ביד אחד מהם לקיימו.

ולאחר מכן פירש רבינו תם, שאסמכתא הוא כל תנאי שהאדם עושה כדי שחבירו יסמוך על דבריו, [ואפילו כשהתנאי מיטיב עם שניהם], מאחר שאין כוונתו בתנאי אלא שיאמינו לו, בוודאי לא התכוון לתת אם יתקיים התנאי, אלא שכשיראו שמוכן לתת אם יתקיים התנאי, יאמינו לו שברור לו שהתנאי לא יתקיים. אולם משחק בקוביא אינו אסמכתא, כי אינו מתנה עם חבירו כדי שיאמין לו שהוא ינצח, אלא עושה על מנת להרוויח.

סיטומתא

דרך החנוונים לקנות הרבה חביות מבעל הבית, ולקחת לחנות בכל פעם חבית אחת, [עד שמוכרים כל היין שבה], ומאחר שמניחים אצל המוכר את רוב החביות שקנו, עושים על החביות רושם, להיכר שהחביות מכורות, והרושם הזה נקרא סיטומתא.

יש אומרים שעשיית הסיטומתא מועילה לקנות את החביות כמו משיכה, ואחר שעשו את הסיטומתא, אי אפשר לחזור מהקניין.

ויש אומרים שרק במקום שנהגו כן בפירוש, עשיית הסיטומתא מועילה לקניין גמור, **אבל בשאר מקומות, אין עשיית הסיטומתא קונה** את החבית כמו משיכה, והבא לחזור מהקניין, יכול לחזור, **אלא** שצריך **לקבל עליו קללת מי שפרע**.

אם המקח ביד המוכר פוסקים עליו אף על פי שלא יצא השער

כבר התבאר שהטעם שאסור לתת מעות, על מנת לקבל את המקח אחר זמן, הוא משום שאם בין שעת מתן המעות לבין קבלת המקח יתייקר המקח, נמצא הלוקח מקבל דבר השווה יותר ממה ששילם, מחמת ששילם מראש, והרי זה כמלווה מעות, [משעת התשלום עד שעת קבלת המקח], ומקבל תמורת זאת הנאה, [שמקבל דבר השווה יותר ממה ששילם], וכל זה כשאין המקח ביד המוכר, [ולא יצא השער שעל ידו נקל להשיג את המקח], אבל אם המקח ביד המוכר, הרי זה כאילו קנאו הקונה בשעת התשלום, ואם כן כשהתייקר ברשות הקונה התייקר, ואין כאן שכר הקדמת מעות, משום שאין כאן הקדמת מעות כלל.

ובדף ס"ג התבאר, שמהטעם הזה שאין כאן הקדמת מעות, **אם המקח מוכן ומזומן ביד המוכר**, לתת אותו כמו שהוא, **מותר למכור אותו אפילו בזול**, על מנת לתת לאחר זמן, **אבל אם המקח שביד המוכר עדיין מחוסר תיקון, מותר למכור אותו רק לפי השער של הלקוטות** המוכרים עתה, [אף על פי שאינו שער הברור לכל, וכשיקבע השער לכל יהיה יקר ממה שהוא עכשיו], אבל אסור למכור פחות מהשער הזה, על מנת לתת לאחר זמן, כשיהיה הדבר מוכן.

אולם מדברי רש"י במשנתנו משמע, שאין חילוק בזה, **ובכל אופן** שהמקח ביד המוכר, **רשאי למכור אותו באיזה מחיר שירצה**.

לדעת רב, אין **המקח נחשב בידו של המוכר**, אלא **אם** כן **נגמרה מלאכתו**, והוא ראוי להינתן כמו שהוא, **או שהוא מחוסר מלאכה אחת, או שתים**, כדי שיהיה מוכן. **אבל אם הוא מחוסר שלוש מלאכות** או יותר, **הרי זה כדבר שאינו ביד המוכר**, ואין פוסקים עליו עד שיצא השער.

ולדעת שמואל, כל דבר שהאדם יכול להכינו, אפילו אם יגמר רק על ידי מאה מלאכות, מאחר שכל המלאכות בידו של האדם, **הרי זה כאילו הוא כבר מוכן בידו**, ופוסק עליו אף על פי שלא יצא השער. **אבל דבר** שאין האדם יכול להכינו, **ולא יהיה מוכן אלא על ידי שמים** [כצמיחת תבואה], **אף על פי שאינו מחוסר אלא** דבר **מועט להיות מוכן, אינו נחשב כדבר שביד המוכר**, ואין פוסקים עליו עד שיצא השער.

פסיקה על הגדיש

מלאכות שעושים בגדיש עד שיהיה ראוי להימכר הם: **א. לשטוח** העומרים בחמה. **ב. לייבש** את התבואה. **ג. לדוש. ד. לזרות** את המוץ ברוח על ידי רחת, כדי שישארו החטים בלבד.

לדעת שמואל – הגדיש נחשב כמוכן ביד בעליו, **ופוסקים עליו** קודם שיצא השער, **אף על פי**

שמחוסר כל ארבע מלאכות אלו, ואף על פי שהזרייה נעשית על ידי הרוח, ואין בכח האדם להביא את הרוח, מכל מקום יש בכוחו לנופף בנפה, ולזרות בלא הרוח הטבעית הבאה בידי שמים.

ולדעת רב – **אין פוסקים** על הגדיש, **אלא אחר ששטחוהו בחמה והתייבש, ונותרו** רק **שתי מלאכות** לגומרו, [**א. דישה, ב. זרייה**].

פסיקה על ענבים וזיתים

מלאכות שעושים בענבים ובזיתים עד שיהיו ראויים להימכר כיין ושמן הם: **א. חימום** בכלי [של ענבים קרוי עביט ושל זיתים קרוי מעטן]. **ב. הכנסה** למקום שדורכים אותם. **ג. דריכה**. **ד. המשכה** לבור.

לדעת שמואל – יש אומרים ש**פוסקים עליהם משעה, שהכניסו אותם לכלי להתחמם אף על פי שעדיין מחוסרים הרבה מלאכות**. ולדעת רבי חייא, חימום הענבים נחשב פעולה שהיא בידי שמים, ולכן מודה שמואל שאין פוסקים על הענבים, אלא אחרי שהתחממו בעביט.

ולדעת רב – **פוסקים עליהם, רק משעה שנותרו בהם שתי מלאכות** להיות מוכנים למכור. **ובמקומות, שהקונה עושה את** הפעולה של **ההמשכה** לבור, **פוסקים על הענבים משעה שהתחממו בעביט**, ולא נותר לבעלים אלא להכניסם לגת, ולדרוך עליהם בגת.

פסיקה על ביצי חרס

מלאכות שעושים בגושי עפר [=**ביצים**] **עד שנעשה קדרה** הם: **א. גילגול** הבוץ לפי מידת הכלי שחפץ לעשות ועשיית בית קיבול בתוכו. **ב. יבוש** הבוץ. **ג. הכנסה** לכבשן. **ד. שריפה** בכבשן. **ה. הוצאה** מהכבשן.

לדעת שמואל – **פוסקים על הביצים, אף על פי שמחוסרים כל המלאכות הללו**, כלומר מי שיש לו ביצים פוסקים עמו לקבל ממנו קדירות.

ולדעת רב – **פוסקים עליהם, רק משעה שנותרו בהם שתי מלאכות** להיות מוכנים למכור, **ובמקומות, שהקונה מוציא אותם מהכבשן פוסקים עליהם משעה שיבשו**, ולא נותר למוכר אלא להכניסם לכבשן ולשרפם.

ולדעת רבי מאיר אין חילוק ממה עושים את הקדרות. אבל לדעת רבי יוסי, אין הדין הזה אלא בקדרות העשויות מאדמה שאינה מצויה, אבל כשעושים את הקדרות מאדמה מצויה, פוסקים עליהם אף על פי שאין ביד המוכר כלום, כי בנקל יכול להשיג מאחרים, [במצב הנחשב כמוכן], והרי זה כאילו הוא מוכן בידו.

פסיקה על הסיד

מלאכות שעושים באבנים הנכנסות לכבשן [שבכך כבר נעשתה בהן מלאכה אחת] **עד שנעשות סיד** הם: **א. שריפה**. **ב. הוצאה** מהכבשן. **ג.** נותנים בהם מעט מים וצוברים אותם והן **נידוכות** מאליהן כקמח טחון.

לדעת שמואל – **פוסקים על הסיד משעה שראוי להכניס את האבנים לכבשן**, אף על פי שמחוסר ארבע מלאכות, משום שכל המלאכות בידי אדם הן, וכאילו יש ביד המוכר סיד מוכן.

ולדעת רב – **פוסקים עליו, רק משעה שנותרו בו שתי מלאכות** להיות מוכן, **ובמקומות, שהקונה דך את הסיד פוסקים עליו משעה שנכנסו האבנים לכבשן**, ולא נותר למוכר אלא לשרוף ולהוציא.

פסק על הפירות אחר שיצא השער ולאחר זמן הוזלו

נתן מעות בשווה כור חטים, על מנת לקבל כור חטים לאחר זמן, וכשהגיע הזמן הוזלו החטים, [כגון שנתן 25 דינר כשהיה כור חטים שווה 25 דינר, וכשהגיע הזמן שבא לקבלו, היה שווה הכור 20 דינר].

לדברי חכמים – **אם הקונה התנה עם המוכר, שאם יוזלו** החטים **יקבל ממנו יותר** מכור, [שכך ראוי לתת לו כנגד מעותיו], **על המוכר לתת** לו יותר מכור, ואם המוכר אינו רוצה, ומבטל את המקח, עליו לקבל קללת מי שפרע. **אבל אם הקונה לא התנה עם המוכר, שאם יוזלו** החטים **יקבל ממנו יותר** מכור, **אין המוכר חייב לתת** לו אלא כור, ואם הקונה חוזר בו מהמקח, עליו לקבל קללת מי שפרע.

ולדברי רבי יהודה – אין חילוק בין קונה שמתנה לקבל כנגד מעותיו אם יוזלו החטים, לבין קונה שאינו מתנה כן, כי **כל קניין הוא על דעת שאם**

יוזלו החטים, **הקונה יקבל יותר** חטים, כפי המעות שנתן, ואם המוכר אינו רוצה, ומבטל את המקח, עליו לקבל קללת מי שפרע.

והטעם שהם יכולים לחזור בהם מהמקח, [ולקבל מי שפרע], כשאינם רוצים לתת כמו שמחוייבים, אף על פי שהמוכר כבר קיבל את התשלום, [לחכמים הקונה יכול לבטל כשלא היה תנאי, אף שהדין עם המוכר, והמוכר יכול לבטל כשהיה תנאי, אף שהדין עם הקונה, ולרבי יהודה בכל אופן המוכר יכול לבטל, אף שהדין עם הקונה], **משום שבנתינת** המעות לא נגמר הקניין, אלא במשיכת המקח, וכל שלא היה קניין משיכה, יכולים לחזור בהם, אלא שהחוזר בו כשאין הדין עמו, מתקלל בקללת מי שפרע, [כמבואר בפרק רביעי].

ואף רבי שמעון, האומר שבנתינת המעות נגמר המקח, לעניין זה שהקונה אינו יכול לחזור בו, אפילו על מנת להתקלל, מודה הוא בזה לדברי חכמים, שהקונה שלא התנה, יכול לחזור בו מהמקח על מנת להתקלל, כי רק כשאין לו הפסד, אינו יכול לחזור מהמקח בשום אופן, אבל כשיש לו הפסד, [שמקבל חטים השווים פחות ממה ששילם], יכול לחזור בו מהמקח על מנת להתקלל.

ומודים חכמים, **שמי ששלח את חבירו**, **שיקנה עבורו איזה דבר**, **והשליח נתן מעות למוכר**, על **מנת לקבל את המקח אחר זמן**, **ולא התנה עמו שאם יוזל** המקח **יוסיף עליו** עד שיהיה שווה כמעות שנתן, **אם אחר כך הוזל** המקח, **וחזר בו המשלח** מהקניין, כי לא רצה לקבל דבר השווה פחות מהתשלום, **אין כאן קללת מי שפרע**, **לא לשליח** שקנה עבור המשלח, **ולא למשלח** שקנו עבורו.

השליח אינו בר קללה, כי לא הוא חזר בו, ומה הוא יכול לעשות אם המשלח חוזר בו.

והמשלח אינו בר קללה, כי אומר שלא מינה את השליח, אלא שיקנה כראוי, וכשלא התנה עם המוכר שאם יוזל המקח יוסיף עליו, קלקל, וממילא לא נעשה שליח לכך.

אריס הלווה זרעים מהבעל הבית

אף על פי שאסור להלוות סאה על מנת לקבל סאה, שמא תתייקר בינתיים, ונמצא הלווה מחזיר דבר השווה יותר ממה שלווה, יש אופנים שמותר לאריס ללוות זרעים מבעל הבית, על מנת להחזיר לו את אותה כמות של זרעים, אפילו אם יתייקרו אחר כך, [אריס הוא המקבל את השדה מבעל הבית, על מנת לחלוק עמו בתבואה].

במקום שנהגו שהאריס נותן את הזרעים – כל זמן שהאריס אינו מביא זרעים, **בעל השדה יכול** לסלקו מהאריסות, אפילו אם כבר החל לעבד את הקרקע [כגון בחרישה], ולכן מותר לו **להלוות לו סאה** [או מדה אחרת של] זרעים, **על מנת לקבל מהתבואה שתגדל**, **סאה** זרעים **יותר מהחלק הראוי לבעל הבית**, כי אין הדבר נחשב להלוואה, אלא כאילו בשעה שמלווה לו, מוריד אותו לאריסות על מנת לשנות מהמנהג, דהיינו שבעל הבית יתן את הזרע יותר ממה שבעלי שדות אחרים נותנים, וכנגד זה יטול ביבול יותר ממה שבעלי שדות אחרים נוטלים.

ובמקום שנהגו שבעל הבית נותן את הזרעים – אם כבר ירד האריס לעבוד את הקרקע, שוב אין בעל השדה יכול לסלקו, ואינו יכול להלוות לו סאה על מנת לקבל סאה, כי אין להחשיב את שעת ההלוואה כתחילת ירידת האריס לאריסותו, על מנת לתת לבעל הבית יותר יבול מהמנהג, כי תחילת ירידתו לא היתה על דעת כן, ואין יכול לשנות את התנאים אחר שכבר ירד, ואם ילווה סאה ויחזיר סאה, התשלום נחשב כתשלום של הלוואה, ולא כחלק מהאריסות, **ורק קודם שהתחיל לעבוד את הקרקע**, **יכול בעל השדה להלוות לו סאה**, **על מנת לקבל סאה יתרה ביבול**, שבזה ירידת האריס לאריסות היא על דעת כן, והתשלום הוא חלק בעל השדה.

ולפי פירוש רש"י בדף ע"ג [בסוגיית שבשי שבשא] יש אפשרות נוספת להלוות לאריס סאה בסאה, והיא אם המלווה יעבוד עם האריס מעט, שאז הסאה שמקבל אינה תשלום חוב, אלא תשלום על העבודה הזו שעובד עם האריס בקרקע.

ואף על פי שבמקום שמותר להלוות לאריס סאה בסאה, מותר לקבל את התשלום אפילו אם התייקרו החטים בינתיים, רבן גמליאל היה מחמיר על עצמו, וכשהיו החטים מתייקרות היה נוטל חטים השוות עתה כפי מה שהיו שוות החטים שהלווה.

דין מי שעבר והלווה סאה בסאה

אם התייקרו החטים – אסור לו לגבות סאה חטים, כי היא יקרה ממה שהלווה, ולא **יגבה** אלא **כפי מה שהיו** החטים **שוות בזמן ההלוואה**.

ואם הוזלו החטים – **יקבל סאה** חטים כמו שהלווה, **אף על פי שהיא שווה פחות ממה שהלווה**.

דף עה

הלוואת סאה בסאה

הכל מודים, ש**מי שאין לו חטים**, [או כל דבר אחר שרוצה ללוות מחבירו חוץ ממעות], **אסור לו ללוות** מחבירו, על מנת להחזיר חטים כמו שלווה, כגון ללוות **סאה**, **על מנת להחזיר סאה**, שמא בינתיים יתייקרו החטים, ונמצא מחזיר דבר השווה יותר ממה שלווה. [והרוצה ללוות חטים מחבירו, יטול את החטים, על מנת לשלם את שווי החטים].

ומי שיש לו חטים, ובא ללוות חטים מחבירו:

לדעת חכמים [שהלכה כמותם] – **מותר** לעשות כן, משום שאיסור ריבית של סאה בסאה, אינו אסור אלא מדברי חכמים, וכשיש ללווה חטים, הרי זה כאילו שהחטים הללו נקנים למלווה תחת מה שנתן, וכשהתייקרו, ברשות המלווה התייקרו. **לדברי רב הונא** מותר לעשות זאת **רק אם יש ללווה חטים כנגד כל מה שלווה**, **ולדברי רבי יצחק** כל דבר שיש ללווה **אפילו מעט**, מותר לו ללוות כמה שרוצה.

מתוך דברי רש"י ותוס' משמע, שאם היה ללווה סאה חטים, ולווה סאה חטים, הכל מודים שרשאי לחזור וללוות סאה נוספת אחר זמן, שהרי הסאה הראשונה שהיתה לו, אינה קנויה למלווה באמת, אלא מאחר שאפשר להחשיבה כקנויה לו, התירו חכמים את ההלוואה, אבל אם ירצה הלווה לאכול אותה, ולתת אחרת רשאי, ולכן אם עדיין היא קיימת, יכול ללוות עליה פעם נוספת, שהרי אינו צריך להעמידה קיימת להלוואה הראשונה, ולא נחלקו רב הונא ורבי יצחק אלא כשלווה בבת אחת יותר ממה שיש לו, שלדעת רב הונא אסור לעשות זאת, ולדעת רבי יצחק, מתוך שמותר ללוות כמה סאים בזה אחר זה, מותר ללוותם גם בבת אחת, וכן פסקו התוס'.

אולם ריב"ן מפרש, שלדברי הכל אסור ללוות בבת אחת יותר ממה שיש ללווה, וכל מחלוקתם היא, כשבא ללוות בכמה פעמים, כל פעם כנגד מה שיש לו, שלדעת רב הונא מאחר שלווה פעם אחת כנגד מה שיש לו, שוב אינו יכול ללוות פעם נוספת, ולדעת רבי יצחק יכול ללוות פעם נוספת, וכן אם ילווה בבת אחת, ויאמר שלא יקנה הכל בבת אחת, אלא מעט מעט בזה אחר זה, הרי זה כלווה ממש בכמה פעמים, ומותר.

ולדברי הלל [שכמותו פסק רב נחמן] – **אף כשיש ללווה**, **אסור ללוות סאה בסאה** משום ריבית.

הלוואה של דבר מועט ככבר לחם:

לדברי חכמים – בדבר מועט **לא החמירו חכמים לאסור** הלוואה שאינה מטבע.

כן פירש רש"י, והוא כפירוש השני בתוס', שאף על פי שחכמים מודים שבני אדם אינם מוחלים אפילו על דבר מועט, וכשהכבר מתייקר הלווה מוחל למלווה על ההתייקרות רק מחמת שהלווה לו, מכל מקום לא החמירו באיסור סאה בסאה כל כך.

אבל לפירוש הראשון בתוס', הטעם שחכמים מתירים ללוות ככר בככר, כי לדעתם אף על פי שבני אדם קפדנים על ממונם, על המעט הזה הם מוחלים אף שלא מחמת הלוואה, והרי זה כמתנה בעלמא].

ולדברי הלל – אין חילוק בין הלוואת סאה להלוואת דבר מועט ושניהם **אסור**ים.

ומבואר בתוס' שהטעם לכך, כי סתם בני אדם מקפידים גם על דבר מועט, וכשהתייקר הככר, אין הלווה מוחל על כך למלווה, אלא מחמת ההלוואה, אבל אם ידוע שהלווה אינו מקפיד, ומוחל על דבר מועט כזה, מותר.

דין בני חבורה המקפידים זה על זה

א. לעניין איסור מדה מניין ומשקל:

יש מפרשים שמחמת שהם מקפידים שלא למחול זה לזה אפילו על דבר מועט, מן הסתם יבואו לידי איסור מדידה בשבת ויום טוב.

יש מפרשים שיעברו על מה ששנינו, אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה, ובלבד שלא יזכיר שזה כלי של מדידה, וכן על מה שאמרו שמותר לשקול ביד אבל לא במאזנים, ואלו מתוך שהם מקפידים, יזכירו שמודדים בכלי מדידה, וישקלו בכף מאזנים.

ויש מפרשים שאסור לומר בשעת חלוקה, אתה נטלת 20 גם אני אטול 20, משום שזה עובדא דחול, והם יעברו על האיסור.

ויש מפרשים שזה מותר, אבל אסור לאחד לומר לחבירו, המתן עד שאמנה כמה נטלת, כדי שאטול כמותך, והם יעברו על האיסור.

ובה"ג מפרש, שאסור לחשב כמה נטל עד עתה ולצרף עם מה שנוטל עכשיו, כשעל ידי החישוב הזה יש נפקא מינה לתשלום, והם יעברו על האיסור.

ויש מפרשים שמאחר שהם מקפידים כל כך, אסור

להם למדוד בשבת ויום טוב גם באופן שמותר לאחרים. ולכן אסור להם למדוד בכלי המידה, אף בלא להזכיר שהוא כלי מדידה, ואסור להם לשקול אפילו ביד.

ויש מפרשים שמאחר שהם מקפידים כל כך, ואינם מוחלים זה לזה כלום, **יבואו לידי איסור גזל**, כי אי אפשר לדייק כל כך במידה, ומאחר שאין מוחלים, נמצאו הנוטלים יותר מהמידה, גוזלים.

ב. לעניין איסור הלוואה ופירעון.

שנינו **שהלווה מחבירו דבר מאכל בשבת, לא יאמר בלשון הלוואה**, [שמא יבוא לכתוב שטר מלווה], אלא בלשון שאלה, השאילני כך וכך, **ואלו מתוך שהם מקפידים, יעברו** על האיסור, **ויאמרו בלשון הלוואה**.

תלמידי חכמים מותרים להלוות זה לזה בריבית

תלמיד חכם שלווה מתלמיד חכם, מותר להחזיר לו יותר ממה שלווה ממנו, ואפילו כשאמר שיעשה כן קודם שלווה, **כי** תלמידי חכמים **יודעים שריבית אסורה, ואין הלווה מוסיף מחמת ההלוואה, אלא משום שרצה לתת מתנה** למלווה גם בלא ההלוואה.

והתוס' כתבו, שמותר לעשות כן רק אם התוספת היא דבר מועט. [ומכל מקום מדברי הגמרא מוכח, שמותר להוסיף אפילו חומש על הקרן].

להלוות בריבית לבני ביתו

לדעת רב, מותר לאדם להלוות בניו ובני ביתו בריבית, כדי שירגישו כמה מצטער הלווה, המתחייב לשלם ריבית, ויבינו כמה גדול עונשו של ריבית.

אולם להלכה אסור, שמא יתרגלו לעשות כן, מחמת שיחמוד ליבם את השכר.

עבודה תמורת עבודה

המבקש מחבירו שיעשה עמו איזו פעולה שמשלמים עליה שכר, **ובתמורה הוא יעשה עמו פעולה אחרת** לאחר זמן.

אם הפעולות שוות – **מותר**. כי מותר לאדם ללוות ולהחזיר מה שלווה. כגון עידור כנגד עידור, או ניכוש כנגד ניכוש. ובלבד ששניהם פעלו באותה תקופה, כגון ששניהם פעלו בזמן שהארץ יבשה, או ששניהם פעלו בזמן הגשמים.

ואם הפעולות אינן שוות – **אסור**. כי אם המבקש יפעל עמו לאחר זמן פעולה השווה יותר, נמצא שבשכר שהמתין לו מלשלם לו מיד על מה שפעל עמו, החזיר לו פעולה יקרה יותר. כגון עידור כנגד ניכוש, או ניכוש כנגד עידור, ואפילו אם שניהם פעלו באותה תקופה. וכשפעולה אחת בימי היובש, ופעולה אחת בימי הגשמים, אפילו שניהם עידור או שניהם ניכוש אינם שוות.

ריבית מוקדמת וריבית מאוחרת

נתן עיניו ללוות ממנו, והקדים לשלוח לו מתנה, ואמר "בשביל שתלווני", זו היא ריבית מוקדמת.

לווה ממנו, והחזיר מעותיו, ולאחר מכן שלח לו מתנה, ואמר "בשביל מעותיך שהיו אצלי", זו היא ריבית מאוחרת. [ומבואר בדף ס"ג שרק אם אומר ששולח את המתנה מחמת ההלוואה נחשב כריבית מאוחרת, אבל אם שולח סתם, מותר. ע"ש בתוס'].

ריבית דברים

כשם שאסור ללווה להנות את המלווה בממון, כך אסור לו להנות אותו בדיבור, שנאמר "נשך כל דבר אשר ישך", לרבות ריבית של דיבור, כגון:

- אם קודם שלווה ממנו, לא היה רגיל להקדים שלום, בשעה שנעשה בעל חוב גם כן אסור לו להקדים לו שלום.

- אם הגיע פלוני שהמלווה מצפה לו, לא יבוא אליו הלווה לבשר לו זאת, כי מהנה אותו בכך.

איסורים שנאמרו למלווה

א. את כספך לא תתן לו בנשך (ויקרא כ"ה ל"ז) – המלווה אסור לתת את ממונו על מנת לקבל ריבית.

ב. אל תקח מאתו נשך ותרבית (ויקרא כ"ה ל"ו) – המלווה אסור לקחת את הריבית.

ג. לא תהיה לו כְּנֹשֶׁה (שמות כ"ב כ"ד) – המלווה לחבירו ויודע שאין לו לשלם, אסור לתובעו, ואף לא לעבור לפניו, שלא יראה לו כנושה בו ויבוש.

ד. לא תשימון עליו נשך (שמות כ"ב כ"ד) – המלווה אסור להשית ריבית על הלווה, כלומר אסור לו

לפסוק עם חבירו, אלווה לך על מנת שתחזיר לו בריבית.

ה. ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י״ט י״ד) – [**א**] המלווה אסור להלוות באופן שיש בהלוואה איסור ללווה, כי מכשילו בכך באיסור. [**ב**] המלווה [אף בלא ריבית], אסור להלוות ממונו בלא עדים, [אפילו לתלמידי חכמים], כי בכך עולה על דעת הלווה לכפור, [או שישכח מההלוואה, ולא יאמין למלווה שאומר שלווה ממנו], ונמצא המלווה בלא עדים, גורם לעוון הזה של הלווה, [וגם גורם קללה לעצמו, כי כשלא יוכל להוכיח צדקתו, יאמרו הכל ששיקר, ונאמר ״תאלמנה דברי פי שקר״].

איסורים שנאמרו ללווה

א-ב. לא תשיך לאחיך ... ולאחיך לא תשיך (דברים כ״ג כ׳-כ״א) – הלווה אסור לתת ריבית למלווה.

ג. ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י״ט י״ד) – הלווה אסור ללוות באופן שיש בהלוואה איסור למלווה, כי מכשילו בכך באיסור.

איסורים שנאמרו לערב ולעדים

א. לא תשימון עליו נשך (שמות כ״ב כ״ד) – הכל אסורים להשית ריבית על הלווה, וכשנעשית הלוואה בריבית על פי הערב והעדים, הם שמים ריבית על הלווה.

ב. לפני עור לא תתן מכשול – אם המלווה לא היה מלווה ללווה בריבית בלא הערב והעדים הללו, נמצא שהם מכשילים אותו ואת הלווה באיסור ריבית, ועוברים גם באיסור הזה.

שלשה צועקים [בבית דין של מטה]
ואינם נענים [שהרי הם גרמו לעצמם]

א. מי שיש לו מעות ומלווה אותם בלא עדים.

ב. הקונה אדון לעצמו. יש אומרים שזה הרוצה שיחשבו שאינו בעל ממון, ואומר על מעותיו, ״מעות שאני משתמש בהם, של פלוני הנוכרי הם״, ופעמים שהנוכרי שומע, ומעמיד עדים שכך אמר, ונוטל ממנו את ממונו. ויש אומרים שזה הכותב נכסיו לבניו בחייו. ויש אומרים שזהו מי שרע לו במקום זה, ואינו הולך למקום אחר.

ג. מי שאשתו מושלת עליו.

פרק ששי השוכר את האומנין

דף עה

כתבו התוס׳ שהשם **אומנין** הוא שם כולל ל**שכירי יום** ו**לקבלנים**. אבל בשם **פועלים** נקראים רק **שכירי יום**.

שכיר הוא הנוטל שכר על פעולתו, ולא על התוצאה של הפעולה, (יש שכיר של פעולת יום, או זמן קצוב אחר, ויש שכיר למספר קצוב של פעולות). וקבלן הוא הנוטל שכר על התוצאה של פעולתו, ולכן הנוטל שכר על פעולת חרישת השדה הוא שכיר, והנוטל שכר על שהשדה חרושה הוא קבלן.

שם בעל קרון

י״ג שבעל קרון [הנשכר להוליך בו דברים ממקום למקום] נקרא במשנה בשם **קדר**. והתוס׳ כתבו, שקדר אינו שם בעל קרון, אלא שם עושה קדרות, אלא שהרבה עושי קדרות היו להם קרונות, והיו נשכרים להוליך בהם דברים, ולכן נקטה המשנה השוכר את הקדר. **וי״ג** שבעל הקרון נקרא במשנה **קרר**.

דף עו

דין פועלים שהטעו זה את זה

כשבעל הבית אמר לאחד, **צא ושכור לי** פועלים, **ואשלם** להם **3** זוז ליום, **והלך** השליח, **ושכר** פועלים, **ואמר** להם **שישתכרו 4** זוז ליום.

- **אם השליח אמר** לפועלים ״**שכרכם עלי**״, הוא **חייב לשלם להם 4 כפי שאמר**, **וחוזר ונוטל מבעל הבית מה שנהנה מהפועלים**, [אם פעולתם שווה 3 זוז, יקבל מבעל הבית 3 זוז. ואם פעולתם שווה 4 זוז, יקבל מבעל הבית 4 זוז].

- **אם השליח אמר** לפועלים ״**שכרכם על בעל הבית**״, **כשהפעולה שווה 4** זוז [כמו שאמר השליח], **יטלו מבעל הבית 4 זוז על כרחו**, כי נהנה מהם ב-4 זוז, **וכשהפעולה שווה 3 זוז** [כמו שאמר בעל הבית], **יטלו ממנו 3 זוז**, **ואין להם להתרעם**, כי אין ראוי לתת להם יותר.

וכשיש המשלמים על הפעולה **4** זוז, **ויש**

המשלמים עליה **3** זוז, **אינם יכולים לתבוע** מבעל הבית **אלא 3** זוז, כי יאמר שכך הפעולה שווה בעיניו, **ויש להם תרעומת על השליח שהטעה אותם**, [ולפי התירוץ הראשון של הלשון הראשון זהו דין המשנה].

וכשאי אפשר לברר אם פעולתם שווה 4 זוז **או 3** זוז **והם טוענים שהיא שווה 4**, [כגון שחפרו תעלה של מים שרגילים ליטול על כך 3 אבל החופרים באופן מעולה נוטלים 4 והם טוענים שחפרו באופן מעולה ואי אפשר לבדוק כי המים מכסים את התעלה], מאחר שהמוציא מחבירו עליו הראיה, **אינם נוטלים אלא 3** זוז. **אולם** מאחר שטוענים שפעלו בשווה 4 זוז כי השליח אמר להם שיטלו כך, **יש להם להתרעם** עליו על שהטעה אותם, [ולפי התירוץ השלישי של הלשון הראשון זהו דין המשנה].

וכל זה בפועלים שרגילים להשתכר אצל אחרים, אבל בעלי בתים אינם רגילים להשכיר עצמם לאחרים, אלא אם כן ישתכרו יותר מהרגילות, ולכן כשהשליח שכר בעלי בתים למלאכה השווה 3 זוז, **ואמר** להם **שיטלו 4** זוז, **ולבסוף** אינם **נוטלים** אלא **3** [כמו שאמר בעל הבית], **יש להם תרעומת על השליח** שהטעה אותם, אף על פי שנטלו כפי שהכל רגילים ליטול, כי אם היו יודעים שיקבלו כפי שמקבלים שאר פועלים לא היו מתרצים, [ולפי תירוץ השני של הלשון הראשון זהו דין המשנה].

וכל הדינים הללו שווים, בין אם אמרו הפועלים בשעה שנשכרו, שמתרצים הם למה שאמר להם השליח [4 זוז], בין אם אמרו לו, הננו נשכרים כמו שאמר בעל הבית, שכוונתם למה שאמר בשם בעל הבית [4 זוז], ולא למה שאמר בעל הבית באמת [3 זוז], כי אין מתרצים לפחות ממה ששמעו ממנו.

וכשבעל הבית אמר לאחד, **צא ושכור לי** פועלים, **ואשלם** להם **4** זוז ליום, **והלך** השליח, **ושכר** פועלים, **ואמר** להם **שישתכרו 3** זוז ליום, בין אם המלאכה שווה 3 זוז, בין אם היא שווה יותר, **אין להם אלא 3** זוז כמו שהתרצו. **ו**מכל מקום מאחר שבעל הבית רצה לתת להם 4, **יש להם להתרעם על השליח**, שמנע מהם טובה זו, [ולפי הלשון השני זהו דין המשנה].

ואם הפועלים לא התרצו בשתיקה למה שאמר השליח, אלא אמרו לו, הננו נשכרים כמו שאמר בעל הבית, ספק בגמרא, אם כוונתם למה שאמר השליח בשם בעל הבית [3 זוז], שאין כוונתם באמירה הזו, אלא שלא יקבלו פחות ממה שאמר להם השליח, או שכוונתם, שאם בעל הבית אמר יותר מהשליח, אינם מתרצים אלא אם יקבלו כמו שאמר בעל הבית באמת, ויקבלו 4 זוז.

השוכר את האומנין וחזרו בהם [הם או בעל הבית]

כשבעל הבית שכר אומנין לעשות מלאכה, ועשו מקצתה, [ולא גמרו, כי אחד מהצדדים חזר בו]:

לדעת רבי דוסא – המתחייב לעשיית מלאכה, אסור לו לחזור בו, וכל החוזר בו ידו על התחתונה, וקונסים אותו בשיעור שיתקן בכך את ההפסד לחבירו, אלא אם כן הוא אנוס. **ולכן כשהאומנים חזרו בהם**, ידם על התחתונה, וכך יהיה הדין, אם כשחזרו בהם, לא התייקר שכר האומנים העושים מלאכה כזו, יקבלו על מה שעשו כפי מה שסיכמו תחילה, כגון אם סיכמו לעשות מלאכה ששכרה שני סלעים, ועשו מחצה, יקבלו סלע, אבל **אם התייקר שכר האומנים, כגון שמתחילה היה שכר העבודה שני סלעים, ועתה הוא שלושה סלעים, אם עשו מחצה, לא יקבלו על כך סלע, אלא חצי סלע**, כדי שבעל הבית לא יפסיד מחזרתם, וכשימצא אחרים שיגמרו בסלע וחצי, את המחצה הנותר, לא ישלם על הכל אלא שני סלעים, כמו שסיכם עמהם תחילה. **וכשבעל הבית חזר בו**, ידו על התחתונה, וכך יהיה הדין, אם כשחזר בו לא הוזל שכר האומנים העושים מלאכה כזו, יקבלו על מה שעשו כפי מה שסיכמו תחילה, כגון אם סיכמו לעשות מלאכה ששכרה שני סלעים, ועשו מחצה, יקבלו סלע, אבל **אם** כשחזר בו **הוזל שכר האומנים, כגון שמתחילה היה שכר העבודה שני סלעים, ועתה הוא סלע, אם עשו מחצה, יקבלו על כך סלע וחצי**, כדי שלא יפסידו מחזרת בעל הבית, וכשימצאו לגמור עבודת היום אצל אחרים, ויקבלו מהם חצי סלע יהיה בידם שני סלעים, כמו שסיכם עמהם תחילה.

ולדעת חכמים – המתחייב לעשיית מלאכה, מותר לו לחזור בו, ולכן אין לקנוס את החוזר, **ובכל אופן האומנים יקבלו על חלק המלאכה שעשו, כפי הראוי להם לפי החשבון שקצץ עמהם על כל המלאכה**, ואין קונסים את החוזר בו.

לתירוץ הראשון, רבי דוסא נחלק עם חכמים רק

בקבלן, אבל בשכיר מודה רבי דוסא, שמותר לו לחזור בו, ואם כן כשהוא חוזר בו, אין לקנוס אותו בשכר המלאכה שעשה.

ולתירוץ השני רבי דוסא נחלק עם חכמים גם בשכיר.

ומכל מקום, לכל התירוצים, רב פסק כרבי דוסא בקבלן, אבל בשכיר, הלכה כחכמים, שמותר לו לחזור בו, ולכן אין לקנוס אותו.

וכל זה לעניין תשלום חלק המלאכה שעשו, אבל ההפסד הבא מחמת החזרה, לעניין מה שנמצאים בטלים, שאין להם מלאכה לעשות, ואין לבעל הבית פועלים שיעשו מלאכתו, כך הוא הדין:

אם בעל הבית חזר בו, ויכולים למצוא עבודה אחרת תחת זו, אין להם עליו תביעת ממון, כי לא גרם להם הפסד בחזרתו, **אבל יש להם תרעומת** עליו, משום שצריכים לטרוח ולחפש עבודה אחרת.

וכן אם הפועלים חזרו בהם, ויכול למצוא אחרים תחתיהם, אין לו עליהם תביעת ממון, כי לא גרמו לו הפסד בחזרתם, **אבל יש לו תרעומת** עליהם, משום שצריך לטרוח ולחפש אחרים.

אך אם בעל הבית חזר בו, ואינם יכולים למצוא עבודה אחרת תחת זו, חייב לשלם להם, על שגרם להם הפסד יום עבודה, שהרי מחמת שסמכו עליו, לא ימצאו עבודה אחרת, [וחיוב גרמי הוא], **ומכל מקום לא ישלם להם** כפי שהיה ראוי לשלם, אם היו עובדים בפועל, **אלא** פוחת משכרם, **כפי מה שאדם מתרצה שיפחתו משכרו, בשביל שישב בטל ולא יעבוד**, [שאדם מתרצה שיפחתו לו מעט ולא יעבוד, אבל שיפחתו לו הרבה אינו מתרצה, כי מעדיף לעבוד ולהרוויח].

ואם הפועלים חזרו בהם, ואינו יכול למצוא אחרים תחתיהם, יל"ע אם **גם בזה חייבים לשלם לו**, על מה שבגרמתם אין לו עתה פועלים.

והדין הזה הוא במלאכה שאם לא תעשה היום, תעשה ביום אחר, אבל שכר פועלים למלאכה שאם לא תעשה היום, תאבד [=**דבר האבד**] וחזרו בהם, בלא אונס, ואינו יכול למצוא אחרים שיעבדו תחתיהם, [אלא אם ישלם לאחרונים הרבה יותר ממה שסיכם עם הראשונים], יש לו לעשות אחד מהדברים הבאים:

א. שוכר עליהם – כלומר שוכר פועלים אחרים ביוקר, ונוטל מהראשונים שחזרו בהם, את התשלום שמוסיף לאחרונים, [אם כשבאו הראשונים לעבוד אצלו, באו בידים ריקות, אינו יכול ליטול מהם כלום, אלא שלא ישלם להם את מה שכבר התחייב להם, על חלק העבודה שעשו, ואם באו עם כליהם, יכול ליטול מהם את כליהם].

ב. מטעה אותם – כלומר רשאי להטעות אותם, ולומר להם, אשלם לכם יותר ממה שפסקתי תחילה, ולבסוף לא ישלם להם, אלא כפי מה שפסק עמהם תחילה.

דף עז

בטלו הפועלים מחמת אונס גשמים

השוכר פועלים לחרישה, ולבסוף ירד גשם, והוצף השדה במים, ולא יכלו לחרוש.

אם קודם ששכרם, הוליך אותם לשדה, והיו יכולים לדעת, שאם ירד גשם לא יוכלו לחרוש, הרי זה כאילו נשכרו על תנאי שלא ירד גשם, ואם ירד גשם אין כאן שום שכירות. ואם לא הבינו זאת, ומחמת כן לא הלכו לחפש עבודה אחרת, והפסידו יום עבודה, אינו חייב לשלם להם כלום.

אבל אם קודם ששכרם לא הראה להם את השדה, היה עליו להתנות, שאם ירד גשם אינו צריך אותם, [כי לא כל השדות מתמלאות מהגשמים, ואם לא ראו את השדה, סבורים שיוכלו לחרוש למרות הגשם], ואם לא התנה, וירד גשם, [ומחמת שסמכו עליו אין להם עבודה אחרת], ישלם להם.

שכר פועלים להשקות שדהו ולבסוף לא נצרך להם

השוכר פועלים להשקות את שדהו ולבסוף נתמלאת מים ללא פעולתם.

אם נתמלאת מים מחמת הגשמים, פטור מלשלם להם, כי כל השוכר פועלים להשקות שדהו, הרי זה כשוכר על תנאי שלא ירדו גשמים, ואם ירדו גשמים, כאילו לא נשכרו כלל.

אבל אם שדה זו מיוחדת היא, שפעמים **הנהר גדל** ומשקה אותה, **ומחמת כן נתמלאה מים, חייב לשלם להם**, על שגרם להם שלא ישכרו אצל אחרים מחמת שסמכו עליו. ואין לומר, שלא

נשכרו אלא על תנאי שלא יגדל הנהר וימלא את השדה, כי אינם יודעים שיכול להיות כן.

שכר פועלים למלא מים מהנהר ויבש באמצע היום

השוכר פועלים להשקות את שדהו מהנהר ויבש הנהר באמצע היום.

אם דבר כזה אינו רגיל, הרי הוא נחשב לאונס, **ובעל הבית פטור** מלשלם להם, על שמחמתו הם בטלים, ולא נשכרו לעבודה אחרת.

ואם דבר כזה רגיל הוא, יש חילוק בדבר, **אם הפועלים יודעים** שיכול לקרות כן, **הרי זה כאילו שנשכרו על תנאי שלא יבש הנהר**, ואם יבש, אינם שכורים כלל לזמן היובש. **אבל אם אינם יודעים שיכול לקרות כן**, [כגון שאינם מבני המקום], על **בעל הבית** להתנות, שאינו שוכרם אלא על תנאי שלא יבש הנהר, ואם לא התנה, **חייב לשלם להם על הזמן שבטלים**, כי הוא גרם להם זאת.

נשלמה מלאכת הפועלים באמצע היום

השוכר פועלים ליום, ונשלמה מלאכתם באמצע היום, רשאי לתת להם עבודה אחרת שלא סיכם עמהם מתחילה, ובלבד שלא תהא קשה מהמלאכה שסיכם עמהם, ואם אינו נותן להם מלאכה אחרת, משלם להם על הזמן שהם בטלים, כפי מה שאדם רוצה שיפחתו משכרו ויהא בטל [כמבואר לעיל].

שכר פועלים ונשתנה השכר למלאכה זו

מי ששכר פועלים בזמן שהיתה המלאכה שווה שני סלעים, והתייקרה המלאכה, ובאו לחזור בהם, ופייס אותם, אין כוונתו להוסיף להם על מה שפסק עמהם, [אלא דיו שיטרח עבורם במאכל ומשקה].

ומי ששכר פועלים בזמן שהיתה המלאכה שווה שני סלעים, והוזלה המלאכה, ובא לחזור בו, ופייסו אותו הפועלים שלא יסלקם, אין כוונתם להוזיל לו ממה שפסק עמהם, [אלא דים שיטרחו במלאכה היטב].

מי ששכר את הפועלים בסלע, כשהיתה המלאכה שווה סלע פחות זוז ולבסוף התייקרה המלאכה, והכל נותנים עבורה סלע, אינו צריך להוסיף זוז על הסלע שפסק מתחילה.

ומי ששכר את הפועלים בסלע, כשהיתה המלאכה שווה סלע וזוז, ולבסוף הוזלה המלאכה, והכל נותנים עבורה סלע, אינו רשאי לפחות להם מהסלע שפסק עמהם מתחילה.

שילם מקצת המקח ובא אחד מהם לחזור בו

המוכר שדה לחבירו באלף זוז ונתן לו מהן, מאתים זוז ובא אחד מהם לחזור בו.

אם המוכר חוזר בו – יד הקונה על העליונה, אם **רוצה את המעות** שנתן, [כי לא רצה לקנות חלק מהשדה אלא את כולה], **נוטל** מעות, ואם **רוצה קרקע** כנגד המעות שנתן, **נוטל** קרקע.

לדעת רב נחמן בר יצחק כשנוטל קרקע, יטול את החלק המשובח של אותה שדה שבא לקנות מתחילה.

ולדעת רב אחא בריה דרב איקא, כשנוטל קרקע, **נוטל מהקרקע המשובחת מכל קרקעות המוכר**, כדין ניזק הגובה מהעידית, כי לעניין זה, המוכר נחשב כמזיק של הקונה, משום שאין מצוי שיהיו אלף זוז ביד אדם, והבא לקנות שדה באלף זוז, נאלץ למכור נכסים אחרים בזול, כדי שיהיו בידיו אלף זוז, וכשהמוכר חוזר בו, נמצא שהקונה מכר נכסיו בזול לחנם, והרי הוא כניזק.

ואם הקונה חוזר בו – יד המוכר על העליונה, אם **רוצה להחזיר את המעות** שקיבל, [כי לא רצה למכור חלק מהשדה אלא את כולה], **מחזיר** את המעות. ואם **רוצה** שיתקיים המקח כנגד המעות שקיבל, **נותן קרקע כנגד המעות** שקיבל.

לדעת רב נחמן בר יצחק יתן את החלק הגרוע של אותה שדה שבא למכור מתחילה.

ולדעת רב אחא בריה דרב איקא. יתכן שנותן את הקרקע הגרועה מכל נכסיו, ואינו כשאר בעל חוב הגובה מהבינוניות, כי מהתורה בעל חוב גובה מזיבורית, ותקנת חכמים שיגבה מבינונית, כדי שלא תנעול דלת בפני לווים, ובנידון זה אין את הסברא לתקן שיגבה מבינונית, ולכן נידון כדין התורה לגבות מזיבורית. ויתכן שבזה מודה לרב נחמן בר יצחק, והמוכר נותן את החלק הגרוע של השדה, שבא למכור תחילה, אבל לא קרקעות אחרות גרועות.

וכל הדינים הללו הם כשאפשר לחזור מהמקח, כשלא ניתנו המעות הראשונות אלא בתורת עירבון לקיום המקח, **אבל כשנתנו לשם תחילת פירעון, והשאר נעשה כמלווה, אי אפשר לחזור מהמקח**, ומיד כל השדה שייכת לקונה, ושאר מעות הרי הם כחוב שעליו לשלם.

- **אם המוכר מחזר אחר הקונה, שישלם לו את המעות**, מראה הוא בכך, שלא מכר אלא מחמת שהיה דחוק למעות, ואם כן, מאחר שאינו מקבל את הכל מיד, אפילו אם יתרת החוב אינה אלא מעט, לא חל המכר כלל, כי על דעת כן לא מכר, **ויכולים לחזור בהם**.

- **אבל אם המוכר אינו מחזר אחר הקונה**, שישלם לו, מראה הוא שבכל אופן רצה למכור את השדה, והמאתים שקיבל תחילת פירעון הם, ומיד כל השדה קנויה לקונה, **ואין אחד מהם יכול לחזור בו**.

- **ואם מכר את שדהו מפני שרעה בעיניו, אף על פי שמחזר אחר הקונה שישלם לו**, אין זה משום שמכר על דעת שיקבל את כל המעות מיד, כי ודאי רוצה למכור את הקרקע בכל אופן, ולכן חל המקח, אף על פי שהקונה עוד לא שילם כלום, וכל התשלום נעשה כחוב, **ואין אחד מהם יכול לחזור בו**.

- והחילוקים הללו הם, כשמכר ולא פירש אם מתכוון להקנות את הכל מיד, או לא, אבל **אם מפרש שמוכר את הכל מיד**, ושאר התשלום נעשה חוב על הקונה, חל כל המקח, **ואינם יכולים לחזור בהם, אפילו כשהמוכר מחזר אחר הקונה שישלם לו**. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, ראוי שיפרש כן תמיד, ולא יוכלו לחזור בהם.

דף עח

היה צריך מנה ומכר השדה השווה מאתים

ספק בגמרא, במי שהיה צריך מנה, והיו לו שתי שדות, אחת שווה מנה, ואחת שווה מאתים, והיה יכול לטרוח ולמצוא קונים לשדה השווה מנה, ולא טרח, אלא מכר את השווה מאתים, ולאחר מכן היה מחזר אחר הקונה שישלם לו.

האם מתוך שבחר למכור את הגדולה, ולא טרח למכור את הקטנה, מוכח שהגדולה אינה חביבה בעיניו, ודינו כדין מוכר שדהו מפני רעתה, שהמכר חל, אף על פי שמחזר אחר הקונה שישלם לו.

או שאין בכך ראיה שהשדה אינה חביבה לו, ומתוך שמחזר אחר הקונה שישלם לו, מוכח שלא מכר, אלא על תנאי שיקבל את כל התשלום מיד.

שכר את החמור ושינה במקום הילוכה

השוכר את החמור להוליכה במקום אחד והוליכה במקום אחר ומתה.

<u>אם הבהמה מתה על ידי דבר שבוודאי היתה מתה ממנו, גם אם היתה הולכת במקום ששכרה לכך, השוכר פטור מלשלם</u>. כגון ששכרה להוליכה בהרים, והוליכה במישור, ומתה על ידי שהוחלקה, [ובהרים היא ראויה להחליק יותר מאשר במישור], או ששכרה להוליכה במישור, והוליכה בהר ומתה מחמת החום, [ובבקעה חם יותר, וראויה למות מחום יותר מאשר בהר].

התוס' מפרשים, שהשוכר פטור, אף על פי שמתחילה פשע, כששינה להוליך במקום אחר ממה ששכר, שהרי כששכר להוליך בהר, והוליך בבקעה, פשע לעניין זה שהבקעה חמה יותר, וכששכר להוליך בבקעה, והוליך בהר, פשע לעניין זה שההר עלול להחליק, ומכל מקום, השוכר פטור, **אף לדעת האומרים תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, כי רק כשהאונס בא מחמת הפשיעה, הם מחייבים**, אבל האונס הזה היה בא לבהמה גם לולא הפשיעה, שהרי אם היה מוליכה בהר, ודאי היתה מחליקה, [שהרי אף במישור החליקה], ואם היה מוליכה בבקעה, ודאי היתה מתה מחום, [שהרי אף בהר מתה מחום], וכשהאונס היה בא גם לולא הפשיעה, הכל מודים שהשוכר פטור.

אולם רב אלפס מפרש, שלדעת האומרים תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, השוכר חייב בכל אונס שבא אחר פשיעה, אפילו אם היה האונס בא לולא הפשיעה, ולפירושו, הם אינם **פוטרים את השוכר**, אלא **משום שלדעתם המשנה מהולכה של הר לבקעה, ומבקעה להר, אינו נחשב פושע כלל**, כי אפשר להיזהר בהר מהחלקה, ובבקעה מהחום, [ורק כששינה ולא נזהר מהדבר העלול לקרות מחמת השינוי, הוא חייב כפושע].

<u>ואם הבהמה מתה מחמת ששינה מהשכירות</u>, והוליכה במקום שלא שכרה לכך, [אף על פי שלא הוליכה יותר ממה שאמר שיוליך אותה] **השוכר חייב לשלם**, כי מתה מחמת פשיעתו, שהוליכה במקום שעלולה להינזק בו, ולא שמרה מאותו נזק.

הדברים הפשוטים, כגון ששינה להוליכה בהר, והחליקה ומתה. **או** ששינה להוליכה **בבקעה**,

ומתה מחמת החום.

ולדעת אמרי דבי רבי ינאי, כגון שמתה כדרכה מחמת שינוי האויר בין המקומות. מרש"י משמע ש**אף על פי שאין הוכחה שהיה שינוי אויר בין המקומות**, המשכיר נאמן לומר, שמחמת השינוי היא מתה, כי היתה רגילה לאויר הרים או לאויר בקעה, וכששינה להוליכה לאויר אחר, מתה. **אבל התוס' כתבו**, שאם מתה כדרכה, אין המשכיר נאמן לומר שמתה מחמת שינוי האויר, אלא **אם** כן **ידוע שאותו יום היה האויר של המקום ששינה להוליכה בו**, **שונה** מהאויר של המקום ששכרה להוליכה בו, כגון שהוליכה במקום שלג ומטר.

ולדעת רבי יוסי ברבי חנינא, כגון שמתה מחמת מאמץ המלאכה, [אם שינה להוליכה בהר, מאמץ העליה גרם לה שאחר כך מתה, ואם שינה להוליכה בבקעה, ומתה מחמת מלאכתה, השינוי גרם לה, כי אם היה מוליכה בהר, האויר היה נותן בה כח, ולא היתה מתה].

ולדעת רבה – **כגון שהכישה נחש ומתה. לפי הפירוש השני בתוס'**, מדובר **ששינה להוליכה למקום שידוע שיש בו נחשים**, ואם כן השוכר חייב, כי מתה מחמת פשיעתו. **אולם לפי הפירוש הראשון בתוס'**, **דברי רבה אינם כדעת האמוראים הקודמים**, כי מדובר שהכשת הנחש נחשבת לאונס, משום שלא היה ידוע שיש במקום הזה נחשים, **והטעם שחייב**, **כי** מתחילה פשע כששינה להוליכה למקום שלא שכרה, והאונס הזה בא רק מחמת הפשיעה, כי אם היה מוליכה במקום ששכרה לא היה הנחש מכישה, ולדעת רבה, **תחילתו בפשיעה וסופו באונס** חייב.

<u>ואם הבהמה מתה כדרכה</u>.

לפי הפירוש הראשון בתוס', עצם השינוי בין הר לבקעה נחשב כפשיעה, ואם כן הדבר תלוי במחלוקת אביי ורבא. **לדעת אביי** כשמתה כדרכה אחר שפשע להוליכה במקום שלא שכרה, האונס בא על ידי הפשיעה, כי רק שם היה מלאך המוות הורג אותה, ובזה הכל מודים שהאונס נחשב לפשיעה, והשוכר **חייב**. **ולדעת רבא** כשמתה כדרכה, הכל מודים שהשוכר פטור, כי בכל מקום מלאך המוות היה הורג אותה, ובאונס שהיה קורה גם לולא הפשיעה, הכל מודים שהשוכר **פטור**.

ולפי הפירוש השני בתוס', עצם השינוי בין הר לבקעה אינו נחשב לפשיעה, כי אפשר להיזהר בהר מהחלקה, ובבקעה מהחום, וממילא **הכל מודים**, **ש**אם מתה כדרכה, אין זה אלא אונס, והשוכר **פטור** מלשלם.

וכל זה לפירוש התוס', אבל לפירוש רש"י, כששינה בין אויר הר לבקעה ומתה כדרכה, כבר התבאר בדברי רבי יוסי ברבי חנינא, שהדבר נחשב לפשיעה, ורק כשישנה בין הר להר, ובין בקעה לבקעה, יש לדון כאחד משני הפירושים הללו.

<u>ולדברי רבי יוחנן כל האמור לעיל הוא כדברי חכמים אבל דעת רבי מאיר כך היא</u>: **כל המעביר על דעתו של בעל הבית נקרא גזלן, ולכן** אם שכר בהמה להוליכה במקום אחד, והוליכה במקום אחר, ומתה, **אפילו מתה על ידי דבר**, **שבוודאי היתה מתה ממנו גם אם היה מוליכה במקום ששכרה להוליכה בו**, **חייב לשלם**, כי משעה ששינה מהשכירות נעשה כגזלן, והתחייב לשלם מה שגזל, אפילו נאנס אצלו.

צַבָּע שקיבל לצבוע צמר בצבע מסוים וצבע בצבע אחר

לדעת רבי מאיר – מאחר ששינה מדעת בעל הבית, נעשה כגזלן של הצמר, **וחייב להחזיר לבעלים דמי צמר לבן כמו שקיבל**.

ולדעת רבי יהודה – הצבע אינו נחשב לגזלן, והצמר הצבוע עדיין ברשות בעליו, ומכל מקום מאחר ששינה ממה שאמר לו בעל הבית, **ידו על התחתונה**, ואינו מקבל כל שכרו כדין שכיר העושה מלאכת בעל הבית, אלא כדין משביח נכסי חבירו שלא מדעתו, שאם השבח שהשביח הצמר יתר על ההוצאות שהיו לצבע [דמי עצים וסממנים], נוטל את ההוצאות, ואם ההוצאות יתרות על השבח, נוטל את השבח.

דין מִגְבַּת פורים

מעות פורים **ביד הגבאים** – גבאי צדקה שגבו מעות, לקנות בהם סעודת פורים לעניים בני העיר, אפילו גבו יותר מהצורך, **אינם רשאים לשנות את המעות לדברים אחרים** של צדקה, **אלא יקנו מאכלים בכל המעות**, **ואם ישארו מאכלים** לאחר פורים, **ימכרו אותם**, **ויפול הממון לכיס של צדקה**, [ובשאר צדקות אין הדין כן, והגבאים רשאים לשנותם למה שירצו].

מעות פורים **ביד העניים** – **לדעת רבי מאיר** עניים שקבלו מעות לקנות בהם סעודת פורים, **אסור להם לקנות בהם דברים אחרים**, אלא אם כן התנה במעמד אנשי העיר. **ורבן שמעון בן גמליאל מיקל**.

עני המשנה צדקה שקיבל

לדעת רבי מאיר, עני שקיבל ממון כדי לקנות בו דבר מסוים, אסור לו לקנות בו דבר אחר, כי כשמשנה מדעת בעל הממון, הרי הוא כגזלן.

נזקי עש ותולעים

עש אוכל צמר ואינו אוכל פשתן. ויש מפרשים שתולעים מזיקות לפרדות אדומות ולא לפרדות לבנות.

חמור שהבריקה

יש אומרים שהכוונה לחמור שנעשית **עיוורת**, [ונקראת חמור זו מבריקה, מלשון ברק ואור, כמו שנקרא העיוור סגי נהור].

ויש אומרים שהכוונה לחמור ש**התולעים התליעו ברגליה**, ובארמית נקרא ענין זה בשם אבזקת.

ומכל מקום, לכל הפירושים, **חמור זו** אינה ראויה למלאכה כשאר חמורים, אלא **עושה פחות משאר חמורים**.

חמור שנעשית אנגריא

[=שנטלוה לעבודת המלך]

רש"י מפרש, שיש אנגריא שנוטלים את החמור, כדי ללכת למקום מסוים, ונוטלים אותה והולכים עד שמוצאים אחרת, ומניחים את הראשונה ונוטלים את השניה, עד שמגיעים למקומם, ובכל פעם הבעלים של החמור הולך אחריה, עד שישחררו אותה, ואנגריא זו נקראת **אנגריא שאינה חוזרת**, כי **לא יחזירו לו את החמור למקומו**, [וכן כל אנגריא שנוטלים את חמורו ולא יחזירו אותה למקומו]. ויש אנגריא שנוטלים את החמור מבעליה לצורך מסוים, ולאחר מכן מחזירים אותה לבעליה, ואנגריא זו נקראת **אנגריא החוזרת**, כי **יחזירו לו את החמור למקומו**. [כך נראה פירוש רש"י מתוך הסוגיה].

ור"ח מפרש **שאנגריא שאינה חוזרת, היא אנגריא שלא יחזירו לו לעולם**.

השוכר חמור [או דבר אחר] **למלאכה**
וארע בה דבר המעכב את המלאכה

א. מתה או נשברה. מאחר שהחמור המתה אינה ראויה לשום מלאכה, **המשכיר חייב להעמיד לשוכר חמור אחרת** תחת הראשונה, שהרי השתעבד להעמיד לו חמור למלאכה. ובדף ע"ט יתבאר בעזה"י, שכן הדין במשכיר חמור סתם, אבל אם השכיר חמור מסויימת, אינו מחוייב להעמיד לו חמור אחרת.

ב. הבריקה או נשתטית. אם נשכרה לשאת משאות, מאחר שעדיין ראויה לכך, אין בכך שנפגמה לחייב את **המשכיר** להעמיד אחרת במקומה, אלא **אומר לשוכר הרי שלך לפניך**, טרח ויישר אותה בדרכים [אם נסמית], או הולך אותה לאט [אם עלו בה תולעים], ואף על פי שבכך אינה עושה כבתחילה, מאחר שעושה ואינה בטלה לגמרי, הדין עם המשכיר, כי אומר לשוכר שגם מזלו גרם לכך. **אבל אם נשכרה לרכוב עליה, או להוליך עליה כלי זכוכית**, שוב אינה ראויה לכך, כי יש חשש שתיפול תחתיו בגשר, או תשליכנו באחת הפחתים, וינזק, [הוא או כלי הזכוכית], ולכן לעניין זה דין החמור כמי שמתה או נשברה, שאינה ראויה למלאכה כלל, **ועל המשכיר להעמיד לו חמור אחרת**.

ג. נעשית אנגריא. > **לדעת רב** [וחכמי הברייתא], אם החמור תחזור לכאן בלא שהשוכר יצטרך ללכת להביאה [=**אנגריא חוזרת**], הרי זה כחמור שהבריקה, שעובדת יותר לאט מהאחרות, ומכל מקום מאחר שתעבוד לו, באותו מקום ששכרה, המשכיר **אומר לו הרי שלך לפניך**. אבל אם לא תחזור לכאן, [אלא על ידי שהשוכר יטרח להביאה =**אנגריא שאינה חוזרת**], מאחר שלפי תנאי השכירות, [שהשוכר אינו מחוייב לטרוח ולהביא את החמור], לא תהא כאן חמור כלל, הרי זה כחמור שמתה או נשברה, **ועל המשכיר להעמיד לשוכר חמור אחרת**. > **ולדעת שמואל** [ורבי אלעזר ברבי שמעון], **אם השוכר מתעכב במלאכתו מחמת האנגריא, המשכיר חייב להעמיד לו חמור אחרת**, אפילו כשהאנגריא תחזיר את זו לכאן, כי כל הזמן הזה שאין החמור כאן, היא אינה עושה לו כלום, ואינה דומה לחמור שהבריקה, שעושה לאט ואינה בטלה לגמרי בשום זמן. **ואם** אינו מתעכב במלאכתו מחמת **האנגריא**, כגון שהיא **נוטלת את החמור למקום שהוא צריך לה**, אף על פי שאינו יכול לרכוב עליה בדרך לשם, וצריך לטרוח וללכת לשם, **אין המשכיר חייב להעמיד לו אחרת**. **ור"ח מפרש, שלדעת שמואל** הדבר תלוי במזל מי מהם גרם לכך שיטלו את החמור, **אם הם מחפשים בבתים**, והיו מוצאים אותה אפילו אם לא היה שוכר אותה, **על המשכיר להעמיד לו חמור אחרת, אבל אם לא חפשו בבתים, ורק מפני שהלך השוכר בדרכם, נטלו אותה**

ממנו, מזלו של השוכר גם גרם לכך, **וההפסד עליו**.

דף עט

שכר חמור מסוימת לרכוב עליה ומתה בחצי הדרך

לדעת שמואל, החמור המתה משועבדת לקיום השכירות, ולכן **מוכרים את הנבילה, ובמעות קונים או שוכרים חמור אחרת**, כדי שהשוכר ירכב עליה את שאר הדרך.

ולדעת רב, אם אין בדמי הנבילה כדי לקנות חמור אחרת, אין המשכיר מחוייב לשכור בדמי הנבילה חמור אחרת, כי בכך יאבד את כל מה שהיה לו בחמור, ואין המשכיר מחויב לאבד את הקרן, כדי לקיים את השכירות.

ואם אין בדמי הנבילה כדי לקנות חמור אחרת, ולשמואל אין בדמי הנבילה אף כדי לשכור חמור אחרת, כך הוא הדין:

א. כשהשוכר יכול לשכור חמור אחרת לשאר הדרך בלא תוספת מחיר – מאחר שאין לשוכר הפסד ממוני במיתת החמור הראשון, כי יגיע למחוז חפצו בלא לשלם יותר ממה שהיה צריך לשלם, **משלם לבעל החמור המתה שכר חצי הדרך שהשתמש בה**, [ואת שכר חצי הדרך השני, ישלם לבעל החמור השניה].

ב. כשהשוכר אינו יכול לשכור חמור אחרת לשאר הדרך בלא תוספת מחיר, אבל יש לו הנאה ממחצית הדרך שהשתמש בה, [כגון שיכול למצוא חמור אחרת בתוספת שכר, ולהגיע למחוז חפצו, או שיכול למכור סחורתו גם במקום הזה, ולא יפסיד אותה לגמרי, אלא שלא ישתכר כמו שהיה משתכר במחוז חפצו] – מאחר שנהנה מהחמור חצי דרך, **משלם לבעליה שכר חצי הדרך, ואינו מנכה משכרו את ההפסד, שנגרם לו** מחמת שלא הגיע למחוז חפצו במחיר שקבע תחילה, [שצריך להוסיף לדמי השכירות של החמור השני, או שמפסיד מעט כשמוכר את סחורתו כאן], כי המשכיר אנוס במה שלא קיים תנאו, [והחוזר בו מחמת האונס אינו מפסיד בכך כמבואר בדף ע"ו], **ואין לשוכר** עליו **אלא תרעומת**.

ג. כשהשוכר אינו יכול לשכור חמור אחרת לשאר הדרך, ואין לו שום הנאה מהליכת חצי הדרך – מאחר שאין לו שום תועלת בהליכת חצי הדרך, ואינה שווה לו כלום, **אינו מחוייב לשלם למשכיר כלל**.

המוכר שדה לששים שנה

המוכר שדה לששים שנה, **אינה חוזרת אליו ביובל**, [אלא אחרי ששים שנה], שנאמר בטעם היובל, "והארץ לא תמכר לצמיתות", ומכאן שלא נאמר דין יובל, אלא כדי לבטל את המכר של מוכר לצמיתות, אבל המוכר לזמן קצוב, שלא מכר לצמיתות, אינו בכלל הפרשה.

שכר ספינה וטבעה [באונס] בחצי הדרך

א. ספינה זו ויין שתם. אם המשכיר התחייב להעמיד ספינה מסויימת, כדי שהשוכר יוכל להעביר בה איזה יין שירצה, וטבעה אותה ספינה, **השוכר פטור מלשלם למשכיר אפילו על מחצית הדרך שעברה ספינתו**, שהרי אין לו שום הנאה בכך. ואפילו אם כבר שילם למשכיר, המשכיר חייב להחזיר לו, ואינו יכול לומר לו אעמיד לך ספינה אחרת שתעביר בה יין אחר, ולא אחזיר לך את הכסף, כי כשטבעה הספינה שאמר המשכיר להעמיד, שוב אינו יכול לקיים את השכירות, וכשבא להשכיר לו ספינה אחרת, שכירות חדשה היא, ואינו יכול לכוף את השוכר לשכור ממנו שכירות חדשה, ומאחר שלא קיים את השכירות שהתנה עמו מתחילה חייב להחזיר לו מעותיו.

ב. ספינה שתם ויין זה. אם המשכיר התחייב להעמיד לשוכר ספינה כלשהי, [כלומר לא התחייב לספינה מסויימת, ובכל ספינה שיעמיד לו תתקיים השכירות], כדי שהשוכר יעביר בה יין מסויים, וטבעה הספינה שהעמיד לו להעביר את היין, **השוכר חייב לשלם למשכיר תשלום מלא**.

יש מפרשים שהטעם שהשוכר חייב לשלם את כל דמי השכירות, **כי משעה שהשוכר משך את הספינה וקיבל את השכירות, התחייב לשלם למשכיר את כל דמי השכירות**, ומאחר שהמשכיר יכול לקיים את השכירות בכל ספינה שיעמיד, אין לשוכר טענה לבטל את השכירות בכך שטבעה הספינה הראשונה, ומאחר שהשכירות לא בטלה, אינו יכול להימנע מלשלם עליה.

ויש מפרשים שהטעם שהשוכר חייב לשלם את כל דמי השכירות, **כי מי שהעכבה באה מצידו, הוא נחשב כחוזר בו** מהשכירות, ומאחר שהמשכיר יכול לקיים

את השכירות בכל ספינה שיעמיד, והשוכר אינו יכול להעביר בה יין אחר זולת זה שטבע, נמצא שהעכבה על קיום השכירות באה מצד השוכר, והוא נחשב כחוזר בו, וכבר התבאר בדף ע"ו, שמי ששכר פועלים, וחזר בו בחצי היום, משלם להם על כל היום, אף שלא עבדו לו בחציו השני, כי על ידי ששכר אותם, הוא גרם להם שלא ישכרו אצל אחרים, ועתה לא ימצאו עבודה לחצי היום הנוסף, וכמו כן כאן, מאחר שהשוכר חזר בו, עליו לשלם כאילו הלכה הספינה את כל הדרך, אף על פי שלא הלכה אלא חציה. ואף על פי שלא אמרו כן אלא בחוזר מרצון, אבל החוזר מחמת אונס, אינו חייב לשלם על מה שלא קיבל מחבירו, אין זה אלא כשלא היה לחברו חסרון ממון, [כפועלים שאינם נחסרים ממון בבטלה, אלא שבטלים ואינם מרוויחים], אבל כאן המשכיר הפסיד את ספינתו, ולכן השוכר משלם לו את כל השכירות, אף על פי שחזר באונס, ולא קיבל ממנו אלא מהלך חצי דרך. [כן משמע מהתוס', שהשוכר קיבל מהמשכיר מהלך חצי הדרך, אלא שלא זכיתי להבין זאת, הלא כשטבעה הספינה בחצי הדרך, הרי זה כאילו לא הלכה כלום, כי אין לשוכר הנאה בהליכת חצי דרך של ספינה, ולכאורה אין למשכיר תביעה על השוכר, אלא מחמת שרוצה לקיים את כל השכירות בספינה אחרת, והשוכר אינו יכול לקיים אותה, ולכן נחשב כחוזר בו, אבל פשוט שהמשכיר אינו יכול לטעון, שכבר קיים חצי מהשכירות, וצ"ע].

והחילוק בין שני הפירושים הנ"ל הוא, שלפי הפירוש הראשון, השוכר משלם תשלום מלא של השכירות עצמה, כי כבר זכה בה המשכיר. ולפי הפירוש השני, מה שהשוכר משלם על החלק שלא קיבל, אינו מדין תשלומי השכירות, אלא מדין גרמי, שעל ידי ששכר את הספינה, גרם למשכיר שלא השכיר ספינתו לאחרים, וכשחזר בו מהשכירות, [כשהעיכוב בא ממנו], חייב לשלם למשכיר על ההפסד, כפועל בטל].

וריב"ם מפרש, שאין למשכיר אלא שכר חצי הדרך שהלכה הספינה עד שטבעה, אבל מה שלא הלכה, אינו מקבל, כי השוכר אנוס בחזרתו, ומכל מקום אם כבר שילם למשכיר את כל השכירות, אין מחזיר לו כלום, כיון שהמשכיר מוחזק, והשוכר נחשב לחוזר בו.

ג. ספינה זו ויין זה. אם המשכיר התחייב להעמיד לשוכר ספינה מסויימת, כדי שהשוכר יעביר בה יין מסויים, וטבעה הספינה שהעמיד לו להעביר את היין, מאחר שאין אחד מהם יכול לקיים את השכירות, [המשכיר אינו יכול לקיימה בספינה אחרת, והשוכר אינו יכול לתבוע להעביר יין אחר], **מי שמוחזק בתשלום, זוכה בו**, ואינו מחוייב לתת אותו לחבירו, שאם השוכר מוחזק בממון, והמשכיר תובע ממנו, יאמר לו, מאחר שאתה אינך יכול לקיים את השכירות, הרי זה כאילו אתה חוזר בך, ואין לך ליטול כלום, ואם המשכיר כבר קיבל את הכל, והשוכר תובע שיחזיר לו, יאמר לו, מאחר שאתה אינך יכול לקיים את השכירות, הרי זה כאילו אתה חוזר בך, ואני כבר זכיתי בכל התשלום.

ד. ספינה סתם ויין סתם. אם המשכיר התחייב להעמיד לשוכר ספינה כלשהי, כדי שהשוכר יעביר בה איזה יין שירצה, וטבעה הספינה שהעמיד לו להעביר את היין, כל אחד מהם יכול לתבוע מחבירו שיקיים את השכירות, ושניהם יכולים לקיימה, [המשכיר יביא ספינה אחרת, והשוכר יביא יין אחר], ומאחר ששניהם יכולים לתבוע לקיים את השכירות, הרי זה כאילו שניהם מוחזקים בה, ולכן או יקיימו את השכירות, או **יחלקו את השכר**, כדין ממון השייך לשנים, [כלומר השוכר ישלם חצי שכירות הדרך].

וריב"ם מסתפק, האם חולקים בשכירות כל הדרך, או שחולקים רק בשכר חצי הדרך שהלכה הספינה בפועל.

שכר ספינה ופרקה בחצי הדרך

מי ששכר ספינה להוליך משאות ממקום למקום, ובאמצע הדרך **בא לפרוק את המשאות מהספינה, ולחזור בו מהמשך השכירות**.

אם בעל הספינה מוצא אדם אחר שישכור ממנו את הספינה להמשך הדרך – **אין** לבעל הספינה **הפסד ממוני מביטול השכירות, אלא מה שהספינה נעשית רעועה על ידי הפריקה** של משאות הראשון, **וטעינה** של משאות השני, **והפסד זה ישלם** לו **השוכר הראשון, מלבד שכר מחצית הדרך**.

ולפירוש ריב"ם, אם אין הפסד בפריקה וטעינה הללו, כגון שפורקים מעט מעט, ואין הספינה מתרועעת בכך, **עדיין יש לבעל הספינה תרעומת על השוכר הראשון**, שמחמתו צריך להוליך את הספינה לאדם אחר שלא הורגל עמו, וגם שצריך לקנות כאן חבלים לריבוי סחורות האחרון, ואם היה יודע זאת במקומו, היה קונה שם בזול [-כן פירש ריב"ם את דין הגמרא דפרקיה לטועניה בגוויה].

ואם בעל הספינה אינו מוצא אדם אחר שישכור ממנו את הספינה להמשך הדרך – מאחר ש**השוכר** גרם לו את ההפסד הזה, שספינתו בטלה חצי דרך, עליו **לשלם** לו **שכר הדרך שלא הלך** עמו **כפועל בטל**, [ככל מי שחוזר בו משכירות ומחמתו בטל הפועל], מלבד מה שמשלם שכר שלם על חצי הדרך שהלך עמו.

ומי ששכר ספינה להוליך משאות ממקום למקום, ובאמצע הדרך **בא להוסיף משאות יתרים**:

אם היה לו רשות להכניס בספינה כמה משאות שירצה, הדין עמו, ומכל מקום **יש לבעל הספינה**

תרעומת עליו, שעל ידי שמוסיף משאות, יתעכבו בדרך יותר ממה שתכנן, וגם שצריך לקנות כאן חבלים לריבוי המשא, ואם היה יודע זאת במקומו, היה קונה שם בזול. [-כן פירוש רש"י את דין הגמרא דפרקיה לטועניה בגוויה].

ומי ששכר ספינה להוליך משאות ממקום למקום, ובאמצע הדרך **מכר כל המשאות לאדם אחר שימשיך עם הספינה עד המקום ששכורה אליו**:

אין **בעל הספינה** יכול לעכב עליו, מאחר שאינו מבטל את השכירות, ומכל מקום **יש לו תרעומת עליו**, שמא הקונה אדם קשה מהמוכר, ורע לבעל הספינה בכך, וגם לעניין שצריך לטרוח ולהביא חבלים להוציא את כליו של הראשון, ולהכניס את כליו של האחרון [-כן פירש ר"ח את דין הגמרא דפרקיה לטועניה בגוויה].

השוכר את החמור לרכוב עליה אלו מזונות מניחים עליה לצורך הדרך השוכר והמשכיר

אם יכולים לקנות מזון בנקל בכל יום – אין מניחים עליה בכל יום, **אלא מזונות של אותו יום**, [בין מזונות השוכר, בין מזונות המשכיר ובהמתו].

ואם אין למצוא מזון עד שיגיעו לסוף הדרך – שניהם מניחים עליה **מזונות של כל הדרך**, [בין מזונות השוכר, בין מזונות המשכיר ובהמתו].

ואם יכולים להשיג מזונות בכל יום רק על ידי טרחה – השוכר מניח על החמור **מזונות הצריכים לו לכל הדרך**, כי אין דרכו של שוכר לטרוח אחר מזונות בדרך, והרי זה כמי שאין לו להשיג מזונות בדרך. **אבל המשכיר מניח** על החמור **בכל יום מזונות של יום אחד בלבד**, וטורח וקונה בכל יום מזונות אחרים, כי כן דרכו של חמר.

וכמו כן השוכר מניח על החמור כסותו [=בגדיו. וי"ג כסת, והכוונה למה שמניחים מראשותיו של אדם]. **וכמו כן השוכר מניח** על החמור **לגנותו** [=כדו].

שינוי ברכיבה שאין לעשות בשכירות

השוכר חמור לרכוב עליה איש, לא תרכב עליו אשה, [אפשר שהטעם משום שאינה בקיאה ברכיבה, ועלולה להזיק את החמור].

השוכר חמור לרכוב עליה אשה, רוכב עליה איש או אשה, גדולים וקטנים, ואפילו אשה מעוברת [שיש בתוכה גוף נוסף] ומניקה [שיש בידיה גוף נוסף].

שתים שוות ואחת כבדה יותר

אשה גדולה ואשה מעוברת – אף על פי שהם נראות שוות, **המעוברת כבידה מהגדולה**, כי העובר מכביד על המעוברת, יותר ממה שהשומן מכביד על הגדולה.

אשה מעוברת ואשה מניקה – רש"י מפרש, שמינקת המחזיקה את בנה בידיה, **כבידה ממעוברת** שבנה בתוכה, כי כשהיא מעוברת, הכל נחשב לגוף אחד, ושני גופים כבדים מגוף אחד. [אפשר שכוונתו לעניין הכבדה על החמור שרוכבות עליו, שהמינקת הצריכה להחזיק את בנה בידיה, אינה פנויה לשמור מלהזיק את החמור, כמו המעוברת שאינה מחזיקה בידיה כלום, ולכן המניקה מכבידה על החמור יותר מהמעוברת, אף על פי שמשקלם שווה]. **ורבינו תם מפרש, שהמעוברת כבידה מהמניקה**, כי כשהוולד חי בחוץ, הוא נושא את עצמו, אבל כשהוא בפנים, הוא מכביד על אמו, וגם שאר אבריה כבדים עליה, וגם מלאה דם. [ועל פי זה פירש, שאביי למד מכאן, שהשוקל את הדג, יוציא את מעיו קודם לכן, כי כשישקול אותו עם המעיים מבחוץ, יהיה קל ממה שישקול אותו עם המעיים בפנים].

דף פ

השוכר פרה לחרישה ונשבר הקנקן

[=היתד של המחרישה שפולח את הקרקע]

השוכר פרה לחרישה, שוכר עמה את כל כלי המחרישה, ונעריו של בעל הפרה הולכים עמה, זה אוחז הדרבן לכוון את הפרה שתלך ישר לפי התלם, וזה הולך אחר המחרישה, ומכביד את היתד בקרקע.

אם שכר את הפרה לחרוש בהר או בבקעה, **וחרש במקום שאמר**, ואף על פי כן נשבר הקנקן, השוכר פטור מהנזקים שבאו מחמת החרישה, כי נהג כראוי, ולא פשע בכלום, והנערים הם שפשעו בשבירת הקנקן

לדעת רב פפא – זה שאוחז את המרדע לכוון את הפרה, **פשע** בשבירת הקנקן, כי הוא נשבר על ידי שלא הלכה הפרה לפי התלם, מחמת שלא כיוון אותה כראוי

ולדעת רב שישא בריה דרב אידי [שהלכה כמותו] **– זה שמכביד על היתד**, **פשע** בשבירת הקנקן, כי הוא נשבר על ידי שהכביד עליו יותר מדי.

וכל זה במקום שאין בו אבנים וסלעים, אבל במקום שיש אבנים וסלעים, שניהם חייבים לשלם. **רש"י פירש** ששניהם חייבים לשלם, **משום** שבמקום כזה היה להם להיזהר מאד, ובדבר מועט שעיוות אף האוחז במרדע, הקנקן נשבר, ואם כן יש כאן **ספק** מי פשע, ושניהם ישלמו. **אבל התוס' כתבו**, שאם זה הטעם, שניהם פטורים, משום שממון המוטל בספק, המוציא מחבירו עליו הראיה, והטעם שהם חייבים, כי במקום כזה יש לכל אחד להיזהר בעצמו, ולהזהיר את חבירו, וכשנשבר הקנקן, **שניהם פשעו**, זה בעצמו, וזה בכך שלא הזהיר את חבירו.

וכן הדין אם שכר את הפרה לחרוש בהר, וחרש בבקעה, ונשבר הקנקן, כי אין בשינוי הזה משום פשיעה לעניין שבירת הקנקן.

אבל אם שכר את הפרה לחרוש בבקעה, וחרש בהר, ונשבר הקנקן, פשע בכך, כי הרים קשים לחרישה מהבקעה, **וחייב לשלם את הנזק**. אבל הנערים פטורים, כי לא קבלו על עצמם חיוב שמירה אלא בבקעה, ומכל מקום מקבלים שכרם, כי כן דעת בעל הפרה, שיעשו היכן שאומר להם השוכר.

המוכר פרה או שפחה ואומר שיש בה מומים

אם המוכר **פרט כמה מומים, ובאמת היה רק מום אחד** מהם, **והקונה** לא בדק אם יש את כל המומים שאמר המוכר, אלא **בדק מום אחד, וראה שאינו**, וקנה, **הרי זה מקח טעות**, כי כשבדק הקונה אחד מהמומים, וראה שאינו, היה לו לחשוב שכשם שאין מום זה שאמר המוכר, כך אין את שאר המומים שאמר המוכר, ומה שנתן מומים במקח, לא עשה כן אלא כדי להשליך מעליו תרעומות, ולא מפני שבאמת יש בו מומים, ואם כן, הרי זה קונה בחזקת שאין שום מום, ונמצא מום אחד, שהוא מקח טעות. ולפי התוספתא בכתובות, כן הדין כשאמר המוכר הרבה מומים, אבל אם אמר רק שני מומים, היה לקונה לבדוק את שניהם, ולא לסמוך על בדיקה של אחד מהם.

ואם המוכר **פרט מום אחד** [שיש באמת], ואמר שבנוסף לו יש עוד הרבה מומים, ולא פרט אותם, **אין לקונה לחשוב שהמוכר מרבה מומים במקח לחנם**, רק כדי להשליך מעליו תרעומת, **ויש לו לבדוק את המום שפרט המוכר**, ואם לא בדק, וקנה, אינו יכול לבטל את המקח בטענת מקח טעות.

וכן הדין **כשפרט** המוכר **הרבה מומים, וכולם ישנם באמת, שאין לקונה לחשוב שהמוכר מרבה מומים במקח לחנם, אלא יש לו לבדוק את הדבר**, וכל שלא בדק לפחות מום אחד, אינו יכול לומר סבור הייתי שאתה אומר אף מומים שאינם, ואילו ידעתי שישנו המום הזה, לא הייתי קונה.

שיעורי כמה דברים לעניין משא

משא **אדם** בינוני – **5 סאים** [=30 קב].

משא **חמור** בינוני – **15 סאה** [=1 לתך =חצי כור].

משא **גמל** בינוני – **30 סאה** [=1 כור].

משא **ספינה קטנה** – [450 סאה=] **15 כור**.

משא **ספינה בינונית** – [900 סאה=] **30 כור**.

משא **ספינה גדולה** – [2700 סאה=] **90 כור**.

השוכר אחד מכל אלו, והוסיף על המשא 1/30 בנפח המשא, פשיעה היא, וחייב לשלם את הנזקים הבאים מכך שהוסיף.

לדעת אביי – כן הדין אף כשהוסיף דבר שמשקלו קל, כגון ששכר חמור להביא עליו לתך חטים, והביא עליו שעורים, והוסיף על הלתך 1/30 [=3 קבין], כי הנפח קשה כמשאוי.

ולדעת רבא – אם הוסיף דבר שמשקלו קל, אין התוספת מזיקה, אלא אם כן על ידי התוספת משקלו של הדבר הקל, שווה למשקלו של הדבר הכבד בלא התוספת, כגון ששכר חמור להוליך עליו לתך [=15 סאה] חטים, והביא עליו שעורים לתך וסאה [=16 סאה], שמשקלם שווה ללתך חטים.**לדעת אביי, השוכר אדם והוסיף על משאו וניזוק**, אינו **חייב לשלם לו על כך**, כי יש לו לדעת שאינו יכול לשאת כל כך הרבה, ולהשליך את המשא מעליו, קודם שינזק, **ורק אם ניזוק מיד כשהניחו עליו את המשא**, השוכר חייב לשלם לו את הנזק.

ולדעת רב אשי, כל שוכר אדם שמוסיף לו על משאו וניזוק, חייב לשלם לו על כך, כי פעמים כשיראה שהמשא כבד עליו, יחשוב שחולי הוא הבא עליו, ולכן אינו חש בטוב, ואין זה מחמת תוספת המשא, ולכן לא ישליך את המשא, אף על פי שהוא המזיק אותו, ולכן אם ניזוק מתוספת המשא, יש לשלם לו.

ומכל מקום לדעת רבא, יש נפקא מינה לעניין שוכר אדם, ש**אם הוסיף לו על המשא, ועמד בכך, חייב להוסיף לו גם בתשלום**, שהרי נשא יותר מהרגילות.

דין שמירה של שוכר

לדעת רבי יהודה, דין שוכר לענין השמירה, כדין שומר שכר, שהרי יש לשוכר הנאה בשכירות שמשתמש בה, ואף על פי שמשלם על ההנאה הזו, מכל מקום מאחר שאם לא היה משלם, היה דינו כשואל, וחייב אף באונסין, עכשיו שמשלם ואינו כשואל, ראוי הוא להיות **כשומר שכר**.

ולדעת רבי מאיר, דין שוכר לענין השמירה כדין שומר חנם, כי על מה שנהנה מהשכירות הוא משלם, ואם כן מה שהוא שומר על השכירות, הוא עושה בחנם, וראוי שיהיה דינו **כשומר חנם**.

ורבה בר אבוה מחליף אותם, ואומר, שלדעת רבי יהודה שוכר כשומר חנם, ולדעת רבי מאיר שוכר כשומר שכר.

דין שמירה של אומן

אומן המקבל מלאכת אחרים לעשות בביתו, **דומה לשוכר**, כי יש לאומן הנאה בכך שמביאים לו את המלאכה, שהרי הוא משתכר ממנה, ומכל מקום אינו מקבל תשלום על עצם השמירה, אלא על מלאכתו.

יש אומרים, שכשם שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה בדינו של השוכר, כך נחלקו בדינו חיוב שמירתו של האומן, לדעת רבי יהודה דין אומן כשומר שכר, ולדעת רבי מאיר דין אומר כשומר חנם. ורבה בר אבוה מחליף.

ויש אומרים שהכל מודים שדין אומן כדין שומר שכר, כי יש לו הנאה בכך, שמלאכת בעל הבית בידו, ויכול לתפוס אותה תחת שכרו, אם לא ישלם לו, ומחמת ההנאה הזו, הוא נחשב כשומר שכר.

דף פא

ומכל מקום אף לדעת האומרים שדין **אומן** כדין שומר שכר, אין זה אלא עד זמן שמסיים את מלאכתו, אבל **משעה שנגמרה המלאכה**, [ונודע לבעלים], **שוב אינו כשומר שכר, אלא כשומר חנם**.

אולם אם אינו מסכים למסור את המלאכה, עד שישלמו לו, אין הדין כן אלא עודהו כשומר שכר.

שואל אחר שכלתה השאלה

שואל שכלה זמן השאלה, שוב אין **דינו** כשואל, אלא **כשומר**, ופטור מאונסין, ומכל מקום אף על פי שאינו מקבל תשלום על השמירה, אינו כשומר חנם, אלא כשומר **שכר**, היות שמתחילה כשקיבל את הדבר, קיבלו בשאלה, ונהנה ממנו, מהנה את הבעלים, ומקבל עליו להיות כשומר שכר.

שמור לי ואשמור לך

האומר לחבירו שמור לי ואשמור לך, אף על פי ששניהם שומרים בלא לקבל ממון על השמירה, נחשבים הם ל**שומרי שכר**, כי אינם עושים בחנם, שהרי מקבלים שמירה בתמורה למה ששומרים. [וכן הדין אם אמר לחבירו, השאילני ואשאיל לך, או שמור לי ואשאיל לך, או השאל לי ואשמור לך].

ומכל מקום מה ששני השומרים מתחייבים בגנבה ואבדה כשומרי שכר, אין זה אלא כשאין השמירות באותו זמן, אבל **אם האחד מתחיל לשמור לחבירו, בשעה שחבירו שומר עבורו, השומר שהתחיל אחרון, פטור** בגנבה ואבדה, **כי נאמר** בפרשת שואל, "**אם בעליו עמו לא ישלם**", ללמד שכל השומרים אינם מתחייבים בדיני שמירה, אם בשעה שמתחילים לשמור, הבעלים של החפץ שהם שומרים עושה עמהם איזו מלאכה, [ושמירה בכלל מלאכה היא]. [ולעניין פטור של שואל ושומר שכר באונס וגנבה ואבדה הכל מודים. אבל לעניין פטור שומר חנם בפשיעה נחלקו חכמים].

טעו ונתברר שצדקו

רב פפא ורבא טעו בפסק דין, והתביישו, ולבסוף התברר שהמעשה היה שונה ממה שחשבו, ולפי מה שהיה באמת, היה ראוי לפסוק כמו שפסקו.

הנח והנח לפני והנח לפניך

מי שפגש את חבירו בשוק וביקש ממנו שישמור לו איזה דבר:

אם אמר לו **הנח לפני** – קיבל בכך לשמור, כי כוונת דבריו היא, הנח לפני ואשמור לך, ואם כן

נעשה **שומר חנם**.

אם אמר לו **הנח לפניך – לא קיבל** בכך **לשמור**, כי כוונת דבריו היא, הנח לפניך ושמור בעצמך.

ואם אמר לו **הנח – ספק בגמרא אם קיבל עליו לשמור** או לא.

המלווה על המשכון

קודם שנבוא לסדר את הדינים הבאים בגמרא, **יש להקדים, שלדעת התנא** קמא **במשנה, המלווה על המשכון חייב בשמירת המשכון כשומר שכר**, [משלם נזק הבא בפשיעה גנבה ואבדה, ופטור באונס]. **ובברייתא מבואר, שנחלקו בזה רבי אליעזר ורבי עקיבא**, לדעת רבי אליעזר דינו כשומר חנם, ולדעת רבי עקיבא, דינו כשומר שכר. **והנה אם ניתן להעמיד את דברי המשנה כאחד מהם, יש להעמידה כדברי רבי עקיבא**, שרוב המשניות הם כמותו, **אבל אם ניתן להעמיד את המשנה כדברי שניהם**, ובאופן ששניהם מודים שהמלווה על המשכון דינו כשומר שכר, **ודאי עדיף**.

<u>מתחילה נתבאר</u>, שהדין הזה תלוי בסיבה, שהמלווה נוטל את המשכון, שאם נוטל אותו רק כדי להבטיח שלא יפסיד את ההלוואה, [שעל ידי שהמשכון אצלו, לא יבוא הלווה לכפור בהלוואה, וגם לא יוכל לומר שאין לו ממה לשלם], אין בנטילת המשכון שום רווח, שיחשיב אותו כשומר שכר, שכן ראוי ללווה לעשות דברים לתת בטחון להלוואה, ולכן **נחשב כשומר חנם**. **אבל אם** המלווה **נוטל את המשכון בתורת גביה**, מאחר שיש לו בזה רווח, שאין בשאר ההלוואות, [שמהתורה אם אין לו חשש שיפסיד את ההלוואה, חייב להלוות אף בלא ליטול את המשכון בתורת גביה, וזה משתכר יותר, בכך שנוטל לשם גביה], **הרי הוא כשומר שכר**.

לדעת רבי אליעזר – המלווה על המשכון, **נוטל** את המשכון **לבטחון ההלוואה בלבד, ולכן דינו כשומר חנם**.

ולדעת רבי עקיבא – המלווה על המשכון, **נוטל** אותו **לשם גבייה, ולכן דינו כשומר שכר**.

והמשנה – כדעת רבי עקיבא, ולא כדעת רבי אליעזר, [**ואפילו אם** נאמר, ש**רבי אליעזר מודה, שאם המלווה נטל את המשכון אחר שעת ההלוואה, הוא נטל** אותו **לשם גבייה, ודינו כשומר שכר**, אי אפשר להעמיד את המשנה באופן הזה וכדברי הכל, כי במשנה מפורש, שהמלווה מתחילה על המשכון, דינו כשומר שכר, ובזה דעת רבי אליעזר שדינו כשומר חנם].

דף פב

<u>ולאחר מכן אמרו</u>, שהכל מודים, שהמלווה על המשכון השווה למעות ההלוואה, נוטל את המשכון לשם גביה, ודינו כשומר שכר, [ואם כן יש להעמיד את המשנה במשכון כזה וכדברי הכל], **ולא נחלקו אלא במלווה על המשכון השווה פחות ממעות ההלוואה**.

לדעת רבי אליעזר – מאחר שאין המשכון שווה להלוואה, **ודאי לא נטלו לשם גביה**, [שאז היה מבקש דבר שיוכל לגבות בו את כל החוב], **אלא** נטלו **לזכרון דברים בלבד**, [כלומר שעל ידי שהמשכון אצלו, לא יבוא הלווה לכפור בהלוואה, כי המשכון יזכיר לו שלווה], **ולכן דינו כשומר חנם**.

ולדעת רבי עקיבא – אף בזה המלווה נטל את המשכון לשם גביה, ועל פי הדין של שמואל, שאמר, שהמלווה אלף זוז על משכון השווה זוז אחד ואבד המשכון, הרי הוא נחשב כשווה אלף זוז, וכאילו גבה המלווה את כל החוב, ולא יקבל כלום, ורק אם מחזיר את המשכון, מקבל את החוב, ומאחר שנטל את המשכון לשם גביה **דינו כשומר שכר**.

<u>ולאחר מכן אמרו</u>, שאם המשכון שווה פחות ממעות ההלוואה, הכל מודים שאין להחשיבו כשווה לכל ההלוואה, ואם אבד המשכון אפילו בפשיעה, לא הפסיד המלווה אלא כנגד שוויו, [**שלא כדברי שמואל**], **ומחלוקתם היא כשהלווה על המשכון השווה להלוואה, אבל טעמו של רבי עקיבא אינו כפי שנתבאר מתחילה**.

לדעת רבי אליעזר – המלווה נוטל את המשכון לבטחון ההלוואה בלבד, ולכן דינו כשומר חנם, [כפי שהתבאר מתחילה].

ולדעת רבי עקיבא – המלווה על המשכון קונה את המשכון שיחשב כשלו, **כמו שדרש רבי יצחק** על הפסוק, "ולך תהיה צדקה", **שהמלווה הנותן ללווה להשתמש במשכון, נחשב כנותן לו צדקה, כי המשכון שייך למלווה**, ולכן אם אבד המשכון, אפילו באונס, ההפסד של המלווה, כמי שאבדו נכסיו באונס.

ולפי זה לא נתבאר כדברי מי דין המשנה, הלא לדעת רבי אליעזר, המלווה כשומר חנם, ולדעת רבי עקיבא, המשכון שייך למלווה, ואין מי שאומר שהמלווה כשומר שכר. אמנם שיטת התוס', שעל פי דרשת רבי יצחק, אין המלווה זוכה במשכון לגמרי, אלא שזוכה בו לעניין שיכול לקדש בו אשה, ולעשות בו קניין חליפין, ומשום כך אינו נחשב אלא כשומר שכר עליו, ולא כאילו הוא שלו לגמרי.

<u>ולמסקנה [לדעת רבה]</u>, הכל מודים לדרשת רבי יצחק, אלא שאין ללמוד ממנה, שהמלווה על המשכון זוכה בו, אלא **כשנטל את המשכון אחר שעת ההלוואה, אבל אם נטלו בשעת ההלוואה**, ודאי אינו זוכה בו, [לא מטעם הדרשה הזו, ולא מטעם שנחשב כנוטל לגביה, כי אינו נוטל אלא לבטחון ההלוואה], ומכל מקום **נחלקו** בדין מלווה על המשכון, **ולדעת רבי עקיבא**, המלווה על המשכון **דינו כשומר שכר מטעם אחר**.

לדעת רבי אליעזר – המלווה על המשכון דינו כשומר חנם, כמבואר לעיל.

ולדעת רבי עקיבא – המלווה על המשכון דינו כשומר שכר, **כי יש מצווה להלוות, והעוסק במצווה פטור באותה שעה** מלקיים מצוות אחרות, ואם יבוא עני באותה שעה יהיה פטור **מלתת** לו **צדקה, ונמצא משתכר מחמת ההלוואה**, ואם כן, כשנוטל משכון, הרי הוא כשומר שכר.

ורבה פוסק כרבי אליעזר, כי אינו מחשיב את העניין הזה לשכר, שמחמתו השומר יחשב לשומר שכר.

<u>ולמסקנה [לדעת רב יוסף]</u>, הכל מודים לדרשת רבי יצחק, אלא שאין ללמוד ממנה, שהמלווה על המשכון זוכה בו, אלא **כשנטל את המשכון אחר שעת ההלוואה, וכשנטלו בשעת ההלוואה**, אף שודאי אינו זוכה בו, [לא מטעם הדרשה הזו, ולא מטעם שנחשב כנוטל לגביה, כי אינו נוטל אלא לבטחון ההלוואה], מכל מקום **הכל מודים שהמלווה נחשב כשומר שכר, מחמת שפטור מלתת צדקה בשעה שעוסק בהלוואה**, [ואם כן יש להעמיד את המשנה באופן הזה וכדברי הכל], **ולא נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא, אלא** במלווה על המשכון, **כשהמלווה צריך את המשכון להשתמש בו**, [ופוחת את דמי השימוש מההלוואה].

לדעת רבי אליעזר – מאחר שהמלווה צריך את המשכון להשתמש בו, **אין כאן מצווה**, ואינו נפטר מלתת צדקה, **וממילא** אין לו כל שכר, **ודינו כשומר חנם**.

ולדעת רבי עקיבא – אף כשהמלווה צריך את המשכון להשתמש בו, **יש כאן מצווה**, **וממילא** המלווה **חייב** לשמור על המשכון **כשומר שכר**.

כן פירש רש"י את המחלוקת הזו, אבל ר"ח פירש, שנחלקו במקום שהמלווה אינו רוצה להלוות בלא משכון, שלדעת רבי אליעזר אין כאן מצווה, ולדעת רבי עקיבא יש כאן מצווה.

וכל זה לעניין הלוואת מעות, אבל לעניין הלוואת פירות, דעת רבי יהודה, שבלא כל הטעמים הללו, יש למלווה שכר בהלוואה, כי אצלו היו הפירות מרקיבים ונפסדים, ועתה על ידי ההלוואה ישמר ערך ממונו, ולכן בכל אופן אם הלווה על המשכון, **דינו כשומר שכר**.

וכל זה לעניין הלוואה בעל פה, אבל אם היתה ההלוואה בשטר, לדברי הכל אין לומר ש**המלווה נטל את המשכון** לבטחון ההלוואה בלבד, שהרי השטר הוא הבטחון הטוב ביותר, ואם כן ודאי נטל את המשכון **לשם גבייה, ונעשה עליו כשומר שכר**.

כל האמור לעיל הוא שיטת רש"י, אולם התוס' כתבו, שאין סברא לומר, שנטילת משכון לשם גביה, תחשיב את המלווה לשומר שכר, כי אם המלווה לא היה מלווה כלל, היו מעותיו בידיו, והיה עדיף לו על המצב של ההלוואה ונטילת המשכון, ואין בנטילתו לשם גביה שום רווח, ומעולם לא אמרו שטעמו של רבי עקיבא המחשיבו לשומר שכר הוא מחמת שנטל את המשכון לשם גבייה, ואלו הן ארבעת האוקימתות לביאור מחלוקתם:

א. מחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא היא, כשהיה המשכון שווה פחות מההלוואה, והלווה התנה עם המלווה, שאם יאבד המשכון, המלווה יאבד את חובו, רבי אליעזר סובר, שאין זה אלא אסמכתא, ולכן אם אבד המשכון, לא אבד החוב, ומאחר שהמלווה כשומר חנם, ישבע שאבד, ויטול את חובו, ורבי עקיבא סובר [כשמואל], שהתנאי מועיל, כי יש חילוק בין אומר לתת אם יקרה כך וכך, שהוא אסמכתא, לבין אומר למחול אם יקרה כך וכך, שאינו אסמכתא, ומאחר שהמלווה אומר, שאם יאבד המשכון, ימחל על החוב, אין זו אסמכתא, ואיבד את חובו, [ולדעת רבה, הביאור הזה הוא הביאור האמיתי, כי לפי הביאור הזה, רבי עקיבא אינו סותר את דברי רבה, כמו שהוא סותר אותו לפי הביאור השלישי, והלכה כרבי עקיבא].

ב. מחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא היא, אם משכון בשעת הלוואה קנוי למלווה [לעניין חיוב גנבה ואבדה], כדרשת רבי יצחק, או שלא נאמרה הדרשה הזו אלא

במשכון שלאחר שעת ההלוואה, [והביאור הזה נדחה, כי הכל מודים, שלא נאמרה הדרשה הזו אלא על משכון שלא בשעת ההלוואה].

ג. מחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא היא, האם המלווה נחשב כשומר שכר מחמת שכר המצווה, שפטור מלשלם לעני כשעוסק בה. [ולפי זה נחלקו במחלוקת רבה ורב יוסף ורבי עקיבא כרב יוסף].

ד. הכל מודים שבדרך כלל המלווה נחשב לשומר שכר, כי ההלוואה מצווה, ומחמתה פטור מלתת צדקה לעני, [כדעת רב יוסף], ולא נחלקו אלא במקום שהמלווה צריך את המשכון, האם יש כאן מצווה או לא, [והביאור הזה יתכן רק לדעת רב יוסף].

ולפי כל האוקימתות, מה שאמרו, שאם היתה ההלוואה בשטר, המלווה מפסיד באבדן המשכון, אין זה מחמת השטר, אלא שאם נכתב שטר, בוודאי לא נתקבל המשכון בשעת ההלוואה, שהרי כשיש שטר אין צורך במשכון, ואם כן נתקבל לאחר שעת ההלוואה, ובזה הכל מודים, שהמלווה קונה אותו מדרשת רבי יצחק, ואם הוא אובד, המלווה מפסיד כשומר שכר.

המלווה עני על המשכון

לדעת אבא שאול, המלווה לעני על משכון, שהוא דבר שמשכירים אותו בהרבה, ואינו נפחת אלא מעט, כגון מכוש גרזן וקרדום, רשאי להשכירו לאחרים, ולגבות מהשכר את חובו, מפני שהדבר הזה טובה לעני הוא, והרי הוא כמשיב אבדה.

המעביר חבית ממקום למקום ונשברה [על ידי שנתקל בדרכו]

א. לדעת רבי מאיר – בין מעביר **בחנם**, בין מעביר **בשכר**, **נשבעים**, **ופטורים** מלשלם:

- רבי אלעזר [בן פדת האמורא] אומר, שרבי מאיר פוטר את שניהם, **כי לדעתו הנתקל נחשב לאנוס**, ושומר חנם ושומר שכר פטורים באונס, ולכן כשישבעו שלא פשעו יפטרו מלשלם. ומכל מקום, מודה רבי אלעזר בן פדת שיש תנא אחר, האומר, שלדעת רבי מאיר, הנתקל נחשב לפושע, ולדעתו רבי מאיר מחייב את שניהם.

- רבי יוחנן אומר שלדעת רבי מאיר הנתקל נחשב לפושע, ומעיקר הדין יש לחייב את שניהם, אלא ש**חכמים** חששו, שאם נחייב אותם, אין לך אדם שיעביר חבית לחבירו, [שהשכר קל, ויש חשש להפסד מרובה], ו**תקנו** שהמעביר ששבר, ישבע שלא שבר בכוונה ויפטר.

ב. לדעת רבי יהודה – המעביר **בחנם ישבע, ויפטר**. והמעביר **בשכר**, **משלם**:

- והטעם לדין הזה **כי** לדעת רבי יהודה **הנתקל** קרוב לאונס וקרוב לפשיעה, **ודומה** בכך **לגניבה** ואבדה, ולכן המעביר בחנם נשבע ונפטר, כדין שומר חנם, שפטור בגנבה ואבדה, והמעביר בשכר חייב, כדין שומר שכר שחייב בגנבה ואבדה, [והתוס' כתבו, שלדעת רבי יהודה, הנתקל דומה לגנבה יותר מאשר לאבדה, ולכן המעביר בחנם פטור מלשלם, כי רק באונס הדומה לגנבה אדם המזיק פטור, אבל באונס הדומה לאבדה, אדם המזיק חייב].

ג. ולדעת רבי אלעזר [בן שמוע התנא] – אף שקיבל מרבותיו, ששניהם פטורים, **הסברא אומרת** שיש אופן שהמעביר בשכר חייב, ויש אופן **ששניהם חייבים**:

- והטעם לזה, **כי** לדעתו, **הנתקל במקום מדרון, דומה לגנבה** ואבדה, שיש לחייב את המעביר בשכר, ולפטור את המעביר בחנם. **אבל הנתקל במישור**, **דומה לפשיעה**, ויש לחייב את שניהם. ואף במקום מדרון, לדעתו אין לפטור את המעביר בחנם על ידי שבועה בלבד, כי נאמר בתורה, "אין רואה שבועת ה' תהיה בין שניהם", ללמד ששומר חנם נפטר בשבועה, רק במקום שהאונס אינו גלוי לכל, אבל הטוען טענת אונס במקום הגלוי לכל, אינו נפטר, אלא אם יביא ראיה [=עדים] שהיה אונס, [כדרשת איסי בן יהודה], והמעביר חבית ברשות הרבים, דבר גלוי לכל הוא, ואיך יפטר המעביר בחנם, על ידי שבועה בלא ראיה.

דף פג

שומר חינם בטענת אונס

הלכה כאיסי בן יהודה, ששומר חנם שטוען טענת אונס, נפטר בשבועה רק אם אין האונס דבר הראוי להתפרסם, אבל **אם הוא דבר הראוי להתפרסם, אינו נאמן אלא על ידי עדים**.

הנושא משא כבד

רבי חייא בר יוסף תיקן שהנושא לבדו משא, **שהוא יותר ממה שאדם אחד רגיל לשאת, ופחות ממה ששנים רגילים לשאת, ונשבר, משלם**

מחצה, משום שאין הדבר בגדר פשיעה, [מאחר שאין צריכים לו שני אנשים, ראוי לאחד להתאמץ ולשאתו], ולא בגדר אונס, [שהרי הוא יותר ממה שאדם אחד רגיל לשאת].

אבל הנושא לבדו משא שרגילים לשאת שני אנשים, **ונשבר**, **משלם את כל הנזק**, כי פשע בכך שהרבה במשאו כל כך.

סליק פרק השוכר את האומנין

פרק שביעי השוכר את הפועלים

דף פג

משך עבודת היום של פועלים

השוכר פועלים לעבודה מסוימת, **ולא התנה עמהם תנאי כלשהו בטרם החלו לעבוד**, **חיובם לו הוא כפי מנהג המדינה**, אם מנהג המדינה שהפועלים מתחילים לעבוד אחר זריחת החמה, אינו יכול לחייבם להקדים, ואם מנהג המדינה שהפועלים מסיימים לעבוד קודם שקיעת החמה, אינו יכול לחייבם לאחר, ומקום שנהגו לזון את הפועלים, חייב לזון אותם כפי המנהג.

ואפילו אם קצץ עימהם שכר גדול ממנהג המדינה, מאחר שלא התנה זאת בכך שיעבדו יותר ממנהג המדינה, אינם חייבים להקדים ולאחר יותר משאר פועלים, [ודים שיעבדו כראוי, כנגד מה שמשתכרים יותר משאר פועלים].

וכל זה כשלא התנה עימהם קודם שהחלו לעבוד, **אבל אם התנה עימהם לשנות מהמנהג**, **ונשכרו לו על דעת כן**, **חייבים למלא תנאם**.

הזמן הראוי לעבודה

נאמר בתהילים, "תזרח השמש ... יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב" למדנו מזה, שהזמן הראוי למלאכה, הוא **משעת הנץ החמה**, [ולא מעמוד השחר], **עד צאת הכוכבים**. [ומה שמצינו שבוני המקדש היו עושים מעלות השחר, משום כבוד בית המקדש הקדימו משאר פועלים]. **ומאחר שיציאת הפועל למלאכה היא צורכו של בעל הבית**, **יוצא למלאכה כשתנץ החמה**, על חשבון הזמן שהוא משועבד למלאכה של בעל הבית, **אבל חזרתו לעיר אינה לצורך בעל הבית**, **ולכן אינו חוזר אלא אחר צאת הכוכבים**, כשתם זמן המלאכה שהוא משועבד בו לבעל הבית.

רש"י ותוס' מפרשים, **שזו גם כוונת ריש לקיש**, שאמר, פועל בכניסתו [לעיר בסוף היום] משלו, וביציאתו [למלאכה בתחילת היום] משל בעל הבית.

אולם ר"ח מפרש, **שריש לקיש בא לומר**, **ששינו הפועלים מהכתוב**, **ובכניסתם למלאכה בתחילת היום הקדימו לצאת מעלות השחר**, בזמן השייך להם, **וכנגד זה ביציאתם מהמלאכה**, **הקדימו לחזור קודם צאת הכוכבים**, בזמן שלפי הכתוב הם משועבדים לבעל הבית. והטעם ששינו מהכתוב, **כדי שיגיעו לביתם מבעוד יום**, כמו שאמרו לעולם יכנס אדם בכי טוב, כלומר ביום.

ומאחר שכן ראוי להיות מנהג הפועלים, **אם באו אנשים מכמה מקומות**, **ובנו עיר חדשה**, **ראוי להם להנהיג כך במקומם**. אבל כל מקום שיש בו מנהג אחר, הכל כמנהג המדינה, ואינו יכול לחייב את הפועל לנהוג ככתוב, ואפילו באו כמה אנשים ממקום אחד שיש בו מנהג, ובנו עיר חדשה, יש להם ללכת אחר מנהג המקום שבאו ממנו, ולא לשנות למנהג הכתוב.

ואם שכר פועל על מנת שיעבוד כמו שכתוב בתורה, **עליו להתחיל במלאכה ולסיימה כפי הכתוב הזה**, **אפילו אם מנהג המקום שונה**.

ביאור הפרשה "**תשת חשך ויהי לילה**"

תשת חושך ויהי לילה – זה **העולם הזה** ש**דומה ללילה**.

בו תרמוש כל חיתו יער – אלו **רשעים שדומים לחיה שביער**, ומניחים להם יכולת להלך ברשעם, ואין נפרעים מהם.

תזרח השמש - לעולם הבא לצדיקים.

יאספון – הרשעים לגיהנם.

ואל מעונתם ירבצון – הצדיקים, שכל צדיק יש לו מדור לפי כבודו.

יצא אדם לפעלו – יצאו צדיקים לקבל שכרם.

ולעבודתו עדי ערב – כלומר אלו שהשלימו

עבודתם עד יום מותם.

רבי אלעזר ברבי שמעון היה תופס גנבים

הגנבים נמשלו לחיות יער המתחבאות ביום, ולאריה האורב במסתר, משום ש**מלאים תחבולות לחמוק מהמלכות, ולכן הממונה לתופסם עלול לטעות**, ולתפוס צדיקים תחתיהם.

וכשפגש **רבי אלעזר** אדם שהיה ממונה לתפוס גנבים, **לימד** אותו **כיצד ידע מי הם הגנבים**, ולא יתפוס חפים מפשע.

וכשנשמע בבית המלך, שרבי אלעזר מלמד איך לתפוס גנבים, **אמרו קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא** [=קורא האגרת הוא יהיה השליח], כלומר נותן העצה הוא יבצע, **ומינו אותו לתפוס גנבים, והיתה המלכות הורגת את הגנבים** שהיה תופס.

ובדבר הזה נחלק עמו רבי יהושע בן קרחה, שרבי אלעזר סבר שמותר לו לעשות זאת, כי בכך הוא **מכלה קוצים מהכרם**, [כלומר מכלה את הרשעים מעם ישראל], **אבל רבי יהושע סבר**, שאסור לו למסור את עם ה' להריגה, ואף על פי שרשעים הם, אם ירצה **בעל הכרם** [=הקב"ה], **הוא יכלה את הקוצים** [=הרשעים] בעצמו.

פעם אחת החליט על אדם שהוא גנב, משום שהיה חצוף, ומסרו למלכות, **ולאחר שתלו אותו בכה, שמא טעה** בכך, **ואמרו לו**, "**אל ירע בעיניך, שהוא ובנו באו על נערה מאורסה ביום הכיפורים**", וראוי היה להיתלות על כך, [שהבא על נערה מאורסה דינו בסקילה, וכל הנסקלים נתלים].

וכשראה שלא טעה, אמר, "**שישו בני מעי שישו, ומה ספיקות שלכם כך, ודאית שלכם על אחת כמה וכמה**, מובטח אני בכם שאין רימה ותועלה שולטת בכם", [כי מה שתפס את הגנבים אינו נחשב לו לחטא, והרי הוא צדיק גמור], ואף על פי שראה שלא טעה, לא התיישבה דעתו, עד שניסה את הדבר, על ידי שפתחו את כרסו, והוציאו מגופו כמות גדולה של שומן שיש עמו בשר, והניחוהו בחמה בחודשי תמוז ואב, ולא הסריח. ואף על פי שראה שאין בשרו מסריח, לא התיישבה דעתו, עד שקיבל עליו יסורים לכפר על מעשיו, שמא חטא באחד מהצדיקים, כמבואר בדף פ"ד.

דף פד

כשמינו את רבי ישמעאל בנו של רבי יוסי **לתפוס גנבים**, **התרצה** לכך, [כדעת רבי אלעזר ברבי שמעון], **אולם אליהו הוכיחו**, שלא ימסור את עם ה' להריגה, [כדעת רבי יהושע בן קרחה], ואמר לו **שיברח ללודקיא**.

רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי אלעזר ברבי שמעון היו בעלי בשר, עד כדי כך שאם היו עומדים פנים אל פנים, וכרסם נוגעות זו בזו, היה עובר ביניהם צמד בקר, ואינו נוגע בהם. וכשאמרה להם נוכרית אחת, בניכם אינם שלכם, [שאינכם יכולים להזקק לנשותיכם], לא היו צריכים לענות לה, שנאמר "אַל תִּתֵּן כָּסִיל כְּאַוַּלְתּוֹ פֶּן תִּשְׁוֶה לּוֹ גַּם אָתָּה", ומכל מקום כדי שלא להוציא לעז על בניהם שאינם שלהם, השיבו לה.

יש אומרים שענו לה – שלהן גדול משלנו, [יש מפרשים כרסם של נשותינו גדול משלנו. ויש מפרשים תאות האשה גדולה משל האיש].

ויש אומרים שענו לה – כי כאיש גבורתו [אבר תשמיש].

ויש אומרים שענו לה – אהבה דוחקת את הבשר.

אברו של רבי ישמעאל ברבי יוסי – כחמת בת תשעה קבין.

ושל רבי יוחנן – יש אומרים כחמת בת חמשת קבין. ויש אומרים כחמת בת שלושת קבין.

ושל רב פפא – כסלים שעושים בהרפניא.

יופיו של רבי יוחנן

אמר **רבי יוחנן**, אני **נותרתי משפירי ירושלים**, [=שהיו פניהם מזהירות]. והרוצה לראות זוהר כמו שהיה לרבי יוחנן, יביא כוס כסף מיד בעלותו מהאש [של הצורף], שהוא צהוב מהאש, וימלא אותו גרעיני רימונים אדומים, ויקיף את פיו בזר של ורד אדום, ויניחו בין החמה לצל, ויראה את הזוהר היוצא ממנו על פני הארץ.

ואף שהיה פניו זוהרים, לא נמנה עם המנויים להלן, כי היה שונה מהם, בכך שלא היה לו הדרת פנים [=זקן].

יופיו של רב כהנא

שופריה **דרב כהנא** מעין שופריה דרבי אבהו. שופריה **דרבי אבהו** מעין שופריה דיעקב אבינו. שופריה **דיעקב אבינו** מעין שופריה **דאדם הראשון**.

רבי יוחנן יושב בשערי טבילה

רבי יוחנן היה יושב במקום שהיו בנות ישראל עולות מטבילת מצווה, כי אמר, על ידי שיפגשו בי בעלותן מטבילתן, יהיו להם בנים יפי תואר ולומדי תורה כמותי. [ואף על פי שאמרו, שהפוגע באשה כשעולה מטבילת מצווה, אוחזת אותו רוח זונים, אין זה אלא כשפוגע בה, אבל אם יושב שם בקביעות, לא. א"נ אין זה אלא כשפוגע בה כשעולה ערומה, אבל אחר שהיא לבושה, לא].

וכששאלו אותו אם **אינו חושש מעין הרע**, כשיסתכלו הכל על יופיו, אמר שהוא מזרע יוסף, שאין עין הרע שולטת בהם, [אלא הם שולטים עליה].

כניסת ריש לקיש ללימוד התורה

יום אחד [כשהיה ריש לקיש לסטים], **ראה ריש לקיש את רבי יוחנן בנהר, וקפץ אחריו קפיצה גדולה, אמר לו רבי יוחנן, חילך לאורייתא** [=כוחך יפה לסבול עול תורה]. **אמר לו ריש לקיש, שופרך לנשי** [=יופייך ראוי לנשים]. **אמר לו רבי יוחנן, אם תחזור בך, אתן לך לאשה את אחותי שהיא יפה ממני**. קיבל עליו ריש לקיש עול תורה, ומיד נחלש כוחו [שקבלת עול תורה מתשת כוחו של אדם], ולא היה יכול לקפוץ כבתחילה.

רבי יוחנן לימד את ריש לקיש מקרא ומשנה, עד שנעשה ריש לקיש אדם גדול בתורה. ורבינו תם מפרש, שקודם שהיה ריש לקיש לסטים, כבר למד הרבה תורה, אלא שפרק מעליו עול תורה, ונעשה עם הארץ, ועסק בלסטיות, וכשלמדו רבי יוחנן, החזירו למה שהיה מתחילה.

מיתת ריש לקיש

יום אחד נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, **מהי גמר מלאכת כלי מתכות העשויים לחתוך**, [שמאז הם ראויים לקבל טומאה כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך], **ואמר על כך רבי יוחנן** לריש לקיש, **לסטים בלסטיותיה ידע**, [=לפי שהיית לסטים אתה בקי באותם כלים שהם כלי לסטים]. **ענה לו, מה הועלת לי**, כשהייתי לסטים קראו לי רבי, שהייתי רבם וראשם של הלסטים, ועכשיו קוראים לי רבי. ענה לו רבי יוחנן, הועלתי לך שקרבתי אותך תחת כנפי השכינה.

ומאחר ש**חלשה דעתו של רבי יוחנן** על שאמר לו ריש לקיש מה הועלת לי, **חלה ריש לקיש** ונטה למות, ולא ביקש עליו רבי יוחנן רחמים, אף על פי שאחותו הפצירה בו, שלא תישאר אלמנה ובניה יתומים, **ומת** ריש לקיש.

מיתת רבי יוחנן

לאחר שמת ריש לקיש, **הצטער רבי יוחנן**, על שנותר ללא תלמיד חבר המחכים אותו, שכשהיה אומר דבר הלכה, היה ריש לקיש מקשה עליו 24 קושיות, והיה מתרץ לו 24 תירוצים, ומתוך כך היתה ההלכה מתבארת, ועתה לא נמצא מי שיחכים אותו כריש לקיש. שכשהביאו לו את רבי אלעזר בן פדת, לא היה מקשה לו, אלא מביא ראיות לדבריו, ולא היה לו קורת רוח מזה. ומרוב צערו על חסרון ריש לקיש, היה בוכה וצועק **עד שנטרפה דעתו**, ובקשו עליו החכמים רחמים, **ומת**.

גמר מלאכת סייף סכין ופגיון
ורומח ומגל לקבלת טומאה

א. בתחילת עשייתם. **לדעת רבי יוחנן, משעה שנצרפו בכבשן** נגמרה מלאכתם, ומקבלים טומאה. **ולדעת ריש לקיש**, רק **משעה שיצחצחם במים** נגמרה מלאכתם, ומקבלים טומאה.

ב. וכשהיו כלים גמורים, והעלו חלודה, ובטלו בכך מלקבל טומאה, חוזרים להיחשב לכלים המקבלים טומאה, **משעה שישופו את הסייף, וישחיזו את הסכין**.

יסוריו של רבי אלעזר ברבי שמעון

אף על פי שהיה ל**רבי אלעזר** כמה ראיות שצדק בהיותו תופס גנבים [כפי שנתבאר בדף פ"ג], מכל מקום לא סמך על זה, **והתפלל שיבואו עליו יסורים לכפרה, שמא חטא ותפס בין הגנבים אחד מן הצדיקים**.

תפילתו התקבלה, **ובא עליו יסורים של שחין**, עד

שהיה זב ממנו כל כך דם ומוגלה, שאף אם היו מניחים תחתיו בערב 60 מצעים של לבד, היו מוצאים תחתיו דם ומוגלה מלא 60 גיגיות.

בבקר היתה אשתו מכינה לו 60 מיני מאכל [מתאנים] **והיה מתחזק**, אבל לא היתה מניחה לו ללכת לבית המדרש, כדי שלא ידחקו אותו החכמים.

ובלילה היה מתפלל שישובו עליו היסורים לכפרה, **אבל בבקר היה אומר להם שילכו** מפני ביטול תורה.

יום אחד **שמעה אשתו שהוא מביא את היסורים על עצמו**, **אמרה** לו, **מכלה אתה ממון של בית אבא** [במאכל וריקבון בגדים], **מרדה בו והלכה לבית אביה**.

באותו זמן **עלו מן הים 60 ספנים**, [שבעודם בים עמד עליהם נחשול, והתפללו להינצל בזכותו של רבי אלעזר, וניצלו], **והביאו לו 60 עבדים האוחזים 60 ארנקים**, **והיו עושים לו את 60 מיני המאכל** שהיה צריך לרפואתו.

יום אחד שלחה אשתו את בתם לראות מה הוא עושה מאחר שעזבה אותו, **ואמר לה**, לכי ואמרי לאימך, העושר **שלנו גדול משלהם**, שנאמר על התורה, "היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה".

רבי אלעזר מטהר נשים לבעליהן

באותו יום שלא עכבה אותו אשתו מלילך לבית המדרש, הלך, **והביאו לפניו 60 מראות דם של נשים**, **וטיהר את כולם**, [על ידי שהיה בקי מה הם המראות הטמאים, ומה הם המראות הטהורים, שאין אלא חמש מראות דם טמאים], וכשהיו החכמים מרננים אחריו, האם תעלה על דעתך שאין בכל המראות הללו אפילו ספק אחד, **אמר** להם, **אם האמת איתי**, **יתעברו כל הנשים הללו הלילה הזה**, **וילדו זכרים**, ואם טעיתי, תהא נקיבה אחת ביניהם, וילדו כל הנשים בנים זכרים, **ונקראו אלעזר על שמו**.

אמר על זה **רבי**, **כמה פריה ורביה ביטלה רשעה זו מישראל**. **יש מפרשים** שאמר זאת על **מלכות הרשעה**, שמינתה אותו לתפוס גנבים, ולא בא תמיד לבית המדרש לראות דם הנשים. **ויש מפרשים** שאמר זאת על **אשתו**, שעכבה אותו מלבוא לבית המדרש.

מיתתו של רבי אלעזר ברבי שמעון

כשעמד רבי אלעזר ברבי שמעון למות, **אמר לאשתו**, יודע אני בחכמים שכועסים עלי, על שנלקחים גנבים על ידי, והיו להם קרובים, ומחמת כן לא יתעסקו עמי כראוי, לכן אל תפרסמי את מותי, אלא **השכיבני בעלייתי**, ואל תפחדי ממני.

ובין 18 שנה ל-22 שנה היה שוכב בעלייתו, **וכל אותו הזמן** לא הסריח גופו, אלא **היה גופו כבחייו**, עד שאם היתה נתלשת ממנו שערה, היה יוצא ממנו דם. וכשהיו באים שנים לדין לפניו, היו אומרים את טענותיהם בפתח, והיה הקול יוצא מהעליה, איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב.

פעם אחת ראתה אשתו, שתולעת יוצאת מאזנו, וחששה שמא יתחיל להסריח, התגלה לה בחלום, ואמר לה, שאין לה לחוש, כי התולעת הזו אינה מחמת שמתחיל להרקיב, אלא משום שנענש, על שפעם אחת שמע שמבזים תלמיד חכם, ולא מחה כפי שהיה צריך.

קבורתו של רבי אלעזר ברבי שמעון

יש אומרים שהדבר שגרם שיקברו אותו היה, ש**פעם אחת היתה מריבה בין אשתו לבין שכנתה**, **ואמרה** לו השכנה, **תהא כבעלה**, **שלא ניתן לקבורה**, ואמרו החכמים, אם נודע לבריות שאינו חי, ולא נקבר, אין זה כבודו, ויש לקבור אותו.

ויש אומרים שהדבר שגרם שיביאו אותו לקבורה היה **רבי שמעון אביו**, ש**בא לחכמים בחלום**, **ואמר להם**, פרידה [=גוזלה] אחת יש לי ביניכם, ואין אתם רוצים להביאה אצלי.

הלכו החכמים להתעסק בקבורתו, ולא הניחו להם בני מקום הנקרא עכבריא, [שהיה סמוך למקומו], משום שכל השנים שהיה בעלייתו, לא נכנסה חיה רעה לעירם.

יום אחד כשהיה **ערב יום כיפור** והיו טרודים בני עכבריא, **שלחו החכמים את בני בירי**, **ונטלו את מיטתו**, **והביאוה למערת הקבורה של רבי שמעון**. מצאו נחש [נקיבה] שהיתה מקיפה את המערה, [כעין גלגל וזנבה אצל פיה], אמרו לה פתחי פיך, [הרחיבי זנבך מעל פיך ליתן מקום להכנס], ויכנס בן

אצל אביו.

אלמנת רבי אלעזר אינה מתרצית להינשא לרבי

אחר שמת רבי אלעזר, שלח רבי לדבר באשתו שתנשא לו. יש אומרים ששלחה לו, כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול? ויש אומרים ששלחה לו, באתר דמרי ביתא תלא זייניה רעיא קולתיה תלא ? [=כלומר על היתד שהגיבור היה רגיל לתלות כלי זיינו, יתלה הרועה את תרמילו?].

שלח לה, אמנם בתורה הוא גדול ממני, אבל במעשים טובים מניין שהוא גם כן גדול ממני. שלחה לו, משום שקיבל עליו יסורים.

רבי אלעזר ברבי שמעון גדול בתורה מרבי

בזמן חז"ל היו החכמים יושבים על הספסלים, והתלמידים יושבים על הארץ, **וכשראו החכמים שרבי אלעזר ברבי שמעון ורבי יושבים על הארץ** עם שאר התלמידים, **אמרו, מימיהם אנו שותים, והם יושבים על גבי קרקע**? ועשו להם ספסלים.

אמר להם רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבי, **פרידה אחת יש לי ביניכם, ואתם מבקשים לאבדה ממני**, [שמא תשלוט בו עין רעה], והורידוהו.

אמר רבי יהושע בן קרחה, מי שיש לו אב יחיה, **ומי שאין לו אב ימות**, [שבאותו זמן כבר מת רבי שמעון], והורידו גם את רבי אלעזר.

חלשה דעתו של רבי אלעזר, על שחשבו אותו שהוא בדרגתו של רבי, ואם עד אותו יום כשהיה רבי אומר דבר, היה מסייע לו, **מכאן ואילך כשהיה רבי אומר יש לי להשיב, אמר לו** רבי אלעזר, **כך יש לך להשיב, זו היא תשובתך, הקפתנו תשובות חבילות שאין בהן ממש**.

חלשה דעתו של רבי, אמר לו אביו, אל ירע בעיניך, **שהוא ארי בן ארי, ואתה ארי בן שועל**.

דף פה

אמר רבי שלשה ענוותנים הם

א. רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבי, שהחשיב עצמו כשועל, ואת רבי שמעון בר יוחי החשיב כארי.

ב. בני בתירא, שהיו נשיאים, ובשביל שראו להלל שהיה גדול בתורה, ועלה אצלם, הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם. [ויש לדחות, שלא עשו כן מחמת ענווה, אלא משום שהלל עדיף מהם, והלכות שהיו נשאלות בבית המדרש נעלמות מהם, ובושים בדבר].

ג. יונתן בן שאול, שהיה בן המלך, וראוי למלוך תחת אביו, ואמר לדוד, "אתה תמלוך על ישראל ואני אהיה לך למשנה". [ויש לדחות שלא עשה כן מחמת ענווה, אלא משום שראה שהיו העם נגררים אחרי דוד].

יסוריו של רבי

מאחר שראה רבי שיסורים דבר חביב הוא, [שהועילו לרבי אלעזר ברבי שמעון שלא תשלוט בו רימה], **כאשר באו עליו יסורים קיבל אותם**, ולא ביקש שיסורו ממנו עד שסרו מעצמם, **אף על פי שארך הדבר זמן רב**, [שלוש עשרה שנה, חלקם בצמירתא (=אבן שבמקום קטנים). וחלקם בצפירנא (=מחלת הפה)]. **ואף על פי שהיו** היסורים **רבים וגדולים**, עד כדי כך, שכשהיה נכנס לבית הכסא, היה קולו נשמע למרחוק, וחזק יותר מקול הבהמות, שהיה שומר סוסיו מאכיל באותה שעה, והיו עושות קול גדול הנשמע למרחק שלושה מיל.

יסורים אלו **באו על ידי מעשה**, כשעגל אחד שהיה עומד לשחיטה, הלך והחביא ראשו תחת כנפי כסותו של רבי, ובכה, ואמר לו לך לכך נוצרת, אמרו ברקיע, מאחר שאינו מרחם, יבואו עליו יסורים.

ויסורים אלו **הלכו** ממנו **על ידי מעשה**, כששפחתו היתה מכבדת את הבית, והיו שם גורי חולדה, וראה ואמר לה, הניחי להם, הלא נאמר, "ורחמיו על כל מעשיו", אמרו ברקיע, הועיל ומרחם נרחם עליו.

יסורי רבי אלעזר ויסורי רבי

יסוריו של רבי אלעזר עדיפים על יסוריו של רבי, שאותם של רבי אלעזר מאהבה באו ומאהבה הלכו, ושל רבי על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו.

כל השנים **שבאו יסורים על רבי אלעזר, לא מת אדם קודם זמנו. וכל** השנים **שבאו יסורים על**

רבי, העולם לא היה צריך למטר, כי בלא מטר היה רוב מים, עד שאם היו מוציאים צנון מהאדמה, היתה הגומה מתמלאת מיד במים.

יום הגשמים

יום הגשמים **קשה לעולם כיום הדין**, ואם לא היה העולם צריך למטר, היו החכמים מתפללים שיתבטל.

בנו של רבי אלעזר

כשהגיע רבי למקומו של רבי אלעזר ברבי שמעון [אחר מותו של רבי אלעזר], שאל אם יש לו בן לאותו צדיק. ואמרו לו, יש לו בן, וכל זונה שנשכרת בשנים, שוכרתו בשמונה מחמת יופיו. לקחו, וסמך אותו שיקראו לו רבי, כדי שיתקנא, וישים על לבו תלמוד תורה, ונתנו לרבי שמעון בן איסי בן לקוניא אחי אמו כדי שילמדו תורה. ובאמת גדל בתורה, [והוא רבי יוסי ברבי אלעזר ברבי שמעון]. וכשמת יצאה בת קול ואמרה, שאביו אינו גדול ממנו, [ומה שלא נכנס עם אביו בקבורה, כי לא היה עמו בצער המערה].

בנו של רבי טרפון

כשהגיע רבי למקומו של רבי טרפון [אחר מותו של רבי טרפון], שאל אם יש לו בן לאותו צדיק, שהיה רגיל לומר בשבועותיו אקפח את בני. ואמרו לו, בן אין לו, בן בת יש לו, וכל זונה שנשכרת בשנים, שוכרתו בשמונה. הביאוהו לפני רבי, ואמר לו רבי, שאם יחזור בו, יתן לו את בתו לאשה, וחזר בו.

יש אומרים שנשא את בתו של רבי וגרשה. ויש אומרים שלא נשאה כלל, (והטעם שלא רצה להיות עמה), שלא יאמרו בשביל זו חזר זה.

מעלת מלמד תורה

כל המלמד את בן חבירו תורה, זוכה ויושב בישיבה של מעלה.

כל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו הקב״ה גוזר גזירה, מבטלה בשבילו.

שלושה דורות של תלמידי חכמים

כל שהוא תלמיד חכם, ובנו תלמיד חכם, ובן בנו תלמיד חכם, שוב אין התורה פוסקת מזרעו לעולם. וכל הדורות הבאים, התורה מחזרת על אכסניא שלה.

תעניות רבי זירא

כשעלה רבי זירא מבבל לארץ ישראל, ישב מאה תעניות, שתישכח הגמרא הבבלית ממנו, כדי שלא יהא טרוד בה. שבא ללמוד מפי רבי יוחנן, ואמוראים שבארץ ישראל לא היו בני מחלוקת, ונוחים זה לזה כשמן, ומיישבים את הטעמים בלא קושיות.

וישב מאה תעניות אחרות, כדי **שלא ימות רבי אלעזר בימיו**. שאז היו דברי הציבור מוטלים עליו.

וישב מאה תעניות אחרות, שלא תשלוט בו אש של גיהנם. והיה בודק עצמו על ידי שהיה יושב בתנור מוסק, ולא ניזוק מהאש, חוץ מפעם אחת שנתנו בו החכמים את עיניהם, ונשרפו שוקיו, ועל שום שהיה גוץ, ועל שום שנשרפו רגליו, נקרא קטינא (=גוץ) חריך שקיה(=חרוך רגלים).

על מה אבדה הארץ

כשחרבה הארץ, אמרו [=שאלו] החכמים והנביאים, ״על מה אבדה הארץ״, ולא ידעו. עד שפירש הקב״ה בעצמו, ״**על עזבם את תורתי** אשר נתתי לפניהם״, ואין הכוונה שלא למדו, אלא **שלא היו מברכים על התורה קודם שעסקו בה**, והראו בכך שאינה חשובה להם.

״בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה״, זה תלמיד חכם בן תלמיד חכם. ״וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדַע״, זה תלמיד חכם בן עם הארץ.

איסתירא בלגינא קיש קיש קריא

רש״י מפרש, שסלע [=אסתרא] אחד של כסף המונח בכד [=לגינא], משמיע קול ומקשקש [=קיש קיש קריא], ואם היה הכד מלא סלעים, לא היה משמיע קול.

וריב״א מפרש, זוז המונח בכד, שאין דרכו להיות בו, מקשקש, אבל אם היה מונח בארנק, שדרכו להיות שם, לא היה מקשקש.

-

כל המקטין עצמו על דברי תורה בעולם הזה,

נעשה גדול לעולם הבא.

וכל המשים עצמו כעבד על דברי תורה בעולם הזה, נעשה חופשי לעולם הבא.

ריש לקיש היה מציין [=מסמן] **את מערות הקבורה של הצדיקים**, כדי שלא יכשלו הכהנים לעבור עליהם, ולהאהיל על הטומאה, ותארע התקלה הזו על ידי צדיקים. ומערת הקבורה של רבי חייא נעלמה ממנו, משום שלא ריבץ תורה לאחרים כמותו, אף שלעניין פלפול התורה לא היה קטן ממנו.

אם ח"ו היתה התורה משתכחת בימי רבי חנינא, היה מחזירה מפלפולו, [ומחמת גדלותו זו, היה אומר לרבי חייא, שאינו ראוי לריב עמו].

רבי חייא עשה שלא תשתכח התורה מישראל, שהיה זורע פשתן, וקולע ממנו רשתות, וצד בהם צבאים, ומאכיל בשרם ליתומים, ועושה מעורם מגילות, וכותב עליהם חמישה חומשי תורה, ובא למקום שאין מלמדי תינוקות, ומלמד לחמישה ילדים חמישה חומשים, חומש אחד לכל אחד, ושונה בעל פה לששה ילדים ששה סדרי משנה, סדר אחד לכל אחד, ואומר להם, שעד שישוב אליהם, ילמד כל אחד לאחרים את מה שלמד, וכך לא נשתכחה התורה מישראל בימיו. ומחמת גדלות זו, אמר לרבי חנינא, שאינו ראוי לריב עמו.

סדר ישיבה של מעלה

רבי יוסי ברבי חנינא יושב אצל רבי יוחנן. **ורבי יוחנן** אצל רבי ינאי. **ורבי ינאי** אצל רבי חנינא. **ורבי חנינא** אצל **רבי חייא**.

אבל רבי יוחנן אינו יושב אצל רבי חייא, משום שבאתר דזקוקין דנורא ובעורין דאשא, מאן מעייל בר נפחא לתמן [=במקום זיקי אש ולפידי אש, מי מכניס בן נפח לשם].

בישיבה של מעלה יושבים החכמים בגוהרקא [=קתדראות, (עיין במפרשי המשנה בכתובות פ"ה מ"ה, שיש מפרשים שהוא כסא מנוחה, או כסא העשוי לשרים, ויש מפרשים שהוא אהל העשוי ממשי וממיני הבגדים והעצים, שיושבים בו המלכים כשהולכים בדרכים)]. של כל החכמים, מלאכים מעלים ומורידים אותם, ושל רבי חייא עולה ויורד מעצמו.

אליהו הכניס **חכם אחד** לישיבה של מעלה, והזהירו שלא יסתכל **בגוהרקא של רבי חייא**, ולא יכול להעמיד עצמו, **והסתכל**, **באו שני ניצוצות של אש**, **וסמאו את עיניו**. **למחרת** הלך **והשתטח על מערתו של רבי חייא**, **ואמר**, **משניות שסידר אדוני אני לומד**, [כלומר תוספתא דרבי חייא], **ונרפא**.

אליהו משמש את האבות

אליהו **מקים** את האבות, **ורוחץ ידיהם**, **ומתפללים**, וחוזר ומשכיבם. ואינו מקים אותם יחדיו, אלא **כל אחד בפני עצמו**, כי אם היו מתפללים יחד, היו מביאים את המשיח קודם זמנו בתפילתם.

תפילת רבי חייא ובניו

אליהו גילה לרבי, שתפילת רבי חייא ובניו **מתקבלת כתפילת האבות**. גזר רבי תענית, והוריד את רבי חייא ובניו לפני התיבה, [כמו שכתוב במדרש, שבתעניות ציבור יורדים לפני התיבה שלושה, שנאמר "וידי משה כבדים ואהרן וחור"].

אמרו "משיב הרוח", ונשבה הרוח. אמרו "מוריד הגשם", וירד הגשם. עמדו לומר "מחיה המתים", ורגש העולם.

אמרו ברקיע, מי גילה רז זה בעולם, [שתפילתם מתקבלת], אליהו. הביאו אותו, והיכוהו ששים מכות מקל של אש.

בא ונדמה לרבי חייא ובניו כדב, ונכנס ביניהם, וביטל את כוונת תפילתם.

ואומר רבינו תם, אף על פי שאומרים "מחיה המתים" גם קודם שאומרים "משיב הרוח", לא חיו המתים באמירה הראשונה של מחיה המתים, משום שתחיית המתים אינה אלא על ידי טל, וקודם שהתפללו עליו אי אפשר להחיות את המתים. והתוס' כתבו, שב"משיב הרוח ומוריד הגשם" נשבה הרוח וירד הגשם, משום שזהו עיקר תפילת הרוח והגשם שבברכה זו, אבל תחיית המתים, עיקר תפילתה היא בחתימה.

שמואל רצה רבי לסמכו ולא זכה

שמואל ריפא את עינו של רבי, וכשראה רבי שהוא

חכם ובקי כל כך, רצה לסומכו בסמיכת חכמים, ולא עלה הדבר בידו, שהיתה השעה נטרפת, או לא היו החכמים נאספים.

הקב"ה הראה לאדם הראשון כל העתידות

הקב"ה הראה לאדם הראשון **את כל הדורות**, את **סופריהם**, את **דורשיהם**, ואת **חכמיהם**, **וכך כתוב בספרו**, שמואל ירחינאה, חכם יתקרי, ורבי לא יתקרי, [שלא יסמך להיקרא רבי], ורפואת רבי על ידו תהא. **רבי ורבי נתן סוף משנה** [=סוף תנאים]. **רב אשי ורבינא סוף הוראה** [=סוף כל האמוראים].

דף פו

רבה בר נחמני אגב שמדא נח נפשיה

[=מחמת אימת המלכות מת]

הלשינו על רבה, **שהוא גורם לבטל את גביית מס הגלגולת שני חודשים בשנה** משנים עשר אלף גברים מישראל, שכששלוחי המלך באים בחודש ניסן ובחודש תשרי, אינם מוצאים אותם בבתיהם, כי נקבצים לשמוע דרשות של פסח ושל החג.

שלחו שליח אחריו, **וברח** מפומבדיתא לאקרא, ומשם לאגמא, ומשם לשחין, ומשם לצריפא, ומשם לעינא דמים, ומשם חזר לפומבדיתא.

כשחזר לפומבדיתא, **הזדמן שליח המלך לפונדק שבו התחבא** רבה, **וכשהשקוהו** שם שני כוסות, וניזוק [מהשדים המזיקים למי ששותה זוגות], **נתרפא על ידי** שאמר **רבה** להשקות אותו כוס נוסף.

מאחר שניצול על ידי רבה, **אמר שלא יגלה למלכות** את מקומו של רבה, אפילו אם יהרגוהו בשל כך, **אבל אם ייסרו אותו**, לא יוכל לעמוד, **ויגלה** להם את מקומו, **ובשל כך** [לעת עתה] **לא שיחרר את רבה**, **אלא הכניסו לחדר** אפל, **ונעל בפניו**.

התפלל רבה, **ונפלה החומה**, **וברח לאגם**, וישב שם על גזע כרות של דקל, **ולמד תורה**.

מסימני טומאה של צרעת הנקראת בהרת הוא, שהשער שבה הופך ללבן אחר שפרחה הבהרת, אבל אם היה השער לבן קודם שפרחה הבהרת, אין השער הלבן סימן טומאה. **ונחלקו בישיבה של מעלה**, **מה הדין כשיש ספק מה קדם**, **הבהרת או השער הלבן**, הקב"ה מטהר, וכל החכמים מטמאים, **ואמרו שרבה בר נחמני יכריע**, שהוא יחיד בנגעים ואהלות, שלחו מלאך המות להביאו, ולא יכול לו, מחמת שלא פסק פיו מלימודו, ורק על ידי שנשב הרוח, והיה סבור שבאים לתופסו, ואמר "אמות, ולא אמסר בידם", מת.

ולעניין דין ספק מה קדם, פסק שהוא טהור, יצאה בת קול ואמרה, אשריך רבה בר נחמני, שגופך טהור, ויצאה נשמתך בטהרה.

נפל פתק מהרקיע בפומבדיתא, והיה כתוב בו, **רבה בר נחמני נתבקש בישיבה של מעלה**, יצאו לחפשו, ומצאו לפי שראו צפרים מאהילים על מקומו.

ספדו לו שלושה ימים ושלושה לילות [ורצו לפרוש], **נפל פתק מהרקיע**, וכתוב בו, **כל הפורש יהא בנידוי**. **ספדו לו שבעה ימים ושבעה לילות**, **נפל פתק** מהרקיע, וכתוב בו, **לכו לביתכם לשלום**.

באותו יום שמת רבה, **גבהה רוח סערה**, **עד שהשליכה ישמעאלי אחד** מגמלו, **מצד אחד של נהר פפא לצידו השני**, אמר לפני הקב"ה, כל העולם שלך, ורבה שלך, למה אתה מחריב את העולם, ושקטה הרוח.

רבי שמעון בן חלפתא היה בעל בשר, יום אחד היה לו חם, ואמר לבתו, הניפי עלי במניפה, ואני אתן לך אגודת בְּשָׂמִים, בתוך כך נשבה עליו הרוח, ואמר, כמה אגודות בשמים יש לתת לבעל הרוח הזה.

מאכל הפועלים

השוכר פועלים, **ולא התנה עמהם מה יאכיל אותם**, **מאכילם כמנהג המדינה**.

- אם נהגו לזון, יזון. אם נהגו לתת מיני מתיקה [=לפתן] יתן.

- וכן אם המנהג שאוכלים בהנץ החמה, בתחילת זמן המלאכה, קודם שיוצאים למלאכה, אינו יכול לחייב אותם להקדים לאכול מעלות השחר, כדי שיתחילו במלאכה מיד בהנץ החמה. [פירוש ראשון בתוס׳].

- וכן אם המנהג שאוכלים בבית בעל הבית, קודם שמתחילים במלאכה, אינו יכול לחייב אותם להתחיל מיד, ויביא להם את האוכל כשיהיה מוכן. [פירוש שני בתוס׳].

ואם התנה עמהם שיזון אותם.

לדעת רבי יוחנן בן מתיא – מאחר שחייב לזון אותם אף בלא התנאי הזה, כשהתנה, **התחייב לתת להם כסעודת אברהם אבינו**, שהיא גדולה מסעודת שלמה בשעתו, [כמבואר בהמשך].

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – אף על פי שהתנה לתת מזונות, מאחר שלא פירש מהם המזונות שיתן, **כוונתו לתת מזונות כפי מנהג המדינה ולא יותר**.

סעודת שלמה בשעתו

לעמילן של טבחים [=חלות העשויות לכסות את הקדרות], שלשים כור סולת, וששים כור קמח. וחלות העשויות לאכילה – לא נתבאר כמה היו.

לציקי קדירה [=מין מאכל], עשרה בקר בריאים, ועשרים בקר רעי, ומאה צאן.

ומלבד זה איל צבי ויחמור, ולא נתבאר אלו מאכלים היו עושים מהם.

וכן **ברבורים** [=תרנגולים] **אבוסים**. לדברי רב, אלו ברבורים **שאובסים אותם על כרחם**, כלומר תוחבים להם מאכל בפיהם בחזקה, ועל ידי זה הם גדולים. ולדברי שמואל, אלו ברבורים **שאבוסים ועומדים מאליהם**, [כלומר שיש להם תאבון גדול מעצמם, ועל ידי כן הם גדולים]. ולדברי רבי יוחנן, אלו ברבורים **שאין עליהם טורח גידול אפרוחים**. ולדברי אמימר, אלו ברבורים שחורים המתפטמים בבית [ויי״ג בעלי כרס], ואוכלים חרצנים בין הגיתות, **ואינם יכולים לפסוע רוחב קנה**, מרוב שומנם.

וכל אחת מאלף נשותיו היתה עושה לו בכל יום כל זה, כי לא היו יודעות היכן יסעד, והיתה כל אחת אומרת, שמא אצלי יסעד היום.

סעודת המלאכים אצל אברהם

הכתוב אומר, ״ואל הבקר רץ אברהם, ויקח בן בקר [אחד], רך [אחד], וטוב [אחד]״, סך הכל **לקח שלושה בני בקר, כדי להאכיל כל אחד מהמלאכים לשון אחד של בקר בחרדל**, והוא מעדן מלכים ושרים.

ונתן לשלושה נערים שיעשוהו, שנאמר ״ויתן אל הנער, וימהר לעשות אותו״, כלומר כל נער עשה אחד.

וכל אחד מבני הבקר, מיד כשהיה מוכן הביאו, ולא המתין שיהיו מוכנים כולם, שנאמר, ״ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם״.

לא לשנות מהמנהג

לעולם אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום, ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה, ואכלו לחם.

לדעת התלמוד הבבלי, לא אכלו המלאכים באמת, אלא עשו עצמם כאילו אוכלים. ובסדר אליהו רבה יש דעה שאכלו באמת, מפני כבודו של אברהם.

מידה כנגד מידה בתשלום שכרו של אברהם

כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב״ה לבניו בעצמו.

בזכות, ״ואל הבקר רץ אברהם״, זכו, ״ורוח נסע מאת ה׳ ויגז **שלו**״.

בזכות, ״ויקח חמאה וחלב״ [והביאם עם הלחם שהרי החמאה באה לטבל את הלחם], זכו ״הנני ממטיר לכם לחם **מן** השמים״.

בזכות ״והוא עומד עליהם תחת העץ״, לדברי רב זכו ״הנני **עומד** לפניך על הצור״. ולדברי רב חמא בר חנינא זכו ל**עמוד הענן**.

בזכות ״ואברהם הולך עמם לשלחם״, לדברי רב זכו ״וה׳ הולך לפניהם יומם ב**עמוד ענן**״.

וכל מה שעשה אברהם על ידי שליח עשה הקב״ה לבניו על ידי שליח.

בזכות ״יקח נא מעט מים״, זכו ״**והכית בצור ויצאו ממנו מים**״. [ומבואר בגמרא, שאמר להם ״יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם״, משום שחשד בהם שהם משתחוים לאבק רגליהם, ולא רצה להכניס

עבודה זרה לביתו, ויתכן שמהטעם הזה לא נתן להם מים בעצמו, כי לא רצה לעסוק בעצמו בדבר ששייך לעבודה זרה].

הוצאת חמה מנרתיקה

ביום שלישי למילת אברהם הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה, כדי שלא יהיו עוברי דרכים מצויים, ולא יטרח אותו צדיק באורחים. שלח את אליעזר לחפש אורחים ולא מצא. אמר לו אברהם, איני מאמין לך, [וכן אומרים בארץ ישראל, לית הימנותא בעבדי, כלומר אין נאמנות בעבדים], והלך אברהם עצמו לחפש אורחים, למרות צערו הגדול מחבורת המילה.

אברהם אמר לקב"ה "אל נא תעבר מעל עבדך"

בסוגיה זו מבואר, שהשכינה היה רוצה להסתלק מלבקר את אברהם, מאחר שהיה מצטער, וחובש את פצעיו, ואין דרך ארץ לבוא אליו בשעה זו, ורק אחר שהפציר בו אברהם, ואמר לו "אל נא תעבר מעל עבדך", נכנס לבקרו.

ובמסכת שבת משמע, שאחר שהקב"ה נכנס לבקר את אברהם, רצה אברהם ללכת לקראת האורחים ולהכניסם, ואמר לקב"ה להמתין לו, שגדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה.

שלושת המלאכים שבאו לבקר את אברהם

מיכאל – בא **לבשר את שרה**. ולדעת הסוגיה הזו בא גם **להציל את לוט**. [ואין זה נחשב לעושה שתי שליחויות בבת אחת, כי לא עשה את שני הדברים באותה שליחות].

רפאל – בא **לרפא את אברהם**. [ולדעת בראשית רבה, בא גם **להציל את לוט**, וכל שליחותו עניין אחד היא, כלומר רפואה והצלה].

גבריאל – בא **להפוך את סדום**.

דף פז

לסרב לגדול או לקטן

מסרבים לקטן, כמלאכים שמתחילה סרבו ללוט. ואין מסרבים לגדול, כמלאכים שלא סרבו לאברהם.

אמירה ועשייה

צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה [כאברהם]. ורשעים אומרים הרבה, ואפילו מעט אינם עושים [כעפרון].

האשה צרה עיניה באורחים יותר מהאיש.

אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה. [ואותו יום שבאו המלאכים, פירסה שרה נידה, ולכן לא היה יכול להביא את הלחם שאפתה].

איה שרה אשתך

כתבה התורה, ששאלו המלאכים את אברהם "איה שרה אשתך", וענה "הנה באהל", להודיע ששרה אמנו צנועה היתה.

יש אומרים שהמלאכים שאלו את אברהם "איה שרה אשתך" כדי שישים אל לבו שצנועה מחברותיה ויחבבה.

ויש אומרים שהמלאכים שאלו את אברהם "איה שרה אשתך" כי רצו לשלוח לה כוס של ברכה.

ויש אומרים שלמדנו מכאן דרך ארץ, שישאל אדם את מארחו, מה שלום הגברת. [וכתבו התוס', שכן ראוי לשאול גם את האשה על בעלה].

גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה עבורו מהאמת.

ביום הגמל את יצחק עשה אברהם משתה גדול, **ובאו כל גדולי הדור ונשותיהם, והיתה שרה מניקה את בניהם, ויצחק היה דומה לאברהם**, וכך היה ניכר לכל ששרה ילדה בן לאברהם.

אברהם ביקש זקנה

עד אברהם לא היתה זקנה בעולם, ומאחר שהיה יצחק דומה לאברהם, לא יכלו להבחין ביניהם, ביקש אברהם שתהא זקנה ונעשה זקן.

יעקב ביקש חולשה

עד יעקב לא היה אדם נחלש אלא מת כשהוא בכוחו, ומאחר שרצה לצוות לבניו קודם מותו, ביקש שיחלה אדם קודם מותו, וידע שהגיע זמנו,

ויצווה לבניו מה שירצה.

אלישע ביקש רפואה

עד אלישע לא היה אדם מבריא ממחלה, ורק משביקש אלישע שיחלים ממחלתו, החלו בני האדם להבריא מחוליים.

שלושה חולאי אלישע

שלושה חוליים חלה אלישע, שניים באו כעונש על חטא. [א] על שדחפו לגיחזי בשתי ידים. [ב] על שגירה דובים בתינוקות]. והחולי השלישי הוא החולי שמת בו, [ולכאורה הוא חולי הבא לכל אדם, על פי בקשת יעקב אבינו].

"**אתן לכם פת קטנית**"

האומר לפועלים, "אתן לכם פת קטנית", אף על פי שאין רגילים לעשות פת מקטנית אלא מחטים, מכל מקום כוונתו לפת של קטנית, ולא לפת חטים ועמה קטנית.

אתן שכר כפועלי העיר

השוכר את הפועל, ואומר לו, "אתן לך שכר כפי שמקבל אחד מפועלי העיר", ולא פירש פועל מסוים.

לדעת רבי יהושע, נותן לו כפי שמקבל הפועל בעל השכר הנמוך ביותר בעיר.

ולדעת חכמים, נותן לו כמנהג המדינה, כלומר כפי השכר הבינוני.

פועלים האוכלים מדין תורה

עד עתה למדנו, שהפועלים מקבלים מזונות, כפי מנהג המדינה, או כפי שפסק להם בעל הבית. אולם **יש אופנים שפועלים העושים מלאכה בגידולי קרקע, אוכלים מהדבר שעושים בו מדין התורה**.

א. העושה את גמר מלאכת המחובר, [כלומר תולש את המחובר, ועושה אותו לתלוש].

ב. העושה בתלוש קודם שנגמרה מלאכתו לעניין מעשר וחלה, [כלומר כל זמן שלא נתחייב התלוש בחלה או במעשר].

ובדפים הבאים יתבאר בעזה"י, מניין הדינים הללו למדים, בין לעניין פועל, בין לעניין בעל חיים שעושה מלאכה, שגם דינו כן.

העושה בגידולי קרקע בשעת גמר מלאכת המחובר אוכל ממה שעושה

- מתחילה אמרו, שענין זה למד מהכתוב האמור לעניין פועל העובד בכרם, "ואכלת ענבים כנפשך", המתיר לפועל לאכול מהענבים, בשעה שתולשים אותם ונותנים אותם לכליו של בעל הבית.

ודחו זאת, משום שאין ללמוד מהכתוב הזה שאר דברים חוץ מענבים, כי אפשר שרק בהם נאמר הדין הזה, כמו שמצינו שרק בהם חדשה התורה דין עוללות.

- ועל כן אמרו, ששאר דברים למדים מהכתוב האמור לעניין פועל העובד בשדה של קמות, "וקטפת מלילת בידך", המתיר לפועל לאכול מהקמה בשעה שקוצר אותה.

ודחו גם זאת, משום שאין ללמוד מהכתוב הזה אלא דברים שחייבים בחלה כקמה. ואף מהצד השווה של כרם וקמה אין ללמוד אלא זית, שקרב על המזבח (כשהוא שמן), כמו יין וחטים הקרבים למזבח, אבל שאר דברים, שאינם קרבים על המזבח, אין ללמוד מכרם וקמה.

- **ולמסקנה, הדבר למד משני הכתובים הללו** באופן אחר, ומתחילה נכתוב את הפסוקים כמו שהם כתובים בתורה, ואחר כך נכתוב איך הם נדרשים.

זה לשון הכתוב, "כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן. כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ" (דברים כ"ג כ"ה-כ"ו).

וכך הם נדרשים.

הפסוק השני מלמד שבכל גידולי הקרקע נאמר דין אכילה של פועל:

"**כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך**" – **מכאן שפועל אוכל מהקמה שעושה בה**. ובזה אין לנו אלא חמשת מיני דגן, שחייבים בחלה, וקרויים קמה בפסוק "מהחל חרמש בקמה".

"**וחרמש לא תניף**" – **לרבות** [חוץ מהקמה האמורה תחילה], **גם כל שאר דברים שמלאכתם**

על ידי חרמש. ובזה יש לנו כל מיני זרעים, אבל אילנות לא, כי אין מלאכתם על ידי חרמש.

"**על קמת רעך**" – **לרבות כל שאר גידולי קרקע**, שהם עומדים בקומתם בארץ, ובכלל זה כל גידולי הקרקע.

והפסוק הראשון מבאר את פרטי הדין הזה:

"**כי תבא**" – **מכאן שהדין הזה מדבר בפועל, ולא בכל אדם הבא לכרם רעהו**, שנאמר כאן לשון ביאה, "כי תבא", ונאמר בתשלום שכר שכיר לשון ביאה, "ביומו תתן שכרו לא תבא עליו השמש", ויש ללמוד בגזרה שווה שכשם שהפסוק ההוא מדבר בפועל, כך כאן הפסוק מדבר בפועל. [ובדף צ"ב יתבאר בעזה"י, שלדעת איסי בן יהודה, הפסוק מדבר בביאת כל אדם, כי כל אדם רשאי לעשות מלאכה לבעל הבית שלא מדעתו ולאכול].

"בכרם **רעך**" – **יש לומדים מכאן**, שלא אסרה תורה "ואל כליך לא תתן" אלא לפועל של ישראל, הנקרא רעך, אבל **פועל של נוכרי**, **מותר לתת לכליו**. **ויש אומרים** שהדין הזה פשוט בלא הפסוק הזה, שהרי אף שאר אדם מותרים לאכול מתבואת הגוי, כי מותר אף לגזול את הגוי, **והפסוק** הזה **בא ללמד**, שרק בפירות חולין מותר לפועל לאכול, אבל **בפירות הקדש אסור לפועל לאכול**.

"**ואכלת**" – מכאן שלא התירה תורה אלא אכילה גמורה, אבל **אסור למצוץ את הפרי ולזרוק את החרצנים**. [יתכן שטעם האיסור, כי אם יאכל את גוף הפרי, ישבע בפחות].

"**ענבים**" – מכאן שלא התירה תורה, אלא אכילת הדבר שעושה בו בפני עצמו, אבל **אסור לטבל** אותו על ידי דבר אחר, [כי בכך יערב לו, ויאכל יותר ממה שהיה אוכל מהפירות בפני עצמם]. ובדף פ"ט יתבאר בעזה"י, שלשיטת רבינו תם, לא נאמר האיסור, אלא בדבר שאינו ראוי לאכילה בפני עצמו, אבל דבר שראוי לאכילה בפני עצמו, מותר לטבל אותו.

"**כנפשך**" – **מתחילה אמרו, שמכאן למדים, שהפועל אוכל ופטור ממעשרות**, כשם שבעל הבית אוכל ופטור ממעשרות [עד שתגמר המלאכה ואינו נחשב כקונה שהקניין נחשב אצלו כגמר המלאכה]. **אבל למסקנה** [בדף פ"ח] **למדים מכאן**, שכשם **שבעל הבית** רשאי לחסום עצמו מלאכול, כך **רשאי לחסום את הפועל מלאכול**, **על ידי שיקצוץ עמו** על כך, וכן אם לא קצץ וחסם אינו לוקה. ורבי אלעזר חסמא בדף צ"ב לומד מכאן, שהפועל אסור לאכול פירות השווים יותר משכרו.

"**שבעך**" – מכאן שמותר לפועל לאכול עד שישבע, אבל **אסור** לו **לאכול אכילה גסה**.

"**ואל כליך לא תתן**" – **מכאן שלא נאמר הדין הזה אלא בעושה בשעת גמר מלאכת המחובר**, שהוא נותן לכליו של בעל הבית.

דף פח

מתי התבואה נעשית טבל ומתחייבת במעשר

לדעת רבי ינאי, התבואה נעשית טבל להתחייב במעשר, **רק אם נכנסת לבית**, **דרך השער**, שנאמר "בערתי הקדש מן הבית", [ללמד שאין חיוב הפרשת מעשרות, אלא כשהיא בבית], ונאמר "ונתת ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו", [ללמד שנותנים את המעשרות רק אחר שנכנסו דרך השער, ולא אם נכנסו דרך הגג]. ומבואר בתוס', שלדעת רבי ינאי, **כן הוא דין התורה**, **אבל מדברי חכמים**, אם נכנסה התבואה **לחצר המשתמרת**, אין לאכול בלא לעשר, אף על פי שלא נכנסה לבית.

ולדעת רבי יוחנן, התבואה נעשית טבל להתחייב במעשר, **אם נכנסת לחצר המשתמרת**, אף שלא נכנסה לבית, שנאמר "ונתת ללוי ... ואכלו בשעריך", [ללמד שחיוב המעשר הוא משעה שנכנסה התבואה לחצרות], ונאמר "בערתי הקדש מן הבית", [ללמד שאין חיוב מעשר, אלא כשנכנסה התבואה לחצר שמורה כמו בית]. ומבואר בתוס', שלדעת רבי יוחנן, **כן הוא דין התורה**, **אבל מדברי חכמים**, **אף** אם נכנסה התבואה **לחצר שאינה משתמרת**, אין לאכול בלא לעשר.

ומבואר בסוגיה, **שהכנסת התבואה למקומות הללו**, **אינה אוסרת לאכול בלא לעשר**, **אלא בצירוף גמר מלאכת אותו דבר**, במקום שרגילים לגומרו. אם הוא דבר שרגילים לגמרו בשדה, כגון תבואה, שממרחים אותה בשדה, אין בה חיוב מעשרות, אלא אם כן מרחו אותה תחילה בשדה, ואחר כך הכניסו אותה למקום חיוב [בית או חצר]. ואם הוא דבר שרגילים לגומרו בבית, כגון קישואים ודלועים, שגמר מלאכתם בנטילת הפיקס [=פרח הגדל בראש] שלהם בבית, אין בהם חיוב מעשרות, אלא אם כן הכניסו אותם למקום חיוב [בית או חצר], ואחר כך גמרו את מלאכתם.

וכל האמור לעיל, **הוא לפי התירוץ הראשון**

בגמרא, שסובר שכל התבואות מתחייבות במעשר, רק בצירוף שני הדברים הללו, **גמר מלאכה, והכנסה למקום החיוב**.

אבל לפי התירוץ האחרון בגמרא, לא נאמר שהכנסה למקום חיוב גורמת חיוב מעשרות, אלא בדברים שאין בהם גמר מלאכה בשדה, כגון זיתים וענבים שדעתו לאכלם שלמים, שאין בהם לא מירוח בשדה, ולא דריכה בגת, ומאחר שאין בהם שום דבר הקובע אותם להיות גמר מלאכה, הכנסתם לבית היא גמר מלאכתם, לחייבם במעשרות. **אבל כל דבר שיש בו גמר מלאכה בשדה**, כגון חטים שממרחים אותם בשדה, וענבים שדורכים אותם בגת, **מאחר שנגמרה מלאכתם, חייבים במעשרות במקומם**, ואין הכנסתם לבית מעכבת.

אילן שעומד בגינה וקטף מעט פירות מענפיו הנוטים למקום חיוב [חצר או בית]

אם אין **כוונתו לקטוף** את כל הפירות שבאילן, אלא **את מה שקטף בלבד**, הרי זה כמי שגמר את מלאכתו, והכניס למקום החיוב, ולכן **חייב במעשרות**, [אלא אם כן קטף פרי אחד בלבד, שאז הוא פטור כמבואר בדף פ״ט].

אבל אם כוונתו לקטוף את כל הפירות שבאילן, לא נגמרה המלאכה בקטיפה זו, ואם כן **אין חייב במעשרות**, אף על פי שנכנס למקום החיוב, [ורק כשיקטוף את כל הפירות או רובם יתחייב במעשר].

והדין הזה אמור אף בפועל שאוכל במה שעושה, שאם נשכר לקטוף את כל הפירות, מותר לו לאכול בלא לעשר, אף על פי שיש בקטיפה שלו שתי כוונות, האחת לעשות את מלאכת בעל הבית, והשניה לאכול בעצמו, ולעניין אכילתו שלו אינו צריך את כל הפירות, מכל מקום מאחר שעומד לקטוף הכל, מותר לו לאכול לעצמו מהמעט שקטף, ואינו צריך לעשר.

והתוס׳ הם שביארו, שהטעם שפטור כשמתכוון לקטוף את כל הפירות, הוא משום שעדיין לא נגמרה המלאכה, ואם כן, הדין הזה הוא רק כתירוץ הראשון המבואר לעיל, אבל לדברי התירוץ השני, אין צריכים גמר מלאכה והכנסה, אלא אחד מהם. אכן רש״י כתב טעם אחר, והוא שכשמתכוון לקטוף את כל הפירות, הולכים אחר הרוב, והרי זה כאילו לא נכנסו פירות לחצר כלל, ובזה מיושב הדין הזה גם לפי התירוץ האחרון.

דין לוקח לעניין חיוב מעשרות

נאמר בתורה, ״עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה. וְאָכַלְתָּ וכו׳״. ולמדו מזה, שמדין התורה, רק מי שהוא בעל הזרע שממנו גדלה התבואה, חייב לעשרה, אבל הקונה ממנו פטור מלעשר, ורק מדברי חכמים חייב לעשר.

<u>שיטת רבינו תם</u>: **הקונה תבואה אחר המירוח, פטור לעשרה מהתורה, וחייב מדברי חכמים** בלבד. **אבל הקונה תבואה קודם מירוח**, נחשב בשעת הקניין כבעל הזרע, כי כל זמן שלא היה המירוח, היא נחשבת כזרע, ואם כן הוא **חייב לעשר מהתורה**, כדין בעל הזרע שממנו באה התבואה.

ולפי זה, מה שחששו בתבואת עם הארץ שמא אינה מעושרת, ותקנו שהקונה ממנו יעשר דמאי, אינו חשש דין תורה, כי אפילו ודאי לא עישר, אין הקונה חייב לעשר אלא מדברי חכמים.

<u>ושיטת ריב״ם</u>: **הקונה תבואה קודם המירוח, פטור מלעשרה מהתורה, וחייב מדברי חכמים** בלבד, כי שעת המירוח קובעת אם התבואה מתחייבת במעשר או לא, ומאחר שבשעה זו, בעל התבואה אינו זה שזרע אותה, אין כאן קיום לכתוב ״תבואת זרעך״, ואין כאן חיוב במעשרות. **אבל הקונה תבואה אחרי שמירה אותה זה שזרע אותה**, וכבר התחייבה אצלו במעשרות בשעת המירוח, שוב אינה פוקעת מחיובה, והקונה **חייב לעשר מדין תורה**.

ולפי זה, מה שחששו בתבואת עם הארץ שמא אינה מעושרת, ותקנו שהקונה ממנו יעשר דמאי, חשש דין תורה, כי אם ודאי לא עישר, הקונה חייב לעשר מהתורה.

הפועל העושה בדבר שלא נגמרה למלאכתו למעשר אוכל ממה שעושה <u>בלא לעשר</u>

רבינו תם מפרש, שאם **הפועל** היה **זוכה במה שאוכל**, קודם שנגמרה מלאכתו למעשר, היה חייב לעשר, כדין קונה תבואה קודם מירוח, אבל הסיבה שהוא אוכל בלא לעשר, כי אינו זוכה במה שאוכל, אלא **כשמתחיל לאכול**, ולגבי מה שאוכל, הרי זה דבר שנגמרה מלאכתו למעשר, שהקונה אותו אוכל מהתורה בלא לעשר.

וריב״ם מפרש, ש**הפועל זוכה במה שאוכל, בשעה שעושה במלאכתו**, ומאחר שעדיין לא נגמרה מלאכתו למעשר, הרי הוא כקונה קודם מירוח, שאוכל מהתורה בלא לעשר.

בעל חיים שעושה מלאכה בגידולי קרקע תלושים, [קודם שנגמרה מלאכתם למעשר], **אוכל מהם מהתורה**, ואסור למנוע ממנו, שנאמר "לא תחסם שור בדישו".

פועל שעושה מלאכה בגידולי קרקע תלושים, [קודם שנגמרה מלאכתם למעשר], **אוכל מהם מהתורה**:

יש לומדים זאת ממה שנאמר [בעניין היתר פועל לאכול ממה שעושה במחובר], "קמה" "קמה" שתי פעמים, לרבות היתר אכילה גם כשעושה בתלוש.

ולדברי רבי אמי, הדבר למד, ממה שנאמר בפרשה המתירה לפועל לאכול ממה שעושה, "כי תבא בכרם רעך", וביאה זו כוללת מלאכות במחובר ומלאכות בתלוש, ששתיהן מצויות בכרם, [בצירה במחובר, ונשיאת הענבים בתלוש].

ולדברי רבינא, הדבר למד בהיקש שהוקש אדם לבעל חיים. שנאמר "לא תחסום שור בדישו", ולא היה צריך לכתוב את "שור" בפירוש, אלא לכתוב "לא תדוש בחסימה", ומה שנכתב, הוא להקיש אדם החוסם לשור הנחסם, ושור החסם לאדם החוסם, שדיניהם שווים לעניין אכילה במלאכה שעושים בה.

בעל חיים שעושה מלאכה בגידולי קרקע מחוברים, [בשעת גמר מלאכה], **אוכל מהם מהתורה**:

יש לומדים זאת ממה שנאמר [בעניין היתר פועל לאכול ממה שעושה במחובר], "רעך" "רעך" שתי פעמים, לרבות היתר אכילה במחובר גם לבעלי חיים.

ולדברי רבינא, הדבר למד בהיקש שהוקש בעל חיים לאדם, [שנאמר "לא תחסום שור בדישו" כנ"ל].

אין מצווה להחיות בעלי חיים, שנאמר "וחי אחיך עמך", דווקא את אחיך אתה מצווה להחיות, אבל בעלי חיים אין אתה מצווה להחיות.

דף פט

הלכות הלמדות ממה שנאמר באיסור חסימה "דיש"

א. דיש, מלאכה בדבר הגדל וצומח מן הקרקע – מכאן ש**העושה מלאכה בדבר שאינו גידולי קרקע**, **אינו אוכל ממנו**, כגון חולב מחבץ ומגבן.

ב. דיש, מלאכה שנעשית כולה כאחד, וכשעושה אותה גומר אותה – מכאן ש**העושה מלאכה שאינה נגמרת בפעולתו**, **אינו אוכל ממנה**, כגון מנכש שומים ובצלים, שאינם גדלים כמו כולם, ותולשים אותם לפני שתולשים את כולם, ומניחים את שאר השומים והבצלים שיגמרו לגדול, ועתה אין מלאכת התלישה נגמרת, ולכן המנכש אינו אוכל במה שמנכש.

ג. דיש, מלאכה שאינה גומרת את התבואה להתחייב במעשר וחלה – מכאן ש**העושה מלאכה בגידולים שכבר התחייבו במעשר**, ואם בני חלה הם אחר שהתחייבו במעשר **וחלה**, **אינו אוכל מהם**, כגון מבדיל תמרים וגרוגרות זו מזו אחר שהתחייבו במעשר, וכגון לש ומקטף ואופה אחרי שהתחייבו במעשר וחלה.

•

בעל הבית רשאי לְהַשְׁבִּיעַ את הפועלים קודם שיצאו למלאכה, **כדי שלא יאכלו הרבה** מהדבר שיעשו בו.

והפועלים רשאים להרעיב עצמם קודם שיצאו למלאכה, **כדי שיאכלו הרבה** מהדבר שיעשו בו.

וכבר התבאר בדף פ"ח, שאסור לפועלים להמתיק את הדבר שעושים בו על ידי טיבול בדבר אחר, ואין להם היתר לאכלו, אלא בפני עצמו. אולם **הגמרא מסתפקת**, **האם מותר לאכול** אותו על ידי המתקתו שלא על ידי טיבול בדבר אחר, כגון **על ידי הבהוב** באש, שממתק את המלילות, או לחמם ברמץ. והספק הוא רק **כשאין ביטול מלאכה** על ידי ההיבהוב, כגון שאשתו ובניו מהבהבים עבורו, אבל אם יש לו ביטול מלאכה בכך, פשוט שאסור.

וכל זה לשיטת רש"י, **אבל לשיטת רבינו תם**, **דבר שראוי לאכילה בפני עצמו**, **מותר** לטבל אותו בדבר אחר, וכל שכן שמותר להבהב אותו באש, **ורק דבר שאינו ראוי לאכילה כמו שהוא בלא תיקון**, אסור לאכול אותו על ידי תיקון של טיבול בדבר אחר, **וספק אם מותר לתקנו על ידי הבהוב**.

-

כבר התבאר, שאין התבואה מתחייבת במעשרות,

עד שנגמרה מלאכתה, אמנם **יש תבואה שהחשיבוה חכמים כאילו נגמרה מלאכתה**, אף על פי שלא נגמרה כולה:

א. מקח – אם מכר מקצת מהתבואה, אותו מקצת נחשב כתבואה שנגמרה מלאכתה, ושאר התבואה שלא נגמרה מלאכתה אינה מעכבת אותו מלהתחייב במעשרות.

ב. ספיתה במלח – אם נטל מקצת מהתבואה, וטבל אותה במלח, הראה שבכך גמר את המלאכה של אותו מקצת, ורוצה לאוכלו, ואינו עומד להיאסף עם שאר התבואה שלא נאספה, ולכן שאר התבואה אינה מעכבת עליו מלהתחייב במעשרות.

ותנאי נוסף נאמר בדינים הללו, והוא, שרק אם מכר **שתים**, או ספת **שתים**, אותם שתים מתחייבות במעשרות על ידי המכר והספיתה, אבל מכר אחת, או ספת אחת, אינה מתחייבת במעשרות על ידי המכר והספיתה, והסמיכו חכמים את הדין הזה על הפסוק, "כי קבצם כעמיר גרנה", כלומר אין גורן [=גמר מלאכה] בלא קיבוץ, ואין קיבוץ פחות משתים.

-

פועל שנשכר לעדור [=לחפור] ולקשקש [=לכסות שרשים מגולים], **מהתורה אינו אוכל** מפירות האילן שעושה בו, כי אין מלאכתו גמר מלאכת המחובר. **אולם אם בעל הבית קוצץ עמו שיאכל** פירות שיתלוש לו, **מותר לו לאכול**, **ודינו כלוקח** פירות מבעל הבית. ומאחר שהסיבה שהוא אוכל, אינה מחמת דין אכילה של פועלים, אלא מחמת שנעשה כקונה את הפירות, אם יתלוש שתים שתים, יתחייב במעשר, **ולכן אינו תולש אלא אחת אחת** ואוכל, כדי שיוכל לאכול כל אחת בלא לעשר. **ומאחר שאוכל אחת אחת**, **רשאי לספות במלח**, כי הספיתה לא תגרום חיוב מעשרות, מאחר שאין כאן שתים יחד.

כך מפרש רש"י את דברי רבא, ולפי זה משמע, שהקוצץ עם פועל שאוכל מהתורה, לא עשה כלום בקציצה, ואין בה לשנות את דינו, שיכול לאכול הרבה בבת אחת בלא לעשר.

אולם מפירוש ר"ח משמע, שהדין הזה אמור גם בקוצץ עם פועל שאוכל מהתורה, [וכגון שקצץ עמו שלא יאכל יותר מסכום מסוים], שעל ידי הקציצה נעשית אכילת הפועל כאכילת קונה, ואינו אוכל שתים שתים בלא לעשר.

דף צ

פרות המרכסות בתבואה

תבואה שנגמרה מלאכתה למעשר, ולא תבוא לידי חיוב חלה, [כגון חושלא, כלומר שעורים ששורים אותן במים, ומייבשים בתנור, שאוכלים אותן כך בלא לעשות מהן לחם], מאחר שלא תתחייב התבואה בחלה, משעה שנגמרה מלאכתה למעשר, [כלומר משעת הדישה], אין בה איסור לא תחסום.

ולכן פרות המרכסות בתבואה, [כלומר שדשות את החושלא הנ"ל, להסיר את הקליפות של השעורים], **אין בחסימתן משום איסור "לא תחסום"**, **ומכל מקום**, מאחר שהן דשות, וסתם דישה יש בה איסור "לא תחסום", גזרו חכמים, ש**מפני מראית העין**, שלא יאמרו שעובר על האיסור, **יתלה להן סל לפני הפה**, **וימלא אותו** במאכל, לחכמים ימלא **מהדבר שדשות אותו**, ולרבי שמעון ימלא בכרשינים שהן יפות להן מהכל.

איסור "לא תחסום" בתרומה

פרות הדשות **בתרומה**, **אין** בחסימתם **איסור "לא תחסום** שור בדישו".

- מתחילה [בד"ה תרומה] **פירש רש"י**, שהטעם שאין בתרומה איסור "לא תחסום", **כי סתם דייש הוא קודם שמפרישים את התרומות והמעשרות**, [שהרי רגילים להפריש תרומות אחר מירוח שהוא אחר הדישה], ואם כן כשאמרה תורה "לא תחסום שור בדישו", תרומות ומעשרות אינם בכלל זה, אפילו אם ארע שהפרישו אותם מהשיבולים קודם המירוח. ותמהו התוס', שלפי הטעם הזה, גם בחולין מתוקנים לא יהיה איסור לא תחסום, שהרי אין רגילים לתקן את הטבל אלא אחר המירוח שהוא אחר הדישה, ואם כן כשאמרה תורה "לא תחסום שור בדישו", חולין מתוקנים אינן בכלל זה, אפילו אם ארע שתקנו את הטבל קודם הדישה, ורק בטבל יהיה איסור "לא תחסום".

- **והתוס'** [וכן רש"י בד"ה ממון] **פירשו**, שהטעם שאין בתרומה איסור "לא תחסום", **כי נאמר בפסוק "דישו"**, **ללמד שאין איסור לחסום את השור**, **אלא בדבר הראוי לו**, וסתם תרומה אינו ראויה לשוורים, [שהרי בהמת ישראל אסורה

בתרומה של כל דבר, ואפילו בהמת כהן אסורה בתרומות של רוב הדברים, ורק בתרומה של מאכל בהמה היא מותרת].

ומכל מקום אף על פי שאין איסור לחסום את הדשות תרומה גזרו חכמים, ש**מפני מראית העין**, שלא יאמרו שעובר על האיסור, **יתלה להן סל לפני הפה**, **וימלא אותו** במאכל, לחכמים ימלא **מהדבר שדשות אותו**, ולרבי שמעון ימלא בכרשינים שהן יפות להן מהכל.

וכל זה בתרומה גמורה מהתורה, **אבל תרומה שאינה אלא מדברי חכמים**, **מאחר שמהתורה דין חולין יש לה**, **הדש בה אסור לחסום מהתורה**, כדין דש בחולין. ואלו הם תרומות מדברי חכמים:

א. גידולי תרומה – מהתורה, הזורע תרומה או מעשר או טבל גמור, מאחר שזרע וכלה הזרע בקרקע, בטלו ממה שהיו, והרי הם כתבואה חדשה שהיא חולין, עד שיתמרחו ויעשו טבל ככל התבואות החדשות, אבל חכמים גזרו, שהזורע תרומה, לא תתבטל ממה שהיתה, וכל מה שיצמח יחשב כתרומה. [ושני טעמים נאמרו בגזרה הזו. (א) שמא יזרע ישראל את תרומותיו, כדי להיפטר מלתת אותם לכהן. (ב) שמא הכהן ישהה את התרומות הטמאות שלו עד שעת הזריעה, ולא ישרוף אותן מיד, ובתוך כך שישהה אותן, יכשל באכילתם].

ב. תרומת מעשר של דמאי – שבזמן יוחנן כהן גדול, לא היו עמי ארצות מפרישים אלא תרומה גדולה, ולפיכך גזר על תבואתם שתהיה דמאי, כלומר שכל הלוקח מהם תבואה, תהא בחזקת טבל מספק, עד שיפריש ממנה מעשר ראשון ומעשר שני [או מעשר עני], ותרומת מעשר של המעשר הראשון הזה, היא תרומת מעשר מדברי חכמים, [אבל תרומה גדולה לא היו מפרישים מהדמאי, כי עמי ארצות היו מפרישים תרומה גדולה, ואם כן אין תרומה גדולה של דמאי מדברי חכמים].

איסור "לא תחסום" במעשר ראשון

לפי מה שכתב רש"י מתחילה, שהטעם שאין בתרומה ומעשר איסור "לא תחסום", כי סתם דייש הוא קודם שמפרישים את התרומות והמעשרות, ואם כן כשאמרה תורה "לא תחסום שור בדישו", תרומות ומעשרות אינם בכלל זה, אפילו אם ארע שהפרישו אותם מהשיבולים קודם המירוח, אם כן, גם הדש במעשר ראשון אין בו איסור "לא תחסום".

אולם בגמרא מבואר שהדש **במעשר ראשון** יש בו איסור "לא תחסום", והדבר מבואר על פי מה שכתבו רש"י [לבסוף] והתוס', שהטעם שאין בתרומה איסור "לא תחסום", כי נאמר בפסוק "דישו", ללמד שאין איסור לחסום את השור, אלא בדבר הראוי לו, ואם כן מעשר ראשון, מאחר שמותר לבהמה לאכול ממנו, **יש בדש בו איסור "לא תחסום"**.

איסור "לא תחסום" במעשר שני

כבר התבאר, שלא נאמר איסור "לא תחסום", אלא בתבואה הראויה לבהמה, שנאמר, "לא תחסום שור בדישו", דייש הראוי לו, ולפי זה **כל שהמעשר שני אינו ראוי לבהמה מהתורה**, **אין בדישה בו איסור "לא תחסום"**.

א. מעשר שני חוץ לחומות ירושלים – לדברי הכל אסור באכילה לבהמה, שהרי אף לאדם הוא אסור באכילה עד שיכנס לתוך מחיצות ירושלים.

ב. מעשר שני בתוך חומות ירושלים – **לדעת רבי מאיר** אסור מהתורה להאכילו לבהמה, כי אינו נחשב כממון בעליו, אלא כממון גבוה, שמותר להם לאוכלו בלבד, ולא לעשות בו שום דבר אחר.

ומכל מקום אף על פי שאין איסור לחסום את הדשות במעשר שני הנ"ל, גזרו חכמים, ש**מפני מראית העין**, שלא יאמרו שעובר על האיסור, **יתלה להן סל לפני הפה**, **וימלא אותו** במאכל, לחכמים ימלא **מהדבר שדשות אותו**, ולרבי שמעון ימלא בכרשינים שהן יפות להן מהכל.

וכל זה במעשר שני שאסור לבהמה מהתורה, **אבל מעשר שני שמותר לבהמה מהתורה**, **הדש בו אסור לחסום מהתורה**, כדין דש בחולין.

א. מעשר שני בתוך חומות ירושלים – **לדעת רבי יהודה** מהתורה הוא נחשב לממון בעליו, ומותר להם להאכיל את בהמתם ממנו, ולכן לדעתו הדש במעשר שני יש בו איסור "לא תחסום".

ב. מעשר שני של דמאי – מהתורה דינו כחולין גמורים.

.

בהמה שיש לה חולי מעיים, **ומתרזת** מה שאוכלת, **מותר לחסום אותה**, משום שלא נאמר "לא תחסום" אלא כשדשה בדבר שטוב לה לאכול, אבל כשדשה בדבר שאינו טוב לה לאכול, מותר לחסום אותה אף על פי שרוצה לאוכלו.

גוי הדש את תבואתו בפרה חסומה של ישראל, בעליה אינו עובר באיסור "לא תחסום". ומכל מקום, לפירוש רש"י, הסתפקו בגמרא אם מותר לישראל לומר לגוי לדוש את תבואת הגוי בפרה חסומה של ישראל, או ש**מדברי חכמים יש איסור בדבר** [=איסור שבות].

ולפירוש התוס', דין פשוט הוא, שמותר ישראל לומר לגוי, שידוש את תבואתו בפרה החסומה של הישראל, שהרי הישראל אינו נהנה מהחסימה הזו, [ואין זה אלא כאומר לגוי, לך אכול נבילה, שהדבר פשוט להיתר], ולא הסתפקו בגמרא, אלא אם מותר לישראל לומר לגוי, שידוש את התבואה של הישראל, בפרה חסומה של הישראל.

וישראל הדש את תבואתו בפרה חסומה של גוי, עובר באיסור "לא תחסום".

הלין תורי דגנבין ארמאי ומגנחין יתהון

רש"י מפרש, שהיו גויים גונבים שוורים של אוהביהם הישראלים, **ומסרסים** את השוורים, כדי שיהיו מעולים יותר לחרישה, **ולאחר מכן מחזירים** את השוורים לבעלים, [והישראלים לא יכלו לעשות זאת בעצמם כי אסור לסרס בעלי חיים].

ובשאילתות דרב אחאי מפרש, שהיו ישראלים קושרים דינר בחזקה **בכיס** של בהמה, **והגויים היו גונבים** את הדינר, **ותולשים** עמו **את הכיס**, והבהמה מסתרסת.

ולכל הפירושים אסור לעשות זאת.

יש אומרים שאסור לעשות זאת, **משום** שהגויים המסרסים עושים זאת מדעת הבעלים הישראל, ומדברי חכמים אסור לישראל לומר לגוי, לעשות עבור הישראל דבר איסור, [=**איסור שבות**].

ויש אומרים שאסור לעשות זאת, **משום** שלגוי עצמו יש איסור לסרס בעלי חיים, וכשהישראל גורם לגוי לעבור באיסור הזה, הישראל עצמו עובר ב**איסור**, "**ולפני עור לא תתן מכשול**".

וכדי שלא יעברו על האיסור הזה, **קנסו חכמים** את העובר, **ש**לא יהנה מחרישת הבהמה המסורסת, אלא **ימכור** אותה:

- **רבא סבר**, שלא יהנה מהסירוס כלל, ולכן ימכור את הבהמה **רק לשחיטה**, שלשחיטה אינה שווה יותר אחרי שנסתרסה.

- **אבל אביי אמר**, שמותר למכור אותה **גם לחרישה**, ואף על פי שלחרישה היא שווה יותר אחרי שנסתרסה, מכל מקום די בקנס הזה למנוע ממנו שלא יעשה את האיסור, כי אם ידע שהוא עצמו לא יוכל לחרוש בה, לא יעבור על האיסור.

למכור לבנו גדול – הכל מודים ש**מותר**, כמו שמותר למכור לאחרים.

ולמכור לבנו הקטן – **רב אחי אסר**, **ורב אשי התיר**.

לא תחסם שור בדישו

איסור חסימת בהמה בדישה הוא בכל פעולה שיעשה למנוע את הבהמה מלאכול, ובכלל זה **להושיב קוץ בפי הבהמה**, כיון שמחמתו אינה יכולה לאכול, וכן **להרביץ ארי** במקום שרואה אותו כיון שמחמת יראתו אינה אוכלת.

והאיסור הוא לדוש אחרי שחסם, **אפילו חסם במקום אחר**, **והכניסה לדוש כשהיא כבר חסומה**.

והדש בבהמה חסומה **הוא העובר** את האיסור, **אבל אחד חסם**, **ואחר דש**, **החוסם אינו עובר** באיסור.

וכשהבהמה אינה אוכלת מחמת הדברים הבאים, ספק בגמרא אם יש איסור לדוש בה:

ישב לה קוץ בפיה – מאחר שישב הקוץ מאליו, ולא השיבו שם אדם, יתכן שהדבר דומה לפרה שחלתה, שאין איסור לדוש בה, אף על פי שאינה אוכלת מחמת מחלתה.

רבץ ארי במקום שרואה – מאחר שרבץ הארי מעצמו, ולא הרביצו שם אדם, יתכן שהדבר דומה לפרה שחלתה, שאין איסור לדוש בה, אף על פי שאינה אוכלת מחמת מחלתה. [ואפילו אם נאמר שאסור לדוש בפרה שישב לה קוץ בפיה, יתכן שהטעם הוא כי יש בגופה דבר המונע ממנה לאכול, אבל ארי שרבץ רחוק ממנה אינו נחשב לחסימה].

י"ג עמד בנה מרחוק – אף שאינה אוכלת מחמת שדואגת שבנה אינו עמה מכל מקום מאחר שעמד מעצמו, ולא העמידו שם אדם, יתכן שהדבר דומה לפרה שחלתה, שאין איסור לדוש בה, אף על פי שאינה אוכלת מחמת מחלתה. [ואפילו אם נאמר שאסור לדוש בפרה שרבץ ארי במקום שרואה, עניין זה שעמד בנה, קל ממנו, כי אינה מניחה מלאכול מחמת בנה, כמו

שמניחה מלאכול מחמת פחד הארי].

וי"ג העמיד בנה מרחוק – ספק אם עניין זה נחשב לחסימה, או שאינה מניחה כל כך מלאכול כשרואה את בנה, ואין בהעמדתו שם איסור חסימה.

היתה צמאה למים – ספק בגמרא אם נחשב כחוסם אותה, כשהיא מתאווה לאכול, ואינה יכולה מחמת צמאונה.

פרס קטבליא על גבי דישה – ספק בגמרא אם מותר לדוש בה, כשפורס יריעה על התבואה, ואינה רואה את התבואה שדשה.

חסימה בקול

לדעת רבי יוחנן, הדש בפרה, וחוסם אותה מלאכול בקולו, שכשהיא שוחה לאכול, הוא גוער בה ונמנעת מלאכול, **עובר באיסור חסימה**, **אף לדברי האומרים לאו שאין בו מעשה אין לוקים עליו**, כי החוסם בקולו, נחשב כעושה מעשה, שהרי על ידי קולו הפרה נמנעת מלאכול, והרי זה כעושה מעשה על ידי קולו.

ולדעת ריש לקיש, הדש בפרה וחוסם אותה מלאכול בקולו, **עובר באיסור חסימה**, **רק לדברי רבי יהודה**, **האומר לאו שאין בו מעשה לוקים עליו**. אבל לדברי חכמים, מאחר שאין בחסימה הזו מעשה, אין לוקים עליה. ומכל מקום ריש לקיש פוסק כרבי יהודה, ואם כן למעשה אין מחלוקת בינו לרבי יוחנן.

דף צא

מדיני תמורה

נאמר בתורה, "ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה', כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש, לא יחליפנו, ולא ימיר אותו, טוב ברע או רע בטוב, ואם המר ימיר בהמה בבהמה, והיה הוא ותמורתו יהיה קדש", ומכאן למדו שבהמה שקדשה לקרבן, אסור להמיר אותה בבהמה אחרת, אולם אם עבר על האיסור, חלה קדושה גם על הבהמה השניה. ובאו כאן בגמרא כמה פרטים בדין הזה:

א. עונשו של הממיר.

לדברי רבי יהודה, מאחר שנאמר בתורה, "לא יחליפנו ולא ימיר אותו", העובר על האיסורים הללו **לוקה** מלקות ארבעים, כדין כל עובר באיסור "לא תעשה".

ולדברי חכמים, מאחר שאין האיסור הזה על ידי מעשה, אין לוקים עליו, שלדעתם **אין לוקים** על איסור "לא תעשה", אלא אם כן עברו עליו במעשה, אבל התמורה נעשית בדיבור בלבד, ולכן אין לוקים עליה.

ב. מי ממיר.

לדברי רבי יהודה, הכל ממירים את הקרבנות שהקדישו בעצמם, אבל **יורש אינו ממיר קרבן שירש מאביו**.

ולדברי חכמים, **גם היורש ממיר קרבן שירש מאביו**.

דש בבהמת חבירו וחסם אותה

לדעת רבי מאיר, הדש הזה, **לוקה** על שעבר באיסור "לא תחסום", **ומשלם** לבעל הבהמה את מה שהיה ראוי לה לאכול מהדישה, [4 קבין לפרה, ו-3 קבין לחמור].

ונחלקו אמוראים מה דעת חכמים.

אביי ורבא אומרים, שאי אפשר לתבוע את הדש, שישלם לבעל הבהמה את המאכל שהיה ראוי לה, כי מאחר שהדש **חייב מלקות** על פעולת הדישה, שוב אין לחייבו לשלם על אותה פעולה, שנאמר "כדי רשעתו", ומכאן לומדים חכמים, שאין מחייבים אדם שני דברים על פעולה אחת. ומכל מקום אמר רבא, שכל זה לעניין חיובו בבית דין של מטה, **אבל אינו יוצא ידי שמים**, **עד שישלם** לבעל הבהמה את מה שהיה ראוי לה לאכול.

ורב פפא אומר, שאף לדברי חכמים, הדש **לוקה** על שעבר באיסור "לא תחסום", **ומשלם** לבעל הבהמה את מה שהיה ראוי לה, כי לא באו שני החיובים הללו בפעולה אחת, אלא חיוב המזונות בא לו בשעה שמשכה לדוש בה, וחיוב חסימה בא לו בשעה שדש בה חסומה, ומאחר שלא באו שני החיובים על פעולה אחת, משלם את שניהם.

אתנן אסרה תורה ואפילו כשבא על אמו

נאמר בתורה "לא תביא אתנן זונה ... בית ה' אלקיך", כלומר זונה שקבלה טלה באתננה, אותו טלה פסול להקרבה.

והדין הזה שווה בכל הזונות, וכשם שהבא על הפנויה ונותן לה טלה, אותו טלה פסול להקרבה, כך הבא על אמו ונותן לה טלה, אותו טלה פסול

להקרבה, ואף על פי שחייב מיתה בביאתו. [לרש"י הדבר למד ממה שנאמר בתורה אתנן זונה, ולא פירשה התורה שהכוונה לפנויה בלבד. והתוס' כתבו שעיקר פרשת אתנן זונה נאמר לעניין עריות. ויש מפרשים שהדבר למד ממה שמיעטה התורה אתנן כלב, אף על פי שהבא על הכלב חייב מיתה, ואם כן זונה שאתננה אסור, היא גם זונה שהבא עליה במיתה].

ומכל מקום **מכאן למדנו, שאף על פי שאם לא נתן לאמו** אתנן על הזנות, **אינו יכולה לתבוע ממנו**, [שהרי חייב מיתה על הביאה, ואינו מתחייב תשלומים על אותה פעולה שמתחייב עליה מיתה], מכל מקום **ידי שמים אינו יוצא את חובו הממוני כלפיה, עד שישלם לה**, שהרי אם משלם, יש לתשלום דין אתנן זונה, הפסול להקרבה, ואינה כמתנה בעלמא.

גדרים לאיסור בשר בחלב

אסור ללוש עיסה בחלב, כי כשיעשה ממנה פת, אין ניכר שהפת חלבית, ויש חשש שיבואו לאכול בשר עם הפת, ויכשלו באיסור בשר בחלב, ואם עבר ולש עיסה בחלב, הפת אסורה באכילה אפילו במלח.

וכן אסור לטוח את התנור בשומן בשרי, כי אין הדבר ניכר בפת, ויש חשש שיבואו לאכול את הפת בחלב, ויכשלו באיסור בשר בחלב, **ואם עבר** וטח את התנור בשומן בשרי, **הפת אסורה באכילה אפילו במלח**, והתנור אינו כשר לאפות בו, עד שיסיקו אותו פעם אחת, [ויוכשר בליבון].

הרבעה

איסור הרבעה האמור בכלאים, [=בהמתך לא תרביע כלאים], הוא שיקח זכר ונקיבה משני מינים, ויכניס בידו את הזכר בנקיבה כמכחול בשפופרת.

אבל מותר להכניס שני מינים לדיר, אף על פי שיבוא הזכר על הנקיבה, כי הוא בא עליה מעצמו.

ואף על פי שהדבר מותר, רב פפא החמיר באיסור הזה, כדי שלא יבואו לזלזל בו, ואסר להכניס שני מינים לדיר.

ורב אשי החמיר לבני בי ריש גלותא יותר, ואמר שלא יכניסו זכר ונקיבה ממין אחד עם מין אחד, אף שבזה יש סברא שיזקקו בני המין האחד זה לזה, ולא ימשכו אחר שאינו מינם, והטעם שהחמיר, משום שחשש שאם יקל, ירשיעו העבדים, ויעברו גם על מה שאסור מהתורה.

מין במינו מותר להכניס כמכחול בשפופרת, ואין בזה משום פריצות, [שמא יבוא להרהר, כמו שאמרו שאסור להסתכל בחמור וחמורה כשהן מזדווגים, כי דווקא בזה שמסתכל ואינו עסוק בדבר, יש חשש שיבוא לידי הרהור, אבל זה שעוסק בכך], מאחר שטרוד במלאכתו, לא יבוא לידי הרהור.

אכילת פועל בעבודה שאינה בידיו ורגליו

לדעת תנא קמא, היה עושה בידיו ולא ברגליו, או ברגליו ולא בידיו, או בכתפו בלבד, **דינו שווה לעושה בידיו ורגליו**, שנאמר "כי תבא בכרם רעך", וזה כולל כל אופן שתבא לעבודתו, "ואכלת ענבים כנפשך".

ולדעת רבי יוסי ברבי יהודה, אין פועל אוכל ממה שעושה, אלא אם כן עושה בידיו וברגליו, שנאמר באיסור חסימה "שור", והוקש החוסם לנחסם, כלומר האדם הוקש לשור, מה השור שנאמר בו איסור חסימה עושה בידיו ורגליו, אף האדם שאוכל ממלאכתו ואסור למנוע ממנו הוא העושה בידיו ורגליו, אבל אינו עושה בידיו ורגליו אינו אוכל.

ספק בגמרא, האם לדעת רבי יוסי ברבי יהודה, מה שנאמר "שור" באיסור חסימה, מלמד שלא נאמר האיסור אלא בעושה בידיו ורגליו ממש, כשור שדש בידיו ורגליו, או שאין כוונת התורה לאסור חסימה רק בעושה בידיו ורגליו ממש, וכל שעושה בכל כוחו, [כגון שאין לו ידים, ועושה באברים שיש לו אפשרות לעשות בהם], בכלל האיסור.

לעשות בזה ולאכול בזה

פועל ש**עושה מלאכה במין אחד, אינו רשאי לאכול ממין אחר**, [כגון אם היה עושה בענבים, לא יאכל בתאנים].

ובאותו מין שהוא עושה, ספק בגמרא **אם מותר לו לאכול גם באלו שאינו עושה**, [כגון עושה בגפן זה, ורוצה לאכול בגפן אחר], או רק באלו שעושה רשאי

לאכול.

ומכל מקום אם בוצר גפן אחד, ומעורבת בה גפן אחרת, שצריך להפריד ביניהם, מותר לאכול משני הגפנים, כי עושה בשניהם, אף על פי שרק את האחד הוא בוצר לכליו של בעל הבית.

הדורכים בגת, עושים בענבים וביין, כי דורכים את הענבים, ויוצא מהם יין, ולכן **מותרים לאכול מהענבים ולשתות מהיין**.

ואולם אין רשאים לשתות מהיין, אלא **אחרי שילכו בגת שתי וערב**, כי קודם לכן אין מלאכתם ניכרת ביין, ואם ישתו יין, נראים כעושים בענבים, ואוכלים יין.

אם העושה במין אחד אינו רשאי לאכול מאחרים מאותו המין, אלא ממה שעושה ממש, **שור העושה במחובר, אינו אוכל אלא כשעושה בשרכא**:

לרש"י – הכוונה לשור שהעגלה קשורה מאחוריו, ונותנים בה את הענבים שבוצרים, ואין מותר לאכול מהענבים, אלא אם בוצרים מ**זמורה ארוכה, שמגיעה מאחוריו במקום שבוצרים עד לפני פיו**.

ולתוס' – הכוונה לשור שדש תבואה מחוברת לקרקע, שאין להחשיב את כל מה שדש כדבר אחד, [כי רק כשדש בתלוש הכל נחשב כאגודה אחת, ויכול לאכול גם ממה שלא דש ממש, אבל כשדש במחובר, כל קלח חשוב בפני עצמו, ואינו יכול לאכול אלא מהקלח שהוא דש], ולכן אינו אוכל ממה שדש, אלא כשדש **שיבולים ארוכות**, **שיכול לאכול את אותה שיבולת שהוא דש**.

מעיקר הדין, הפועל מותר לאכול מהענבים, רק בשעה שעושה בגפן, אבל **כשהולך מאומן** [=שורה של גפנים] **לאומן אינו אוכל**:

- **יש אומרים** שאינו אוכל בשעה זו, אף על פי שההליכה מאומן לאומן נחשבת כמלאכה בגפן, **כי ההליכה היא צורך האומן הבא**, ואינו יכול לאכול מהגפן שגמר, כשעושה בגפן הבא.

- **ויש אומרים** שאינו אוכל בשעה זו, אף על פי שהעושה בגפן הבא רשאי לאכול מהגפן הקודמת, **כי ההליכה מאומן לאומן אינה נחשבת כמלאכה**, ובשעה שאינו עושה מלאכה כלל, פשוט שאסור לו לאכול.

ומכל מקום אף על פי שאין לו לאכול כשהולך מאומן לאומן, **אמרו חכמים שיאכל בהליכה זו**, כדי שלא יאכל בשעה שעושה בגפן ממש, **כי טובת הבעלים היא**, שימנע מלאכול ומלהתבטל ממלאכה בשעה שעושה בגפן, ועדיף להם שיאכל בהליכה מגפן לגפן, שאז אין האכילה מבטלת אותו.

דף צב

בעלי חיים שנושאים תבואה על גביהם, [אף על פי שאינם רואים אותה], **אוכלים ממנה** כל מה שיכולים לאכול בלא סיוע אדם, **עד שיפרקו אותה מהם**, [ומסתבר שהכוונה לתבואה שלא נגמרה למעשר וחלה] אבל אסור לבעליהם לתת להם בידו מהתבואה שעל גביהם.

כמה מותר לפועל לאכול ממלאכתו

לדעת רבי אלעזר חיסמא, מותר לפועל לאכול **עד שווי שכרו**, אבל יותר משווי שכרו אסור לו לאכול.

ולדעת תנא קמא וחכמים, מותר לפועל לאכול **גם יותר משווי שכרו**, [בסמוך יתבאר בעזה"י מה החילוק בין תנא קמא וחכמים].

ושני ביאורים נאמרו בגמרא **במחלוקת הזו**.

א. לדברי רבי אלעזר חיסמא, [**פועל משלו הוא אוכל**, כלומר] כשהתירה תורה אכילת הפועל, הכוונה בכך שהאכילה תחשב כתוספת לשכרו, [כלומר חיוב ממוני של הבעלים לפועל], ואין סברא שתהא התוספת מרובה על העיקר. **ולדברי חכמים**, [**פועל משל שמים הוא אוכל**, כלומר] כשהתירה התורה אכילת הפועל, הכוונה בכך שיש לו זכות ליטול ולאכול, כשאר מתנות עניים שהתורה התירה להם ליטול מהשדות, [כלומר מתנת שמים ולא חיוב הבעלים לפועל], וכל שיאכל הפועל הוא בכלל זה, אף אם יאכל הרבה יותר משכרו.

ב. לדעת רבי אלעזר חיסמא, הכתוב "ואכלת ענבים **כנפשך**", **מלמד שאין לפועל לאכול אלא עד שיעור** נפשו, כלומר עד שיעור **שכרו**, [שהשכר נקרא בפסוק הזה נפש, משום שפעמים האדם מוסר נפשו על שכרו, כשעולה בכבש ובסולם]. **ולדעת חכמים, לא בא הכתוב** "**כנפשך**" **ללמד עניין זה**, אלא

שהחוסם את הפועל פטור [כמבואר בדף פ"ז], ואם כן לא אסרה תורה לפועל לאכול יותר משכרו.

ושלושה ביאורים נאמרו בגמרא **במה נחלקו תנא קמא וחכמים**:

א. אף ששניהם מודים, שמעיקר הדין הפועל מותר לאכול יותר משכרו, מכל מקום, **לדעת חכמים מלמדים את הפועלים, שלא יהיו רעבתנים לאכול הרבה**, כי אם יעשו כן ימנעו בני האדם מלשוכרם.

ב. אם הפועל מותר לאכול כל מלאכתו – לדעת תנא קמא, הפועל **מותר** לאכול את כל מה שנשכר לעשות, ואם נשכר לבצור אשכול אחד, מותר לו לאוכלו. **ולדעת חכמים**, אם לא נשכר אלא לאשכול אחד, **אסור** לו לאוכלו.

ג. אם אדם שלא נשכר למלאכה מותר לעשות ולאכול – לדעת תנא קמא, **לא** התירה תורה אכילה, אלא לפועל, ששכרו בעל הבית לעשות את המלאכה. **ולדעת חכמים**, כל אדם שיבוא מעצמו, ויעשה את מלאכת בעל הבית, **רשאי** לאכול ממנה בשכרו, [וכן דרש איסי בן יהודה מהכתוב "כי תבא בכרם רעך", שהוא מלמד שכל אדם הבא בכרם רעהו בכלל דין אכילה, אם עושה את מלאכת הכרם, ואמר על זה רב, שבכך מקפח איסי חיי האנשים, כי מעדיפים לשכור פועלים שירצו, ולא שיבוא כל אדם ויעשה את מלאכתם].

פועל נזיר בכרם

נזיר שעושה בכרם, אין נותנים את אכילתו מהמלאכה לאשתו ובניו, אף על פי שלו עצמו אסור לאכול ענבים:

אפשר שהטעם שאין נותנים לאשתו ובניו, **כי אכילת הפועל משל שמים** היא, ואינו זוכה אלא במה שאוכל, ואינו יכול לתת לאחרים, [ולפי זה, גם שאר פועלים שאינם נזירים, אינם יכולים לתת את הראוי להם לאכילה לאחרים. ויתכן שמה שאמרו את הדין הזה בנזיר, כי סלקא דעתך, שכשהפועל נזיר ואינו יכול לאכול בעצמו, הרי זה כאילו התנה שיאכלו אשתו ובניו תחתיו, כי אינו רוצה לקבל פחות משאר פועלים, קמ"ל שאינם אוכלים תחתיו].

ואפשר שמעיקר הדין אם ירצה לתת את אכילתו לאשתו ובניו, נותן, **כי** אכילת הפועל משלו היא, וזוכה בה כשאר שכרו, שבידו לתת למי שירצה, אלא מאחר שאסור לנזיר לאכול ענבים, ראוי לו להתרחק מהכרם, כדי שלא יכשל באכילת ענבים, ומאחר שמכניס עצמו לעבודת הכרם, **קנסו אותו** שלא יזכה באכילה כלל, [ולפי זה, לא נאמר הדין הזה אלא בנזיר בכרם, אבל שאר פועלים יכולים לתת את הראוי להם לאכילה לאחרים].

פועל שהתנה שיאכל גם בנו

פועל שהתנה עם בעל הבית, שיאכל גם בנו בשכרו. [רש"י מפרש, שיאכל כנגד שכר מלאכת האב, ותוס' מפרשים שיאכל תחת מה שהאב היה אוכל]. הפועל אוכל מהמלאכה ופטור מלעשר, כדין אכילת פועל, שנתנה לו התורה לאכול בלא שיעשר, אבל **הבן חייב לעשר את מה שאוכל**, ואינו כפועל האוכל ממה שעושה בלא לעשר:

אפשר שהטעם שהבן חייב לעשר, **כי אכילת הפועל משל שמים** היא, ואינו זוכה אלא במה שאוכל, **ואם כן** כשמתנה שיאכל בנו אין **אכילת הבן** מכח דין אכילת פועל, אלא **כשאר פירות שבעל הבית מוכר לאחרים**, ומאחר שהמקח נחשב כגמר מלאכה למעשר, הבן חייב לעשר מה שאוכל.

ואפשר שבאמת מעיקר הדין הבן פטור מלעשר, **כי** אכילת הפועל משלו היא, וזוכה בה כשאר שכרו, שבידו לתת למי שירצה, ואם לא היה מתנה עם בעל הבית כלום, היה בנו אוכל תחתיו בלא לעשר, אבל עתה כשהתנה, **נראה הדבר כאילו הבן אוכל מכח התנאי, ולא מכח אכילת אביו הפועל**, ומאחר שנראה שאוכל מכח התנאי, הרי זה נראה כאוכל פירות שבעל הבית מוכר לאחרים, ומשום כך תקנו חכמים שלא יאכל בלא לעשר.

השוכר פועלים לעשות בנטע רבעי

מעיקר הדין, אין לפועלים לאכול מנטע רבעי שעושים בו, [אפילו אם אכילת פועל משל שמים היא כמתנות עניים], משום שלא זיכתה תורה לפועל לאכול במה שעושה, אלא בדבר שמותר לאכול ממנו. ולכן **אם** שוכר פועלים לעשות בנטע רבעי, **ומודיע להם ששוכר אותם לעשות בנטע רבעי, אינם אוכלים**.

אולם אם כששכרם **לא הודיע להם שהנטע הוא נטע רבעי**, מאחר שסבורים שיאכלו ממה שיעשו, אם לא יאכלו, הרי הדבר נראה כמקח טעות, ולכן **פודה** את הרבעי, **ומאכיל** את הפועלים ממנו.

השוכר פועלים לדבר
שנגמרה מלאכתו למעשר

מעיקר הדין, אם הפועלים עושים בדבר שנגמרה מלאכתו למעשר, אין להם לאכול ממנו, שהרי לא זיכתה תורה לפועל לאכול אלא בדבר שלא נגמרה מלאכתו למעשר, ולכן אם שכר פועלים, **והודיע להם**, ששוכר אותם לדבר שנגמרה מלאכתו למעשר, **או** ששכר אותם לדבר **שניכר שנגמרה מלאכתו למעשר**, **אינם אוכלים ממנו**.

אולם אם שכרם לדבר ש**לא ניכר שנגמרה מלאכתו למעשר**, **ולא הודיע להם** שנגמרה מלאכתו למעשר, מאחר שסבורים שיאכלו ממה שיעשו, אם לא יאכלו, הרי הדבר נראה כמקח טעות, ולכן **מעשר**, **ומאכיל** את הפועלים ממנו.

קציצת מעות על מנת שלא
יאכל הפועל ממה שעושה

על עצמו [אם הוא גדול] – אדם **קוצץ** שלא יאכל מהמלאכה שעושה, [תמורת תשלום], כי מי שהוא בן דעת, מחילתו מחילה, ורשאי למחול על זכותו לאכול.

על אשתו בניו ובנותיו הגדולים – אדם **קוצץ** עליהם, שלא יאכלו מהמלאכה שעושים, [תמורת תשלום], כי בני דעת הם, ומחילתם מחילה, ורשאים למחול על זכותם לאכול.

על בניו ובנותיו הקטנים – אדם **אינו קוצץ** עליהם, שלא יאכלו מהמלאכה שעושים, כי אינם בני דעת, ומחילתם אינה כלום, ואין לאדם רשות למנוע מהם את המאכל הראוי להם.

על בהמתו – אדם **אינו קוצץ** עליה, שלא תאכל מהמלאכה שתעשה לחבירו, שהרי אף כשעושה מלאכה בשביל בעליה, אסור לחסום אותה.

קציצת מעות על מלאכת העבדים
על מנת שלא יאכלו ממה שעושים

אם אכילת פועל משלו היא, וזוכה בה כשאר שכרו, אם כן אכילת העבד **שייכת למי ששייך שכר העבד**, והוא יכול לקצוץ על כך, שלא יאכל העבד ממה שאוכל. **ולפיכך**:

- **לדעת האומרים ששכרו של העבד שייך לאדון**, **גם כשאין האדון זן את העבד**, אם כן בכל אופן **האדון קוצץ על עבדיו**, שלא יאכלו ממה שעושים לאחרים, **אפילו אינו זן אותם**, **ואפילו הם** עבדים **קטנים**.

- **ולדעת האומרים ששכרו של העבד שייך לאדון**, **רק כשהאדון זן את העבד**, **אם האדון זן את העבד**, **יכול לקצוץ עליו** שלא יאכל ממה שעושה, **אפילו הוא קטן**. **אבל אם האדון אינו זן את העבד**, ושכר העבד שייך לעבד, יש חילוק בין **עבדים גדולים**, ש**אם יתרצו** למחול על אכילתם, **אפשר לקצוץ עליהם**, שלא יאכלו את הראוי להם ממלאכתם, לבין **עבדים קטנים**, שאינם בני מחילה, **ואי אפשר לקצוץ עליהם**, שלא יאכלו את הראוי להם ממלאכתם.

ואם אכילת הפועל משל שמים היא, ואינה כשאר שכרו, **לעולם אכילת העבד אינה שייכת לרבו**, אפילו אם שכרו שייך לרבו. **ולפיכך**:

- **עבדים גדולים** בני דעת הם, ומחילתם מחילה, **ואם יתרצו למחול** על אכילתם, **אפשר לקצוץ עליהם**, שלא יאכלו ממה שעושים.

- **ועבדים קטנים** שאינם בני דעת, **אין מחילתם כלום**, ואין לאדון רשות למנוע מהם, את מה שיכולים לאכול ממה שעושים, **ולכן אינו יכול לקצוץ עליהם** שלא יאכלו.

ובמשנה מבואר, **שאדם אינו קוצץ על עבדיו הקטנים**, שלא יאכלו ממה שעושים, **ובברייתא מבואר**, **שאדם קוצץ על עבדיו הקטנים**, שלא יאכלו ממה שעושים, **ונאמרו חמישה ביאורים במה נחלקו**:

א. לדברי הכל שכר העבד שייך לרבו, **רק כשרבו זן אותו**, והמשנה והברייתא מדברות באופן שהאדון זן את העבד, ושכרו שייך לאדון, אלא ש**לדעת המשנה**, **פועל אוכל משל שמים**, [**ולכן** אף על פי ששכרו שייך לאדון, אכילתו אינה שייכת לאדון], **ואינו יכול לקצוץ** עליה]. **ולדעת הברייתא**, **פועל אוכל משלו**, [ומאחר ששכרו שייך לאדון, אכילתו בכלל זה, והאדון קוצץ עליה]. **ולפי הביאור הזה**, **אם האדון אינו זן את העבד**, **הכל מודים שאינו יכול לקצוץ** עליו, שלא יאכל ממה שעושה.

ה. רבי יוחנן מבאר מחלוקת המשנה והברייתא כמו הביאור הראשון, [שלדעת המשנה פועל אוכל משל שמים, ולכן אי אפשר לקצוץ עליו, שלא יאכל ממה שעושה, ולדעת הברייתא פועל אוכל משלו, ואפשר לקצוץ עליו, שלא יאכל ממה

שעושה], **אלא שלדעתו**, **שכר העבד שייך לאדון**, **גם כשהאדון אינו זן את העבד**, ולכן לדעת הברייתא, האדון יכול לקצוץ על העבד, שלא יאכל ממה שעושה, גם כשאין האדון זן אותו.

ב-ג. לדברי הכל אכילת פועל משלו היא כשאר שכרו, **ולכן אם שכר העבד שייך לאדון**, אכילתו בכלל זה, **ויכול לקצוץ עליה**, **אלא שהמשנה מדברת באופן ששכר העבד אינו שייך לאדון**, כלומר **כשהאדון אינו זן את העבד**, ולכן אינו יכול לקצוץ עליו, שלא יאכל ממה שעושה. **לביאור השני**, **הברייתא אינה חולקת על המשנה**, **אלא מדברת באופן שהאדון זן את העבד**, **שגם לדעת המשנה** שכר העבד לאדון, **ויכול לקצוץ עליו**, שלא יאכל ממה שעושה. **ולביאור השלישי**, **הברייתא חולקת על המשנה**, **וסוברת שבכל אופן שכר העבד לאדון**, אפילו אינו זן את העבד, **ולכן בכל אופן יכול לקצוץ עליו**, שלא יאכל ממה שעושה.

ד. לדברי הכל אכילת פועל משל שמים היא, ואין האדון יכול למנוע מהעבד את הראוי לו לאכול, **ולא אמרה הברייתא שיכולים למנוע ממנו לאכול**, **אלא שיכולים לקצוץ**, **שיאכילו אותו הרבה קודם שיעשה את מלאכתו**, כדי שלא יאכל הרבה ממלאכתו.

דף צג

פועלים בדברים אחרים

עד עתה נתבאר שפועל העושה מלאכה בגידולי קרקע, משעת גמר מלאכת המחובר, עד גמר מלאכתו למעשר בתלוש, אוכל מהתורה, אולם יש שאין אוכלים מהתורה, אבל אוכלים מדברי חכמים.

א. מי שאינו עושה מלאכה בגידולי קרקע עצמם, **אלא שומר עליהם בלבד**:

<u>לדעת רב – משמר כעושה מעשה</u> בדבר עצמו, **ואם כן** כשהוא **משמר גידולי קרקע**, **משעת גמר מלאכת המחובר**, **עד גמר מלאכתו למעשר בתלוש**, **אוכל מהם מהתורה**.

<u>ולדעת שמואל – משמר אינו כעושה מעשה</u> בדבר עצמו, ואם כן המשמר גידולי קרקע, משעת גמר מלאכת המחובר, עד גמר מלאכתו למעשר בתלוש, אינו אוכל מהם מהתורה, **ומכל מקום מהלכות מדינה הוא אוכל ממה שמשמר**.

ב. עושה מלאכה בגידולי קרקע קודם גמר מלאכת המחובר:

לדעת רב – אף על פי שאינו אוכל מהם מהתורה, **מהלכות מדינה הוא אוכל** מהם, [בין עושה ממש, בין משמר שדינו כעושה ממש], וכל מה שאמרנו עד עתה, שהעושה קודם גמר מלאכת המחובר, אינו אוכל, אין זה אלא מדין תורה, אבל למעשה הוא אוכל מהלכות מדינה.

ולדעת שמואל – לא נאמרו בזה הלכות מדינה, **ואינו אוכל כדין התורה**.

פועל העושה מלאכה לכמה בני אדם

פועל העושה מלאכה לכמה בני אדם, לא יאכל כל אכילתו מאחד מהם, אלא יאכל מכולם, כפי הראוי לאכול מכל אחד מהם, לפי חשבון המלאכה שלו.

משמר הפרה

גם לדעת שמואל, שהמשמר אינו נחשב כעושה מעשה, גזרו חכמים, שהמשמר את הפרה [האדומה], מטמא בגדים, כמו אלו שעושים בה מעשים, משום שחששו חכמים שמא יגע בה ממש.

חיוב שמירה של שומר

שומר חנם חייב לשלם נזקים הבאים בפשיעתו, ופטור מנזק של גנבה ואבדה ואונס. ושומר שכר חייב לשלם נזקים שבאים בפשיעתו, וכן נזק של גניבה ואבידה, ופטור מלשלם נזקים הבאים באונס. ונחלקו חכמים מתי יש להחשיב את הנזק כבא באונס, ומתי יש להחשיבו כבא בפשיעה:

לדעת רבה – כל זמן ששמר השומר כדרך בני אדם, אין לחייבו **בנזקים הבאים לשמירה**, **ודינם כאונס**, **אפילו אם לא היו באים**, **אם היה שומר שמירה מעולה יותר**, משום שאינו חייב לשמור יותר מהרגילות שבני אדם שומרים. ולכן אם היה רועה בהמות על שפת הנהר, והחליקה אחת מהן, פטור מלשלם. וכן אם עזב את הבהמות, והלך לעיר בזמן שדרך בני אדם ללכת לעיר, או ישן בזמן שדרך בני אדם לישון, וארע אונס שהיה יכול להציל ממנו, אם לא היה הולך ולא היה ישן, פטור מלשלם כדין אונס. **ורק חזני מתא**, [=שומרי העיר בלילה, שכל סמך אנשי

העיר עליהם, לשמור גופם וממונם], **מחוייבים לשמור שמירה יתירה**, ואינם פטורים אלא באונס גדול, כנפילת חיל על העיר. והוא הדין בכל שומר, שיקבל עליו בפירוש שמירה מעולה כחזני מתא, כיעקב אבינו שקיבל עליו שמירה מעולה, וקיים בעצמו "ביום אכלני חורב וקרח בלילה".

ולדעת רב חסדא ורבה בר רב הונא – כל נזק שבא מחמת ששמר כדרך בני אדם, והיה יכול להציל ממנו, אם היה שומר שמירה מעולה, דינו כדין [גנבה] **ואבדה, ולכן שומר שכר חייב לשלם**. והטעם הוא, כי מאחר שמקבל שכר על השמירה, יש לו לשמור שמירה מעולה, וכשלא שמר שמירה מעולה יש לו לשלם, אבל שומר חנם פטור מלשלם כל זמן ששמר כדרך בני אדם. ולכן חייב רב פפא שומר שכר שהעביר בהמות על הגשר, ודחפה אחת מהן את חברתה, ונפלה למים, אף על פי שרגילים להעביר את הבהמות יחד, משום שהיה יכול להציל מהנזק הזה, אם היה מעביר אותן אחת אחת, והרי זה כדין אבדה ששומר שכר חייב לשלם.

ולדעת רב כהנא – המעביר בהמות על גבי גשר, ודחפה אחת את חברתה, **חייב לשלם כדין פשיעה**, ולכן גם שומר חנם חייב בזה.

דין רועה [עדר של אחרים] שהניח את העדר ובא לעיר והגיע זאב וטרף

א. אם בא לעיר בזמן שבני אדם רגילים לעשות זאת:

לדעת רבה – פטור מלשלם כדין אונס.

ולדעת אביי – מה שהניח את הבהמה, נחשב כגנבה ואבידה, ומעתה **אומדים, אם היה שם היה יכול להציל**, הרי זה שלא הציל נחשב כפשיעה, ותחילתו בגנבה ואבדה וסופו בפשיעה **חייב, אבל אם היה שם לא היה יכול להציל**, מה שלא הציל נחשב כאונס, ותחילתו בגנבה ואבדה וסופו באונס **פטור**.

ב. אם בא לעיר בזמן שבני אדם אינם רגילים לעשות זאת:

הרי **פשע בהליכתו, ולכן אף אם היה** שם לא היה יכול להציל, אין זה אלא כתחילתו בפשיעה **וסופו באונס, שחייב**, [ולשיטת התוס בדף ע"ח, שתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, רק כשהאונס לא היה בא לולא הפשיעה, פירשו שגם בזה לא היה האונס בא לולא הפשיעה, שאם היה נשאר עם הצאן, שמא היה מוליכם למרעה אחר, או שמא היה הזאב ירא לבוא, או שמא היה הרועה מתגבר עליו. אכן לשיטת רב אלפס, דעת אביי שתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב, אף כשהיה האונס קורה לולא הפשיעה].

ג. ואם עזב את העדר מחמת ששמע את קול החיה והיה ירא לנפשו:

על מה שעזב את העדר אין לחייב אותו, כי אנוס הוא בכך, **אבל אם היה יכול לקרוא לעזרה, ולא קרא, פשע בכך** שלא קרא לעזרה, **ומשלם**, ורק אם לא היה יכול לקרוא לעזרה, פטור מלשלם.

ועזרה זו שמחוייב לקרוא לה, אם **שומר חנם** הוא, אינו **מחוייב לקרוא לעזרה**, אלא למי שיבוא **בחנם**. אבל אם הוא **שומר שכר**, הוא **מחוייב לקרוא לעזרה**, אף **תמורת תשלום, עד שווי הצאן**.

כמה עניינים הנחשבים לאונס וכמה עניינים הנחשבים לפשיעה

דברים הנחשבים לאונס, כי אין האדם יכול לעמוד כנגדם, ולהציל מהם:

- **שני זאבים**.

- לדעת רבי יהודה, **בשעת משלחת זאבים, אף זאב אחד**, [שכשחיה רעה משולחת בגזירת המלך, קופצת היא על אדם אחד].

- לדעת ידוע הבבלי, **שני כלבים הבאים משתי רוחות**.

- **לסטם מזוין**, [ואפילו גם הרועה מזוין, אין לו לעמוד כנגד הלסטם, מאחר שמסתכן בנפשו, שמא יתגבר עליו הלסטם ויהרגנו].

- **ארי** אחד, או **דוב** אחד, או **נמר** אחד, או **ברדלס** אחד, או **נחש** אחד.

- **מתה** הבהמה ששומר עליה **כדרכה**.

- **תקפתו** הבהמה ששומר עליה, **ועלתה** לראשי צוקין, **ונפלה**.

דברים הנחשבים לפשיעה, כי היה יכול להציל מהם:

- אם בשעה שבאו הגנבים, **ראה, והיה יכול לקרוא לאנשי השלטון** שיצילו אותו, **ולא קרא** להם.

- **זאב אחד**, [ולדעת רבי יהודה רק אם בא **שלא בשעת משלחת זאבים**].

- **שני כלבים**, [ולדעת ידוע הבבלי רק אם באו **מרוח אחת**].

- **הוליך את המרעה למקום גדודי חיה ולסטים**, ובאו עליו חיה או לסטים, [ובכלל זה, כשאמר ללסטם שלא יבוא למקום פלוני, כי הוא שם עם צאנו, ויש עמו אנשים שיעזרו לו כנגד הגנבים, כי בכך שמגדף את הלסטם, ואומר לו היכן הוא, גורם לו שיבוא אליו, והרי זה כמוליך הצאן למקום לסטים].

- **סיגף** את הבהמה ששומר עליה, **ומתה**, [אפילו אם יש לתלות שמתה מחמת דבר אחר, המסגף חייב].

- **העלה** את הבהמה ששומר עליה לראשי צוקין, **ונפלה ומתה**.

ואם בא על הרועה לסטם שאינו מזויין, משמע בגמרא שאין זה אונס, כי יש לו לעמוד כנגדו, מאחר שאין הלסטם מזויין, ואם כן אפילו יתגבר עליו, אינו מסתכן בכך בנפשו. [ומכל מקום יל"ע, אם לא עמד כנגדו, האם נידון כפשיעה או כגנבה ואבדה].

דף צד

מדיני התנאים

א. תנאי על מה שכתוב בתורה, [כגון לקדש אשה על מנת שלא להתחייב לה שאר כסות ועונה].

לדעת רבי מאיר – התנאי בטל כאילו לא היה כלל, והמעשה קיים אף על פי שלא התקיים התנאי, [ואם כן, האשה מקודשת, ויש לה שאר כסות ועונה].

ולדעת רבי יהודה – בדבר שבממון התנאי קיים, ובשאר דברים התנאי בטל, [ואם כן האשה מקודשת, וחייב בעונתה, אבל פטור ממזונותיה וכסותה].

ב. תנאי קודם למעשה.

לדעת רבי מאיר – אין התנאי קיים אלא כשמקדימים אותו למעשה, [כגון אם יהיה כך וכך, יתקיים המעשה], אבל אם מקדימים את המעשה לתנאי, [כגון יתקיים המעשה אם יהיה כך וכך], התנאי בטל כאילו לא היה כלל, והמעשה קיים אף על פי שלא התקיים התנאי.

ולדעת חכמים – במסכת גיטין פירש רש"י שחכמים מודים לדין הזה, אולם כאן בסוגיה משמע, שהם חולקים על הדין הזה.

ג. תנאי שאי אפשר לקיימו.

לדעת חכמים – התנאי קיים, וכל זמן שלא יתקיים התנאי [על ידי נס], אין המעשה קיים.

ולדעת רבי יהודה בן תימא [שהלכה כמותו] – התנאי בטל כאילו לא היה כלל, והמעשה קיים אף על פי שלא התקיים התנאי, כי מאחר שאי אפשר לקיים את התנאי, לא נאמר כדי שיקיימוהו, אלא לצער את המקבל, שיחשוב שהוא מעוכב בתנאי שלא יוכל לקיים.

שומר המתחייב לשלם פחות מדין תורה

כל השומרים יכולים לקבל דבר לשמור, על מנת שלא להתחייב לשלם כפי הדין המבואר בתורה. כגון שומר חנם על מנת להיפטר משבועה אם נאנס, ושומר שכר להיפטר גם מלשלם אם נגנב או אבד, ושואל להיפטר מלשלם אף אם נאנס.

לפי התירוץ הראשון – הדין הזה הוא כדעת רבי יהודה, כי בדבר שבממון אדם מתנה על הכתוב בתורה. אבל רבי מאיר אומר, שאין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה, ואם כן המקבל לשמור דבר, אינו יכול לפטור עצמו נגד הכתוב בתורה.

ולפי התירוץ השני – גם רבי מאיר מודה לדין הזה, כי אין כאן תנאי על מה שכתוב בתורה, אלא שהמקבל לשמור חנם על מנת שלא ישלם כדין שומר חנם, הרי הוא כאומר שאינו שומר חנם כלל, ומי שאינו שומר חנם אינו חייב לשלם כשומר חינם, [וכן לעניין שאר השומרים], ואין זה דומה למקדש אשה על מנת שאין לה שאר כסות ועונה, כי כשמקדש אשה כוונתו שתהיה אשתו, ואין אישות בלא שאר כסות ועונה.

שומר המתחייב לשלם יותר מדין תורה

שומר שכר יכול לקבל דבר לשמור, על מנת שיתחייב לשלם כשואל, כלומר יותר ממה שמחייבת אותו התורה. ולדין זה הכל מודים, כי אין זה נחשב למתנה על הכתוב בתורה.

לדעת שמואל – שומר שכר אינו חייב לשלם יותר ממה שחייבה אותו התורה, אלא **אם** כן **נעשה קניין על כך**, שבאותו קניין שעבד את עצמו להתחייב יותר ממה שחייבה אותו תורה, אבל אם

לא נעשה על כך קניין אינו חייב לשלם אלא כדין התורה.

ולדעת רבי יוחנן – **אף בלא קניין** חל חיובו, משום שיש לו הנאה בכך שמתחייב לשלם כשואל, כי על ידי זה הכל סבורים שהבעלים השאיל לו את הדבר, ומחשיבים אותו לאדם נאמן, שראוי להשאיל לו, ותחת ההנאה הזו הוא משעבד את עצמו, להתחייב לשלם יותר ממה שחייבה אותו תורה.

סליק פרק השוכר את הפועלים

פרק שמיני השואל

דף צד

הזמין עצמו למלאכה הרי הוא כמי שהתחיל במלאכה

מי שנשכר למלאכה אצל חבירו, או שקיבל עליו לעשות מלאכה לחבירו חנם, **משעה שהולך לעשות את המלאכה**, **או מזמין עצמו לעשותה**, **נחשב כעושה מלאכה** לחבירו, אף על פי ש**בפועל** עדיין לא התחיל במלאכה עצמה, [אלא אם כן פירש שלא יחשב כעושה לו מלאכה משעה זו].

ונפקא מהדין הזה, לעניין פטור שואל [ושאר שומרים] בבעלים, [שיתבאר בעזה״י בהמשך]. שאין הפטור הזה אלא אם היו הבעלים עושים מלאכה לשואל בשעה שהחלה השמירה, [כלומר בשעה שמשך את הדבר ששאל]. ולכן אם בשעת תחילת השמירה כבר הזמינו עצמם לעשות את המלאכה, אף על פי שבפועל לא התחילו במלאכה עצמה אלא אחר תחילת השמירה, השואל פטור באונסים [וגנבה ואבדה], כדין שואל שהיו הבעלים עושים לו מלאכה ממש, בשעת תחילת שמירתו.

שאלה בבעלים

השואל פטור מלשלם נזקים שבאו על ידי אונס [או גנבה ואבדה ופשיעה], **אם בשעת תחילת השאלה** [כשמשך אותה לזכות בה בשאלה], **היו הבעלים עושים לו מלאכה**. **בין אם התחילו** לעשות לו את המלאכה **קודם לכן**, **ובין אם התחילו** לעשות לו מלאכה **בשעת השאלה ממש**, [כגון שהזמינו עצמם לעשות לו מלאכה, ואמרו לו, שלא יחשבו כעושים לו מלאכה מיד, אלא משעה שימשוך את הדבר ששואל מהם, או כגון שהיה הדבר בחצירו, שאז אינו צריך למשוך אותו כדי לזכות בו בשאלה, ואמרו לו בעליו, שבדיוק באותה שעה שמזמינים עצמם לעשות לו מלאכה, יהיה הדבר שאול לו].

אבל אם בשעה ששאל את הדבר, **לא עשו לו הבעלים מלאכה**, **חייב לשלם** את הנזקים הבאים לשאלה, **אפילו אם עשו לו מלאכה אחר שעת משיכת השאלה עד שעת האונס**.

דיני השומרים

א. **שומר חינם**. אם בא נזק **באונס** [=שבורה שבויה ומתה], או **גנבה**, או **אבדה**, **נשבע** שכך ארע, [שלא פשע ושאינה ברשותו], **ופטור** מלשלם. ואם בא נזק **בפשיעה**, **חייב** לשלם.

ב. **שומר שכר**. אם בא נזק **באונס** [=שבורה שבויה ומתה], **נשבע** שכך ארע, [שלא פשע ושאינה ברשותו], **ופטור** מלשלם. ואם בא נזק **בפשיעה**, או שבא על ידי **גנבה**, או **אבדה**, **חייב** לשלם.

ג. **שואל**. אם בא נזק **בפשיעה**, או שבא על ידי **גנבה**, או **אבדה**, או **אונס** [=שבורה שבויה ומתה], **חייב** לשלם. אבל אם בא ה**נזק מחמת המלאכה** שעשה בשאלה, **פטור** מלשלם, כי יש לו רשות לעשות בו מלאכה, ולשם כך שאלו, [כמו שמבואר בדף צ״ו, שאומר לו השואל למשאיל, לא להעמידה בכילה שאלתיה, אלא לעשות בה מלאכתה].

ד. **שוכר**. **לדעת רבי מאיר**, דינו **כשומר חנם**, [ורבה בר אבוה אמר כשומר שכר]. **ולדעת רבי יהודה**, דינו **כשומר שכר**, [ורבה בר אבוה אמר כשומר חנם].

וכל חיובי השומרים הם, **כשבשעת קבלת השמירה**, **לא עשו להם הבעלים מלאכה**, אבל אם בשעת קבלת השמירה, עשו להם הבעלים מלאכה, השומרים פטורים מכל החיובים. [חוץ מפשיעה לדעת רב אחא].

	אונס	גנבה ואבדה	פשיעה	מחמת מלאכה
שומר חינם	פטור	פטור	חייב	
שומר שכר	פטור	חייב	חייב	
שואל	חייב	חייב	חייב	פטור

מקורות דיני השומרים

שלוש פרשיות נאמרו בעניין השומרים (שמות כ"ב ו'-י"ד):

פרשה ראשונה, "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים **לשמור** כו'", ובה מבואר, ש**השומר חייב בפשיעה**, **אבל פטור בגנבה**.

פרשה שניה, "כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה **לשמור** כו'", ובה לא פירש דין פשיעה, אבל **חייב** בה **על הגנבה**, ולא **פטר** בה אלא **מאונס**.

והנה, אף על פי שלא נתפרש בתורה, איזו מהפרשיות הללו מדברת בשומר חנם, ואיזו מדברת בשומר שכר, **מסתבר שהראשונה מדברת בשומר חנם**, **והשניה בשומר שכר**, כי על השומר חנם יש להקל יותר מהשומר שכר, והפרשה הראשונה מקילה יותר מהשניה.

ואף על פי שיש בראשונה חומר שאין בשניה, והוא שאם שיקר השומר, ואמר שנגנב ממנו, ונשבע על כך לשקר, ונמצא בידו, משלם כפל, מה שאין כן בפרשה שניה, שאם השומר אומר שנגנב ממנו, משלם קרן בלבד. אין זה נחשב חומר, כי המשלם קרן על שנגנב ממנו בלא יכולת להיפטר, חמור מהמשלם כפל רק אחר שישבע לשקר, ואם לא ישבע לשקר לא ישלם כלל.

פרשה שלישית, "**וכי ישאל**", ובה לא פירש דין פשיעה וגנבה, אבל **חייב** בה **אפילו** נזק הבא **באונס** [=שבורה ומתה], וכשחייב, לא חייב אלא כשלא היו בעלים עושים לשואל מלאכה, **אבל אם היו הבעלים עושים לו מלאכה בשעת תחילת השאלה**, השואל **פטור** מלשלם את מה שחייבה אותו הפרשה [=נזק הבא באונס]. **ובפרשה זו מפורש שמדברת בשואל**.

ומעתה דיני שומר חנם מפורשים בפרשה הראשונה. **[א] בפשיעה חייב**, שנאמר, "**על כל דבר פשע** ... אשר ירשיען אקים ישלם". **בגנבה** נשבע **ופטור** מלשלם, שנאמר "**וְגֻנַּב מבית האיש** ... ונקרב בעל הבית אל האקים" ללמד שנשבע בבית דין ופטור מלשלם. **[ב] באונס** נשבע **ופטור** מלשלם, ויתכן שהדבר למד בקל וחומר, אם בגנבה החמורה פטור, כל שכן שפטור באונס הקל.

ודיני שומר שכר נלמדים כך. **[א] בפשיעה חייב**, **בקל וחומר משומר חנם**, אם שומר חנם הקל חייב בפשיעה, כל שכן ששומר שכר החמור חייב בה. **[ב] בגנבה חייב**, **בקל וחומר משומר שכר**, שנאמר, "**ואם גנב יגנב מעמו** ישלם לבעליו". **[ג] באבדה חייב**, **יש אומרים** שהדבר נדרש מהכפילות "**גנב יגנב**". **ויש אומרים** שהדבר למד **בקל וחומר מגניבה**, אם בגניבה הקלה שקרובה לאונס חייב, כל שכן שחייב באבדה החמורה שקרובה לפשיעה. **[ד] באונס** נשבע **ופטור** מלשלם, שנאמר "**ומת או נשבר או נשבה** אין רואה שבועת ה' תהיה ... ולא ישלם".

ודיני שואל. **[א] בפשיעה חייב**, **בקל וחומר משומר חנם**, אם שומר חנם הקל חייב בפשיעה, כל שכן ששואל החמור ממנו חייב בה. **[ב] בגנבה ואבדה חייב**, **מתחלה אמרו שהדבר נלמד בקל וחומר משומר שכר**, אם שומר שכר הקל חייב בגנבה ואבדה, כל שכן ששואל החמור ממנו חייב בה, [ואין לומר ששומר שכר חמור משואל, שהרי אם טוען טענת לסטים מזויין ונשבע ונמצא בידו, משלם כפל, כי קרן בלא שבועה חמור. א"נ אף באופן הזה שומר שכר אינו משלם כפל]. **ולפי מה שדרשו מהכתוב** "**וכי ישאל**", שיש ללמוד את דיני פרשת שומר שכר ושואל זה מזה [אלא אם כן מפורש בכתוב שאינם שווים כמו לעניין חיוב אונסים], אם כן גם לעניין חיוב גנבה ואבדה, יש ללמוד מהכתוב הזה שדיניהם שווים. **[ג] באונס חייב**, שנאמר, "**ונשבר או מת** ... שלם ישלם", ולא רק אונסים שכיחים כשבורה ומתה, שיש לו להעלות על דעתו שיכולים לבוא, אלא אף אונסים שאינם שכיחים כשבויה, שנאמר "**או**" **לרבות את השבויה**.

דף צה

מניין ששואל ושומר שכר בבעלים פטורים באונס גנבה ואבדה

ענין זה ששואל בבעלים פטור מנזקי אונס, מבואר בפרשה המחייבת אותו בנזקי אונס, "**אם בעליו עמו לא ישלם**".

ושומר שכר בבעלים פטור מנזקי גנבה ואבדה, שנאמר בתחילת פרשת שואל, "**וכי ישאל**" בו"ו, ללמד שדיניה מחוברים לפרשת שומר שכר הכתובה לפניה, וכשם שבפרשת שואל, השואל בבעלים פטור ממה שמחייבת אותו הפרשה, [כלומר מאונס], כך בפרשת שומר שכר, השומר

בבעלים פטור ממה שמחייבת אותו הפרשה, [כלומר מגנבה].

שואל בבעלים פטור מנזקי גנבה ואבדה. יש אומרים מאחר שכל חיוב גנבה ואבדה של שואל נלמד בקל וחומר משומר שכר, **דיו** לבא מן הדין להיות כנידון, וכשם ששומר שכר אינו חייב בגנבה ואבדה, אלא כשלא שמר בבעלים, כך השואל אינו חייב בגנבה ואבדה, אלא כשלא שמר בבעלים. **ויש אומרים** שהדבר למד ממה שנאמר "**וכי ישאל**" בוא"ו, ללמד שדיני שואל שווים לדיני שומר שכר, וכשם ששומר שכר אינו חייב בגנבה ואבדה, אלא כשלא שמר בבעלים, כך השואל אינו חייב בגנבה ואבדה, אלא כשלא שמר בבעלים

פשיעה בבעלים

יש אומרים שכל השומרים שהיו הבעלים עושים להם מלאכה בזמן שקיבלו לשמור, **פטורים** בכך מחיוב תשלומים, אפילו על הנזקים הבאים מחמת פשיעתם, כי הכתוב האמור בפרשת שואל, "אם בעליו עמו לא ישלם", נאמר על כל פרשיות השומרים שקדמו לפרשת שואל, [שהרי הפרשה של שואל פותחת בוא"ו, ללמד ששווה לפרשיות הקודמות במה שתוכל להשוותם, ובכלל זה, הדין האמור בפרשה הראשונה, שהשומר חייב לשלם נזקים הבאים בפשיעתו].

ויש אומרים שלא פטרה תורה את השומרים בבעלים, אלא מהחיובים האמורים בפרשת שואל, ובפרשת שומר שכר הסמוכה לפרשת שואל מלפניה, אבל חיוב הבא מחמת פשיעה, שנלמד מפרשת שומר חנם, הרחוקה מפרשת שואל, אין בו פטור של שמירה בבעלים.

ולפירוש ר"ח, רב אחא הוא המחמיר עם השומר, ומחייבו כשפשע, אף כשנעשה שומר בבעלים. ורבינא הוא המיקל עם השומר, ופוטר אותו כשפשע, אם נעשה שומר בבעלים, ו**הלכה כדברי המיקל**.

מה נקרא שמירה בבעלים

לדעת רב המנונא, לא פטרה התורה את השואל, כשהיו הבעלים עושים לו מלאכה, אלא **בהתקיים שני תנאים**. [א] **בהמה ובעלים במלאכה אחת**, כלומר שהמלאכה שהבעלים עושים לשואל, היא אותה מלאכה שהחפץ השאול עושה לשואל, כגון ששאל פרה לחרוש, ובעליה חורש בה. [ולכאורה לפי דבריו לא יתכן פטור בבעלים, אלא בשואל ושוכר, שמותר להם לעשות מלאכה בדבר שלקחו מהבעלים, אבל שומר חנם ושומר שכר, אסור להם לעשות מלאכה בדבר ששומרים עליו, וממילא אין אפשרות שבעליו יעשו להם מלאכה, כאותה מלאכה שעושים בדבר שקיבלו לשמור]. [ב] **מתחילה ועד הסוף**, כלומר שהבעלים יעשו לשואל את המלאכה, משעת השאלה ועד שעת האונס, אבל עשו לשואל את המלאכה רק באחד מהזמנים הללו, וארע אונס בשאלה, השואל חייב לשלם.

ולהלכה דברי רב המנונא דחויים, **והכל תלוי בשעת תחילת השאלה, שאם באותה שעה עשו הבעלים לשואל איזו מלאכה שהיא, יש כאן פטור של שאלה בבעלים**, [וכן הדין לשאר השומרים].

מניין הדין הזה נלמד

לדברי הכל הדבר נלמד מישוב סתירת המקראות שנאמר מתחילה, "וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת", ועל הכתוב הזה באו שני מקראות סותרים. [א] "**בעליו אין עמו שלם ישלם**". [ב] "**אם בעליו עמו לא ישלם**". אלא שנחלקו אביי ורבא היאך המקראות נדרשות:

לדברי אביי, מהכתוב הראשון משמע, שהשואל חייב לשלם, משום שלא היו עמו הבעלים בכל האמור מתחילה, כלומר שעת השאלה [=וכי ישאל], ושעת האונס [=ונשבר או מת], אבל **אם היו עם השואל באחד מהזמנים** הללו, **לא ישלם**. **ומהפסוק השני משמע**, שהשואל פטור מלשלם, כי היו עמו הבעלים בכל האמור מתחילה, אבל **אם היו עמו באחד מהם חייב לשלם**.

ולדברי רבא, מהכתוב הראשון משמע, שאם לא **היו הבעלים עם השואל באחד מהדברים האמורים** מתחילה, אף על פי שהיו עמו באחד, כגון שהיו בשעת השאלה [=וכי ישאל] בלבד, או בשעת האונס [=ונשבר או מת] **בלבד**, השואל **חייב לשלם**. **ומהפסוק השני משמע**, ש**אם היו הבעלים עם השואל** אפילו **באחד מהדברים האמורים מתחילה**, השואל **פטור מלשלם**.

ומכל מקום מאחר שכתוב אחד פוטר את השואל, רק אם היו עמו בעלים בכל האמור מתחילה, [שעת שאלה ושעת אונס], **וכתוב אחד פוטר אותו אף אם היו עמו הבעלים באחד מהדברים האמורים מתחילה**, [שעת שאלה או שעת אונס], **יש ליישב את הפסוקים**, שאחד הזמנים הללו צריך את חבירו כדי שיהיה כאן פטור בבעלים, ואחד הזמנים אינו

צריך את חבירו, ואם בזמן הזה היו הבעלים עם השואל במלאכתו, די בכך כדי לפוטרו.

יש אומרים שמסתבר שהזמן הקובע הוא שעת השאלה, שבשעה זו השואל מכניסה לרשותו, ומתחייב במזונותיה.

ולדעת רב אשי הדבר מפורש במקרא, שנאמר, "וכי ישאל איש **מעם רעהו**", ללמד שאין הפרשה מדברת אלא בשואל דבר מעם רעהו, **ולא** בשואל גם את **רעהו** עצמו, ואם כן מפורש בכתוב שהזמן הקובע הוא שעת השאלה ולא שעת האונס.

דף צו

כמה דברים שספק אם יש בהם דין שאלה

א. השואל פרה לרבעה. ספק אם יש לו דין שואל, מאחר שנהנה מהפרה, או שלא נאמרה פרשת שואל, אלא לעניין מה שרגילים בני אדם לשאול מחבריהם, ואין דרך בני אדם לשאול פרות לרביעה.

ב. השואל פרה להיראות בה, [שיהא נראה בעל ממון, ולא ימנעו מלמכור לו בהקפה]. ספק אם יש לו דין שואל, מאחר שנהנה ממה שהפרה ברשותו, או שלא נאמרה פרשת שואל, אלא בשואל להשתמש בגוף השאלה עצמה.

ג. השואל להשתמש תשמיש שאין בו שווה פרוטה. ספק אם יש לו דין שואל, מאחר שקיבל ממון מחבירו בשאלה, או שלא נאמרה פרשת שואל, אלא בנהנה שווה פרוטה מהשאלה.

ד. השואל שני דברים, להשתמש בכל אחד מהם תשמיש ששווה חצי פרוטה. אפילו אם בדין הקודם אין לו דין שואל, יש להסתפק בזה אם יש לו דין שואל, כי השתמש בנכסי המשאיל בשווה פרוטה, או מאחר שלא השתמש בדבר אחד שווה פרוטה, אין לו דין שואל.

כמה דברים שספק אם השואל פטור בהם כדין שואל בבעלים

א. שאל משותפים ונשאל לו אחד מהם. ספק אם פטור על נזקי חלקו של השותף שהיה עמו במלאכתו, כדין שואל בבעלים, או שלא חידשה התורה שכשבעליו עמו הוא פטור, אלא כשהבעלים של כל השאלה עמו, אבל כשהבעלים של מחצית השאלה עמו, אינו פטור כלל.

ב. שותפים ששאלו ונשאל הבעלים לאחד מהם. ספק אם השותף שהבעלים היו עמו במלאכתו, פטור על חלקו בנזקים, כדין שואל בבעלים, או שלא חידשה התורה שכשבעליו עמו הוא פטור, אלא כשהבעלים עם השואל של כל השאלה, אבל כשהוא עם השואל של מחצית השאלה, השואל אינו פטור כלל.

ג-ד. שאל מאשה נכסי מלוג [התוס' פירשו שהכוונה ששאל מהאיש בהסכמת האשה], **ונשאל לו בעלה. או ששאלה אשה לצורך נכסי מלוג, ונשאל לבעלה**. ספק האם קניין הפירות שיש לבעל בנכסי מלוג של אשתו, כקניין הגוף הוא, ואם כן השואל נכסי מלוג של האשה, כשואל מן הבעל, ואם הבעל עצמו עושה לו מלאכה, הרי בעלים של השאלה עם השואל במלאכתו, ופטור כדין בעליו עמו. וכן ספר האם בעל השואל לצורך נכסי מלוג של אשתו, כשואל לעצמו הוא, ואם הבעלים של השאלה עושה לו מלאכה, הרי הבעלים של השאלה עם השואל במלאכתו, ופטור כדין בעליו עמו. ומסקנת הגמרא ש**לדעת רבי יוחנן**, קניין פירות כקניין הגוף, **ויש כאן דין של בעליו עמו. ולדעת ריש לקיש**, קניין פירות אינו כקניין הגוף, **ואין כאן דין של בעליו עמו**.

ה. אמר לשלוחו צא והשאל אתה ופרתי. ספק האם יש להחשיב את שלוחו כמותו, ואם כן הרי זה כאילו הבעלים של השאלה עצמו עושה מלאכה לשואל, ויש כאן דין בעליו עמו. ומסקנת הגמרא, ש**לדעת רבי יאשיה**, בזה אין אומרים שלוחו של אדם כמותו. [משום שנאמר בתורה "בעליו" שני פעמים, ללמד שדווקא אם הבעלים עצמו עם השואל, השואל פטור, אבל אם שלוחו של הבעלים עם השואל, השואל אינו פטור. א"נ משום שלשון "בעליו" משמע דווקא הבעלים עצמו ולא שלוחו]. ואם כן **אין כאן דין של בעליו עמו. ולדעת רבי יונתן**, כשם שבכל דיני התורה שלוחו של אדם כמותו, כך גם כאן, ולכן **יש כאן דין של בעליו עמו**.

ו. אמר לעבדו צא והשאל אתה ופרתי. ספק האם בזה לדברי הכל אין להחשיב את העבד כשלוחו של בעליו, משום שעבד אינו בכלל דין שואל ומשאיל, ומאחר שאינו בכלל דין שואל ומשאיל, אינו נעשה שליח לכך, ואם כן אין כאן דין של בעליו עמו, או שבזה לדברי הכל כשהעבד העושה

עם השואל, הרי זה כאילו שבעליו עושה עם השואל, משום שיד עבד כיד רבו, ואם כן יש כאן דין בעליו עמו. ומסקנת הגמרא **שיש בזה דין בעליו עמו**, [וכתבו התוס' בדף צ"ט, שכל זה **כשהשואל ביקש מהאדון עצמו לעשות לו מלאכה, ושלח את עבדו תחתיו**, אבל אם ביקש ממנו שישאיל לו פרה ועבד, הרי זה כמשאיל שתי פרות, ואין כאן דין בעליו עמו].

דין בעל בנכסי מלוג של אשתו

הבעל אינו חייב באחריות נכסי מלוג של האשה, אף על פי שהוא משתמש בהם, ואוכל פירותיהם, כי האשה עושה לו מלאכות משעה שנישאת, ואם כן בין אם הבעל נחשב כשואל של נכסי מלוג, ובין אם נחשב כשוכר שלהם, [מחמת שמשלם על הנאה זו, שחייב לפדותה תחת פירות נכסי מלוג]. מכל מקום **מאחר שהאשה בעלת הנכסים, עושה לו מלאכות משעה שקיבל אותם** להשתמש בהם, פטור מלשלם את הנזקים הבאים להם באונס, ומחמת גנבה ואבדה, [ולדעת רבינא שהלכה כמותו אף בפשיעה], **כדין שמירה בבעלים**.

ולא נתבאר בגמרא, אם הדין הזה הוא גם כשבאו הנכסים לרשותו בשאלה או שכירות קודם הנישואין, כי משעת הנישואין יש כאן שמירה מחודשת, והיא חלה כשהאשה מזמינה עצמה לעשות לו מלאכות, ואם כן יש כאן דין בעליו עמו. או מאחר שהחלה השמירה קודם שנישאת, הרי זה כשואל דבר ואחר כך שואל את בעליו, ואין כאן דין של בעליו עמו.

דין פרה ששכרה אותה אשה ואחר כך נישאת

- לדעת רמי בר חמא, הדין הזה דומה לדין שוכר פרה מבעליה, וחוזר ומשאילה לאחר, שנחלקו בו חכמים ורבי יוסי, [האשה שכרה פרה מבעליה, וחוזרת ונותנת אותה לבעלה].

לדברי חכמים האחרון נחשב כמי שקיבל מהשוכר, ולא מהבעלים, **ואם כן** גם **בזה הבעל קיבל מהאשה** ולא מהבעלים, **ולכן** בין אם הבעל נחשב כשואל מהאשה, ובין אם הוא נחשב כשוכר מהאשה, **מאחר שאשתו עושה לו מלאכות, פטור מלשלם לה**, כדין בעליו עמו. [ואם היה הנזק אונס, גם היא פטורה מלשלם לבעלים, כדין שוכר שפטור באונס, אבל אם היתה פשיעה או גנבה ואבדה, האשה חייבת לשלם לבעלים, ומכל מקום, מאחר שהאשה פגיעתה רעה כמבואר במסכת בבא קמא, אי אפשר להוציא ממנה את חיובה הזה].

ולדברי רבי יוסי, האחרון נחשב כמי שקיבל מהבעלים עצמם, ואם כן מאחר שהם אינם עושים לו מלאכה, יש להסתפק אם הבעל חייב לשלם להם נזקים שבאו באונס, **כי אם דין הבעל** בנכסי מלוג של אשתו **כדין שואל, חייב** לשלם נזקי אונס, **אבל אם דין הבעל** בנכסי מלוג **כדין שוכר, פטור** מלשלם על האונסים.

- ולדעת רבא אין כאן שום ספק, כי דין בעל בנכסי אשתו, אינו כשוכר ולא כשואל, אלא **כדין קונה, והקונה** איזה דבר, וארע בו נזק, **אינו חייב לשלם** עליו לשום אדם.

והתוס' כתבו, שלכל הפחות דינו כשומר חנם, ולכן אינו פטור אלא בגנבה ואבדה ואונס, אבל אם פשע חייב לשלם, וכן דין כל קונה דבר לזמן.

מעילה בנכסי מלוג

כבר התבאר, שתקנת חכמים היא, שכל הנכסים שנופלים לאשה [בירושה] בעודה תחת בעלה, נכסי מלוג הם, והבעל זוכה בהם, להשתמש בהם, ולאכול את פירותיהם.

ומכל מקום, אם היו בין נכסי אביה מעות של הקדש, אין אומרים שהבעל זכה בהם, ואם כן יצאו לחולין, ויש כאן מעילה, כי דבר פשוט הוא, שאין כאן מי שיתכוון למעול ולהוציא את המעות לחולין. [הבעל אינו מתכוון לזכות בדברים האסורים לו. והאשה כלל אינה רוצה שיזכה בנכסים. וחכמים לא תקנו שיזכה הבעל בדברים האסורים לו]. **ורק כשיעשה הבעל מעשה, ויוציא את המעות לחולין, ימעל**.

כח תקנות בית דין

כתב רש"י, שכל תקנות משפט שנתקנו בדורות מוקדמים, תלויים בכל דור בבית דין של אותו הדור, ועל ידו נוהגות חוקות המתוקנות לציבור מאז, והרי זה כמי שתקנו בית דין של הדור המאוחר את אותה תקנה, וכל קניין שתקנו הראשונים, הרי הוא חל משום שכאילו קיימו אותו בית דין האחרונים.

אופן התשלומים של השואל שניזוקה השאלה בידו

כפי שיטת רש"י:

לדעת רב – השואל אינו יכול להחזיר את השברים של מה ששאל, [ולשום את ערכם, ולהוסיף את ההפרש בין שוויים לשווי השאלה השלמה], **אלא יתן כלי חדש** כמו ששאל, **או ישלם דמי כלי חדש**.

ולדעת רב כהנא ורב אסי [שהלכה כמותם] – **השואל מחזיר את השברים** למשאיל, ובזה משלם לו כפי מה שהם שווים, **ומוסיף לו את ההפרש**, כדין מזיק את חבירו, שהניזק מקבל את הנבילה, והמזיק משלים לו את מה שחסרו דמיה על ידי הנזק.

ושיטת הרשב"ם, **שלדברי הכל השואל יכול לשלם את חובו בשברים** של השאלה, [כפי ערכם], **ולא נחלקו אלא ברשות מי הם נחשבים משעת הנזק**:

לדעת רב – השברים **ברשות השואל** הם, ואם הוזלו משעת השבירה עד שבא להחזירם, מפסיד, כי נחשבים לו כתשלום לפי ערכם בשעת התשלום.

ולדעת רב כהנא ורב אסי [שהלכה כמותם] – השברים **ברשות המשאיל** הם, ואם הוזלו אחר שעת השבירה, ההפסד של המשאיל, ואין לשואל לשלם אלא מה שפחתו דמי הכלי בשעת השבירה.

וכן שיטת הריב"ם, אלא שהוסיף, שגם כשלא הוזלו השברים, יש נפקא מינה מהמחלוקת הזו. שלדעת רב, מאחר שהשברים שייכים לשואל, אין אומרים לו מתחילה שישלם את חובו בשברים, אלא אומרים לו שישלם ממון, ורק אם משלם את השברים מקבלים ממנו, כמו שמקבלים ממנו כל שווה כסף. אבל לדעת רב כהנא ורב אסי, מאחר שהשברים שייכים למשאיל, אומרים לשואל שיתן אותם למשאיל, ויוסיף עליהם מה שפחת ערכם בשבירה.

דף צז

חתול שמת מחמת מלאכה

חתול שמלאכתו לאכול עכברים, **והתחברו עליו עכברים והרגוהו**, נחשב למת מחמת מלאכה, והשואל פטור מלשלם נזק כזה.

וכן חתול שמלאכתו לאכול עכברים, **ואכל עכברים רבים**, **ועל ידי זה התחמם ומת**, כמת מחמת מלאכה הוא, והשואל פטור מלשלם נזק כזה.

-

מקרי דרדקי [=מלמד תינוקות], שתלא [=נוטע כרמים למחצית שכר כאריס של שדות], טבחא [=שוחט], אומנא [=מקיז דם], וספר מתא [=המספר את אנשי העיר בתספורת], כולם, בזמן שעושים את מלאכתם, השואל מהם, כשואל בבעלים הוא.

-

כשדורשים **לפני הרגל** בהלכות הרגל, **רבא משועבד לשומעים לדרוש להם הלכות הרגל**, ואינו יכול לדרוש דברים אחרים, והרי הוא כשאול להם, ולכן אם ישאלו ממנו איזה דבר, פטורים מלשלם נזקיו, כדין שואל בבעלים.

ובשאר ימות השנה התלמידים משועבדים לרבא, **ללמוד ממנו מה שהוא יחפוץ**, ולכן אם ישאל מהם איזה דבר, פטור מלשלם נזקיו, כדין שואל בבעלים.

מדיני גלגול שבועה שבאו בתוד"ה ביום

א. נראה לר"י, שאין מגלגלים שבועה, אלא על טענה שהנתבע טוען בה, ברי לי שאני פטור, [שהרי דין גלגול שבועה נלמד משבועת סוטה, ואין מגלגלים עליה שבועות אלא כשיכולה להישבע בוודאות שהיא טהורה], ומאחר ש**אין מגלגלים שבועה על טענה שהנתבע אינו יודע** שהדין עמו, ממילא לא יתכן שעל ידי גלגול שבועה יהיה דין מתוך שאינו יכול להישבע משלם, כי כל שאינו יכול להישבע, אין מגלגלים עליו את השבועה כלל.

ב. **על טענה שהתובע טוען**, **בוודאי** הנתבע חייב לי, הוא **מגלגל** עליו **שבועה**, **אף כשאינה דומה לטענה** שהוא חייב לו את השבועה **הראשונה**.

ג. **על טענה שהתובע טוען** ,**שמא** הנתבע חייב לי, הוא **מגלגל** עליו **שבועה**, **רק כשהיא דומה לטענה** שהוא חייב לו את השבועה **הראשונה**.

התובע טוען ברי והנתבע אומר שמא

לדעת רב הונא ורב יהודה, **ברי ושמא ברי עדיף**, כלומר טענה ודאית [=ברי] עדיפה על טענה **הרוצה לשאול דבר מחבירו**, **ולהיפטר** אם יארע לו איזה נזק, **יבקש מהמשאיל שישקהו מים**, ועל ידי זה שהמשאיל עושה לו מלאכה, תהיה השאלה בבעלים.

ואם המשאיל פיקח, **יאמר** לשואל, **קח תחילה** את הדבר שאתה חפץ לשאול, **ואחר כך אשקך** מים.

מסופקת [=שמא], אפילו להוציא ממון מיד המוחזק, ולכן כשהתובע טוען ברי לי שהנתבע חייב לי ממון, והנתבע אומר איני יודע, הדין עם התובע האומר ברי, ומוציאים את הממון מיד הנתבע.

ומבואר בתוס' שיש אומרים שאף לדעתם, לא כל טענת ברי עדיפה מטענת שמא, אלא **רק כשטענת הברי טובה**, **וטענת השמא גרועה**, הטען ברי עדיף, כגון שהיה התובע אומר, הלוותי ממון לנתבע, והנתבע אומר איני יודע, שטענת התובע טובה, שהרי אם משקר הוא לא היה מעיז לתבוע, שמא יכחיש אותו הנתבע היודע שהוא משקר, אבל טענת הנתבע גרועה היא, שאיך זה אינו יודע אם לווה אם לא. אבל כשטענת הברי גרועה, וטענת השמא טובה, הדין אינו עם האומר ברי, כגון שור שנגח את הפרה, ונמצא עוברה מת בצידה, והניזק תובע את המזיק ואומר, ברי לי שמחמת הנגיחה מת העובר, והמזיק אומר איני יודע, שטענת התובע אינה טובה, כי אינו חושש לומר שהשור נגח גם את העובר, מאחר שיודע שלא יוכל המזיק להכחישו, וטענת המזיק טובה, כי לא היה שם בשעת הנגיחה, ומניין לו לדעת אם נגח שורו רק את הפרה, או גם את העובר. **ולדעת אביי**, אין לחלק כן, **ובכל מקום דעת רב יהודה**, **ברי ושמא ברי עדיף**.

ולדעת רב נחמן ורבי יוחנן, **ברי ושמא לאו ברי עדיף**, כלומר טענה ודאית [=ברי] אינה טענה טובה, שעל פיה מוציאים ממון מהמוחזק, אף על פי שהוא טוען טענה מסופקת [=שמא], וכל זמן שהתובע לא יביא ראיה שהדין עמו, אין לסמוך על טענתו בלבד, אף על פי שברור לו שהדין עמו.

ומכל מקום רב נחמן ורבי יוחנן מודים, שיש אופנים שהנתבע האומר איני יודע, יתחייב לשלם, והם **כשהוא מחויב להישבע על טענתו**, והטעם שחייב לשלם, כי כל המחויב שבועה **ואינו יכול** להישבע, **חייב לשלם**.

וכתבו התוס', שכל זה כשהנתבע אינו יודע אם התחייב לתובע כלל, אבל אם מודה לו שלווה ממנו, אלא שאינו יודע אם שילם לו או לא, הכל מודים שברי עדיף, ומוציאים ממון מהנתבע.

ארבעה דינים במשנה

א. **כשהתובע טוען ברי והנתבע אומר שמא** – הנתבע **חייב** לשלם.

ב. **כשהתובע טוען שמא והנתבע אומר ברי** – הנתבע **פטור** מלשלם.

ג. **כשהתובע והנתבע טוענים ברי** – הנתבע **נשבע** ונפטר.

ד. **כשהתובע והנתבע טוענים שמא** – **חולקים**.

ובעזה"י בהמשך יתבארו הדינים הללו בטעמיהם.

ביאור הדין הראשון במשנה

[התובע ברי והנתבע שמא]

לדעת רב הונא ורב יהודה, **המקבל פרה** אחת מחבירו **לזמן** קצוב, **מקצת הזמן בשאלה ומקצתו בשכירות**, [כגון חצי יום בשאלה, וחצי יום בשכירות, או יום אחד בשאלה, ויום אחד בשכירות], **ומתה** הפרה באונס. **אם הנותן אומר ברי לי שמתה בזמן שהיתה שאולה**, וחייב אתה לשלם. **והמקבל אומר איני יודע**. **חייב לשלם**, **שהרי ברי ושמא ברי עדיף**. **והמקבל שתי פרות** מחבירו, **אחת בשאלה ואחת בשכירות**, **ומתה אחת** מהן באונס. **אם הנותן אומר ברי לי שהשאולה מתה**, וחייב אתה לשלם, **והמקבל אומר איני יודע**, **חייב לשלם**, **שהרי ברי ושמא ברי עדיף**.

ולדעת רב נחמן ורבי יוחנן, **באופן הנ"ל המקבל פטור** מלשלם, **כי ברי ושמא לאו ברי עדיף**, **ואין המשנה מחייבת את המקבל**, **אלא באופן שהוא מחוייב להישבע על טענתו שבועת מודה במקצת**, **ומתוך שאינו יכול להישבע**, שהרי אינו יודע, **חייב לשלם**.

- **יש אומרים שמלבד הפרות המפורשות במשנה היתה פרה נוספת**, **שהמקבל הודה שמתה בשאלה**, **ומאחר שמודה במקצת** תביעת הנותן, **מחויב להישבע** על שאר טענתו כדין מודה במקצת, **ומתוך שאינו יכול להישבע**, **משלם**, [ואם כן הדין הראשון אמור בשתי פרות, והדין השני אמור בשלוש פרות].

- **ולדעת רמי בר חמא אין השומרים מתחייבים שבועה**, **אלא אם כן הודו במקצת**, **וגם כפרו במקצת**, **ואם כן** בתוספת פרה אחת על המפורש במשנה, אין כאן אלא הודאה במקצת, אבל אין כאן כפירה במקצת, ולכן אין לחייב את המקבל להישבע, **ורק אם הנותן תובע שתי פרות נוספות על המפורש במשנה**, **ובאחת מהן הודה לו** המקבל שמתה בשאלה, **ועל השניה כפר** ואמר שלא קיבל מעולם, מאחר שהודה במקצת, וכפר במקצת, **יש לחייבו שבועה על מה שאומר איני יודע**, **ומתוך שאינו יכול להישבע**, **משלם**, [ואם כן הדין הראשון אמור בשלוש פרות, והדין השני

אמור בארבע פרות].

דף צח

ביאור הדין השלישי במשנה

[תובע ברי ונתבע ברי]

לדעת רב נחמן ורבי יוחנן, מאחר ש**המשנה מדברת באופן שהנתבע מודה במקצת**, הרי יש עליו שבועת מודה במקצת, **ואם כן יש לו להישבע** שהפרה שמתה שכורה היתה כדבריו, וכשישבע יפטר מלשלם.

ולדעת רב הונא ורב יהודה, **אף על פי שהמשנה אינה מדברת באופן שיש על הנתבע שבועת מודה במקצת**, [אלא או במקבל פרה אחת, ומתה, וטוען שמתה בזמן השכירות, או במקבל שתי פרות, ומתה אחת מהן, וטוען שהשכורה מתה], **מכל מקום התובע יכול לגלגל על הנתבע שישבע שהפרה המתה שכורה היא כדבריו**, **שהרי אף לפי טענתו** של הנתבע, שהשכורה מתה, **יש לו להישבע שבועת השומרים**, שמתה באונס, ומתוך שמחויב להישבע שמתה באונס, יגלגל עליו להישבע שהשכורה מתה, וכשישבע על כך יפטר מלשלם.

וכבר הבאנו בתחילת הסוגיה את המבואר מדברי התוס׳, שרק בדין הזה ששניהם טוענים טענת ברי, יש לחייב את הנתבע שישבע שהשכורה מתה, על ידי גלגול שבועה, מחמת שחייב שבועת השומרים. אבל בדין הראשון והרביעי לא שייך גלגול שבועה, כי הנתבע טוען איני יודע, ובדבר שהנתבע אינו יודע, אין מגלגלים עליו שבועה. ובדין השני לא שייך גלגול שבועה, כי התובע אומר שמא, וכשהתובע אומר שמא, אינו מגלגל שבועה אלא בדבר הדומה, אבל שבועת השומרים ושבועה ששכורה מתה אינן דומות, ואין מגלגלים.

ביאור הדין הרביעי במשנה

[תובע שמא ונתבע שמא]

הדין המבואר במשנה, שכששניהם מסופקים **חולקים** את הממון, [כלומר השואל ישלם חצי דמי הפרה המתה], אינו אלא **לדעת סומכוס**, שפוסק בכל ספק ממון, שחולקים את הממון בין הנידונים.

אבל לדברי חכמים, מאחר שאין לתובע ראיה שהדין עמו, אין מוציאים ממון מיד השואל, שבכל ספק ממון **מעמידים את הממון ביד מי שהוא אצלו**, והמוציא מחבירו עליו להביא ראיה שהדין עמו.

ספק לעניין **שאל ואחר כך שכר**

המקבל פרה בשאלה, מתחייב במשיכתה באונסים ובגנבה ואבדה. והמקבל פרה בשכירות, מתחייב במשיכתה בגנבה ואבדה. ומעתה יש להסתפק, במקבל פרה בשאלה, וכשכלו ימי השאלה חזר ושכרה מבעליה בעודה ברשותו, **האם גם מעתה חיובו בגנבה ואבדה הוא מחמת המשיכה הראשונה**, שקיבל את הפרה בשאלה, כי לעניין חיובים שהיו לו קודם, לא נעשה קניין חדש בשכירות, **או שבשעה ששכרה נעשה קניין חדש על כל חיוביו**, [וזכה בזה בקניין חצר].

ונפקא מינה מהספק הזה, **אם בשעה שקיבל את הפרה בשאלה היו בעליה עמו**, **ובשעה ששכרה לא היו בעליה עמו**, **שאם** בדרך כלל **חיוביו** בגנבה ואבדה הם **מחמת המשיכה הראשונה**, כאן הוא **פטור**, כי בשעת המשיכה הראשונה היו בעליה עמו, **אבל אם חיוביו** בגנבה ואבדה באו לו **בקניין חדש** בשעה ששכרה, **חייב** בהם, משום שבאותה שעה לא היו בעליה עמו.

ספק לעניין **שכר ואחר כך שאל**

אף אם נאמר שחיוב גנבה ואבדה של שכירות שאחר שאלה, **הוא מחמת המשיכה הראשונה**, **ואם היו בעליו עמו באותה שעה פטור**, **עדיין יש להסתפק בשאלה שאחר השכירות**, **שבזה בוודאי חיוב האונסים של השאלה הוא מחמת הקניין החדש**, שהרי מתחילה לא היה חייב באונס, ואם כן כשם שחיוב האונסים הוא מחמת הקניין החדש, כך חיוב גנבה ואבדה הוא מחמת הקניין החדש.

או שכל מה שהיה חייב בו קודם השאלה כגנבה ואבדה, גם עתה חייב בו מחמת הקניין הראשון, ורק החיובים הנוספים הם מחמת הקניין החדש, ומאחר שהחיובים שהיו בו קודם, עדיין הם מחמת המשיכה הראשונה, אם היו בעליו עמו באותה שעה, פטור מכל חיוביו, כדין בעליו עמו.

[ויל״ע למה לא הסתפקו, שמא רק לעניין גנבה ואבדה יהיה פטור, אבל לעניין אונס יהיה חייב].

ספק לעניין **שאל שכר ושאל** או **שכר שאל ושכר**

לפי פירוש רש"י, אם נאמר שחיוב שאלה שאחר השכירות, אינה מחמת משיכת השכירות, עדיין יש להסתפק אם קודם השכירות היתה שאלה, האם השאלה האחרונה היא המשך השאלה הראשונה, או שכל שאלה שאחר שכירות קניין חדש הוא. וכן יש להסתפק בשכירות שאלה ושכירות.

ולפי פירוש התוס', אם נאמר שחיוב שאלה שאחר השכירות אינה מחמת משיכת השכירות, פשוט שגם אם קדם לשכירות עוד שאלה הדין כן, ולא הסתפקו בגמרא אלא אם נאמר שמשיכת שכירות או שאלה מועילה לשאלה ולשכירות שאחריהם, [כלומר שבשני הספיקות הראשונים הדין הוא] שאם הראשונה היתה בבעלים, גם על השניה פטור, עדיין יש להסתפק אם רק כשהן סמוכות זו לזו, הדין כן, או אף כשהיתה המשיכה בבעלים מוקדמת לדבר הקודם.

דף צט

חיוב השמירה של השואל הוא משעה שמקבל לשמור

ולכן **כשהמשאיל שולח לו את השאלה**, **וניזוקה בדרך** קודם שבאה ליד השואל, **השואל פטור** מלשלם.

ואפילו אם המשאיל **שלח לו אותה ביד בנו או עבדו של השואל**, **או ביד שכירו ולקיטו של השואל**, כי מאחר שלא אמר למשאיל שיקבל את הדבר על ידיהם, אינם יכולים להיכנס תחתיו לחייבו באחריות, כאילו נכנס לרשותו.

ואם שלח לשואל **ביד שלוחו של השואל**, כלומר ביד אדם שאמר לו השואל ללכת ולקבל את הדבר מהמשאיל, אבל למשאיל עצמו לא אמר השואל שישלח ביד אותו אדם. **לדעת רב חסדא השואל חייב** באחריות משעה ששלוחו מקבל, כאילו הוא עצמו קיבל. **ולדעת רבה**, מאחר שהשואל לא אמר למשאיל לתת לשלוחו, אינו מקבל אחריות בקבלת השליח, ואם ארע נזק בדרך **השואל פטור** מלשלם.

וכשהשואל אומר למשאיל, **שישלח לו את השאלה ביד אדם מסוים**, משעה שאותו אדם מקבל את השאלה מהמשאיל, השואל מתחייב בשמירתו, ואם ניזוק בדרך, **השואל חייב** לשלם.

ואפילו אם המשאיל **שלח** לשואל **ביד בנו או שלוחו או עבדו העברי של המשאיל**, כי מאחר שעשה זאת על פי בקשת השואל, השואל מתחייב בשמירה משעה שהם מקבלים מהמשאיל.

אולם אם המשאיל עצמו מביא את הדבר לשואל, **או שעבדו הכנעני** [שידו כיד רבו] **מביא את הדבר לשואל**, כל זמן שהוא בידו או ביד עבדו, לא נכנס לאחריות השואל, ואם ניזוק **השואל פטור** מלשלם.

אמנם לדעת רב יש אופן שישלח לשואל [בהמה שביקש לשאול ממנו], ביד עבדו הכנעני, ותהיה אחריות הדרך על השואל. והוא, **כשיאמר לו השואל**, "**הכישה במקל והיא תבא**", כלומר ש**מקבל עליו את האחריות משעה שתצא מרשות המשאיל**.

יש מפרשים שהדבר מועיל **רק אם יוצאת לסמטא או לצידי רשות הרבים**, אבל אם יוצאת לרשות הרבים, לא, כי כשהשואל קונה את הבהמה בשאלה באופן הזה, הרי זה כקונה אותה במשיכה, משום שיוצאת מרשות המשאיל על יד בקשת השואל, וקניין משיכה אינו מועיל ברשות הרבים.

ויש מפרשים שהדבר מועיל **גם אם** הבהמה **יוצאת לרשות הרבים**, כי לעניין להתחייב באונסים, משיכה קונה גם ברשות הרבים.

ומאחר שהשואל מקבל אחריות משעה שיוצאת מרשות המשאיל, אין בהליכת עבדו של המשאיל עמה, כדי לפגום באחריות המשאיל, **והשואל חייב**, [ולכאורה מהטעם הזה, השואל יהיה חייב אפילו אם המשאיל עצמו הלך עם הבהמה]. **וכתבו התוס'**, **ששמואל חולק** על הדין הזה, **והלכה כשמואל**, [ומכל מקום מסוגית הגמרא משמע, שאם הבהמה נכנסת מרשות המשאיל ישירות לרשות השואל, הכל מודים שכשהשואל אומר למשאיל, "הכישה במקל והיא תבוא", הוא מקבל עליו אחריות משעה שהבהמה יוצאת מרשות המשאיל].

המשאיל חפץ ורוצה לחזור בו

לדעת רב הונא, אין השואל קונה את החפץ לעניין שלא יוכל המשאיל לחזור בו, אלא משעה שמתחיל להשתמש בחפץ, אבל משיכתו אינו מועילה לכך, וכל **זמן שלא התחיל השואל להשתמש**, **המשאיל יכול לחזור בו**.

ולדעת רבי אמי ורבי אלעזר, השואל קונה את החפץ לכל זמן השאלה **משעה שמשכו**, ומשעה זו **המשאיל אינו יכול לחזור בו**.

גזבר שהשאיל חפץ של הקדש לאחרים

לדעת רבי אמי, מאחר שהגזבר נהנה מהחפץ של ההקדש, שעל ידי השאלתו מחזיק לו השואל טובה, **מעל הגזבר** במה שנהנה, ומשלם **את שווי טובת ההנאה** הזו וחומשה להקדש, ומאחר שהגזבר התחייב להקדש דמי ההנאה הזו, יצאה ההנאה הזו של השימוש בחפץ לחולין, **ולכן מותר לשואל להשתמש** בו כל זמן השאלה.

ומבואר בתוס׳ שהסיבה שהגזבר משלם רק את טובת ההנאה, ולא את מה שנחסר החפץ בשימושו, כי טובת ההנאה מרובה מחסרון החפץ, אבל אם ישאיל דבר שנחסר בשימושו יותר ממה ששווה טובת הנאתו, ישלם מה שנחסר החפץ על ידי השימוש בו.

כן פירשו רש״י ור״י, אולם מתחילה פירש ר״י, שכשהגזבר משאיל חפץ של הקדש, יוצא כולו לחולין, ולא רק השתמשות בו בזמן השאלה, ולכן מותר לשואל להשתמש בו.

וכל זה לדעת רבי אמי, **אבל לדעת רב הונא** יש חילוק בין אם התחיל השואל להשתמש בחפץ או לא, שאם התחיל להשתמש בו, כבר זכה בו לזמן השאלה, ויתכן שהגזבר מעל כנ״ל. אבל **אם לא התחיל להשתמש** בו, **אסור לו להשתמש** בו, **אלא יחזיר** אותו **לגזבר**, **ולא ימעל**, כי כל זמן שלא התחיל להשתמש בו, יכולים לחזור מהשאלה.

מתי **השומר מתחייב בשמירה**

כתבו התוס׳, שאף לדעת רבי אלעזר, שתקנו קניין משיכה לשומרים, לא תקנו זאת אלא לעניין שהמשאיל אינו יכול לחזור בו משעה שהשואל מושך, אבל חיוב שמירה של השומרים להתחייב בנזקים ישנו **אף בלא משיכה**, כמו שמצינו [בדף פ׳], שמי שבקשו ממנו לשמור, ואמר למבקש ׳הנח לפניי׳, דינו כשומר חנם, אף על פי שלא משך.

והתוי״ט הראה, שרש״י בדף צ״ד כתב, שהשומר יורד לשמירה במשיכה, ובאמת התוס׳ עצמם [בדף זה בד״ה כיון] גם כתבו כן, ויל״ע בזה. ומה שהוכיחו מדין שומר חנם שהניחו לפניו, אפשר שיש ליישב שהשומר קונה בקניין ארבע אמות וצ״ע.

קנין שכירות קרקע

כשם שקרקע נקנית בכסף בשטר וחזקה, כך שכירות קרקע נקנית **בכסף שטר וחזקה**.

דין גוזל חביצא דתמרי

חביצא דתמרי יש בו הרבה תמרים מדובקים יחד, ואם נמכר כולו כאחד, מקבלים עליו פחות, ממה שיקבלו עליו אם ימכרו כל תמר בפני עצמו, ומעתה יש חילוק בין גוזל חביצא דתמרי מהדיוט, לגוזלו מהקדש.

א. גזל מהדיוט. משלם כפי שוויו הפחות, כלומר **כמו שהוא נמכר בבת אחת**, ואין מחמירים עליו שישלם, כפי מה שיקבלו עליו, כשימכרו כל תמר בפני עצמו, ועניין זה נלמד ממה שנאמר לעניין תשלומי נזקי שן, ״ובער בשדה אחר״, שאין מדקדקים כמה היתה שווה הערוגה שאכלה הבהמה, אלא כמה פחת בכך ערכו של כל בית הסאה שהיתה בו הערוגה, שאין זה כשווי הערוגה בפני עצמה. וכשם שלעניין נזקי קרקע, אין מחמירים לשלם את הנזק כפי שהוא בפני עצמו, כך לעניין נזקי מטלטלים, אין להחמיר ולחייב את הגזלן לשלם כפי שהיה נמכר כל תמר בפני עצמו.

ב. אבל גזל מהקדש. מחמירים עליו, שישלם כפי מה שהיה ההקדש מקבל עליו, **אם היה מוכרו כל תמר בפני עצמו**, **ועל התשלום הזה יוסיף חומש**.

מזיק הקדש

מדין התורה המזיק פטור לגמרי, שנאמר לעניין חיוב נזקים ״רעהו״, למעט הקדש, אולם חכמים אמרו ש**משלם את הקרן**, **אבל פטור מחומש**, משום שנאמר לעניין החומש, ״כי יאכל״, ללמד שאין חייב חומש, אלא כשנהנה מההקדש, אבל הזיקו ולא נהנה ממנו פטור מחומש, ואין כאן מעילה.

נהנה מהקדש והקדש לא חסר

גזבר שנטל אבן של הקדש, והניחה על פי חור בתקרה, [אף שלא חיברה בבניין], אם דר תחת האבן ונהנה ממנה, מעל, אף על פי שההקדש לא חסר בכך כלום, ולא יצאה האבן מרשות ההקדש, כי דין הקדש שונה מדין הדיוט, **ומה שאמרו זה נהנה וזה אין חסר פטור** מלשלם, **אין זה אלא בנהנה מנכסי הדיוט**, אבל נהנה מההקדש מעל בכל אופן.

נזק חבית קודם יום השוק

סבלים ששברו חבית יין של חנווני, **שביום השוק נמכרת ב-5** זוז **ובשאר ימות השנה ב-4** זוז:

אם באים לשלם קודם יום השוק הראשון,

יכולים לשלם חבית יין כמו ששברו, כי כשיבוא יום השוק, יוכל למכור ב-5, ולא הפסיד כלום.

אבל אם כבר עבר יום השוק פעם אחת, יש חילוק בין יש לו יין אחר ולא מכרו, לאין לו יין אחר, ש**אם יש לו יין אחר ולא מכרו**, **יכולים לתת לו חבית יין כמו ששברו**, ואם יאמר שיתנו לו 5, כי אם היתה החבית בידו היה מוכר אותה ומקבל 5, יאמרו לו שלא היה מוכר אותה, כמו שלא מכר את מה שהיה בידו.

אבל אם לא היה לו יין אחר, **חייבים לשלם לו 5**, ואינם יכולים לשלם חבית כמו ששברו, כי אומר להם, החבית שאתם רוצים לתת שווה עתה 4, ואם היתה שלי בידי ביום השוק הייתי מוכר, והיה בידי 5, **ומכל מקום מנכים לו שכר טרחה**, שהרי היה בטל ולא טרח למכור, ולפירוש הראשון ברש"י מנכים לו גם **שכר כרזנייתא**, [שאם היה מוכר בפועל, היה משלם שיכריזו שיש לו יין למכור], ולפירוש השני ברש"י מנקים לו גם **שכר כרזנייתא**, [שאם היה מוכר בפועל, היה משלם למנקב, שיעשה ברז בחביתו].

דף ק

אופנים שיש ספק אם אדם קנה דבר מסוים

הקונה שפחה או פרה, ובשעת הקניין לא היו בפנינו, אבל ידוע שקודם לכן היו **מעוברות**, **ולאחר מכן כבר ילדו**, **ואם כן ספק של מי הוולד**, כי אם בשעת הקניין עדיין לא ילדו, הוולד של הקונה, ואם בשעת הקניין כבר ילדו, הוולד אינו של הקונה. [לעניין פרה יתכן שיהיה קניין כשאינה בפנינו רק בחליפין, כי אינה נקנית בכסף. אבל שפחה נקנית אף בכסף כשאינה בפנינו].

א. אם האחד מוחזק, [שהוולד ברשותו].

כשיש לו גם חזקת מרא קמא, [כלומר שהוא המוכר שהיה שלו עד עתה], הכל מודים, ש**אפילו** אם אינו **טוען** בוודאות שהוולד שלו, [אלא טוען **שמא**], **הוא זוכה** בוולד, עד שיביא שכנגדו ראיה שהוא שלו.

וכשאין לו חזקת מרא קמא [כלומר שהוא הקונה שעד עתה לא היה שלו], **אם** הוא **טוען** בוודאות [=**ברי**] שקנה את הוולד, כי נולד אחר הקניין, **הוא זוכה** בו, עד שיביא שכנגדו ראיה שהוא שלו. **אבל אם** אינו **טוען** בוודאות שקנה את הוולד, אבל אומר **שמא** קנה אותו, אין מועיל לו שהוולד ברשותו, **ודינו כדין מי שהוולד אינו ברשותו**, שנחלקו בו חכמים וסומכוס **כמבואר בסמוך**.

ב. אם אין אחד מהם מוחזק, [שהוולד באגם או בסמטא או ברשות הרבים].

לדברי חכמים, בכל אופן **מי שיש לו חזקת מרא קמא**, [כלומר המוכר שהיה הוולד שלו עד עתה], הוא **זוכה** בוולד, והבא להוציא ממנו עליו להביא ראיה שהוולד שלו.

ולדברי סומכוס. **לדעת רבה בר רב הונא**, בכל אופן **חולקים** את הוולד ביניהם. **ולדעת רבא**, **כשזה שיש לו חזקת מרא קמא טוען** בוודאות [=**ברי**] שהוולד שלו, **הוא זוכה** בו, **אבל אם** אינו **טוען** כן בוודאות, אלא מספק [=**שמא**], **וגם שכנגדו טוען** מספק **שמא** הוולד נולד ברשותו, **חולקים** את הוולד ביניהם.

ובכל האופנים שהדין עם המוכר, מאחר שהקונה תובע את אם וגם וולד, והמוכר מודה רק בתביעת האם, **הרי זה מודה במקצת הטענה**. ואמנם לעניין מכירת שפחה אין בזה נפקא מינה, כי אין נשבעים על העבדים. אבל לעניין מכירת פרה [וכן לעניין מכירת שפחה לדעת רבי מאיר שנשבעים על העבדים], יש להשביע את המוכר שבועת מודה במקצת.

לדעת האומרים הילך חייב, בכל אופן יש להשביעו. ולדעת האומרים הילך פטור, **יש להשביעו כשאינו יכול לומר הילך**, כגון שהוזקה האם שמודה בה, ואינה כפי שהיתה ראויה למוכר.

מי שהיו לו שני עבדים אחד גדול ואחד קטן ומכר אחד מהם

א. כשהקונה אומר את הגדול קניתי, והמוכר אומר איני יודע.

הדין עם הלוקח והגדול שלו. [בדף צ"ז התבאר דין ברי להוציא ושמא להחזיק, ולכאורה לדעת האומרים ברי עדיף, דין המשנה ככתבו, ולדעת האומרים לאו ברי עדיף, מדובר במשנה כשהמוכר מחויב שבועה, ואינו יכול להישבע, ומתוך שאינו יכול להישבע משלם, כגון באופן שהעמידו רב ושמואל את הדין השלישי במשנה, שהמוכר מודה במקצת, כלומר שמודה שלכל הפחות חייב דמי עבד קטן או כסות קטנה, ואינו יודע אם חייב יותר].

ב. כשהמוכר אומר את הקטן מכרתי, והקונה

אומר איני יודע.

הדין עם המוכר ואין לקונה אלא קטן. [דין זה פשוט לדברי הכל שהמוציא מחבירו עליו הראיה].

ג. כשהמוכר אומר את הקטן מכרתי, והקונה אומר את הגדול קניתי.

לדברי חכמים, אין לקונה כלום. את הקטן שהמוכר מודה לו, לא יקבל, כי הוא מודה למוכר, שלא קנה ממנו את הקטן. ואת הגדול שהוא תובע לא יקבל כלל, כי המוכר כופר בכל טענתו, [ואף על פי שהודה שמכר את הקטן, אינו נשבע שבועת מודה במקצת, משלושה טעמים. א. אין זו הודאה ממין הטענה. ב. אין נשבעים על העבדים. ג. מה שמודה הילך הוא], **ומה שאמרו במשנה שהמוכר חייב להישבע**, אין זה בתביעת עבד לבדו, אלא:

לדברי רב – בתביעת דמי עבד. [לפי פירוש רש"י, הקונה אומר למוכר, 'מסרתי בידך דמי עבד גדול, כדי שתקנה לי בהם עבד גדול, ולא קנית, וחייב אתה להחזיר לי הדמים', והלה מודה שקיבל רק דמי עבד קטן. ולפי פירוש התוס', הקונה אומר למוכר, 'שלמתי לך דמי עבד גדול, כדי שתמכור לי עבד גדול שלך בשטר', והלה אומר, 'שלמת לי דמי עבד קטן, כדי שאמכור לך אותו בשטר'].

ולדברי שמואל – בתביעת כסות לעבד, כלומר הקונה אומר, 'שלמתי לך כדי לקבל בד גדול, לעשות ממנו בגד לעבד גדול', והמוכר אומר, 'שלמת לי כדי לקבל בד קטן, כדי לעשות ממנו בגד לעבד קטן'.

ולדברי רבי הושעיא – בתביעת כסות ועבד, ונשבע על העבד על ידי גלגול שבועה, כלומר הקונה אומר, 'שלמתי לך כדי לקבל עבד גדול ובד גדול לעשות ממנו בגד לעבד', והמוכר אומר, 'שלמת לי כדי לקבל עבד קטן ובגד קטן לעשות ממנו בגד לעבד' ומאחר שמודה במקצת הבגד שתבעו ממנו, חייב שבועה על כך, ומגלגלים עליו שבועה גם על העבד. והחידוש במשנה הוא, שבגד של עבד אינו נידון כעבד שאין נשבעים עליו, אלא כשאר מטלטלים שנשבעים עליהם.

ורב ששת אומר, שלדברי הסובר כרבי מאיר, [לעניין **שנשבעים על העבדים**], **והסובר** כרבן גמליאל, [לעניין **שהודאה שלא ממין הטענה מחייבת שבועה**], **יתכן דין המשנה אף בקונה האומר עבד גדול קניתי, ומוכר האומר עבד קטן מכרתי**, כי מאחר שנשבעים על העבדים, והודאה שלא ממין הטענה מחייבת שבועה, המוכר חייב להישבע שבועת מודה במקצת. ואף לדעת האומרים הילך פטור, חייב להישבע כשהעבד הקטן שהודה שמכרו הוזק, ואינו שווה כפי שהיה ראוי להיות, ואם כן אין כאן הילך. [ומכל מקום את המשנה אין להעמיד כן, כי במשנה מדובר גם בתביעת קרקע, ואין מי שיאמר שנשבעים על הקרקעות].

ד. כששניהם אינם יודעים.

לדעת סומכוס חולקים. אבל לדברי חכמים המוציא מחבירו עליו הראיה.

מחובר לקרקע

לדברי הכל, כל גידולי קרקע המחוברים לקרקע, **דינם כקרקע, ואין נשבעים עליהם**, כשם שאין נשבעים על הקרקעות. **והתולש אותם בשבת חייב** חטאת, **ובעל חוב שגובה את הקרקע נוטל אותם** עם הקרקע.

וכל זה בגדולי קרקע הצריכים לקרקע **אבל כשהם עומדים להיקצר**.

לעניין שבועה - לדעת רבי מאיר הם נידונים **כמטלטלים**, ונשבעים עליהם. **ולדעת חכמים** הם נידונים **כקרקע**, ואין נשבעים עליהם.

ולעניין שבת – הכל מודים ש**התולש** אותם **חייב** חטאת.

ולעניין גביית חוב – הכל מודים ש**אינם נגבים** עם הקרקע. כן כתבו התוס', אולם ר"ח פירש שנחלקו בזה חכמים.

המוכר זיתיו לעצים ועשו פירות

המוכר אילנות של זיתים, שיקוץ אותם הקונה, להשתמש בהם להסקה, ולא קצצם עד שעשו פירות, הרי הפירות הללו באו מכח בעל הקרקע, ומכח בעל האילן, וראוי שיחלקו בהם. אולם:

- **אם בעל הקרקע התנה עם הקונה, שיקצוץ** את האילנות **מיד**, והוא עבר על התנאי, והשהה אותם עד שגדלו עליהם פירות, **בעל הקרקע נוטל את כל הפירות**, [כי כשהקונה מקיים את האילן יותר מהראוי, הוא מוחל לבעל הקרקע על חלקו בפירות].

- **ואם בעל הקרקע הרשה לקונה שיקצוץ** את האילנות **מתי שירצה, הקונה נוטל את כל הפירות**, [כי כשבעל הקרקע מרשה לקונה לאחר את הקציצה הוא מוחל לקונה על חלקו בפירות].

- **ורק כשבעל הקרקע לא פירש ללוקח, מתי יקצוץ** את האילנות, הם **חולקים** בפירות. **אולם**

גם בזה **אם היו רק פירות מועטים**, שלאחר ההוצאות שיוציאו עליהם במסיקתם ועצירתם, לא יהא בהם רביעית שמן מסאה זיתים, בעל הקרקע מוחל עליהם, ו**הקונה נוטל את הכל**.

דף קא

שטף נהר זיתיו של זה ונתנם בתוך שדה חבירו ועשו פירות

אילן שנעקר ממקום גידולו, וניתן במקום אחר, אם נעקר בלא הקרקע שסביבו, מונים לו שנות ערלה משעה שניתן במקומו החדש, ואם נעקר עם קרקע סביבו, שיכול לחיות על ידה, פטור מהערלה.

ומעתה כששטף נהר אילנו של זה, ונטעו בשדהו של זה, והפירות גדלים מכל בעל האילן ומכח בעל השדה:

לדעת עולא – אם נעקר האילן עם הקרקע שסביבו, ופטור מהערלה, כל **שלוש השנים הראשונות**, **בעל האילן נוטל את כל הפירות**, כי אין היתר הפירות אלא מחמת קרקעו, שנעקרה עם האילן, ורק **לאחר שלוש שנים הם חולקים** בפירות.

ולדעת רבין – לא נאמר **דין חלוקה** אלא **בשלוש השנים הראשונות**, שלולא קרקע בעל האילן, לא היו הפירות מותרים, **אבל לאחר שלוש שנים בעל השדה נוטל את כל הפירות**, ואין לבעל האילן כלום, כי אין לבעל השדה הנאה ממנו, שהרי היה יכול ליטוע אילן לבדו, ולאכול את כל הפירות, ואף על פי שנהנה מבעל האילן שלוש שנים, אין בכך כדי שיחלוק עמו לעולם, שאין לו רווח בהנאה שקיבל פירות של היתר, כי אם היה נוטע לבדו, גם כן היה נהנה כפי שנהנה, כי היה זורע זרעים תחת מקום הנטיעה הקטנה שהיה נוטע, והיה נהנה מהם.

ובכל אופן, **אם אמר בעל האילן**, '**אטול את האילן עצמו**, ולא אניחנו בשדה חברי', **אין שומעים לו**, **משום ישוב ארץ ישראל**, ובעל השדה ישלם לו עליו, כפי מה ששוה אילן הנמכר לנטיעה.

דין חוכר ומקבל שדה נוכרי בארץ ישראל

החוכר שדה מהנוכרי, [שכל התבואה שייכת לחוכר, אלא שמחויב לשלם לבעל השדה סך קבוע של תבואה, בין תעשה הקרקע הרבה, בין לא תעשה כלום], על החוכר **לעשר תחילה את כל התבואה**, **ורק אחר כך ישלם ממנה את חובו לבעל השדה**, כי באמת כל התבואה שייכת לחוכר, ומה שמחויב לתת לבעלים אינו אלא חוב המוטל עליו, ולא שנותן להם את מה שכבר שייך להם, וממילא אסור לו לתת להם תבואה שלו, בלא שיעשר אותה תחילה.

והמקבל שדה מהנוכרי באריסות, [שחולק עם הבעלים בתבואה למחצה לשליש או לרביע כפי המנהג]:

שיטת רש"י – ש**אם היו מתקיימים שני דברים**, **המקבל חייב לעשר את כל התבואה**, כלומר אף את חלקו של בעל השדה, ואלו הם שני הדברים. **(א) שדות הנוכרי חייבים במעשרות**, כי אין בקניינו כדי להפקיע קדושת הארץ ממעשרות. **(ב) מקבל כחוכר**, כלומר מה שהמקבל נותן לבעל הבית את חלקו, אינו כנותן לו את מה שכבר שייך לו, אלא כאילו המקבל זוכה בכל התבואה, ולאחר מכן משלם לבעל השדה את מה שחייב לו. והטעם שבהתקיים שני הדברים הללו, יש לו לעשר את חלקו של בעל השדה, כי כל התבואה חייבת במעשר [מטעם א]. ומה שנותן לבעל השדה הוא כמשלם משלו [מטעם ב]. ואדם חייב לעשר את תבואתו החייבת במעשרות. **אבל אם לא מתקיים אחד מהדברים הללו**, **המקבל פטור מלעשר את חלקו של בעל השדה**, כי אם קניין הגוי פטור ממעשר [ובטל טעם א], כל השדה פטורה ממעשר. ואם מקבל אינו כחוכר, אלא כנותן לבעל השדה את מה שכבר שייך לו [ובטל טעם ב], אין לחייב את המקבל לעשר תבואות השייכות לנוכרי.

שיטת ר"י – ש**אם מתקיים דבר אחד**, **המקבל חייב לעשר את כל התבואה**, כלומר אף את חלקו של בעל השדה, **והדבר הזה הוא**, **ששדות הנוכרי חייבים במעשרות**, כי אין בקניינו כדי להפקיע קדושת הארץ ממעשרות, והטעם שבהתקיים הדבר הזה, יש לו לעשר אף את חלקו של בעל השדה, כי אם קניין הנוכרי חייב במעשר, ראוי לתקן שדין המקבל יהיה כדין החוכר, כלומר שמה שנותן לבעל השדה יחשב כתשלום חובו, וממילא חייב לעשר קודם שמשלם. **אבל אם לא מתקיים הדבר הזה**, **המקבל פטור מלעשר את חלקו של בעל השדה**, כי אם קניין הגוי פטור ממעשר, אין ראוי להחמיר על המקבל שיהיה כחוכר, אלא מה שנותן לבעל השדה הרי זה כנותן לו את מה שכבר שלו, ואם כן אינו חייב לעשר, שאין אדם חייב לעשר תבואות השייכות לנוכרי.

ומסקנת הגמרא שהמקבל שדה מהנוכרי, פטור מלעשר. [לשיטת רש"י לא התבאר, האם משום שיש קניין לנוכרי להפקיע את קדושת הארץ מחיוב מעשר, או משום שמקבל אינו כחוכר, או ששני הדברים הללו אמת. ולשיטת ר"י מבואר, משום שיש לנוכרי קניין להפקיע את קדושת הארץ מהמעשר, וממילא המקבל ממנו אינו כחוכר].

המקבל שדה אבותיו [באריסות] מהנוכרי שגזל אותה מהם

כבר התבאר שהמקבל שדה נוכרי בארץ ישראל פטור מלעשר את חלקו של הנוכרי, וכל זה במקבל שדה סתם, אבל אם שדה זו היתה שייכת לאבותיו, והנוכרי גזלה מהם, **קנסו חכמים** את המקבל הזה, **שיעשר אף את חלקו של הנוכרי**:

לפי פירוש רש"י – הטעם שקנסו אותו לעשר, **כי** ידוע שהשדה הזו חביבה בעיניו, כי היתה של אבותיו, ורוצה לעבדה, **וכשיראה שמחויב לעשר** אף חלקו של הנוכרי, יקשה בעיניו הדבר, **ויתאמץ לקנותה ממנו**, וכך תחזור השדה לידי ישראל. אבל שאר בני אדם אין לקנוס, כי אם יתחייבו לעשר חלקו של נוכרי [שגזל שדה מאחרים], לא יקבלו אותה אפילו באריסות, שהרי אינה חביבה בעיניהם, וכל שכן שלא יתאמצו לקנותה ממנו מחמת הקנס.

ולפי פירוש ר"ח – הטעם שקנסו אותו לעשר, **כי רצו שתהיה השדה שממה ביד הנוכרי**, ולא חששו שבני אדם אחרים יקבלו אותה ממנו באריסות, כי מאחר שאינה חביבה להם, ישמעו לנו שלא לקבלה ממנו, אבל זה שהיתה השדה של אבותיו, יש חשש שלא ישמע לנו, וירצה לקבלה ממנו באריסות, ולכן קנסו אותו, שאם מקבל באריסות חייב לעשר אף חלקו של הנוכרי. **ומעתה** כשתהא השדה שוממה בידו של הנוכרי, כי גם יורשי הנגזלים לא יקבלוה ממנו, **ימכור אותה בזול לישראל**.

היורד לשדה חבירו ונטעה [אילנות] שלא ברשות

אם השדה עומדת לנטיעות אילנות – בעל השדה **משלם** לנוטע **כפי הראוי** לשלם על המלאכה שעשה.

ואם השדה אינה עומדת לכך [כגון שעומדת להיות שדה חיטה] – הנוטע אינו מקבל את השכר הראוי לנוטע אילנות, **וידו על התחתונה**, כלומר אם השבח שהשביח את השדה יתר על הוצאותיו, מקבל את ההוצאות בלבד, ואם ההוצאות מרובות על השבח, אין לו אלא את השבח.

ומשמע בגמרא, שאם מתחילה השדה לא היתה עומדת לנטיעות, אבל אחרי שנטעה זה, החליט בעליה לשמר את הנטיעות, נעשה דינה כדין שדה העומד לנטיעות.

בנה חורבת חבריו שלא מדעתו ולאחר מכן רצה ליטול עציו ואבניו [ולהחזירה לחורבנה]

לדעת רב נחמן [שרבי יוחנן פוסק כמותו], **שומעים לו**, [וכן דעת רבי שמעון בן אלעזר].

ולדעת רב ששת, אין שומעים לו, [וכן דעת רבן שמעון בן גמליאל].

נטע שדה חבירו שלא מדעתו ולאחר מכן רצה ליטול ממנה את הנטיעות

יש אומרים שאין שומעים לו משום כחשא דארעא [=שכבר הכחישו הנטיעות את השדה שינקו ממנה], ומהטעם הזה **אף בחו"ל** אין שומעים לו. [ודווקא בזה **שעשה מעשה**, ונטע אילן בידיו בשדה חבירו, אין שומעים לו מהטעם הזה אף בחו"ל. אבל כששטף נהר אילן שלו, ונטעו בשדה חבירו, רק בארץ ישראל אינו חוזר ונוטל את האילן מקרקע חבירו, משום ישוב ארץ ישראל כמבואר לעיל, אבל בחו"ל רשאי ליטול אותו משדה חבירו].

ויש אומרים שאף זה שבידיו נטע את האילן בשדה חבירו, אינו חוזר ונוטלו משם, **משום ישוב ארץ ישראל, אבל בחו"ל חוזר ונוטל ממנו**.

המשכיר בית לחבירו ורוצה להוציאו ממנו

המשכיר בית לחבירו לזמן מסוים, [אם אמר לימות החמה, הכוונה לכל ימות החמה, ואם אמר לימות הגשמים, הכוונה לכל ימות הגשמים, ואם אמר זמן אחר, הכוונה לזמן שאמר], **אף על פי שהגיע אותו זמן, אינו רשאי להוציא את השוכר מהבית, אלא אם כן הודיע לו מראש**, שלא ימשיך להשכיר לו, כדי שיהיה לו שהות למצוא מקום אחר.

בתים בעיירות – צריך להודיע לו 30 ימים של ימות החמה קודם הזמן של סיום השכירות. ולכן

אם הזמן של סיום השכירות הוא בחורף, לא יוכל להוציאו אלא אם כן הודיע לו בט״ו אלול, [30 יום קודם החג שהוא תחילת ימות החורף]. ואם הזמן הוא באחד מימי הקיץ, צריך להודיע לו 30 יום קודם הזמן.

בתים בכרכים – צריך להודיע לו 12 חודש קודם הזמן של סיום השכירות. והטעם לזה, כי הכל נמשכים לגור בכרכים, ואין בתים מצויים לשכור שם כמו בעיירות.

חנויות בכל מקום – צריך להודיע לו 12 חודש קודם הזמן של סיום השכירות. והטעם לזה, כי החנווני מוכר בהקפה, ויש לתת לו שהות שישלמו לו הכל חובותיהם במקומו, כי אם ילך למקום אחר, לא ימצאו אותו לשלם לו.

וחנויות של נחתומים וצבעים בכל מקום – לדעת רבן שמעון בן גמליאל יש להודיע לו 3 שנים קודם הזמן של סיום השכירות, מפני שהם רגילים למכור בהקפה לזמן מרובה.

ובכל אלו אף על פי שהמשכיר אינו רשאי להוציא את השוכר מהבית **בהגיע זמן סיום השכירות**, מכל מקום **אם התייקרו הבתים**, והכל משכירים עתה ביותר, **רשאי לגבות ממנו כפי שהכל משכירים עתה**, אף על פי שמתחילה השכיר לו בפחות.

וכשם שהמשכיר צריך להודיע לשוכר מראש, שלא יאריך לו את השכירות, **כך השוכר צריך להודיע** למשכיר מראש, שלא ימשיך לשכור ממנו, ואף על פי שבנקל ימצא אחר שישכור ממנו, מכל מקום אם ידע מראש, יחפש וימצא אנשים טובים שירצו לשכור ממנו.

ומה שאמרנו שהמשכיר אינו רשאי להוציא את השוכר בסוף זמן השכירות אלא אם כן הודיע לו מראש, אין זה אלא כשהיה יכול להודיע, אבל אם היה סבור שימשיך להשכיר את הבית לשוכר, ופתאם נפל ביתו של המשכיר, הרי זה מוציא את השוכר בתום זמן השכירות, אף על פי שלא הודיע לו מראש, כי אומר לו, ׳הלא אינך בא עלי, אלא מחמת שלא הודעתיך, ואתה אינך מוצא בית לשכור, אף אני לא היה לי להודיעך, שלא ידעתי שיפול ביתי, ואני איני מוצא בית לשכור, ולא טוב שתדור אתה בפנים ואני בחוץ׳. [והתוס׳ כתבו בדף ק״ב, שאם נפל ביתו של המשכיר, הרי זה מוציא את השוכר, אף קודם שתמו ימי השכירות].

וכן הדין אם השיא המשכיר את בנו, והוצרך את הבית לעשותו בית חתנות לבנו, אם לא היה יכול להודיע זאת מראש, רשאי להוציא את השוכר בתום זמן השכירות אף בלא הודעה מראש.

-

אדם אחד **הכניס יין לרשות אשה** אחת **שלא ברצונה**, **שכרה פועלים שיוציאו** את היין **מרשותה** לשביל הרבים, **ושילמה להם** שכר פעולתם **מהיין**, **ואמרו** על זה **חכמים**, שהיה **מותר לה** לעשות זאת.

מדיני שכירות בתים

כל דבר שהוא **מעשה אומן**, **המשכיר** חייב לעשותו, ובכלל זה, דלתות, מנעול, ונגר, חלונות, חיזוק התקרה, וסמיכת הקורות.

וכל דבר **שאינו מעשה אומן**, **השוכר** חייב לעשותו, ובכלל זה, העמדת סולם, מעקה, מרזב, וטיח הגג.

מזוזה חובת הדר היא ולכן **השוכר עושה** אותה. **ומקום מזוזה גם כן** השוכר עושהו משום שאפשר לתלותה בלא אומן, [שינקוב בקיר לעשות לה מקום], כי אפשר לתלותה על ידי שמכניסים אותה לתוך קנה, ותולים את הקנה בלא אומן.

רש״י מפרש שצריכים להכניסה לקנה, כי תולים אותה מעומד, ובלא קנה אי אפשר. ורבינו תם מפרש, שתולים אותה שוכבת, ואם כן די לתקוע שני מסמרים זה בצד זה, ולהניחה עליהם, ומכל מקום מכניסים אותה לקנה, כדי שלא תכלה מלחלוחית הכותל.

דף קב

היוצא מהבית לא יטול עמו המזוזות

כבר התבאר, שהשוכר את הבית, הוא עושה לו מזוזה, ואף על פי שהוא עשאה, כשיוצא מהבית לא יטול את המזוזה עמו, כי המזיקים באים לבית שאין בו מזוזה, וכשנוטלה כאילו מזיק את הבאים לדור שם, ומעשה באחד שיצא ונטל עמו את המזוזה, ומתו אשתו ושני בניו.

וכל זה כשהבית של ישראל, **אבל היוצא מבית הנוכרי, נוטל את המזוזה עמו**.

מי זוכה בזבל שבחצר

אם החצר מושכרת, והזבל מבהמות השוכר, הזבל שייך לשוכר.

ואם החצר אינה מושכרת, והזבל מבהמות המשכיר, הזבל שייך למשכיר.

ואם הזבל **מבהמות של אחרים** [והחצר אינה מושכרת]:

הזבל הנופל בארץ – זכה בו המשכיר, כי הבעלים של הבהמה מפקיר אותו, והמשכיר זוכה בו, אף שלא מדעתו, בקניין חצר.

והזבל שנופל בכלי שמצמיד השוכר לשולי הבהמה – זכה בו השוכר, כי לא נכנס כלל לחצר המשכיר, שהרי מן הבהמה נכנס מיד לכלי של השוכר.

הזבל שנופל בכלי שמניח השוכר תחת הבהמה – לדעת רבא, זכה בו השוכר, כי כל מה שאינו עתיד ליפול לקרקע המשכיר, המשכיר אינו זוכה בו בקניין חצר. ומשמע בגמרא שלדעת אביי המשכיר זוכה בו, כי הוא יצא מהבהמה לאויר החצר של המשכיר.

זבל היוצא מהתנור והכירים – שייך לשוכר, [ולא נתבאר אם הכוונה לזבל היוצא מהתנור והכירים של השוכר או של המשכיר].

המשכיר חצר סתם לא השכיר את הרפת שבה.

מצוות שילוח הקן ברשותו של אדם

מצוות שילוח הקן היא, שהרואה ציפור רובצת על אפרוחים או ביצים, ישלח תחילה את האם, ואחר כך יקח את הבנים, ולא נאמרה מצווה זו אלא בקן הפקר, [כלומר שהביצים או האפרוחים הם הפקר], אבל אם הם שלו, אין כאן מצוות שילוח הקן.

ואף על פי כן אמרו חכמים, שיוני שובך ויוני עליה שברשותו של אדם, יש בהם מצוות שילוח הקן.

לדעת רבא – אין בהם מצוות שילוח הקן, אלא **משעה שיצאו רוב הביצים עד שנפלו לקרקע**, אבל אחר שנפלו לרשותו, כבר זכה בהם בקניין חצר, ושוב אין בהם מצוות שילוח הקן, שהרי אינן הפקר.

ולדעת רב – אף לאחר שנפלו על הקרקע, **כל זמן שהאם רובצת עליהם**, לא זכה בהם בקניין חצר, שהרי אסור לאדם לזכות בביצים שהאם רובצת עליהם, ומה שאסור לו לזכות בו, לא קונה לו חצירו, ורק אם הלכה משם האם, וזכה בביצים, שוב אין כאן מצוות שילוח הקן.

דין גזל בקן שברשות אדם

יוני עליה ושובך שעפות ומוצאות מזונותיהם בשדות, **אין בהם דין גזל, אלא מפני דרכי שלום**.

ולעניין האפרוחים, מאחר שאינם יכולים לעוף, משעה שמותר לבעל החצר לזכות בהם, זכה בהם בקניין חצר, **ויש בהם גזל גמור**. **אבל כל זמן שהאם רובצת עליהם**, ואסור לו לזכות בהם, חצרו אינו זוכה לו בהם, ואינם שלו מהתורה, **ואין בהם גזל אלא מפני דרכי שלום**.

ואף שמהתורה הכל אסורים ליטול אותם משום מצוות שילוח הקן, יש להעמיד את הדין הזה בקטן שנטלם בהיתר, שהרי אינו מצווה בשילוח הקן, ומכל מקום אביו מחויב להחזירם מפני דרכי שלום. א"נ כגון שאדם הניח כלי תחתיהם, על מנת לזכות בהם אחר שישלח את האם, שאז מהתורה בשעה שמשלח את האם, בעל החצר אינו זוכה באפרוחים בקניין חצר, אלא המשלח זוכה בהם בכליו, ומכל מקום משום דרכי שלום יש לו להחזירם לבעל החצר.

המשכיר בית לשנה ונתעברה השנה

אם **אמר** הריני משכירה **ב-12 דינר לשנה**, ונתעברה השנה, **נתעברה לשוכר**, כלומר זכה בחודש העיבור עם השנה של השכירות, משום ששנה מעוברת גם כן נקראת שנה, והוא זכה בשכירות של שנה.

ואם **אמר** הריני משכירה ל-12 חודשים **בדינר לחודש**, ונתעברה השנה, **אין לשוכר אלא 12 חודשים**.

ואם אמר את שתי הלשונות "הריני משכירה ב-12 דינר לשנה דינר אחד לכל חודש" [או שאמר "הריני משכירה בדינר לחודש 12 דינר לשנה"]:

לדעת רב – הלשון האחרון שאמר, מבטל את הלשון הראשון [=**תפוס לשון אחרון**], ולכן אם סיים דינר אחד לכל חודש, אין לשוכר אלא 12 חודש, ואם סיים 12 דינר לשנה, זכה השוכר בחודש העיבור. [זו דעת רב להלכה, אבל מודה הוא, שלדעת

רבן שמעון בן גמליאל ורבי יוסי, חולקים את חודש העיבור, כמבואר במשנה, ודעתם תתבאר כדברי שמואל או כדברי רב נחמן].

ולדעת שמואל – כשאדם אומר שני לשונות הסותרים זה את זה, **ספק** אם עיקר דעתו כלשון הראשון, או כלשון האחרון, ובכל ספק, המוציא מחבירו עליו הראיה, **ולכן אם השוכר כבר דר בבית 13 חודש, זכה**, ואין המשכיר מוציא ממנו תשלום על חודש העיבור, [שאין זה כתופס באיסור, שתפיסתו אינה כלום], **ואם** לא **דר** בבית אלא **שנים עשר חודש, המשכיר רשאי להוציאו** קודם שידור בו חודש נוסף. **ומה שאמרו במשנה שיחלקו** את חודש העיבור, **מדובר כשהשוכר דר בבית חצי חודש 13**, שאז המשכיר אינו יכול להוציא ממנו שכר על חצי החודש הזה, אבל הוא יכול להוציא אותו מהבית קודם שידור בו חצי חודש נוסף, ונמצא שחולקים את החודש.

ולדעת רב נחמן – אמנם כן, כשאדם אומר שני לשונות הסותרים זה את זה, ספק אם עיקר דעתו כלשון הראשון או כלשון האחרון, ובכל ספק המוציא מחבירו עליו הראיה, אלא שלעניין השכירות, **המשכיר נחשב למוחזק, אפילו אם השוכר כבר דר בבית 13 חודש**, משום שהספק לא נולד בשעה שהמשכיר בא לתבוע את השכר, אלא מתחילת החודש ה-13, ומאחר שקרקע בחזקת בעליה עומדת, נמצא שהשוכר דר בבית של המשכיר, ויש לו לשלם, [זו דעת רב נחמן להלכה, אבל מודה הוא, שלדעת רבן שמעון בן גמליאל ורבי יוסי, חולקים את חודש העיבור, ויתכן שלדעתו טעמם כדעת סומכוס, שכל ממון המוטל בספק חולקים אותו. שו"ר שכ"כ התוס' ב"ב דף ל"ה בד"ה ומאי].

רב השמיע לנו בשני מקומות שלדעתו האומר שני לשונות סותרים תפוס לשון אחרון

א. לעניין משכיר שאמר, "12 דינר לשנה מדינר לחודש", תפוס לשון אחרון.

ב. לעניין מי שמכר איזה דבר, ואמר שמחירו "אסתירא מאה מעי", [או "מאה מעי אסתירא"], שאסתירא הוא סלע מדינה ששוויו 96 פרוטות, ומאה מעי הם 100 פרוטות, ותפוס לשון אחרון.

רש"י מפרש, שרב הוצרך לפרש שתפוס לשון אחרון בשני המקומות, משום שאם לא היה מפרש תפוס לשון אחרון אלא לעניין מי שאמר אסתירא מאה מעי, היינו סבורים שהטעם שחייב לשלם 100 פרוטות, אינו משום שהלשון האחרון הוא העיקר, אלא משום שהאומר אסתירא מאה מעי, אין כאן שני לשונות סותרים, אלא הלשון השני מפרש את הלשון הראשון, שכוונתו שיתנו לו סלע גדול השווה מאה פרוטות.

ור"י מפרש, אדרבה, כשאדם אומר שני לשונות, שהאחד מפרש את חבירו, הדין הוא שהלשון הפחות הוא העיקר. ואם כן הטעם שרב הוצרך לפרש שתפוס לשון אחרון בשני המקומות, כי אם היה אומר זאת במקום אחד, היינו סבורים שבמקום השני אין הלשונות סותרים, אלא האחד מפרש את חבירו, ואין הולכים אחר הלשון האחרון, אלא אחר הפחות שבלשונות

ורשב"ם מפרש, שאם היה רב אומר את דינו רק לעניין אסתירא מאה מעי, היינו סבורים שלעניין שכירות אין כאן לשונות סותרים, אלא המשכיר מפרש, שמה שאמר 12 דינר לשנה, הכוונה לפי חשבון דינר לחודש, ואם כן מעולם לא התכוון ל-12 דינר אלא לשנה פשוטה.

בכור שמת אביו ואינו יודע אם פדאו קודם מותו

מת האב בתוך שלושים יום ללידת הבן, הרי זה **בחזקת שלא נפדה** הבן.

ואף לדעת אביי, שבעל חוב פורע חובו בתוך הזמן, האב אינו פודה את בנו קודם זמן החיוב, **כי** רק לעניין חוב שיש לו תובעים, אדם פורע בתוך הזמן, כדי שלא יטרידו אותו ויתבעו אותו בהגיע הזמן, אבל פדיון הבן **אין לו תובעים**, שהרי יכול לדחות כל כהן הבא, ולומר שיתן לאחר, ואם כן אינו מקדים לשלם קודם הזמן. **א"נ** רק לעניין חוב שכבר התחייב, ולא יוכל להנצל ממנו בלא לשלם, אדם פורע בתוך הזמן, אבל פדיון הבן, **שאם ימות קודם הזמן אין כאן חיוב**, אין אדם משלם קודם הזמן].

ואם מת האב **אחר שלושים** יום ללידת הבן, הרי זה **בחזקת פדוי**.

וכן הדין לעניין שכירות שהשוכר אומר נתתי ומשכיר אומר לא קבלתי

בתוך הזמן – הרי זה **בחזקת שלא נתן**. **ואף לדעת אביי**, שבעל חוב פורע בתוך הזמן, אין זה אלא לעניין חוב שכבר התחייב, ולא יוכל להנצל ממנו בלא לשלם, אבל שכירות, **שאם יפול הבית לא יתחייב לשלם כל השכירות**, אין אדם משלם קודם הזמן.

לאחר הזמן – הרי זה **בחזקת שנתן**.

ואף ביום שבו מגיע הזמן – הרי זה **בחזקת שנתן** מתחילת היום. אלא שיש לו להישבע שבועת היסת על טענתו, כפי שחייבו חכמים כל מי שכופר בתביעה שתובעים אותו].

דף קג

הטוען כנגד הכתוב בשטר

מי שלווה מחבירו 100 זוז בשטר, ולאחר מכן בא ואמר פרעתי מחצה, אינו נאמן, כי אם היה פורע, היה לו לומר למלווה לכתוב על השטר, שנפרע חציו, או שיכתוב לו שובר על מחצית החוב.

וכל מה שאמרנו ש**חייב אינו נאמן לטעון כנגד השטר**, אין זה אלא **בשטר שנכתב לשם גביית החוב שבו**, **אבל כשנכתב לשם דבר אחר**, כגון שטר שכירות, **אדם נאמן לטעון כנגדו**:

לפי פירוש רש"י – **כגון שהשכיר בית** לחבירו **ל-10 שנים**, וכתב לו על כך שטר שכירות לעשר שנים, **ולא נכתב בשטר מתי החלו** אותם שנים, הרי **המשכיר נאמן לומר**, **שהשוכר כבר דר בו 5 שנים**, [אף על פי שהשוכר אומר שלא דר בו אלא 3]. ואף על פי שבשטר שביד השוכר כתוב, שיש לו לדור בבית 10 שנים, כי השטר לא נעשה כדי שיוכל השוכר לדור בו 10 שנים, שיעשה על ידי כן כנכתב לגבות בו 10 שנות שכירות, אלא הטעם שנכתב השטר, כדי שעל ידו יתפרסם שהשוכר אינו בעל הבית, אלא שכיר, וידעו שהבית עדיין של המשכיר. ומאחר שהשטר אינו מסייע לשוכר, ויש ספק כמה שנים דר בבית, הדין עם המשכיר שהבית שלו, משום שהוא מוחזק בו, כי קרקע בחזקת בעליה עומדת.

ולפי הפירוש השני של ר"ח – **כגון ששכר בית** מחבירו **ל-10 שנים מזמן ידוע**, **וכתב למשכיר שטר**, **שלא קנה ממנו את הקרקע אלא שכרה ממנו ל-10 שנים**, **ולאחר 5 שנים בא השוכר**, **ואמר**, **שילמתי שכר 5 שנים**, **הרי זה נאמן**, [אף על פי שהמשכיר אומר לא שילמת אלא 3], ואף על פי שבשטר שביד המשכיר כתוב שהשוכר שכר ממנו ל-10 שנים, כי השטר הזה אינו כשטר חוב הנכתב כדי לגבות בו את חוב השכירות, אלא רק כדי שיהיה למשכיר ראיה שהבית שלו, ולא יוכל השוכר להחזיק בו. ומאחר שהשטר אינו מסייע למשכיר, ויש ספק כמה חובו של השוכר, הדין עם השוכר, משום שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

דין שואל בטובו

רש"י מפרש, ש**אם ביקש אדם מחבירו, שישאילנו איזה כלי "בטובו"**, **והסכים** להשאילו לו, **הרי הכלי הזה שאול לעולם**, **כל זמן שראוי למלאכתו**, כי "בטובו" הוא כל זמן שהוא טוב וראוי למלאכתו.

אלא שיש חילוק בדבר בין העושה קניין על השאלה הזו, למי שאינו עושה קניין. שמי שאינו עושה על כך קניין, ומסתמך על המשיכה שמושך את הכלי, השאלה תמה בפעם הראשונה שיחזיר את הכלי לבעלים. ואם עשה קניין על השאלה הזו, אינה תמה אפילו כשיחזיר את הכלי לבעלים, ורשאי לחזור וליטול מהם כשיצטרך, על סמך השאלה הראשונה.

וכל זה כשהכלי ראוי למלאכתו, אבל כשיפחות, ולא יהא ראוי למלאכתו, מחזיר את השברים לבעליו, שהרי אינו שלו, אלא שאול לו, וכשנפחת הכלי תמה השאלה.

ולפירוש הערוך, **כל השואל כלי מחבירו**, **רשאי להשתמש בו לעולם**, **כנגד הטובה שהוא מחזיק למשאיל על שהשאילו**, ובלבד שלא ישתמש בו תשמיש המכלה אותו, ואם עשה קניין להשתמש בו בכל מלאכה, ואף על פי שהוא שיחפוץ, רשאי להשתמש בו בכל מלאכה, ואף על פי שהוא חסר וכלה, ואם לא נשאר ממנו אלא ידו של אותו כלי, מחזיר אותו ודיו, ואינו חייב לשלם על חסרונו. [ופירוש זה אינו נראה לתוס'].

-

השואל מעדר לעדור בו **האי פרדיסא** [=פרדס זה], רשאי לעדור בו את **אותו הפרדס** בלבד.

השואל מעדר לעדור בו **פרדיסא** [=פרדס], רשאי לעדור בו **פרדס אחד** שירצה, ואפילו הוא גדול מאוד.

השואל מעדר לעדור **פרדיסי** [=פרדסים], רשאי לעדור בו את **כל הפרדסים שיש לו**, ואין לומר שלא השאיל לו אלא לשני פרדסים בלבד. [ואף על פי שלעניין מכר, האומר בלשון רבים, אין כוונתו אלא לשנים, חלוק מכר משאלה, שהמשאיל מתכוון לעשות טובה עם השואל, ואם כן מסתבר שלא צמצם אותה לשנים, אבל לעניין מכר, המוכר מוחזק בכל קרקעותיו, ואין להוציא ממנו אלא את המוכח מלשונו, אבל בזה שהשאיל מעדר, השואל מוחזק בו, ואין להוציא ממנו

עד שיעדור את כל הפרדסים שלו].

-

האומר לחבירו השאילני **האי גרגותא** [=באר מים חיים זו] להשקות השדות, **כל זמן שהיא בבניינה, משקה ממנה**, אבל אם חרבה, ורוצה לבנותה ולגמור להשקות ממנה את השדות, המשאיל מעכב עליו, ואומר, לא השאלתיך אלא אותו שחרב, וכשיבנו חדש, אחר הוא, ואינו שאול לך.

והאומר לחבירו השאילני **גרגותא** [=באר מים חיים] להשקות השדות, **אפילו חרבה, רשאי לבנותה, ולגמור להשקות ממנה את השדות**.

והאומר לחבירו השאילני **בי גרגותא** [=מקום לחפור בו באר] להשקות השדות, **רשאי** השואל **לחפור כמה בורות, עד שיהיה לו כדי צורכו להשקות** השדות.

וכל האמור כאן הוא כשנעשה קניין על השאלה, אבל בדיבור שהסכים המשאיל, לא זכה השואל בדבר, ובכל שעה שירצה המשאיל לסלקו, רשאי לסלקו.

-

האומר לחבירו **בית זה** אני משכיר לך, **נפל** הבית, הפסיד השוכר, **ואין המשכיר חייב להעמיד** לו **בית אחר** תחתיו.

האומר לחבירו **בית** אני משכיר לך, **נפל** הבית, **חייב המשכיר להעמיד** לו **בית אחר** עד תום זמן השכירות, **אלא שרשאי להעמיד בית שונה מהראשון**, בין גדול מהראשון, בין קטן מהראשון.

האומר לחבירו **בית כזה** אני משכיר לך, **[והראה על בית מסוים]**, **נפל** הבית, **חייב להעמיד בית כמידתו של הראשון**, ואינו יכול לומר, לא התכוונתי שיהיה כמותו בכל דבר, אלא בפרטים החשובים שבו, שמקפידים בהם בני אדם, כגון שאם היה הראשון על שפת הנהר, יהיה גם השני על שפת הנהר. [וכל שכן שהאומר בית שאני משכיר לך מידתו כך וכך אם נפל חייב להעמיד בית כמידת הראשון].

סליק **פרק השואל**

פרק תשיעי המקבל

דף קג

אריסות וחכירה

המקבל שדה **באריסות, חולק עם בעל השדה** בתבואה, כפי המנהג, [למחצה לשליש או לרביע]. וכתבו התוס', שבמקום שהאריס נותן את הזרע, המנהג הוא שחלק האריס גדול מחלק בעל הבית, ובמקום שבעל הבית נותן את הזרע, או בכרמים ופרדסים שאין צריך זרע, המנהג שחלק בעל הבית גדול מחלקו של האריס.

והמקבל שדה **בחכירות, נוטל לעצמו** את כל התבואה, **ומשלם** לבעל השדה **סך קצוב** של תבואה [או דבר אחר שיסכימו עליו], בין תעשה הארץ הרבה בין לא תעשה.

דרך קצירה של מקבלי שדות מאחרים

[באריסות או בחכירות]

יש מקומות שקוצרים את התבואה, [ומניחים את השורש בארץ], **ויש בזה מעלה לבעל השדה**, [**שהנותר בארץ נעשה זבל**, ומשביח את השדה לשנה הבאה], **ויש בזה מעלה למקבל**, [**שקצירה קלה** מעקירת התבואה עם השורש], **ומאחר שיש בזה מעלה לכל אחד** מהם, **אין חבירו יכול לכפות אותו לשנות מהמנהג**, ולעקור [עם השורש], אלא קוצר כפי המנהג.

ויש מקומות שעוקרים את התבואה [עם השורש], **ויש בזה מעלה לבעל השדה**, [**שתהא ארצו נקיה**, וכגון שאינה זקוקה לזבל], **ויש בזה מעלה למקבל**, [שכשיעקור עם השורשים, **יחלוק** עם בעל השדה **גם בשורשים**, ואם חוכר הוא יהיו כל השורשים שלו], **ומאחר שיש בזה מעלה לכל אחד מהם, אין חבירו יכול לכפות אותו לשנות מהמנהג**, ולקצור [בלא השורש], אלא עוקר כפי המנהג.

ויש מקומות שאחר הקצירה או העקירה חורשים את השדה, כדי להפוך שורשים של עשבים רעים שבה, וימותו, ולא יחזרו ויצמחו לכשתזרע השדה, **ובמקומות הללו, המקבל חורש** את השדה כפי המנהג, **אפילו אם ניכש** את השדה מעשבים רעים קודם הקצירה או העקירה, ואין בה עתה עשבים רעים אלא מעט, כי אינו נפטר בכך מלחרוש כפי המנהג, אלא אם כן יתנה עם בעל השדה על כך.

מדיני חלוקת אריסות

יש מקומות שהאריס המקבל שדה תבואה, **חולק** עם בעל השדה **גם בפירות האילנות** שבה, **אף על פי שאינו טורח בהם**. **ובאותם מקומות**, האריס **חולק בפירות**, **אפילו אם בעל השדה נותן לו** חלק **בתבואה יותר מהמנהג**, שאין בכך כדי להפסידו את חלקו בפירות כפי המנהג, אלא אם כן יתנה עמו מתחילה שלא יקבל חלק בפירות.

ויש מקומות שהאריס המקבל שדה תבואה, **אינו חולק** עם בעל השדה **בפירות האילנות** שבה. **ובאותם מקומות**, האריס **אינו חולק בפירות**, **אפילו אם בעל השדה נותן לו** חלק **בתבואה פחות מהמנהג**, שאין בכך כדי לזכותו בפירות, אלא אם כן יתנה עמו מתחילה שיקבל חלק בפירות.

כשם שחולקים בתבואה, **כך חולקים בתבן ובקש**, [אותו שנקצץ עם השיבולת קרוי תבן, והנשאר בארץ קרוי קש], אולם בבבל נהגו שהאריס אינו נוטל חלק בתבן. וכשם שחולקים ביין, כך חולקים בזמורות.

ומאחר ששניהם מביאים את הקנים המעמידים את הגפנים, [שהרי אין על האריס אלא לעבוד ולשמור, אבל שאר דברים על שניהם], ממילא **כשנוטלים את הקנים**, **חולקים בהם**, שהרי שניהם נתנום שם.

שמירת השדה

כל דבר שהוא נצרך לשמירת השדה, ואי אפשר בלעדיו, מוטל על בעל השדה [=**כל עיקר בלמא דבעל הבית**]. וכל שאפשר לשמור על השדה בלעדיו, ואינו נעשה אלא להקל על האריס, שלא יצטרך לטרוח בשמירה, האריס נותן אותו [=**נטירותא יתירתא דאריסא**].

א. בוכרתא טפתא וארכבתא.

רש"י מפרש, שסביבות השדה עושים חריץ, ונותנים עפר על המיצר להגביה סביבותיו, ולאחר זמן כשנידש, מוסיפים עליו עפר שנית, ושלישית, הנתינה הראשונה נקראת בוכרתא, [מלשון בכורה], והשניה טפתא, [מלשון ריבוי כמו טפי], והשלישית ארכבתא, [שרוכבת על כולם], וכל אלו הם מעיקר שמירת השדה, **ומוטלים על בעל השדה**.

ור"ח מפרש, שבוכרא וטפתא הם חריץ גדול וחריץ קטן שרגילים לעשות סביבות השדה חוץ לגדר.

ב. קני דחיזרא וחיזרא.

קני דחיזרא הם קנים שנועצים בארץ לאורך המיצר, וחיזרא הם קוצים [או נסרים] שממלאים בן קנה לקנה. **הקנים** הם מעיקר שמירת השדה, שהם סימון המיצר, ולכן הם **מוטלים על בעל השדה**. אבל **מה שממלאים ביניהם**, אינו אלא תוספת שאפשר בלעדיה, ואם **האריס** רוצה בה, הוא **מוסיפה משלו**.

השקיית השדה

בעל הבית מספק את כל הכלים הדרושים להשקיית השדה, והם מרא [=מעדר], או זבילא [=את חפירה], לצורך חפירת תעלות המים, ודלי או זרנוקא [=נוד] שממלאים בהם מים להשקות השדה.

והאריס חופר תעלות מים משפת הנהר עד סוף השדה, **ודולה** מים מן הנהר, ושופך בתעלות, והן מוליכות את המים עד סוף השדה, והיא שותה מאיליה.

המקבל שדה בית השלחין ויבש המעיין

שדה בית השלחין היא שדה יבשה, שלא די לה במי הגשמים, ומשקים אותה ממעיין שבה, והמקבל אותה כשהיה בה מעיין, על מנת לשלם לבעלים סך מסוים בכל שנה, ולאחר מכן יבש המעיין, כך הוא דינו.

- **אם יבש הנהר הגדול**, המשקה את כל המעיינות, ומחמת כן יבשו כל מעיינות המדינה, הרי זו מכת מדינה, שאי אפשר לתקן אותה על ידי הבאת מים ממקום אחר, כי אין מהיכן להביא, וכל דבר שהוא מכת מדינה, אין ל**מקבל** להפסיד, **ונותן לבעל השדה פחות ממה שהתחייב** לתת לו.

- **ואם לא יבש המעיין הגדול**, **ואפשר להביא ממנו מים בדליים**, אף על פי שיבשו המעיינות שבכל שדות המדינה, ויש כאן מכת מדינה, מאחר שאפשר לתקן את היובש על ידי הדליים, **המקבל** מחוייב להביא מים בדליים, **ואינו פוחת לבעל השדה ממה שהתחייב** לתת לו.

- ואם לא יבש המעיין הגדול, ולא יבשו שאר מעיינות המדינה, אלא שלו בלבד, הרי זו מכה שבאה על המקבל, ומזלו גרם לה, ואין לבעל השדה להפסיד, ואינו פוחת לו ממה שהתחייב לתת לו.

מתוך פירוש רש"י משמע, שהדינים הללו אינם אמורים אלא בחכירות. אבל התוס' כתבו, שהם אמורים גם באריסות, חוץ מהדין השלישי, שאינו שייך באריסות, מאחר שאין אפשרות להשקות, ואין יבול בשדה, אין לבעל הבית מה לתבוע מהאריס.

דף קד

פעמים שאם יבש המעיין המחכיר פוחת מהחכירות

כבר התבאר, שהמקבל שדה בית השלחין, ויבש המעיין שבתוכה, אינו פוחת לבעל השדה ממה שהתחייב לתת לו. והדין הזה הוא אף כשהמחכיר הזכיר בשעת ההחכרה שהשדה היא שדה בית השלחין, כי בהזכרה זו אין כוונתו לומר שיש בה מעיין, אלא שכך הוא שמה של השדה. [וכן מצינו, שהאומר לחבירו "בית כור אני מוכר לך", אף על פי שאינו אלא חצי כור, אם נקרא שמו בית כור, הגיעו, שלא התכוון שיהיה גדלו בית כור, אלא שכך השדה נקראת, אף על פי שאינה כן].

אולם יש אופן, **שאם הזכירו בשעת ההחכרה שמדובר בשדה בית השלחין**, ויבש המעיין, החוכר פוחת ממה שהתחייב, כי לא היתה ההתחייבות אלא אם כן יהא בשדה מעיין.

לדברי שמואל – **אם החוכר מזכיר זאת**, ודאי כוונתו שמקבל את השדה בסכום שאמר, רק על דעת שיש בה מעיין.

ולדברי רבינא – אין חילוק בין חוכר למחכיר, אלא **אם עמדו בתוך השדה**, ואמרו, או חוכר או מחכיר, שדה בית השלחין הזה יהא מוחכר, מאחר שרואים שיש בו מעיין, אין צריך להזכיר שמדובר בשדה בית השלחין, ואם הזכירו זאת, ההחכרה היא רק על דעת שיש בו מעיין.

ולכל הפירושים הדין הזה אמור בין באריסות בין בחכירות.

רבי מאיר ורבי יהודה והלל הזקן ורבי יהושע בן קרחה ורבי יוסי דורשים לשון הדיוט

רש"י מפרש, שמדקדקים בלשון שהורגלו ההדיוטות לכתוב בשטר מעצמם, לדרוש ממנו כוונת הכתוב, [ולהבין מתוכו אף דברים שאינם מפורשים].

ותוס' מפרשים, שכל הלשונות שהורגלו ההדיוטות לכתוב בשטרות מעצמם, נעשו בכך כתקנות קבועות, ואף כשאינם כתובים בשטר, דנים כאילו הם כתובים.

דין האריס שלא עיבד את השדה

המקבל שדה באריסות, והובירה [=שהניחה בורה ולא עיבד אותה], **אומדים כמה היא ראויה לעשות, ומשלם לבעל השדה כראוי לחלקו, לפי האומדן**. וטעם הדבר הוא, משום שהמקבל שדה באריסות, כותב בשטר, "אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא" [=אם הוביר את השדה ולא אעבד אותה אשלם במיטב].

מפירוש רש"י משמע, שהמקבל משלם רק אם כותב כן בשטר, והחידוש הוא, שאף על פי שאין זה מפורש בשטר, שישלם כמה שהיה ראוי לעשות, כוונת הכתוב בשטר היא כן.

ומפירוש התוס' משמע, שהמקבל משלם כן **אפילו לא כתב זאת בשטר**, משום שהכל רגילים לכתוב זאת, ועל ידי כן הרי זה כאילו יש תקנה, שכל המקבל שדה ולא מעבד אותה, משלם כפי הראוי לצאת ממנה.

ונחלקו חכמים מה הדין, אם כתב לבעל השדה, שאם לא יעבד אותה, ישלם לו אלף זוז, [שהם הרבה יותר ממה שהיתה עושה, אם היה מעבד אותה].

לדעת נהרדעי, אם לא עיבד את השדה, ישלם אלף זוז, ואם לא עיבד שליש השדה, ישלם שליש של אלף זוז.

ולדעת רבא, התחייבות זו לא חלה כלל, שאינה אלא אסמכתא בעלמא, כי כשמתחייב לתת יותר ממה שראוי לתת, אינו מתכוון לכך כלל, [כמבואר בדף ע"ד].

חיוב האיש להביא קרבנות אשתו

מפירוש רש"י משמע, שהאיש חייב להביא את קרבנות החובה שהתחייבה בהם אשתו בזמן נישואיה, [זיבה, אשם, חטאת, לידה, וצרעת].

ובקרבנות שיש בהם חילוק בין עשיר לעני, [לידה וצרעת], מביא כפי עשרו, ואינו יכול להביא קרבן עני מחמת שאין לה כלום. והדין הזה נלמד, ממה שהגרושה כותבת למגרש בשובר ששילם לה

כתובתה ושאר חובות שהיו לה תחתיו, והקרבנות הם בכלל החובות שהיו לה תחתיו, ומתוך שכותבת ששילם לה אותם יש ללמוד שהוא חייב לשלם לה אותם.

והתוס' כתבו, שהאיש מתחייב להביא גם את קרבנות החובה שהתחייבה בהם האשה קודם הנישואין, כי כך מתחייב לה בשעת הנישואין, ואפילו הוא לא כתב לה התחייבות כזו, מאחר שהכל הורגלו לכתוב זאת, נעשה הדבר כתקנה קבועה, שהאיש מתחייב להביא קרבנות שהתחייבה אשתו קודם הנישואין.

קידושי אנשי אלכסנדריא

אנשי אלכסנדריא היו מקדשים את נשותיהם **על מנת שיחולו הקידושין כשיכנסו לחופה**, ולפיכך כשהיו באים אחרים וחוטפים את הנשים אחר שעת הקידושין קודם הכניסה לחופה, לא היו מקודשות למקדשים, אלא היו פנויות, ובניהם מהחוטפים לא היו ממזרים.

מדיני משכון

המלווה את חבירו, [ולא שילם לו בזמנו, ובא לגבות ממנו משכון על ידי שליח בית דין], **לא ימשכננו ביותר משווי ההלוואה**, שהרי כשהמלווה נותן ללווה להשתמש במשכון שנטל ממנו, הלווה כותב לו שטר אחריות על כל שווי המשכון, ואם היה המשכון יותר מהחוב, נמצא שהלווה מתחייב למלווה יותר ממה שלווה.

והנה **כשהמלווה ממשכן את הלווה, המלווה זוכה במשכון, ולכן** אפילו **אם מת הלווה בזמן שהיה המשכון אצלו, המלווה נוטל אותו מהיורשים**, [ואינו כשאר מטלטלים שירשו מאביהם, שאין בעלי חובות גובים אותם].

והטעם שהלווה כותב שטר אחריות על המשכון הוא, **כי לולא השטר אינו אחראי על מה שנפחת**, כי המשכון נחשב כתשלום ההלוואה, ומעתה מה שנפחת המשכון, כשהלווה משתמש בו, ברשות המלווה הוא נפחת, ונמצא שאין לו כשווי מה שהלווה, אבל על ידי השטר לא יפסיד המלווה, כי הלווה ישלים לו את הפחת.

מנהגי כתיבת הנדוניה בכתובה

יש מקומות שכותבים בכתובה את שווי הנדוניה שהכניסה האשה לבעלה, כפי שהיא באמת. ולפיכך כשהאשה יוצאת מבעלה, וגובה את הנדוניה הכתובה בכתובה, גובה כפי השווי הכתוב בה.

ויש מקומות שמשום כבוד, כותבים בכתובה את שווי הנדוניה שהכניסה האשה לבעלה, כפול ממה שהיא באמת. ולפיכך כשהאשה יוצאת מבעלה, וגובה את הנדוניה הכתובה בכתובה, אינה גובה אלא מחצית מהשווי הכתוב.

ציווה לתת לבתו 400 זוז במקום שנהגו לכפול

[ומת ויש להסתפק בכוונתו]

אמר "**תנו לה 400 זוז**" – יתנו לה **400**, ויכתבו לה בכתובה 800.

אמר "**כתבו לה 400 זוז**" – יכתבו לה בכתובה 400, ויתנו לה **200**.

אמר "**תנו לה 400 זוז בכתובתה**" – יכתבו לה בכתובה 400, ויתנו לה **200**.

אמר "**תנו לה 400 זוז לכתובתה**" – **יש אומרים** שיתנו לה **400**, ויכתבו לה בכתובה 800, **אולם** דבריהם נדחו, ולכן יכתבו לה בכתובה 400, ויתנו לה **200**.

אריס שקיבל שדה על מנת לזרוע שומשמין וזרע חטים

שומשמין יקרים הם מהחטים, אולם מכחישים הם את הארץ יותר מהחטים. ומעתה אריס המקבל שדה לזורעה שומשמין, וזרעה חטים, **וארע שעשתה חטים השווים כשומשמין**, נמצא שאם יחלקו לפי התנאי הראשון, יקבל בעל השדה יותר ממה שהיה ראוי לו, כי עתה יש לו רווח גם בכך שלא כחשה שדהו.

ולכן, **סבר רב כהנא, שבעל השדה מנכה מחלקו רווח דמי כחש השדה**, מה שהיתה מכחישה יותר, אם היתה זרועה שומשמין.

אולם רב אשי אמר, אמרי אנשי כחשא ארעא ולא לכחוש מרא [=תכחיש האדמה, ולא יכחיש בעליה], כלומר בעל השדה אינו חפץ להרוויח בכחישות ארצו, על מנת להפסיד מחלקו, ולכן אין זה נחשב אצלו כרווח, שיפחות עבורו מחלקו הראוי לו.

ואם ארע ש**עשתה** השדה **חטים השווים יותר**

מהשומשמין, שהיו ראויים לצאת ממנה.

סבר רבינא, שהאריס נוטל את כל השבח הזה, ואין לבעל השדה אלא כפי שהיה ראוי לו ליטול מהשומשמין.

אולם רב אחא מדפתי פסק, ששניהם חולקים בשבח, כי השבח בא מכח שניהם, שהרי זה עיבד את השדה וזה בעל השדה.

מדיני חלק ההלוואה של העיסקא

כבר התבאר בפרק איזהו נשך, שהמקבל מחבירו סחורה או מעות, על מנת שיעסוק בו, ויחלקו ברווחים, אינו כשומר על הכל, [שיפטר מלשלם את הכל אם נפסד], אלא מקבל על עצמו אחריות של חצי הדבר, כך שמחציתו כפיקדון [שאחריותו על הבעלים], ומחציתו כהלוואה [שאחריותו על המקבל].

ונחלקו החכמים אם מחצית ההלוואה דינה ככל הלוואה, שאדם לווה מחבירו, או שדיניה שונים מהלוואות אחרות.

א. לעניין היתר השתמשות לשאר דברים – יש אומרים שמותר למקבל להשתמש בחלק ההלוואה לכל דבר שירצה, [לשתות שכר ולהוצאות ביתו], ואינו מחוייב לעסוק בו בעסק כמו שמחוייב לעסוק בחלקו של הנותן. **ולדעת רבא** ההלוואה הזו נקראת הלוואת של עיסקא, משום שהמלווה אינו נותן אותה למקבל, אלא כדי שיעסוק בה בעסק, ומתוך שיעסוק בה לעצמו, יטרח בעסק כראוי, וגם המקבל ירוויח בחלקו, ולכן המקבל **אינו רשאי להשתמש בה לדברים אחרים**.

ב. לעניין גבייתו מיורשי המקבל – לדעת רב אידי בר אבין, דין הלוואה זו ככל ההלוואות, שמשעה שהלווה מקבל אותם, נחשבות לממון המקבל, ומאחר שמעות מטלטלים הם, אינן משתעבדות לתשלום חובותיו, והנותן **אינו גובה** אותן **מיורשי המקבל**. **ולדעת רבא**, ההלוואה הזו נקראת הלוואת עיסקא, משום שהמלווה אינו נותן אותה למקבל שיעשה בה מה שירצה, אלא כדי שתהא קיימת בעסק, ומהטעם הזה אין הממון הזה דומה לשאר הלוואות שאין גובים מהיורשים אפילו הן קיימות, כי שאר הלוואות לא נתנו על מנת שיהיו קיימות, וממילא המלווה אינו סומך על המעות שנתן, אלא על קרקעות הלווה, אבל הלוואה זו שנתנה על דעת שתהא קיימת, המלווה סומך על המעות, וממילא הם עצמן משתעבדות, ולכן **גובה** אותן **מהיורשים**.

עסק אחד ושני שטרות
או שני עסקים ושטר אחד

כבר התבאר בפרק איזהו נשך, שאף על פי שמחצה מעיסקא הוא מלווה ומחצה פיקדון, [ואם יש הפסד חולקים בו בשווה], מכל מקום ברווחים המקבל נוטל שני שליש, והנותן נוטל שליש, [כי המקבל נוטל יותר מחלקו, כתשלום על מה שעוסק עבור הנותן, שהרי אם לא יקבל על כך תשלום, נמצא עוסק עבורו חנם מחמת שהלווה לו מחצית העיסקא ויש בזה משום ריבית].

ועל פי זה יהיה חילוק בין מקבל שני חבילות של 50 בעסק אחד, למקבלם בשני עסקות, כאשר בחבילה אחת היה הפסד של 5, ובחבילה השניה היה רווח של 15.

שאם הכל עסק אחד, אין כאן הפסד כלל, אלא רווח של 10, המקבל נוטל $6\frac{2}{3}$ והנותן נוטל $3\frac{1}{3}$.

אבל אם יש כאן שני עסקות, בעסק שהיה בו הפסד 5, המקבל מפסיד 2.5 והנותן מפסיד 2.5, ובעסק שהיה בו רווח 15, המקבל נוטל 10, והנותן נוטל 5, נמצא שבסך הכל המקבל הרוויח 7.5, והנותן הרוויח 2.5.

ואם כן **למקבל עדיף להחשיב כל עסק בפני עצמו, ולנותן עדיף להחשיב כל העסקים יחד**.

ואמנם **כשמקבל הכל יחד**, הדין הוא שיחשב הכל כעסק אחד, **ולא יכתבו על כל מחצה שטר אחר**, כדי שלא יפסיד הנותן. **וכשמקבל בשתי פעמים**, הדין הוא שיחשב כל עסק בפני עצמו, **ולא יכתבו הכל בשטר אחד**, כדי שלא יפסיד המקבל.

דף קה

הפסיד ולא הודיע ואחר כך הרוויח

המקבל עיסקא, [כגון שווה 100, ואם כן יש בה לכל אחד 50], **ומתחילה הפסיד**, [כגון הפסיד 30 ושווה 70 ויש לכל אחד 35], **ולא הודיע** זאת **לנותן**, **ולאחר מכן שב והרוויח**, **ומילא את החיסרון** של ההפסד, אינו יכול לומר את ההפסד שהיה נחלוק בשווה, [ובשעת ההפסד נחסר כל אחד 15, ואם כן היה לכל אחד 35], וברווח אטול שני שליש, [ואם כן אטול 20, ויהיה לי 55, ואתה תטול 10, ויהיה לך 45], כי מאחר

שלא הודיע מתחילה על ההפסד, ודאי בוש בדבר, והיה בכוונתו למלא את החיסרון לשניהם, ואם כן **זכה בו הנותן בשווה עם המקבל**.

דיני חזרה בעיסקא

המקבל עיסקא מחבירו לזמן מסוים, רשאי לחזור בו באמצע הזמן, ולחלוק את הרווחים שיש עד אז, ולא ימשיך לטרוח עבור הנותן, כי המקבל אינו אלא כפועל של הנותן, ופועל רשאי לחזור בו אפילו בחצי היום.

והנותן עסקא לחבירו לזמן מסוים, יכול להיות שאינו יכול לחזור בו באמצע הזמן, שהרי מחצית מהעיסקא היא הלוואה, ומלווה אינו יכול לדרוש את מעות ההלוואה קודם זמן הפירעון, וגם מחצית הפיקדון נתן למקבל זכות לעסוק בו, ואינו יכול לחזור בו.

ושנים שקיבלו בשותפות עיסקא מאדם אחר לזמן מסוים, משועבדים זה לזה עד אותו זמן, ואין אחד מהם יכול לומר לחבירו לפני סוף הזמן, אחלוק עמך במה שעשינו עד עתה, ותמשיך לעסוק לבדך. את הרווח לבדו אינו יכול לחלוק, כי הרווח משועבד לקרן למלא הפסדים שיבואו, וכן כל חלק מהקרן משועבד לחבירו למלא הפסדים שיבואו, ואפילו אם הבא לחלוק מתחייב להשתתף עם חבירו בהפסדים שיבואו, חבירו מעכב עליו, כי מזלם של שנים עדיף ממזלו של אחד, ואם כן בחלוקת השותפות יש לו נזק.

פעולות החוכר לשנה הבאה

החוכר שדה מחבירו, [שמתחייב לתת סך מסוים של תבואה, בין יעשה הרבה בין לא יעשה], אף על פי שבעל השדה אינו מפסיד, אם לא יעבוד כראוי, מכל מקום אינו רשאי לעשות מה שיזיק לשדה לשנה הבאה, ולכן מחויב לנכש את התבואה מעשבים רעים שבה, שאם לא יעשה כן, יעלו מהם עשבים רעים לשנה הבאה.

נוסח שטר אריסות

נוסח ארמי: אנא אוקים ואניר ואזרע ואחצוד ואעמר ואדוש ואידרי ואוקים כריא קדמך ותיתי את ותיטול פלגא ואנא בעמלי ובנפקות ידי פלגא.

ופירושו: אני אעמוד ואחרוש ואזרע ואקצור ואעמר ואדוש ואזרה ואעמיד כרי לפניך ותבוא ותיטול מחצה ואני בעמלי ובהוצאות ידי מחצה.

אריס שזרע ולא צמח אלא מעט

האריס שזרע כראוי, ולא עשתה השדה תבואה אלא מעט, אינו חייב להתעסק בתבואה, [לקצור, ולעמר, ולדוש, ולזרות, ולעשות כרי]. ונחלקו חכמים מהו השיעור, שאם עשתה השדה כן, האריס חייב להמשיך ולהתעסק עם מה שצמח, אף על פי שהוא מעט.

לדעת תנא קמא – אם עשתה השדה תבואה שיש בה כדי להעמיד כרי, האריס חייב להמשיך להתעסק בה, שהרי כך הוא מתחייב בשטר האריסות, שיעמיד כרי מהתבואה, וכל שיכול לקיים התחייבותו, אינו רשאי למשוך את ידיו, וכרי זה הוא עריסה של תבואה, שאם יכניסו בה את הרחת, היא תעמוד על ידי העריסה ולא תיפול, [לפירוש רש"י לא די שהרחת עומדת על ידי הכרי, אלא צריך שגם תהא נבלעת בו, אבל אם נראים חודיה, אין זה כרי שהאריס חייב להתעסק בו, ולפירוש ר"ח יתכן שאף זה נחשב לכרי שהאריס חייב להתעסק בו], ושיעור כרי זה, **ללוי** הוא **3 סאים**, **ולדבי רבי ינאי** הוא **סאתים**, והכוונה שיהיו סאתים **אחר שינכו** ממנו **את ההוצאות**.

ולדעת רבי יהודה – אם עשתה השדה זרע כשיעור שיש בו כדי לזורעה שוב בשנה הבאה, האריס חייב להמשיך להתעסק בתבואה, עד שיעמיד ממנה כרי. [בימי רבי יוחנן היו זורעים ארבע סאים בבית כור, ובימי רבי אמי היו זורעים שמונה סאים בבית כור].

פריצי זיתים

פריצי זיתים, הם זיתים רשעים ורעים, שאינם מתבשלים לעולם, ובכלל זה כל שמכניסים מהם 45 מידות של זיתים לבית הבד, ומוציאים מהם מידה אחת של שמן.

לדעת בית שמאי, אף על פי שהם גרועים, תורת אוכל להם, **וטמאים** טומאת אוכלים.

ולדעת בית הלל, מאחר שאינם ראויים לאכילה, **טהורים** הם מטומאת אוכלים.

זב וטהור שעלו באילן שכוחו רע

זב וטהור שעלו באילן שכוחו רע [=שנכפף תחת מי שעולה בו], או שעלו בסוכה [=ענף] שכוחה רע,

מאחר שהם נכפפים תחת העולים, ומכביד העליון על התחתון, הרי זה כאילו נשען העליון על התחתון, ובין נשען טהור על הטמא, ובין נשען טמא על הטהור, **הטהור נטמא**.

ואילן שכוחו רע, הוא אילן שאין בעיקרו לחקוק בו שיעור רובע קב. וסוכה שכוחה רע, היא סוכה שהאוחז בה טומנה בכף ידו [=נחבאת בחזיונה].

כניסה לבית הפרס

בית הפרס הוא מקום שנחרש בו קבר, וחששו חכמים בהולך בו, שמא נוגע או מסיט עצם כשעורה, ולכן טמאו את כל ההולך בו ונוגע בקרקעו.

אבל **מותר לרכוב על גבי מי שמהלך בו**, כי הרוכב אינו נוגע בקרקע, [וכגון שהתחתון גוי, שאינו מקבל טומאה, או ישראל שלבוש כמה בגדים, אבל אם הוא ישראל בלא בגדים, הרוכב עליו טמא, כי כל הנוגע בו בשעה שנוגע בקרקע, הרי זה כנוגע בעצמו בקרקע, מדין טומאה בחיבורים, כלומר שהנוגע בו מחובר בו בשעה שהוא מחובר לטומאה].

וכל זה כשרוכב על גבי מי **שכוחו איתן**, **אבל** אם **רוכב על גבי מי שכוחו רע**, ומחמת כובד הרוכב המהלך מסיט אבנים, הרי זה כמו שהרוכב עצמו מסיט אותם, **וטמא** מחמת היסט אבני בית הפרס הטמאים.

ואדם שכוחו רע הוא אדם שברכיו נוקשות זו לזו מחמת משא הרוכב. ובהמה שכוחה רע היא בהמה שמטילה גללים מחמת משא הרוכב.

להתפלל כשמשא על כתפו

הנושא על כתפו משא **פחות מארבעה קבין**, **רשאי להתפלל** בעוד המשא עליו, משום שאין המשא הזה מונע מלהתכוון.

אבל הנושא משא של ארבעה קבין, מניחו על גבי קרקע, ואחר כך מתפלל.

משא על ראשו יחלוץ תפיליו

הנושא על ראשו משא, חולץ את התפילין **עד שיסיר את המשא**. יש אומרים דווקא משא של ארבעה קבין. ולדעת דבי רבי שילא אפילו משא קל מאוד.

וכשהוא חולץ את התפילין, לא ינהג בהם מנהג בזיון, כגון לקושרם במותניו, אלא יקשרם על זרועו ליד תפילין של יד.

כמה זרעים צריך כדי שיצמח כור

בימי רבי יוחנן היתה הארץ שמינה, וכשהיו זורעים ארבע סאים, היה צומח כור [=**פי 7.5 ממה שהיו זורעים**]. **ולגרסת הגר"א** כשהיו זורעים ארבע קבין, היה צומח כור [=**פי 45** ממה שהיו זורעים].

ובימי רבי אמי כחשה הארץ, ורק כשהיו זורעים שמונה סאים, היה צומח כור [=**פי 3.75 ממה שהיו זורעים**].**ולגרסת הגר"א** כשהיו זורעים שמונה קבין, היה צומח כור [=**פי 22.5** ממה שהיו זורעים].

הרוח שפיזרה את העומרים על הלקט

החטים שנפלו בשדה בשעת הקציר, לקט הם, ושל עניים הם, ואם באה **רוח ופיזרה את העומרים** של בעל הבית **על הלקט**, ואין ידוע מהו הלקט, ומה של בעל הבית, יש לתת לעניים את מה שהיה ראוי להם.

לדברי תנא קמא שולחים בית דין לראות את השדה, **ואומדים כמה לקט ראוי להיות** בה, וכפי שיאמדו יקבלו העניים.

ולדברי רבן שמעון בן גמליאל, אין צריכים לאמוד את השדה, כי כבר **קצבו חכמים**, **שבכל שדה שזורעים בה כור**, **יהיה בה לקט של ארבעה קבין**. והסתפקו בגמרא, אם הכוונה לשדה שזורעים בה כור ביד, או לשדה שזורעים בה כור בעגלה מנוקבת, שממלאים בה זרע, והולכת על ידי השוורים, והזרע נופל מהנקבים, שבמקום מועט זורעים בה כור.

מה נחשב מכת מדינה [שאין לתלות את הנזק במזלו של בעל התבואה]

לדעת רב יהודה, **כשלקו רוב שדות הבקעה** ששדה זו בתוכה, אין תולים את הנזק במזל בעל התבואה שלקה, אלא מכת מדינה גרם. ואפילו היה אדם אחר מעבד שדה זו היה לוקה.

ולדעת עולא, **כשלקו כל השדות הסמוכים לשדה זו עמה**, אין לתלות את הנזק במזל בעל התבואה, אלא מכת מדינה היא.

כמה ספיקות בעניין מכת מדינה [לדעת עולא]

א. נשדף תלם אחד על פני כולה – שלקו כל השדות הסמוכים לה, אבל לא לקו לגמרי, אלא בכל שדה לקתה רק השורה הסמוכה לשדה האמצעי.

ב. נשתייר תלם אחד על פני כולה – שלקו כל השדות הסמוכים לה, אבל לא לקו לגמרי, אלא בכל שדה נשתיירה השורה הסמוכה לשדה האמצעי.

ג. הפסק שדות בור – שלקו כל השדות המעובדות הסמוכות לה סביבותיה, אבל לא היו סמוכות לה ממש, אלא היה ביניהן לזו הפסק שדות שאינן מעובדות.

ד. הפסק שדה אספסתא – שלקו כל השדות התבואה הסמוכות לה סביבותיה, אבל לא היו סמוכות לה ממש, אלא היה ביניהן לזו הפסק שדות שנזרעו לשחת ולא לקו.

ה. הפסק זרע אחר – [אם תאמר שאספסתא אינה נחשבת הפסקה, כי אינה בכלל גזרת פורענות התבואה, עדיין יש להסתפק], כשלקו כל השדות התבואה של אותו זרע הסמוכות לה סביבותיה, אבל לא היו סמוכות לה ממש, אלא היה ביניהן לזו הפסק שדות שנזרעו זרע אחר ולא לקו.

ו. אם זרע אחר נחשב הפסק, עדיין יש להסתפק בהפסק של **חטים בין שעורים** אם נחשב כהפסק זרע אחר, או שנחשבים כזרע אחד לעניין זה.

ז. שינוי הפורענות – שדה זו לקתה בשידפון, והאחרות לקו בירקון, [או להיפך].

דף קו

המקבל שדה מחבירו ולא הצליח לאכול מתבואתה

החוכר שדה מחבירו על מנת לשלם לו סך קבוע בין תעשה הרבה בין תעשה מעט, ולבסוף ארע שלא אכל החוכר תבואת השדה.

אם החוכר לא זרע את השדה כלל – החוכר חייב לשלם לבעל השדה כפי מה שהתחייב לו, אפילו אם היתה מכת מדינה, ולקו שאר השדות, ואינו יכול לומר לו, אנכה מהחכירות, שהרי אם הייתי זורע, גם אני הייתי לוקה, והייתי מנכה לך מהחכירות, [כמבואר בהמשך בדין שדה שלקתה מחמת מכת מדינה], ואם כן גם עתה כשלא זרעתי, יש לי לנכות מהחכירות, כי המחכיר אומר לו, אם היית זורע היה לך נס, ולא היית לוקה, כמו שמצינו שיש בני אדם אשר "לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו". [ועל הדין הזה הקשו בגמרא, ולא תרצו. אולם לא נדחה הדין מחמת הקושיא].

אם החוכר זרע את השדה ולא צמחה התבואה כלל – החוכר חייב לשלם לבעל השדה כפי מה שהתחייב, אפילו אם היתה מכת מדינה, אלא אם כן חזר וזרע כל הימים הראויים לזריעה, ובכל זאת לא צמחה התבואה, [ולכאורה אינו נפטר אלא אם כן היתה מכת מדינה, אבל אם רק הוא לקה, ישלם כי מזלו גרם לכך, ואין למחכיר להפסיד]. בימי זריעת חטים ושיפון נחלקו החכמים, לדעת רבי יהודה - תשרי ומרחשון. ולדעת רבי מאיר - חצי תשרי מרחשון וחצי כסלו. ולדעת רבי שמעון - מרחשון וכסלו. ובימי זריעת שעורים וקטנית נחלקו רש"י ותוס'. רש"י מפרש - עד ראש חודש אדר. ותוס' מפרשים - עד ראש חודש שבט או ה' שבט.

אם החוכר זרע את השדה וצמחה ולאחר מכן לקתה – לדעת הברייתא, החוכר חייב לשלם לבעל השדה כפי מה שהתחייב מתחילה, אפילו אם היתה מכת מדינה. אלא אם כן זרע שוב וצמח ולקה, עד שהוחזק ללקות. לדעת רבי יהודה, הוחזק ללקות בשתי פעמים. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, הוחזק ללקות בשלוש פעמים. **ומדברי שמואל משמע, שאם צמח פעם אחת ולקה מחמת מכת מדינה, אינו מחוייב לזרוע פעם נוספת, ומנכה לו בעל השדה ממה שהתחייב מתחילה לשלם לו על החכירה**, כי כשהנזק בא מחמת מכת מדינה, ולא מחמת החוכר, אין להטיל את כל הנזק על החוכר, והמחכיר משתתף עמו בנזק.

ניכוי דמי החכירות מחמת מכת מדינה – לדעת הברייתא, כשהוחזקה תבואת השדה ללקות מחמת מכת מדינה, ולדעת שמואל, כשלקתה תבואת השדה פעם אחת מחמת מכת מדינה, החוכר מנכה למחכיר מדמי החכירה, כי כשהנזק בא מחמת מכת מדינה, ולא מחמת החוכר, אין להטיל את כל הנזק על החוכר, והמחכיר משתתף עמו בנזק. **אולם יש שני אופנים שאף על פי שלקתה תבואת השדה מחמת מכת מדינה, אינו מנכה לו מהחכירות. א. אם שינה החוכר ממה שאמר לו המחכיר לזרוע**, כגון שאמר לו לזרוע חטים וזרע שעורים, כי המחכיר אומר, אם היית זורע חטים כמו שאמרתי, לא היו לוקים, כי היה

מתקיים בי הפסוק "ותגזר אומר ויקם לך", שהיוצר היה מקבל תפילתי, ואני בקשתי מן השמים בתחילת השנה שיצליחני בחטים ולא בשעורים. **בֵּ. אם לקו גם כל שאר תבואות החוכר שבשאר מקומות**, כי בזה מוכח שמזלו של החוכר גרם לנזק, ולא מכת המדינה. **גֵּ. ולדעת רבי יהודה יש אופן נוסף**, שאף על פי שלקתה השדה מחמת מכת מדינה, החוכר אינו מנכה מהחכירות, **והוא כשהתנאי היה לקבל מעות** או שאר דברים שאינם תבואת השדה עצמה, כי הנזק לא בא אלא על התבואה, ורק החוכר על מנת לתת סך קבוע מהתבואה, מנכה מהחכירות כשהתבואה לוקה מחמת מכת מדינה, [ואמר רבא לית דחש לה לדרבי יהודה].

אולם כשהתבואה לקתה שלא מחמת מכת מדינה, החוכר משלם כל מה שהתנה מתחילה, כי מזלו גרם לנזק ואין למחכיר להפסיד, **ואפילו אם לקו גם כל שאר תבואות המחכיר שבשאר מקומות**, אין תולים את הנזק במזלו של המחכיר, כי מחמת מזלו לא היתה השדה לוקה, שהרי הכתוב אומר "כי נשארנו מעט מהרבה", כלומר אין רגילות שיפסיד אדם כל רכושו, אלא נשאר לו מעט, ואם כן מאחר ששאר תבואותיו נפסדו, זה נותר לו שישלם לו את חכירותו.

שנות תבואה לעניין מכירה בזמן היובל

המוכר את שדהו בזמן שהיובל נוהג, רשאי לגאול אותה מהקונה, כשיעברו שתי שנים שיש בהם תבואה בעולם.

ולפיכך אם היתה שנת שידפון או ירקון או בצורת בכל בעולם, אינה נמנית למניין זה. וכן שנת השמיטה אינה נמנית למניין זה, אף על פי שיש תבואות בחו"ל, כי מאחר שאסור לעבד את השדה במצוות מלכו של עולם, הרי זה כשנה שאינה שנת תבואה.

ורק שנים שמותר לעבד בהם את השדה, ויש תבואה בעולם, [אפילו אם בשדה זו לקתה התבואה], יש להחשיב למניין השנים, שנאמר "במניין שני תבואות ימכר לך", כלומר שנים שיש בהם תבואה בעולם.

גירעון פדיון שדה מהקדש

המקדיש את שדהו בשעה שהיובל נוהג לפדותו, אם פודה בתחילת היובל, נותן 50 שקל כסף, ואם בא לפדות לאחר מכן, מגרע מהתשלום הזה שקל ופונדיון כנגד כל שנה שעברה מתחילת היובל, ואפילו אם היו ביניהן שנים של שידפון או ירקון או בצורת בכל העולם, או שהיו ביניהן שנות שמיטה, כי יש לו הנאה מהשדה גם בשנים הללו, שיכול לשטוח בה פירות.

הזמן שכימה עומדת באמצע הרקיע על ראש האריסים בחזרתם מהשדות

גלגל הרקיע עגול הוא, חציו למעלה מן הארץ, וחציו למטה מן הארץ, וחלוק הוא לשנים עשר חלקים הנקראים מזלות. בכל זמן מחציתם למטה מהארץ, ומחציתם למעלה מהארץ, וכשעולה מזל נוסף מצד מזרח, שוקע מזל אחר כנגדו מצד מערב. כל מזל שוהה שתי שעות בעלייתו, ושתי שעות בשקיעתו. ובכל ראש חודש מזל אחר מתחיל לעלות בעלות השחר. [בניסן טלה. באייר שור. בסיון תאומים. בתמוז סרטן. באב אריה. באלול בתולה. בתשרי מאזנים. בחשון עקרב. בכסלו קשת. בטבת גדי. בשבט דלי. ובאדר דגים].

רש"י מפרש, שכימה נמצאת בסוף מזל טלה, והאריסים חוזרים מהשדות בסוף שעה עשירית מעלות השחר, ואם כן **בראש חודש אדר** נמצא כימה באמצע הרקיע על ראשם בשובם מהשדות, כי בחודש אדר בשעתים הראשונות של תחילת היום עולה מזל דגים, ובשעתים שלאחר מכן [3-4] עולה מזל טלה, ולאחר שש שעות נוספות נמצא סוף מזל טלה באמצע הרקיע.

שעה 10 בחודש אדר ושעה 12 בחודש שבט

ותוס' מפרשים, שאמנם כימה נמצאת סמוך לסוף מזל טלה, אבל האריסים חוזרים מהשדות בסוף היום, כלומר בסוף שתים עשרה שעות מעלות השחר, ואם כן כימה נמצאת באמצע הרקיע על ראשם בשובם מהשדות, חודש אחד יותר מוקדם, כלומר **בראש חודש שבט**, כי בחודש שבט בשעתים ראשונות של תחילת היום עולה מזל דלי, ובשעתים שלאחר מכן [3-4] עולה מזל דגים, ובשעתים שלאחר מכן [5-6] עולה מזל טלה, ולאחר שש שעות נוספות נמצא סוף מזל טלה באמצע הרקיע.

תשלום החכירה

החוכר שדה מחבירו, על מנת לתת לו מהתבואה

עשרה כור חטים, נותן לו עשרה כור חטים שגדלו בה, **בין** היו **רעים**, **בין** היו **יפים**, [והמחכיר אינו יכול לומר הבא אחרים טובים מהם, והחוכר אינו יוכל לומר אתן אחרים גרועים מהם], כי יש למחכיר לקבל חטים כמו שיש לחוכר מחכירותו.

ומכל מקום, רק אם לקו החטים בעודם צריכים לשדה, רשאי לשלם אותם למחכיר, אבל **לקו בביתו של החוכר**, **לאחר שנגמרו כראוי**, **אינו יכול לתת אותם למחכיר**.

וכל זה כשחכר את השדה כדי לעשות בה מהמין שהתחייב לשלם, אבל **חכרה לאספסתא**, **על מנת לשלם חטים**, ועשתה אספסתא טובה, ולאחר מכן **זרעה חטים** לתשלום חכירותו, **והיו רעים**, **אינו משלם אותם**, אלא משלם חטים אחרים טובים.

והתוס׳ כתבו, שכן הדין גם אם לא זרעה אספסתא כלל, כי המחכיר אומר לו, אם היית זורע אספסתא, היתה עושה כראוי, ומאחר שחכרת לשם דבר שהשדה עושה כראוי, אין לי לקבל חטים רעות.

המקבל שדה לגדל בה דבר מסוים וגידל בה דבר אחר

החוכר שדה לגדל בה דבר מסוים, **אסור** לו **לגדל** בה **דבר אחר**, **שמכחיש את הקרקע יותר**. [חטים מכחישות יותר משעורים. וקטנית מכחישה יותר מתבואה].

ואיסור זה לא נאמר אלא **בארץ ישראל**, שהיא מקום הרים, ויש לחוש לכחישות הארץ, אבל בבבל שהיא מצולה, וטבועה בביצות מים, אין לחוש לכחישות הארץ, ומותר לשנות אף לדבר שמכחיש את הארץ יותר. ורבי שמעון אוסר, מהטעם שיתבאר בעזה״י בהמשך.

וכמו כן לפירוש רש״י, אף בארץ ישראל לא נאמר האיסור הזה, אלא **בחכירה**, שאין לבעל השדה רווח מהשינוי, כי לא יקבל אלא מה שהתנה עם החוכר מראש. **אבל לאריס מותר** לגדל דבר משובח ממה שקיבל עליו לגדל, אף על פי שמכחיש את הארץ יותר, כי בעל השדה חולק עם האריס במה שמגדל, ורוצה להרוויח, אף על פי שארצו מכחישה בכך.

ולדברי תנא קמא, כל זה כשבא לשנות, ולגדל דבר המכחיש את הארץ יותר, אבל **מותר לחוכר לשנות**, **ולגדל בקרקע דבר המכחישה פחות** ממה שקיבל לגדל, כי בעל השדה אינו נפסד בכך. [ולכאורה דווקא בחכירה הדבר מותר, אבל אריס אינו רשאי לגדל דבר השווה פחות ממה שקיבל עליו לגדל, כי התחייב לחלוק עם בעל השדה בדבר השווה יותר, ובעל השדה אינו מתרצה לקבל פחות, אף על פי שמכחיש את ארצו פחות].

ולדברי רבן שמעון בן גמליאל, **אסור** לחוכר לשנות ולגדל דבר אחר ממה שקיבל, אפילו אם בא לשנות לדבר המכחיש את הארץ פחות. ולא משום שאסור לאדם לדבר כזב, כי אם בעל השדה אינו מפסיד מהשינוי, אין בזה קפידה. וטעם האיסור, **כי פעמים בעל השדה נפסד**, **גם כשזורעים דבר המכחיש את הארץ פחות**. **רש״י מפרש**, שכל ארץ שאין זורעים אותה בכל שנה באופן שווה, מתקלקלת, ולכן **אם ישנה מהרגילות הוא מקלקל**. **והתוס׳ פירשו**, שאדרבה תקנת הקרקע היא שיזרעו אותה בכל שנה באופן שונה, ומהטעם הזה אין לחוכר לשנות, אפילו לדבר שמכחיש את הארץ פחות, כי יתכן שבשנה הקודמת נזרעה כך, **ואם יזרענה שנית כבשנה שעברה**, **הוא מקלקל** את הארץ.

דף קז

עקירת תחלי מערוגת פשתן של חבירו

תחלי [=שחליים] הגדלים בתוך ערוגה של פשתן, מכחישים את הפשתן, ולכן מותר לכל אדם לבוא ולעקור אותם משם, **ואין בזה משום גזל**, כי בעקירתו הוא משביח את הבעלים בפשתן, יותר ממה שמפסיד אותם את התחלי.

ולא נאמר היתר זה אלא בהתקיים שני תנאים. א. **כשלא נגמר גידולם**, ועודם יונקים מהקרקע. ב. כשהם גדלים **בתוך ערוגת הפשתן**. אבל אם נגמר גידולם, או שגדלים בין הערוגות, אינם מכחישים את הפשתן, והבא ונוטלם עובר בגזל.

ודווקא בתחלי ושאר דברים הראויים למאכל אדם, הבא ונוטלם עובר בגזל. אבל עשבים שאינם ראויים אלא לבהמה, מותר לכל אדם לקחתם בכל מקום, שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ.

אילן הנטוע על המיצר

[=גבול] **שבין שתי שדות**

לפי פירוש רש״י [כפי שהבינו התוס׳], **דעת רב**, **שהכל הולך אחר מקום השורשים**, **אפילו כל האילן עומד בשדה אחת**, **והשורשים בשדה**

אחרת, הפירות לבעל השדה שאצלו השורשים. וכשהשורשים נוטים לשתי השדות בשווה, בעלי שתי השדות חולקים את הפירות בשווה, אפילו אם רוב הפירות נוטות לשדה אחת. **ולדעת שמואל**, אף כשהשורשים נוטים לשדה אחת, בעלי שתי השדות **חולקים** את הפירות בשווה.

ולפי פירוש התוס׳, כשכל גוף האילן בשדה אחת, הכל מודים ש**כל הפירות לבעל אותה שדה**, **אפילו אם כל השורשים נוטים לשדה אחרת**. [והפירות נחשבים באופן מחלט לבעל השדה שהאילן עומד בה, ומביא מהם ביכורים, וקורא פרשת ביכורים, אף על פי שרק המביא ביכורים מפירותיו רשאי לקרוא]. ורק **כשהאילן עומד על המיצר ממש**, **הולכים אחר השורשים**. **וכש**האילן עומד על המיצר ממש, **והשורשים נוטים לשתי השדות בשווה**, **לדעת רב הולכים אחר הענפים**, ומי שהענפים נוטים לתוך שדהו, הוא נוטל את הפירות, **ולדעת שמואל** אין הולכים אחר הענפים, ומאחר שהשורשים נוטים לשתי השדות בשווה, **חולקים** ביניהם את הפירות.

״ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה
ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך״

דרשת רב:

ברוך אתה בעיר – **שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת**. ולדעת רבי יוחנן אין בזה ברכה, כי אדרבה ההולך לבית כנסת רחוק, מרבה לו שכר פסיעות.

וברוך אתה בשדה – **שיהיו נכסיך קרובים לעיר**, ולא יהא טורח להכניס פירות משדות הרחוקים לביתו. ומכל מקום אין ברכה בנכסים קרובים, אלא כשהם **מוקפים חומה או גדר**, אבל אם הם פרוצים, והכל יכולים לראות מה יש בהם, הרי הוא ניזוק בעין הרע, ואין לקנות נכסים כאלו.

ברוך אתה בבואך – **שלא תמצא** את **אשתך** [נדה או] **ספק נדה**, **בשעה שאתה בא מן הדרך**.

וברוך אתה בצאתך – **שיהיו צאצאי מעיך כמותך**, [לכאורה אין זו ברכה אלא למי שהוא עצמו אדם כשר].

דרשת רבי יוחנן:

ברוך אתה בעיר – **שיהא בית הכסא סמוך לשולחנך**, ולא תצטרך להרחיק לשדות לעשות צרכיך, וגם בנקל תוכל לבדוק עצמך לפני אכילה, ולאחר אכילה, [שהנצרך לנקביו ואוכל, דומה לתנור שהסיקוהו על גבי אפרו, ואחר האכילה המאכל דוחק, ומוציא המעוכל, ואם היה צריך להרחיק, פעמים שהעמוד חוזר ובא לידי הדרוקן].

וברוך אתה בשדה – **שיהיו נכסיך קרובים לעיר**, שליש בתבואה, שליש בזיתים, ושליש בגפנים, שאם ילקה אחד המינים, יוותרו לו המינים האחרים.

ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך – שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם, מה **ביאתך** לעולם **בלא חטא**, אף **יציאתך** מן העולם **בלא חטא**.

״והסיר ה׳ ממך כל חולי״
[דבר שכל החלאים תלויים בו]

לדעת רב – כל החלאים באים מחמת **עין רעה**. שרב הלך לבית הקברות, ולחש על הקברים להבין ממה מתו, ואמר שתשעים ותשעה מתו בעין רעה קודם זמנם, ואחד בדרך ארץ בזמנו.

ולדעת שמואל – כל החלאים והמיתות באים מחמת **הרוח**, ואף ההרוגים בחרב, אם לא הרוח שנכנסת בהם, היו מרפאים אותם ונצלים.

לדעת רבי חנינא – כל החלאים באים על ידי **רוחות קרות** בלבד, ולא על ידי כל רוח. [כן פירש רש״י, ולפירושו ״צינים פחים״, הכוונה לצינה נופחת, כלומר רוח קרה. אולם התוס׳ פירשו, שלדעת רבי חנינא כל החלאים באים על ידי **קור וחום** ולא על ידי רוח, ולפירושם ״צינים פחים״ הם קור וחום].

לדעת רבי יוסי ברבי חנינא – כל החלאים באים, על ידי **ריבוי צואת החוטם וצואת האוזן**.

לדעת רבי אלעזר – מחלת **המרה** מחלה כל גופו של אדם, שהמרירות שבה גדולה ונובעת ומתפשטת בגידים ובעצמות, ושמונים ושלושה מיני חלאים תלויים בה [כמניין מחל״ה], וכולם בטלים על ידי פת שחרית במלח, וקיתון [של יין או קיתון] של מים [למי שאין לו יין].

שלוש עשרה דברים נאמרו בפת שחרית

א. מצלת מן החמה.

ב. מצלת מן הצינה.

ג. מצלת מן הזיקין [=רוחות].

ד. מצלת מן המזיקין.

ה. מחכימת פתי, [שדעתו מיושבת עליו, לפי שאינו מצטער בעינוי]

ו. זוכה בדין, [שדעתו מיושבת להטעים דבריו בבית דין]

ז. זוכה ללמוד.

ח. זוכה ללמד.

ט. דבריו נשמעים.

י. תלמודו מתקיים בידו.

יא. אין בשרו מעלה הבל [=זיעה וזוהם].

יב. נזקק לאשתו, ואינו מתאוה לאשה אחרת, [שאם בעל הרהורים הוא, מתוך שלבו טוב בבקר אחר שאכל קצת, תובע לאשתו, ובצאתו לשוק אינו מתאוה לנשים שרואה].

יג. הורגת כינה [=תולעים] שבבני מעים.

ויש אומרים אף מוציא את הקנאה והתגר, ומכניס את האהבה, [שכשלבו טוב עליו אינו נוח לכעוס].

לדעת רבא בר מרי, מעלות פת שחרית למדים מהכתוב, "לא ירעבו ולא יצמאו", [אלא יאכלו, ואז] "ולא יכם שרב ושמש".

ולדעת רבא, מעלות פת שחרית נלמדים מהכתוב, "ועבדתם את ה' אלקיכם" [בקריאת שמע ותפילה, ואחר התפילה] "וברך את לחמך ואת מימיך", [שתאכל פת במלח וקיתון של מים שחרית, ומכאן ואילך] "והסירותי מחלה מקרבך".

מדיני מדידת הקרקעות

משוחאה הוא מודד קרקעות [בשכר], לקונים ולמוכרים, ולאחים ולשותפים הבאים לחלוק. ואלו מקצת דיני המדידה.

א. **מדידת קרקע הראויה לזריעה, אין לזלזל בה כלל**, כי מעט קרקע ראוי לזרוע כרכום של גינה, והמזלזל במדידה, עלול להפסיד מעט קרקע ממי שזכאי לקבלה.

ב. **מדידת ארבע אמות דאניגרא** [=אמת המים שחפרו מהנהר הגדול אל השדות על פני כל הבקעה]. יש מפרשים שבעלי כל השדות מניחים מלזרוע את אגפיה רוחב ארבע אמות, כדי שלא תתקלקל שפתה. א"נ כדי שיהיה מקום לעמוד ולמלא ממנה מים. ויש מפרשים שהאמה יחד עם אגפיה רוחב ארבע אמות, אמת המים עצמה רוחבה שתי אמות, ומכל צד אמה נוספת לאגפיה:

לפירוש רש"י – אין לדקדק במדידת ארבע אמות אלו להרחיבן, כי כשלא יהיו בהם ארבע אמות מלאות, אין כאן נזק אלא לבעלי השדות, ולא לכל באי העולם, ומאחר שידוע למי הוא מזיק, יש בידם למחול ומוחלים על כך.

ולפירוש התוס' – יש למדוד ארבע אמות אלו באמות שוחקות, ולא מצומצמות, כדי שהדולים מים מהאמה יוכלו לעמוד שם ברווח, ולא יפלו.

ג. **מדידת שפת הנהר**, [שהיו מושכי ספינות הולכים על שפת הנהר, ומושכים את הספינות שבנהר, והיו צריכים להניח על שפת הנהר משני עבריו מקום הראוי להילוכם, כשהם מושכים את הספינות, ומטים עצמם לצד היבשה, שלא יפלו למים], ומדידה זו אין לעשות בחבל המדידה, אלא **באומד הדעת**, באופן **שיהא ניכר לעינים, שהניח אמות שלימות ורחבות**.

"התקוששו וקושו"

אמר ריש לקיש, קשוט עצמך, ואחר כך קשוט אחרים.

קציצת יערו של רבה בר רב הונא

מה שאמרו שצריכים להניח מקום להילוך מושכי הספינות משני עברי הנהר, אין זה אלא כשאפשר להניח מקום להילוכם לכל ארכו, אבל מי שבמשך הנהר שלפני ארצו ולאחר ארצו אין אפשרות להניח מקום למושכי הספינות, גם הוא אינו צריך להניח להם מקום, וילכו מושכי הספינות מעברו השני של הנהר.

ומחמת הדין הזה לא קצץ רבה בר רב הונא את יערו שעל שפת הנהר, כי במשך הנהר שלפניו ושלאחריו היה יערו של פחת הפרסים פרזק, ולא היו יכולים לקצוץ את יערותיו.

וכשעבר שם בספינה רבה בר רב נחמן, וראה שלא קצץ רבה בר רב הונא את יערו, ולא ידע שבהיתר עשה, קרא עליו את הפסוק, "ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה", ואמר שיקצצו את היער.

וכשבא רבה בר רב הונא וראה שקצצו את יערו, אמר "מי שקצצו יקצצו ענפיו" [=ימותו בניו], ונתקיימה קללתו, וכל שנותיו של רבה בר רב הונא לא התקיים זרעו של רבה בר רב נחמן.

דף קח

הכל לאגלי גפא [=שערי סתימת העיר]

הכל מסייעים לגדור חומת העיר, ולהעמיד שעריה, שלא יכנס צבא שונאים לעיר, **ואפילו מהיתומים** גובים לצורך זה.

אבל רבנן אינם חייבים לסייע לכך, כי הם אינם צריכים שמירה, שתורתם משמרתם, כמו שנאמר "בשכבך תשמר עליך".

הכל לכריא דפתיא

[=כריית מעיין או בור לשתיית מים]

הכל מסייעים בכרייה, משום שהכל צריכים למים, ובזה אם הדבר נעשה על ידי פועלים, ומהתושבים גובים ממון לשלם לפועלים, **אפילו מרבנן** גובים, כי גם הם צריכים מים.

אבל אם התושבים עצמם כורים את הבור, אין רבנן כורים איתם, כי גנאי לרבנן לצאת ולחפור.

לכריא דנהרא תתאי מסייעי עילאי

נהר הזורם לאורך השדות והעלה שרטון, כל מי שהשרטון מעכב את המים מלבוא לשדהו חייב להשתתף בניקויו, [ובכלל זה מי שהשרטון בצד שדהו, וכל אלו ששדותיהם בהמשך הנהר].

אבל מי שהשרטון אינו מעכב את המים מלבוא לשדהו, פטור מלהשתתף בניקוי הנהר, [ובכלל זה כל מי ששדהו בצד חלק הנהר המוקדם לשרטון].

וחילופא במיא דמטרא

עיר שהמים קשים לה, ועושים להם חריץ במורד להוליכם חוץ לעיר, ונסתם החריץ. כל מי שהסתימה מעכבת את המים מלצאת ממקומו, חייב להשתתף בניקוי החריץ. ובכלל זה מי שהסתימה בצד מקומו, וכל אלו שנמצאים מעל מקום הסתימה.

אבל מי שהסתימה אינה מעכבת את המים מלצאת ממקומו, פטור מלהשתתף בניקוי החריץ. ובכלל זה כל מי שנמצא תחת מקום החריץ.

דין מחזיק ברקתא דנהרא [=שפת הנהר]

בשני הפרסיים היה הקרקע מופקר לכל הקודם להחזיק בו ולפרוע מס המלך.

- אם **בא אחד והחזיק בשפת הנהר**, **מקום שהספינות עולות לנמל**, וצריך מקום פנוי לפריקת משאות וטעינתם, וזה החזיק שם בניין או לחרוש ולזרוע, **חצוף הוא**, שמקלקל מקום הרבים, **אבל אין מסלקים אותו משם**.

- **ומאז שהפרסים החלו לכתוב למחזיק שדה על שפת הנהר**, **שהוא קנוי לו עד תוך הנהר מלא צואר הסוס**, **מסלקים את המחזיק** בשפת הנהר:

לפירוש רש"י – דרך **המחזיקים** בשדות שעל שפת הנהר, שלא היו משתמשים בהם עד מקום תשמיש פריקת הספינות, אלא **גודרים גדר בריחוק מהנהר**, **ומניחים לרבים להשתמש בנהר**, **ואם בא אחר והחזיק בשפת הנהר**, **מסלקים אותו**, כי שפת הנהר קנויה לזה שגדר את הגדר כפי שכתבו לו הפרסים.

ולפירוש התוס' – **הבא להחזיק** שדה שעל שפת הנהר, **אפילו אינו רוצה להשתמש במקום תשמיש פריקת הספינות**, **מסלקים אותו**, **כי יש לחוש שיבוא להשתמש** במקום פריקת הספינות, משום שהפרסים כותבים לו שגם אותו מקום קנוי לו.

החזיק בשדה על מנת לפרוע מס המלך ובאו אחרים לעכב עליו כי השדה הזו טובה להם

לדעת רב יהודה – אם **החזיק בשדה שבין שתי שדות של שותפים**, **חצוף** הוא, שמונע מהם שדה המחברת את שני החלקים שלהם, **אבל אין מסלקים** אותו, **וכל שכן** כ**שבעל השדה הסמוך** [=בר מצרא] רוצה שיהיו לו שתי שדות זו בצד זו, ובא לסלקו, ש**אין מסלקים** אותו.

ולדעת רב נחמן – אם **החזיק בשדה שבין שתי שדות של שותפים**, **מסלקים אותו**, **אבל** כש**בעל השדה הסמוך** [=בר מצרא] רוצה שיהיו לו שתי שדות זו בצד זו, ובא לסלקו, **אין מסלקים** אותו.

ולדעת נהרדעי – **אף בעל השדה הסמוך** [=בר מצרא] **מסלק** את הבא להחזיק בשדה זו, משום שנאמר "ועשית הישר והטוב", כלומר מאחר שהמחזיק אינו נחסר אם ילך למקום אחר, אין לו להחזיק דווקא בשדה זו, שראויה יותר לבעל השדה שבמצריה.

מפירוש רש"י משמע, **שרב נחמן ונהרדעי נחלקו האם תקנו חכמים דינא דבר מצרא**, שלדעת רב נחמן אין עדיפות לבעל המיצר בקניין השדה הסמוכה לשדהו, ולדעת נהרדעי יש עדיפות לבעל המיצר בקניין

השדה הסמוכה לשדהו. **אולם התוס' כתבו, שהכל מודים לעניין מכר**, שבעל השדה הסמוכה קודם לכל אדם, ואין עליו טענה למה לא הקדמת את הקונה הרחוק, כי אומר לא ידעתי שהשדה עומדת למכירה, ועתה שנודע לי שמכרה לאחר אני מסלק אותו ממנה, **ולא נחלקו אלא במחזיק שדה בימי הפרסים, שכל אחד יכול להחזיק בה**, שבזה דעת רב נחמן שאינו יכול לסלק את המחזיק, כי אם היה רוצה בה, היה יכול להחזיק בה לפני המחזיק.

דינא דבר מצרא

הבא לקנות שדה מחבירו, אם אחד מבעלי השדות שבמצריה של השדה הנמכרת רוצה לקנותה, הרי הוא מסלק את הקונה, כי אומר לו, "ועשית הישר והטוב", לך קנה שדה במקום אחר, שהרי אין משנה לך היכן תקנה, ואל תפסיד אותי ששדה זו טובה לי משאר שדות, שעל ידי שיהיו שדותיי סמוכות זו לזו, אוכל לחרוש אותם יחד.

ואם בא הקונה וביקש מבעל המיצר רשות קודם שקנה:

לדעת רבינא – אם בעל המיצר אמר לו, לך קנה, שוב אינו יכול לסלקו.

ולדעת נהרדעי [שהלכה כמותם] – **אפילו אם אמר לו בעל המיצר, לך קנה, רשאי לסלקו**, כי אומר שלא התכוון לוותר על זכותו, ולא הרשה לקונה לקנות, אלא כדי שכך המוכר ימכור במחיר האמיתי, שאילו היה בא לקנות בעצמו מהמוכר, היה מפקיע את המחיר, כי יודע שחפץ בה מאד, ומאחר שהמוכר מכר לקונה במחיר מלא, בעל המיצר מסלקו, ומשלם לו כפי מה שהוא שילם לבעל המיצר, שאנו מחשיבים את הקונה כאילו קנה בשליחות בעל המיצר, [אלא אם כן מכר לו המוכר במחיר מוזל, שלא היה מוזיל לאחרים, שאז אין לבעל המיצר להרוויח זאת, והוא ישלם לקונה כפי המחיר האמיתי, וישאר ההפרש ביד הקונה]. **ורק אם בעל המיצר הקנה לקונה את זכותו לקנות ראשון, שוב אינו יכול לסלקו**.

המוכר חלקת אדמה באמצע שדהו

אם אותה חלקה ראויה להימכר בפני עצמה, [כגון ששונה משאר הקרקע בטיבה], **בעלי שדות שעל מיצר השדה אינם מעכבים על הקונה**, כי הקרקע שהוא קונה אינה עומדת על גבולם.

אולם אם אותה חלקת אדמה אינה ראויה להימכר בפני עצמה, ניכר שאינו מוכר אותה לקונה, אלא כדי שעל ידי שיקנה אותה, יחשב לבעל מיצר כל השדה שסביבה, ומעתה יוכל לקנותה בלא שיעכבו עליו בעלי השדות שסביבה, ומאחר שאין הדבר אלא הערמה, יכולים **בעלי השדות שסביבה** לעכב על הקונה, **ומסלקים אותו מיד ממה שקנה באמצע השדה**.

דברים שלא נאמר בהם דינא דבר מצרא

א. מתנה אין בה דינא דבר מצרא, כי אין להכריח את בעל השדה לתת מתנות לשכניו, אלא למי שהוא רוצה, אולם אם כתב אחריות על המתנה, ודאי מכר הוא, ולא מתנה, ויש בזה דינא דבר מצרא.

ב. מוכר כל נכסיו, אין בו דינא דבר מצרא, שלא תקנו חכמים ללוקח להסתלק מהמקח, לעשות הטוב לבעל המיצר, אלא כשהמוכר עצמו אינו נפסד בזה, כי מה אכפת לו אם מוכר לזה, או לשכנו, אבל כשיש בזה רעה למוכר עצמו, לא תקנו דינא דבר מצרא, וכשרוצה למכור כל נכסיו, ומוצא להם קונה, אם לא יוכל למכור לו את השדה הזו עם שאר נכסיו, ימשוך הקונה את ידו בשביל זו אף משאר הנכסים, ויש בזה רע לבעל השדה, שרצה למכור כל נכסיו, ולא יוכל למכור אלא את השדה הזו בלבד.

ג. מוכר לבעלים הראשונים, אין בו דינא דבר מצרא, [יתכן שהטעם לזה, כי הקרקע הזו חביבה להם, וטוב וישר הוא למכור להם].

ד. קונה מגוי אין בו דינא דבר מצרא, כי אם יאמר לו בעל המיצר, עשה הטוב והישר, ואל תקנה את זו שלידי, אלא קנה במקום אחר, יאמר לו הקונה, אדרבה טוב וישר לקנות אותה שלידך, ולסלק מעליך שכן גוי.

ה. מוכר לגוי אין בו דינא דבר מצרא, שהגוי אינו מצווה "ועשית הישר והטוב", ואם כן בעל המיצר אינו יכול לסלקו בטענה שיעשה הטוב והישר, ויקנה שדה במקום אחר, ולא את זו שלידו. [ומכל מקום מנדים את המוכר הזה שמכר לגוי, אם היה יכול למכור לישראל באותם דמים, עד שיקבל עליו את כל הנזקים שיבואו לבעלי המיצר, מחמת הגוי שהביא לשכנותם].

ו. משכנתא אין בה דינא דבר מצרא, שזה שהשדה ממושכנת לו, נחשב מצרן יותר מכולם, שהרי כל

השדה תחת ידו.

ז-ח. **מוכר רחוק לקנות קרוב, או מוכר רע לקנות יפה**, אין בו דינא דבר מצרא, לפי שאין לנו להפסיד למוכר, כדי שיהיה טוב וישר למצרן, ואם נעכב על המוכר, שמא בתוך כך תימכר זו שרוצה לקנות.

ט. **מוכר כדי שיוכל לשלם כרגא** [=כסף גולגולת] **מזוני** [=מזון האשה והבנות] **וקבורה**, אין בו דינא דבר מצרא, שאין לעכב את המכירה שלצורך הדברים הללו, שלא יכעס שוטר המלך, ולא יחסרו המזונות, ולא תתעכב קבורת המת, [ואפילו לוו וקברו, שאין הקבורה מתעכבת, אין לעכב תשלום חוב הקבורה].

י. **מוכר לאשה או ליתומים**, אין בו דינא דבר מצרא, משום שאין דרכם של אשה ויתומים לחפש לקנות קרקעות, וכשמבקשים ממישהו למכור להם, אין זה טוב וישר לומר להם, לכו קנו אחר, והניחו זה לבעל המיצר.

יא. **מוכר לשותף** אין בו דינא דבר מצרא, שכששותף מוכר לחבירו חלקו בשדה שהם שותפים בה, אין לומר שאינו אלא כשאר מצרנים, ואם בא מצרן אחר עמו, יחלקו את החלק העומד להימכר, כדין שני מצרנים שבאו יחד, כי מאחר שאין חלקו של השותף מבורר, הריהו כשכן בכל הקרקע, וקודם לשאר שכנים.

יב. **זוזי טבי וזוזי תקולי**, אין בו דינא דבר מצרא, שאם המצרן מביא זוזים שמשקלם טוב יותר, והלוקח שאינו מצרן מביא זוזים טובים וחריפים יותר, [או להיפך], המוכר רשאי למכור לזה שאינו מצרן, כי יאמר זוזיו עדיפים לי, [וכל שכן אם זה שאינו מצרן רוצה לשלם יותר שרשאי למכור לו].

יג. **זוזי ציירי וזוזי שרי**, אין בו דינא דבר מצרא, [לוקח ומצרן ששלחו מעותיהם, של מצרן צרורים וחתומים, וזה ירא להתירם, שלא יאמר יותר היו, ושל לוקח מותרים, רשאי למכור לזה ששלח זוזים מותרים, כי רוצה להשתמש בהם, ולא להמתין עד שיבוא המצרן ויתיר את צרורו].

יד. **כשהמצרן חפץ בקרקע לזריעה, ואחר רוצה לבנות עליה בית**, רשאי למכור לאחר, כי ישוב בתים עדיף הוא לבית דין, ולא תקנו בזה דינא דבר מצרא לטובת המצרן.

טו. אם יש **הפסק משוניתא** [=סלע] בין השדות, ואי אפשר לחרוש אותם יחד, אין בזה דינא דבר מצרא, כי אין לבעל המיצר טובה בשדה זו יותר משדות אחרים, שהרי בין כך לא יוכל לחרוש אותה עם שדהו.

כשהמצרן רוצה לקנות ואין לו כסף תחת ידו

כש**אומר** שאין לו כסף, אבל **ילך לטרוח ולהביא, אין ממתינים** לו, ומותר למכור לאחרים.

וכש**אומר** שיש לו כסף במקום אחר, **והולך להביאו, אם אומדים** אותו **שאפשר לו לקיים** דבריו, **ממתינים** לו, **ואם לאו, אין ממתינים** לו, ומותר למכור לאחר.

דיני קדימה

שיטת רש"י, שמי שיש לו שדה למכור, ובאו שנים שאינם מצרנים של אותה שדה, דרך ישר וטוב להקדים אחד מהם לפי הסדר הבא:

א. תלמיד חכם.

ב. שכיני עיר [=שדרים עמו בעיר].

ג. שכיני שדה [=שיש להם שדות סמוך לשדה אחרת שלו, אבל אינם מצרנים של השדה הנמכרת].

ד. קרוב.

והתוס' פירשו, שהקדמה זו נאמרה לעניין דיני בר מצרא, ושכיני עיר ושכיני שדה שניהם סמוכים לשדה שלו, אלא שהאחד סמוך לה מהצד הקרוב לעיר, והאחר סמוך לה מהצד הרחוק מהעיר, ויש להקדים את בעל המיצר שסמוך לעיר.

זה בר מצרא וזה לא

יש אופנים שאחד נחשב בר מצרא לחבירו, וקודם לשאר בני אדם לקנות ממנו, וחבירו אינו נחשב בר מצרא, ואינו קודם לשאר בני אדם לקנות ממנו:

א. **ארעא דחד ובית דחד** – בעל הקרקע קודם לכל אדם, לקנות את הבית של חבירו שעל קרקעו, [והתוס' פירשו שקדימה זו היא לעניין קניית אבני הבית, שטוב למכור לבעל הקרקע, ולא יקנה במקום אחר ויטרח להביאם אליו], ובעל הבית אינו קודם לכל אדם לקנות את הקרקע שעליה עומד הבית, כי אינו נחשב למצרן, משום שכשיגיעו שני הבית לתומם, עומד להסתלק מכאן.

ב. ארעא דחד ודקלי דחד [שבעל הקרקע מכר לו דקלים בשדהו להניחם שם זמן מסוים או עד שיבשו] – הדין כנ"ל מהטעם הנ"ל.

ארבעה בני מצרא

אם האחד הקדים את חבריו, זכה בכל השדה. ואם באו כולם יחד, חולקים את השדה לארבעה חלקים, כשכל אחד מקבל את כל המיצר הסמוך לו.

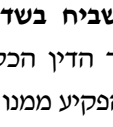

דף קט

כחש הארץ על ידי פשתן

זרע פשתן מכחיש בארץ הרבה, ואינה חוזרת ליושנה עד 7 שנים.

זמן גדילת קורות שקמה

אילן שקמה קוצצים ממנו ענפים לקורות הבניין, וכל ענף גדל 7 שנים עד שהוא ראוי לשמש לקורה.

זריעת פשתן וקציצת קורות שקמה באריסות וחכירה

אריס החולק עם בעל הקרקע בתבואה, **רשאי** לגדל בשדה כל דבר, אף על פי שבכך מחליש את הקרקע לשנים הבאות.

אבל **החוכר** קרקע, שנוטל את כל התבואה לעצמו, **אינו רשאי** לגדל בה אלא דברים שלא יחלישו אותה אחר זמן חכירותו. ולכן אין לו לגדל פשתן, אלא אם כן ישהה בחכירותו 7 שנים אחרי שזרע את הפשתן. וכן לא יקצוץ קורות מהשקמה שבשדה, **אלא אם כן ישהה בחכירותו 7 שנים** אחר הקציצה.

אמנם **לדעת אביי**, רק לקצוץ את השקמה אסור לו, אבל כל **מה שהשביחה השקמה בזמן החכירה, שלו הוא**, ובעל השדה משלם לו את השבח הזה.

ולדעת רבא, מאחר שאין לו לקצוץ את הקורות, אין לו שום חלק בהם, ואף **לא** מה שהשביחו בזמן החכירה.

שבח שהכל מודים שמשלמים עליו

- **החוכר שדה מחבירו לזמן מסוים, ובהגיע זמנו לצאת היו בה ירקות**, שאינו יכול לעקרם, [כגון שיום השוק רחוק, ואי אפשר לקיימם עד יום השוק אלא כשיהיו בקרקע], הכל מודים ש**בעל השדה משלם לחוכר את שווי הירקות הללו**.

- **הקונה שדה מחבירו, והגיע היובל** וחזרה לבעליה, הכל מודים ש**בעל השדה משלם לקונה את כל מה שהשביח בשדה, אפילו בקורות שקמה**, כי מעיקר הדין הכל של הקונה, אלא שמלכו של עולם הפקיע ממנו את מה שמכרו לו, והחזירו למוכר, שנאמר "ויצא ממכר בית וגו'", אבל שאר דברים שהשביח בשדה ולא באו אליו מהמוכר, עדיין שלו ולא הופקעו ממנו, ויש לבעל השדה לשלם לו עליהם.

- **החוכר שדה לזרוע בה אספסתא** [שקוצרים ומאכילים לבהמות], **וצמחו בה אילנות**, מאחר שהחוכר ירד לקרקע על מנת ליטול את כל מה שיצמח בה, ובמקום שצמחו האילנות היה יכול לזרוע אספסתא וליטלו, אין לו להפסיד, ויש לו ליטול חלק באילנות. **לדעת רב פפא**, הוא **נוטל את כל השבח של האילנות**. **ולדעת רב שישא בריה דרב אידי**, מאחר שלא ירד לעבודת השדה אלא ליטול דברים שעתיד לקצוץ, אינו **נוטל** אלא כפי מה שהם שווים להדלקה [=**דמי עצים**], שזהו שוויים אם יקצצו. יש מפרשים שכן הדין כשהאילנות אינם ראויים לנטיעה במקום אחר, אם יקצצו מכאן, אבל אם ראויים לנטוע במקום אחר, נוטל את כל שוויים. ויש מפרשים שרק כשלא התכוון לנטיעת דברים העומדים להתקיים בקרקע, אין לו ליטול אלא כפי שווי האילנות אחר עקירה, אבל אם התכוון לנטיעת דברים העומדים להתקיים, נוטל את השבח כפי שהם שווים בקיומם.

שבח שהכל מודים שאין משלמים עליו

- **החוכר שדה אילנות, על מנת לאכול את פירותיהם, אינו נוטל את השבח ששבחו האילנות בעוביים** בשנות החכירות, כי לא ירד אלא על מנת ליטול את הפירות.

- **החוכר שדה מוקפת גבשושית שאינה ראויה**

לזריעה, **וצמחו בגבשושית הזו אילנות**, **אינו נוטל אפילו את שוויים להדלקה** [=דמי עצים], כי מתחילה לא ירד אלא למה שיצמח בשדה עצמו, ולא למה שיצמח בגבשושית שאינה ראויה לזריעה, ואם כן כשצמחו בה אילנות, לא הפסיד את מקום הזריעה שירד אליו מתחילה.

שתלא [בכרם]

הוא המקבל קרקע פנויה, **ונוטע** בה כרם, **ומעבד** את הכרם, ושכרו ש**חולק בפירות הכרם בשווה** עם בעל הקרקע.

אריס [בכרם]

הוא המקבל כרם נטוע, **ומעבד** אותו, ושכרו ש**חולק** עם בעל הכרם בפירות, באופן שנוטל **פחות** מבעל הכרם, [לשליש או לרביע].

שתלא שמת

שתלא שמת, **אינו מוריש לבניו את זכותו לעבד את הכרם**, **ולחלוק בפירות**, אלא מקבלים את מה שהשביח עד מותו, ומסולקים מעבודת הכרם להבא. [ומה שאמרו בגמרא, ולאו מילתא היא, היינו שאין זה נכון שמסלק את הבנים בלא לתת את השבח].

ויש מפרשים שהשתלא מוריש לבניו את זכותו לעבד את הכרם, **ולחלוק בפירות**, [ומה שאמרו בגמרא ולא מילתא היא, היינו שאין זה נכון שמסלק את הבנים].

כל פסידא דלא הדר כמותרין ועומדין דמי

כל המנויים להלן, אם טעו במלאכתם, יש בכך הפסד שאין לו תקנה, ולכן אינן צריכים התראה לסלקם, וכמותרים ועומדים הם, ואם קלקלו מסלקים אותם מיד:

א. מקרי דרדקי [=מלמד תינוקות], שאם לימד טעות, שוב אינה יוצאת מלב התלמידים, והרי הם לעולם בטעותם [=שבשתא כיון דעל על]. והתוס' כתבו, שהטעות שלימד יוצאת מלב התלמידים, ומכל מקום אותו הזמן שלימד אותם טעות, נתבטלו מלימוד של אמת, ואין להשיבו.

ב. שתלא שכרם שאינו נטוע כראוי אין לו תקנה.

ג. טבחא [=שוחט], שאם התנבלה הבהמה תחת ידו, אין לה תקנה.

ד. אומנא [=מוהל תינוקות], שאם הרג או עשה את התינוק כרות שפכה, אין לו תקנה.

ה. ספר מתא [=סופר], שאם קלקל בכתיבתו, אין לו תקנה בתפילין ומזוזות. ואף בספר תורה, אם לא ימצא הקלקול הכל פסול, ואף אם ימצא, אותו הזמן התבטל.

שתלא שרוצה להסתלק מעבודתו

כבר נתבאר, ששתלא הנוטע כרם, ומעבד אותו, נוטל חצי מהפירות, ואם כן, כשהוא עובד בכרם, הרי זה כאילו חצי הכרם שלו, וחצי הכרם של בעל הקרקע, ומעתה אם הוא רוצה להסתלק מעבודתו, מאחר שמניח את חלקו ביד בעל הקרקע, יש לו לקבל מבעל הקרקע תשלום על כך. אלא שאם יקבל את שווי מחצית הכרם, בעל הקרקע נפסד, כי עד עתה היה מקבל מחצית מהפירות בלא לטרוח, ומעתה יהיה עליו לטרוח, או להוריד לעבודת הכרם אריס בתשלום, ולכן אין לתת לשתלא כל מחצית שווי הכרם, ופוחתים לו מחלקו, מה שצריך בעל הקרקע להוסיף לאריס, כדי שישאר בידו מחצית מהפירות, אחרי שישלם לאריס, שיעבוד בכרם תחת השתלא.

לסברת רב אשי – מקום שמשלמים לאריס שליש מהפירות, **יש לתת לשתלא המסתלק מעבודתו ששית משווי הכרם**, כי לבעל הקרקע יש ליטול מחצה [=3 ששיות], ולאריס יש ליטול שליש [=2 ששיות], ולא נותר לשתלא אלא ששית אחת.

אולם לדעת רב אחא בריה דרב יוסף – מקום שמשלמים לאריס שליש מהפירות, **יש לתת לשתלא המסתלק מעבודתו רביע משווי הכרם**, כי גם אחר שהשתלא יטול רביע מהכרם, יוכל בעל הקרקע לקבל חצי מהפירות,בלא להפסיד מכיסו כשישלם לאריס, והוא על ידי שיוריד אריס רק לשלושה רבעים מהכרם [ולא לכולו], ובשלושה הרבעים הללו האריס יטול רביע אחד, [שהוא שליש מלאכתו], ובעל הקרקע יטול שני רבעים, [שהם שני שלישי מלאכת האריס, והם מחצית מכל הכרם].

קושיות במסכת זבחים

רב אשי אמר לרב אחא בריה דרב יוסף, 'כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי' [=כשתגיע ללמוד מסכת זבחים בוא ותקשה לי]. ופירש רש"י, הכרתי בך שאתה חדוד ויודע להעמיק ולהקשות, וכי

מטית ל**מסכת זבחים שהיא עמוקה**, תא אקשי לי, ואתן לב לתרץ לפי שאלתך.

חלוקת עצי הגפנים

גפן שהזקינה בכרם, הרי היא כשאר זמורות, שחולקים בהם, ונוטל השתלא **מחצה** כחלוקת הפירות, כי על דעת כן מורידו בעל הקרקע.

אבל אם לא הזקינה, אלא **שטפה נהר**, וקלקלה, הרי זה כשתלא שמסתלק קודם זמנו, ואינו נוטל בה מחצה אלא **רביע**.

עצי משכון שיבשו

המלווה לחבירו, ונוטל ממנו שדה אילנות במשכון, באופן שמותר לו לאכול את פירותיה, [כגון במשכנתא דסורא או בנכייתא כמבואר בפרק איזהו נשך], אין למלווה לאכול אלא את הפירות, אבל את גוף הקרקע אסור לו לאכול, ובכלל גוף הקרקע הם האילנות עצמם, שאסור לו לקוצצם ולהשתמש בעצים להסקה, אולם אם יבשו האילנות בתוך הזמן שהיתה השדה ממושכנת, ושוב אינם עושים פירות אלא עומדים להדלקה והסקה, הדין כך:

אם יבשו האילנות **בזמן הראוי להם להתייבש** [כגון מחמת זקנה] – **לדעת אביי**, **המלווה נוטל אותם**, כי כשהאילנות מתייבשים, רגילים להשתמש בהם להסקה, ונטילת גופם להסקה היא כנטילת פירותיהם בזמן שעשו פירות. **ולדעת רבא**, המלווה אינו נוטל אותם, כי אין לו ליטול אלא את הפירות, ולא את גוף העצים, ומאחר שגוף העצים שייך ללווה, וממושכן למלווה, **הלווה נוטל אותם וקונה בדמיהם קרקע**, **והמלווה אוכל פירותיה** עד תום זמן המשכון.

ואם יבשו האילנות קודם הזמן שהיו ראויים ליבש – **הכל מודים** שהמלווה אינו נוטל את העצים תחת הפירות שהיה לו ליטול מהם, כי אף לדעת אביי, אין אכילת העצים תחת הפירות, אלא בזמן שראויים להתייבש, אבל קודם הזמן הזה, אין למלווה לאכול את גופם, ולכן **הלווה נוטל אותם**, **וקונה בדמיהם קרקע**, **והמלווה אוכל פירותיה**.

דף קי

משכנתא דסורא שלא נתפרש בה זמנה

משכנתא דסורא היא, כשהמלווה נוטל שדה מהלווה, ואוכל את הפירות, וכנגד זה מנכה לו מהחוב בכל שנה דבר קצוב, וכותבים בשטר שהלווה נותן למלווה פירות של כל שנה בכך וכך, ובסוף הזמן כשיעלו הסכומים הללו לשיעור ההלוואה, תחזור השדה ללווה בחנם.

ולווה שמשכן שדהו למלווה במשכנתא דסורא, ולא כתבו בשטר כמה זמן תהיה הקרקע ביד המלווה, [אלא כתבו בלא לפרש את משך זמן, שבסוף הזמן תחזור הקרקע ללווה], **והמלווה אומר שקיבל את השדה ל-3 שנים**, **והלווה אומר שנתן את השדה ל-2 שנים**, **וקדם המלווה ואכל את פירות השנה השלישית**:

לדעת רב יהודה – הלווה שהוא בעל הקרקע מוחזק בפירותיה, משום שכל קרקע בחזקת בעליה עומדת, עד שתהא ראיה שאינה שלהם, ומאחר שאין למלווה ראיה שהשדה ממושכנת לו ל-3 שנים, **עליו להחזיר ללווה את פירות השנה השלישית שאכל**.

ולדעת רב כהנא [שהלכה כמותו] – כל דבר שעשוי להתברר, אין לנו להוציאו מהמוחזק בו, ולהעמידו בחזקת בעליו, אף על פי שבא ליד המוחזק שלא כדין, שמא יתברר שהדין עמו, ויטרחו בית דין לשוב ולהחזיר לו, ואף בזה מאחר שאפשר לברר אצל עדי השטר לכמה שנים נעשה המשכון, **אין לנו להוציא את הפירות מהמלווה**, שמא יתברר שהדין עמו.

מלווה אומר 5 שנים ולווה אומר 3 שנים ושטר משכנתא דסורא אינו בפנינו

מלווה שקיבל שדה במשכנתא דסורא, ואכלה 3 שנים, ואומר שקיבל אותה ל-5 שנים, ויש לו לאוכלה עוד 2 שנים, והלווה אומר שלא נתנה אלא ל-3 שנים, ויש להחזירה לו, והשטר אינו בפנינו:

לדעת רב יהודה – **המלווה נאמן לומר שקיבל את השדה ל-5 שנים**, אף על פי שאינו מראה את השטר, וטוען שאבד ממנו, משום שכבר החזיק בשדה 3 שנים, וכל המחזיק שדה 3 שנים, נאמן לומר שלי היא, שקניתי אותה מבעליה הקודמים, ושטרי אבד, ומתוך [=מגו] שנאמן לומר שלי היא לגמרי, [והיתה בידו לעולם], נאמן לומר ממושכנת

לי לעוד 2 שנים. [ואין להקשות, אם כן כל מקבל שדה במשכנתא דסורא, יאמר לאחר 3 שנים, שלי היא שקניתי אותה, ויהיה נאמן בלא שטר קניין, והלווה יפסיד את שדהו. כי יש ללווה תקנה, למחות בו קודם שיעברו 3 שנים, ולומר, דעו קרקע זו לא מכרתיה, אלא נתתיה למלווה במשכון, ועל ידי זה המחזיק לא נאמן לומר שקנה את הקרקע, אלא אם יראה שטר מכירה].

ולדעת רב זביד ורב עוירא – המלווה אינו נאמן לומר, שקיבל את הקרקע ל-5 שנים, כי ודאי לא איבד את שטרו, שהרי זקוק הוא לו לראיה שהשדה ממושכנת לו, שעל ידו יוכל לגבות את חובו, ולכן כל זמן שאינו מביא ראיה שהשדה ממושכנת לו ל-5 שנים, הלווה מוציא אותו מהשדה.

חזקת שלוש שנים

הקונה שדה מחבירו, אינו מחויב לשמור את שטרו יותר משלוש שנים, ומשעברו שלוש שנים, נאמן לומר שקנה את השדה, אף על פי שאין לו שטר קניין.

לפירוש הראשון בתוס׳, דעת רבינא, שלאחר שלוש שנים המחזיק נאמן לומר שהשדה שלו, רק כשהבעלים הראשונים אומרים שגזל מהם, כי בכך שלא מחו בו כל שלוש שנים, מוכח שהדין עמו. **אבל כשהבעלים הראשונים אומרים שהקרקע אצלו במשכון, אינו נאמן לומר שקנה את הקרקע, אף לאחר שהחזיק בה שלוש שנים**, כי יאמרו שלא מחו בו כל אותו הזמן, משום שברשותם ירד לקרקע. [**ומכל מקום הטוען** על המחזיק שהוא **גזל** ממנו את השדה, **אינו נאמן במיגו** שהיה אומר **משכנתי** לו את השדה, (שאז היה נאמן ומקבל את השדה), כי אין זה מיגו משלושה טעמים: **א**. מיגו זה נחשב כ**מיגו במקום עדים**, משם שאנן סהדי שאם באמת היו גוזלים ממנו את השדה, היה מוחה ולא שותק שלוש שנים, **ב**. **אין זה מיגו** כי בטענת גזולה היא אצלו, רוצה להוציא ממנו גם את הפירות שאכל, ובטענת ממושכנת היא אצלו, לא היה מוציא ממנו את הפירות שאכל, אלא את גוף הקרקע בלבד, **ג**. מאחר שהמחזיק החזיק בקרקע שלוש שנים, הרי זה הטוען בא להוציא דבר ממי שהחזיק בו, ואין מוציאים דבר מהמוחזק על ידי טענת מיגו (=**מיגו להוציא** לא אמרינן)].

ולפירוש השני בתוס׳, מודה רבינא, שלאחר שלוש שנים המוחזק נאמן לומר שקנה את השדה, אף כשהבעלים הראשונים אומרים שהקרקע אצלו במשכון, כי אם כדבריהם, היה להם למחות בו קודם שיעברו שלוש שנים, ולומר, דעו כי משכנתא היא בידו, ולא מכרתי לו.

אריס אומר למחצה ירדתי ובעלים אומרים לשליש הורדנו

לדעת רב יהודה, אפילו אם מנהג המדינה כדברי האריס, **הבעלים נאמנים** [בשבועת היסת], במיגו שהיו אומרים, אין זה אריס אלא שכיר.

ולדעת רב נחמן, הכל כמנהג המדינה.

גביית השבח מהיתומים

כשהלווה מת, המלווה גובה את חובו מהקרקעות שהניח אחריו, אלא שאם השביחו אותם היתומים אחר מיתת אביהם, משלם להם את השבח שהשביחו.

וכשיש ספק מי השביח, היתומים אומרים אנו השבחנו, והמלווה אומר אביכם השביח – אם הקרקע היתה משועבדת למלווה באפותיקי, מאחר שבכל אופן המלווה גובה את הקרקע עם השבח, כי אפילו השביחו אותה היתומים, אין זה אלא כהשביחו את השדה שלו, אין כאן ספק אלא אם חייב להשיב להם את השבח, ומאחר שהוא מוחזק, **עליהם להביא ראיה** שהשביחו את השדה. אבל אם הקרקע אינה משועבדת למלווה באפותיקי, היתומים מוחזקים בה, ומאחר שבא להוציא מהם, עליו להביא ראיה שאביהם השביחה, ואם לא יביא ראיה, לא יגבה את השבח.

וכשהיתומים מביאים ראיה שהם השביחו, וגובים את השבח אף כשהשדה משועבדת באפותיקי – **אינם נוטלים חלק בקרקע** כשיעור המגיע להם, **אלא** מקבלים **דמים בלבד**, וכל הקרקע נשארת ביד המלווה, [וכל זה באפותיקי, אבל כשהקרקע משועבדת בשיעבוד רגיל, הרי היא בחזקת היתומים, ויש אומרים שיכולים לסלק את המלווה מחלק בקרקע, תמורת מה שמניחים בידו את השבח שלהם].

-

דיני בעל חוב הגובה את חובו מקרקע שמכר הלווה לאחר, והשביחה הקונה, מבוארים בפרק ראשון בדף ט״ו.

מקבל שדה לשבוע או לשבע שנים

המקבל שדה מחבירו לשבוע אחד [=שמיטה אחת], בשבע מאות זוז, השביעית מן המניין.

אבל המקבל שדה מחבירו לשבע שנים, בשבע

מאות זוז, השביעית אינה מן המניין.

משך זמן תשלום שכר שכיר

שני דינים יש לעניין משך זמן תשלום שכר השכיר. האחד הוא שיש חיוב לפרוע לו שכרו באותו הזמן, והמאחר ומשלם אחר הזמן עובר באיסור תורה [שיבואר להלן]. והשני הוא מה שתקנו חכמים לשכיר, שכשתובע שכרו בזמנו הוא נאמן בשבועה, אף אם בעל הבית מכחישו, [כמו שיתבאר בעזה"י בדף קי"ב].

ושני פסוקים נאמרו לעניין משך זמן חיוב תשלום השכיר. וקודם שנבוא לפרט במה מדבר כל אחד מהפסוקים, נקדים ששכירות אינה משתלמת אלא בסופה, ואם כן בסיום הפעולה מתחיל זמן חיוב התשלום, ולפי הזמן שחל חיוב התשלום, נקבע זמן משך החיוב, ועתה נבאר את שני הפסוקים.

א. "לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר" (ויקרא י"ט י"ג):

- **לדברי הכל, אם חל חיוב התשלום בתחילת הלילה**, כגון שהיה השכיר שכיר יום, שתמה מלאכתו בסוף היום, או שהיה שכיר של זמן מרובה, שתמה מלאכתו בסוף היום, **המאחר מלשלם לו את שכרו עד הבקר**, הלין את שכרו, **ועבר באיסור "לא תלין"**, שהכוונה בו למי שמעביר את הלילה בלא לשלם.

- **ולדעת רב**, הלנת שכר אינה רק איחור תשלום של לילה שלם, אלא **אף** איחור תשלום של חלק מהלילה, ולכן **אם חל חיוב התשלום באמצע הלילה**, כגון שהיה שכיר לחצי לילה, או שהיה שכיר לזמן מרובה ותמה מלאכתו באמצע הלילה, **המאחר מלשלם לו את שכרו עד הבקר**, הלין את שכרו, **ועבר באיסור "לא תלין"**, שהכוונה בו אף למי שמעביר את מקצת הלילה עד הבקר, בלא לשלם. **אולם לדעת שמואל**, איחור תשלום של חצי לילה אינו נכלל באיסור "לא תלין", **שאין לינה אלא לילה שלם**, ואם כן מי שחל חיוב תשלום שכרו באמצע הלילה, ואחרו מלשלם לו עד הבקר, אין עוברים בכך על האיסור הזה.

ב. "ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש" (דברים כ"ד ט"ו):

- **לדברי הכל, אם חל חיוב התשלום בתחילת היום**, כגון שהיה השכיר שכיר לילה, שתמה מלאכתו בסוף הלילה, או שהיה שכיר של זמן מרובה, שתמה מלאכתו בסוף הלילה, **המאחר מלשלם לו את שכרו עד ביאת השמש, עבר באיסור "ולא תבוא עליו השמש"**, שהכוונה בו למי ששקעה השמש קודם ששילם, ולא שילם באותו יום שהתחייב לשלם.

- **ולדברי הכל כן הדין אף אם חל חיוב התשלום באמצע היום**, כגון שהיה השכיר שכיר לחצי יום, או שהיה שכיר של זמן מרובה, שתמה מלאכתו באמצע היום, כי גם כשחל החיוב באמצע היום, יש לקיים "ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש" על אותו היום עצמו, **ואם איחר מלשלם עד שבאה השמש של אותו יום עבר באיסור הזה**.

- **ולדעת שמואל, כן הדין אף אם חל חיוב התשלום באמצע הלילה**, כגון שהיה השכיר שכיר לחצי לילה, או שהיה שכיר של זמן מרובה, שתמה מלאכתו באמצע הלילה, כי גם כשחל החיוב באמצע הלילה, יש לקיים "ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש", על היום שבא אחר הלילה, שהלילה הולך אחר היום, ונחשבים יחד ליום אחד, **ואם איחר מלשלם עד ששקעה השמש למחרת, עבר באיסור הזה. אולם דעת רב**, כבר התבארה לעיל, **שמי שחל חיוב תשלום שכרו באמצע הלילה, עובר באיסור "לא תלין", כשלא ישלם עד הבקר**, ואינו עובר באיסור "ביומו תתן שכרו".

המעכב תשלום שכירו

כל המלין שכר שכיר אינו **עובר באיסור "לא תלין"** אלא **על ההלנה של הלילה הראשון**, אבל מעתה, כשמאחר ומלין את שכרו לילות נוספים, אינו עובר שוב באיסור "לא תלין".

ומכל מקום **אף כשאינו עובר באיסור "לא תלין"**, עדיין **עובר הוא באיסור לא תשהה**, הנלמד מהכתוב "אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך" (משלי ג').

דף קיא

אופנים שאין עוברים באיסור "לא תלין"

א. האומר לחבירו צא ושכור לי פועלים, [והשליח שוכר, ובעל הבית משלם שכרם], אין בזה איסור "לא תלין", כי לא נאמר האיסור אלא במי שהוא

שוכר, והפעולה [=השכר] עליו, שנאמר "פעולת שכיר אתך", כלומר שהפעולה אתך ועליך לשלמה, וגם השכיר הוא שכיר שלך, אבל זה שהשליח שכרו, ופעולתו לבעלים, אין בו איסור לא תלין.

ב. כשהשכיר נשכר על מנת לקבל שכרו לאחר זמן, שכשאין משלמים לו ביום הראשון או בלילה הראשון, אין עוברים באיסור, משום שהשכיר נשכר על מנת כן. ולאחר היום הראשון שוב אין חיוב "לא תלין", כמבואר לעיל, שלא נאמר החיוב אלא על הלנת הלילה הראשון.

[ויקרא י"ט י"ג] לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר.

[דברים כ"ד י"ד-ט"ו] לֹא תַעֲשֹׁק שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ. בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה בְךָ חֵטְא.

ששה איסורים נאמרו בכובש שכר שכיר

א. "**לֹא תַעֲשֹׁק** אֶת רֵעֲךָ".

ב. "**וְלֹא תִגְזֹל**", [שנאמר לעניין כובש שכר שכיר, ולא לעניין גזל ממש, כמבואר בפרק איזהו נשך].

ג. "**לֹא תָלִין** פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד בֹּקֶר".

ד. "**לֹא תַעֲשֹׁק** שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ".

ה. "**בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ**".

ו. "**וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ** וגו'".

מה נקרא עושק ומה נקרא גזל

[לעניין כובש שכר שכיר]

לדעת רב חסדא – הדוחה את התשלום, ואומר לך ושוב לך ושוב, זה עושק. והאומר שלא ישלם כלל, זה גזל.

ולדעת רב ששת – האומר שכבר שילם, [ובאמת לא שילם], זה עושק. והאומר מתחילה שלא יתן, ולבסוף בבית דין אומר שאינו חייב כלל, זה גזל.

לדעת אביי – הכופר ואומר לא שכרתיך מעולם, [ובאמת שכרו], זה עושק. והאומר שכבר שילם, [ובאמת לא שילם], זה גזל.

ולדעת רבא – כל שאינו משלם לשכירו, עובר באיסור עושק ובאיסור גזל האמורים כאן, ולא כתבה כאן התורה שני איסורים שונים, אלא איסור אחד הוא, שהעובר עליו עובר בשני לאוין.

איסור כובש שכר בהמה, כלים, גר צדק, גר תושב, וגוי.

לעיל נתבאר, שישנם ששה איסורים בכובש שכר שכיר, שלושה כתובים בתורת כהנים [=ספר ויקרא], ושלושה כתובים במשנה תורה [=ספר דברים]. ונחלקו חכמים אם כל האיסורים הללו אמורים גם בכובש שכר גר בהמה וכלים, או שבכובש שכר גר בהמה וכלים, אינו עובר בכל האיסורים הללו.

תנא קמא של הברייתא, מחמיר מכולם, ואומר שכל ששת האיסורים האמורים בתורת כהנים ובמשנה תורה, ישנם לא רק **בכובש שכר פועל יהודי**, אלא גם **בכובש שכר פועל גר צדק**, [שקיבל עליו כל המצוות], **ובכובש שכר פועל גר תושב**, [שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה], **ובכובש שכר בהמה, ובכובש שכר כלים** ששכר מחבירו. וכך הוא דורש את הפסוקים.

במשנה תורה נאמר:

מאחיך – למעט כובש שכר גוי, שאינו עובר באיסורים האמורים במשנה תורה.

מגרך – לרבות כובש שכר גר צדק, שעובר באיסורים האמורים במשנה תורה.

בשעריך – לרבות כובש שכר גר תושב, שעובר באיסורים האמורים במשנה תורה

בארצך – לרבות כל שבארצך, כלומר שהכובש שכר בהמה וכלים, עובר באיסורים האמורים במשנה תורה.

ובגזרה שווה שכיר שכיר, למדנו שכל שנכלל באיסורים האמורים במשנה תורה, נכלל גם באיסורים האמורים בתורת כהנים.

והתנא של המשנה ותנא דבי רבי ישמעאל מקילים בזה, שלדעתם הכובש שכר גר תושב אינו עובר אלא בשלוש האיסורים האמורים במשנה תורה.

וטעמם הוא, שדורשים את הפסוקים במשנה תורה כדעת התנא קמא של הברייתא, אבל לדעתם לא נאמרה גזרה שווה, ללמד שכל שישנו

באיסורי משנה תורה ישנו באיסורי תורת כהנים, ואם כן מחמת הכתוב במשנה תורה, הכובש שכר גר בהמה וכלים אינו עובר אלא באיסורים האמורים במשנה תורה. ומכל מקום כובש שכר בהמה וכלים, עובר גם באיסורים האמורים בתורת כהנים, משום שיש ללמוד זאת מהפסוקים האמורים בתורת כהנים עצמו, שנאמר, "פעולת שכיר אתך", לרבות כל דבר שעליך לשלם שכר פעולתו. ואף שמהטעם הזה היה לנו לרבות גם כובש שכר גר תושב, אין אנו מרבים אותו, כי נאמר בתורת כהנים "רעך", למעט כובש שכר גר תושב מהאיסורים האמורים בתורת כהנים.

ורבי יוסי ברבי יהודה מיקל בדבר נוסף, שלדעתו כובש שכר בהמה וכלים אינו עובר אלא באיסור "לא תעשק", האמור במשנה תורה.

כי לדעתו לא נאמרה גזרה שווה ללמד, שכל שישנו באיסורי משנה תורה ישנו באיסורי תורת כהנים, ואם כן מחמת הכתוב במשנה תורה, שמרבה איסור לכובש שכר גר בהמה וכלים, אין ללמוד שעוברים בהם גם באיסורים האמורים בתורת כהנים. ואף מה שלמדנו לרבות כובש שכר בהמה וכלים באיסור האמור במשנה תורה, אין זה אלא לעניין איסור "לא תעשק" האמור שם, אבל לעניין האיסורים "ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש", אין לרבות איסור לכובש שכר בהמה וכלים, אלא לכובש שכר גר תושב בלבד, משום שנאמר באיסורים הללו "כי עני הוא", ללמד שאינם נוהגים אלא בכובש שכר בני אדם, ששייך בהם עניות ועשירות.

שכר שני פועלים ויש לו לשלם לאחד מהם

אם **אחד עשיר ואחד עני - יקדים לתת לעני** הצריך את השכר יותר מהעשיר. לדברי תנא קמא, הדבר למד מהכתוב "כי עני הוא", ולדברי רבי יוסי ברבי יהודה, הדבר למד מהכתוב "לא תעשק שכיר עני".

אם **אחד עני ואחד אביון** [מעונה מעני אבל אינו בוש לתבוע את הטובה שמתאווה לה] - **יקדים לתת לעני**, המתבייש לדרוש את המגיע לו. ודבר זה למד מהכתוב "לא תעשק שכיר עני ואביון".

גזל הגוי

לדעת תנא קמא ורבי יוסי ברבי יהודה, הכתוב "רעך" מלמד, שאין איסור לגזול את הגוי.

ויתכן שלדעת התנא של המשנה ותנא דבי רבי ישמעאל יש איסור לגזול את הגוי, כי לומדים מהכתוב "רעך", שאין איסור לכבוש שכר שכיר גר תושב, אבל לגזול אותו אין להתיר.

חומרת איסור כובש שכר שכיר

לדברי חכמים, אסור לכבוש שכר שכיר, אפילו **כשהשכר מועט**, שנאמר "כי אליו הוא נושא את נפשו", לרבות כל מה ששעבד נפשו עבורו, אפילו הוא מעט.

ולדברי רבי יוסי ברבי יהודה, דין זה נלמד מהכתוב "אתך", הבא לרבות כל פעולה שאתך, ועליך לשלמה, אבל הכתוב "כי אליו הוא נושא את נפשו" מלמד, שהכובש שכר שכיר, נחשב **כנוטל נפש**. **יש אומרים** כאילו נוטל נפשו **של הכובש** עצמו, משום שעל ידי שעושה זאת, ה' יטול את נפשו כמו שנאמר, "כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש". **ויש אומרים** כאילו נוטל נפשו **של השכיר** הנגזל, כמו שנאמר "כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח".

דף קיב

אופנים נוספים [על המבוארים בדף הקודם]
שאין בהם איסור כובש שכר שכיר

א. כשהפועל אינו תובע את שכרו.

ב. כשאין לבעל הבית מה לשלם.

ג. כשהמחהו אצל חנווני, [נתקו מאצלו, והעמידו אצל חנווני, שהיה הפועל צריך לקנות פירות מחנווני, ואמר לו בעל הבית לחנווני, תן לו בדינר פירות, ועלי לשלם], מאחר ששוב אין בעל הבית חייב לשלם לפועל, אינו עובר עליו.

המחהו אצל חנווני חוזר או אינו חוזר

רב ששת ורבה נחלקו, בדין הזה, **לדעת רב ששת אינו חוזר, ולדעת רבה חוזר. וכתבו התוס'**

שלושה ביאורים למחלוקתם:

א. המחלוקת היא, האם הפועל יכול לחזור ולתבוע שכרו מבעל הבית, כשהחנווני אינו נותן לו. [ובוודאי אם כשהמחהו אצל החנווני, אמר לו הפועל שמקבל עליו לתבוע מהחנווני, ושוב לא יתבע אותו, אפילו אם לא יקבל מהחנווני, פשוט שאינו חוזר לתבוע אותו. ואם כשהמחהו אצל החנווני, אמר לו הפועל שמקבל עליו לתבוע מהחנווני, ולא לתבוע את בעל הבית, רק אם יקבל מהחנווני, פשוט שחוזר ותובע מבעל הבית, והמחלוקת היא] **כשהפועל אמר לבעל הבית, שמקבל עליו לתבוע שכרו מהחנווני, ולא פירש מה יעשה אם לא יתן לו החנווני**.

ב. המחלוקת היא, אף **כשהחנווני מסכים לשלם, ונחלקו אם השכיר יכול לחזור בו מהסכמתו**, לתבוע מהחנווני, ויכול לתבוע מבעל הבית או לא.

ג. לדברי הכל הפועל יכול לחזור בו מהסכמתו לתבוע מהחנווני, ויכול לחזור לתבוע מבעל הבית, ולא **נחלקו** אלא **אם כשחוזר בו, חוזר הדין לקדמותו, ואם לא ישלם לו בזמנו עובר ב"לא תלין"**, או שמאחר שהמחהו אצל החנווני, ובטל איסור "לא תלין", שוב אינו חוזר.

ומפירוש רש"י משמע שכל זמן שהחנווני רוצה לשלם, הפועל אינו יכול לתבוע מבעל הבית. וכשהחנווני אינו רוצה לשלם, אז הפועל חוזר ותובע את בעל הבית. והמחלוקת היא האם במקרה הזה שב איסור "לא תלין למקומו", **[כעין הביאור השלישי** בתוס'].

האם מחילה צריכה קניין

התוס' הוכיחו מכמה מקומות, שמחילה אינה צריכה קניין, ומשעה שאדם מוחל על חובו או על דבר אחר, הרי זה מחול.

ומה שמצינו שעושים קניין על פשרה, אין הכוונה שעושים קניין על קיום הפשרה, כי מחילה שמוחל מחמת הפשרה מועילה בלא קניין, אלא הכוונה שיעשו קניין קודם לכן, להתחייב לקיים את מה שיתפשרו, ולא יחזרו בהם כשישמעו את הפשרה.

ואף לדברי בה"ג שמפרש שעושים קניין על מה שמוחל בפשרה, אין זה אלא משום שמחילה שעל ידי פשרה נראית כמחילה בטעות, שאם היה יודע שיזכה בדין, לא היה מתפשר ומוחל, ולכן יש לעשות קניין לחזק את המחילה של הפשרה, אבל סתם מחילה מועילה בלא קניין.

איסור "לא תלין שכרו" בקבלנות

אם הקבלנות היא **בדבר שיש בו שבח**, כגון לעשות כלי מעצים, לדעת האומרים אומן קונה בשבח כלי, נמצא שהתשלום אינו שכר פעולה, אלא תשלום על שבח הכלי, שהאומן מוכר אותו לבעל הבית, ובמכירה **לא נאמר איסור בל תלין**. ולדעת האומרים אומן אינו קונה בשבח כלי, תשלום שכרו הוא תשלום שכר פעולה, והמשהה מלשלם עובר בבל תלין.

אבל אם הקבלנות היא **בדבר שאין בו שבח**, כגון להעביר אגרת ממקום למקום, נמצא שתשלום הקבלנות הוא תשלום שכר פעולה, והמשהה מלשלם [עד סוף העונה שהסתיימה בה המלאכה], **עובר בבל תלין**.

ומה שאמרו, שהשוכר את הפועל לדרוך על בגדו לרככו, וקובע תשלום כל דריכה במעה, עובר בבל תלין, אם משהה את שכרו, אף על פי שהוא משביח בכל דריכה, אין מדובר בקבלנות, שמקבל שכר על ריכוך של כל דריכה, אלא בשכירות, שמקבל שכר על פעולת הדריכה, בין ישביח בין לא ישביח.

ההבדל בין שכירות לקבלנות היא ששכירות היא כשמשלמים לפועל על פעולתו, ולא על התוצאה של הפועלה, [יש שכירות של פעולת יום, או זמן קצוב אחר, ויש שכירות על מספר קצוב של פעולות], וקבלנות היא כשמשלמים לפועל על התוצאה של פעולתו. ומעתה השוכר את הפועל לדרוך על בגדו לרככו, וקבע עמו, שתשלום כל דריכה מעה, אם התשלום הוא על ריכוך של כל דריכה, הפועל הוא קבלן, ואם התשלום הוא על כל פעולה של דריכה, (ואפילו לא תרכך בפועל), הפועל הוא שכיר.

שכיר אומר לא קבלתי שכרי
ובעל הבית אומר נתתי שכרך

אם השכיר תובע בזמן שראוי לשלם לו [=אחר גמר מלאכתו, וקודם שיעבור בעל הבית באיסור כובש שכר שכיר, המבואר בדף ק"י]:

מעיקר הדין, בעל הבית חייב לשלם, אף על פי שאומר ששילם, כי מאחר שהוא טרוד בפועליו, ודאי אינו זוכר אם שילם או לא, והרי הוא נידון כמי שאומר איני יודע אם שילמתי, והכלל הוא, שהתובע ממון מחבירו, והלה מודה שהיה חייב, ואינו יודע אם שילם, שחייב לשלם, **ומכל מקום תקנו חכמים, שהשכיר לא יקבל את שכרו אלא**

אחר שישבע, שבאמת לא קיבל, והטעם לתקנה זו, הוא **כדי להפיס דעתו של בעל הבית**.

וכתבו התוס', שבמסכת שבועות מבואר, שהדין הזה אינו אלא במי ששכרו בעל הבית בפני עדים, אבל שכרו בלא עדים, מתוך שיכול לומר לא שכרתיך כלל, נאמן לומר שילמתי שכרך, והקשו על זה התוס', הלא אם אנו מחשיבים את בעל הבית כאומר, איני יודע אם שילמתי, אין למיגו להועיל לו לטענה כזו.

עוד כתבו התוס', שבמסכת שבועות מבואר, שרק לדעת חכמים השכיר נאמן בכל אופן שיתבע את בעל הבית בזמנו, [כששכרו בעדים], אבל לדעת רבי יהודה, אין השכיר נאמן, אלא כאשר בעל הבית מודה לו במקצת.

והנה אם היו חכמים מתקנים, שאין לבעל הבית לשלם לשכירו, אלא בפני עדים, לא היינו באים לעולם לידי ספק אם שילם או לא, אלא שאין לתקן כן, כי זהו טורח גדול, שלא יוכלו לשלם בלא עדים.

וכן אם היו חכמים מתקנים, שיש לבעל הבית לשלם לשכירו מראש, לא היינו באים לעולם לידי ספק אם שילם או לא, אלא שאין לתקן כן, כי שניהם חפצים שלא יהיה התשלום דווקא קודם המלאכה, בעל הבית חפץ בזה, כי פעמים אין לו ממון תחת ידו, ואינו רוצה שתתעכב המלאכה, והשכיר חפץ בזה, כי אינו רוצה שיהיה התשלום בידו בשעת המלאכה, שמא יפול ממנו.

ואם השכיר תובע אחר הזמן הזה, שני טעמים יש להאמין לבעל הבית.

א. מאחר שמי שאינו משלם בזמן, עובר באיסור "לא תלין", חזקה היא שלא עבר על האיסור, אלא שילם קודם שיעבור הזמן. [ואף על פי שהוא טרוד בפועליו, אין זה משכיח ממנו אם שילם או לא, אלא קודם שיעבור על האיסור, אבל כשמגיע הזמן, מתאמץ לזכור אם שילם או לא, כדי שלא יחטא].

ב. חזקה היא שהשכיר יתבע את שכרו בזמנו, ומאחר שלא תבע בזמן, ודאי כבר קיבל את שכרו. וטעם אחד יש להאמין לשכיר, והוא שבוודאי אינו מתכוון לגזול את בעל הבית, כי אינו רוצה לחטוא בגזל, ואם תובע ממנו את שכרו, ודאי לא קיבל אותו עד עתה.

ומהגמרא משמע, ש**בעל הבית נאמן**, משום שיש יותר טעמים להאמין לו מאשר לשכיר.

אולם התוס' כתבו, שהטעמים שיש להאמין לבעל הבית, אינם טעמים טובים, כי פעמים אינו נזכר אם שילם או לא, ופעמים השכיר אינו תובע בזמן, וצירוף שני הטעמים יחד, אינו נחשב אלא כטעם האחד שיש להאמין לשכיר, ומכל מקום מאחר שעתה יש סברא שווה לכאן או לכאן, העמד ממון בחזקת בעליו, והשכיר הבא להוציא שכרו מבעל הבית יביא ראיה.

ואם השכיר תבע בזמן, וראו עדים שלא קיבל, ושב ותבע אחר הזמן:

בזה אין טעם להאמין לבעל הבית ששילם ולא עבר באיסור "לא תלין", שהרי העדים מעידים שלא שילם בזמנו ועבר באיסור "לא תלין", וגם אין טעם להאמין לו מהטעם שאם לא היה משלם, היה השכיר תובעו, שהרי העדים מעידים שהשכיר תבע שכרו בזמנו ולא קיבל, ואם כן **השכיר נאמן ונוטל שכרו בשבועה**.

ומכל מקום לא לעולם הוא נאמן, כי לא מסתבר שישהה מלתבוע שכרו זמן רב, ולכן רק אם בא **ביום שאחר הזמן**, הוא נאמן שלא קיבל שכרו, אבל אם בא לאחר מכן, בעל הבית נאמן, כי חזקה היא שלא היה השכיר ממתין זמן רב לתבוע שכרו, ומתוך שלא בא עד עתה, ודאי כבר קיבל שכרו.

והתוס' כתבו, שחזקה זו אינו מועילה להאמין לבעל הבית, שהרי אינה חזקה טובה כמבואר לעיל, שאינה מועילה לו אלא בצירוף חזקה שלא יעבור באיסור "בל תלין", ומכל מקום תקנת חכמים היא, שהשכיר לא יהא נאמן אלא יום אחד נוסף.

ומבואר בגמרא, שכל הדין הזה אינו אלא כשהספק הוא אם בעל הבית שילם לפועל את שכרו, אבל **כשהשכיר אומר קצצת לי 3** זוז בשכרי, **ובעל הבית אומר קצצתי לך 2** זוז בשכרך, **בעל הבית נאמן**, כי עניין זה כמה קצץ, אינו שוכח מחמת טרדתו בפועליו, ואין לדונו כאומר איני זוכר כמה קצצתי, אלא כאומר בודאות שקצץ 2 זוז, ומאחר שהוא מוחזק הדין עמו והמוציא מחבירו עליו הראיה.

דף קיג

דיני נטילת משכון הכתובים בספר שמות פרק כ"ב

פסוק כ"ה – אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו.

מסכת בבא מציעא
פרק תשיעי המקבל דף קיג

דיני נטילת משכון הכתובים בספר דברים פרק כ"ד

פסוק ו' – לא יחבל רחים ורכב כי נפש הוא חובל.

פסוק י- כי תשה ברעך משאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבטו.

פסוק י"א – בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נשה בו יוציא אליך את העבוט החוצה.

פסוק י"ב – ואם איש עני הוא לא תשכב בעבטו.

פסוק י"ג – השב תשיב לו את העבט כבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה לפני ה' אקיך.

פסוק י"ז – ולא תחבל בגד אלמנה.

נטילת משכון מהלווה כשהגיע זמן תשלום חובו ולא שילם

לדברי הכל, **מדין תורה המלווה אסור להיכנס לביתו של הלווה**, [שלא בשעת ההלוואה], **ליטול ממנו משכון**, שנאמר "בחוץ תעמוד". **וחכמים אסרו על המלווה ליטול משכון מיד הלווה, אף חוץ לביתו** [=ניתוח], שמא יבוא אל ביתו ליטול ממנו משכון.

לדעת שמואל ובריית אחת, מדין התורה, גם שליח בית דין אסור להיכנס לביתו של הלווה, ליטול ממנו משכון, שנאמר "בחוץ תעמוד והאיש" לרבות שליח בית דין לאיסור כניסה לבית הלווה למשכנו, אבל מותר לשליח בית דין ליטול משכון מיד הלווה חוץ לביתו.

ולדעת ברייתא אחת, מדין התורה **מותר לשליח בית דין להיכנס לביתו של הלווה ליטול ממנו משכון**, שנאמר "והאיש ... יוציא אליך את העבוט", ללמד ששליח בית דין נכנס עם הלווה לביתו למשכנו.

וכל זה ברוב הכלים, אבל בכלים שעושים בהם אוכל נפש, או **בכלי אלמנה**, משמע בגמרא ש**הכל מודים שאפילו שליח בית דין אסור להיכנס לבית הלווה ולמשכנם**.

ולפירוש הראשון בתוס' (בדף קט"ו), לדברי שמואל, אף בזה אין איסור אלא למשכן [בשני לאוים], ולחולקים עליו יש בזה איסור למשכן ולנתח. ולפירוש השני בתוס' (בדף קט"ו), בזה לדברי הכל אסור אף לנתח.

דברים ששמואל לא ידע רפואתם

אמר שמואל, כל מילי ידענא אסותייהו [=כל הדברים יודע אני רפואתם], **לבר מהני תלת** [=חוץ מאלו שלושה].

א. האוכל תמרה מרה על קיבה ריקה.

ב. החוגר חבל לח של פשתן על מתניו.

ג. האוכל לחם וישן מיד אחר אכילתו, בלא ללכת קודם השינה ארבע אמות. [ומהטעם הזה, מעריך עצמו שאין לו לשלם, שנוטלים ממנו ממונו, ומשאירים לו כדי חייו, משאירים לו שתי מיטות, אחת שיאכל עליה, ואחרת שישן עליה, וכדי שיוכל להניח אותה בריחוק ארבע אמות מהראשונה, ולא ישן אחר אכילתו בלא ללכת ארבע אמות].

רבן שמעון בן גמליאל, ורבי שמעון, ורבי ישמעאל, ורבי עקיבא, אמרו, **כל ישראל בני מלכים הם**

רבן שמעון בן גמליאל לעניין הלכות שבת – אף על פי שלוף חי אינו ראוי לאכילה אלא לעורבים, ואף על פי שרק בני מלכים מגדלים עורבים ,[לנוי ולמשחק], מותר לכל ישראל לטלטל לוף בשבת, כי כולם נחשבים כבני מלכים, שראויים לגדל עורבים, ואם כן הלוף אינו מוקצה אצלם. [וחכמים חולקים עליו].

רבי שמעון לעניין הלכות שבת – אף על פי שרק בני מלכים רגילים לסוך שמן ורד להנאתם, כל ישראל נחשבים כבני מלכים, ולכן מותר להם לסוך שמן ורד גם על מכותיהם בשבת, ואין הדבר נראה כרפואה, משום שרגילים לסוך שמן ורד אף בלא מכה, [וחכמים חולקים ואומרים, שרק בני מלכים ממש מותרים לסוך שמן ורד על מכותיהם בשבת].

רבי ישמעאל ורבי עקיבא לעניין גבייה מבעל חוב – שהגובה את חובו, אינו נוטל מהחייב את לבושו אפילו הוא יקר, כי כל לבוש שיש לו, ראוי לו, [וחכמים חולקים ואומרים, שאם לבוש בגד יקר, נוטלים אותו ממנו, ומלבישים אותו לבוש הראוי לו, ואם אינו בן מלכים ממש, לא יניחו אצלו בגד הראוי לבני מלכים].

סידור בערכין

לדברי הכל, האומר 'ערכי עלי', שחייב לתת להקדש כפי הערך הקצוב בפרשת ערכין, אם אין לו לשלם, אין נוטלים ממנו את כל ממונו, אלא משיירים לו ממון כדי מחייתו [במשך שנים עשר

חודש], כפי צרכו, לעשיר כראוי לו, ולעני כראוי לו, ונוטלים ממנו השאר, ויוצא בכך ידי הקדש, **שנאמר**, "**ואם מך הוא מערכך** ...", לדרוש שיש להחיותו מהערכך, ולהניח לו כדי חייו, ודווקא כדי חייו, אבל הצריך לאשתו ובניו, אין מניחים לו, שנאמר "הוא", הוא ולא בני ביתו.

ובדף קי"ד מבואר, שאם בשעה שהעריך עצמו היה עני, ובשעה שבא לשלם כבר היה עשיר, נותן ערך שלם, ולא כפי שהיו נוטלים ממנו בשעת עניותו.

דף קיד

סידור בבעל חוב

יש אומרים שבעל חוב שאין לו לשלם, אין נוטלים ממנו את כל ממונו, אלא **משיירים לו ממון כדי מחייתו**, כשם שמשיירים למעריך עצמו שאין לו לשלם ערכו, ודין זה נלמד בגזרה שווה מיכה מיכה, שנאמר בערכין "ואם מך הוא", ונאמר בבעל חוב "וכי ימוך אחיך", וגם יש ללמוד זאת בקל וחומר, שהרי בעל חוב קל ממעריך עצמו, לעניין זה שמחזירים לו משכון שנוטלים ממנו, ואם כן כל שכן שיש לשייר לו כדי חייו, כמו שמשיירים למעריך עצמו. וכן ענה אליהו לרבה בר אבוה.

ויש אומרים שבעל חוב שאין לו לשלם, [ממתינים לו שלושים יום, ולאחר מכן] **נוטלים ממנו אפילו את כל ממונו**, **ולא משיירים לו כלום**, שנאמר בפרשת ערכין, "ואם מך הוא", למעט שאר דברים מהדין הזה, שמשיירים לחייב כדי חייו. וכן דעת רבן שמעון בן גמליאל, וכן פסק רבינו תם.

סידור בהקדש

לדעת רבי יוחנן, **האומר הרי עלי מנה לבדק הבית**, **ואין לו לשלם**, **אין נוטלים ממנו כל ממונו**, **אלא משיירים לו ממון כדי מחייתו**, שנאמר "נדר בערכך", להקיש דיני נדרים לדיני ערכין, וללמד, שכשם שמסדרים בערכין, כן מסדרים בנדרי הקדש.

ולדעת בר פדא ואילפא, האומר הרי עלי מנה לבדק הבית, ואין לו לשלם, **נוטלים ממנו כל ממונו**, **ואין משיירים לו כלום**, ודבר זה למד בקל וחומר מדין בעל חוב, [שלדעתם אין מסדרים לו], ומה בעל חוב הקל, שכל שלושים יום ראשונים מחזירים לו משכון שנטלו ממנו, לאחר שלושים יום נוטלים ממנו ולא משיירים לו כלום, כל שכן נודר להקדש החמור, שאין מחזירים לו משכון שנוטלים ממנו, שיטלו ממנו, ולא ישיירו לו כלום.

בערכין נידון בכבודו [=שאבר שהנשמה תלויה בו מכובד משאר אברים]

האומר ערך אבר פלוני עלי, **אם** אותו אבר הוא אבר ש**הנשמה תלויה בו**, [כגון לב ראש או כבד], הרי זה **נותן ערך כולו** לפי הערך הקצוב בפרשת ערכין, כאומר ערכי עלי, שנאמר "ערכך נפשות", ללמד שהאומר ערך אבר שהנשמה תלויה בו עליו, נותן דמי כולו.

אבל אמר כן על אבר ש**הנשמה אינה תלויה בו**, [כגון יד], **אינו נותן כלום**, כי אין ערכין אלא לנפש.

בהקדש נידון לפי כבודו

האומר דמי אבר פלוני עלי, **אם** אותו אבר הוא אבר ש**הנשמה תלויה בו**, [כגון לב ראש או כבד], הרי זה **נותן דמי כולו**, כאומר דמי כולי עלי, שנאמר "נדר בערכך", להקיש דיני נדרים לדיני ערכין, וללמד, שכשם שהאומר ערך אבר שהנשמה תלויה בו עליו, נותן דמי כולו, כך הנודר לתת דמי אבר שהנשמה תלויה בו נותן דמי כולו.

אבל אמר כן על אבר ש**הנשמה אינה תלויה בו**, [כגון יד], אינו **נותן** אלא **את שוויו אותו אבר**, ושווי זה נקבע לפי ההפרש בין מחיר עבד שלם, למחיר עבד בלא אותו אבר, [כלומר כמה עולה עבד, שהמוכר אותו אינו מוכר כולו אלא משייר לעצמו את אותו אבר].

שאלות ששאל רבה בר אבוה את אליהו כשמצאו בבית קברות של גויים

א[1]. י"ג ששאל, **האם מסדרים לבעל חוב** – ותשובת אליהו היתה, שמסדרים לו, והדבר למד בגזרה שווה [המבוארת לעיל]. וכתבו התוס', שאף על פי שענה כן, אין הדין כמו שענה.

א[2]. י"ג ששאל, **מניין שמסדרים לבעל חוב**, לדעת האומרים שמסדרים – ותשובת אליהו היתה, שלומדים זאת בגזרה שווה מיכה מיכה, [המבוארת

לעיל].

ב. מניין לערום שלא יתרום. [וכוונת השאלה **מניין שאסור לאדם לברך ערום**, כי הטעם שערום אינו תורם, הוא משום שאינו יכול לברך על התרומה כשהוא ערום] – ותשובת אליהו היתה, שנאמר, "ולא יראה בך ערות דבר", כלומר בשעה שאתה מדבר בו ומברך, לא יראה בך ערות דבר, וכשאדם ערום, הקב"ה רואה בו ערות דבר.

ג. מאחר שאתה כהן **כיצד אתה נכנס לבית הקברות** – ותשובת אליהו היתה, שלדעת רבי שמעון בן יוחי, **קברי גויים אינם מטמאים** [באהל]. וכתבו התוס' שאין זה הטעם האמיתי, כי הלכה כדברי חכמים, שקברי גויים מטמאים באהל, והטעם שהוא היה בבית הקברות, כי **מעיקר הדין אין טומאת אהל מעל המתים, מאחר שיש חלל טפח בין המת לגג הארון**, ובמקום כזה אין מטמאים באהל אלא מדברי חכמים, ויש אופנים שלא גזרו חכמים, ואליהו ניטמא באחד האופנים המותרים.

וכתבו התוס', ש**בעוד מקומות לא השיב אליהו את הטעם האמיתי**, כמו בזמן **שקבר את רבי עקיבא**, שאמר שמותר לו להיטמא לו, **כי צדיקים אינם מטמאים, ואין זה אמת, אלא** הטעם שנטמא לו, **כי היה מת מצווה**, לפי שאחרים היו יראים לקברו, מאחר שהיה מהרוגי מלכות.

מאיזה שבט היה אליהו

בסוגיה זו משמע שהיה **כהן**, והוא כדעת האומרים אליהו זה פינחס. וכתבו התוס', שאף על פי שהיה כהן, הותר לו להיטמא לבן האלמנה להחיות אותו, כי היה ברור לו שיחיהו, ומשום פיקוח נפש מותר לכהן להיטמא למתים.

ובסדר אליהו רבה ובבראשית רבה מבואר, שאמר אליהו לחכמים, שהוא מבני בניה של רחל, ומשבט **בנימין**, ואם כן לא היה כהן, וכן דעת רבי אליעזר בבראשית רבה.

ולדעת רבי נהוראי בבראשית רבה, אליהו בא משבט **גד**, ועליו אמרה לאה בלדת גד, בא גד.

סדרי משנה הנוהגים בזמן הזה בחו"ל

ארבעה סדרים נוהגים בכל זמן ובכל מקום. א. **מועד**. ב. **נזיקין**. ג. **נשים**. ושלושה אלו נוהגים במעשה בכל מקום אף בזמן החרבן. ד. **קדשים**. אף שאינו נוהג במעשה מכל מקום, מכל מקום כל העוסק בהלכות עבודה בכל מקום, מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב בבית המקדש, שנאמר, "בכל מקום מוקטר מוגש לשמי", ואם כן הרי זה כנוהגים בכל מקום.

אבל **שני סדרים אינם נוהגים בחוצה לארץ**. א. **זרעים**, ב.**טהרות**.

-

רבה בר אבוה אמר לאליהו, **בארבעה לא מצינא**, [=בארבעה סדרים הנוהגים איני בקי], **בשיתא מצינא**? [=איך אהיה בקי בשני הסדרים שאינם נוהגים]. וכתבו התוס' שאין הכוונה למשניות של הסדרים הללו, כי ודאי היה בקי בכל ששה סדרי משנה, ואין כוונתו אלא לתוספתות של הסדרים הללו.

והטעם לזה, הוא הדוחק שהיה מצוי בו, וכדי שלא יהיה דחוק, הוליכו אליהו לגן עדן, אמר לו ליטול עלים שהראה לו שם, ונטלם. אך כששמע שאומרים שאכל את עולמו בכך, השליך את העלים. ואף על פי כן נשאר ריח העלים בגלימתו, מכר את הגלימה בשנים עשר אלף זוז, וחלק אותם לחתניו.

דיני השבת העבוט

הממשכן את הלווה [על ידי שליח בית דין], בשעה שהגיע זמנו לשלם ולא שילם, [כמבואר בדף קי"ג], נאמרו בו שלושה ציווים:

א. אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו – ללמד שאם נטלת ממנו כסות יום, עליך להשיבה לו בבקר, ורק בלילה תוכל לשוב לקחתה ממנו.

ב. ואם איש עני הוא לא תשכב בעבטו – ללמד שחיוב השבת העבוט נאמר בלווה עני, שצריך למשכון.

ג. השב תשיב לו את העבט כבוא השמש – ללמד שאם נטלת ממנו כסות לילה, עליך להשיבה לו בלילה, ורק בבקר תוכל לשוב לקחתה ממנו.

ומשלושת הפסוקים הללו למדנו, ש**המלווה חייב להשיב ללווה את המשכון בזמן שהוא צריך לו**, [ודווקא ללווה עצמו יש חיוב להחזיר, אבל אם מת, אין חייבים להחזיר את המשכון ליורשיו, אף בזמן שצריכים לו].

מדברי רש"י במשנה **משמע**, **שהדין הזה אמור אף בכלים שהלווה צריך להם למלאכתו**, כגון מחרשה שצריך לעבודת שדהו.

אולם רבינו תם מפרש, **שלא נאמר דין השבת העבוט**, **אלא בכלים העשויים לגוף האדם ולהנאתו**, אבל שאר

כלים, אין חיוב להשיבם, ומה שאמרו במשנה שיש חיוב השבת העבוט במחרשה, הכוונה לכלי שמגרדים בו בני אדם בבית המרחץ.

ואף על פי שאין אפשרות ליטול ממנו את המשכון לגמרי, ויש להשיב לו בכל יום לזמן שהוא צריך לו, **מכל מקום יש תועלת בנטילת המשכון**, לשני דברים:

א. **שאין השביעית משמטת** את החוב.

ב. **שאם מת הלווה, המלווה נוטל את המשכון, אפילו כשהוא ביד היורשים**, ואינו כשאר מטלטלים שהוריש להם אביהם, שאינם משתעבדים לבעלי חובותיו, והטעם שהמלווה גובה את המשכון, כי משעה שמשכו בפעם הראשונה, קנאו, והרי הוא נוטל את שלו.

ואף שלצורך שני דברים אלו, די למשכן פעם אחת, שהרי מעתה אף כשהמשכון ביד הלווה, אין השביעית משמטת את החוב, ואם מת הלווה, המלווה נוטל את המשכון, **מכל מקום חוזרים וממשכנים בכל יום, כדי שהלווה לא יוכל לכפור, וגם ימהר לפרוע** חובו, כי מתבייש שבכל יום מחזירים את המשכון.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, לא נאמרו הדינים הללו אלא בשלושים יום הראשונים, אבל **אחר שלושים יום**, המלווה נוטל את המשכון, ושוב **אינו מחזירו, אלא מוכרו בבית דין, ונוטל את חובו**.

דף קטו

מתי מותר להיכנס לביתו של החייב למשכנו

לא אסרה תורה למלווה להיכנס לביתו של הלווה ליטול ממנו משכון, אלא בהתקיים שני תנאים. א. שרוצה למשכנו בהגיע זמן התשלום. ב. שהחיוב הוא מחמת הלוואה שלווה ממנו.

אבל באופנים הבאים, מותר להיכנס לביתו של החייב למשכנו:

א. **מלווה שבא למשכן את הלווה בשעת ההלוואה**, מותר לו להיכנס לביתו, וליטול ממנו משכון, [כמבואר בגמרא בדף קי״ד].

ב. **מלווה שבא לגבות חובו מהערב על ההלוואה**, [ולא מהלווה עצמו], מותר לו להיכנס לביתו, וליטול ממנו משכון, שנאמר ״לא תבא אל ביתו לעבט עבוטו״, ללמד שדווקא לביתו עצמו אסור לבוא למשכנו.

ג. **הבא לגבות חוב שחייבים לו מחמת מלאכה שעשה**, ולא מחמת הלוואה, מותר לו להיכנס לבית החייב וליטול ממנו משכון, שנאמר ״לא תבא אל ביתו לעבט עבוטו״, ללמד שדווקא לביתו של לווה אסור לבוא למשכנו, אבל מותר להיכנס לביתו של חייב שכר מלאכה או כלים, וליטול ממנו משכון.

ולא תחבל בגד אלמנה

לדעת רבי יהודה, כשאסרה תורה למשכן אלמנה, לא חילקה בין עניה לעשירה, ולכן **כל האלמנות שוות בדין הזה**.

ולדעת רבי שמעון, יש לדרוש טעמא דקרא, כלומר יש לדעת מה הטעם שציוותה את הדין, ולפי הטעם יש להעמיד את הדין. והנה הטעם שאסרה תורה למשכן אלמנה, הוא משום שהממשכן את הלווה, חייב להשיב לו את העבוט בכל יום כשהוא צריך לו, ואם ישיב לאלמנה את העבוט בכל יום, משיאה שם רע בשכנותיה, הרואים אותו נכנס אצלה ערבית ושחרית, ומאחר שזה הטעם, **יש להעמיד את האיסור רק באלמנה עניה**, שאין לה כלים אחרים וצריכה את המשכון, וחייב להשיב לה אותו, אבל עשירה שיש לה כלים אחרים, ואין צריך להשיב לה את העבוט בכל יום, מותר למשכנה.

לפירוש הראשון בתוס׳ – הכל מודים, ששאר בני אדם אסור למשכן [=בביתם], **ומותר לנתח** [=בשוק], כדעת שמואל [המבוארת בדף קי״ג]. ובזה נחלקו, **רבי יהודה אומר, שהפסוק בא להוסיף לאו שני לממשכן אלמנה**, בין עניה בין עשירה, אבל לנתח מותר אפילו אלמנה. **ורבי שמעון אומר, שלא בא הפסוק לאסור למשכן אלמנה** עשירה, **אלא עניה**, מטעם השאת שם רע, **ומאחר שזה טעם האיסור**, אם כן **אפילו לנתח אלמנה עניה אסור**. ומעתה רבי יהודה מחמיר בזה, שאף הממשכן אלמנה עשירה עובר בשני לאוים, ורבי שמעון מחמיר בזה, שבאלמנה עניה יש איסור ניתוח, שאין בשאר בני אדם.

ולפירוש השני בתוס׳ – רבי שמעון אומר, ששאר בני אדם מותר למשכן, שלא כדברי שמואל, **ופסוק זה בא לאסור למשכן אלמנה עניה**, ואם כן רבי שמעון מיקל מרבי יהודה, שלדעת רבי יהודה הממשכן אלמנה, בין עניה בין עשירה, עובר בשני לאוים, ולדעת רבי שמעון, אלמנה עשירה מותר למשכן, והממשכן אלמנה עניה עובר בלאו אחד.

ולפירוש השלישי בתוס׳ – הכל מודים ששאר בני אדם אסור למשכן, כדברי שמואל, [כמו הפירוש הראשון], **והפסוק הזה בא להוסיף איסור שני לממשכן אלמנה, וכן בא לאסור אף ניתוח אלמנה**, לרבי יהודה בין עניה בין עשירה, ולרבי שמעון עניה בלבד. ואם כן רבי שמעון מיקל, כי לדבריו אין הפסוק מדבר באלמנה עשירה, ולדבריו מותר לנתח אלמנה עשירה, כשם שמותר לנתח שאר בני אדם.

המלך מצוֶה ״ולא ירבה לו נשים״

לדעת רבי יהודה, לא נאמר הציווי אלא בנשים המסירות את ליבו, שנאמר ״ולא יסור לבבו״, אבל נשים כשרות מרבה כפי שירצה.

ולדעת רבי שמעון, מאחר שללא הכתוב ״ולא יסור לבבו״, יש לדרוש את טעם הדין משום הסרת הלב, ולהעמיד את האיסור בנשים המסירות את לבו, כשכתבה זאת התורה בפירוש, הרי זה כריבוי אחר ריבוי, שבא למעט, ואם כן כוונת התורה שלא ירבה לו נשים **אפילו** הם **כשרות**.

לא יחבל רחים ורכב כי נפש הוא חובל

שלושה דברים אסרה תורה למשכן בפסוק הזה, [אף באופנים שמותר למשכן שאר דברים]:

א. ריחים – הכוונה לאבן התחתונה של הרחים, הקרויה במקומות אחרים שכב.

ב. רכב – זו האבן העליונה של הרחים.

ולדברי הכל, הממשכן אחד מהדברים הללו, לוקה מלקות ארבעים, על שעבר באיסור תורה, והממשכן את שניהם, לוקה שני פעמים מלקות ארבעים, על שעבר שני איסורי תורה.

ג. נפש – כלומר **דברים שעושים בהם אוכל נפש**. **לפירוש רש״י, כל דבר שעושים בו מלאכה לצורך האוכל בכלל זה**, ולכן אסור למשכן גם מחרישה וכדומה. **ולפירוש רבינו תם רק כלים שעושים בהם את המאכל עצמו**, כריחים בכלל זה, אבל מחרישה שחורשים בה את הקרקע, מותר למשכן (תוס׳ בדף קי״ג). ומכל מקום נראה לר״י, שדווקא כלים שעושים בהם אוכל נפש אסור למשכן, אבל אוכל עצמו מותר (תוס׳ בדף קט״ז)].

ונחלקו החכמים אם ריחים ורכב גם נכללים באיסור זה, או שאיסור זה לא בא אלא לשאר דברים שעושים בהם אוכל נפש:

לדעת רב הונא – איסור ממשכן נפש הוא אף בממשכן ריחים ורכב, שהרי גם ריחים ורכב כלים של אוכל נפש הם, ואם כן, כשממשכן אחד מהם, לוקה שתים, [משום ״ריחים״ או ״רכב״, ומשום ״כי נפש הוא חובל״] וכשממשכן את שניהם לוקה שלוש.

ולדעת רב יהודה [שתניא כוותיה] – **איסור ממשכן נפש אינו אלא כשממשכן שאר דברים שאינם ריחים ורכב**, שהרי לא נכתב בפסוק ״כי נפש הוא חובל״, לאסור ריחים ורכב, שאיסורם נלמד כבר מתחילת הפסוק, אלא לאסור שאר דברים חוץ מריחים ורכב, ולכן הממשכן ריחים ורכב אינו עובר באיסור ממשכן נפש, ואם כן, כשממשכן אחד מהם, לוקה אחת, וכשממשכן את שניהם, לוקה שתים.

ומכל מקום לדברי הכל, כשממשכן שאר דברים שעושים בהם אוכל נפש, ואינם ריחים ורכב, לוקה אחת.

נאמר בעניין קרבן פסח **לא תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש**

לדעת רבא – שלושה דברים אסרה תורה באכילת קרבן פסח בפסוק הזה: **א**. אסור לאכלו **נא**. **ב**. אסור לאכלו **מבושל**. **ג**. אסור לאכלו **כשאינו צלי**. ואף על פי שהאיסור לאכלו כשאינו צלי, כבר ידוע ממה שאסור לאכלו נא או מבושל, [שאין דבר שאינו צלי אלא או נא או מבושל], מכל מקום על כרחנו כשכתבה תורה ״כי אם צלי אש״, באה לכתוב איסור נוסף לאוכל נא או מבושל, שאם לא כן למה נכתב בתורה ״כי אם צלי אש״, ואם כן האוכל קרבן פסח נא או מבושל, לוקה שתים, [אחת משום נא או מבושל, ואחת משום כי אם צלי], והאוכל קרבן פסח נא ומבושל, לוקה שלוש, [משום נא, ומשום מבושל, ומשום כי אם צלי].

ולדעת אביי – לא אסרה תורה באכילת הפסח בפסוק זה, אלא שני דברים: א. אסור לאכלו נא. ב. אסור לאכלו מבושל. אבל **הכתוב ״כי אם צלי אש״, לא בא להוסיף איסור שני לאוכל נא או מבושל, אלא ללמד שלא נאמרו האיסורים של אכילת נא או מבושל, אלא בזמן חיוב אכילת הפסח כהלכתו**, כלומר כשיש מצווה לאוכלו צלוי, יש איסור לאוכלו נא או מבושל, אבל בשאר זמנים לא נאמר האיסור של אכילת נא או מבושל, [ומכל

מקום אם יאכלו בשאר זמנים, יעבור באיסורים אחרים, אפילו הוא צלי], **ואם כן**, האוכל קרבן פסח נא או מבושל, לוקה אחת, [משום נא או מבושל], והאוכל קרבן פסח נא ומבושל, לוקה שתים, [משום נא, ומשום מבושל].

דף קטז

החובל זוג של ספרים לוקה שתים

לפירוש רש"י – הכוונה למספרים של ספרים, והן עשויים משני חלקים, וכל אחד כלי בפני עצמו, ומחברים אותם, ועושים מלאכה בשניהם יחדיו, כריחים ורכב, שהם שני כלים, ועושים מלאכה בשניהם יחדיו.

ולפירוש רבינו תם (בדף קי"ג) – גרסינן זוג של מספרים, ולא זוג של ספרים, והם מספרים שגוזזים בהם ירק או בית השחיטה.

החובל צמד של פרות לוקה שתים

לפירוש רש"י – הכוונה לשתי פרות חורשות, המצומדות על ידי כלי שנקרא צמד, והוא עשוי משני חלקים, שעושים את המלאכה בשניהם יחדיו.

ולפירוש רבינו תם (בדף קי"ג) – הכוונה לפרות המרכסות [=דשות] תבואה.

ההוא גברא דחבל
מחבריה סכינא דאשכבתא

מלווה אחד לקח מהלווה, סכין [של בית מטבחים, שמקצבים בו בשר], כמשכון על חובו, ונחלקו חכמים בדינו:

אביי אמר – מאחר שהסכין הזה הוא כלי שעושים בו אוכל נפש, **על הממשכן להחזירו לבעליו**, כדי שלא יעבור על איסור, "לא יחבל ריחים ורכב וגו'". **ולעניין גביית חובו, יתבענו לדין**, אם יודה לו או שיעידו עדים כדבריו יגבה חובו, ואם לאו, ישביענו שבועת היסת. **וכתבו התוס'** (בדף קט"ו), **שהסיבה שאמר** לו **אביי להחזיר** את המשכון, **אינה משום שהלאו הזה ניתק לעשה** של השבה, שאם כן לא היו לוקים עליו, ובגמרא מבואר שהממשכן כלי שעושים בו אוכל נפש לוקה, **אלא** ודאי הממשכן כלי כזה במזיד לוקה, ואינו חייב להשיבו, (אלא אם כן הלווה צריך לו, שאז חייב להשיבו מדין השבת העבוט, המבואר בדף קי"ד). והטעם שאמר לו אביי להשיב, **כי כשמשכן את הסכין, לא ידע שהדבר אסור, ואם כן זכייתו בו היתה בטעות**, שאם היה יודע שהדבר אסור, לא היה ממשכן אותו, **וזכיה בטעות חוזרת**, והרי זה כמי שלא משכן את הסכין מעולם].

ורבא אמר – אם אין ללווה ראיה שהסכין שביד המלווה שלו, המלווה נאמן לומר שהסכין שלו, [כי סכין כזו אין רגילים להשאיל, ודבר שאין רגילים להשאילו, הרי הוא בחזקת מי שנמצא אצלו, כמבואר בהמשך], ולכן גם עתה כשהוא מודה שהסכין ממושכנת בידו, ואם כן עליו להחזירה ללווה, אין לו להפסיד, **ומיגו שהיה זוכה בסכין**, אם היה אומר שהיא שלו, **נאמן הוא לומר שהלווה חייב לו את שוויה של הסכין**, אף בלא עדים.

מי שנמצא בידו דבר שהיה של
חבירו ואומר המחזיק קניתי אותו

אם הם **כלים שרגילים להשאיל אותם**, **אינו נאמן לומר שהם שלו**, כי יתכן שקיבל אותם בהשאלה, ומאחר שידוע שהיו של חבירו, ואין לו ראיה שקנה ממנו, חייב להחזירם. ואפילו אם מת המחזיק, ועתה הכלים ביד היתומים, מוציאים אותם מהם. ומבואר בסוגיה שמספרים שגוזזים בהם צמר, וספרי אגדתא, הם דברים שרגילים להשאילם.

ואם הם **דברים שאין רגילים להשאיל אותם**, **נאמן לומר שהם שלו**, כי אינו חשוד לגזול, ואין דרך אחרת שיבואו לרשותו, אלא על ידי קניין. ומבואר בסוגיה, שלדעת רבא סכין של בית מטבחים, אין רגילים להשאיל, וכן לדברי הכל, אין רגילים להשאיל עזים, [ולכן מי שאכלו עזים את תבואתו, ותובע את בעליהם לשלם, נאמן לטעון עד כדי שוויים, מיגו שהיה מחזיק בהם עצמם, ואומר שלי הם, והיה נאמן].

אולם אם יתקיימו הפרטים הבאים, אינו נאמן לומר שהם שלו, אף על פי שאין רגילים להשאילם. א. ראו שהטמינם תחת בגדו. ב. והוא אדם שאינו רגיל להטמין כליו. ג. ואין אלו כלים שרגילים להטמינם. ד. והיו תחילה של אדם שאינו רגיל למכור כליו.

סליק פרק המקבל

פרק עשירי הבית והעליה

דף קטז

הבית והעלייה שנפלו

בית ועלייה על גביו, **בית של זה, ועלייה של זה,** ונפלו הבית והעלייה, **יש להם לחלוק ביניהם את העצים והאבנים והעפר, כפי מה שראוי להיות לכל אחד לפי גודל חלקו,** שהאם העלייה גבוהה והבית נמוך, בעל העליה נוטל יותר, ואם להיפך, בעל הבית נוטל יותר, ואם שוות, חולקים בשווה.

וכל זה לעניין כמות העצים והאבנים והעפר שיטול כל אחד, **אבל לעניין איכותם,** [שהשלמים טובים מהשבורים], **נוטלים כפי המבואר להלן**:

אם ניתן לדעת לפי צורת הנפילה, אלו עצים ואבנים ועפר שייכים לזה, ואלו שייכים לזה, [שאם נפל הבית תחתיו, העליונים (שרוב השלמים מהם), של בעל העליה, והתחתונים של בעל הבית. ואם נפל הבית על צידו, הרחוקים (שרוב השבורים מהם), של בעל העלייה, והקרובים של בעל הבית], כשחולקים את העצים והאבנים והעפר, לפי הראוי לכל אחד, [לפי גודל חלקו בבית], **כל אחד נוטל את אלו שניכרים להיות מחלקו.**

ואם לא ניתן לדעת לפי צורת הנפילה, אלו עצים ואבנים ועפר שייכים לכל אחד, [כגון שנפל הבית בלילה ופינוהו בני רשות הרבים והלכו להם]:

יש אומרים שאם הכל נפל לרשות אחד מהם, הוא מוחזק, והמוציא ממנו עליו הראיה. **ואם כן** אף שידוע כמה חלקו של כל אחד בעצים ואבנים ועפר, מכל מקום מאחר שאין ניכר מה מתוכם של כל אחד, **רשאי** המוחזק **להחזיק בשלמים, ולתת לחברו את השבורים. ורק אם אין אחד מהם מוחזק,** [כגון שנפלו השברים לרשות הרבים, או לרשות שניהם], **חולקים בשווה,** כלומר שכל אחד נוטל את הראוי לו בשלמים ושבורים כחבירו.

ויש אומרים שאף כשנפל הכל לרשות האחד, אינו מוחזק יותר מחבירו, כי שותפים אינם מקפידים זה על זה, ורגילים להניח חפציהם בחלק שותפם, **ואם כן אף בזה חולקים בשווה,** כאילו נפל לרשות שניהם.

ומכל מקום [כשהדין שיחלקו שלמים ושבורים בשווה], **אם היה האחד מכיר את השלמים שהם שלו:**

אם חבירו מודה לו – הרי זה נוטל את כל השלמים שחבירו מודה לו בהם. רבא סבר שהשני נוטל כנגדם שבורים, [כלומר נוטל שבורים ושלמים, כפי שהם מונחים שם בתערובת, אף שהראשון נטל שלמים, בלא תערובת שבורים]. אולם אביי אמר, שהשני נוטל כנגדם שלמים אחרים, ומכל מקום טוב לראשון ליטול את אלו שמכיר, כגון שהיו רחבות יותר מהאחרות.

ואם חבירו אומר שאינו יודע – לדעת רב יהודה ורב הונא, ברי ושמא ברי עדיף אף להוציא מיד המוחזק, ולכן **הטוען שמכיר את שלו, זוכה בהם,** אף על פי שהם בחזקת שניהם. **ולדעת רב נחמן ורבי יוחנן,** ברי אינו מוציא מיד שמא, **וחולקים בשווה** כחלוקה שאין אחד מכיר את חלקו. **אולם אם חבירו מודה במקצת,** ומחויב שבועה על השאר, **מאחר שאינו יכול להישבע,** שהרי אומר איני יודע, **הרי זה** משלם, והוא **זוכה בשלמים שהכיר שהן שלו.**

משכיר עליה לחבירו ונפחתה

אם **אמר** המשכיר "**עלייה זו אני משכיר לך**" – **לא קיבל** עליו **שום אחריות,** אלא שכירות של עלייה זו בלבד, ולכן אם נפחתה, אין לשוכר עליו שום תביעה, אלא ישלם על מה שדר עד עתה, ויסתלק.

ואם **אמר** המשכיר "**עליה אני משכיר לך**" – קיבל עליו להשכיר לו עלייה בין זו בין אחרת, ולכן **אם נפחתה הראשונה, יש לו להעמיד לו עלייה אחרת,** ומכל מקום אינו חייב להכניסו לביתו שתחת העלייה, [שהוא עדיף לשוכר על עליות אחרות, בכך שאין צריכים לעלות לו].

ואם **אמר** "**עלייה זו שאני משכיר לך אם תיפחת תגור בבית**", שעבד את הבית לשכירות העלייה. **וכן** כשלא **אמר** זאת בפירוש, אלא אמר, "**עלייה זו שעל גבי בית זה אני משכיר לך**", גם כן **שעבד את הבית לשכירות העלייה.** שאם לא כן, למה הזכיר שהעלייה על גבי הבית, הלא הדבר ניכר לעינים – **ולכן אם נפחתה רוב העלייה,** מאחר שאי אפשר לדור בה, והבית משועבד לשכירות, **השוכר יורד ודר בבית** [עם בעל הבית]. וכשלא נפחתה רוב העלייה, אבל **נפחת בה ארבעה טפחים** [או יותר עד רובה], **לדעת רב, השוכר ידור בעלייה, אלא שכנגד כל המקום שנחסר לו בה מחמת פחתה, הוא מקבל מקום בבית להשתמש בו. ולדעת שמואל, אין השוכר חייב לדור בשני מקומות,** ומאחר שאינו יכול להשתמש בעליה בכל המקום

ששכר, ויש לו לקבל מקום למטה בבית, הרי זה **יורד ומשתמש כל תשמישו בבית**, כדין עלייה שנפחתה רובה.

דף קיז

כמה ספיקות בדין האחרון

[שהשוכר עלייה ונפחתה יורד ודר בבית]

א. האם השוכר מקבל את הבית לבדו, [כמו שהיה דר בעלייה לבדו], או שהוא דר בו עם המשכיר, שהיה דר בו עד עתה, [כי המשכיר לא שיעבד לו את הבית לשכירות, על מנת שלא יהיה לו היכן לדור, אלא על מנת שישאר בבית].

ב. האם כשהשוכר משתמש בבית, הוא **נכנס לבית דרך פתח העליה**, [כמו שעד עתה היה נכנס לדור דרך כניסת העליה], ומהעליה הוא יורד לבית, **או** שהוא נכנס לבית **דרך פתח הבית**, [כי אינו מחויב לטרוח יותר ממה שהיה טורח עד עתה, ומתחילה היה לו טורח עלייה בלבד, ועתה אם יכנס לבית דרך פתח העליה, יהיה לו טורח עלייה וירידה].

ג. השוכר עלייה תחתונה, בבית שהיו בו שתי עליות זו על גב זו, **ונפחתה** העליה ששכר, **האם בעל הבית אומר לו שיעלה לדור בעלייה העליונה**, [אף על פי שיש בזה יותר טורח, כי מכל מקום אין זה טורח שונה ממה שהיה תחילה, ואין זה כמוסיף טורח ירידה על טורח עלייה, שהוא תוספת של טורח שונה ממה שהיה עד עתה], **או** שאינו יכול לומר לו לעלות יותר ממה שהיה עולה, ולכן **יורד ודר בבית**. והתוס׳ כתבו, שהספק הוא, האם המשעבד בית לשכירות עלייה, כולל בזה את כל חלקי הבית, והעלייה העליונה בכלל השעבוד, או שאין כוונתו אלא לבית התחתון בלבד.

מי בונה תקרה ומעזיבה

בין בית לעלייה [וכן מעל העלייה], יש תקרה ומעזיבה. התקרה, היא הקורות או המחצלות שמניחים למחיצה של גג הבית, [או העלייה]. והמעזיבה, היא הטיט שנותנים על גבי התקרה.

ולדברי הכל, המשכיר עלייה לחבירו, על המשכיר לעשות את תקרת הבית, שאם לא התקרה, שהיא המחיצה בין הבית לעלייה, אין לשוכר אפשרות לעמוד בעלייה. [ומסוגית הגמרא מבואר, שכן הדין גם כשהבית שייך לאחד, והעליה שייכת לאחר, ש**על התחתון לבנות את התקרה**].

ולעניין עשיית המעזיבה:

לדברי חכמים – דין המעזיבה כדין התקרה, שהמשכיר מחויב לעשותו, כי המעזיבה נעשית לחיזוק התקרה, שעל ידה אין הנסרים זזים ממקומם.

ולדברי רבי יוסי – את המעזיבה יעשה השוכר **העליון**, [אם ירצה], כי אינה נעשית לחיזוק התקרה, אלא כדי שלא יהיו גומות בעלייה, ומאחר שדבר זה אינו אלא תיקון שרגילים לעשות בכל בית שיש בו גומות, [ואינו מעשה אומן], על השוכר לעשותו.

וכל זה לעניין תביעת העליון מהתחתון לבניית תקרה חזקה. אבל לעניין תביעת תחתון מהעליון, כשהתחתון ניזוק מהעליון, מחמת שנפחת התקרה והמעזיבה, **ודולפים עליו מים** מהעליה. בין שהעליון שכר את העלייה מהתחתון, ובין שהיתה העליה של העליון והבית של התחתון.

אם המים נופלים על התחתון מיד כשהעליון שופך אותם – הכל מודים שעל העליון להרחיק את הנזק הזה, ולסתום את המעזיבה, שלא יפלו בה המים.

ואם המים נבלעים תחילה בתקרה, ורק לאחר זמן מזיקים את התחתון – **לדברי חכמים אף בזה על** העליון **המזיק להרחיק את הנזק, ולדברי רבי יוסי על הניזק** התחתון **להרחיק את הנזק** ממנו.

נפלו בית ועלייה של שנים העליון רוצה לחזור ולבנות והתחתון אינו רוצה

אם שניהם היו חוזרים ובונים, התחתון היה בונה מהארץ עד התקרה התחתונה, והעליון היה בונה משם ולמעלה. ועתה, מאחר שהתחתון אינו רוצה לבנות, אם בעל העלייה יבנה את העלייה, יאלץ לבנות תחילה את הבית שתחתיה, ונמצא מוציא יותר ממה שהיה מוציא בבניית העלייה לבדה, ולכן:

לדברי חכמים – בעל העלייה בונה בית בלבד, [וכך אינו מוציא יותר ממה שהיה מוציא בבניית עלייה לבדה], **ודר בבית, עד שיתן לו התחתון את מה שהוציא בבניית הבית**, וכך יוכל לבנות את העליה, בלא להוציא הוצאות יתירות על הראוי לו.

ולדברי רבי יהודה – אם בעל העלייה יבנה את ביתו של התחתון, **וידור בו, בלא שיבנה** לעצמו **עלייה**, נמצא שדר בבית חבירו, בזמן שאין לו עצמו בית אחר לדור בו, ואם כן בכך הוא **נהנה מחבירו, ואין לאדם להנות מחבירו שלא בהסכמתו, אלא אם**

ישלם לו שכר על ההנאה. [**לדעת רבי יוחנן**, כן הדין **אף על פי שחבירו אינו חסר כלום** באותה הנאה, כגון זה, שהתחתון אינו רוצה לבנות את ביתו, ואם כן, כשהעליון בנאו ודר בו, אין לתחתון שום הפסד. **אולם בגמרא** דחו את דבריו **ואמרו**, שיש לתחתון הפסד במה שהעליון דר בביתו, כי כשישלם לו את ההוצאות שהוציא על הבניה, ישלם על בנייה של בית חדש, וכשהעליון דר בבית הוא משחירו, וכשמוסרו לתחתון אינו מקבל בית חדש, ודווקא **משום שיש לתחתון הפסד בהנאתו של העליון**, אסור לעליון להנות מהתחתון בלא לשלם לו שכר].

ומדברי רש"י משמע, שמחמת איסורו של העליון להנות מהתחתון, אין אפשרות שהעליון ידור בבית בלא לשלם שכר, אפילו אם התחתון מוחל על השכר, משום איסור ריבית, [כי העליון נחשב כמלווה לתחתון את הוצאות בניית הבית, ואם התחתון מוחל לעליון על השכירות, נמצא המלווה נהנה מהלווה בחנם]. אולם התוס' כתבו, שאין בזה איסור ריבית, [כי אין כאן שום הלוואה, משום שבשעה שהבית נבנה הוא ברשות העליון, ורק כשהתחתון משלם את ההוצאות, אז הוא קונה את הבית, שהרי אם ישרף הבית קודם, לכן לא ישלם כלום], ואם כן, רק כשהתחתון אינו מוחל לעליון, אסור לעליון לדור בבית בחנם. **ומהטעם הזה**, **העליון יבנה תחילה את הבית ואת העלייה**, ומעתה כשידור בבית, אינו נהנה מהתחתון. [לפירוש רש"י אפילו אם ידור למטה בבית, אינו נחשב כנהנה מהתחתון, כי כשיכול לדור בעלייה, אין לו הנאה מהתחתון כשדר בביתו. ויתכן שדווקא לדעת רבי יוחנן הדין כן, אבל לדעת האומרים שהתחתון נפסד מכך שהעליון דר בבית, אסור לעליון לדור בבית, אף על פי שיכול לדור בעלייה, ואין לו הנאה מדיורו בבית. ולפירוש התוס', אם ידור למטה בבית, יש לו הנאה בכך שאינו צריך לטרוח לעלות לעלייה, ולכן רק לדור למעלה מותר לו בלא לשלם שכר לתחתון], **ומאחר ש**הת**חתון** לא שילם על בניית הבית, **לא יכנס לדור בבית**, **עד שישלם לעליון את הוצאותיו בבניית הבית**.

נתן צמר לצבע שיצבע בצבע מסוים וצבעו בצבע אחר

לדעת רבי מאיר, מאחר שהצבע שינה ממה שאמר לו בעל הצמר, הרי זה כגזלן, שקנה את הדבר הגזול, **וחייב לתת לבעלים** מה שלקח מהם, כפי מה שהיה תחילה, כלומר **צמר לבן כמו שנתנו לו** לצבוע, **ואם** כן נמצא ש**השבח שהשביח הצמר בצביעה נותר ביד הצבע**.

ולדעת רבי יהודה, **אין לצבע להרוויח את מה שהשביח הצמר בצביעתו**. לדברי רבי יוחנן, טעמו של רבי יהודה, כי בכך הוא נהנה ממה שטרח חבירו, להביא לו צמר, ואין לאדם להנות מחבירו, בלא לשלם לו על כך. אולם מסקנת הגמרא, שהנהנה מחבירו בלא שיהיה לחבירו הפסד, אינו מחויב לשלם לו על כך, וטעמו של רבי יהודה הוא, שקנסו חכמים את הצבע על ששינה ממה שאמרו לו. **ולכן אם השבח יתר על ההוצאות** [=סממנים עצים וטרחה], **אין לצבע אלא את ההוצאות**.

פרע מקצת החוב והשליש השטר על מנת שאם לא יפרע בזמן קצוב יחזור השטר למלווה

לווה שפרע מקצת החוב, וכדי שלא יוכל המלווה לחזור ולתבוע ממנו את כל החוב הכתוב בשטר, **הניחו את השטר ביד אדם שלישי**, הנאמן עליהם, **ובא הלווה ואמר לו**, **אם לא אפרע את שאר החוב עד זמן מסוים**, **החזר את השטר למלווה**, ויוכל לתבוע ממני שוב את כל החוב:

לדעת רבי יוסי – אם הגיע אותו זמן, ולא פרע הלווה את שאר החוב, השליש **יחזיר** את השטר למלווה.

ולדעת רבי יהודה – אף על פי שהגיע אותו זמן, ולא פרע הלווה את שאר החוב, השליש **לא יחזיר** את השטר למלווה. לדברי רבי יוחנן, טעמו של רבי יהודה הוא, כי אף על פי שאסמכתא קונה, מכל מקום אין למלווה להנות מהלווה חנם, ולגבות ממנו יותר ממה שלווה ממנו באמת. ומסקנת הגמרא, שטעמו של רבי יהודה, כי אסמכתא אינה קונה (בדף ס"ו התבאר מהי אסמכתא).

בניית בית ועלייה שנפלו

אם כל אחד בונה את חלקו כפי שהיה קודם הנפילה, אין חבירו מעכב עליו. אבל אם באים לשנות את הבניין ממה שהיה, הכלל הוא, ש**התחתון מותר לשנות לדברים שהם חזקים יותר ממה שהיה**, **אבל אסור לו לשנות לדברים חלשים ממה שהיה**, שלא יפול העליון. **והעליון מותר לשנות לדברים קלים ממה שהיה**, **אבל אסור לו לשנות לדברים כבדים ממה שהיה**. ואלו השינויים המפורטים בסוגיה.

<u>בכתלים</u>:

מגויל [רחב חזק וכבד] לגזית [צר וקל ממנו] – לעליון מותר, ולתחתון אסור. ומגזית לגויל – לתחתון מותר, ולעליון אסור.

מכפיסין [רחב חזק וכבד] ללבנים [צר וקל ממנו] –

לעליון מותר, ולתחתון אסור. ומלבנים לכפיסין – לתחתון מותר, ולעליון אסור.

מכותל מועט בחלונות [קל וחלש ממנו] למרובה בחלונות [כבד וחזק] – לעליון מותר, ולתחתון אסור. וממרובה למועט – לתחתון מותר, ולעליון אסור.

מכותל גבוה [כבד וחלש] לכותל נמוך [קל וחזק ממנו] – לשניהם מותר. ומנמוך לגבוה – לשניהם אסור, [ובתחתון טעם נוסף לאיסור, שמרבה את עליית העליון].

<u>בתקרה</u>:

משקמה [קלים ומתקיימים פחות] לארזים [כבדים ומתקיימים זמן רב מהם] – לתחתון מותר, ולעליון אסור.

ומשקמה לארזים – לעליון מותר, ולתחתון אסור.

דין הקרקע שנפל בה בית ועלייה ובעלים אינם שבים לבנותם

לדעת רבי נתן [שהלכה כמותו] – **שני שליש קרקע לתחתון, ושליש לעליון**. [שבית שיש עליו עלייה, מחזיק מעמד שליש פחות מבית שיש עליו עלייה, ואם כן לעלייה יש זכות של שליש בקרקע, שהרי ממעטת מימי הבית שליש].

ולדעת אחרים – שלושה רבעים קרקע לתחתון, ורביע לעליון.

לפירוש רש"י – התחתון מוכר את הקרקע על כרחו של עליון, אלא שנותן לו כפי חלקו בקרקע.

ולפירוש התוס' – מאחר שהקרקע משועבדת לעליון לבניית עלייה, **אין התחתון יכול למכור את חלקו של העליון** על כרחו, ואם מוכר את הקרקע, זכות העליון בידו, **ומכל מקום נפקא מינה מהמחלוקת הנ"ל, כשבאים לזרוע את הקרקע**, שחולקים אותה כפי החלוקה המבוארת לעיל.

דף קיח

גינה על גבי בית הבד שנפחת גגו

בית הבד היה חקוק בסלע, ועל גביו היתה גינה, ונפחת גג בית הבד, שהוא מקום זריעת הגינה, בעל בית הבד חייב לבנות את התקרה, וכל זמן שאינו בונה אותה, כך הדין:

אם נפחת רוב מקום הגינה, מאחר שאי אפשר לזרוע בגינה שנפלה רוב קרקעה, **העליון יורד וזורע בקרקע בית הבד**.

וכשלא נפחת רוב מקום הגינה, אבל **נפחת בה ארבעה טפחים** [או יותר עד רובה], **לדעת רב, העליון יזרע למעלה, אלא שכנגד כל המקום שנחסר לו בגינה, מחמת מה שנפחת בה, הוא מקבל מקום בקרקע בית הבד. ולדעת שמואל, אין לו לזרוע בשתי מקומות**, ומאחר שאינו יכול לזרוע למעלה בכל המקום שהיתה גנתו, ויש לו לקבל מקום למטה, הרי זה **יורד וזורע למטה**, כנגד כל מקום הגינה.

רש"י פירש, שהדינים הללו אמורים בבית הבד של אחד, וגינה של אחר, כי התחתון מחויב לבנות את התקרה של הסלע.

והתוס' התקשו בזה, כי יתכן שאין החיוב מוטל על התחתון, אלא כשהכל שלו, והוא משכיר את הגינה לעליון.

הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים

הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו, פטור מלשלם [כי אנוס הוא].

ראו בית דין שנוטה לנפול ונתנו לו זמן לקוץ ולסתור [=שלושים יום], נפלו בתוך הזמן, פטור, לאחר הזמן, חייב.

נפל כותלו לגינת חבירו ואמר לו בעל הגינה לפנותו

בעל הכותל חייב לפנות את הכותל, ואינו רשאי להניחו בגינה, ולומר לבעל הגינה לפנותו, אפילו כשרוצה להניח את השברים בידו, ויהיה לו רווח מהם.

ואם בעל הגינה מתרצה לבעל הכותל, [כלומר שבעל הגינה יזכה בשברים, והוא יפנה אותם]:

כל זמן שלא פינה אותם – בעל הכותל רשאי לחזור בו, ולפנות את הכותל וליטול את השברים, [ולא זכה בהם בעל הגינה בקניין חצר, משעה שאמר לו בעל הכותל לזכות בהם, כי בעל הכותל לא התכוון לוותר לו על הכותל, אלא לדחותו בלבד].

ולאחר שפינה אותם – זכה בהם, **ובעל הכותל**

אינו יכול לחזור בו, ולשלם את שכר הפינוי, וליטול את השברים.

השוכר פועל ללקט תבן וקש ולאחר מכן אמר לו טול מה שלקטת בשכרך

אף על פי שלרוב הדברים שווה כסף ככסף, והחייב סכום כסף, רשאי לשלם סובין בשוויו, השוכר את הפועל, חייב לשלם לו כפי מה שהתנה עמו תחילה, שנאמר בדיני תשלום השכר, "שכרו", כלומר כפי שהתנה לתת לו כששכרו. ולכן, **אם מתחילה התנה לשלם לו כסף**, **אינו יכול לתת לו תבן וקש** בשווי הכסף שהתנה, [אלא אם כן הפועל מתרצה לקבלם].

ואין חילוק בזה, בין שכרו ללקט בשלו, בין שכרו ללקט בשל חבירו, בין שכרו ללקט בהפקר, כי בכל האופנים בעל הבית מתחייב לשלם לפועל, כדיני תשלומי פועל, שהם כסף בלבד.

- **כששכרו ללקט בשלו**, הדבר פשוט, שמחויב לשלם לו כדין פועל שלו.

- **וכששכרו ללקט בשל חבירו**, גם כן, אם אמר לו שכרך עלי, הדין שחייב לשלם לו כדין פועל שלו, [כמבואר בתחילת פרק השוכר את האומנין], ואפילו אם היה רשאי לשלם לו דברים אחרים, מכל מקום אינו רשאי לשלם לו את מה שלקט, כי אינם שלו אלא של חבירו.

- **וכששכרו ללקט בהפקר**, מחויב לשלם לו כדין פועל שלו, כי לדברי הכל, השוכר פועל ללקט לו דברי הפקר, השוכר זוכה בהם בהגבהת הפועל.

וכל זה כשהשוכר חייב לשלם לפועל כדין פועל שלו, **אבל אם השוכר לא זכה במלאכת הפועל**, **אינו חייב לשלם לו כדין פועל**, אלא כבעל חוב, [על שעשה שליחותו], **ולכן רשאי לומר לו שיטול מה שעשה בשכרו**, אף על פי שהתנה עמו תחילה לשלם לו כסף.

- והדין הזה יתכן **כששכרו למלאכת הבטה בהפקר**, כגון לשמור על קש ותבן של הפקר, או להשליכם ממקום למקום, באופן שאינו מגביה או מושך, וכדעת האומרים הבטה בהפקר אינה קונה, שבזה השוכר לא זכה במלאכת הפועל, ולכן מותר לשלם לו, על ידי שיטול את התבן והקש שעשה בהם את מלאכתו.

הבטה בהפקר

יש אומרים שהבטה בהפקר קונה [לדברי רב נחמן כן דעת הברייתא, האומרת, שאפשר לתת לפועל מה שעשה בשכרו, ולדברי רבה, כן דעת רבי יוסי, וללשון אחד של רבא כן דעת רבי יוסי וחכמים].

רש"י פירש, **שהכוונה לעושה מלאכת הבטה בהפקר**, כגון שומר עליו, הטעם שהבטה קונה, הואיל ודבר טורח הוא, ודעתו לכך שישמר, הרי זה קונה.

אולם התוס' (בדף ב') **כתבו**, שהבטה בלא מעשה בדבר ההפקר אינה קונה, ורק **כשעושה בו מעשה קטן** היא קונה.

שומר ספיחי שביעית

אף בשביעית היו מביאים עומר ושתי הלחם מתבואה חדשה, ומאחר שהיו השדות הפקר, היו מעמידים שומרים, שיאמרו לכל, לא לקחת את השעורים העומדים לעומר, ואת החטים העומדים לשתי הלחם. **לדברי חכמים** היו השומרים **נוטלים שכרם מתרומת הלשכה**, **ולדברי רבי יוסי** היו השומרים **עושים מלאכתם בהתנדבות**. ונחלקו האמוראים בטעמיהם של חכמים ורבי יוסי:

לדעת רבה – **חכמים אומרים** שהשומר **ומביט בהפקר זוכה בו**, ולכן אם לא יקבלו השומרים שכר, יקנו את התבואה, ולא תהא כשרה לעומר ושתי הלחם הבאים משל ציבור, ולא משל יחידים, ורק אם יקבלו שכר ויהיו שלוחי הציבור, יזכו בתבואה לציבור, ותהא כשרה לקרבנות הציבור, **ורבי יוסי אומר** שהשומר **ומביט בהפקר אינו זוכה בו**, ולכשיבואו שלוחי בית דין לקצור יזכו בו לציבור.

ללשון ראשון דעת רבא – לדברי הכל, השומר **ומביט בהפקר זוכה בו**, **ולא נחלקו** רבי יוסי וחכמים, **אלא אם** כשימסור לציבור את התבואה שזכה בה, **ימסור בלב שלם**, אף בלא לקבל תמורה, או שלא ימסור בלב שלם, והרי זה כקרבן יחיד, שאינו כשר לקרבן ציבור.

וללשון שני דעת רבא – לדברי הכל, השומר **ומביט בהפקר אינו זוכה בו**, ואם כן, כשישמרו על התבואה בלא תשלום, ואחר כך יקצרוה שלוחי בית דין עבור קרבנות ציבור, אין כאן בית מיחוש, **ומחלוקת רבי יוסי וחכמים הוא**, **האם יפרשו** הכל מליטול את התבואה, כשיאמרו להם המתנדבים, שהתבואה עומדת לקרבנות ציבור, או שיבואו **בעלי זרועות** ויטלו את התבואה, ולא ימנעו, אלא אם ידעו שאלו שומרים ששכרו בית דין לכך.

הוצאת זבלים לרשות הרבים

לדעת התנא של המשנה, אסור לאדם להניח זבלים ברשות הרבים, כשהוא מוציאם מהרפת לשדה ולגינה, אלא **מיד כשמוציא** מהרפת ומניח בחוץ, **יבוא אחר ויטלם להוליך לשדה ולגינה**, ואם בשעה זו שהיו מונחים ברשות הרבים ניזוק בהם אחד, המוציא חייב לשלם.

ולדעת רבי יהודה, בשעה שהכל מוציאים זבליהם לרשות הרבים, **מותר** לכל אחד **להניחם שם 30 יום**, כדי שישופו ברגלי אדם ובהמה, שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ, ואם בשעה שהיו מונחים ברשות הרבים ניזוק בהם אחד, המוציא פטור מלשלם לו את נזקו.

הנחת צרכי בנייה ברשות הרבים

לדעת התנא של המשנה, הבונה בית, ומביא חומרי בניה דרך רשות הרבים, **אסור** לו להשהותם ברשות הרבים, אלא יביא סמוך לבניה, ומיד יבנו בהם. ואם בתוך כך ניזוק בהם אחד, המביא חייב בנזקו. וכשהיו כמה פועלים שהעבירו את הדבר שהזיק מיד ליד, אם הזיק מתוך ידו של אחד מהם, הוא חייב לשלם את הנזק, כי הנזק בא מכוחו, והרי זה כמזיק בידים, [בין ניזוקו בו אחרים, בין הוא עצמו ניזוק]. אבל אם הזיק אחר שהניחו אותו, אם הם שותפים, שקבלו עליהם לעשות את המלאכה, ואחריות המלאכה על כולם, כולם משלמים את הנזק, ואם הם שכירים, ואינם אחראים זה על זה, האחרון שהניח את הדבר שהזיק חייב לשלם, והאחרים פטורים.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל: **מותר** לכל אחד לתקן מלאכתו ברשות הרבים **אפילו 30 יום** קודם לבנייה, ואם בתוך הזמן הזה ניזוק בהם אחד, המביא פטור מלשלם לו את נזקו.

שתי גינות זו על גב זו והירק בינתים

שתי גינות סמוכות זו לזו, האחת גבוהה מחברתה, וירק גדל בזקיפת הגובה שביניהם.

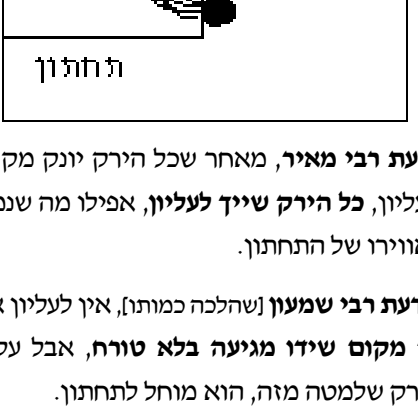

לדעת רבי מאיר, מאחר שכל הירק יונק מקרקע העליון, **כל הירק שייך לעליון**, אפילו מה שנמצא באווירו של התחתון.

ולדעת רבי שמעון [שהלכה כמותו], אין לעליון אלא **עד מקום שידו מגיעה בלא טורח**, אבל על כל הירק שלמטה מזה, הוא מוחל לתחתון.

ולדעת רבי יהודה, רק עיקרו של הירק שייך לעליון, כי נמצא בתוך קרקעו, אבל **מה שיוצא לאוויר התחתון**, **שייך לתחתון אפילו אם העליון מגיע אליו**.

דין קונה אילן בתוך שדה חבירו

הקונה אילן בתוך שדה חבירו, לא קנה את הקרקע, אלא שיש לו רשות להניח את האילן בקרקע עד שייבש, וכל אותו הזמן, שבח האילן בפירות וענפים שלו, אולם **כשעלה מתוך הגזע אילן נוסף**:

לדעת רבי מאיר – האילן הנוסף שייך **לבעל הקרקע**, כי יונק מהקרקע, ואינו בכלל שבח האילן הראשון, שאין דעתם בקניין האילן, אלא לשבח פירותיו וענפיו.

ולדעת רבי יהודה – האילן הנוסף שייך **לבעל האילן**, כי גם על השבח הזה היה דעתם בשעת הקניין.

דף קיט

דין ערלה באילן שעלה מתוך אילן אחר

אילן חדש שצמח **מתוך שרשי אילן זקן** – **חייב** בערלה, כי הוא יונק מהקרקע כאילן חדש, ואינו כחלק מהאילן הזקן.

ואילן חדש שצמח **מתוך גזע אילן זקן** – **לדעת רבי מאיר חייב** בערלה כאילן שיונק מהקרקע. **ולדעת רבי יהודה פטור** מערלה כחלק מהאילן הזקן.

שבור מלכא

כששמע שבור מלכא את דברי רבי שמעון, בעניין שתי גינות זו על גב זו, קילס את רבי שמעון, ואמר, אפריון נמטייה לרבי שמעון [=חן שלנו ינתן לרבי שמעון]. יש מפרשים ששבור מלכא הוא מלך פרס, והיה בקי בדינים. ויש מפרשים ששבור מלכא הוא שמואל.